

Центр
досліджень
визвольного
руху

Польсько-українські стосунки в 1942–1947 роках

у документах ОУН та УПА

ТОМ **2**

Львівський національний університет імені Івана Франка
Центр досліджень визвольного руху

**ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ
СТОСУНКИ
В 1942—1947 РОКАХ
У ДОКУМЕНТАХ
ОУН ТА УПА**

(у двох томах)

**Відповідальний редактор та упорядник
Володимир В'ятрович**

Львів 2011

Ivan Franko National University of L'viv
Centre for Research on the Liberation Movement

**POLISH-UKRAINIAN
RELATIONS IN 1942—1947 IN DOCUMENTS
OF THE ORGANIZATION
OF UKRAINIAN NATIONALISTS AND
THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY**

(In two volumes)

Edited by Volodymyr Viatrovych

Volume 2. The war after the war. 1945–1947

Ukrainian underground's documents concerning relations between the Ukrainians and the Polish in a difficult period for both nations between 1942 and 1947 are presented in the book. Details of the war between the two peoples, negotiations attempts and cooperation between Ukrainian and Polish underground, general characteristic of political situation in Western Ukraine as a background for the conflict as well as other theme are depicted by unique sources: reports of the OUN and UPA nets, instructions, orders, Security Service's protocols. Most of them are published for the first time.

The publication will be useful for scientists, lectors, students and all interested in Ukrainian and Polish history.

Publication is supported by Ukrainian Studies Fund (USA)

Том 2.

**ВІЙНА ПІСЛЯ ВІЙНИ.
1945—1947**

УДК 327 (477+438) "1942/1947"
356.13 (477.8) "1942/1947"

ББК ТЗ (4П) 62-64 (4Ук) 73
Ф 69 (4Ук) ОУН
Ц 49 (4Ук) 182

П 538

Польсько-українські стосунки в 1942—1947 роках у документах ОУН та УПА: у 2 т. / Відп. ред. та упоряд. В. М. В'ятрович. — Т. 2. Війна після війни. 1945—1947. — Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2011. — 576 с.

У двотомному збірнику опубліковано документи українського підпілля про польсько-українські стосунки у важкий для обох народів період: 1942—1947 роки. Перебіг війни між ними, спроби переговорів та налагодження співпраці між українським та польським підпіллям, загальна характеристика політичної ситуації в Західній Україні, на фоні якої розвивався конфлікт — ці та інші теми висвітлюють унікальні джерела (звіти мережі ОУН та відділів УПА, інструкції та накази, протоколи Служби безпеки). Більшість матеріалів публікується вперше.

Видання розраховане на науковців, викладачів, студентів і всіх тих, хто цікавиться історією України та Польщі.

Видано за сприяння Фонду катедр українознавства (США)

Затверджено до друку Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка 27 квітня 2011 року, протокол № 27/4

Рецензенти:

Зашкільняк Л. О., доктор історичних наук
Шаповал Ю. І., доктор історичних наук
Патриляк І. К., кандидат історичних наук

ISBN 978-966-1594-13-4
ISBN 978-966-1594-15-8 (2-й том)

© В'ятрович В., тексти, упорядкування, 2011
© Сало О., дизайн, 2011
© Центр досліджень визвольного руху, 2011

Зміст

В. В'ятрович. Війна після війни. 1945—1947	803
Документи	843
Галичина 1945—1947	
№ 359. Витяг із «Суспільно-політичного огляду (березень — квітень 1945 року)» про події на теренах Бучаччини	849
№ 360. Витяг із «Суспільно-політичного огляду за місяць червень 1945 року» про події на теренах Стрийщини	849
№ 361. Витяг із «Інформативного звіту (за місяць грудень)» про діяльність поляків на теренах Чортківщини	850
№ 362. Звернення до поляків — мешканців України про спільну боротьбу з окупантами	851
Закерзоння 1945—1947	
№ 363. Заклик українських повстанців до польського населення	855
№ 364. Листівка про проведення відплатних акцій УПА проти польських сіл	858
№ 365. Листівка про проведення відплатних акцій УПА проти польських сіл	858
№ 366. Листівка-попередження УПА до польської міліції	859
№ 367. Витяг із «Вістей з терену» про антиукраїнські акції поляків на Грубешівщині в березні 1945 року	859
№ 368. Повідомлення про напад польської банди на обійстя священика	864
№ 369. Інформація про антиукраїнські акції на теренах Ярославщини та Любачівщини	864
№ 370. Оголошення Української народної самооборони про акцію відплати за вбивство українського населення	868
№ 371. Оголошення Української народної самооборони про акцію відплати за вбивство українського населення	869
№ 372. Інформація про втрати українського населення Холмщини	869
№ 373. Інформація про антиукраїнські акції на Грубешівщині у травні — червні 1945 року	870
№ 374. Витяг із «Вістей з терену» про антиукраїнські акції на Лемківщині у серпні 1945 року	873
№ 375. Інформація про антиукраїнські акції в селах Ніновичі, Барич та Склад на Ярославщині	874
№ 376. Витяг із інструкції «Думки для гутірок з населенням» про поведінку українського населення, що перебуває під загрозою польських нападів	875
№ 377. Огляд суспільно-політичного становища на теренах Закерзоння в липні — серпні 1945 року	881

№ 378. Наказ командира Воєнної округи УПА 6 «Сян» Мирослава Онишкевича про початок збройних активістських акцій УПА	885
№ 379. Листівка-звернення до поляків у зв'язку з початком насилницького виселення українців	887
№ 380. Додаток до інструкції щодо опору вивезення населення	888
№ 381. Звернення УПА до поляків	889
№ 382. Акт обвинувачення поляків, причетних до знищення українців	890
№ 383. Інформація про польсько-українське протистояння на Перемищині	892
№ 384. Витяг із «Вістей з терену за місяць жовтень 1945 року» про польсько-українське протистояння на теренах Лемківщини	896
№ 385. Загальний огляд українських теренів за лінією Керзона за жовтень 1945 року	898
№ 386. Витяг із «Вістей з терену за місяць листопад 1945 року» про польсько-українське протистояння на Лемківщині	902
№ 387. Загальний огляд суспільно-політичної ситуації на теренах Закерзоння у жовтні 1945 року	902
№ 388. Звіт про суспільно-політичне становище на Лемківщині у жовтні — листопаді 1945 року	907
№ 389. Витяг із «Загального огляду українських теренів за лінією Керзона за листопад 1945 року» про виселення та спротив українців	910
№ 390. Інформація про вбивства польською міліцією українців села Миців Грубешівського повіту	911
№ 391. Протокол нападу відділу АК на село Збоїська	913
№ 392. Звіт про збройні сутички відділів самооборони з польськими військовими формуваннями	915
№ 393. Витяг із «Вістей з терену» про польсько-українське протистояння на теренах Перемищини у листопаді — грудні 1945 року	917
№ 394. Витяг із «Вістей з терену» про польсько-українське протистояння на теренах Перемищини у грудні 1945 року	920
№ 395. Інформація про українські села Закерзоння та їх мешканців, що постраждали в результаті польських нападів	921
№ 396. Інформація про українські села та їх мешканців, що постраждали в результаті польських нападів на теренах Ярославщини та Любачівщини протягом 1945 року	951
№ 397. Інформація про українські села та їх мешканців, що постраждали в результаті польських нападів на теренах Ярославщини та Любачівщини	961
№ 398. Інформація про українські села та їх мешканців, що постраждали в результаті польських нападів на теренах Ярославщини та Любачівщини	962
№ 399. Загальний огляд українських теренів за лінією Керзона за грудень 1945 року	964

№ 400. Витяг із «Інформативного звіту за час від 1.XII.[19]45 до 1.1.[19]46 року» про ситуацію на теренах Лемківщини	967
№ 401. Звіт про каральну акцію відділу Війська польського на село Мхава	970
№ 402. Витяг із «Вістей з терену» про польсько-українське протистояння на теренах Перемищини у січні 1946 року.....	972
№ 403. Доповнення до звіту про суспільно-політичне становище на теренах Перемищини у січні 1946 року.....	977
№ 404. Інформація про напад відділу Війська польського на село Волю Нижню	979
№ 405. Витяг із «Інформаційного звіту за час від 20.XII.1945 до 20.I.1946 року» про суспільно-політичну ситуацію на теренах Перемищини.....	981
№ 406. Звіт про напад відділу Війська польського на село Поляни Суровичні	983
№ 407. Повідомлення про антиукраїнські акції відділів Війська польського	985
№ 408. Повідомлення про напад на село Завадка Морохівська 25 січня 1946 року	987
№ 409. Звіт про акцію на село Завадка Морохівська Сяноцького повіту	988
№ 410. Повідомлення про віднайдення жертв польського нападу в селі Липа.....	991
№ 411. Витяг із «Вістей з терену за місяць грудень 1945 року» про польсько-українське протистояння на теренах Лемківщини	992
№ 412. Протокол антиукраїнської акції в селі Довжнові.....	993
№ 413. Звіт про антиукраїнські акції польського війська 14–16 лютого 1946 року.....	995
№ 414. Витяг із «Вістей з терену за місяць січень 1946 року» про суспільно-політичну ситуацію на теренах Лемківщини	998
№ 415. Узагальнений звіт про суспільно-політичне становище на теренах Закерзоння в січні — лютому 1946 року.....	1001
№ 416. Повідомлення УПА про покарання за антиукраїнську діяльність	1003
№ 417. Протокол антиукраїнської акції в селі Василеві Великому.....	1004
№ 418. Витяг із «Вістей з терену за час від 1.2. — 1.3.1946 року» про польсько-українське протистояння на Лемківщині	1005
№ 419. Інструкція щодо проведення реквізиції продуктів і майна у польського населення.....	1007
№ 420. Інструкція щодо виготовлення Українським Червоним Хрестом спеціальних повідомлень для родин поляків, які загинули у боротьбі з українським підпіллям	1009
№ 421. Витяг із «Вістей з терену за час від 1.3. — 1.4.1946 року» про польсько-українське протистояння на Лемківщині	1010

№ 422. Інструкція українського підпілля про допомогу польському населенню	1011
№ 423. Звіт про події на Лемківщині за березень — квітень 1946 року	1012
№ 424. Опис боїв УПА на теренах Лемківщини у березні 1946 року.....	1015
№ 425. Протокол антиукраїнської акції в селі Переводові	1022
№ 426. Додаток до звіту про вбивства українців у селі Завадка Морохівська	1024
№ 427. Опис польської акції проти українців в селі Дібча	1029
№ 428. Протокол антиукраїнської акції в селі Жнятині.....	1031
№ 429. Загальний огляд ситуації на теренах Закерзоння у травні 1946 року.....	1033
№ 430. Протокол другої антиукраїнської акції в селі Переводові.....	1037
№ 431. Протокол польської терористичної акції в селі Хлопятині.....	1039
№ 432. Загальний огляд ситуації на теренах Закерзоння у червні 1946 року.....	1040
№ 433. Протокол знущання вояків Війська польського над українськими жінками села Явірника	1042
№ 434. Загальний огляд суспільно-політичного становища на теренах Закерзоння у червні 1946 року	1043
№ 435. Інформація про напад польського війська на село Терку	1046
№ 436. Інформація про знущання польських вояків над українськими священиками.....	1050
№ 437. Витяг із «Вістей з терену за час від 31.8 — 30.9.1946 року» про польсько-українське протистояння на Перемищині у вересні 1946 року	1054
№ 438. Протокол антиукраїнської акції відділу Корпусу безпеченства вєвнешнего в селі Угринові.....	1055
№ 439. Інформація про антиукраїнську акцію відділів Корпусу прикордонної охорони Польщі та Міліції обивательської в селі Будинині.....	1058
№ 440. Листівка УПА «До польського населення Варяжа»	1059
№ 441. Інформація про українські села, що постраждали від польських нападів	1061
№ 442. Протокол про антиукраїнські акції Війська польського в селах Вербіж і Лешків.....	1062
№ 443. Загальний огляд українських земель за лінією Керзона за січень 1947 року	1064
№ 444. Витяг із «Вістей з терену за місяць березень 1947 року» про напад відділу УПА на спецгрупу Війська польського	1068
№ 445. Витяг із «Інформативного звіту за місяць березень 1947 року» про ситуацію на теренах Лемківщини	1069
№ 446. Звіт про дії відділів Війська польського на Лемківщині у квітні 1947 року	1070

№ 447. Звіт про виселення українців та діяльність Війська польського на теренах Лемківщини у травні 1947 року.....	1090
№ 448. Звіт про події на Закерзонні у 1946—1947 роках.	1094
№ 449. Загальний огляд українських земель за лінією Керзона за місяці квітень — червень 1947 року	1100

Спроби налагодження співпраці у 1945—1946 роках

Розділ 1. Формування позиції українського підпілля щодо поляків	
№ 450. Інструкція для ведення переговорів із поляками	1109
№ 451. Міркування з приводу врегулювання польсько-українських стосунків	1110
№ 452. Вихідні положення для польсько-українських переговорів.....	1112
№ 453. Зауваження щодо питання кордонів в українсько-польських переговорах.....	1115
№ 454. Вказівки щодо розмов, спрямованих на порозуміння з поляками	1117
№ 455. Інструкція для пропагандистів українського підпілля про ставлення до польського населення.....	1120
№ 456. Витяг із листа Володимира Горбового про польсько-українські переговори	1125
№ 457. Зауваження щодо можливих переговорів із поляками.....	1127
№ 458. Інструкція із застереженнями щодо можливих зловживань у співпраці з поляками	1132
№ 459. Міркування представника українського підпілля про українсько-польський кордон.....	1133
№ 460. Інструкція щодо проведення рейдів та політичної пропаганди серед польського населення	1134
№ 461. Додаток до інструкції про проведення рейдів на польській території.....	1148
№ 462. Звернення УПА до поляків із повідомленням про проведення акцій на теренах Польщі	1152
Розділ 2. Зустрічі, переговори, спільні акції	
№ 463. Лист українських повстанців до старости в м. Ліську.....	1153
№ 464. Лист заступника коменданта АК до делегата УПА про налагодження двосторонніх відносин.....	1153
№ 465. Протокол про переговори з поляками на теренах Станіславщини	1155
№ 466. Протокол зустрічі представників ОУН та АК на теренах Перемищини.....	1157
№ 467. Звіт про зустріч районного пропагандиста ОУН «Сокола» та представників повітової влади в Ліську.....	1163
№ 468. Звіт про зустріч українських підпільників із повітовим головою ППР у Ліську	1174

№ 469. Протокол переговорів між представниками українського та польського підпільних рухів	1178
№ 470. Звіт про зустріч із представниками АК на теренах Холмщини.....	1191
№ 471. Звіт про пропагандистську роботу серед поляків в селі Селиська.....	1200
№ 472. Протокол зустрічі з представниками АК на теренах Холмщини.....	1209
№ 473. Звіт про зустріч української інтелігенції з представниками волосної влади у Волковій	1217
№ 474. Лист українських повстанців до представників польської влади і війська	1219
№ 475. Протокол зустрічі представників УПА та ВіН	1222
№ 476. Звіт про акцію на місто Грубешів	1229
№ 477. Звіт про поїздку польськими теренами	1235
№ 478. Інформація про контакти між українським і польським підпіллям та про зустріч з англійським кореспондентом	1240
Список скорочень.....	1257
Іменний та географічний покажчик	1259

ВІЙНА ПІСЛЯ ВІЙНИ
1945—1947

Завершення Другої світової війни в Європі не зупинило подальшого розвитку польсько-української війни. Скоротився її географічний ареал, але не завзятість сторін у протистоянні. Вогнище конфлікту врешті остаточно вигасло на теренах Волині, швидко пішло на спад у Галичині.

Документи українського підпілля фіксують антиукраїнську діяльність поляків, що діяли тут у лавах радянської міліції чи винищувальних батальйонів, протягом першої половини 1945 року. В інформації з Тернопільщини за травень 1945 року вказується: «Поляки й на далі на протиукраїнським відтинку дуже активні (в виді польських міліцій). Крім того, що помагають більшовикам, відділи польських “стрибків” самочинно роблять скоки на українські села, рабують, а навіть вбивають мирне населення і роблять засідки та доноси навіть на цілком невинних людей. Найактивніші польські протиукраїнські осередки є в Буцацькому та Теребовельському надрайонах та Маловоди в Золотницькому р[айо]ні»¹. На думку українських підпільників, антиукраїнська діяльність поляків у міліції інспірувалася польським підпіллям, яке таким чином намагалося боротися з українським визвольним рухом, імовірно, використовуючи досвід часів німецької окупації.

Подальше розгортання антипольських репресій з боку радянської влади вплинуло на покращання польсько-українських стосунків на теренах Галичини. В інформації зі Львівщини з липня 1945 року читаємо: «Натиск большевиків на поляків зовсім злагіднив їх ставлення до українців. В Добромильщині завважується цілковитий зворот у наш бік, вони домагаються мітингів наших повстанців та закликають до спільної боротьби проти большевиків»². Поліпшення відносин керівництво українського визвольного руху намагалося використати для продовження цілком припинених після липня 1944 року переговорів із місцевим польським підпіллям.

6 липня 1945 року на Станіславщині відбулися переговори місцевого керівництва ОУН, представленого провідником Карпатського краю Ярославом Мельником, із, на жаль, неозначеними у документі представниками Армії крайової.

---

¹ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі — ГДА СБ України). — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 71. — Арк. 313.

² Там само. — Арк. 319.

Як свідчить звіт Ярослава Мельника про цю зустріч, розмова мала вступний характер і її метою був передусім взаємний обмін інформацією. Обидві сторони дипломатично відмовилися обговорювати питання державної належності західно-українських земель. З українського боку були запропоновані конкретні кроки щодо розгортання співпраці. «На пропозицію підпорядкувати відділ АК у Галичині диспозиційному штабові УПА, — відповіли задовільно, — читаємо у звіті, — але всі справи того порядку мали б бути предметом обговорення їхніх і наших центральних властей. Порушено справи льояльних взаємовідносин та ліквідації висулжницького елементу, без огляду на національне походження, на що поляки вповні погоджуються»³. Поляки також повідомили, що відправлять на захід свого представника для отримання дозволу щодо подальшої співпраці. З цього можна зробити висновок, що польська сторона на зустрічі була представлена не уповноваженими керівництвом АК, а лише однією з тих груп, які продовжували свою діяльність в умовах радянської окупації. Найважливішим наслідком цих перемовин було відновлення контакту з польським підпіллям, втраченого влітку 1944 року.

Проте вже дуже швидко цей контакт знову став неможливим. Із масовим виселенням радянською владою польського цивільного населення з Галичини можливості для продовження існування польського підпілля постійно скорочувалися, і вже незабаром його структури повністю припинили тут свою діяльність. Тому, очевидно, не досягнуто конкретних результатів співпраці між АК та УПА. Разом із тим виселення поляків із Галичини остаточно припинило тут польсько-українську війну. Та незначна кількість поляків, що залишилася на цих теренах, не ставила собі за мету продовження боротьби за їх «польськість», а тому й не розглядала українців як ворогів. Так само й представники українського підпілля не бачили в них загрози, ба навіть розглядали їх як можливих союзників у антирадянській боротьбі.

Одним із останніх документів українського підпілля Галичини щодо поляків було звернення УПА з 1947 року. «Поляки, що живете в Україні, — читаємо в ньому, — в селах, у яких зараз перебуваєте, час від часу появляються українські революціонери. Нав'язуйте з ними приятні відносини! Допомагайте

³ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 70.

їм чим можете! А якщо не хочете мати з ними приязних стосунків і якщо не хочете допомагати їм у боротьбі проти більшовицької Росії — ворога України і Польщі, — то хоч дбайте про те, щоб ніхто з Вас ніколи не доносив більш[овицькій] владі на укр[аїнських] революціонерів, ні на населення, що з ними співпрацює. Укр[аїнські] революціонери ні одному чесному полякові, ні одному польському патріотові не роблять і не будуть робити кривди. Вони карають лише тих поляків та й українців, що вислугувуються перед більшовиками на шкоду українській боротьбі проти Сталіна за Українську Самостійну Соборну Державу, яка забезпечуватиме вільне, щасливе життя не тільки українського народу, але й усіх національних меншостей, в тому і польської, що житимуть на її території.

Не знищуйте нашої революційної літератури, а читайте і розповсюджуйте її!

Ми, укр[аїнські] революціонери, простягаємо всім чесним полякам, польським патріотам свою дружню руку і закликаємо їх боротися разом з нами проти більш[овицьких] наїзників за створення самостійних держав укр[аїнського] і польського народів. За вами, поляки, залишається право й можливість прийняти або не прийняти цю нашу дружню пропозицію»⁴.

— 2 —

Останньою ареною польсько-української війни стали українські етнічні терени, включені до відновленої Польщі. Землі південно-східної Польщі, що в документах українського підпілля означувалися як Закерзоння, протягом 1945—1947 років стали як полем завзятого протистояння між українцями та поляками, так і місцем, де було досягнуто конкретних результатів у співпраці підпільних рухів обох народів. Належність цих територій до Польщі була визначена угодою між польським комуністичним і радянським урядами від 27 липня 1944 року⁵. Через півтора місяці після цього, 9 вересня, ще одним підписаним договором регламентовано переселення

---

⁴ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 97.

⁵ Див. текст цієї угоди: Miśło E. Repatriacja czy deportacja. — Warszawa, 1996. — Т. 1. — S. 17–19.

українців звідси на територію УРСР, а поляків — із УРСР на польські землі⁶.

Вкрай негативно ці угоди оцінило керівництво українського визвольного руху, яке у своєму зверненні від 19 жовтня 1944 року назвало переселення засобом винищення українців і закликала до активного спротиву⁷. Зрештою, саме ці договори визначили подальшу долю Закерзоння та його мешканців, зокрема, посилюючи польсько-українське протистояння.

Як і на інших теренах, учасниками конфлікту з українського боку були структури визвольного руху — ОУН та УПА, а також цивільне населення. Зважаючи на те, що протягом 1945—1947 років ця територія доволі чітко контролювалася українським підпіллям, тут практично не зустрічаємо інформації про діяльність самовільних українських збройних угруповань чи кримінальних банд, типової для 1943—1944 років.

З польського боку палітра учасників була значно ширшою — це військові формування польського антикомуністичного підпілля, так само неоднорідного. Воно було представлене як продовжувачами АК — організацією Вольносьць і незавісосьць (ВіН), так і крайніми правими Народові сили збройні (НСЗ) чи лівими Батальйонами хлопськими (БХ). Також тут діяли офіційні формування польської держави: Військо польське (ВП) та його допоміжні структури — Міліція обивательська (МО), Охотніча резерва міліції обивательської (ОРМО), сили безпеки польського комуністичного уряду Ужонд безпеченства публічного (УБП) та Корпус безпеченства вевнешнього (КБВ). Активними залишалися звичайні кримінальні банди, що посилили свою діяльність у момент повоєнної розрухи.

Така широта учасників конфлікту, а також іноді безпосередня і постійна непрямая участь у ньому третьої сторони — СРСР, надали йому значної гостроти і, як і раніше на інших теренах, вилилися у значні втрати серед цивільного населення.

На Закерзонні структури українського визвольного руху розгорталися значно пізніше, ніж в інших частинах Західної України. Тому коли навесні 1944 року на Холмщині почалося масове знищення українських сіл, для їхнього захисту вислано

---

⁶ Miśiło E. Repatriacja czy deportacja. — Т. 1. — S. 30–39.

⁷ Там само. — S. 64–66.

відділи УПА з Волині та Галичини, і вже в безпосередній боротьбі почали творитися перші місцеві відділи. На південь від цих земель, в Надсянні, ще кілька місяців зберігався спокій. Повстанські відділи почали створюватися тут щойно в липні 1944 року. Головною причиною став не конфлікт з поляками⁸, а наближення фронту і підготовка українського визвольного руху до нових умов діяльності. Саме намагання уникнути репресій комуністичного режиму та мобілізації до Червоної армії штовхало до повстанських лав велику кількість українців, особливо тих, які відзначилися в антирадянській діяльності чи у співпраці з німцями. Ще однією причиною розбудови тут УПА стала концентрація біженців із Західної України, які з певних причин хотіли вступити до повстанської армії⁹. Тому місцеве керівництво ОУН віддало наказ своїм членам, які були в рядах української поліції, залишити станиці, перейти в підпілля та намагатись приєднатися до відділів УПА¹⁰.

Повстанські відділи творилися з неймовірною швидкістю: на серпень 1944 року їх було уже одинадцять загальною чисельністю близько двох тисяч осіб. Одним із основних організаторів був Василь Мізерний — «Рен», який, зв'язавшись із Головною командою УПА, прозвітував про виконану роботу. Можливо, несподівано для себе він отримав таку відповідь: командування Повстанської армії, у зв'язку з переходом у більшовицьке запілля, не планувало створювати нових відділів, навпаки, намагалося обмежити їхню кількість до найбільш бойових одиниць з вояків, готових до важкого протистояння за більшовицької окупації. Ці зауваження обґрунтовувалися розумінням суттєвої відмінності нових умов повстанської боротьби від боротьби з німцями¹¹.

Отже, керівництво визвольного руху не збиралося розбудовувати масової збройної сили на Закерзонні. Додатковим доказом цього є те, що протягом тривалого періоду, аж до кінця 1945 року, відділи на цих теренах підпорядковувалися командуванню галицьких та волинських воєнних округ

⁸ На думку Г. Мотики, в цей час жертвами польсько-українського конфлікту стали менше 200 українців. Див.: Motyka G. Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraińskie 1943—1948. — Warszawa, 1999. — S. 158.

⁹ Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2001. — Т. 33: Тактичний відтинок УПА 26-ий «Лемко». — С. 101–102.

¹⁰ Там само. — С. 102.

¹¹ Ріпецький М. Історія куреня «Рена» // Літопис Української Повстанської Армії. — Т. 33. — С. 112–113.

(«Буг», «Маківка» — УПА-Захід, «Турів» — УПА-Північ). Очевидно, вважалось достатнім утримання тут підпільної мережі ОУН. Тим не менше, новостворені сотні стали частиною структури УПА, пройшли необхідний військовий вишкіл і 24 вересня 1944 року, виконуючи наказ Головної команди УПА, двома групами рушили на схід для переходу фронту. На Закерзоння вони повернулися в листопаді — грудні 1944 року.

Протягом зими 1944—1945 років відділи УПА на Закерзонні не проявляли особливої активності через несприятливу для партизанської боротьби зимову пору, а також тому, що до січня 1945 року ці території були безпосереднім запліччям радянсько-німецького фронту, що мало наслідком велику насиченість місцевості військами Червоної армії та НКВД. З лютого цього року починається посилення охорони радянсько-польського кордону, яке призводить до відірваності структур визвольного руху на Закерзонні від його керівництва. Це змусило Провід ОУН провести в березні 1945 року реорганізацію місцевих клітин ОУН і об'єднати їх у самодостатню структуру Закерзонського краю на чолі з досвідченим підпільником Ярославом Старухом — «Стягом». Тим часом відділи УПА ще до жовтня не творили окремої структурної одиниці. Ймовірно, керівництво Повстанської армії й надалі не вважало за доцільне розбудовувати тут свою мережу.

— 3 —

Чинником, який змінив думку щодо необхідності існування збройної сили на Закерзонні, став польський терор, що розпочався ще в перші місяці 1945 року. У документах українського підпілля як постраждали від польських атак у цей період згадуються Завій (напад на село здійснено 19.01.1945), Середниця (03.02.1945), Пашова (16.02.1945). У звіті провідника надрайону «Холодний Яр» про акцію в останньому з названих сіл читаємо: «Дня 16.ІІ.45 р. Польська міліція в числі коло 150 обступила село і увійшла на ревізію. Ідучи селом, грабували в людей харчі і виконували побої зовсім задурно. [...] Після цього почали палити хати і рабувати все добро, що населення рятувало. Хто гасив вогонь, до того зараз стріляли з ППШ»¹². Загалом акції охопили кільканадцять сіл Надсяння. На думку історика Євгена Місила, «відразу після того, як ці

терени покинула Червона армія і розпочалася акція переселення до СРСР, почалися посилені напади на українські села. Вони мали одну основну мету — силою змусити українців виїхати з Польщі»¹³.

Масштаби антиукраїнського терору стрімко зростали і навіть привернули увагу радянського керівництва. У звіті про переселення на ім'я Микити Хрущова зазначалося: «Від другої половини лютого ц. р. [1945 — В. В.] до українського населення Перемишльського повіту, яке має бути евакуйоване в Україну, застосовується нелюдський терор. У численних випадках населення масово вбивають, а майно і худобу грабують»¹⁴.

Терор наростав, швидко досягши свого апогею навесні 1945 року. 3 березня вчинено жорстокий напад на село Павлокома, жертвами якого, за різними даними, стали від 366 до 500 українців¹⁵. Це село стало своєрідним символом трагедії українців Закерзоння, тому наведемо тут ширшу реконструкцію подій, відтворену за документами та спогадами відомим дослідником Євгеном Місилом.

«Уночі, 3 березня 1945 року, українське село Павлокому в Березівському повіті оточили кількасот озброєних вояків Армії Крайової під проводом пор[учника] Юзефа Бісса пс[евдо] “Вацлав”. На світанку за умовним сигналом вони пішли в атаку. Помітивши їх кількість, більшість переляканих мешканців покинули свої домівки й сховалися в павлокомській церкві, сподіваючися, що її мури і святість захистять їх від лиха. Частина ж, переважно чоловіки й старі, залишилися вдома чи пробували сховатися у саморобних криївках, влаштованих головно в господарських будівлях. Вояки АК, все тісніше стискаючи кільце навколо Павлокоми, наближалися до її центру. Як свідчать очевидці, майже всіх, кого вони зустрічали по дорозі, вбивали на місці. На цій фазі акції застре-

---

¹² Misiło E. Repatriacja czy deportacja. — Т. 1. — С. 81–82.

¹³ Павлокома. З.ІІІ.1945. Даровано життя, щоб правду розказати. — Варшава, 2006. — С. 17.

¹⁴ Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. — К., 2005. — Т. 3. — С. 227.

¹⁵ Перша цифра походить зі списку осіб, встановлених поіменно професором Петром Потічним (див.: Потічний П. Павлокома. 1941—1945. Історія села. — Львів — Торонто, 1991); друга — з радянського звіту про переселення (див.: Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. — Т. 3. — С. 228).

лили принаймні 50 осіб, серед них багато жінок і дітей. Тоді ж убили майже усіх українців, які жили на т. зв. присілках. Їхні тіла лежали непохованими ще багато тижнів. Коли село вже опанували, до Павлокоми наспіла валка возів з поляками з Динова й сусідніх сіл: Дильонгової, Бартківки й Сільниці. Їхали грабувати.

Українців, знайдених у криївках, убивали або гнали до церкви чи Народного дому, в якому була читальня ім. Тараса Шевченка Товариства “Просвіта”. Там їх піддавали селекції: мужчин, жінок і дітей віком понад сім (за іншими джерелами десять) років виводили надвір, формували з них колону по двоє і гнали на старий, уже не діючий, греко-католицький цвинтар, ставили над викопаними ямами й розстрілювали. Лише малих дітей разом із їхніми матерями й вагітних жінок, загалом близько 40 осіб, під конвоєм кількох озброєних чоловіків відвели до найближчого українського села Селиськ. Далі під загрозою смерті, вони мали йти вже самі — “на Україну, за Збруч”»¹⁶.

Ймовірно, схоже, з різною кількістю жертв, відбувалося й знищення інших українських сіл у той час. Як свідчать радянські документи: «Виконувачі цього розбою — озброєне польське населення і міліція. Розбій вчинили, головним чином, з метою вигнати і пограбувати українське населення, щоб воно не змогло вивезти худобу і майно. Місцева влада не робить нічого, щоб припинити розбій і грабежі»¹⁷.

Про спільні акції міліції та озброєних груп місцевого населення розповідають і документи українського підпілля. У звіті про одну з них із березня 1945 року читаємо: «Пол[ьська] міліція та штурмовці (б[лизько] 300 осіб) пограбували села Люблинець Новий і Старий, спалили їх (на 80%) і вбили 66 осіб, при тому 4 жінки»¹⁸. В іншому документі УПА польську міліцію названо не лише співучасниками нападів на українські села, а й їх організаторами. «Поляк Кухта Микола з Радави, — читаємо у вістях Ярославщини та Любачівщини, — що повнив службу міліціанта в селі Радава,

¹⁶ Павлокома 3.III.1945... — С. 13–14.

¹⁷ Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. — Т. 3. — С. 228.

¹⁸ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 79. — Арк. 184. Польський документ про цю акцію див.: Miśiło E. Repatriacja czy deportacja. — Т. 1. — С. 94.

зізнає, що банди, які сейчас нападають на укр[аїнські] села, організували міліціанти»¹⁹.

Активний учасник українського визвольного руху на Закерзонні Іван Кривуцький був одним із тих, хто за дорученням керівництва підпілля розслідував антиукраїнські акції навесні 1945 року. Він також констатує активну співпрацю місцевої польської міліції з різноманітними напівкримінальними-напівполітичними збройними групами. У своїх спогадах він яскраво описує враження від побаченого в одному з українських сіл. «11 квітня, — читаємо в його книзі “Де срібнолентий Сян пливе...”», — поляки з Гути Березької і Бірчі разом з міліцією над ранком вимордували українців у селах Бахові, Берізці і Сівчині. На другий день від Проводу надрайону я отримав доручення, щоб на місці скласти протоколи з прізвищами жертв. За ніч ми дісталися до Бахова. [...] Що робилося на місці — страшно згадати. В деяких хатах усе побите, поламане, хто живий — утік, боявся повернутися, щоб хоч поховати рідних. Усе це сталося несподівано. Люди весь час жили мирно, ніколи з поляками не ворогували, їх навіть не насторожила трагедія Павлокоми кілька тижнів тому. Поляки над ранком набігли, вимордували, понищили, а що можна забрали з собою і втекли через ліс — не затримувались ні на хвилину. Все робилося поспіхом, наче боялися, що хтось наздожене. Ми прийшли через день після нападу, село було напівпорожнє, частина хат згоріла. Багато людей боялися повертатися. Залишилися ті, що сховалися десь по криївках. Спочатку я заходив до кількох хат і записував прізвища помордованих, але коли на підлозі побачив тіло шестиденної дитини, у котрої не можна було розрізнити ні голівки, ні ніжок, ні ручок — став записувати прізвища жертв лише зі слів гурту людей, які мене супроводжували. Коли хтось з них на плебанії покликав подивитись, що зробили зі священником (здається, забили поліно до рота), я не пішов»²⁰.

Очевидно, підтримуючи та ініціюючи антиукраїнські акції, польська влада намагалася пришвидшити переселення українців із теренів Закерзоння і таким чином позбавитися їхньої присутності в межах відновленої держави. Безпосе-

---

¹⁹ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 79. — Арк. 188.

²⁰ Кривуцький І. «Де срібнолентий Сян пливе...». — Львів, 2003. — С. 52–53.

редній зв'язок між цими діями і переселенням вбачали співробітники НКВД, які звітували керівникам партії, що «у лютому — березні 1945 року бандитські формування АК масово підпалювали українські села, грабували і вбивали населення. Внаслідок цих дій значно збільшилось надходження заяв на евакуацію. У лютому і березні 1945 року в Любачівському, Ярославському і Перемишльському повітах заяви подали 27 590 родин, тоді як протягом попередніх 5 місяців надійшло тільки 12 872 заяви»²¹. У тих же звітах співробітники радянських органів держбезпеки повідомляли, що за неповними даними лише протягом березня 1945 року «спалено українських господарств — 959; пограбовано українських господарств — 500; вбито і поранено українців — 925»²².

Не припинилися антиукраїнські акції і наступного місяця. «16.IV пол[ьська] міліція і військо зробили акцію на с. Гораєць. Вже о год. 3-ій обступили село зі всіх сторін, найгустіше від ліса. До села ввійшли о год. 5.30. Населення почало втікати. Поляки почали ловити і стріляти. Друга частина зайнялася паленням господарств і рабованнням укр[аїнських] хат. Під час акції спалили ціле село (180 господарств). Вбили 135 людей, з цього 69 мужчин, 40 жінок та 27 дітей до літ 15. Акція тривала до год. 8-ї рано»²³.

У ніч із 17 на 18 квітня на українське село Малковичі коло Перемишля напала банда поляків із сусіднього села Орли. Жертвами атаки стали 153 українці²⁴. Наступного дня «18.IV.45 пол[ьська] міліція і різні банди напали на с. Пискоровичі і проводили акцію через три дні — стріляючи укр[аїнське] населення, яке з'їхалося з сусідніх сіл, втікаючи перед терором пол[ьських] банд»²⁵. Свідок цих подій Марія Ожга подає більш детальну інформацію про акцію, здійснену польськими підпільниками на чолі з Йозефом Задзерським — «Волиняком»: «В школі Пискорович знаходилося близько двохсот осіб українського походження з Рухова, Пискорович, Теплиць, Ожани, Дубровиці, які мали виїхати до СРСР [...]. З самого

²¹ Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. — Т. 3. — С. 371.

²² Там само. — С. 365.

²³ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 79. — Арк. 188.

²⁴ Встановлено прізвища 120 осіб. Див.: Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. — Т. 3. — С. 234–235.

²⁵ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 79. — Арк. 188.

ранку оточено село і школу. До школи ввійшли, як казали свідки, чотири замаскованих чоловіки, які виконали езекуцію осіб, що перебували в школі. Згідно списку в школі, загинуло 180 осіб. Врятувалося, напевно, кілька (Шикула, молодий хлопець, сховався під софітом, дівчина Срока вціліла під тілами вбитих). Крім того, вбивано втікаючих. Багато осіб загинуло над Сяном. Там відбувалося полювання на недобитків. Деяких застрелено у селі при забудовах [...]. В сумі загинуло близько 300 осіб в Пискоровичах»²⁶.

За підрахунками сучасних польських дослідників, різні збройні польські формації (як підпільні, так і державні) навесні атакували 78 українських місцевостей, жертвами чого стали від 2 600 до 3 900 осіб²⁷. Схоже, документи українського підпілля, які вводяться до наукового обігу у цьому збірнику, уточнять цю цифру, і вона зросте.

— 4 —

У відповідь українські повстанці здійснили ряд антипольських виступів, зокрема проти польських осередків та міліційних пунктів. Проведенню акцій як проти населених пунктів, так і проти окремих станиць міліції передувало видання і поширення листівок із погрозами про можливу кару у разі неприпинення антиукраїнських дій. За інформацією Василя Галаси, заступника провідника ОУН на Закерзонні, всього протягом одного весняного місяця від 15 квітня до 15 травня українські відділи ліквідували більше 20 постів Міліції обивательської²⁸.

Найбільшими антипольськими акціями цього періоду, які в українських документах подаються як відплатні, стали напади повстанців на села В'язівниця та Борівниця. «17.IV.45 о год. 4.30 відділ к[оманди]ра З[алізняка] зробив відплатну акцію на с. В'язовницю, — читаємо про це в повстанському звіті. — Спалено 160 господарств і вбито понад 200 поляків.

---

²⁶ Цитується за книгою: Garbacz D. Wołyniak, legenda prawdziwa. — Rzeszow, 2008. — S. 78–80.

²⁷ Motyka G. Tak było w Bieszczadach... — С. 240.

²⁸ Назаревич О. Масова збройна боротьба на українських землях за лінією Керзона (коротка інформація) // ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 7. — Арк. 223.

В тому числі більшість штурмовців, міліціантів і большевиків. Наші втрати 8 вбитих, 7 ранених»²⁹.

Друга акція відбулася через чотири дні, 21 квітня, і була спрямована проти села Борівниці, жителів якого повстанці звинувачували в антиукраїнських діях. Ось як описує її учасник Іван Кривуцький: «Уночі на 21 квітня три наші сотні оточили Борівницю, і як тільки засіріло, почався бій. Найдовше захищалися ті, що вибралися на дзвіницю костелу. “Сліпий” [справжнє прізвище Котвіцький, командир польської збройної групи — В. В.] зі своєю п’ятіркою “волиняків” утік відразу після перших пострілів. До 10-ї години все затихло, лише горіло кілька хат. Загинуло троє наших стрільців. З місцевих поляків, які здалися, було відібрано, здається, 27, які вирізнялися під час нападів на українські села разом із Котвіцьким. Їх розстріляли серед села, а інших відпустили. Поспішаючи, попередили все населення, щоб вибирались із хат, бо о 14-й годині будемо палити село»³⁰. Автор мемуарів не наводить кількості загиблих у ході штурму поляків, яка мала би бути значною, зважаючи на те, що оборона села була завзятою.

Отже, навесні 1945 року подальше розростання конфлікту було більш ніж імовірним, він міг набрати масштабів протистояння на Волині чи Галичині у 1943—1944 роках. На заваді цьому стали переговори 29 квітня 1945 року у Селиських Березнівського повіту між представниками українського та польського підпілля та підписання угод про перемир’я і співпрацю у боротьбі з НКВД³¹. На думку згаданого вище учасника переговорів Івана Кривуцького, безпосереднім приводом для перемовин стала повстанська акція проти Борівниці. Поляки відзначили, що її проводили не сили самооборони, а добре озброєні і структуровані відділи УПА. Це засвідчило наявність вагомої збройної сили українців, а отже, схилило поляків до миру³².

Отже, розбудова в цьому терені українських повстанських відділів, що стала наслідком польських акцій, не лише

²⁹ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 79. — Арк. 187, див. також свідчення Івана Шпонтака — «Залізняка» в матеріалах його справи: IPN Oddział w Rzeszowie, Zesp. WSR, VII K-21/60.

³⁰ Кривуцький І. «Де срібнолентий Сян пливе...». — С. 56.

³¹ Детальніше про переговори: Motyka G., Wnuk R. Pany i rezuny. Współpraca AK-WiN i UPA. 1945—1947. — Warszawa, 1997.

³² Кривуцький І. «Де срібнолентий Сян пливе...». — С. 57.

зупинила їх, але й посприяла зближенню польського та українського національних рухів.

Досягнуте перемир'я вилилося в суттєве зменшення масштабів взаємного протистояння, а відтак і в сповільнення темпів виселення українців. «У квітні кількість АКівських нападів зменшилася, — звітували своєму керівництву співробітники НКВД про ситуацію на Закерзонні, — і тому населення під різними приводами утримується від виїздів, а часто забирає подані заяви»³³. Далі у документі наводяться такі цифри: спалено 180 українських господарств, вбито і поранено 620 цивільних українців.

21 травня 1945 року відбулася наступна зустріч між представниками обох підпільних рухів у селі Руда Ружанецька на Холмщині. З українського боку її учасниками були місцеві керівники підпілля, а також делегований найвищим керівництвом українського визвольного руху Юрій Лопатинський³⁴. Через кілька днів, 27 травня, підпільники провели першу спільну акцію проти міліції Варяжа і Хороброва. Діалог тривав ще більше року.

Хоча кількість жертв конфлікту в результаті перемир'я і зменшилася, проте зупинити протистояння відразу було неможливо, адже значна частина польських збройних угруповань не контролювалася польським підпіллям, а тому не вважала для себе обов'язковим це перемир'я. Крім того, в терені й надалі активно діяли різноманітні кримінальні банди, що не мали чіткої політичної орієнтації чи навіть певного національного забарвлення.

Одна з останніх кривавих акцій цього періоду відбулася в українському селі Верховини 6 червня 1945 року. За підрахунками українських підпільників, жертвами стали 196 цивільних осіб³⁵. Її виконавцями був спеціальний відділ Народового союзу збройного (НСЗ) під командуванням Станіслава Секули — «Сокола». «Спеціальна комісія, — читаємо в документах слідства, — яка прибула на місце злочину, налічила серед останків 65 дітей віком до 11 років. Вбито також трьох старих людей віком понад 80 років»³⁶. Трагедія села Верховини цікава не тільки тому, що стала однією з останніх

---

³³ Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. — Т. 3. — С. 371.

³⁴ Motyka G., Wnuk R. Pany i rezuny... — S. 90–92.

³⁵ Misilo E. Repatriacja czy deportacja. — T. 2. — S. 121.

³⁶ Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. — Т. 3. — С. 142.

у період весни — літа 1945 року, а й тому, що її розголос забезпечила польська комуністична влада. Було створено спеціальну комісію, її матеріали публікувалися в тодішній пресі. Очевидно, все для того, аби скомпрометувати польське антикомуністичне підпілля. Про трагедію інших українських сіл, знищених зокрема з участю комуністичної влади, воліли не говорити взагалі. «Ті, хто кричать і судять за Верховини, — читаємо про це в листівці ОУН, — самі одночасно допускаються до таких самих злочинів, самі їх організують і проводять»³⁷.

Зрештою, зусилля керівників українського та польського визвольних рухів увінчалися успіхом, і взаємне поборювання влітку 1945 року практично припинилося. А разом із тим було цілком заблоковано переселення. У звіті українського підпілля за липень — серпень цього року читаємо: «Акція виселювання українців до УРСР продовжується далі, однак в останніх місяцях не дала більших результатів. Повиїздили деякі кацапські оселиці Лемківщини і рештки записаних перед тим Холмщаків»³⁸.

— 5 —

Перемир'я між українським та польським підпіллям створювало підстави для налагодження тісніших стосунків між ними і їх переростання в активну співпрацю. Тим паче, що ситуація, в якій опинилися обидві сторони після завершення Другої світової війни, вимагала цього. Для поляків, після масових репресій проти національного підпілля і створення підконтрольних Москві органів влади, стала зрозуміла хибність їхнього ставлення до СРСР як союзника, дедалі утопічнішими видавалися сподівання на допомогу західних держав.

Для українського визвольного руху визначальними у міжнародній політиці післявоєнного періоду стають спроби створити єдиний антирадянський фронт поневолених СРСР народів, особливо тих із них, що опинилися під впливом Москви після 1945 року. Однією з найважливіших передумов створення спільного антитоталітарного фронту, на думку ке-

---

³⁷ Miśiło E. Repatriacja czy deportacja. — Т. 2. — S. 121.

³⁸ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 5. — Арк. 90–92.

рівництва ОУН та УПА, було налагодження дієвої співпраці з польським підпіллям. «Передумовою перемоги над московсько-більшевицьким імперіялізмом, — читаємо в одному з документів українського підпілля, — є активна участь у спільному фронті боротьби проти нього народів українського і польського. Оце твердження випливає з таких фактів:

1. Довговічна ворожнеча між обома народами уможливила завжди розрив ворожих обом народам імперіялізмів Москви і Берліна, а передовсім причинилася до зросту сил московського імперіялізму, що в результаті приносило завжди поневолення України і Польщі.

Український і польський народи є найчисленнішими народами в комплексі середньої, південної, північної та східної Європи і підсоветської Азії і в сучасний момент виказують найбільшу життєву та національно-визвольну снагу й динаміку в їх боротьбі проти московського імперіялізму.

2. Зроблені досі спільні кроки, зокрема в умовах німецької окупації Польщі і України, в напрямі ліквідації ворожнечі, порозуміння та спільних акцій проти московсько-німецьких імперіялізмів дали добрі наслідки, заохочують і зобов'язують до розбудови досі зробленого»³⁹.

Тому після 1945 року польське питання в загальній стратегії українського визвольного руху не тільки не втратило актуальності, а й навпаки, набуло додаткової гостроти. Дуже яскраво видно зміну курсу в розвитку українсько-польських відносин з інструкції для пропагандистів на 1945 рік, яка була фактичним втіленням загальної стратегії ОУН в життя. Якщо у раніше згадуваних аналогічних вказівках з 1944 року, по суті, наголошувалося на неможливості співпраці з поляками, акцентувалося на продовженні боротьби із ними, то в наступній вже читаємо: «відкидаємо в теперішній момент відплатні акції проти польського населення як недоцільні, бо вони не дадуть на довшу мету бажаного висліду, а навпаки, можуть спровокувати ще більші наслідки. По-друге: такі акції, хоч яко відплатні були би у великій мірі оправдані, все ж таки поставили би нас в очах кожної незаінтересованої — третьої сторони до певної міри нарівні з тими, які доконують цих злочинів на українцях. А нам не вільно за жодну ціну дати себе стягнути

---

³⁹ Вихідні позиції (напрявні для розмов) // Україна в Другій світовій війні. Українсько-польські взаємини. — Львів, 2005. — С. 351.

з тих ідейних позицій, які ми займаємо [...]. Ми визнаємо й обстоюємо тільки великі, шляхотні вільностеві ідеали, згідні з культурою і загальними людськими принципами моралі. Відплатні акції проти загалу населення і система збірної відповідальності не згідні з цими принципами, і ми їх відкидаємо. Збірну відповідальність осуджуємо найгостріше, як систему варварства. Ми не дозволимо жодними непродуманими поривами пімсти сплямити наші чисті прапори. По-третє: такі акції наші вороги використали б негайно усією силою пропаганди проти нас і роздули б до величезних розмірів»⁴⁰.

Програмні засади українсько-польського порозуміння після Другої світової війни відображені в цікавому документі українського підпілля «Думки в справі урегулювання польсько-українських відносин та в справі організації спільного визвольного фронту». Невідомий автор цієї декларації зазначає, що після розгрому німецького імперіалізму обов'язком для польського та українського народів, а також цілого культурного світу є об'єднати свої зусилля для протистояння більшовицькому імперіалізму — другому найстрашнішому ворогу Польщі й України та всіх волелюбних народів. Далі документ подає перелік постанов, які мали бути реалізовані визвольними організаціями обох народів для налагодження спільної боротьби:

«1. Доложити всіх сил, щоби довести до замирення існуючі польсько-українські конфлікти й протидіяти фактично всім намаганням підступної большевицької політики роз'єднати і поставити проти себе наші сили.

2. Нав'язати тісну співпрацю наших політичних і військових сил у спільній визвольній боротьбі на теренах України й Польщі, на всьому просторі СРСР і всіх інших країв, окупованих большевицькими імперіалістами, та на міжнародній світовій арені.

3. Доложити всіх сил до організації і скріплення якнайширших розмірів спільного визвольного фронту всіх народів, поневолених і загрожених московсько-большевицьким імперіалізмом.

4. Будемо змагати до того, щоби дотеперішня ненависть і ворожнеча між нашими народами обернулася на приязнь, — щоби ця приязнь, створена в тяжких роках спільної

⁴⁰ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 11. — Арк. 137.

неволі і спільної визвольної боротьби, стала основою приязні і спільної політичної співпраці наших народів в майбутньому по здобутті вільних незалежних держав.

5. Найглибший інтерес України і Польщі та всіх інших народів Східної Європи, від Фінляндії і до Дарданелів і Туреччини, вимагає, щоб на просторі Східної Європи запанувала на місці московського імперіалізму — відвічної загрози для всіх вільних народів — система незалежних національних держав, а на місці реакційної сталінської тотальної тиранії — система правдивого західно-європейського демократичного ладу, опертого на засаді самовизначення народів і волі людських спільнот та одиниць.

6. У всіх взаєминах будемо шанувати існуючий під цю пору стан національних відносин на наших теренах. Висловлюємо надію, що спірне питання польсько-української границі буде вирішене у майбутньому між урядами польської та української держави дорогою приязного порозуміння.

Ми віримо, що з'єднання наших сил у спільному визвольному фронті спричиниться дуже поважно до розбиття й ліквідації московсько-большевицької тюрми народів та вийде на добро й щастя наших народів та всього людства»⁴¹.

В іншому документі під назвою «Вихідні позиції» українською стороною сформульовано принципи, на яких мала би базуватися співпраця між національними рухами обох народів. Найважливішими серед них залишалися взаємне визнання боротьби народів за творення власної незалежної держави, окреслення спільного ворога — радянського імперіалізму, визнання етнічного принципу у визначенні кордонів з правом кожного народу на самовизначення, плекання в суспільствах обох народів атмосфери взаємоповаги та потреби співпраці⁴². Очевидно, для польської сторони найважчим для сприйняття був момент визнання етнічного принципу визначення кордонів. Зважаючи на це, представники українського визвольного руху у переговорах з поляками готові були навіть на заміну цього принципу на принцип вільного самовизначення населення спірних теренів. Інформуючи про хід переговорів за кордоном, Степан Бандера писав

---

⁴¹ За свободу народів. Із документів краєвої боротьби. — Прага — Відень: Українське представництво в АБН, 1946. — С. 69–70.

⁴² Вихідні позиції... — С. 352.

до Романа Шухевича: «Ми будемо стояти на тих позиціях, що і в минулих переговорах. Все-таки необхідно домовитися з ними. Труднощі будуть ті самі, що і раніше, — на базі спірних територій. Можливо було б замість етнографічного принципу прийняти форму вільного самовизначення з пропозиціями щодо здійснення деякого переселення, яке зобов'язані будуть провести окупаційні держави. У деяких наших людей є побоювання, що це мало б поганий відгук серед українців. По-моєму, така формула, по суті, нічого не міняє, оскільки наша територія самовизначається до України. А такою постановою цього питаннями ставимо поляків у ситуацію, при якій їм важко буде заперечувати такий принцип»⁴³.

Прагнення налагодити плідну співпрацю з польським національним рухом не було лише теоретичною розробкою ідеологів ОУН. Українські повстанці отримували чіткі вказівки щодо реалізації зазначених вище положень. Саме на польські терени припадало найбільше закордонних пропагандистських рейдів, метою яких було поширення антибільшовицького фронту боротьби. Найбільше листівок, звернень та інших пропагандистських матеріалів, виданих УПА до іноземців, призначалося для поляків⁴⁴. Уже в травні 1945 року командування УПА видало наказ, в якому говорилося: «Серед польського населення проводити зорганізовані рейди відділів, розповсюджувати літературу, проводити сильну пропаганду на предмет спільного визволення всіх поневолених і загрожених большевицько-московським імперіалізмом народів»⁴⁵.

Очевидно, підготовка пропагандистських акцій серед жителів Польщі відбувалася не хаотично, а згідно з чітко розробленим планом. Наказ командування УПА від травня 1945 року застерігав вояків від проведення з власної ініціативи якихось спільних дій чи самовільних розмов із поляками⁴⁶. Керівництво українського визвольного руху приділяло значну увагу цим акціям, підготовка до їх здійснення спиралася на відпо-

⁴³ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 42. — Арк. 17.

⁴⁴ Роман Дрозд у своєму збірнику документів у розділі «Ставлення ОУН-УПА до Польщі і поляків» наводить за період 1945—1947 років шістнадцять різноманітних звернень до польського народу. Див.: Drodz R. *Ukraińska Powstańcza Armia*. — Warszawa, 1998. — С. 138–206.

⁴⁵ Do dowodców oddziałów UPA, prowodów rejonów i kuszczów // Karta. — 1999. — № 29. — S. 67.

⁴⁶ Там само.

відні теоретичні розробки. Серед занять, які проводили політвиховники зі стрільцями УПА, було, зокрема, й таке: «Значіння наших рейдів по польських селах та поведінка стрільців між польським населенням». Заступник провідника ОУН на Закерзонні Василь Галаса написав спеціальну роботу «Рейди і політично пропагандивна робота серед польського населення», яка визначала такі завдання пропагандистської роботи:

«1. Піднести до максимального рівня антибільшовицькі настрої в польському середовищі і дати поштовхи до активізації безкомпромісної революційної боротьби проти Москви і її варшавської агентури в найширших розмірах.

2. Промостити шлях ідеї польсько-українського порозуміння на антибільшовицькій платформі і взаємного респектування суверенності обидвох народів, а одночасно пропагувати ідеї Антибільшовицького Блоку Народів (АБН)»⁴⁷.

У зверненні до поляків так визначено мету рейдів польськими землями: «Ми, Українські Повстанці, приходимо до Вас як приятелі і союзники. Метою нашого прибуття є детальне ознайомлення польського населення з фактами гноблення поневолених Москвою народів, поділитися з ним досвідом, як треба боротися з більшовизмом [...]. Звертаємося до всіх поляків, щоб допомагали нам інформацією і всім, що буде потрібно для нас. Бо ми воюємо проти Вашого ворога — Москви і є вояками протибільшовицького фронту, який вирішує також і долю Вашої вітчизни»⁴⁸.

Політичним проводом визвольного руху було підготовлено спеціальну директиву під назвою «Короткі вказівки для тих, які зустрічаються з поляками». Документ надзвичайно цікавий як свідчення того, наскільки серйозно ставилися керівники українського визвольного руху до спроб налагодження стосунків із поляками. Він конкретизує теми та можливий зміст розмов із польським населенням. Щодо загальних тем зазначалося: проповідувати найширші, загальнолюдські ідеали свободи, братерства, любові, гуманізму, християнської культури, демократії, соціального прогресу; закликати проти варварства, реакції, терору, диктатури, тиранії. Головним гаслом визначено: «Воля народам! Воля людині!». У розмовах на політичні теми важливо було акцентувати на великій

---

⁴⁷ Сергійчук В. Український здвиг: Закерзоння. 1939—1947. — К., 2004. — С. 705.

⁴⁸ Drozd R. Ukraińska Powstańcza Armia. — С. 194.

загрозі для обох народів з боку московського імперіалізму. При цьому наголошувалося, що поляки суттєво недооцінюють цю загрозу, бо мають надто мало досвіду спілкування з більшовиками, натомість досвід українців вимірюється 25 роками боротьби.

Розділ «Конкретизація» містить тези: «Спільний визвольний фронт усіх поневолених і загрожених большевицьким імперіалізмом народів. Це дасть: спільну силу для підваження СРСР зсередини, найсильніший політичний фактор назовні, повну компрометацію большевицької системи в світі і спонуку до евентуального скорішого виступу альянтів [...]. Україна має азійський комплекс і схід Європи, також немало вже зроблено на Балканах. Вони [поляки — В. В.] мають Захід, вікно в Європу, світове значення. Злучення усіх сил й усіх можливостей дасть справжню реальну силу, дасть і нам, і їм кращу перспективу та допоможе їх предмету, якого кров'ю торгують по всіх світових ярмарках — конференціях, дійти до ролі підмету в новій політичній системі»⁴⁹.

Щоб здобути прихильність польського населення, керівництво українського підпілля наказувало воякам УПА під час жнив: «У тих селах, де поміж українцями живуть поляки, і де ми настільки сильні та зорганізовані, що будемо керувати весняними засівами та іншими подібними працями, не поминати в плані загальної помочі також поляків, але допомагати також їм»⁵⁰. З цією ж метою українських повстанців застерігали щодо особливостей реквізицій продуктів та інших речей серед поляків. «Нашу збіркову акцію серед польського населення, — читаємо у спеціальній інструкції, — треба трактувати як добровільну і, з другої сторони, як акцію пропагандивну, та відповідно до цього поводитися. Невдачу збірки не трактувати як невдачу політичну. Хоч ми в якомусь випадку зберемо серед поляків мало обуви, білля чи харчу, але залишимо пам'ять, що ми поводитись примірно, нікого не тероризували зброєю, нічого не вимушували і, відправлені “з нічим”, попрощалися добрим словом, — тоді це при одночасних пропагандивних розмовах дасть нам політичний капітал і допоможе навіть і в кращому проведенні збіркової акції в майбутньому»⁵¹.

⁴⁹ За свободу народів... — С. 69–70.

⁵⁰ ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 22. — Арк. 52.

⁵¹ Там само. — Арк. 50.

Родини загиблих у боях з УПА вояків ВП повідомляли про їхні втрати такими листівками: «Повідомляємо, що дня ... (дата, місцевість) згинув в бою з відділом Української Повстанської Армії (УПА) ... (ім'я, дані), що стверджено на підставі ... (документи, знайдені при поляглому, записки, листи, зізнання полонених). Повідомляючи про те Вас, просимо повідомити рідню і знайомих покійного. Висловлюємо при цій нагоді наше співчуття, що бл[аженої] п[ам'яті] (прізвище) був змушений віддати своє життя не за справу свого народу, але за інтереси большевицьких окупантів — ворогів українського і польського народів»⁵².

— 6 —

Пропагандистські акції швидко почали давати результат, міняючи ставлення польського цивільного населення до українських повстанців. Зі звіту УПА з кінця 1945 року: «Пропагандивні рейди по польських селах переконали точно польські маси, що ми проти мирного польського населення не виступаємо, а б'ємо тільки агентів і вислужників НКВД»⁵³.

Наведені вище ідейно-програмні засади були також платформою для проведення переговорів із поляками, як в еміграції, так і на теренах Закерзоння. Перші з них тривали в Римі з участю представників Закордонного представництва Української головної визвольної ради та польського лондонського еміграційного уряду до 1946 року, проте завершилися практично безрезультатно⁵⁴. Натомість значно продуктивнішими були переговори, які велися безпосередньо на території дії обох підпільних рухів на Закерзонні.

Хоча й у цих перемовинах легко помітити несиметричність ставлення до них обох сторін. Протягом 1945—1946 років відбулося багато двосторонніх зустрічей між обома підпіллями, при цьому з українського боку учасниками були уповноважені найвищим керівництвом командири повстанських відділів чи очільники визвольного руху, а з польського боку переговори вели на свій страх і ризик окремі місцеві

---

⁵² ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 22. — Арк. 51.

⁵³ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 4. — Од. зб. 48. — Арк. 86.

⁵⁴ Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2001. — Т. 26: Українська Головна Визвольна Рада. Книга четверта. — С. 390—414.

командири. Одним із них був Мар'ян Голембйовський, який всіяко намагався налагодити контакти з УПА. Коли навесні 1945 року це нарешті вдалося і він доповів про це своєму вищому командирю Яну Мазуркевичу, той тільки легковажно махнув рукою і сказав: «З хамами немає про що говорити»⁵⁵.

У листопаді 1945 року командування АК видало наказ про категоричну заборону переговорів з УПА. Однак Голембйовський порушив його і продовжував підтримувати зв'язки з українцями. Повстанські командири з обох сторін домовилися про взаємний обмін інформацією та узгодження своїх дій. Польські підпільники навіть організували зустріч представників українського підпілля з англійським кореспондентом, який контактував із ними⁵⁶. Врешті справа дійшла й до спільних українсько-польських бойових акцій⁵⁷. Однією з найвідоміших спільних операцій став штурм Грубешева об'єднаними силами УПА та польського підпільного формування «ВіН», що прийшло на заміну АК⁵⁸.

В одному з повстанських звітів з червня 1946 року про ситуацію на Закерзонні читаємо: «Між польським підпіллям і нашим занотовано в ряді місцевостей добрі взаємини. Поляки в багатьох місцевостях домовляються про достарчення їм німецької амуніції, якої їм не достає; в заміну пропонують російську або якийсь товар. Одначе часто поодинокі власновольні акти українців проти поляків також нерідко трапляються, чи то з пімсти за попередні кривди, чи для звичайного грабунку, виводять поляків дуже скоро з рівноваги, й вони сейчас [нрзб.]лять погрозами відновлення терористичних акцій. Факт замирення між польським та українським підпіллям, хоча він ще дуже хиткий і не прибрав уже розмірів ширшої співпраці, затривожив, як треба було сподіватись, найбільше большевицьких окупантів. Вони вдарили в усіх польсько-большевицьких газетах на алярм та намагаються розбити це порозуміння шалено шовіністичною протиукраїнською пропагандою»⁵⁹.

⁵⁵ Gołębiowski M. Sojusz z Ukraińcami i sojusz narodów ujarzmionych // Dialogi — Biuletyn polsko-ukraiński. — 1987. — № 7–8. — S. 6.

⁵⁶ Див. документ № 486.

⁵⁷ Мотика і Внук у своїй книзі говорять про п'ять імовірних акцій, див.: Motyka G., Wnuk R. Pany i rezuny... — S. 155–175.

⁵⁸ Детальний опис цього бою див. у документі № 484.

⁵⁹ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 67.

Та незважаючи на військовий успіх акції у Грубешеві та ефект залякування, який справив факт співпраці між українськими та польськими підпільниками на представників комуністичної влади, розвинути далі співпрацю у політичній площині не вдалося. На чергових українсько-польських переговорах, проведених уже після цієї операції, командир Замойського інспекторату ВІН Станіслав Ксьонжек — «Вирва» (наступник Мар'яна Голембйовського після арешту останнього на початку 1946 року) повідомив свого українського колегу, командира тактичного відтинка УПА «Данилів» Євгена Штендеру — «Прірву», що лондонський уряд проти підписання будь-яких порозумінь із УГВР та співпраці польського і українського підпілля, а також забороняє відділам ВІН проводити бойові дії разом із упівцями⁶⁰. Проте вже незабаром це питання перестало бути актуальним: до кінця 1946 року польське підпілля практично згорнуло свою діяльність, а отже, продовжувати з ним співпрацю стало неможливо.

Перемир'я між українським та польським визвольними рухами протягом другої половини 1945—1946 років, на жаль, не гарантувало повного спокою для цивільного населення, яке й надалі залишалося об'єктом атак кримінальних банд. З повстанського звіту з вересня 1945 року: «В надсянських селах, де переселенча акція перейшла на початку місяця вересня, поодинокі українські села і поодинокі родини були у звітному місяці об'єктом нападів польських цивільних банд з-за Сяну. Тут польські банди виступали в характері АК, або звичайних банд. Ця їхня бандитська акція не мала зорганізованого характеру й не принесла великої шкоди українському населенню»⁶¹.

— 7 —

Протягом наступного періоду (осені 1945 — весни 1947 року) українське цивільне населення страждало найбільше від збройних формувань польського комуністичного уряду, що поставив собі за мету очистити від українців східні терени

---

⁶⁰ Ковалевський З. Польське питання у повоєнній стратегії УПА // Україна. Наука і культура. — К., 1993. — Вип. 26–27. — С. 223.

⁶¹ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 10. — Арк. 62.

нової Польщі. Відбувалися окремі переговори українських повстанців із представниками влади на місцях. Проте вони не мали жодних перспектив, адже місцеві комуністи чи міліція йшли на них лише для гарантування власної безпеки з боку повстанців, а тому не хотіли й не могли брати на себе жодних зобов'язань щодо припинення владою антиукраїнських акцій. Тому протистояння між українцями та поляками, тепер переважно тими з них, що представляли силові та владні структури нової Польщі, продовжилось.

При цьому слід зазначити, що ОУН не ставила собі за мету загальнонародне антикомуністичне повстання українського населення на цих теренах. Її головним завданням було захистити українців, завадити їх виселенню. У спеціальних інструкціях з серпня 1945 року, які регламентували ставлення до поляків та нової влади, зазначалося: «Там, де будуть вимагати від українського населення лише заведення адміністрації, зложення контингентів, нормалізації відносин і т. п., загал населення повинен це виконувати. Теперішній час на цих теренах не дозволяє на це, щоби загал українського населення поставив загальний, безоглядний збройний спротив в заведенню державної адміністрації і т. п. В тих околицях, де будуть вимагати лише такої нормалізації відносин і не будуть стосувати примусового виселювання чи винищувального терору, — треба до цього застосуватись. Треба тоді спеціально уникати таких потягнень, які загострювали би відносини»⁶². Проте уникнути ескалації не вдалося через рішучу налаштованість нової польської влади швидко та остаточно вирішити українське питання на східних територіях.

У вересні 1945 року, коли для комуністів став зрозумілий крах акції добровільного переселення, вони вирішили надати їй нової форми через залучення урядових військ. З довідки Народного комісара внутрішніх справ УРСР В. Рясного дізнаємося про радянську участь у прийнятті такого рішення. «За клопотанням НКВД УРСР, — читаємо тут, — через тов[ариша] Л. П. Берію Тимчасовий Польський уряд виділив дві дивізії Війська польського для боротьби з бандами УПА і забезпечення евакуації українського населення на території Польщі»⁶³.

⁶² ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 11. — Арк. 139.

⁶³ Переселення поляків та українців 1944—1946. — Варшава — К., 2000. — С. 610.

Брутальність поведінки військових щодо цивільного населення, залякування та вбивства були щоденною практикою нового періоду депортацій. Це стало причиною чергового витка кривавого протистояння.

9 вересня 1945 року командир Воєнної округи «Сян» Мирослав Онишкевич видав наказ відділам УПА про початок масштабної збройної акції, спрямованої на зрив насильницького викинення українців із Закерзоння. У цьому документі читаємо: «Всюди там, де будуть відповідні можливості перевести боєві акції проти тих, які переводять виселення, знищувати виселенчі комісії та всіх інших, які змушують до виселення. Виселені українські села обов'язково спалити так, щоби не остали жодні будинки ні будівельний матеріал»⁶⁴.

Започатковані цим наказом акції УПА тривали з різним розмахом до весни 1947 року. Наприкінці 1945 — у першій половині 1946 року вони вилилися у повномасштабну партизанську війну УПА: періодичні напади на військові гарнізони, виселенчі комісії, навіть на невеликі міста, нищення комунікацій (доріг, мостів, залізничних станцій, телефонного і телеграфного сполучення), спалення виселених українських сіл, аби їх не заселили поляки. При цьому акції проводилися доволі великими військовими з'єднаннями — сотнями, а іноді й куреннями, які зводили відверті наступальні бої з польським військом.

Врешті події переросли у те, що сучасний польський дослідник Гжегож Мотика називає «українським повстанням»⁶⁵. Навіть польські комуністичні автори визнають, що більш як півроку ініціатива у бойових діях повністю належала УПА, яка проводила активні наступальні дії. Люблінський воєвода Рузга, описуючи активність українських повстанців у жовтні 1945 року, просив Варшаву про виділення додаткових військових сил для їх придушення. «Оскільки операція українських банд є широкомасштабною, — читаємо у його листі, — а Народна міліція, Управління громадської безпеки і полк внутрішніх військ не можуть протистояти цим бандам з огляду на їх чисельність і добре озброєння, прошу гр[омадянина] Міністра залучити військо з метою ліквідації банд і повернення спокою на ці території. Тоді можна буде спокійно здійснювати переселення українського населення до УРСР»⁶⁶.

---

⁶⁴ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 1. — Арк. 1.

⁶⁵ Motyka G. Tak było w Bieszczadach... — С. 269–355.

⁶⁶ Переселення поляків та українців... — С. 590.

Паралельно зі збройними діями українські повстанці розгорнули широку пропагандистську кампанію, спрямовану на цивільне польське населення. Її метою було заручитися підтримкою поляків у спробах зірвати виселення. «Сьогодні вивозять нас, а завтра Вас, — читаємо у зверненні “Поляки” від 10 вересня. — Наша доля однакова. Тільки Вас ще пробують дурити польськими мундирами, гербом, прапорами, виборами, відзнаками та гарними, але фальшивими словами про демократичну Польщу. Однак рішає про все не польський народ, але Сталін і його кліка. [...] Поляки! Наша доля тепер однакова і наш шлях до волі той сам! — Зустрінемося незадовго знову, або разом на Сибірі, — або разом в новому вільному світі на руїнах московської тюрми народів. Це залежить в найбільшій мірі від нашої постави і від нашої боротьби. Ставайте, отже, до спільної визвольної боротьби за спільні, великі вільностеві ідеали народньої і особистої людської свободи!»⁶⁷

Попри наступальні і проактивні дії УПА, застосування польськими військовими сили при переселенні швидко почало давати результат. Кількість виселених восени 1945 року знову почала зростати. «11.10 в с. Дубрівка ВП викидало населення з хат, — читаємо про це в підпільному звіті. — З помешкань викидали людей і всю хатню обстановку на подвір'я, били людей, внаслідок чого солтис цього села поїхав до Сянока, привіз виселенчу комісію, в якій записалось 50 українських родин на виїзд. Не записалось тільки 11 українських родин»⁶⁸.

Крайовий провідник ОУН на Закерзонні Ярослав Старух, аналізуючи перший місяць насильницького вивезення, вважав, що за лаштунками цього процесу діє радянська влада, яка, між іншим, ставить собі за мету подальше розпалювання польсько-українського конфлікту. «Усім тим, — пише він про виселення, — кермують до найменших дрібниць большевицькі старшини в польських мундурах [...]. Вони власне натискають всіма силами на переселення й намагаються надати тій акції якнайбільш терористичні форми. Опісля другі, вже в більшовицьких мундурах, на кордоні, в переселенських комісіях чи закордоном звалюють на поляків і намагаються

⁶⁷ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 30. — Арк. 84.

⁶⁸ Там само. — Од. зб. 17. — Арк. 107.

серед вигнаних, стероризованих людей розбудити ненависть до “палачків”, які таке з нашим народом виробляють»⁶⁹.

Тим часом між відділами УПА та ВП восени 1945 року розгорілися запеклі бої. «Дня 11 вересня сотня УПА заатакувала польське військо в селі Жогатин, — читаємо у звітах за жовтень 1945 року, — яке знущалося жорстоко над українським населенням і змушувало до виїзду. Ворог мимо великої чисельної переваги втратив 18 вбитих, 16 ранених і рятувався панічною втечею. Здобуто амуніцію і телефонічні апарати. Багато амуніції втратив ворог у вогні. Між вбитими є кількох старшин. В багатьох інших місцевостях відбулися бої. Терористичним частинам військ і міліції ворога завдано поважних втрат. Від границь Словаччини до Бугу спалено багато сіл, з яких польсько-большевицькі людоїди вигнали українське населення. В багатьох місцевостях загал населення ставляв терористам з польського війська й міліції рішучий, завзятий спротив. Акція виселювання українців перемінилася у важку боротьбу великих розмірів. Ця боротьба стає щораз більше широка й голосна, чого ворог боїться»⁷⁰. Повстанські документи подають інформацію про десятки нападів відділів ВП на українські села та про бойові виступи УПА. У підсумковому звіті про ситуацію на Закерзонні за листопад вказано, що на теренах Перемищини від початку акції спалено 46 сіл⁷¹.

Згаданий вище наказ від вересня 1945 року передбачав знищення залишених українських сіл. Проте часто села швидко заселялися польським населенням, що приводило до чергових польсько-українських зіткнень. «29.12 відділи к[омандирів] Х[ріна] і Д[ідика] спалили село Новосільці (200 чисел). З того села поляки вигнали в місяці липні 45 українських родин. Новопоселені поляки на сусідні польські села ставили завзятий опір, і сотні мусіли зводити бій. З ворожої сторони впало ок[оло] [нрзб.] вбитих та багато ранених. Здобуто кріси й амуніцію. З нашої сторони один легко ранений. На згарищах розкинено летючки: “Поляки виселенці!”»⁷²

---

⁶⁹ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 31. — Арк. 202.

⁷⁰ Там само. — Т. 34. — Арк. 249.

⁷¹ Там само. — Т. 31. — Арк. 204.

⁷² АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 15. — Арк. 59.

Активна відповідь українських повстанців призупинила подальше стрімке розростання переселенчої акції. Новий спалах протистояння припадає на початок 1946 року. «1 січня 1946 року, — читаємо у звіті УПА, — о год. 20.00 в[ідділ] У-2 провів акцію спалення двох польських бандитських сіл: Дилягова та Сільниця. Поляки, мешканці цих сіл, нападали на довколишні українські села, грабували та тероризували наше населення. П[ідвідділ] 504 і 506 спалив Дилягову, а п[ідвідділ] 505 і БСБ спалив Сільницю. Поляки повтікали за річку Сян і опору не ставили. Спалено: 2 села (усі будинки). Здобуто: 12 штук худоби та 4 коні»⁷³.

Протягом усього січня тривають завзяті бої між УПА і ВП. Згідно з даними узагальненого звіту, за цей місяць відбулася 31 збройна сутичка. Повстанці втратили 47 вояків вбитими і 26 пораненими. З боку ВП втрати становили 89 вбитих і 41 ранених. «Польський терор по відношенні до українського населення у звіттовому місяці, — читаємо у тому ж звіті, — заключається в слідуючих цифрах: вбитих, постріляних і помордованих українських селян бандами в ВП — 40, ранених 12, арештованих 357»⁷⁴.

7 січня 1946 року відділи УПА вчинили напад на містечко Бірча — опорний пункт польських військ у районі. Хоч акція завершилася поразкою для повстанців, вона засвідчила розмах дій УПА, відділи якої наважувалися штурмувати укріплені міста.

Через два тижні, 25 січня, вояки 34-го полку ВП спільно з мешканцями польських сіл Небещани і Пораж напали на українське село Завадка Морохівська. «Около год. 9-ої спалили банди з ВП с. Завадку Морохівську та вимордували майже всіх людей, які там знаходилися. Тут не щадили навіть немовлят та старих жінок. Всіх майже різали багнетами в нелюдський спосіб, немовлятам розпорювали животи, виколювали очі, жінкам відрізували груди, язики, живих кидали в огонь. Всі помордовані були катовані в страшний спосіб, так що годі це все описати. Замордовано 62 особи, 3 важко ранені, зрабовано всю худобу й майно»⁷⁵. Це ж село стало

⁷³ Miśiło E. Repatriacja czy deportacja. — Т. 2. — S. 28.

⁷⁴ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 9. — Арк. 45–49.

⁷⁵ Там само. — Од. зб. 22. — Арк. 148.

жертвою ще двох жорстоких польських нападів. Напевно, саме тому всесвітньо відомий юрист Рафаель Лемкін серед актів комуністичного геноциду проти українців називає триразове знищення цього села і порівнює його з чеським селом Лідіце, знищеним нацистами⁷⁶.

Загалом у січні — лютому 1946 року перевага впевнено залишалася на боці українських повстанців. Це змушені були визнати навіть керівники комуністичної Польщі, які доповідали у Варшаву: «Репатріаційна кампанія триває, однак її інтенсивність в січні і лютому зменшилася у зв'язку з ударами і диверсійною діяльністю українських банд. Українські націоналістичні елементи продовжують заважати переселенню українського населення, нищенням державного майна, підривами мостів і залізничних колій та підпаленням господарств приватних власників. На цей час українськими бандами спалено 8362 господарства, втрати цивільного населення — 525 осіб. Найбільшою зухвалістю і агресивністю відзначаються українські банди у Ліському повіті. На територію цього повіту прибули останнім часом банди із сусідніх повітів (насамперед Перемиського), а також Чехословаччини і навіть УРСР. Щодня доповідають про розбійницькі напади і вбивства, напади на пости МО і військо, підриви мостів і телефонних ліній та викрадення польського населення. Сили розташованого на території повіту війська і міліції недостатні, внаслідок чого військові дії вести важко. Припинено контакти староства майже з усіма управліннями волостей»⁷⁷.

Та все ж протягом наступних місяців виселенчий терор практично не припинявся, що викликало неабиякі побоювання у керівників українського підпілля. «Виселення з кожним днем набирає на силі, — читаємо в документах УПА за квітень 1946 року, — а ВП не перестає грабити й палити українських сіл. Населення поки що держиться добре і ставить активний й пасивний спротив. Однак якщо такий терор потриває далі, то населення почасти виснажить і заломиться та виїде зо страху перед репресіями поль[ського] червоного війська на схід»⁷⁸.

Так само не припинялися бойові акції УПА, спрямовані як проти польських військ, так і проти польського населення,

---

⁷⁶ Лемкін Р. Радянський геноцид в Україні. — К., 2009. — С. 41.

⁷⁷ Переселення поляків та українців... — С. 724.

⁷⁸ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 13. — Арк. 80.

яке звинувачували в участі в антиукраїнських акціях. «Відділи УПА перевели відплатно-карну акцію на польські села, які брали участь разом із ВП в паленні і грабуванні українських сіл. Спалено повністю: містечко Буківське, с. Новотанец і Нагожани. Пограбоване в українських селян добро і худобу відібрано і віддано власникам-погорільцям»⁷⁹.

Ще більше ускладнилося становище українських підпільників у квітні — травні 1946 року. У той час з іншого боку кордону — в УРСР — тривала наймасштабніша антиповстанська операція НКВД, так звана Велика блокада, до участі в якій було залучено близько півмільйона радянських вояків. До того часу кордон охороняли практично тільки війська НКВД, отже, вони під час боротьби з УПА переходили на польські терени, продовжуючи тут свою діяльність. «В другій половині м[ісяця] квітня та в місяці травні, — читаємо про це у звіті УПА, — відбулись на всьому терені українських земель за лінією Керзона великі облави й масові терористичні акції польського червоного війська й большевицьких спеціальних оперативних груп НКВД. Ці ворожі акції набрали тим разом найбільшого розміру і мали найбільше насиллення з усіх дотеперішніх від часу переходу фронту»⁸⁰. Тоді ж, у квітні 1946 року, для протистояння українським повстанцям створюється операційна група «Жешув», відділи якої брали активну участь у виселенні українців і в ліквідації українського підпілля.

Строк переселення, передбачений угодами 1944 року, завершувався у липні 1946 року, і польська влада вирішила в заключний момент кинути на пришвидшення депортації максимум своїх сил. «В місяці травні й червні примусова виселенча акція була найсильніша і передусім найширша своїм територіяльним засягом. Ворог обіймив своїми військами відразу цілу Лемківщину, невиселені ще залишки північної Перемищини, Ярославщину, Любачівщину, Томашівщину, Грубешівщину і на півночі Володавщину. Населення всюди втікало, ховалося, боронилося, як могло. Ворог, при помочі війська, приміював, як і досі, терор, грабунок, насильство. Багато сіл було частинно чи цілковито спалених ворогом, як, напр[иклад], ціле велике й багате село Переводів у Гру-

⁷⁹ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 7. — Арк. 55.

⁸⁰ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 31. — Арк. 206.

бешівщині, багато людей арештованих, цілковито пограбованих і помордованих. Деякі села і цілі околиці держалися дуже твердо, прямо по-геройськи. Деякі видержали, mimo найбільших жертв, та залишилися до сьогодні, в меншому чи більшому числі своїх мешканців. Більшість, однак, таки вигнали, одних по коротшому, других по довшому і важчому часі терору»⁸¹.

У завзятому протистоянні траплялися випадки, що можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини. На початку липня 1946 року підрозділ 36-ї комендатури Військ охорони пограниччя із Волковиї вчинив криваву розправу над жителями українського села Терка. За різними даними, тут було жорстоко вбито від 20 до 33 осіб, причому знищення цивільних осіб не було стихійним і відбувалося за чітким сценарієм. «Дня 8.7.46 привезли усіх арештованих, яких після втечі з дороги осталося 26 осіб, з поворотом до села Терка. Тут загнали всіх до одної хати. В хаті забрали окремо трьох стариків — Матвія Дяка, років 60, Миколу Хаменя, років 55, і Михайла Осташа, років 79. Крім того, відставили на бік дві жінки: Тетяну Лавер, років 45, і Марію Лавер, років 22. Обі ці жінки мали американського громадянства. Після цього залишилися лиш самі жінки й діти в числі 21 осіб, з того було 14 жінок і 7 дітей (хлопці і дівчата). Усіх залишених 21 осіб посадили на землі у хаті й постріляли з автоматів та порозривали гранатами. Опісля трупи і тих, що не згинули від куль і гранат, ще живих спалили разом у хаті»⁸².

— 9 —

У липні — серпні 1946 року стався перелом у протистоянні між українським підпіллям та польською комуністичною владою. Наступальний характер дій українських повстанців почав відчутно знижуватися. Причиною стало офіційне завершення репатріації між УРСР і Польщею, а отже, припинення масштабних насильницьких акцій польського війська проти українських сіл. Рівень підтримки українських повстан-

---

⁸¹ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 7. — Арк. 93.

⁸² ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 78. — Арк. 197–198.

ців цивільним населенням теж почав спадати. Значна частина українців, яка залишилася на теренах Закерзоння, сподівалася на дозвіл жити в межах Польської держави, а тому намагалася бути лояльною до неї. Зміну настроїв населення фіксували і діячі українського підпілля. У звіті, який описує ситуацію в 1946—1947 роках, зазначається: «Загально беручи, то настроїв серед населення часто мінявся, а залежало це в великій мірі від обставин, однак чим далше, то все більше ставало помітним невдоволення з причини боротьби і все легкий песимізм опановував щораз то ширші круги укр[аїнського] загалу»⁸³. В іншому звіті про настрої після завершення виселення, його спроби пристосуватися до нової ситуації читаємо: «Дуже велика частина населення, яке залишилося, живе на різного роду польських документах, звичайно дуже солоно оплачених і оплачуваних. Документи ці лиш “толеровані” радше зглядно і часово і не мають “твердої” тривалої вартости. Деякі намагаються “скріплювати” силу своїх сумнівних “документів” ходженням до костела та зовнішньою “патріотичною поставою”»⁸⁴.

Перелом у співвідношенні сил на Закерзонні зумовлювався також тим, що після ліквідації польського національного підпілля на теренах Закерзоння органи безпеки комуністичної влади з кінця 1946 року отримали можливість зосередити усі свої сили на боротьбі з ОУН-УПА.

Ще одним чинником були зміни в загальній тактиці визвольного руху. Керівництво ОУН-УПА після Великої блокади зими 1945—1946 років і значних втрат розпочинає перехід від повстанських форм боротьби до підпільних. Станом на середину — кінець 1946 року майже на всіх теренах, за винятком Карпат, відділи УПА були розформовані у невеликі боївки. Іншим винятком стало Закерзоння. Хоча керівництво цих земель і отримало відповідні інструкції, проте не вважало за можливе розформування відділів УПА в даний момент. Очевидно, справді важко було говорити про розпуск повстанських сотень, які ще кілька місяців тому повністю контролювали ситуацію, відкрито пересувалися тереном і були готові до відкритих фронтальних боїв із військом. Проблема полягала як в організаційній площині (як швидко пе-

⁸³ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 36. — Арк. 91.

⁸⁴ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 31. — Арк. 267.

реформувати повстанські загони в підпільну мережу, а повстанця, що звик відкрито воювати, — на підпільника), так і в психологічній: різке скорочення масштабів боротьби на фоні успішного завершення переселень для багатьох повстанців виглядало б капітуляцією. Заступник крайового провідника ОУН на Закерзонні Василь Галаса твердив із цього приводу: «Нам не можна було думати про скорочення кількості сотень в цій окрузі тому, що це була б психологічна помилка. Ми не могли сказати тому, хто сам добровільно зголосився служити, що чомусь-то він вже не потрібний»⁸⁵.

Місцеве керівництво визвольного руху лише частково виконало розпорядження — суттєво скорочено кількість бойових акцій підпілля (згідно з повстанськими звітами, у червні 1946 року їх було 63, у липні — 39, у серпні — 23). Попри суттєву зміну ситуації, відділи УПА продовжували захищати українське населення, проводили наступи на польські населені пункти, звинувачувані в антиукраїнських діях. В одному з повстанських звітів за вересень 1946 року читаємо: «Наші відділи перевели карально-відплатну акцію на польські бандитські села за Сяном, що на протязі польсько-більшовицької окупації визначилися особливою жорстокістю у своїй терористично-бандитській діяльності по відношенню до позісталого українського населення по цій стороні Сяну. У висліді відплатної акції спалено села: Гломчу, Долину і половину села Вітрилова. Напади терористично-грабункового характеру здичавілих польських елементів зі згаданих польських сіл не переводяться навіть по спаленні нами сіл»⁸⁶.

У жовтні 1946 року відділи УПА знищили містечко Варяж, причому постраждали невинні цивільні поляки. У листівці, яка пояснювала причину акції, зазначалося: «Відділи УПА мусили знищити Варяж, гніздо гнилі і безправ'я. Вправді, потерпіло при цьому польське цивільне населення, якому співчувається. Однак воно мусить зрозуміти, що боєві часто поносять кривди і населенню. Місцеве командування зробило все, що могло, щоб охоронити населення, а відповідальність за невинні жертви спадає на тих, що вже багато накоїли лиха і биди в

---

⁸⁵ Стратегії 1945—1947 років на Закерзонні. Розмова з Василем Галасою — «Орланом», заступником провідника Закерзонського краю Ярослава Старуха — «Стяга» з політично-пропагандивної праці // Вісник Закерзоння. — 2002. — № 7–9. — С. 36–37.

⁸⁶ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 30. — Арк. 168.

цьому терені та порізли українців з поляками. Таку роботу продовжують вони далі, щоб розірвати затіснену приязнь братніх поневолених українського і польського народів та перешкодити їм будувати вільні держави. Хай, отже, Варяж буде наукою та пересторогою для тих, що хочуть українців знищити»⁸⁷.

— 10 —

Взимку 1946—1947 років протистояння поступово пригасало. По-перше, через об'єктивні причини (зима суттєво скорочує можливості проведення партизанських дій), по-друге, керівництво українського визвольного руху розпочало підготовку до переформатування своїх структур на теренах Закарпаття. Його метою було суттєве скорочення чисельності повстанських відділів, перехід від повстанських до підпільних форм боротьби. Разом з тим підпілля отримало інформацію про можливе поновлення виселення українців. З огляду на це, крайовий провідник Ярослав Старух ще наприкінці 1946 року видав інструкцію, якою наказував: «посилити заходи щодо складування та збереження всього майна, щоб бути готовими до всіх можливих подій. Це стосується [всього] населення. Всім військовим та бойовим підрозділам підготувати необхідні вибухові матеріали і т. п. у разі, коли ворог зробить спробу провести ще одну акцію виселення, знову чинити максимально активний опір. У випадку початку такої акції, мають вибухнути масові пожежі, а також “піти в рух” мости та всіляка комунікація»⁸⁸. Проте події розвивалися дуже швидко, і українські підпільники не встигли провести реформування своїх лав чи підготуватися до очікуваної ворожої атаки.

28 квітня 1947 року польська комуністична влада розпочала масштабну операцію «Вісла». Її завданням було цілковите виселення українського населення південно-східної Польщі (близько 150 тисяч осіб, котрі залишилися тут після переселень 1944—1946 років) та остаточна ліквідація українського підпілля. Довгий час тривають дискусії, чи сама польська влада була ініціатором цієї акції, чи її спонукали

⁸⁷ ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 73. — Арк. 17.

⁸⁸ Переселення поляків та українців... — С. 50.

до цього з Кремля. Відомий польський історик Гжегож Мотика дотримується другої версії, наводячи як аргумент цікавий факт: перша назва акції «Вісла» — «Схід», а в жовтні 1947 року в УРСР відбулася інша масова депортація — операція «Захід». Крім того, можна згадати, що саме НКВД було ініціатором залучення військ до виселення українців восени 1945 року.

Ще одним аргументом на доказ цієї версії є цікавий документ, нещодавно віднайдений в архіві СБУ. Це лист міністра безпеки УРСР Савченка своєму керівникові міністру Абакумову від 20 лютого 1947 року. «Товариш Хрущов, — читаємо тут, — запропонував нашими оперативними і військовими силами підготувати і провести операцію з ліквідації банд у прикордонних районах Польщі. Зі свого боку вважаю доцільним проведення таких операцій, оскільки банди, що діють у польському прикордонні, чинять шкоду не тільки населенню Польщі, але й нерідко переходять кордон на наші терени і здійснюють бандитські напади. Разом із тим вважаю, що в операції мають взяти участь і прикордонні війська МВД»⁸⁹. Відповіді Абакумова, як і інших документів, що стосувалися цього сюжету, поки не виявлено. Натомість відомим є факт співпраці польської армії з радянськими військами вже під час самої операції.

Вже в перший день акції «Вісла» влада продемонструвала брутальність, з якою операція триватиме до завершення. «28.4.47 р., — читаємо у звіті українського підпілля, — почалась у цілому терені виселенча акція місцевого українського населення на захід. ВП ранніми годинами окружувало село і наказувало селянам від півгод[ини] до чотирьох спакуватись і винестись за село на означене місце. Люди брали зі собою хто що міг, бо запрягу по селах було дуже мало. Все майно оставили в хатах. Населення з плачем опускало свої села, не маючи змоги протиставитись ворогові. Того дня вигнано силою на захід населення з 54-ох укр[аїнських] сіл. Селяни піхотою або власними підводами мусіли йти аж до залізничної станції. Всюди були потворені перехідні пункти, де УБП перевіряло населення. Підозрілих та родини підпільників давали окремо»⁹⁰.

---

⁸⁹ ГДА СБ України. — Ф. 2. — Оп. 63 (за 1953 р.). — Спр. 1. — Арк. 13.

⁹⁰ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 33. — Арк. 202.

Акції не обмежувалися викиненням українців із їхніх сіл, слідом за цим знищувалися самі населені пункти. «29.4.47 р. спалило ВП такі села: Студене, Творильне, Завій, Лопінка. Попереднього дня, то є 28.4.47 р., спалено польськими червоними варварами на очах вигнаних силою людей такі села: Устрики Горішні, Ветляна, Стрибовиська, Гільське, Криве, Кобильське, Явірець, Бук, Присліп, Довжиця (частинно). Спалено не тільки хати, але всі стайні, шопи, пивниці, дерева на будову, дошки»⁹¹.

Українські повстанці не могли зупинити операцію «Вісла» чи бодай чинити їй суттєві перешкоди. Звіти УПА лише констатують проведення польських акцій в тих чи інших селах, фіксують захисні дії підпілля. Та це й не дивно, адже повстанські сили Закерзоння, які становили близько двох тисяч вояків УПА і членів ОУН, змушені були протистояти двадцятьом тисячам солдатів польського війська та корпусу безпеки. «Тим разом супроти величезних сил, — пише у своєму останньому звіті із Закерзоння Ярослав Старух, — в порівнянні до наших, які кинув ворог, наші сили не вистачали, щоб поставити оборону населення перед виселенням. Зрештою, виселення прийшло нагло, скоро, переведене відразу майже всюди повністю в часі, коли терен був цілковито опанований ворожими силами»⁹².

Труднощів у протистоянні польському наступу додавало те, що повстанці досі були структуровані у відділах чисельністю близько ста вояків у кожному, що дозволило польському війську легше розгромити їх. Адже ця кількість була недостатньою для того, аби чинити ефективний опір діям ворога, з іншого боку, вона була надто великою, щоби уникати зіткнень із ним.

Польським силам вдалося завдати вирішального удару по структурах українського визвольного руху на Закерзонні: більшість повстанських відділів було розгромлено, тільки незначній кількості вояків вдалося прорватися на терени Чехословаччини чи УРСР, керівництво підпілля втратило зв'язок із підпільними ланками⁹³. Доповідаючи у липні 1947 року Про-

⁹¹ АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 33. — Арк. 203.

⁹² ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 31. — Арк. 272.

⁹³ Детальніше про це див.: В'ятрович В. Передумови переходу сотень УПА на Захід // Воля і Батьківщина. — 2000. — № 1. — С. 39–45.

воду ОУН, Ярослав Старух вказував на безперспективність спроб продовжувати тут боротьбу у попередніх формах: «Однак умовини дальшого побуту й боротьби у таких широких розмірах, як дотепер, переходять вже границі навіть надлюдських зусиль. Тому наша боротьба на цих теренах в найближчому майбутньому мусить прибрати дещо інші форми, а оставші сили мусять бути розміщені відповідно до доцільності дальшої визвольної боротьби у витвореній тепер новій дійсності на цих теренах»⁹⁴.

Проте переформатуватися для боротьби у нових умовах українське підпілля на Закерзонні так і не зуміло. Оголошена командиром Воєнної округи «Сян» Мирославом Онишкевичем у вересні 1947 року демобілізація УПА була вже явно запізнілою. Створювати дрібніші ланки, що мали би працювати по-новому, вже не було з кого, та й, зрештою, після виселення українців не було для кого.

Підсумовуючи кількالكітню боротьбу українців на Закерзонні, Ярослав Старух незадовго до своєї смерті писав: «Безмір жертви крові і терпінь народу принесений на цьому клапті української землі, та розмір і героїчність його боротьби творять таку величню карту історії, якої не було ще ніколи в минулих віках і тисячоліттях! Незатертою пам'яттю найбільших гордоців і слави лишиться майбутнім поколінням українського народу той образ, коли рештки ограбленого, вигнаного насильством із його землянок, побитого і скатованого до крові населення української Перемищини, везли ворожі людолови на вивіз в чужу землю, а вони з вагонів, незважаючи на побої, махали на прощання своїм повстанцям до лісів хусточками свій привіт, одверто перед лицем ворога-ката»⁹⁵.

— 11 —

Варто оцінити втрати, яких зазнали обидві сторони в цьому останньому акті польсько-української війни. Опиратимемося на дослідження польських істориків, оскільки ґрунтовних підрахунків українські дослідники не проводили. Польські комуністичні історики Антоні Щесняк і Веслав Шота

---

⁹⁴ ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 31. — Арк. 274.

⁹⁵ Там само.

у своїй монографії вказують, що за 1944—1947 роки від рук українських повстанців на Закерзонні загинули 997 польських вояків, 603 члени партій, міліціонерів, сільської адміністрації, 599 цивільних осіб⁹⁶. Причому найбільше вояків загинуло в 1946 році, коли УПА досягла апогею свого розвитку на Закерзонні, тоді ж від її рук полягло 98 цивільних осіб. Більшість цивільних (368) загинуло в 1945 році, очевидно, в ході відплатних акцій українського підпілля після хвилі польського терору весною того року⁹⁷. Акцентуючи увагу на кількості втрат цивільного населення протягом трьох років, інший польський дослідник Збігнев Ковалевський вказує, що за значно коротший період 1945—1946 років від рук польського підпілля загинуло 536 цивільних осіб⁹⁸.

Структура втрат і їхня динаміка яскраво засвідчують, що українське підпілля на теренах Закерзоння боролось не проти поляків, а проти комуністичної адміністрації, її військ та сил безпеки. Натомість з українського боку в період 1945—1948 років, за підрахунками Гжегожа Мотики, загинуло 6–7 тисяч осіб, причому більшість із них цивільних⁹⁹. Отже, польська комуністична держава воювала не тільки, а може, й не стільки проти українського повстанського руху, як проти українського населення загалом. Це чи не найкраще ілюструє проведена у 1947 році акція «Вісла», коли під приводом ліквідації УПА було повністю депортовано і розсіяно українську національну меншину.

Поборювання польською комуністичною владою українського підпілля тривало і після «Вісли», але воно вже не мало попереднього розмаху, тим паче не мало характеру польсько-української війни. Отож, саме операція «Вісла» стала завершальним актом Другої польсько-української війни. Війни, яка тривала п'ять років і збирала кривавий урожай жертв з українського та польського боку. Вона закінчилася в липні 1947 року без жодних капітуляцій, так само, як і починалася в 1942 році — без жодних оголошень.

⁹⁶ Szczesniak A., Szota W. Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce. — Warszawa: MON, 1973. — S. 526–529.

⁹⁷ Там само.

⁹⁸ Ковалевський З. Польське підпілля у повоєнній стратегії УПА // Україна. Наука і культура. — Вип. 26–27. — 1993. — С. 227.

⁹⁹ Motyka G. Tak było w Bieszczadach... — S. 481.

ДОКУМЕНТИ

Другий том документів про польсько-українську війну охоплює період від травня 1945 до липня 1947 року. Абсолютна більшість із них стосується теренів Закерзоння, що на завершальному періоді війни стали основною ареною протистояння між українцями та поляками. Три перших документи походять із Галичини і відображають поступове згасання тут протистояння протягом 1945 року. Так само Галичини стосується четвертий документ — листівка з 1947 року із закликом до поляків підтримати антирадянську боротьбу українського підпілля.

Серед матеріалів про Закерзоння найбільше різноманітних інформаційних оглядів про події на теренах районів. Саме вони подають чи не найдетальнішу інформацію про перебіг польсько-українського протистояння у 1945—1947 роках, зокрема про виселення українського населення. Менш насичені деталями, але цікаві як узагальнення місячні звіти із Закерзонського краю, які готував його керівник Ярослав Старух для Проводу ОУН. На жаль, віднайдені на сьогодні узагальнені звіти не охоплюють усього періоду 1945—1947 років, коли існував цей край у структурі підпілля.

Надзвичайно цінними є протоколи та інформації про польські антиукраїнські акції. Як випливає з їхнього змісту, підпільники мали чіткі доручення свого керівництва фіксувати і пересилати зібрану інформацію для її узагальнення. У збірнику публікуються 25 документів, які розповідають про трагедії окремих українських сіл Закерзоння, таких як Терка, Мхава, Завадка Морохівська, Верховини, знищених чи то польським підпіллям, чи то вояками Війська польського. На жаль, віднайдено лише три документи, які подають зведену і узагальнену інформацію про втрати українського населення на теренах Ярославщини та Любачівщини. Зважаючи на їхню велику інформаційну цінність, їх друкуємо у цьому збірнику, попри те, що в них бракує цілих сторінок. Поруч із тим публікуються звіти українського підпілля про антипольські акції, що проводилися чи то українськими повстанцями, чи то мешканцями українських сіл. Великий масив документів становлять звіти відділів УПА, які висвітлюють завзяте протистояння українських повстанців із відділами Війська польського та його допоміжних структур, а також накази та інструкції командування УПА.

У другому томі збірника порівняно з першим значно більше пропагандистських матеріалів українського підпілля, адресованих полякам. Це зростання їх кількості свідчить про посилення зусиль українських підпільників, спрямованих на залагодження польсько-українського конфлікту та започаткування співпраці з поляками. Окремим розділом публікуються матеріали, які відображають процес формування позиції українського підпілля щодо поляків. Як бачимо з наступних документів, які детально переповідають про польсько-українські переговори, зусилля українських повстанців таки дали результат. Чи не найкращим підтвердженням цього є надзвичайно цікаві звіти про зустрічі підпільників і проведення ними спільної акції на місто Грубешів у травні 1946 року.

Всі документи другого тому (за винятком одного з Центрального державного архіву вищих органів влади) походять із двох архівів. Перший — це Галузевий державний архів СБ України. Тут друкуються документи з використаних у першому томі збірника справ 372, 376, 398, що містять конфіскати повстанських матеріалів. Великим масивом є матеріали фонду з копіями архіву командира УПА на Закерзонні Мирослава Онишкевича, захопленого спецслужбами польського комуністичного режиму. Ці копії передані українському архіву в рамках співпраці з польським Інститутом національної пам'яті. Другим головним джерелом публікації стали матеріали архіву Центру досліджень визвольного руху (колекція документів Миколи Лебеда). Частина вміщених у збірнику документів свого часу друкувалася у книгах Євгена Місила, Володимира Сергійчука, Юрія Шаповала та в окремих томах серії «Літопис УПА»¹⁰⁰.

Матеріали другого тому збірника структуровані за хронологічно-проблемним принципом. У першій частині поміщено кілька документів з Галичини 1945 року. Друга частина стосу-

¹⁰⁰ Misilo E. Repatriacja czy deportacja. — Warszawa, 1996. — Т. 1–2; Сергійчук В. Український здви́г. Закерзоння 1939—1947. — К., 2004; Шаповал Ю. ОУН і УПА на терені Польщі (1944—1947 рр.). — К., 2000; Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2001. — Т. 33: Тактичний відтинок УПА 26-й «Лемко»; Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2002. — Т. 34: Лемківщина і Перемищина. Політичні звіти; Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2003. — Т. 39: Тактичний відтинок УПА 28-й «Данилів». Холмщина і Підляшшя (Документи і матеріали).

ється 1945—1947 років на Закарпатті і є, по суті, основою збірника. Третя частина містить документи переговорів між українцями та поляками. У її першому розділі поміщено матеріали дискусій та обговорень довкола польського питання в середовищі українського підпілля, у другому — звіти зустрічей та акцій із польськими підпільниками за 1945—1946 роки.

Більшість матеріалів публікується вперше. Сподіваємося, їх уведення до наукового обігу буде важливим для подальших досліджень Другої польсько-української війни 1942—1947 років.

ГАЛИЧИНА 1945—1947

№ 359. Витяг із «Суспільно-політичного огляду (березень — квітень 1945 року)» про події на теренах Бучаччини
24 травня 1945 р.

БУЧАЧЧИНА

[...]

6. ПОЛЯКИ

Поляки й надалі на протиукраїнським відтинку дуже активні (в виді польських міліцій). Крім того, що помагають більшовикам, відділи польських «стрибків» самочинно роблять скоки на українські села, рабують, а навіть вбивають мирне населення і роблять засідки та доноси навіть на цілком невинних людей. Найактивніші польські протиукраїнські осередки є в Бучацькому та Терехівському надрайонах та Маловоди в Золотницькому р[айоні].

Частина поляків зорієнтувалася на вивіз і поволі виїжджають (Козова). Інші виїжджати не хочуть.

[...]

24.V.1945 р.

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 71. — Арк. 313. Копія, машинопис.

№ 360. Витяг із «Суспільно-політичного огляду за місяць червень 1945 року» про події на теренах Стрийщини
26 липня 1945 р.

Стрийщина

[...]

III. ПОЛЯКИ

В місяці червні багато поляків виїхало на захід. В цілості опустили навіть деякі села (Корчунок Дашавський, виїхали зі Стрия, Дрогобича), однак останньо затрималися. Большевики перевели масові арештування поляків в Самбірщині. Натиск большевиків на поляків зовсім злагіднив їх ставлення до українців. В Добромільщині завважається цілковитий зворот у наш бік, вони домагаються мітингів наших повстанців та закликають до спільної боротьби проти большевиків.

Постій, дня 26 липня 1945 р.

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 71. — Арк. 319. Копія, машинопис.

№ 361. Витяг із «Інформативного звіту (за місяць грудень)» про діяльність поляків на теренах Чортківщини 5 грудня 1945 р.

Округа Чортків

[...]

Польська поліція

Помимо того, що в боротьбі з нашим рухом зазнає найбільших втрат, не припиняє своєї винищувальної роботи. Всяке лихо, заподіяне укр[аїнському] населенню, спричиняє польська поліція, яка в заслупленню використовує час в відплатних акціях під плащиком безпеки в боротьбі з бандерівцями. Про це свідчать факти грабунків, підпалів, вбивств в нічому невинних людей, а навіть безпідставних розстрілів жінок і дітей. В протоколах доказують більшовики, що це були бандерівці. Такі факти стверджують, що польська поліція є кермована почасти своїм підпільним рухом, у висліді чого в с. Бариші (Бучаччина) арештували більш[овики] 11 активних польських «стрибків».

По деяких станицях Чортківщини по відплатних акціях польська поліція зложила зброю, а деякі перейшли до районних осередків. На терені Чортківщини всеї польської поліції начисляється 272 чоловік.

Поляки

На зверхній вигляд польське населення зайняло пасивну поставу. Одначе скрито співпрацює з більшовиками через своїх посіпак «істребительного баталіону». Переважно найбільш активним елементом в донощицькій роботі є поляки. Замало їм крові, яку проливають їх вірні собаки, творять банди, які нічю мордують невинне населення (м. Чортків). Дуже часто ініціаторами і виконавцями акцій і арештувань є самі поляки. Були випадки на терені Бучаччини, що арештовані українці поляками не попадали в тюрму (пропадали без вісті). Головним осередком на цьому терені є Бариш, в якому створили собі відповідні умовини підпільної праці, а руками польської поліції виконують роботу, якої в інший спосіб не можна зробити.

Другим таким середовищем на терені Заліщищини є с. Червоногород. Перетворившись в твердиню, ведуть іншу політику, хочуть в дипломатичний спосіб «жиць в згодзе», обіцяючи гори, мости. Одначе на Захід не мають думки виїжджати. Хочуть видержати до останнього. В загальному дуже мала частина вибралась на Захід, переважно скріплюються їхні центри або виїжджають до міст і районних осередків [...].

Постій, 5.XII.45 р.

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 75. — Арк. 181. Копія, машинопис.

№ 362. Звернення до поляків — мешканців України про спільну боротьбу з окупантами

1947 р.

За самостійні національні
держави поневолених народів!

Воля народам!
Воля людині!

ПОЛЯКИ, ЩО ЖИВЕТЕ В УКРАЇНІ!

1947 р.

Сталінсько-більшовицькі розбійники по-нелюдському поневолюють багато народу. Вони намагаються взяти під свій чобіт і потоптати нам увесь світ. Вони щораз сильніше затягають петлю на шиї польського народу. Вони хочуть якнайскоріше зробити Польщу одною із т. зв. советських республік, які на людській, не більшовицькій, мові наз[иваються] колоніями російської імперії — СРСР. Це хочуть вони зробити для того, щоб цілком поневолити польський народ і зробити його більшовицьким рабом.

Якби більшовицьким загарбникам вдалося зробити Польщу советською республікою, вони б намагалися знищити національну польську культуру, а в Польщі насаджували б свою протинародну імперіялістичну культуру. Вони «вчили б» польський народ «знати» і «любити» російську мову, яку вони зовсім безпідставно наз[ивають] найкращою мовою у світі, змушували б його віддати почесьть «кращим» синам російського народу, з якими одні ссали колись, а другі ссуть зараз, і ссали б тоді кров польського народу. Коли б сталінські кати зробили Польщу советською республікою, вони б відібрали від польських селян їх власну землю і загнали б їх у нову страшну панщину — колгоспи й радгоспи, польських робітників позбавили б права на вільну працю і змусили б їх тяжко працювати в шахтах, фабриках, заводах і т. д. На більшовицьку кліку польській патріотичній інтелігенції не дали б навіть найменшої можливості вести творчу працю на благо свого народу, а ту частину польської інтелігенції, «яка хилиться, куди вітер віє», запрягли б до праці на свою користь. Усіх тих поляків, які боронили б людських прав і прав свого народу, російсько-більшовицькі бандити заарештували б, виселявали б з їх рідної землі і засилали б на тяжку каторгу, по-звірському знищували б, виморювали б голодом. В той же час вони самі і їхні п'ятолизники-зрадники польського народу — вигукували б по радію, в пресі, на мітингах і т. д. про вільне, щасливе, радісне життя усіх трудящих Польщі.

Але багато поляків не заклало рук. Вони завзято борються проти сталінських імперіалістів і своїх польських зрадників берутів, ціранкевичів, гомулок і других — за вільну Польщу. Вони вірять

у свою перемогу, вірять в те, що їхня батьківщина буде вільною від російсько-більшовицького ярма. Однак це може здійснитися після знищення СРСР. СРСР як велику імперіалістичну і політичну державу польський народ своїми власними силами не є і не буде спроможним знищити. Знаючи це, він і його політичні представники думали й вірили, що здобути вільну Польщу допоможуть їм деякі ворожі більшовикам Великі держави. Та ці держави не збиралися і не збираються захищати інтереси польського народу. Вони захищають лише свої інтереси. А польський народ може здобути свою самостійну державу лише в наслідку своєї визвольної боротьби, об'єднаної з визвольною боротьбою інших поневолених московсько-сталінськими імперіалістами народу.

На це не раз вказував український революційно-визвольний рух. Він разом з іншими визвольними рухами вже довго веде боротьбу проти більшовицьких займанців за Українську Самостійну державу і за незалежні держави других поневолених народів. Він зробив немало заходів для того, щоб і Польща включилася в цю боротьбу, тобто боротьбу за свою самостійну державу.

І нарешті, велика частина польського народу, важливіші польські визвольні організації на заході за так званою лінією Керзона, зрозуміли, що рятунок Польщі в спільній боротьбі поневолених народів проти більшовизму. Ці організації нав'язали з початку другої половини 1945-го р. дружні стосунки з революційно-визвольними організаціями українського народу, з Організацією Українських Націоналістів (ОУН) і Українською Повстанчою Армією (УПА). Через це Польща включилася в Антибільшовицький Фронт Народів.

З того часу згадані українські й польські організації, задля їх спільної боротьби проти більшовизму — найбільшого ворога їхніх народів, задля створення польської й української самостійних держав, заперестали свої давні суперечки. З того часу досі вони не раз плечем об плече стояли в кривавому бою проти диких військ МВД і бандитських відділів зрадників польського народу — берутів, ціранкевичів, гомулок.

Про теперішню українсько-польську співпрацю на заході, за лінією Керзона, Ви, Поляки, мали нагоду довідатися хоч би з відбутого 1947-го р. в Варшаві процесу Жепецького і його товаришів — членів польської підпільної організації «Вольносьць і Неподлеглоць» (ВіН).

І тут, в Галичині, в українські революціонери зробили немало заходів для того, щоб тутешні поляки об'єдналися з українцями для спільної протибільшовицької боротьби. Завдяки цьому багато сві-

домих поляків стали не тільки по-дружньому відноситися до українського революційного руху, але в міру своїх сил допомагати йому.

Однаке цієї українсько-польської співпраці настрашився кремлівський кат. Бо він добре знає, що спільно ведена визвольна боротьба поневолених ним народів — це його смерть. А боротьба цих народів між собою — його існування. Тому Сталін і його кліка стали щораз то сильніше намагатися знищити ще в зародку українсько-польську співпрацю. Для цього вони ще більше, ніж раніше, стали нацьковувати поляків на українців, щоби викликати між ними заколот і боротьбу. В цій їхній підпільній роботі допомагали і допомагають їм їхні агенти і донощики, завербовані ними з-поміж живучих на Україні поляків. Ці агенти і донощики, це не свідомі й шовіністично настроєні поляки. Вони доносили й доносять більшовицьким виродкам в МВД, МГБ на українських революціонерів і на населення, яке їм допомагає. Через це багато українських революціонерів згинуло в нерівній боротьбі з російсько-більшовицькими злочинцями, багато українців заарештовано, замордовано, виселено на Сибір, багато знищено українського майна, спалено хат і других будинків.

Чи можемо ми, українські революціонери, чи може наше населення спокійно дивитися на те, як деякі поляки своєю співпрацею з більшовиками шкодять нашому народові і його визвольній боротьбі? Ні, не можемо! То ж не дивно, що ми таких поляків — сталінських вислужників — караємо жорстоко. Покарати їх, не допустити до того, щоб вони робили на користь сталінських загарбників, це є в інтересі самого польського населення. Бо ці загарбники є найбільшими ворогами і не тільки українського, але й польського народу. Вони не тільки знищують українців, але там, у Польщі, знищують і поляків. Вони не тільки намагаються перешкодити створенню української самостійної держави, — вони хочуть перешкодити створенню і польської самостійної держави. А в усьому цьому допомагають їм ті поляки, які є агентами МВД, МГБ.

ПОЛЯКИ, ЩО ЖИВЕТЕ В УКРАЇНІ! В селах, у яких зараз перебуваєте, час від часу появляються українські революціонери. Нав'язуйте з ними приятні відносини! Допомагайте їм чим можете! А якщо не хочете мати з ними приятних стосунків і якщо не хочете допомагати їм у боротьбі проти більшовицької Росії — ворога України і Польщі, — то хоч дбайте про те, щоб ніхто з Вас ніколи не доносив більш[овицькій] владі на укр[аїнських] революціонерів, ні на населення, що з ними співпрацює. Укр[аїнські] революціонери ні одному чесному полякові, ні одному польському патріотові не роб-

лять і будуть робити кривди. Вони карають лише тих поляків та й українців, що вислугуються перед більшовиками на шкоду українській боротьбі проти Сталіна за Українську Самостійну Соборну Державу, яка забезпечуватиме вільне, щасливе життя не тільки українського народу, але й усіх національних меншостей, в тому і польської, що житимуть на її території.

Не знищуйте нашої революційної літератури, а читайте і розповсюджуйте її!

Ми, укр[аїнські] революціонери, простягаємо всім чесним полякам, польським патріотам свою дружню руку і закликаємо їх боротися разом з нами проти більш[овицьких] наїзників за створення самостійних держав укр[аїнського] і польського народів. За вами, поляки, залишається право й можливість прийняти або не прийняти цю нашу дружню пропозицію.

СМЕРТЬ СТАЛІНСЬКО-БІЛЬШОВИЦЬКИМ ЗАГАРБНИКАМ!

ХАЙ ЖИВЕ АНТИБІЛЬШОВИЦЬКИЙ ФРОНТ НАРОДІВ!

ХАЙ ЖИВЕ СПІЛЬНА ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО І ПОЛЬСЬКОГО НАРОДІВ ПРОТИ РОСІЙСЬКО-СТАЛІНСЬКИХ ІМПЕРІАЛІСТІВ!

ХАЙ ЖИВУТЬ САМОСТІЙНІ ДЕРЖАВИ УКРАЇНСЬКОГО І ПОЛЬСЬКОГО НАРОДІВ!

УКРАЇНСЬКІ РЕВОЛЮЦІОНЕРИ

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 96–97. Копія, машинопис.

ЗАКЕРЗОННЯ 1945—1947

№ 363. Заклик українських повстанців до польського населення*Березень 1945 р.*

За самостійні і незалежні
держави поневолених народів!

Воля народам і людині!

«У. Г. В. Р. прагне до порозуміння і до мирного співжиття з усіма сусідами України на принципі взаємного визнання прав на власні держави на етнографічних землях кожного народу».

*З платформи Укр[аїнської] Гол[овної]
Виз[вольної] Ради,
червень 1944 р.*

ПОЛЯКИ!

Вже багато разів на протязі історії оба наші сусідські народи поділяли спільну долю і недолю. Обопільно відбивали ми татарську навалу, разом громили прусацьких хрестоносців, однаково переживали німецько-австрійську і московську неволю, а останнім часом, — однаково поневолені гітлерівськими та большевицькими імперіялістами. Проти яких обидва наші народи вели і ведуть зтяжну боротьбу.

На протязі довгого розділу історії відносини поміж польським і українським народами були різні. В залежності від цього приходили такі ж результати, що можна звести до такої правди. Згода обидвох наших народів приносила їм державну могутність, а незгода ставала причиною упадку і неволі. І так, коли Польща, завдавши удар в спину, допомогла Москві повалити українську козацьку державу, то після цього наступив потрійний розбір Польщі, а затим слідувала 150-літня тяжка неволя; коли у 1918—20 рр. Польща допомогла московським большевикам поневолити Україну, то по короткому [нрзб.] існуванні Польщі, ніж самі большевики [нрзб.] з гітлерівськими загарбниками наложили [нрзб.] ярмо польському народові, в якому він [нрзб.] й досі, хоч окупанти змінилися.

Нараз, по утечі гітлерівських окупантів, польські землі окупували большевики, які для замилення очей польському і другим народам світу створили агентурний т. зв. демократичний «уряд», а на ділі поневолили польський народ. В цій ситуації здавалося, що польський народ повинен би, з чисто природньої конечності, повести нещадну боротьбу перш за все проти кремлівських поневолювачів.

Та дійсність виглядає інакше. Мимо того, що певна кількість польського суспільства веде здецидовану боротьбу проти большевиків, то, однак, пов[нрзб.]рисло поляків пішло на співпрацю з кремлівськими душогубами і на спілку з НКВД переслідують, грабують і мордують невинне укр[аїнське] населення, доносять на українців, палять укр[аїнські] оселі і т. п. Ба, що більше. До цієї ганебної роботи запряглась певна частина польського суспільства, а навіть члени польського самостійницького руху (А. К.), а спеціально ті, які zatrudнені в адміністрації і міліції (випадки в повітах: Сяніцькому, Ліському, Перемиському, Ярославському і інших). Про це свідчать факти і документи, що знаходяться в наших руках і які ми, розуміється, незалежно використаємо на внутрішньому та міжнародньому відтинках.

Які ж наслідки для польського народу принесе така безглузда боротьба проти українців, що її проводять поляки на україно-польських теренах?

Ось вони: 1. поглибитись ворожнеча між українським і польським народами та змусить українців застосовувати оборонні і відплатні акції; 2. поляки виключать себе з фронту поневолених народів і доведуть до повної ізоляції свою державну проблему, — її поневоленими народами і на міжнародній арені взагалі. А тим самим засудять справу своєї самостійності. Бо невже польському народові [нрзб.] зрозуміти, що Польща ніколи не зможе бути самостійною державою при боці большевиків, а щойно на їхньому трупі. А розгрому большевиків можуть [нрзб.]ноти тільки усі поєднані поневолені народи, серед яких українці займають дуже важливе місце, бо видвигнули так прогресивну ідею, що мов [нрзб.] розсаджує большевицьке нутро.

Де ж тоді місце польського народу у цьому вольному проти-большевицькому фронті і з [нрзб.] в майбутньому чекає польський народ з цього приводу? Хай про це думають самі поляки.

Поляки! Український народ веде зараз загальну боротьбу з большевицькими наїзниками. Таку боротьбу ведуть народи Балкану, Прибалтики, Східної Європи і Азії. Ця боротьба зростає з кожним днем на силі і на кінець таки положить край большевицькому поневоленню. Одночасно наближається конфлікт між англо-американцями з одної сторони, а большевиками з другої сторони. При тому слід пам'ятати, що західні аліанти потрактують проблему поневоленних большевиками народів як цілість, як одностайний протибольшевицький фронт. Отже, зревідуйте Ви своє могутнє становище і увійдіть в лави цього великого визвольного легіону, поки ще час. Опам'ятайте своїх облудних синів, які пішли на співпрацю з

червоним окупантом в боротьбі проти українців. А цих, які лишаються даліше вірними агентами Сталіна і будуть грабувати, мордувати, змушувати до переселення та переслідувати укр[аїнське] населення, то ми *опам'ятаємо оловом!*

Поляки, затруднені в адміністрації і міліції!

Ви пішли, зрадивши свій народ, на співпрацю з кровожадним большевицьким окупантом, — мордуєте невинне укр[аїнське] населення, грабуєте його майно, палите оселі, кидаєте в огонь дітей, побиваєте жінок і старців та виробляєте звірські оргії по українських селах. А тепер ми чекали на ваше опам'ятання, сподіваючись, що політичний розум візьме у вас верх. Але ви в своєму бездіяльстві не[нрзб.]ровці. Тому ми [нрзб.] маємо побільш *радикальні* середники. Цим ми, одначе, не зміряємо піднімати боротьби проти польського народу, який так само, як і ми, веде проти сталінських окупантів і проти вас, зрадників-агентів, нещадну боротьбу. Востаннє закликаємо вас до опам'ятання: не переслідуйте, не грабуйте, не стріляйте, не побивайте мирного укр[аїнського] населення; не побивайте в'язнів, а поведіться з ними по-людськи, не змушуйте до переселення, бо український нарід відповість збройною самообороною, і цим, зрештою, не вирішите справи кордону, бо ще держави немає, а по-друге — цю справу в силі вирішити дійсний український і польський уряди; при зустрічі з повстанцями не пробуйте вживати зброї, а тоді і ви ціло вийдете. Не виконуйте накази сталінських опричників, бо це накази тих, що убивали сотками тисяч поляків в 1939–41 рр., що створили Катинське цвинтарище, що сьогодні розстрілюють польських патріотів в тюрмах Люблина і Рашева.

Якщо ви свого відношення до українського населення не зміните, так тоді поговоримо з вами мовою зброї. А якщо між тим впадуть невинні, то за це відповідальність спадає на ваше чорне сумління.

Опам'ятайтесь, бо проклене вас ваш народ!

Смерть німецько-большевицьким загарбникам і їх підлим агентам!

Хай живуть самостійні держави поневолених народів!

Березень, 1945 р.

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ

Зенон Савченко¹

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 101–102. Оригінал, рукопис.

¹ Василь Галаса (1920—2002) — референт пропаганди Закерзонського крайового Проводу ОУН.

№ 364. Листівка про проведення відплатних акцій УПА проти польських сіл
Березень 1945 р.

ВІДПЛАТА!!!

За бандитський напад на село Середницю 3.2.45 р.
за Завій 19.1.45 р., за Ветлину, за смерть невинних селян (Мичківці), за грабіж наших сіл, за торттури, за кров відплачуємо свій довг.

Якщо гинуть невинні — то не винуйте нас, тільки викидків свого народу, слуг ворожого НКВД, що провокують нас до цього.

Українські Повстанці

/УПА/

Березень 1945 р.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 26. — Арк. 8. Копія, машинопис.

№ 365. Листівка про проведення відплатних акцій УПА проти польських сіл
Березень 1945 р.

ВІДПЛАТА!!!

За бандитський напад на село Пашову 16.2.45, за Середницю 3.2.45, за Завій 19.1.45 р., за Ветлину, за смерть невинних селян (Мичківці), за грабіж наших сіл, за торттури за кров відплачуємо свій довг.

Якщо гинуть невинні — то не винуйте нас, тільки викидкі свого народу, слуг ворожого НКВД, що провокують нас до цього.

Українські Повстанці

/УПА/

Березень 1945 р.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 26. — Арк. 10. Копія, машинопис.

№ 366. Листівка-попередження УПА до польської міліції*31 березня 1945 р.*

ДО СТАНИЦІ ПОЛЬСЬКОЇ МІЛІЦІЇ
ОСТАННЯ ПЕРЕСТОРОГА!

Цим взиваємо Вас уже в останнє негайно — з місця заперестати усі бандитські наскоки, звірячі облави, грабунки та побої українців.

Дотепер ми ждали й вірили, що політичний розум візьме верх, що підбільшовицька дійсність нарозумить Вас.

Ми простягали Вам руку згоди, та Ви, послушні наказам воєра — НКВД, відкинули її, а наше вичікування потрактували як слабкість. Вас, як зрадників власного народу, проклинатимуть колись Ваші діти за цю «Радянську Польщу», яку тепер будеєте.

Від сьогодні за кожну проведену Вами езекуцію на українському населенні будемо відплачувати сторицею; — а чи маємо сили — переконаєтесь на власній шкурі.

За кров відплатимо кров'ю, а коли при тому потерплять, може, й невинні, то нехай винують своїх «радянських» — патріотів, не нас.

Постій, 31.III.1945 р.

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 99. Копія, машинопис.

№ 367. Витяг із «Вістей з терену» про антиукраїнські акції поляків на Грубешівщині в березні 1945 року*18 квітня 1945 р.*

Грубешів

18.IV.45.

ВІСТІ З ТЕРЕНУ

[...].

[...]*.3.45 р. Поляки рабували укр[аїнське] населення в Собятині.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] банда пограбувала с. Ветлин.

[...].

[...].3.45 р. Карна експедиція спалила в Залській Волі одно господарство.

* Перша цифра дати не відчитується у всьому документі.

[...].

[...].3.45 р. Пограничники переводили обласу в Торках. Знайшовши в криївках 9 мужчин, розстріляли їх, а населенню заявили, що всіх, яких знайдуть в криївках, будуть розстрілювати, бо вони бандерівці.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] міліція зі Стібна побила 65-літ[нього] господаря, заявивши, що він бандерівець.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] міліція грабувала присілок Онишки. Самооборонний куц відбив нагробоване майно, причому вбито одного напасника, а двох при втечі втопилося.

[...].

[...].3.45 р. Цей самий куц зробив засідку, в якій впало 3 міліціантів. Здобуто: 2 ППШ та одного мавзера.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] міліція разом з цивільним населенням грабили присілок Молодівці, лишаючи голі стіни.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьське] військо пограбувало Журавецьку Руду. При тому вбито 5 людей, спалено 18 господарств.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] міліція при акції вбила в с. Ульгівку одного свідомого українця.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] міліція та штурмовці (близько) 300 осіб пограбували села Люблинець Новий і Старий, спалили їх (на 80%) і вбили 66 осіб, при тому 4 жінки.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] міліція застрілила в Річиці одного свідомого українця.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьське] цивільне населення під охороною міліції грабувало села Люблинець Старий і Новий.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] міліція вбила в Лазах свідомого українця.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] міліція грабувала с. Лівча і взивала населення забратися в Україну.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] банда вбила в Молодичі 6 осіб.

[...].

[...].3.45 р. Через три поляки під охороною міліції грабували с. Жуків. Забирали: пашу, зерно, госп[одарські] машини, одяг і т. д.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] банда в Цівкові вбила 9 осіб і спалила одно господарство.

[...].

[...].3.45 р. По акції пол[ьська] міліція приїхала до Старого Села, де вбила 20 осіб (між ними жінки і діти).

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] міліція вбила в Коровиці Лісовій одного робітника і дві жінки.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьське] населення під охороною міліції з Руди, Плазова і Нароля грабувало с. Лівчу, при тому спалено 7 господарств та вбито одну жінку.

[...].

[...].3.45 р. При облаві в с. Губинку поляки знайшли криївку. Свідомі українець і українка, щоб не здатись ворогові в руки, постріляли себе.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] міліція під час облави в с. Лапаївці спалили господарство Гадзевич Марії та вбили: Гадзевич Марію, Гадзевич Ксеню і Гусак Анну (вбивства dokonані з особистих поракунків).

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] міліція арештувала 80 осіб як закладників. Подібні арешти (індивідуальні і масові) переводить міліція в районах Олешич і Любачева. Одних по короткому придержанні сильно побитих випускають, других задержують як закладників, а третих вивозять в лагери.

[...].

[...].3.45 р. Штурмовці спалили присілок Люблинця Нового Мельники (б[лизько] 20 хат).

[...].

[...].3.45 р. Під час облави в Заліській Волі знайшла пол[ьська] міліція криївку, в якій застрілився один свідомий українець, щоб не здати себе живим в руки ворогові. В господаря, в якого була криївка, застрілила сама міліція. Крім того, в селі арештовано одного українця і українку.

[...].

[...]4.45 р. Вбили поляки в Лукавці Сидора Теодора.

[...].

[...]4.45 р. В Олешичах вбила пол[ьська] міліція 5 мужчин, між ними 70-літ[нього] старця.

[...].

[...]4.45 р. Пол[ьська] міліція, грабуючи Шутків, забила 19-літ[нього] хлопця.

[...].

[...]4.45 р. Пол[ьська] міліція застрілила в Липині одного втікаючого в напрямі ліса господаря.

[...].

[...]4.45 р. В часі рабунку вбили поляки на Ставках (в Ярославі) двох українців.

[...].

[...]4.45 р. Штурмовці і міліція (б[лизько] 300 осіб) пограбували село Гораець, опісля спалили (залишилось цілих 10 хат) та вбили 129 осіб, що втікали до ліса (в тому 40 жінок і 27 дітей), а 29 осіб ранених сильно побили.

[...].

[...]45 р. Пол[ьська] міліція з Сухова арештувала двох українців на Ставках.

[...].

[...]45 р. Пол[ьська] банда постріляла в Бовині вартівників, що робили алярм: Кота, Пилипа і Бугеру.

[...].

[...]45 р. Пол[ьська] банда вибила в Трійчичах всім українцям шиби.

[...].

[...]3.45 р. Пол[ьська] банда застрілила в Скопові двох священників та 4 інші особи на приходстві, а крім того, 5 селян, що вертали з Перемишля. Ті самі на другий день, як міліція приїхала на місце випадку, і не шануючи поваги хвилі та покійників, вирвали вбитому священникові хрест з руки, стріляли по образах та лаяли останніми словами.

[...].

[...]3.45 р. Пол[ьська] банда грабувала в білий день с. Боратин. Українці з життям втікли до чисто укр[аїнських] сіл. Подібні напади були в Добковичах, Заміхові і Чимеровичах.

[...].

[...]3.45 р. Пол[ьська] банда вибила всім українцям шиби (в Оріхівцях).

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] банда сильно побила Магдалину Чуру з Ходорова, що боронилась перед знасилуванням. Подібні випадки були в Угорці 1, Тиневичах 2, в Чудовичах та Заміхові.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] банда пограбувала укр[аїнських] селян та місцевого священика в Радимні.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] банда (льотна бригада) вбила в Рушельничих 9 осіб, а 4 ранила (з тих 3 вже померло).

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] міліція разом з більшовиками зловила на облаті в Журавиці 16, а в Валяві 4.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] банда, рекрутована з селян з дооколичних сіл, напала на село Дмитровичі. Акцію перервали совіти (виступили тоді, коли одного з них роззброєно). При тому вгоріло 2 хати та згинуло 6 напасників. Двох вбитих банда лишила. Вбиті: Владислав Турик з Чимерович, Тадек Грабовскі і Людвік Бодовіч з Кашич (решта невідомі). Ранені: Збишек Конар, Канта, Ізидор Райзер, Жога з Трійчич.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] банда напала на Скопів, спалила третину села, вистріляла кілька десятків селян (решта втекла на укр[аїнські] села). В акції брали участь пол[ьські] селяни з Крамарівки та Гелюша разом з місцевим командантом міліції.

[...].

[...].3.45 р. Пол[ьська] банда в числі напала на Бовино і повбивала: Заверуха Володимир, Дипко Євген, Дипко Ярослав, Бохонко Михайло, Дипко Богдан, Бохонко Богдан, Перхач Степан. Вбитих знайдено на дорозі, а решту в стайні пол[ьського] лісничого Льюренца. Ранено: Москаль Катерина, Бохонко Іван, Бохонко Анна.

З Рави-Руської виїхало на захід два транспорти жидів, як перекладчики.

Слава Україні! — Героям Слава!

Постій, дня 18.4.45 р.

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 79. — Арк. 183–184. Копія, машинопис.

№ 368. Повідомлення про напад польської банди на обійстя священика

18 квітня 1945 р.

ЗВІДОМЛЕННЯ

28–29.6.45. напала польська банда на приходство о. Кріля Михайла в Гашині. О год. 22.30 до хати під церквою МО знайшло двох осіб піяків. Одіти були в німецькі мундури, один в нім[ецькій] шапці, а другий у шоломі. Перший — високий, чорний, худий; другий — шатен, високий, худий, на руці мав розірваний малий палець. Забрали бритву, вічне перо пані Боднар Антоніні, яка квартирує у священика, забрали на 50 000 біжутерії (два золоті перстені, 2 золоті годинники, накриття до стола на 19 осіб, лотерею, медаліон, військові відзнаки золоті, обручки (МВ), 5 плащів. Самі говорили, що вони є АК.

По різних переслуваннях, це мала бути банда Каспера. Ця сама банда ограбила українського священика в Тернаві Гор[ішній]. Речі цієї банди має переховувати Антош, літ 24, братанок польського священика в Тернаві Гор[ішній]. Мешкає нижче плебанії.

18.4.45.

реф[ерент] СБ
Гуцул

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 29. — Арк. 82. Копія, машинопис.

№ 369. Інформація про антиукраїнські акції на теренах Ярославщини та Любачівщини

25 квітня 1945 р.

ВІСТІ З ТЕРЕНУ

Ярослав — Любачів

1.IV. — 15.IV.45.

27.III.45 ніччю пол[ська] банда в числі ок[оло] 40 людей напала на село Цетуля. Напад відбили 6-ох хлопців з самооборони. Поляк Кухта Микола з Радави, що повнив службу міліціанта в селі Радава, зізнає, що банди, які сейчас нападають на укр[аїнські] села, організували міліціанти.

Франь Ян з Радави, Міхальський Францішек з Рави Руської, Ільницький Владислав зі Львова, Семик Владислав зі Львова, Льонек Владислав з Червоної Волі і Прийда Владислав з Цетулі. Рівночасно приписується організування й участь в терористичних бандах міліціантам: Сорока Франц з Наліпкович, Сайдук Станіслав з Білої Гори,

Гліняк Мечіслав з В'язовниці, Півовар Стах з Лежакова, Оґризек Войтек й Оґризек Міхал з Лежакова.

Вночі на 1–2.IV.45 пол[ьська] банда під пров[одом] Ілініка Мечіслава з В'язовниці напала на с. В'язовницю, згідно на фільварок в тому селі, де перебували укр[аїнські] родини з В'язовниці. Родини ці сховались перед польським терором на фільварок, тому що тут квартирували большевики, мовляв, большевики охоронять їх.

Поляки вимордували тут 13 осіб, а саме:

1. Піскор Григорій літ 50	селянин	7. Міль Антон літ 35	селянин
2. Піскор Іван	"—" 30	"—" 8.	Міль Осипа "—" 28 "—"
3. Васюта Михайло	"—" 32	"—" 9.	Міль Ярослава "—" 10 "—"
4. Гуж Адам	"—" 18	"—" 10.	Міль Роман "—" 7 "—"
5. Заставна Наталія	"—" 18	"—" 11.	Міль Андрій "—" 3 "—"
6. Дмитрусь Осип	"—" 28	"—" 12.	Цука Іван "—" 60 "—"
		13.	Цука Роман "—" 14 "—"

До розправи поляків з українцями большевики не мішались.

6.IV.45 в с. Монастир пол[ьська] банда замордувала три особи, а саме: Макух Катерина — літ 35, селянка, Теревень Юлія — літ 20, Незнайко Осип — літ 18. Останнього, замордувавши, кинули в Сян.

10.IV.45 в селі Зарадава пол[ьська] поліція спалила 20 господарств. Під час акції застрілили селянина Гвозда Ілька — літ 60. В акції брали участь пол[ьські] дівчата: Рокош Марія, Патуш Броніслава. Акцією керував Міхальський Владислав.

Дня 11.IV.45 пол[ьська] міліція з бандою напали на присілок села Сурмачівки — Мачуги. Тут спалили 21 господарство і замордували 5 осіб: Вохно Михайла, літ 67, Вохно Катерину, літ 65, Куріль Ганну, літ 45 і її дволітню дочку, Пширко Онишка, літ 69. Цього самого дня спалили присілки села Молодич — Варцаби, спалили 8 господарств і Волю — тут спалили 26 господарств.

11.IV.45 пол[ьська] міліція спалила в с. Молодичі 28 господарств і замордувала три особи, а саме: Брунько Василя, літ 51, Брунько Марію, літ 54 і Піскор Михайла, літ 60. Останнього порізали ножем на шматочки.

11.IV.45 пол[ьська] міліція в числі 50 людей спалила присілки Старого Села — Лихачі, Фаї і Качмарі. Місцеве населення було тоді в лісі.

11.IV.45 пол[ьська] міліція спалила присілок с. Радави — Вали.

11.IV.45 пол[ьська] міліція спалила Волю Молодицьку і Піскорі — присілки с. Молодич. Під час відступу наїхала на засідку місцевого СКВ. Вив'язалася стрілянина, у висліді якої загинуло 2 поляки.

12.IV.45 пол[ьська] міліція, їдучи в числі 70 осіб на присілки села Молодич: Пискурі і Храпи, попала на засідку нашого відділу. Вбито 5 міліціантів і 2 ранено.

13.IV.45 пол[ьська] міліція з Радави приїхала рабувати село Молодичі. Тут попали на засідку. Вив'язалася стрілянина, вбито 3 поляки, решта у великій паніці втекла, залишаючи машинуву зброю (Максим, МГ).

15.IV.45 пол[ьська] міліція з Радави і місцеві поляки перед виїздом за Сян ограбили місцеве укр[аїнське] населення з села Радави і церкву. З церкви забрано чаші, фелони, обруси і ін., а решту порозкидали по підлозі, товкли і скакали по цьому. Провідником рабунку церкви був Валько Петро з Радави, оженений до Шівська.

16 і 18.IV.45 укр[аїнське] населення з с. Пискорович виїжджало на станцію в Ярославі, щоб відтак їхати на Україну. На них напала місцева банда. Л[...] вистріляли, а майно з фірами забрали.

17.IV.45 о год. 4.30 відділ к[оманди]ра З. зробив відплатну акцію на с. В'язовницю. Спалено 160 господарств і вбито понад 200 поляків. В тому числі більшість штурмовців, міліціантів і большевиків. Наші втрати 8 вбитих, 7 ранених.

18.IV.45 пол[ьська] банда напала на с. Лежахів. Тут спалили половину села і вимордували слідуєчих людей:

1. Шуль Михайло	літ 50	селянин	6. Лапа Іван	літ 72	селянин
2. Ордеха Іван	"—" 50	"—" "	7. Мадило Євген	"—" 7	"—" "
3. Коваль Іван	"—" 45	"—" "	8. Лавришко Катерина	"—" 35	"—" "
4. Куба Григорій	"—" 61	"—" "	9. Ордота Іван	"—" 78	"—" "
5. Клюк Іван	"—" 60	"—" "	10. Коваль Володимир	"—" 17	"—" "

18.IV.45 пол[ьська] банда напала на присілок села Монастир — Мельники, де вимордували 9 осіб українців:

1. Купа Ілько	літ 70	селянин	6. Риух Танька	літ 24	селянин
2. Задний Іван	"—" 50	"—" "	7. Квілінська Анна	"—" 18	"—" "
3. Кубах Іван	"—" 50	"—" "	8. "—" Анастаз[ія]	"—" 45	"—" "
4. Кубах Анна	"—" 18	"—" "	9. Маліна Марія	"—" 50	"—" "
5. Боровий Степан	"—" 50	"—" "	10. Хлис Анна	"—" 50	"—" "
			11. Хлис Анни дочка	"—" 18	"—" "

Крім вище згаданих, вбили ще три особи поляків, а радше мішанців, а саме: Кубах Анелю, Квілінського Петра й Михайла. Під час цього нападу спалили господарство.

18.IV.45 укр[аїнці] зі села Теплиці виїжджали на станцію в Ярославі. По дорозі напала на них пол[ьська] банда, яка повернула їх до парку в Синяві. Тут забрали їм все добро, а їх, голих і босих, відпустили домів.

18.IV.45 пол[ьська] міліція і різні банди напали на с. Пискоровичі і проводили акцію через три дні — стріляючи укр[аїнське] населення,

яке з'їхалося з сусідніх сіл, втікаючи перед терором пол[ьських] банд. Кількість вбитих і помордованих ще не перевірена.

21.IV.45 пол[ьська] банда з В'язовниці і з-за Сяну напала на присілок села Радава — Тереховець. Присілок спалено і замордовано слідуєчих українців:

1. Тереховець Дмитро	літ	80	селянин
2. Скоробатко Олег	"—"	70	"—"
3. Наспінська Анна	"—"	80	селянин
4. Кубах Єва	"—"	35	"—"

Замордованих кидали в огонь.

9–15.IV.45 в цілому р[айо]ні Угнівщини большевики разом з поляками проводили облави. Нижче подаємо висліди облав: Майдан — присілок Любечі: під час облави 19.IV вбили: Михальського Данила і Путька Осипа. Спалили 18 господарств, забрали 14 коней, 7 возів, одну корову і грабили все, що тільки віднаходилось.

Св'ять: під час облави 9.IV вбито: Сич Степана, Барановського Осипа і дві жінки, спалено 16 господарств, забрано 6 коней, 14 коров. Під час облави 14.IV спалили одно господарство, забирали всі речі, які знаходили, роз[нрзб.]вали за мужчинами і били жінок, які лишилися.

Затила: під час облави 9.IV.45 важко ранили Путька Володимира, якого забрали зі собою. Розшукували за українцями, сильно ограбили населення і побили 2 жінки.

Солтиси: під час облави 9.IV.45 спалили 2 господарства, забрали 2 коней і 2 корови і ограбили населення.

Князі: під час облави 10.IV.45 вбили Путька Андрія, Вовка Теодора, Савойку Катерину. Взяли 1 коней, 2 корови, 3 вози, розшукували за криївками, ограбили населення.

Рудьки: під час облави 13.IV спалили 3 господарства, забрали 1 корову, 1 коня і грабили населення.

Диби: під час облави 10.IV вбили Павлища Михайла. Взяли 5 коней і 2 корови, знасилували жінок, які тільки були, старші чи молоді.

Тенятиська: під час облави 11.IV шукали за криївками і грабили населення.

Колайці: під час облави 12.IV замордували Галань Івана, Галань Дмитра, Бех Онишка, спалили 16 господарств. Забрали 25 коней, 7 свиней.

Рівночасно відбулися облави в сусідніх селах: Дениска, Річиця, Ульгівок, присілки Любечі, присілки Верхрати, Гута Любицька, Мриглоди, Монастир, Дагани, Гори і інш. [...]

16.IV пол[ьська] міліція і військо зробили акцію на с. Гораєць. Уже о год. 3-ій обступили село зі всіх сторін, найгустіше від ліса. До села ввійшло о год. 5.30. Населення почало втікати. Поляки почали

ловити і стріляти. Друга частина зайнялася паленням господарств і рабованнням укр[аїнських] хат. Під час акції спалили ціле село (180 господарств). Вбили 135 людей, з цього 69 мужчин, 40 жінок та 27 дітей до літ 15. Акція тривала до год. 8-ї рано. Після акції поляки забрали корови, коні і інші речі і подались в напрямі Жукова, де попали на засідку, яку зробили СКВ і боївка СБ. У висліді знищили одно авто, в якому везли награбоване майно, ранили одного поляка, але, що сила поляків була завелика, мусіли вицофати. [...]

11.IV в цьому селі арештували поляки 3 мужчин і вбили одну жінку.

11.IV в с. Лівча арештували поляки 7 мужчин. Арештування переводило пол[ьське] військо, яке приїхало в той терен на акцію.

21.IV пол[ьська] міліція з Любачева вбила команданта совіта з Любачева. Совіти зателефонували до Львова по поміч, звідки приїхало 10 авт пограничників. Ці хотіли роззброїти поліцію, арештували поручника і старшину штурмовців. Тоді штурмовці окружили большевиків і почали обстрілювати. Вив'язався бій, який тривав 40 хвилин. Після бою большевики відїхали на Ярослав. [...]

Постій, 25.IV.1945.

Слава Україні!

Сталь¹

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 102. — Арк. 3. Копія, машинопис.

№ 370. Оголошення Української народної самооборони про акцію відплати за вбивство українського населення

16 травня 1945 р.

Odpis.

«Odpłata»

Za zwycięsko bandycji napad na Wolę Matiasową 13.IV.45 r., za Berekę 24.3. i 10.IV., za Bereżnicę Niżną 8.II. za znęcania i pobicie myrnych Ukraińców Serednej Wsi, za robione zwierzęce oblawy za grabież naszych wsi, za torturę, ya krew, spłacamy swój dług.

Przyponinajcie sobie nasze poprzednia pisma. Jak to nie pomaga słowo, to niech was opamięta ołów!!!!

Українська Народна Самообrona.

Postój 16.V.1945 r.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 102. — Арк. 3. Копія, машинопис. Оpubліковано: Misiło E. Repatriacja czy deportacja. — Warszawa, 1996. — Т. 1. — S. 130–131.

¹ Дмитро Дзьоба — провідник II округи ОУН Закерзонського краю, загинув восени 1945 року.

№ 371. Оголошення Української народної самооборони про акцію відплати за вбивство українського населення 27 травня 1945 р.

Оdpis
«Oдплатa»

За strzały, rabunki, pobicia, areszty, prześladowanie ukraińskiego narodu, za mordowanie niewinnych, dzieci, kobiet, i starców, za palenie naszch wsi, za przymus do przesiedlenia, spłacamj swój długi!

Przeciw Połskiemu Narodowi nie prowadzimy walki, a naodwrot chcemy iść w jednym froncie przeciw bolszewickim złodziejom za zdobycie samodzielnych i niezależnych państw. Jak popadną niewinni, to odpowiedzialność pada na Polakow-komunistow, co zaprzędali krwiożerczemu Kremlowi i zmuszają swoją podłą robotą Ukraiński Narod do obronno-odpłatnej walki.

Polacy co służycie Stalinowi i mordujecie Ukraiński niewinny Narod, Opamiętajcie się!

Niech żyje walka Połskiego i Ukraińskiego Narodu przeciw czerwonym imperialistom!

Smierć niemiecko-bolszewickim grabieżcom i ich podłym agentom!

Ukraińska Narodna Samoobrona.

Postój 27 V.1945 r.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 102. — Арк. 4. Копія, машинопис. Оpubліковано: Misio E. Repatriacja czy deportacja. — Warszawa, 1996. — Т. 1. — S. 132.

№ 372. Інформація про втрати українського населення Холмщини
Травень 1945 р.

СТРАТИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ
(дод[аток] ч. 2Б)

Жертви в людях

с. Ярославець, вол[ость] Ухані —

	замордовано поляками	50 осіб	(15.I.1945 р.)
Сташіц	" — "	"4"	(18.I.1945 р.)
Ухані	" — "	"12"	(25.II.1945 р.)
Тератин	" — "	"10"	(25.II.1945 р.)
Струсин	" — "	"6"	(28.II.1945 р.)

Ухані, вол[ость] Ухані	" — "	"3"	(2.III.1945 р.)
Доброчин	" — "	"1"	(5.V.1945 р.)
Завишня	" — "	"2"	(26.V.1945 р.)
Переводів, вол[ость] Белз	" — "	"15"	(—)

З цього числа 10 осіб спалено в пожежі домівки «Просвіта».

Вижлів — замордовано поляками		8 осіб	
Опільсько	" — "	"10"	(20.III.1945 р.)
Войславичі	" — "	"6"	(23.V.1945 р.)
Костяшин	" — "	"3"	(24.V.1945 р.)
Конотопи	" — "	"2"	(12.V.1945 р.)

Дані ці зібрані принагідно й тому є далеко не повні. Дійсне число замордованих поляками українців є далеко більше.

Матеріальні страти

Ограблено поляками такі села: Мірче, Модринець, Терембін, Добромиричі, Пересоловичі, Новосілки, Ключів, Новий Двір, Доброчин, Винники, Завишня, Острів, Боратин, Лівче, Вижлів, Жнятин, Себечів, Опільсько, Бояничі, Хоробрів, Цеблів, Переводів, Костяшин, Метелин, Черничин, Козодави.

(Перечислюючи пограбовані села, взято під увагу лише ці села, в яких поляки забрали українському населенню щонайменше 50% всякого господарського майна. Решту сіл, менш ограблених, під увагу не взято.)

Спалено повністю або частинно такі села:

Опільсько, Бояничі, Хоробрів, Цеблів, Вижлів, Переводів, Боратин, Перемишль, Метелин, Черничин, Козодави.

ЦДАВО України. — Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 125. — Арк. 47. Копія. Опубліковано: Літопис УПА. Нова серія. — К. — Торонто, 2006. — Т. 8: Волинь, Полісся, Поділля: УПА та запілля 1944—1946. Документи і матеріали. — С. 771.

№ 373. Інформація про антиукраїнські акції на Грубешівщині у травні — червні 1945 року *Червень 1945 р.*

ВІСТКИ З ТЕРЕНУ
за час від 1.5. до 5.6.45

Грубешів червень 1945 р.

1.5. польська банда вбила в Ходованцях 9 осіб та 1 ранила.

2.5. поляки пограбували в селі Диків Старий українським селянам худобу. Таке повторилось кілька разів.

2.5. поляки з дооколичних сіл пограбували в селі Журавці худобу.

3.5. двічі нападали поляки на с. Сосниця. Їх відбила вогнем самооборона.

4.5. польська банда пограбувала с. Мощаниця.

5.5. польська банда з Ходованець намагалась підійти до с. Новосілки Передні. Під вогнем самооборони вицофались до Угнова і звідси разом з міліцією (40 осіб) знову ввійшли в село, пограбували його та тероризували селян. В поворотній дорозі самооборона ранила із засідки одного поляка. Розлючені тим, бандити впали до Новосілок Кар[динальських] і тут у звірський спосіб помордували: Василя Сапигу, літ 23, Михайла Косопуда, літ 16, Богдана Соронянського, літ 16, Івана Копинського, літ 17. [...]

9.5. під час ревізії в с. Барич пол[ьська] міліція зі Стібна вбила свідомого українця зі с. Сосниця (Наконежного Петра) та арештувала одного хлопця зі Стібна.

10.5. за підстрілення одного поляка зі с. Стібна під час відвідин українськими повстанцями польська міліція спалила в тому селі 11 будинків. Опісля підсунулась під село Ніновичі, знищила могилу, а хрест кинула в ріку. Місцевий СКВ прийняв бій і перешкодив дальшій акції.

11.5. польська міліція намагалась в с. Сурахів заарештувати одного українця. В його обороні станули большевики; в перестрілці, що вив'язалась з того приводу, згинуло кількох поляків, 3 совітів та арештований.

13.5. польська банда пограбувала с. Козивці та Мощаниця.

13.5. згинув трагічно свідомий українець Лоза (с. Журавці) [...]

15.5. большевики разом з поляками в силі 100 чоловік наскочили на с. Лази. СКВ прийняв бій, що тривав одну годину. Ворог мав втрати. Під натиском ворога вицофався СКВ зі села. Після бою большевики влаштували мітинг та пропонували селянам виїздити на Україну. Одна з жінок заявила большевикам: «На Україну ми не поїдемо, бо тут рівно ж українська земля». При від'їзді арештували большевики 3-ох чоловіків.

16.5. польська штурмівка перевела облави в с. Річиці і Ульгівок. В часі акції вбито одного чоловіка, а решту зловлених випущено.

16.5. пол[ьська] банда напала вночі на с. Дениська і вбила 60-літ[нього] старця.

16.5. наскочили пол[ьські] бандити з-за Сяну в силі 25 чоловік на с. Монастир. Під час нападу вбито українців: Гасько Михайло,

літ 65, Гасько Степан, літ 75, Савура Степан, літ 30, Савура Михайло, літ 60, Савура Марія, літ 58. Самооборона без власних втрат звала з бандитами бій, в якому бандити втратили двох убитих (Крук Юзеф, Поляк Юзек). Бандити панічно втекли.

17.5. в присіл[ку] Гайди с. Черча замордували поляки українця *Крубу Ілька зі с. Лежахова (літ 30), а його тіло вкинули в Сян**.

[...]

[нрзб.].5. в с. Рудка місцеві поляки вбили одного чоловіка і жінку, а одного ранили.

[...]

[нрзб.].5. бувші міліціанти зі с. Теплиці замордували 3-ох українців, а саме: Дубаса Петра зі с. Жуків, літ 20, Фесяка Михайла зі с. Писковичі, літ 18, та одну жінку.

[...]

[нрзб.].5. в селі Ожанна вбили поляки трьох мужчин та одну жінку: Березку Олексія, літ 45, Березку Івана, літ 18, Каву Прокопа, літ 30, Кріль Катерину, л[іт] 30. Справниками цього ганебного злочину були поляки: Гарнецькі Юлян, Швед Піотр, Дзівота Міхал.

[...]

[нрзб.].5. бандити зі Синяви і Дибкова в числі 40 напали на прис[ілок] Тварде, де спалили 4 господарства та почали грабувати. Місц[евий] СКВ прогнав нападаючих, причому ранив одного з бандитів.

[...]

[нрзб.].5. бандити із Синяви в числі 80 рабували прис[ілок] Тварде. СКВ вогнем прогнав бандитів. Банда зрабувала кілька коров і коней і запалила 3 господарства. Бандити, втікаючи, забрали зі собою 1-ну жінку і дитину і на другий день їх постріляли.

21.5. польська банда підсувалась під с. Черче, але її завчасу СКВ відбив вогнем. Під час бою бандити запалили 3 українські господарства і ранили 3 особи.

22.5. пограничники перевели облогу в с. Корні, під час якої вбито: Гнатишина Олексу, Макуха Ярослава, Прощика Василя, Пахолка Івана, Лацка Степана, Дюра Степана і Ковалю Івана.

27.5. знайдено тіло в бестіяльській спосіб вбитого Романа Романика зі с. Нове Село, арештованого 19.1.45 польською міліцією в Новім Селі. Також знайдено тіло Гордія Гринька з Нового Села, арештованого пол[ьською] міліцією дня 27.2.45.

---

* Слова, виділені курсивом, закреслено та вписано олівцем: «Скубяка Андрія (80 л[іт])».

28.5. знайдено в лісі коло Заліської Волі трупа жінки зі с. Лази, замордованої поляками дня 6.5.45.

2.б. зробили большевики спільно з поляками акцію на с. Люблинець. В селі нікого не застали. Під час акції ранили 4-ох цивілів.
[...]

Між 28.5. та 4.б. пропали в м. Любачів акти переселенчої комісії відносно українців, що зголосилися на виїзд до УССР.

17.5. на мості в Лежакові вбили поляки українця Крубу Ілька зі с. Лежакова (літ 30), а його тіло вкинули в Сян.

2.б. вбито між селами Жуків і Люблинець двох наших стрільців, що вертались із розвідки*.

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 79. — Арк. 200–201. Копія, машинопис.

№ 374. Витяг із «Вістей з терену» про антиукраїнські акції на Лемківщині у серпні 1945 року

Серпень 1945 р.

ВІСТІ З ТЕРЕНУ
за серпень 1945 р.

[...]

5.8.45. Польські бандити замордували в с. Тернава, пов[іт] Лісько, одного зі свідоміших українців Лемківщини, бувшого секретаря волосної управи в Тернаві — Олексу Дмитрика, замешканого в с. Лукове, пов[іт] Лісько.

6.8.45. польська банда робила напад на с. Волицю, пов[іт] Сянік, причому ранили одного українця. Банду відогнала місцева самооборона.

[...]

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 16. — Арк. 95. Копія, машинопис.

---

* Слова, виділені курсивом, вписано синім олівцем.

№ 375. Інформація про антиукраїнські акції в селах Ніновичі, Барич та Склад на Ярославщині
13 серпня 1945 р.

ПРОТОКОЛ

З акції, проведеної польським військом на сс. Ніновичі, Барич, Склад, повіт Ярослав.

Дня 24.7.45. невідомі осібники забрали працюючих в полі колишніх польських міліціонерів з с. Стібна. Місцева поліція зажадала, щоби віддати цих людей живими або мертвими. Зробити цього не було можна тому, що злочинців не зловлено. По трьох днях, це є 27.7.45., польська міліція з с. Стібна в силі 25 осіб, разом з військом, що приїхало з Перемишля, в силі 30 осіб наскочили на сс. Барич, Склад та почали проводити грабункову акцію. На рабунок польських бандитів відповіла Самооборона вогнем. Тоді поляки почали палити село. На відголос стрільців прийшов з поміччю о год. 10-ій СКВ С-а, що відразу приступив до бою з поляками. Внаслідок цієї події напасників витіснено із села Барич і змушено відступити до с. Склад. Під час бою спалили поляки в с. Барич 4 господарства та вбили одного селянина. На відступаючих поляків до с. Склад вже чекала в засідці місцева Самооборона. Поляки знайшлись в подвійному вогні і тепер починається розпучливий бій поляків з нашими. Самооборона проводить окружувальну дію, кільце довкола поляків щораз більше звужується. Поляки запальними кулями запалюють 5 господарств і вбивають одного селянина. Їм остався лиш один прорив або смерть. Поляки вибрали перше, і їм вдалося вирватися з оточення в сторону с. Тібенце. Поляки старалися всіма силами задержати нашу Самооборону в наступі. Вони займають становище під с. Стібенець і знову обстрілюють наступаючих. Одначе о год. 15-ій змушено поляків опустити і ті становища. Бій починається вже в селі на близьку віддаль. Відкинені поляки хочуть при тій нагоді знищити якнайбільше хат і знову запальними кулями запалюють 15 господарств і вбивають одного селянина. Поляки, приведені до краю, вводять в бій гарматку, однаке ця виходить зі строю по другому вистрілі. О год. 17-ій відступ поляків перевертається в панічну втечу в напрямі с. Стібна. Ворог мав вбитих і ранених, яких кожночасно висилав дальше. СКВ вийшов без втрат.

Дня 28.7.45. польське військо силою одного полку перевело акцію на с. Ніновичі. Перед наступом на с. Ніновичі обставили поляки ріку Сян до с. Дусовиць, гостинець до с. Лапаївки, сс. Хотинець, Грушовичі, Гаї, Стібно, Барич. О год. 9-ій рано на шосі від Михайлівки

завважено авто і колону війська в числі 60 осіб, що посувалася в напрямку с. Нінович. Самооборона, що очікувала їх в засідці, привітала їх бомбами, кулеметним та крісовим вогнем. Ворог, втративши авто і обставивши трупів, панічно відступив. Між вбитими поляками був один совітський майор, один капітан і три польські старшини. Самооборона тим часом не чисельна (40 осіб), зорієнтувавшись, що має до діла з армією, уважала за відповідне законспіруватися в терені. Поляки трьома групами наступали на село, а опанувавши його, почали палити. Церкву, що могла горіти, поляки рятували. В міжчасі вбили поляки 8 цивільних людей. Спаливши село, забрали цивільне населення, що осталося в селі. Опісля всіх випустили, задержавши двох. З населенням обходилися добре.

29.7.45. ще раз приїхали поляки до присілка Н[ижніх] Халупок, які цілковито спалили. На цьому акція скінчилася.

Провірено втрати ворога: 15 вбитих, багато ранених та знищено одну машину.

Власні втрати: 11 цивільних вбитих, один ранений та Самооборони — один вбитий, два ранених.

Здобуто 215 автоматів, амуніцію, палатки, пістолі та важкі документи.

В часі акції спалено в Ніновичі 250 господарств (остало 73 хати, 86 stodіл), забрано около 500 штук худоби, награвовано багато майна.

В грабежі брали участь цивільні поляки з довколишніх сіл.

Постій, дня 13.8.1945 р.

Хлоп

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 247. Копія, машинопис.

**№ 376. Витяг із інструкції «Думки для гутірок з населенням»
про поведінку українського населення, що перебуває
під загрозою польських нападів**

20 серпня 1945 р.

[...]

**ЩО РОБИТИ В ОКОЛИЦЯХ, ЗАГРОЖЕНИХ НОВОЮ ХВИЛЕЮ
ПОЛЬСЬКО-БОЛЬШЕВИЦЬКОГО ТЕРОРУ?**

З різних сторін, а головно з околиць, що стикаються безпосередньо з польським масивом, надходять в останніх днях алярмуючі вістки про відновлення на велику скалю польсько-більшевицького терору, спрямованого на цілковите знищення українського насе-

лення. Польські банди шовіністично-комуністичного наставлення щоденно нападають меншими або великими групами до 200–500 людей на укр[аїнські] села, граблять, палять, знущаються, мордують поголовно укр[аїнське] населення. Те саме робить польська міліція і польське військо. Деякі частини польського війська кажуть, що вони справедливі і шукають тільки за збройними відділами, але інші частини в тому самому часі так само мордують укр[аїнське] населення (прим[іром], останні випадки в Бірчанському, Сяніцькому, Сінявському, Холмському, Володавському районах). Наші самооборонні відділи обороняють де тільки можуть свої села перед нападами, але вже поволі вичерпується амуніція, а також часто не можуть встоятись проти переважаючих сил банд, міліції і регулярних частин поль[ського] війська.

Одночасно до Варшави викликано з різних околиць поодиноких українців, ніби як представників укр[аїнського] населення. Там різні референти від теперішнього польського пробольшевицького уряду заявили їм, що вони не згодяться на те, щоби українці остали в межах польської держави за лінією Керзона. Українці мусять вийти на Схід або евентуально деякі на захід разом з поляками на понімецькі землі над Одрою. Деякі представники уряду говорили вправді «про людське око» про те, що тих українців, які таки остануть, будуть трактувати рівноправно з поляками, одначе більшість вимагала від українців негайного виселення. Польсько-большевицькі представники говорили виразно, про що їм йде: вони не можуть згодитися, щоби в рамках «демократичної» Польщі остали компактною масою українці і пробували творити тут свій «Піємонт», свою протибольшевицьку базу. Бачимо ясно: большевики не хочуть допустити до цього, щоби українці остали де не будь, хоч би й на терені їх володіння, але трохи дальше від центру кривавої енкаведівської машини. Вони вибрали і призначили для українців місце на Сибірі, — і туди намагаються всіми силами терору висилити, вивезти, загнати всі здорові частини укр[аїнського] народу. Тільки з тою ціллю «возз'єднали» вони закарпатську Україну, з тою ціллю виселяють масово Зах[ідні] Укр[аїнські] Землі, з тою ціллю жнуть гірше чим худому усіми дорогами українських робітників з Німеччини, і з тою ціллю винищують вони та виселяють польськими зрадницькими руками українську Лемківщину, Посяння, Холмщину і Підляшшя. Вони бояться, немов вогню, визвольного, революційного руху українського народу, який видвигнув велику ідею визволення, державної незалежності і свободи всіх поневолених народів та людей, який став ідейним прапором та організатором широкого

вільностевого визвольного фронту поневолення народів Європи і Азії.

Перед нами виникає тепер щоденно різке, практичне питання — що робити — українському населенню і організації в тих околицях, які загрожені безпосередньо новою хвилею винищуючого польсько-большевицького терору?

Дехто гарячиться і домагається застосування негайних відплатних акцій наших збройних відділів проти поляків. За таким висловом криється найчастіше думка про загальні відплатні акції проти польського населення. Деякі друзі, не видержуючи нервово, таки прямо пишуть так: «що робити з ляхами, які нас винищують?», «треба бити, бо їх тільки це опам'ятує, вони тільки це розуміють, треба їм зробити всюди, де вони гуляють, таке саме, як вони нам. Треба спалити одне чи друге село, тоді вони присядуть».

Такі думки зовсім не правильні. По-перше: відплатні акції проти польського населення можуть здержати на деяких малих відтинках їхній терор, але тільки на короткий час. Такі ще більше змобілізують увесь польський загал проти нас. До цього прийде ще міліція і регулярне військо. Тоді пацифікація прийме ще гостріші і ще ширші розміри. Ми боротьби не боїмося. Ми революціонери і провадимо революційну політику. Де треба боротьби зі зброєю, де треба бою і відплати, ми не завагаємось ні хвилини і підем на все. Але мусимо поступати розумно, мусимо стосувати наші удари продумано і доцільно. Виходячи з цього заложення, відкидаємо в теперішній момент відплатні акції проти польського населення як недоцільні, бо вони не дадуть на довшу мету бажаного вислідку, а навпаки, можуть спровокувати ще більші наслідки. — По-друге: такі акції, хоч яко відплатні були би у великій мірі оправдані, все ж таки поставили би нас в очах кожної незаінтересованої — третьої сторони до певної міри на рівні з тими, які dokonують цих злочинів на українцях. А нам не вільно за жодну ціну дати себе стягнути з тих ідейних позицій, які ми занимаємо. Ми виступаємо тільки як оборонці укр[аїнського] населення перед терором і винищенням з одної сторони, а з другої одночасно як борці за визволення укр[аїнського] народу з неволі. Ми визнаємо й обстоюємо тільки великі, шляхотні вільностеві ідеали, згідні з культурою і загальними вселюдськими принципами моралі. Відплатні акції проти загалу населення і система збірної відповідальності не згідні з цими принципами, і ми їх відкидаємо. Збірну відповідальність осуджуємо найгостріше, як систему варварства! Ми не дозволимо жодними непродуманими поривами пімсти сплямити наші чисті прапори. — По-третє: такі акції наші

вороги використали б негайно усією силою пропаганди проти нас і роздули би до величезних розмірів. Вони тільки чекають на це, щоби десь якийсь українець вбив кого чи підпалив, а тоді роздувають це штучно, скидають на нас вину і намагаються оправдати тим звірства і злочини. Не сміємо, отже, давати жодного матеріалу ворожій пропаганді. Хай вони задержать собі монополію на вбивства, палення, грабунки і морди. А ми заховаємо пильно наші позиції, наше становище — визвольного, вільностевого руху захитника найвищих, найшляхотніших поступових ідеалів людства. По-четверте: відплатні акції проти польського населення відкидаємо в засаді тому, що не уважаємо себе ворогами польського народу, — ані польського народу не уважаємо нашим ворогом. Нашими ворогами з польської сторони є тільки хворі шовіністичні комуністичні круги, а не загал польського населення. До загалу польського населення, до польського народу і його слухних прав ставитимось з повною прихильністю. — Що більше: стараємось здобути також прихильність польського народу для нас. Зокрема сьогодні, коли польський народ так само загрожений большевицькою неволею, — приєднати його до спільного визвольного фронту всіх поневолених народів, за спільні вольностеві ідеали. Знаємо, як це трудно. Знаємо, скільки наших зусиль в цьому напрямі йде надаремно, знаємо, як глибоко хвора польська суспільність на шовіністично-моцарствова, а тепер ще й комуністичну дурійку. Але ми з нашого становища в цьому відношенні не ризигнуємо таки мимо всіх труднощів. Продовжуємо і будемо вперто продовжувати старання, щоби здобути серед поляків якнайбільше прихильників цієї ідеї. Коли не можемо ще наразі здобути загалу польського народу для цієї справи, то намагаймося здобути бодай частину, бодай одиниці. Збірна відповідальність, палення у відплату польських сіл, вбивання, стріляння чи хоч би тільки відгрожування противляться повищим напрямним нашої політики в польському питанні, і тому ми такі методи рішучо відкидаємо. Не вільно робити нічого, що мобілізувало би польське населення проти нас, що хоч би тільки відчувало і негативно настроювало. Навпаки, треба при кожній нагоді витворювати взаємне прихильне наставлення на площині загальнолюдського вирозуміння, і в першу чергу на площині спільної протибольшевицької політики і роботи. Не можна ніколи казати «биймо у відплату ляхів», бо таке генералізування неправильне і шкідливе. Бо яких ляхів ми мали би бити? Чи тих, які так само, як й ми, сидять тепер по тюрмах і мандрують на Сибір? Чи тих, які так само, як й ми, б'ють большевицьких наїзників? Чи тих, які спокійно

«сидять дома» та займаються звичайною працею? Чи, може, ще й тих найменших на руках матерей, як це роблять польсько-більшевицькі банди з нами? — Ні! Ніколи! Ми цього не робили і не будемо робити. З тими поляками хочемо піти разом у спільному фронті. З ними хочемо і мусимо домовитися. Того вимагає від нас почуття звичайної людськості і того вимагає від нас, безумовно, наша вивольна політика.

Що ж в такому разі нам робити? Чи маємо спокійно терпіти всі знущання? Чи маємо безборонно чекати, як нас винищать?

Ні! Мусимо боронитись, мусимо боротись... і мусимо робити усі можливі заходи, щоби неутралізувати, зменшувати і усувати цей винищувальний терор, який грозить українському населенню фізичною загрозою.

Мусимо, отже, робити три речі:

1) — Мусимо боронитись! Там, де грозить фізична загроза, де палять українські села і мордують населення, де приходить фізичне знищення, там нема і не може бути нічого іншого, тільки збройна оборона! Там мусить стати до оборони, до зброї, до бою усе, що живе: військові відділи, самооборонні відділи і загал населення від старого до малого, муштини і жінки. Там нема місця на страх. Там не допоможе нічого, тільки ще пошкодить всяко вагання. Ворог мусить знати, що, як жиди, безборонно не будемо вмирати. Будемо боротись і будемо боронитись всіма силами скільки тільки можемо і чим можемо! Де не стає зброї, там треба уживати хитрощів, засідок і наступати на людоїдів навіть зі сокирами і вилами, хоч би в них була зброя. Коли маємо гинути — то краще в боротьбі! Така постава усього населення, така загальна масова всенародня оборона не тільки врятує нашу честь і народню гідність, але дасть також, напевно, практичні результати. Усього народу, усього населення ніхто не винищить. Нас тільки за лінією Керсона цілий мільон! За нами відгукнеться також ціла Україна, цілий 45-ть мільоновий український народ. За нами, коли ми не будемо спокійно, безборонно вмирати, коли наша боротьба стане голосною, — відгукнеться також сумління культурного світу! Але треба боротись героїчно й завзято, загально, масово! Не треба, не вільно дати себе безборонно нищити чи вигнати і виселити з рідної землі! А коли таки мимо всього будуть палити наші села, коли встелиться наша земля трупами і ріки сплинуть кров'ю — то це краще, чим дати себе безборонно винищувати і виганяти. Краще бути там хоробрими воїнами, чим безборонними вівцями, яких стрижуть і ріжуть, коли тільки хочуть. Коли б нас мали таки звідси тим терором змусити до виїзду, то краще хай

за нами лишаться не цілі, а знищені і попалені села, хай лишиться за нами фронтове побоєвище, свідок нашої оборони.

Таке становище правильне також з огляду на доцільність цілості наших визвольних змагань. Коли виїде на матірні українські землі мільон українців, які опустили без більшого натиску свою рідну землю, то це зовсім не буде мати позитивного впливу. Але коли вивезуть насильно рештки тих, які не встоять в боротьбі, коли з'явиться в Україні лише хоч би півмільона наших виселенців, які привезуть зі собою свіжий подув боротьби, свіжий подих крові, — то це запалить полум'ям обурення і ненависти нові мільйони та стане поважним мобілізуючим чинником революційного підйому для цілої України. Добровільно, отже, не вступимось зі своєї землі, а будемо боротись, будемо боронитись всіма силами, хоч би довкруги нас лишилися самі згарища і руїни.

2) — Одночасно з цією завзятою героїчною боротьбою там, де вона конечна, мусимо пам'ятати, що треба в теперішній ситуації на цих теренах так поводитись, щоби не провокувати нерозумними потягненнями ворожого терору, не збільшувати репресій. Навпаки: оскільки можливо треба так поводитись, щоби ворожий терор зменшувати й неутралізувати. Загал населення мусить виконувати конечні тягарі, яких не дасться скинути. Мусимо в теперішній ситуації допустити до встановлення адміністрації (державної).

Там, де будуть українське населення грабити, палити й винищувати, будемо збройно боронитись. Оскільки не стане нам на те сил, будемо приміювати пасивну оборону: ліси, землянки, закриті магазини, криївки, оборонні бункри і т. д.

Там, де будуть вимагати від українського населення лише заведення адміністрації, зложення контінгентів, нормалізації відносин і т. п., загал населення повинен це виконувати. Теперішній час на цих теренах не дозволяє на це, щоби загал українського населення поставив загальний, безоглядний збройний спротив в заведенню державної адміністрації і т. п. В тих околицях, де будуть вимагати лише такої нормалізації відносин і не будуть стосувати примусового виселювання чи винищувального терору, — треба до цього застосуватись. Треба тоді спеціально уникати таких потягнень, які загострювали би відносини.

3) — Мусимо рівночасно продовжувати старання здобути зрозуміння й прихильність тих кол польського громадянства, які розуміють правильну сьгоднішню ситуацію. Не треба жалувати жодних зусиль, не вільно занедбати нічого, щоби приєднати для ідеї спільного визвольного фронту здорові патріотичні круги поль-

ської суспільності. Треба відкинути рішуче шкідливе упередження «всі поляки однакові». Це неправда, так не є, — і наш обов'язок постаратись, щоб так не було. Правда, тяжко не раз не винуватити цілої суспільності, яка допускає в своєму середовищі таке масове здичиння. Але, з другої сторони, маємо вже сьогодні цілий ряд фактів позитивного і прихильного наставлення розумніших поляків, а останньо занотовуємо навіть щораз частіш прояви взаємного розуміння та співпраці підпольських самостійних клітин. Це діється навіть в теренах, це ще донедавна, навіть до останньої хвили кипіла день і ніч безпощадна боротьба. Це дуже позитивний початок, який належить розвивати. Поодинокі українці, належно політично вироблені (щоб не робить дурниць), повинні нав'язувати розмови з такими поляками, треба їх інформувати про наші змагання і нашу боротьбу, треба переконувати і з'єднувати, треба поширювати між ними наші революційні видання, які до цього надаються! І тим самим, як це вже було сказано вище, не вільно стосувати загальних відплатних акцій проти польського населення. Треба вести тільки оборонні й бити виключно нападаючі банди!

Постій, дня 20.VIII.1945 р.

Слава Україні!

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 11. — Арк. 136–139. Копія, машинопис.

**№ 377. Огляд суспільно-політичного становища на теренах За-
керзоння в липні — серпні 1945 року**
28 серпня 1945 р.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД
УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНІВ ЗА ЛІНІЄЮ КЕРЗОНА
ЛИПЕНЬ — СЕРПЕНЬ 1945
СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ
Й ПОЛІТИЧНОГО ВИРОБЛЕННЯ

Степень національної свідомості й політичного вироблення можна окреслити як дуже високий. Українське населення усіх теренів, починаючи Лемківщиною, а кінчаючи на Підляшші, дає щоденно докази своєї високої свідомості й вироблення у боротьбі з наступом, який йде на нього з усіх сторін. Зокрема помітний високий зріст національної свідомості в остатніх роках, в порівнянні з попереднім станом. Треба пам'ятати, що великі частини Лемківщини, Надсяння, Лю-

бачівщини, Холмщини й Надляшшя були до самої війни в стані повної темноти, без яких-небудь українських організацій, без українських газет, шкіл і книжок, де-куди зовсім, де-інде напівспольонізовані. Хто знав ці околиці з особистих помічень в тих часах і порівнює з теперішнім станом, не може надивуватись величезній зміні, яка в так короткий час зайшла на цих теренах. Великі частини Лемківщини, затурканой, далекої північної Любачівщини, чи Підляшшя пережили в роках війн свій правдивий перший стан національної революції. Усі переміни зв'язані з цією війною, а зокрема чи не найбільше переживання останнього року, коли на цілий український загал тутешнього населення пішов скажений наступ польсько-большевицьких сил, щоби його знищити й стерти з лиця землі, збройна оборона відділів УПА й самооборонних частин, — усвідомила в дуже короткому часі загал населення й одночасно загартувала в боротьбі.

Однак, так, як це було і є завжди в світі в усіх справах, — там само і тут є, побіч гарних, ясних сторінок одночасно свої темні сторінки, побіч позитивів немало ще негативів. Бувають випадки, що те високе піднесення рівня національної свідомості не видержує то тут, то там ворожого натиску. По світлих хвилинах підйому — бувають в часі облав і терористичних наскоків випадки заломлення, пригнічення. Є місцевості, і то немало, де населення держиться знаменито, хоч сотні жертв вложило вже в боротьбі. І є другі місцевості, які заломлюються, зневірюються і виїжджають по кількох терористичних наскоках. Є ще околиці, де українського повстанця трактують як чужого, де вірять ворожій пропаганді, де належать масово до ПНР і т. п. Велику шкоду робила й робить українській справі на Лемківщині стара кацапщина, яка тепер пішла зовсім на руку большевицьким тенденціям.

ВИСЕЛЕНЧА АКЦІЯ

Акція виселювання українців до УССР продовжується дальше, однак в останніх місяцях не дала більших результатів. Повиїздили деякі кацапські оселиці Лемківщини і рештки записаних перед тим Холмцаків. Виїхала також частина сіл Сянівщини, наражена на безпереривний терор польсько-большевицьких банд. Але це не прибрало масових розмірів. Навіть села зовсім знищені, які ще від місяця березня перебувають в лісах і не можуть досі казатися до своїх осель, хіба ніччю — держаться мимо цього твердо і не виїжджають. Ділають в цьому різні спонуки. Але головною рисою цього опору населення є також національна свідомість. Той факт, що українське населення не виїжджає мимо агітації й польсько-

большевицького терору, має тут всюди виразний політичний, протибольшевицький і самостійницький характер. Переселенці большевицькі комісії агітують всіма способами за виїздом. Один майор переселенчої комісії говорив, наприклад, на мітингу недавно так: «Чому ви не виїжджаєте? Я говорив з командиром УПА Залізнякам і він сказав, що треба виїздити. Як українці виїдуть, він тоді свобідно пімститься на поляках і перейде зі своїм військом за вами». Дуже сильно агітували за виїздом де-куди червоноармійці, переїзджаючи з фронту. Усі страшили і страшать українське населення, що поляки всіх вимордують, як вони виїдуть звідси. Але самі не дуже спішаються виїздити з Польщі... Польський уряд скликав у Варшаві спеціальну конференцію в справі українського населення. На конференції натискали на виїзд і говорили, що не допустять до того, щоби українці залишились на своїх землях. Мусять виїхати або до УССР, або на Одру. Побіч цього заявляли одночасно про рівноправне трактування і т. п. Назагал польське населення змінило своє відношення до українців на краще. Поляки назагал не беруть вже тепер такої активної участі у виселенчій і терористичній акції, як перед тим. В багатьох випадках деякі обстоюють навіть за українцями. Поляки комуністичного наставлення займають теж у відношенні до українців крайньо вороже шовіністичне становище, хоч урядові представники на місцях заявляють про льяальне трактування українців.

Над долею українського населення висить, отже, дальше чорною хмарою загроза примусового виселення. Дотеперішні виселенчі акції розбились в зустрічі з твердою поставою українського населення. Таке саме буде, мабуть, і в майбутньому, якщо польсько-большевицькі чинники не кинуть більших військ до тої роботи, яку досі виконували з їх доручення різні офіційні і півофіційні «банди».

ЗАВЕДЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

В більшості українських теренів за лінією Керзона досі не існувала жодна державна адміністрація. Українські терени творили практично протягом цілого року гейби окреме державне тіло з власною адміністрацією, військом, поліцією та всіма іншими порядками, — розуміється у своєрідних революційно-повстанських формах, серед безпереривної збройної оборони перед нападами та облавами, які йшли або з-поза большевицької границі, або з-поза неформальної, але фактичної польської границі. В місяці серпні, одночасно з посиленням натиску на виселення, перевели урядові чинники акцію заведення адміністрації. Вона вже де-куди урядує,

але дуже слабо, а де-куди щойно пробують заводити її. На нижчі пости допускають українців. Війти і старости відносяться дуже рідно до українського населення. Одні крайньо ворожо, другі намагаються виказувати об'єктивність, а навіть прихильність. Польська міліція там, де переважають впливи польського самостійницького табору, відноситься тепер неутрально або прихильно. Там, де мають впливи урядові, комунізуючі чинники, — міліція продовжує крайньо ворожу україножерну терористичну діяльність.

ОБЛАВИ Й ТЕРОРИСТИЧНІ АКЦІЇ

Більша облава протягом двох останніх місяців була тільки в Сінявщині. Провело її біля 5 тисяч польського війська (старшини й підстаршини — москалі) в лісах і селах. Населення спеціально не тероризували, поза відірваними фактами. Облава не дала жодних вислідів. Усі подрібні інформації терору проти українців подані в звітах поодиноких округ. Належить спеціально підкреслити у цьому масові морди українців, повертаючих з Німеччини. Ті нечисленні, яким вдалось вирватись з-під розстрілу, оповідають однозгідно, що на польській території міліція і приватні бандити розстрілювали сотнями і тисячами українців, повертаючих з Німеччини. Це продовжується у великій мірі ще й досі. Жертвою грабунків і мордів падають на польській території частинно і поляки, зокрема ті, які повертають з яким-небудь добром з Німеччини [...].

ПОЛЬСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Серед поляків мали досі рішучу перевагу самостійницькі, протибільшовицькі т. зв. «лондонські чинники». Але тепер у них щораз більша дезорієнтація і замішання. Трапляються часто випадки зміни всіх, зради. Провокації і замішання.

Мається вражіння, що в них наразі нема прямо з ким говорити. Бракує в них ясної, до кінця продуманої революційної протибольшевицької політики і такого політичного табору. Вони ще вагаються часто, ще не раз на щось рахують, ще не раз і обдурюють себе, що, може, большевики з Польщі заберуться, що вони здобудуть при виборах успіх і т. п. Але ці розрахунки щораз більш сумнівні, бо большевицькі правлячі круги не засипляють справи, але беруться енергично до переведення своєї лінії. Серед польських підпільників відбуваються часті арештування.

[...]

Теперішній польський незалежницький табор, хоч дуже чисельний, не має, однак, внутрішньої сили, немає відповідної про-

грами, політики, тактики і приготування, щоби дати належну відсіч большевицькому наступові. Вони здались були виключно досі на «Лондон», а коли ці рахунки хвилево бодай завели, — вони стали не приготовані до дальшої самостійної боротьби. А до цього, щоби самостійність здобути, треба сьогодні провадити самостійну боротьбу.

Постій, 28.VIII.1945 р.

СЛАВА УКРАЇНІ!

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 5. — Арк. 90–92. Копія, машинопис; ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 30. — Арк. 199–201. Копія, машинопис.

№ 378. Наказ командира Воєнної округи УПА 6 «Сян» Мирослава Онишкевича про початок збройних антивиселенських акцій УПА

9 вересня 1945 р.

НАКАЗ

усім командирам відділів УПА, боївок та інших збройних частин на терені ВО 6

Польсько-большевицькі урядові чинники почали акцію загального примусового виселювання українців.

Супроти цього наказується:

1. Всюди там, де будуть відповідні можливості, перевести боєві акції проти тих, які переводять виселення. Знищувати виселенчі комісії та всіх інших, які змушують до виселення.

2. Виселені українські села обов'язковово спалити так, щоби не остали жодні будинки ні будівельний матеріал. Перед спаленням, оскільки є можливість забезпечити з тих сіл потрібне нам майно господарське (харчі й припаси, деяке устаткування, бляха і дошки з будинків замагазинувати і т. п.).

3. Ще перед закінченням акції виселення, а з нашої сторони спалення сіл забезпечити — негайно максимальні кількості харчів в добре законспірованих лісних і пільних магазинах.

4. Під час виселенчої акції, там де цього не вдалося уникнути (можна декого приділити до транспортів при родинах), зокрема до східних областей України до колгоспів і фабрик. Це відноситься спеціально до хворих і т. п., яким буде важко опісля пробитися.

5. Відділи, які в часі виселенної акції сповняють належно свої боєві завдання оборони населення перед виселеним терором після спалення виселених сіл, дістануть після цього дальші доручення. Якщо б зв'язки були перервані, командити відділів будуть діять на власну руку, відповідно до ситуації. Відділи, які не будуть мати змоги вдержатися на дотеперішньому терені діяння, можуть по сповненні цього наказу пробиватися через границю на терен інших округ і там рейдувати, нав'язуючи негайно контакт з відповідними організаційними і військовими властями. В критичній ситуації можна пробувати рейду на польський терен, але треба пам'ятати, що це дуже важка справа.

6. Командири й політвиховники переведуть негайно зі своїми відділами гутірки, числяючи положення та загріваючи до твердої боєвої постави у виконанні свого останнього обов'язку супроти нашої рідної землі, яку вороги-окупанти хочуть нам відібрати. Не сміємо її опустити без бою, зі спущеними головами, мов барани, коли за нами горять вогні! Хай ніхто не тішиться нашою працею! Нехай ворог знає, що ми не дамо себе безборонно знищити.

Постій, 9.IX.1945 р.

Слава Україні!

ДО НАКАЗУ В[оєнної] О[круги] 6 з дня 9.IX.1945 р.

Польських сіл не палити. В мішаних селах спалити або розібрати частину села, яку замешкували українці, але так, щоб не потерпіло польське мирне населення. Поодинокі хати, чи навіть певні частини, можна в крайньому випадку залишити. Не чіпати польського населення. Надати акції протибольшевицький, а не протипольський характер. Поширити в районах виселення залучені відозви до польського населення.

Постій, 9.IX.1945 р.

Слава Україні! — Героям Слава!

В[оєнна] О[круга] 6, Лір¹

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 1. — Арк. 1. Копія, машинопис. Опубліковано: Misilo E. Repatriacja czy deportacja. — Warszawa, 1996. — Т. 1. — С. 200–201.

---

¹ Мирослав Онишкевич (1910—1950) — командир Воєнної округи «Сян».

**№ 379. Листівка-звернення до поляків у зв'язку з початком на-
сильницького виселення українців**
10 вересня 1945 р.

Воля народам!

Воля людині!
ПОЛЯКИ!

Смерть тиранії!

Сьогодні вивозять нас, а завтра Вас...

Наша доля однакова.

Тільки Вас ще пробують дурити польськими мундирами, гербом, прапорами, виборами, відзнаками та гарними, але фальшивими словами про демократичну Польщу. Однак рішає про все не польський народ, але Сталін і його кліка.

Не вірте їм! Не вірте цим облудним тиранам! Нас також дурили спочатку українською радянською державою, своїм президентом, військом, урядом, консулятами і т. п.

А потім, як взяли все до своїх рук, — усе зліквідували. Виарештували і вистріляли навіть тих намальованих президентів і прем'єрів, міністрів-комісарів, як тепер Ваші Осубки і Берути, а колись наші Коцюбинські, Скрипники і другі...

Лишилася стара неволя, стара, знана добре і нам, і Вам російська тюрма народів, темна азіятицька тиранія.

Те, що вчора робили з нами — сьогодні роблять з Вами. А те, що тепер діється з нами — завтра чекає Вас!

Поляки! Наша доля тепер однакова і наш шлях до волі той сам! — Зустрінемося незадовго знову, або разом на Сибірі, — або разом в новому вільному світі на руїнах московської тюрми народів. Це залежить в найбільшій мірі від нашої постави і від нашої боротьби. Ставайте, отже, до спільної визвольної боротьби за спільні, великі вільностеві ідеали народньої і особистої людської свободи!

ХАЙ ЖИВЕ СПІЛЬНИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ ФРОНТ УСІХ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ!

ГЕТЬ МОСКОВСЬКУ ТЮРМУ НАРОДІВ! — ГЕТЬ МОСКОВСЬКО-БОЛЬШЕВИЦЬКИЙ ЧЕРВОНИЙ ФАШИЗМ! — СМЕРТЬ ТИРАНАМ І ТИРАНІЇ! — ХАЙ ЖИВЕ ВІЛЬНА САМОСТІЙНА УКРАЇНА! ХАЙ ЖИВЕ ВІЛЬНА САМОСТІЙНА ПОЛЬЩА! — ХАЙ ЖИВЕ РІВНІСТЬ, БРАТЕРСТВО І СОЦІЯЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ УСІХ НАРОДІВ І ВСІХ ЛЮДЕЙ!

УВАГА! — Відозву цю помножити на цикльостилях, на машині, а де нема до цього можливості — переписувати старанно, чітко рукою й поширити між поляками в районах, де йде виселенча акція. (Доручувати знакомим, розкидати по вулицях, подвір'ях польських

осередків, прибивати на мурах, брамах та інших видних місцях, вислати в листах).

СЛАВА УКРАЇНІ!

Постій, 10.IX.45 р.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 30. — Арк. 83–84. Копія, машинопис. Також: ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 44. — Арк. 131. Копія, машинопис. Опубліковано: Misilo E. Repatriacja czy deportacja. — Warszawa, 1996. — Т. 1. — S. 268–269.

№ 380. Додаток до інструкції щодо опору вивезення населення 17 вересня 1945 р.

ДО ІНСТРУКЦІЙ З ДНЯ 15.IX.1945

Те, що деякі села на заході повиїжджали під натиском останньої акції польського війська, не є доказом безвихідної ситуації, як це звітують декуди в терену, але слабого вироблення населення цих сіл, слабого або ніякого опору. Винні в цьому місцеві провідники, які, як виказується, не вміють належно приготувати населення до опору й покермувати боротьбою в часі акції. Це мало звітувати зверхникам, що населення не хоче добровільно виїздити, хіба змушене до цього. Цей примус не був, однак, ще такий великий. Ще не бомбардували сіл, не стріляли масово людей, навіть на загал не били, тільки страшили на загал, грозили й грабували. Зовсім добре, як показалося в практиці, можна було втікати, ховати майно, опиратись, навіть чинно *боронитись*. А коли б навіть стріляли людей і бомбардували села, — то й тоді опір ще був би можливий, і в загальному висліді напевно успішний. Ціле лихо, однак, в тому, що провідники терену замість підготувати своїх людей до героїчного опору й оборони — самі улягають часто панічним настроям. Замість гарячим серцем, палким словом і твердою рукою держати керму життя й боротьби, вони самі ходять непевні що робити й тільки випитують населення «що чувати», де облава, куди тікати.

Наказую, отже, всім членам окружних, районних і місцевих провідів — удатися негайно між населення й розвинути особисто масову пропагандивну акцію опору, спротиву й чинної оборони перед населенням. Гасити з місця всяку паніку, застрашення, зневіру, безрадність! Розпалювати відвагу, боротьбу, віру. Провідник мусить бути на кожному кроці прикладом цього і мусить особисто підняти

свої терени на боротьбу! Тих, які будуть вагатися, — ганьбити й карати, а навіть розстрілювати! Натиснути на цілий організаційний апарат найтвердішими засобами для переведення цієї кампанії, для практичного переведення акції оборони перед населенням!

Постій 17.IX.1945 р.

Слава Україні!

OUN Instruction, 17 September 1945. Mykola Lebed Papers. Ukrainian Research Institute Library, Harvard University.

№ 381. Звернення УПА до поляків

Вересень 1945 р.

Воля народам. Воля людині.

Проти польського народу не воюємо, а навпаки, хочемо з ним співпрацювати.

ПОЛЯКИ

Жовніри «польської армії», що Вам винні українські селяни, яких Ви силою викидаєте з рідних хат, позбавляєте життя. Кого Ви шукаєте, ганяючи по лісах. Ми проти Вас, як і цілого Вашого народу, не воюємо.

Як тут буде Польща, то українці самі звідси поїдуть — України в Польщі будувати не будемо. Чи Вам ще мало землі. За ким Ви йдете. Погляньте, хто Вам наказує. Ми не думали Вас бити, але коли Ви сміло служите червоному кремлеви, то, значить, Ви такі самі, як і він.

Наш виступ проти Вас, це тільки осторога. А Ви самі подумайте, чи варто слухати тих, що Вам наказують. Яку ж Ви маєте Польщу. Поцікавтесь, хто сидить у Вашому уряді, міністерствах, хто командири армії, командири городів, кому підпорядкована МО, хто на університетських кафедрах, хто кермує залізницею і т. д. Коротко, всюди москаль і жид. За їхні інтереси Ви наставляєте груди — схаменіться.

Польський народ, ми з Тобою хотіли і хочемо мати в згоді, і на це ми дали багато доказів. Чому Ти бажаєш зла українському народові. Ви, поляки, тішитесь, що українців викидають силою з хати, ба навіть самі помагаєте в цій огидній роботі. Який Вам у тому інтерес. Українського добра і так не дістанете. Тут інтерес мають тільки большевики, а Ви їм помагаєте. За що. За те, що вони поневолили Вашу батьківщину, за те, що розстрілюють Ваших провідних людей, за те, що грабували і грабують Ваші маєтки і т. д. [нрзб.] міліція, па-

нове, починає тероризувати українців. Ви нас страшите дивізією чи трьома, що прийшли нас виселювати. Жодних страхів ми не боїмося. Аджеж ми не боїмося найбільшого страшка, яким страшать цілу Європу — Сталіна. Ми й проти нього підняли збройну боротьбу та ведемо її вперто і неуступливо аж до подібного кінця. *Зброї ми не зложимо аж до остаточної перемоги.*

Хай Вас не турбує наш теперішній виступ. Будемо бити все і всього, хто проти нас.

Опам'ятайте всіх, хто на блудній дорозі, а ні, то ми їх спам'ятаємо оловом.

Ми хочемо мира й співпраці з польським народом.

Хай живуть вільні українська і польська держави.

Хай живе фронт поневолених народів цілого світу.

Преч з червоним імперіалізмом.

Смерть тиранії.

Вересень 1945 р.

Українські Повстанці

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 112. — Арк. 1. Копія, машинопис.

№ 382. Акт обвинувачення поляків, причетних до знищення українців

10 жовтня 1945 р.

АКТ ОБВИНУВАЧЕННЯ

на польські села: Сільницю, Делягову, Павлокому, Бартківку

1) За знищення і вимордування людей з с. Павлокома:

З с. *Делягова* брали участь такі люди: Банась Ян, Цимбаліста Станіслав, Мечислав і Ян, Стец Тадеуш, який, крім чинного уділу в грабежах і мордах, був також при поділі ґрунтів і хат вимордованих павлокомців. Лах Ян, Капуцінський Ян, Лах Тадеуш, Банась Владислав, Маркович Тадеуш та багато інших селян з Делягови, яких прізвища ще незнані.

З с. *Бартківка*: Мудрик Євстахій (в АК псевдо «Крук»), Сіри Станіслав, Маршалек Мечислав і Юзеф, Совка Станіслав, Пащак Владислав, Манда Юзеф, Адам Роман (член КК), Панпюл Юзеф (в АК пс[евдо] «Ліс»), Ребіза Пйотр — брали чинну участь в мордуванні населення с. Павлокома, навіть старики і діти.

З м. Динів: Магука Євстахій, Мітренга і трьох його синів (імена незнані — поль[ські] міліцісти), лиш Гергуля Антоні, Карась і чотирьох його братів, Гонсевська, стара жінка (ок[оло] 70 років) брала участь в мордах, сама різала в церкві в с. Павлокома, де були ув'язнені павлокомці, Панчека (ім'я незнане).

З с. Павлокома (поль[ська] колонія): Касприцькі Юзеф і Франк, Уляновські Станислав, Ланчак Тадеуш, Рудавські Тадеуш, Копила Юзеф, Коваль Юзеф і Кароль, Дечинські Ян, Белецькі Ян, Уляновські Юзеф, Ланчак Войтек, Пирда Кароль, Клим Людвік, Вандас Анджей, Щавінські Станислав, Кароль Юзеф, Уляновські Владислав.

З с. Сільниця: Кураж Юзеф, Франек, Войтек і Станислав, Ковалак Владислав, Банась Казімеж, Половин Мечислав, Мціча Міхал і Ян, Кобацькі Юзеф, Станислав і Войтек, Беднак Ян і Павел, Лукасевич Ян і Станислав, Банась Владзімеж, Коцила Войтек, Лішка Антоні і Ян, Куц Ян і трьох інших Куців (з т. зв. «діла»), Кобацькі, Бранчаки і Ружицькі Гелько.

З с. Бахірець: Кубіш Тадеуш, командант.

2) Люди, яких помордовано в дорозі з Німеччини додому:

Кожного дня згадані села висилали на станцію в Динові по двох-трьох людей з села, коли приходив потяг, обступали його навколо, людей легітимували [нрзб.], українців забирали і мордували в той спосіб, що вели над Сян, і їх стріляли, деяких хоронили, а решту кидали в Сян.

В с. Бахорі робили те саме. Ограблених людей гнали на гору т. зв. «Па[нрзб.]солю», там їх стріляли і хоронили. На цій горі є багато помордованих українців.

На згадані акції ходили такі люди з с. Павлокома (поль[ська] колонія): [нрзб.]анчак Тадеуш, ур[оджений] 1921 р., Коваль Владислав 23 р. і Коваль Юзеф.

З Бартківки: Сіри Станислав і Маршалек Мечислав.

Українці з с. Павлокома, які згинули на станції в Динові з рук польських бандитів: Мудрик Іван, Троян Ярослав, вбитий в с. Бартківка коло ставу, Потічний Володимир — зловлений і вбитий в Павлокомі, його зловив Пирда Кароль і віддав його Лахові Тадеушові і Рудевському Тадеушові, які його завели в ліс і замордували. Потічний Юліян — зловлений в с. Бартківка і розстріляний в павлокімському лісі. Видра Богдан, зловлений в с. Павлокома, Несторівський Кирило, зловлений в Динові на станції, Мудрик Володимир, зловлений в Бартківці, його зловив Людвіг Кишистень з с. Бартківка, Бацяк Ольга, зловлена в с. Ходорівці, Ланчак Вол[одимир], зловлений в Динові і розстріляний в павлокімському лісі, Коштовський

Осип, Мудрик Андрій і двох неznаних, зловлених в Динові на станції. Їх завели до павлокімського ліса і там помордували. Шпак Роман забитий в с. Бартківка, Мудрик Стефан вбитий в Динові, Саджуга Володимир і Кураж Любомир вбиті в Ришові (прис[ілок] с. Дубрівка), Басараб Марія зловлена в с. Бахорі, а вбита в Делягові.

3) В часі виселенчої акції населення сс.: Делягова, Сільниця, Павлокома брало участь в грабежах і вбивствах українського населення сс.: Явірник, Рогатин, Пяткова, Руське Село, Іскань і Повхова.

25.05.45. прибула озброєна польська банда до с. Повхова, забрали в місцевого українця Козара Івана 16-літню дівчину Косар Анастасію, яку замордували. Забрали при тому коня, дві корови.

7.06.45. прийшов до с. Повхова поляк Козловскі з с. Делягова з трьома озброєними осібниками. Ранив в руку місцевого українця Горбового Миколу, зрабував 200 кг картоплі і 50 кг збіжжя.

28.06.45. о год. 7-ій 8 поляків з с. Сільниця, озброєні в кріси і гранати, наскочили на пастухів в с. Пяткова, забираючи 5 шт. худоби. Ранили в руку 13-літню дівчину Суп Емілію.

5.07.45. о год. 18-ій прийшло з ліса до с. Пяткова від сторони Делягова троє озброєних мужчин-поляків. Згадані почали стріляти до господаря, [нрзб.] худобу. Господар втік. Бандити забрали худобу та втекли на Сільницю.

7.08.45. прийшло з Делягова 15 озброєних мужчин, убраних в польські та німецькі мундири. Вбили Супа Теодора літ 45. Забрали 5 шт. худоби і повели в напрямі с. Делягова.

Постій, дня 10.10.45.

Сокіл — Богдан

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 270. Копія, машинопис.

№ 383. Інформація про польсько-українське протистояння на Перемищині
25 жовтня 1945 р.

Воля народам!

Воля людині!
КОМУНІКАТ

Смерть тиранії!

Ворожий терор

Дня 17 серпня частина польського війська в числі 500 вояків прийшла до сіл Залуже і Тирява Волоська в Перемищині. Озброєння: 8 гармат, 4 сотенні міномети, більша кількість кулеметів. В днях

17, 18 серпня і в наступних перевела ця частина війська в села Залуже, Голучків, Війське, Семушова облави, дуже докладні ревізії, арештування, побої й грабунки. Арештованих били до непритомності. В селі Семушовій розкинули могилу. В селі Голучків розбили церкву, розбили й пограбували церковну касу, знищили церковні книги, образи, престіл. В селян грабували, що тільки могли забрати. Дня 18 серпня відділ польського війська пограбував село Ляхава. Дня 19, 20 і 21 серпня частини польського війська тероризували й грабували села Ляхава і Добра. Били людей, навіть стареньких 70-літніх жінок, малих дітей, знищили зовсім 4 хати, знасилували 6 дівчат, вбили 2-х господарів, пограбували дуже багато. Дня 1-го вересня 60 вояків польського війська, а з ними міліція з Красічина приїхали до села Рокши. Там грабували й били селян. 60-літнього господаря Петра Брандебуру, який пас худобу, забрали до ліса. Там знущалися над ним, відрізали язик, викололи очі, опісля затовкли прикладами на смерть. Дня 2-го вересня вояки польського війська напали на священика зі села Кречкови, який їхав до села Купна правити Богослуження, й його по-звірськи побили та опісля відставили до Бірчі, де він помер від побоїв. Дня 1-го вересня банда польського війська в силі 200 осіб напала на село Голучків. Там змушували людей розкопувати могилу й грабували, знущалися й насміхалися. В днях 2 до 5 вересня польське військо окружило села: Мильнів, Кречкова, Холовичі, Купна, Хирина, Хиринка, Бахів, Березка, Іскань, Котів, Сівчина, Рудавка, Тисова. В тих селах викидали силою людей з їхніх хат, часто знущалися. Хати опісля забивали дошками, а людей відставляли до збірного лягру в Бірчі. В збірному лягрі ограбили до решти з усіх кращих речей до спілки з большевиками. Усіх мужчин переслухували цілими ночами й при цьому били та тортурували. До тероризування й грабування українських сіл ангажувало військо також банди польського цивільного шумовиння з околиці.

Дня 7-го вересня польське військо спалило в селі Тисова 180 господарств і замордувало 19 осіб. Перед спаленням військо разом з цивільними бандами пограбувало ціле село. Священика арештували ще попереднього дня. Вбитих перед смертю тортурували, відрізували вуха, язики, носи, виколювали очі, жінкам відрізували груди, одну жінку пробили дерев'яним колом в живіт.

Дня 20 вересня польське військо спалило в селі Брусно Старе (Любачівщина) 64 українські хати, а в селі Брусно Нове 23. При цьому знущалися над тими людьми, які не повтікали, заганяли дівчат до ріки і змушували пити воду, били, вбили двох мужчин, одна жінка вдушилася.

Дня 30 вересня польське військо викидало в селі Долобичів (Грубешівчина) на вулицю речі українців і змушувало до виїзду. Дня 8-го жовтня польське військо спалило в селі Ніновичі (Грубешівщина) кілька господарств. На це над'їхав переселенчий комісар Терещенко й казав спалити ціле село. Військо виконало це і спалило село.

Подані факти — це тільки винятки з довгого реєстру людоїдського терору, який примінює до українського населення польське військо, міліція й інші польсько-большевицькі чинники, щоби змусити до виїзду.

Збройна оборона

Український народ чинами своїх найкращих синів відповів на терор гаслом: «Смерть людоїдам!» і підняв нову хвилю героїчної збройної боротьби. Крім фактів знищення виселених комісій та інших, поданих у попередньому комунікаті, реєструємо наступні:

Дня 17 серпня біля села Доброї (Перемищина) самітний стрілець-розвідник з відділу самооборони, заскочений кінною розвідкою польського війська, вбив гранатою коня, ранив вояка, який його задержував, і сам мимо обстрілу кулеметів пробився до ліса.

Дня 18 серпня відділ самооборони заатакував в селі Ляхава 120 поляків [польського] війська, які грабували селян. Грабіжники почали панічно втікати. Втікаючих заатакувала чота УПА, яка в міжчасі надійшла. Ворог мав вбитих і ранених, одного взято в полон. В селі Березці стрільці самооборони заатакували грабуючих вояків польського війська і 2-х вбили.

Дня 21 серпня в лісі біля с. Боровниці польське військо відкрило криівку. Санітар чоти УПА Лагідний не дозволяв іншим, які хиталися, здатися в руки ворогові. Не вийшов також мимо різних підступних намов, але боронився в криївці. Ранений гранатою, вбив плютонового, який вліз до криївки і хотів перевірити, чи він ще живе. Облягаючі вояки розкопали більший отвір і закидали криівку гранатами. Лагідний оминув щасливо і це. Коли військо відійшло, думаючи, що він напевно вбитий, — хоробрий стрілець відістався і прибув до своїх тільки легко ранений. Дня 5 вересня районний санітар разом з хворими, якими він опікувався, приловив стежу польського війська, яка провіряла ліс.

Дня 6 вересня повстанський збройний відділ зробив наскок на терористичні відділи польського війська в с. Тисова. Згинуло 22-х [польських] вояків, в тому капітан і двох поручників, ранених було ок[оло] 60. Решта втікала ледве з біллю. Здобуто зброю, аму-

ніцію, залишене вбрання і взуття. Відбито населення, яке хотіли вивозити.

Дня 6 вересня в лісі між Порубами і сусідніми селами відбулася сутичка 3-х роїв самооборони з польським військом. Наш відділ вийшов без втрат, крім стрільця Чорного, який згинув примірно геройською смертю. Окружений з усіх сторін, сам один відбивався, вбив сержанта, ранений важко добився з власного кріса.

Дня 10 вересня чота УПА заатакувала відділ п[ольського] війська, який грабував село Брилинці. На 120 п[ольських] вояків було около 20 вбитих і багато ранених. Відбито кулеметчика, який попав був попереднього дня в руки ворога у засідці.

Дня 11 вересня сотня УПА заатакувала польське військо в селі Жогатин, яке знущалося жорстоко над українським населенням і змушувало до виїзду. Ворог мимо великої чисельної переваги втратив 18 вбитих, 16 ранених і рятувався панічною втечею. Здобуто амуніцію й телефонічні апарати. Багато амуніції втратив ворог у вогні. Між вбитими є кількох старшин.

В багатьох інших місцевостях відбулися бої. Терористичним частинам військ і міліції ворога завдано поважних втрат. Від границь Словаччини до Бугу спалено багато сіл, з яких польсько-більшевицькі людоїди вигнали українське населення. В багатьох місцевостях загал населення ставляв терористам з польського війська й міліції рішучий, завзятий спротив. Акція виселювання українців перемінилася у важку боротьбу великих розмірів. Ця боротьба стає щораз більше широка й голосна, чого ворог боїться.

Український народ врятував свою честь і видвигнув на всю ширину свою визвольну справу. За терор, грабунки і виселення, за кров і муки українського народу людоїди мусять складати своє життя і свою кров!

Дальший тяг вісток з героїчної боротьби й оборони українського населення перед виселенням і знищенням буде подано в наступних комунікатах.

П[остій], 25 жовтня 1945.

СЛАВА УКРАЇНІ!

К[райовий] П[ровід]

КОМУНІКАТ

Подається до загального відома, що на збірному виселеному пункті в Бірчі, куди польське військо зігнало українців з різних сіл до вивозу, військо, міліція і большевицькі представники ограбили до спілки виселенців з їхніх приватних речей. Усіх мужчин переслуховують ночами й на слідстві важко б'ють та тортурують. По слідстві

розділяють відразу окремо мужчин, а окремо жінок, окремо дітей і так розділених, побитих і ограблених, вивозять з насміхами в різні сторони советської тюрми народів. Подібне діється також на інших виселених пунктах, але за граничкою.

25.X.45.

СЛАВА УКРАЇНІ!

К[райовий] П[ровід]

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 248–249. Копія, машинопис.

**№ 384. Витяг із «Вістей з терену за місяць жовтень 1945 року»
про польсько-українське протистояння на теренах
Лемківщини**

Імовірно, листопад 1945 р.

Лемківщина

Відпис

ВІСТІ З ТЕРЕНУ
за місяць жовтень 1945 р.

[...]

3.10.45 р., о год. 22-й, польська банда, одіта в військові уніформи, в числі ок[оло] 30 людей, озброєні в кріси, автомати і 3 кулемети, напала в с. Согорові, пов[іт] Сянік, на таких господарів-українців: Вуйтовича Володимира, Вуйтовича Евстахія і Поповича Осипа. Обступили їхні хати, вдерлися через вікно до середини та зрабували 5 корів, одного коня, 3 пари чобіт і інші домашні річі. Пізнано бандитів по обличчі з Фаліївки, Грабівки, Юровець і двох з Согорова.

[...]

3.10. ВП в числі 100 осіб приїхало зі сторони Луга до с. Завоя, пов[іт] Лісько. В селі квартирувала сотня УПА. Повідомлена стійками сотня не відступала зі села, ані не зайняла боєвих становищ, бо думала, що це свої. Доперва під вогнем скорострілів, який відкрили до них поляки, наші відступили в ліс. ВП спалило 4 хати, вбило жінку Щербі Івана, зрабувало ок[оло] 15 шт[ук] худоби й від'їхали в тому самому напрямі, звідки приїхали.

[...]

7.10. ВП з Балигорода приїхало виселювати слідуочі села: Кальницю, Суковате й Кам'янки. Всіх було ок[оло] 200 осіб. Солтиси зі згаданих сіл поїхали до Балигорода підписати заяви, що населення

виїде добровільно на схід. З Кальниці виїхало 6 родин, з Кам'янок 24 родини (добровільно), зі Суковатого 3 родини. Всі інші поховалися до ліса й відмовилися їхати на схід. ВП виїхало до села й застерегло, що коли впаде з ліса до них один стріл, то спалить ціле село, а людей виріже. Забрали згадані родини й відїхали на двірець до Луковиці. Другого дня приїхало до згаданих сіл 10 вояків з Балигорода, наладували 3 підводи сіна й казали відвезти на двірець. До людей говорили: «дурні люди, що самі їдуть на схід».

[...]

1–10. перебувало в с. Ветлина, пов[іт] Лесько, ВП в силі 150 вояків з волинської дивізії. Робили скоки на сс. Устрики Гор[ішні], Берези Гор[ішні] і Смерек. До людей відносилися по-бандитськи: били, копали, визивали, грабували.

10.10. відїхали з Лемківщини на захід вояки волинської дивізії, рекрутуючися переважно в таких, що їм українські повстанці винищили родини [...].

11.10. в с. Дубрівка ВП викидало населення з хат. З помешкань викидали людей і всю хатню обстановку на подвір'я, били людей, внаслідок чого солтис цього села поїхав до Сянока, привіз виселенчу комісію, в якій записалось 50 українських родин на виїзд. Не записалось тільки 11 українських родин [...].

14.10. о год. 23-ій відділ С[амоборонних] К[ущових] В[ідділів], Б[оївки] С[лужби] Б[езпеки] спалили українське село Пельню, з якого поляки виселили українців до УССР. Спалено 140 хат в протязі 15 хвилин, при тому знищено понад 20 польських бандитів та їхнього ватажка солтиса. В селі згоріло 12 шт[ук] худоби, яку бандити пограбували в українських селян і заховали в українських хатах. Перед переведенням акції зловлено в залі приходства понад 30 молодих поляків, які тут урядили собі забаву. По переведенні з ними пропагандивної гутірки всіх звільнено [...].

17.10. ВП в силі ок[оло] 100 осіб виселювали села: Лішню, Довжицю, Ганківці, приїхали спеціально за тими, що добровільно записувалися на виїзд, а тих, що перед виселенням повтікали до ліса, ловили, побивали та грабували майно. У священника (декан) зі с. Довжиці повибивали вікна і поламали шафи. Цілий його маєток знищили, книжки і церковні документи частинно забрали, а решту понищили. Люди, забрані до Лиська, з дороги повтікали, залишаючи майно й худобу. Всього 4 родини з с. Довжиці забрали до Лиська [...].

26.10. польська банда напала на с. Лукавицю і ограбила українське населення. Забрали і корови й 6 коней. Ограбивши людей, ві-

дійшли в ліс між Токарнею і Ролею Сеньковою. Бандити рекрутувалися з відділу АК, який тоді стаціонував там у лісі близько копальні та держав на краях ліса застави.

26.10. польська банда в числі 60 осіб, що виступає як АК, перенеслася зі с. Андрушкова до Небещан і Поража, де заквартирувала.

26.10. польська банда напала на с. Мощанец, пов[іт] Сянік, та ограбила українське населення. Тут забрали 4 корови й 6 коней. Бандити відійшли в ліс між Токарнею і Волею Сеньковою. Припускають, що цю крадіж виконали акісти, які недалеко квартирували.

27.10. польські бандити в с. Пакушівка ограбили українських господарів: Венгрин Михайла — 2 корови, одного коня, у Венгриняка Євстахія — одну корову і одне вбрання, у Пісуля Владислава — 4 шт[ук] овець.

27.10. польська банда зрабувала в с. Побідно в українця Серединського одну корову.

27.10. забрали польські бандити в с. Воля Яворова у господаря Петрак Михайла одну пару коней з поля. Тут господар узнав бандита Седлярського Юзефа, літ 37, зі с. Нагорянки. Про крадіж зголосив на МО в Буківську, де на другий день одержав коні споворотом і сказано йому, що коні забрало АК для своєї потреби й тепер звертає. Коні привели Дрозд Тадей і Седлярські.

[...]

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 17. — Арк. 96–107. Копія, машинопис.

№ 385. Загальний огляд українських теренів за лінією Керзона за жовтень 1945 року

Листопад 1945 р.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНІВ ЗА ЛІНІЄЮ КЕРСОНА ЗА МІСЯЦЬ ЖОВТЕНЬ 1945

Акція примусового виселення

Акція примусового виселення українців подовжувалась цілий місяць жовтень і йде далі. Провадить цю акцію т. зв. польське військо, командирі самі большевики. Акцію цю провадять засобами брутального, варварського терору. Факти ці подають звіти з поодиноких округ, залучені до загального звіту. Крім брутального терору, примінює ще військо дуже різnorodні форми хитрих большевицьких методів провокації, облудної брехні і т. п. Чим більше морду-

ють і граблять, тим більше говорять про охорону населення перед бандами, заведення ладу і спокою, справедливе трактування всіх і т. п. Намагаються також тероризувати ув'язнених осіб і зі заломаних терором вербувати провокаторів. Усім тим кермують до найменших дрібниць большевицькі старшини в польських мундурах. Вони вдають польських «ібер-патріотів», перегольовують у своєму наглому польському патріотизмі й шовінізмі найбільш уродженних поляків, деклямують, що друге слово про «нашон укоханен Польскен», намагаючись тим прислонити (як і мундирами та ожелками), що вони москалі. Вони, власне, натискають всіми силами на переселення й намагаються надати тій акції якнайбільш терористичні форми. Опісля другі, вже в большевицьких мундурах, на кордоні, в переселенчих комісіях, чи закордоном звалюють усе на поляків і намагаються серед вигнаних, стероризованих людей розбудити ненависть до «полячків», які таке з нашим народом виробляють... Акція ця є, як бачимо, дуже старанно режисована большевиками. Ставляючи собі за ціль знищення нашого руху й цілого національно свідомого активу при нагоді цієї акції, вони розуміють, однак, що цілого мільона людей так легко відразу не знищать і що фермент, який внесе цей мільон людей в границі їхнього раю, буде доволі сильний мимо найбільш строгого пересіяння й винищення революційних елементів. Тому вони дбають дуже пильно, щоби загал населення, який не буде негайно зліквідований, але буде десь розсіяний по просторах їхнього червоного царства, виніс «з Польщі» якнайгірші спомини, щоби навіть в найгірших умовах советської тюрми народів мусів таки «шукати рятунку» перед «польським» терором, і щоби на випадок більшої розправи з поляками в майбутньому, до чого мусить дійти, мати за собою крик і опінію того мільона нещасних виселенців, вигнаних і стероризованих до краю «польським військом». Вони й сьогодні намагаються часто відразу капіталізувати для себе кривди українців, розбудувати ненависть і бажання помсти до поляків та вербувати на цьому підложі агентів до агентурної роботи в Польщі. Така гра большевиків спирається на добрій знайомості психології польської суспільності, яку можна завжди легко штовхнути до найбільш диких і сліпих протиукраїнських виступів. Большевики, власне, на цьому грають. Але останньо, завдяки широко розвиненій пропагандивно-політичній акції серед поляків, вдалось нам у великій мірі перекреслити й спаралізувати ці хитрі пляни большевицької політики на польсько-українському відтинку, а навіть вдалось у великій мірі, хоч ще не зовсім, відвернути цього бука в другий бік і вдарити ним по тих, які

його самі витягнули. Примусову терористичну виселенчу акцію, яку большевики хотіли, побіч головної цілі знищення українського національного активу цих теренів, використати до своєї політики на протипольському відтинку, нам вдалось досі, у великій мірі, обернути саме у противному напрямі. Ми використали її до дуже сильної протибольшевицької пропаганди, так серед українців, як і серед поляків, та частинно вже і на ширшій світовій арені, до чого вона дає дуже добру нагоду.

Українське населення там, де не заломлює його зовсім терор, зв'язується з нами ще тісніше, ще глибше, ще більш масово. Бо тепер наша боротьба, як же ніколи досі, зовсім ясно й очевидно навіть кожній малій дитині, — це боротьба з найбільшою посвятою за його хату, рідне подвір'я, землю, з якої його виганяють, останню корову й хліб, який грабують, відбирають, а ми боронимо. Наша боротьба й наша ідея стали таким масовим, всенародним і так глибоким життєвим рухом і потребою кожньої української людини, як сонце і воздух і другі основні елементи життя. Намагання большевицької, хитро задуманої політики посилювати фірмований польською маркою терор, а самим виступати в ролі оборонців і захисників, дали на загал дуже малі результати, хоч буває і таке. Однак багато більше наступило поглиблення ненависти до них і ще більше зросла свідомість конечности своєї незалежної державности як єдиного рятунку перед загибллю й усім лихоліттям всякого ворожого терору, а наш визвольний державницький рух виступив ще більше яскраво як єдиний справжній оборонець українського населення перед терором і знищенням та носій його задушевних мрій про вільне життя.

Заложення явної опозиції партії, на якої чолі станули такі особи, як віцепрем'єр Міколайчик, який до цього має ще попертя в англійських кругах, дало різним полякам надію про можливість явної політичної боротьби. Вони кинулися, отже, всі до цієї партії. Шукають теж ще інших можливостей легалізації своєї опозиції. АК теж вийшла вже в більшості з підпілля. Ще недавно, дуже недавно кидали громи на зрадників і заламанців, які легалізуються, а тепер самі «найтвердші» ідуть в їх сліди. Найважлишою причиною цього, як вони подають, це зближаючі вибори, які можна виграти тільки на явній залегалізованій площині, а не з лісу. Інтервенція Англії й Америки в справі Болгарських виборів та другі подібні факти сильно оживили надію поляків на можливість виграння виборів. Вони пруться, отже, всі до партії Міколайчика. Що вийде з цього, ще невідомо. В кожньому разі важко припускати, щоби больше-

вики згодилися допустити в Польщі до нормальних демократичних виборів, тому що опінія загалу є проти них. Акісти твердять в розмовах, що вони виходять з лісу тому, щоби взяти участь в виборах, щоби не дати претексту большевикам дальше зволікати з виборами з причини підпільної боротьби і щоби теж раз вже перебути трохи лекше надходячу зиму. Все ж таки різні клітини залишаються в підпіллю, глибоше законспіровані. Реальна дійсність змусить теж дуже багато тих, які тепер легалізуються, відвідати дуже скоро тюрму, або в час, якщо вспіють, знову вернути до лісу. В кожному разі теперішній вихід з лісу виглядає бодай під оглядом організованости за невдачу, бо відбувся фактично не наслідком власного плянування, але в першу чергу наслідком акції уряду, «змучення довгим підпіллям» і т. п. та прийшов дуже децентралізовано серед ферментів і непевности, що робити, що на низах переважно ще й досі панує.

Відношення сил большевицького й протибольшевицького табору в Польщі дійсно невідоме, бо всі наші дані спираються на тереново обмежених сусідських обсерваціях або на інформаціях аковців, які можуть бути дуже односторонніми. В кожному разі, стільки, скільки можна зорієнтуватися з наших можливостей, виглядає, що опінія є навіть в дуже поважній більшості рішучо протибольшевицька. Це доведе, отже, до дуже цікавих політичних комплікацій з хвилиною, коли англо-американці схочуть обстояти свої обіцянки про інтервенцію в виборах. Перший посмак цього був на лондонській конференції міністрів загр[аничних] справ. Усі приїзші з заходу поляки й українці, зпід американської окупації за певняють, власне, що так буде, бо там, як вони подають, панує явно протибольшевицьке наставлення, й американці, як подають ці поворотці, говорять, що будуть в осені, чи в зимі, робити порядок в Польщі при виборах. Наразі поляки тішаться тими американцями, які в своїх мундурах і з написами УСА (журналісти) парадують по Варшаві.

СЛАВА УКРАЇНІ!

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 31. — Арк. 202–203. Копія, машинопис.

**№ 386. Витяг із «Вістей з терену за місяць листопад 1945 року»
про польсько-українське протистояння на Лемківщині
Листопад 1945 р.**

Лемківщина
Відпис

ВІСТІ З ТЕРЕНУ
за місяць листопад 1945 р.

[...]

14.11.45 р. сотня кур[еня] Хріна¹ зробила наскок на бандитські хати в с. Прусик і Підгай. В с. Прусіку спалено хату бандита Темчевського Франця — поляк, причому поранено жінку бандита Зембіцького, доньку та двох синів. На Підгаю спалили хату українця Тайняка, вбито батька бандита Амбіцького Тадея та ранено одного сина вбитого [...].

18.11. між Небещанами і Побідною замордували поляки з Небещан (після говорення деяких поляків з Небещан виходить, що морду доконала МО з Небещан) двох українців зі с. Сторожків В[ижній], що ходили тут купувати коні. Прізвища вбитих: Лега Теодор — 45 р. і Дзядусь Ілько — 45 р. Поляки з Небещан говорять, що це відплата за вбитого поляка в Небещанському лісі та відгрожуються, що вб'ють за нього б українців.

[...]

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 18. — Арк. 108–119. Копія, машинопис.

**№ 387. Загальний огляд суспільно-політичної ситуації на теренах
Закерзоння у жовтні 1945 року
Листопад 1945 р.**

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД
УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНІВ ЗА ЛІНІЄЮ КЕРЗОНА
ЗА МІСЯЦЬ ЖОВТЕНЬ 1945 р.
АКЦІЯ ПРИМУСОВОГО ВИСЕЛЕННЯ

Акція примусового виселення українців продовжується цілий жовтень і йде далі. Провадить цю акцію т. зв. польське військо (командири самі большевики). Акцію цю провадять засобами бру-

¹ Степан Стебельський (1914—1949) — командир сотні, згодом куреня.

тального варварського терору. Факти ці подають звіти із поодиноких округ, залучені до загального звіту. Крім бруталного терору, примінює ще військо різnorodні форми різnorodних большевицьких провокацій, облудної брехні й т. п. Чим більше мордують й граблять, тим більше говорять про охорону населення перед бандами, заведення ладу і спокою, справедливе трактування всіх і т. п. Намагаються тероризувати також ув'язнених осіб та зі заломаних терором вербують провокаторів. Усім тим кермують до найменших дрібниць большевицькі старшини в польських мундурах. Вони вдають польських «ібер-патріотів», переговорюють в своєму наглому патріотизмі й шовінізмі найбільш [уродзених] поляків, декламують, що друге слово «про нашом укоханом Польском», намагаючись тим прислонити (як мундурами й ожелками), що вони москалі. Вони, власне, натискають всіми силами на виселення й намагаються надати тій акції якнайбільш терористичних форм. Опісля другі, що вже в большевицьких мундурах, на кордоні, в переселенчих комісіях чи за кордоном звалюють все на поляків і намагаються серед вигнаних, стероризованих людей розбудити ненависть до поляків, які таке з нашим народом виробляють... Акція ця, як бачимо, є дуже старанно режисерована більшовиками. Ставлячи собі за ціль винищення нашого руху й цілого свідомого національного активу при нагоді цієї акції, вони розуміють, однак, що цілого мільона людей так скоро не знищать і що фермент, який вносе цей мільон людей в границі їхнього раю, буде доволі сильний, мимо найбільш строгого пересіяння й винищення революційних елементів. Тому вони дбають дуже пильно, щоби загал населення, який не буде негайно зліквідований, але буде десь розсіяний по просторах їхнього червоного царства, виніс з Польщі якнайгірші спомини, щоби в найгірших умовах совєтської тюрми народів мусів таки шукати рятунку перед польським терором, щоби випадки більшої розправи з поляками в майбутньому, до чого мусить дійти, мати за собою крик і опінію того мільона нещасних висиленців, вигнаних і стероризованих до краю польським військом. Вони вже й сьогодні намагаються часто капіталізувати для себе кривду українців, розбудити ненависть і бажання помсти до поляків та вербувати на цьому підложжі агентів до агентурної роботи в Польщі. Така гра большевиків спирається на добрій психології польської суспільності, яку можна все штовхнути до найбільш диких і сліпих протиукраїнських виступів. Большевики, власне, на цьому грають. Але останньо завдяки широко розкиненій пропагандивно-політичній акції вдалось нам в

великій мірі перекреслити й спаралізувати ці хитрі пляни большевицької політики на польсько-українському відтинку, і навіть вдалося у великій мірі, хоч ще не зовсім відвернути того бука в другий бік і вдарити ним по тих, які його самі витягнули. Примусову терористичну виселенчу акцію, яку большевики хотіли, побіч головної цілі знищення українського національного активу цих теренів, використати до політики своєї на протипольському відтинку, нам вдалось досі, у великій мірі, обернути в протилежному напрямі. Ми використали її до дуже сильної протибольшевицької пропаганди, так серед українців, як і серед поляків, та настільки вже і на мирній світовій арені, до чого вона дала дуже добру нагоду.

Українське населення там, де не заломлює його зовсім терор, зв'язується з нами ще тісніше, щоглибше, щобільш масово. Бо тепер наша боротьба, як ще ніколи досі, зовсім ясно й очевидно навіть малій дитині, — це боротьба з найбільшою посвятою за його хату, рідне подвір'я, землю, з якої його виганяють, останню корову й хліб грабують, відбирають, а ми боронимо. Наша боротьба й наша ідея стали таким масовим, всенароднім і таким глибоким життєвим рухом, потребою кожної української людини, як сонце і воздух, і другі основні елементи життя. Намагання большевицької, хитро задуманої політики, посилювати під польською маркою терор, а самим виступати в ролі оборонців і захисників, дали на загал дуже малі результати, хоч буває і таке. Однак багато більше наступило поглиблення ненависти до них, і що більше, зросла свідомість конечності незалежної державности як єдиного рятунку перед загибеллю й усіма лихоліттями всякого ворожого терору, а наш визвольний державницький рух вступив ще більш яскраво, як єдиний справжній оборонець українського населення перед терором й знищенням та носій його задушевних мрій про вільне життя.

Серед польського населення ми намагалися використати цю акцію з доволі великим успіхом до компромітації облудної большевицької гри, до розкриття методів їхньої політики і до монтування спільного протибольшевицького фронту.

Ця акція була проваджена дорогою летючок й відозв до польського населення й до польського війська, дорогою листів та розмов.

Намагаємось використати цю акцію на ширшій арені світової опінії, бо вона дає дуже добру нагоду скомпромітувати большевицькі терористичні методи й видвинути при тій нагоді наші постуляти та змагання. В тій справі зроблено рівнож деякі заходи.

Видано між іншим відозву до цілого культурного світу, яку перекладається й поширюється в різних мовах, зложено меморіяли, переложено, крім того, на чеську мову й поширено деякі наші видання (та інше).

СТАН ВИСЕЛЕННЯ

Протягом місяця вересня й жовтня виселено в Перемишлі й Бірчанщині ок[оло] 30 українських сіл. Акція продовжується. На Лемківщині продовжується акція виселювання західних околиць. Починається теж останньо в Сяніччині. Почали цю акцію від ап[остольської] адмін[іністрації] о[тця] Малиновського, якому большевицькі старшини (в польських мундирах) наказали виїхати до трьох днів. Але він не чекав, аж його рештують так, як о[тця] Коциловського, й вибрався сам куди інде....

В Любашівщині викинули 13 сіл (около). Виїхали, одначе, досі лише три транспорти. Акція в загальному тут здержана з різних причин. Найголовніше тому, що перервано комунікаційні шляхи, висаджено мости й систематично розбираються рейки. В Грубешівщині були останньо спроби посилити виселенчу акцію, так само на Підляшші, але в основному стан поки що без змін. Опісля приїде черга на інші терени, де тепер також іде посиленна виселенча акція, але не таких масових і жорстоких розмірів.

ПРОТИАКЦІЯ

Усі сили, якими розпоряджає організація, кинено до активної боротьби проти виселення. Наказано [вести] збройну боротьбу до кінця, до останніх можливостей, саботажну акцію для паралізування комунікації й розвинено широку пропагандивну акцію для мобілізації населення до оборони і для з'єднання опінії патріотичних кол польської суспільности. Заходи ці дали досі дуже поважні результати. Збройна боротьба й пропагандивне використання ситуації вплинуло дуже поважно на припинення темпа виселенчої акції. Наміром організаторів цієї акції було перевести її ударним темпом. Тим часом вона затягнулася, спізнюється, а декуди наразі припинена, мимо натиску згори, щоби її продовжувати. Цілий ряд місцевих властей прямо саботує директиви про виселення. Також позискано поважні частини польського війська. Тепер є не раз так, що одні викидають селянина, а другі через вікно піддержують застрашеного дядька на дусі, щоби не боявся і таки видержав на своїм. Керівні чинники мусять не раз змінювати військові частини й міліцію. Але це не завжди допомагає.

Треба, однак, пам'ятати, що таке негативне ставлення до виселення українців спричинено в деяких польських кругах єдино тим,

що вони в'яжуть це з виселенням поляків зі ЗУЗ. Уважаючи вперто й консеквентно українців за громадян польської держави, а ЗУЗ приналежний до Польщі, противляться всякій виселенчій акції, яка б могла створити закріплення існуючої тепер границі. Вони б раді цілою душею виселити всіх українців не тільки з-за лінії Керзона, але й з цього світу, однак тепер вважають до моментів евентуальних змін границь в майбутньому конфлікті, недоцільними. Однак, з другої сторони, здобувається щораз більше нашою пропагандивною акцією також і прихильників спільного протибольшевицького фронту. Є між поляками і такі, які склонюються щиро до голошених нами засад свободи народів, але це одиниці.

Боротьба проти виселення іде даліше. Повний образ її дають залучені матеріяли. Активний збройний виступ проти виселювання й пропагандивне використання цієї боротьби дає нам, побіч впливу на спізнювання й ослаблення виселення, ще дуже поважний політичний капітал, бо робить нашу справу голосною сьогодні. Українська проблема вибилася наслідком цього на одне з перших місць в політичному житті Польщі, а враз з тим входить також в засяг широкого поля заінтересувань, чим спаралізовано саме найважливіше намагання большевиків замкнути українську проблему у своїй сибірській клітці.

НАШІ ЖЕРТВИ

В розгарі незвичайно напруженої боротьби, на шляху поважних успіхів понесла теж організація немалі жертви. Впали на Полі Слави в боротьбі ряд стрільців УПА, стрільців самооборонних кущевих відділів, організаційних працівників та мирного населення. Списки виготовляються. Втрачено, головно в Перемищині, деякі організаційні приміщення (криівки). Найповажнішою мертвою була смерть сл[авної] п[ам'яті] к[оманди]ра Ягоди — Черника, героя завзятої боротьби на Холмщині та в Сокальщині, видатного військового та громадянського діяча [...].

СЛАВА УКРАЇНІ!

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 16. — Арк. 114–115. Копія, машинопис.

**№ 388. Звіт про суспільно-політичне становище на Лемківщині
у жовтні — листопаді 1945 року**
26 листопада 1945 р.

Лемківщина

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗВІТ
за час від 20.X. до 20.XI.45
I. ЗАГАЛЬНА СИТУАЦІЯ В ТЕРЕНІ

В звітovому часі ворог продовжував переселенчу акцію в підліських селах коло Перемишля. В с. Корманичах стаціонувано протягом звітового часу ВП в силі 500–800 людей (залежно від часу) та проводило свої акції в с. Керманичах і дооколичних українських селах. В інших селах стаціонували також менші чи більші частини ВП, одначе більш доривочно. Акції ворога мали в тім терені характер більш повільний і розчислений на довшу мету. Однако в загальному були не менш жорстокими в методах переселення. Українське населення ставило в загальному поважний пасивний спротив. Були часті випадки (с. Корманичі), де ВП замикало людей цього й дооколичних сіл до пивниць і кількадечним голодом змушували до підписування заяви. В с. Княжичах, коли ВП викидало з хати одну жінку, а вона не хотіла вийти — винесли її на простирадлі на подвір'я, а двері від хати забили дошками. Під час звітового часу ВП і переселенчі комісії робили по селах мітинги й агітували за виїздом. Поважна частина населення втікала з виселюваних сіл і так вдержувалися, щоби перечекати виселення. Було часто втікали й ці, що їх в який-небудь спосіб змушено до підписання заяви.

Протягом звітного часу ворогові вдалося виселити ці села:

1. Корманичі	6. Даровичі
2. Княжичі	7. Берендовичі
3. Горохівці	8. Аксманичі
4. Вітошинці	9. Сільця
5. Куп'ятичі	10. Фредропіль

Точний стан виселених і полишених родин подається в слідуючому звіті з цієї причини, що такого стану наразі не можна устійнити, бо багато населення з тих сіл попереходило на інші вже попередньо виселені вже села.

В інших частинах терену акція мала характер — переселенчий. Так, ВП обмежувалося лише до грабунків українського населення і стяганням полишеного переселенцями майна. В першій декаді звітового місяця ВП в терені пов[іту] Сянік переводило грабежі й

арешти українського населення, що були зв'язані з перемаршом куріня УПА, який виконував відплатну акцію на м. Бірчу. В дальшій частині звітового м[ісяця] поза підміськими селами, де проводилася переселенча акція, в решті терену було взагалі спокійно.

В надсянських селах, де переселенча акція перейшла на початку м[ісяця] вересня, поодинокі українські села і поодинокі родини були у звітному місяці об'єктом нападів польських цивільних банд з-за Сяну. Тут польські банди виступали в характері АК або звичайних банд. Ця їхня бандитська акція не мала зорганізованого характеру й не принесла великої шкоди українському населенню.

По переведенні у минулому звітному м[ісяці] наших відплатних проти-акцій на частину ВП, що відзначилася у своїй жорстокій поведінці з українським населенням у Бірчі й Кузьміні, польське населення живе у постійній тривозі. В зв'язку з цією акцією польські маси є переконані, що цю акцію переводили або найменше інспірували большевики. Таку думку піддержує рівнож підпільний польський орган «Вольностьць Слова», що виходить в Перемишлі, заявляючи, що останні випадки були ділом большевиків, які лише звалюють вину на «бандерівців», потвердження цього подає факт, що під час нападу на Бірчу старшини ВП-большевики навмисно стріляли по польських вояках. До такого переконання польської опінії причинився ще один випадок, а саме: ВП зловило одного нашого стрільця, якому не вдалося себе добити. На допитах цей стрілець зізнав, що брав участь в протипольських акціях. На запит старшини ВП-більшовика, хто дає для бандеровців зброю, цей стрілець, щоби збутися відповіді, заявив, що УПА дістає зброю і виряд від НКВД з Дрогобича. Тоді цей старшина витягнув пістолу і на місці застрілив стрільця. Після цього випадку вояки ВП набрали підозріння, що цей старшина навмисне так поступив, щоб уникнути компромітації.

Спалене нами українське село Пикуличі, що було вже заселене поляками, поляки наробили великого шуму й опустили всі сусідні виселені українські села, що їх вспіли в останньому часі заселити поляки зі сходу [...].

б) ПОЛЯКИ:

НАСЕЛЕННЯ: Польське населення в загальному вороже наставлене до польського уряду большевиків. Дуже позначна частина польського населення настроєна до большевиків прихильно. Відношення до нашого руху і українців взагалі різне. Найкраще наставлені до нас ці поляки, які мають змогу стрічатися безпосередньо з нашим рухом. Це, по-перше, тому, що бачать з

нашої сторони конкретну поведінку з польським населенням, яка у відношенні до них є багато прихильніша, як поведінка до польського населення частин ВП. З другої сторони, респектують нас тому, що нас бояться. Наші каральні акції на польські бандитські села знаходять цілковите оправдання зі сторони польського населення сусідніх польських сіл. Якщо йде про втікачів зі знищеного польського села Делягова, то жодне сусіднє польське село не хоче їх прийняти та їм помагати. У висліді такого ставлення польського населення, поляки зі винищеного с. Делягова організуються в збройні банди і грабують польське населення. Наші стрічі з поляками і пропагандна частина з с. Селиськ (протокол долучується) зробила на поляків помітне враження. Серед поляків можна часто почути голоси: «Панове, то не єст банда, а зорганізована сіла, мандан ніка єст дуко учених і інтелігентних людей, которих нам бракує».

Наставлення польського суспільства до українства характеризує така одна дискусія, що відбулася 4.9.45 р. під костелом в с. [нрзб.] (польське село за Сяном). Волосний війт звернувся до польського населення, щоби йшли помагати знищеним польським селам копати бульби і т. п. Після цієї мови виступив бувший посол польського сейму Точок, який заявив, що не будуть їм помагати, бо через них полишили свій дорібок і поїхали в невідоме майбутнє невинні українські селяни зі с. Лямкова, Іскані, Руське Село й інші. Дальше говорив, що вже найвижчий час, щоби поляк з українцями ішли рука в руку. На це відізався один з присутніх, кажучи, що до цього ніколи не дійде, але Точок сказав йому, що не від його думки буде це залежне, над тим думали і думають кращі політики, тут навів факт союз Пілсудського з Петлюрою, але згаданий типок з товпи відповів, що він був на війні і про це нічого не знає. Точак сказав йому, що в той час, як ти був лише вояком, то я вже був політиком і про це краще знаю.

В загальному наші справи зараз є дуже актуальні в польському середовищі. Польське населення хоче згоди з нами й радо іде на співпрацю та поміч для нас [...].

Постій, дня 26.XI.1945 р.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Т.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 10. — Арк. 60–62. Копія, машинопис.

№ 389. Витяг із «Загального огляду українських теренів за лінією Керзона за листопад 1945 року» про виселення та спротив українців

26 листопада 1945 р.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД
УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНІВ ЗА ЛІНІЄЮ КЕРЗОНА
ЗА ЛИСТОПАД 1945 р.

ВИСЕЛЕННЯ

[...]

Досі вигнало польсько-большевицьке військо цілу Перемищину, крім деяких сіл на границі Ярославщини. Виганяють тепер Любачівщину. Приготовляють те саме в інших теренах (стягають поспішно 100% контингенту, виготовляють списки українців і за певнюють, що примусового виселення не буде).

ОБОРОНА

У відповідь на те розгорілась героїчна всенародна оборона. Численні факти подані в теренових звітах. Населення по першому приголомшенні ставляє щораз більший активний і пасивний спротив. Ціла Перемищина перемінилась в правдивий фронт і одне велике пожарище. Понад 46 сіл в одному цьому комплексі спалено в боєвих діях або в планових акціях, щоби не лишити ворогові майна і баз в боротьбі проти нас, щоби луною величезних пожарів та розгаром напруженої завзятої збройної боротьби піднести протест перед історією і перед світом, до якого доходять і напевно дійдуть, дуже міцні відгуки наших героїчних збройних дій. Усе, що живе, борониться і бореться як може, покладаючи свої страждання і жертви. Ось один з прикладів: В с. Брусно Любачівського повіту полонили старому селянові, що не встиг втікти до ліса, руки, пальці, щоби підписав заяву на виїзд, але він не підписав. Не підписали за своїх батьків діти, хоч їх до цього змушували. В одному селі на Підляшші, як подано в тереновому звіті, селяни поклялись на шосі перед автами і заявили, щоб її постріляли, а таки не поїдуть.

Виготовлено відозви до польського населення, до польського війська, до всього культурного світу в українській, польській і російській мовах, приготовлено вже на чеській, словацькій, французькій та англійській мовах. Зроблено інші заходи. Осягнуто поважні успіхи в справі інформації та з'єднання польського загалу й інших чужинців. Акцію цю продовжується далі. Виселені й випалені околиці є дальше тереном наших боєвих

дій. Ворог осягнув те, що викинув при помочі війська з тих теренів більшість українського населення, але не здобули їх для себе, навіть досі не опанував військово, а як здобуде з часом, то пустиню й попелища, з яких ще довго буде простягатись до нього караюча рука народної помсти. Сила опору українського населення і наших збройних відділів була і є для ворожих чинників постійною загадкою, яка викликає в багатьох представників польського суспільства справжній подив, признання і звеличення, і не тільки в поляків. Голос цей часто і без нашого спостереження розноситься і поза межі наших земель.

[...]

ПЕРСПЕКТИВИ

Зима буде становити дуже важку ситуацію для населення, якому доводиться боронитися перед виселенням. Але оборона буде продовжуватися всіма можливими силами.

26.XI.1945 р.

СЛАВА УКРАЇНІ!

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 5. — Арк. 90. Копія, машинопис; ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 31. — Арк. 204–204 зв. Копія, машинопис.

№ 390. Інформація про вбивства польською міліцією українців села Миців Грубешівського повіту

29 листопада 1945 р.

ПРОТОКОЛ

Про вбивство польською міліцією мирних українців в с. Миців Грубешівського повіту.

Протокол із дня 29.XI.1945 рік звучить слідує:

Військо Польське й Міліція Обивательська в числі 100 осіб оточили село Миців пов[іту] Грубешів (Сокаль) в год. 10.30, частина, увійшовши в село, переводила рабункову акцію, втім тероризуючи побогих, місцевих жінок, старців та дітей, накидаючись з лайкою з словами: «*ty wam damy Samostijnu Ukrainu ze was szlak trafi za tyzhden [нрзб.] na wschod w jednej koszule*». Зрабувавши понад 40 безріг і 13 штук коров молочних, забираючи в кожного господаря останню. Втім рабуючи взуття, полотна, одягу зимову й літню та кури, качки і т. п., впавши до господаря Харка

Степана, ур[одженого] дня 24.IV.1901, сина Кіндрата та Евфрозинії, котрий виконав у цілості супроти влади м'ясний контингент. Почавши його бити прикладом кріса й фінкою, дулом пробивши йому живіт. Згаданий господар утікаючи в село зі словами: «Люде, ратуйте! Гвалт!» Мародерці, обстрілюючи його з автомата, фінки й кулемета Р.К.М., взявши його в перехресний огонь. Господаря вбито на місці в віддалі 100 м від його хати, діставши понад 20 розривних куль, котрі змасакрували від ніг до голови небіщика, котрого польські терористи не дозволили родині зараз забрати до хати. Наколи хтось із родини підходив до небіщика, вистрілом проганяли в хату. Ті самі терористи, вдруге впавши в хату, питаючи за сином убитого, котрий має около 17 літ, якого ревізії не найшовши, забираючи останню безрогу матку. По виїзді вище згаданої Міліції Обивательської й Війська Польського щойно тоді родина внесла небіщика до хати. Забираючи зі села зрабоване майно, на яке взяли 20 фірманок, між котрими був місцевий господар Андрій Богун, ур[оджений] 5.XII.1896, син Павла й Марії. Двох польських вояків, всівши з ним на фіру й в'їхали в село Перемислив, віддаленого 3 км, заїхали до Голови Громади й зажадали одну фірманку з добрими кіньми. Голова Громади дав, цим фірманом із Перемислова був Воробій Іван, з котрим двох військових, всідаючи по одному на фіру, озброєні в ручні кулемети, від'їхали в сторону Варяжа, як і рабоване майно відставлено частинно до Белза й Варяжа дорога камінним гостинцем ведучи через село Русинь і попри його ліс. Фірмана по відставленню рабованого майна на місце, вернули додому, лише не вернув з Мицева вищезгаданий Богун і з Перемислова Воробій, населення, думаючи, що вони від'їхали з Польським військом на Грубешів. Родини з нетерпелістю ждали на них вісім тижнів, щойно дня 27.I.1946 господарі села Русинь знайшли їх обох замасковано побитих у лісі. В кожного з них знайдено їхні розпізнавальні документи. Небіщиків відвезено до їх родинних сіл, де їх докладніше розпізнано по їх одежі. Лиця годі було пізнати тому, що гайвороння виїло лице й очі. Вищезгаданих господарів похоронено на місцевих цвинтарях. Ось так поступає наїзник із Українцями на їх власній прадідній, відвік Українській Землі.

29.11.1945 р.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 101. — Арк. 1–2. Копія, машинопис.

№ 391. Протокол нападу відділу АК на село Збоїська
20 грудня 1945 р.

ПРОТОКОЛ

грабункового нападу аківців на с. Збоїська дня 20.12.45 р.

Дня 26.11.45 до села Победна прибуло ок[оло] 60 аківців. Вони прийшли під вечір, переночували і 27.11.45, добре підхмелившись, забрали кілька фір зі с. Победна та с. Небещан (небещанці вертались з повірки коней в Буківську) і рушили на Збоїська. З ними до Збоїська їхала мати бандита Ясика Вончика — спалена хата нашим відділом. Це було ок[оло] 14-ої год. До села приїхало 5 фір бандитів-аківців, які, їдучи селом, пили горілку на фірах і співали. Банда задержалася в хаті Ракочового Семена, де був зложений наш контингент, який зібрав для нас солтис-поляк і зложив у згаданого господаря. Ті розійшлися по селі, а здибавши солтиса на дорозі, побили його за те, що зібрав контингент бандерівцям. Після цього пішли до заступника солтиса — поляка Кльоца, якого теж вибили за те, що їздив до Ряшева, щоб не виселяли українців, говорячи: «пока ж но тих с..х.. с..уф українцуф, за ктурих єзділесь до Жешова». Двох із цієї банди увійшло до хати Піндюра Степана (українець), де були в той час Баран Степан і Венгрияк Іван (українці). Бандити увійшли до хати зі словами: «Ден добри!» та почали перевірку документів, причому говорили, що вони АК.

В міжчасі до хати прийшов поручник-бандит та одна жінка. Вона гарна, блондинка, середнього росту, одіта в кожушок, німецькі райтки, офіцерки, на буйній фризурі фуражерка. Поручник роздів плащ та почав питати, чи були бандерівці і чи збирали контингент. Коли дістали нерішучі відповіді, поручник сказав: «то ніц, ми пшецеж з німі добже жими, вспулпрацуєми, от навет мам од ніх ліст». Тут витяг нашу летючку до ВП та почав голосно читати присутнім, говорячи, що це було переслано поручнику Косаковському (від нас ніхто на ту адресу летючок не висилав). Поручник блондин, літ до 35, лице округле, ніс правильний, волосся сильно довге, чесане догори. Ріст низький. Прочитавши летючку, поручник вказав на присутнього бандита: «то ест тен человек, ктурему українци виржнелі родзінен на сходзе». Після цього сказав, що має людей в селі і мусить піти поглянути, щоб ті не робили українцям кривди, і вийшов з хати.

Бандити, які залишились в хаті, кинулись на родину зі словами: «падній, ренце до гури, к... ваша м... українска! Тераз вас ш...т... за мойон родзінен за ойца, маткен, съострен!». Під загрозою авто-

матів навіть жінки з немовлятами мусіли лягати долів. Один з них грозив автоматом, а другий почав грабити хату. Грабуючи, принаглювали себе до поспіху. Господареві забрали все з хати й худобу. Венгринякові гроші. Господарям закидували, що вони є бандерівці. Під час суматохи, серед крику і вогну Варна і Венгриняк втекли та дали знати на Болехівку, а один з Болехівки поїхав шукати повстанців на Кам'яне. В селі спалили 5 хат і 2 стодоли. Забрали 15 коней, 15 коров, 2 кози. Постріляно 5 коров і 1 козу. В часі цієї акції банда впала до крамаря і зажадала золотого годинника, тоді зі словами: «ми покажеми як стшеляць і паліць полякуф! За Прусік, Пельне і Боньчака», — тоді серією куль вбили. Хату спалили, замикаючи в хаті жінку й дітей, щоб в огні згоріли. Жінка з дітьми втекла через вікно. Одній жінці, якій спалили хату, сказали: «Тись мусіла, же Боньчак скрадл ці пеньондзе, тераз маш за то». В селі говорили: «Ми тутай не бендзєми, але вас ш...т пуйдзє ешче Волиця і Ратнавіца».

В пеклі розбещеного «богатерства» говорили, що знищать бандерівців і «Нас ту сто не боі сен тисьонца бандерофцуф, оні ходзон по ноцах, а ми в дзєнь». Сикавка, яка була добра в день акції, була зіпсута. Кажуть, що це зробив Больчак. Бандити не щадили навіть і хворих, яких також били. По акції банда подалася на Побєдно і Андрушківці. Коли банда грабила село, мале дівча-українка почало втікати в поле в напрямі Волиці. Двох бандитів здоганяли її і стріляли за нею. В цім моменті в напрямі Волиці їхав українець Винаря Степан з Болехівки парою коней і возом. Поруч воза їхав на коні Макар Семко верхом. Бандити, що верталися з погоні за дитиною, задержали болехівчан і поспитали, хто вони. Коли довідалися, що українці, завернули до Збоїська, де грабунок прибирав жажливі форми. Грабоване майно клали на віз Винаря, в'язали до воза коней і коров, і також відобрали коня Макара Семкові.

Навантаживши б возів, бандити з якимсь низьким чорнявим типом, що був одітий в звичайний плащ польського жовніра (без відзнак), підійшли до Винаря та питали: «Панє полковнік, чи бендзєми стшеляць теґо с... сина українца?». Полковник почав бити Винаря в лице. Тут прибіг один з банди, що колись у Волиці збирав контингент бараболь як польський жовнір та пив горілку на весіллю у цього господаря. Цей бандит сказав: «Панє полковнику — забрала-лісьми му юж коня, дайце му юж спокуй». Тоді полковник, побиваючи дальше Винаря, сказав: «одб... од фури».

Бандити питали Винаря, чи знає, хто вони. Цей сказав, що військо. «Не військо к... ці м... тилько АК естесми». Коли банда стрінула поляка Гусака Володимира, що вів корову, то йому її відобрали,

кажучи: «нам вшистко єдно чи то поляк чи українець». Із здобиччю поїхали на Побєдно, де були до другого дня. Тут розділилися, одна частина подалася на Пораж, друга з награбованим майном на Андрушківці, відтак до Страхотина. На другий день по грабежі вислав поляка Юзефа Дудуся по коні. Дудусь в Побєдній не застав нікого й подався на Дудниці, а відтак на Андрушківці. Між Дудницями й Андрушківцями стрінуло його двох кінних бандитів. Вони питали, хто він є та куди іде. Коли цей сказав, що йде по свої коні, перевірили кенкарту, забрали 500 зл. і поштову легітимацію (він був поштар), добре вибили й нагнали домів. Коли бандити вїхали до с. Збоїська, тоді один поляк Ленар казав: «як то АК то я вєм, оні пшиєхалі по контингент». Того ж Ленара захопили бандити та заставили носити зложене для них збіжжя (15 кірців і 20 кг масла) на віз. При цьому його побили ручкою пістолі та говорили: «нось прендзей Бандеро к...ці...м..., к... їх бандеровска м... — ми обешлі сен з німи дзядамі політичне а оні якісь контингент зберайон». Почином тої акції є бандит Лешко Бончак (акіст), який перед карою втік до Сянока.

Протокол списав з пошкодованих господарів куц[овий] «Скло». П[остій], 7.12.45 р.
Слава Україні!

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 16. — Арк. 60–61. Копія, машинопис.

№ 392. Звіт про збройні сутички відділів самооборони з польськими військовими формуваннями 1945 р.

Р[айо]н Ляшки

БОЇ, ЯКІ ЗВЕЛИ САМООБОРОННІ ВІДДІЛИ,
ЗА ЧАС ВІД 1.І. — 30.XII.45 р.

[...]

Дня 22.II.1945 р. переведено акцію на сексотів в с. Кобильниця Руська. Спалено 5 господарств сексотів (поляків). Вбито 5 боївкарів та 4 сексоти (поляки). Акцію переводила чота «Зміюк».

[...]

Дня 11.VI.1945 р. СКВ «Явір» спільно з СКВ «Орел» звели бій з польською бандою, зложеною із членів міліції, що напала на с. Ніновичі. Під час бою спалено 3 господарства. Панічно відступаючи, втратив ворог: 2 вбитих і 2 тяжко ранених бандитів зі станиці Ра-

димно, 1 вбитого і 2 тяжко ранених зі станиці Стібно. Здобуто 2 фіри з кіньми. СКВ вийшов в бою без втрат.

[...]

Дня 22.VI.1945 р. зловлено під час засідки на терені куща «Ватра» 4 поляків, між ними поручника, що виявили себе АК-стами. Їх відіслано до провірки.

Дня 20.VII.1945 р. дезертири УПА «Жолудь» та «Шишка» виконали атентат на 3 міліцаїв в с. Стібенці. Внаслідок цього вбивства напала польська банда дня 20.VII.1945 р. на с. Сільний Склад. Бандити спалили 7 господарств та вбили 3 господарів. В обороні села виступив СКВ «Явір» в силі 4 роїв. Ворог по короткім зударі панічно відступив, оставляючи 2 вбитих, 5 ранених. СКВ вийшов без жодних втрат.

Дня 27.VII.1945 р. банда в силі одної сотні рекрутувалася із міліції і війська, напала на с. Барич. Бандити, крім легкої зброї, мали дві гарматки 37 мм до диспозиції. Проти банди, що рабувала та палила, виступили СКВ-ли: «Явір», «Орел», «Осет». СКВ-ли окружили ворога, і дійшло до вуличних боїв. Ворогові остало продертися в сторону с. Стібна. Відступаючи, спалили бандити в с. Стібенець 25 господарств та 9 господарств в с. Барич. Ворог втратив: 7 вбитими, 5 раненими. СКВ-ли вийшли з бою без втрат. Бій тривав 4 години.

Дня 28.VII.1945 р. зроблено засідку на бандитів. На засідку впало польське військове авто. Авто знищено та вбито 14 вояків. Між іншими: 1 майора к[оманди]ра полка, 2 капітанів, 2 поручників та 9 підстаршин. Після цього випадку почало наступ польське військо з усіх сторін. В дію ввів ворог летунства. Літак, кружляючи, обстрілював СКВ. Команда СКВ-лів, побачивши недоцільність продовження боротьби із переважаними військовими групами, не допустила резервових СКВ-лів, що прийшли на допомогу, і вицофала з бою СКВ «Явір». Під час бою і при відступі СКВ «Явір» завдав ворогові поважні втрати. Після польських джерел військо втратило 55 вбитими і 80 раненими. Наші втрати 1 вбитий, 2 легко ранених. Спалено 200 господарств та вбито 12 цивільних осіб в с. Ніновичі. Здобуть 18 шт. пальної зброї.

Дня 13.IX.1945 р. спалено сс. Валява та Дусівці.

Дня 29.IV.1945 р. спалено сс. Стібенець, Сільний Склад, Барич.

Дня 4.X.1945 р. спалено сс. Накло та Дусівські Халупки. В напрямі горючого Накла наступало польське військо з с. Стібна. Їх відбили наші застави.

Дня 10.XI.1945 р. спалено с. Торки.

Інші бої, зведені разом з УПА, — у звіті УПА.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 8. — Од. зб. 1. — Арк. 1–2. Копія, машинопис.

№ 393. Витяг із «Вістей з терену» про польсько-українське протистояння на теренах Перемищини у листопаді — грудні 1945 року

Грудень 1945 р.

Перемищина

ВІСТІ З ТЕРЕНУ

[...]

Від 12.XI.45. до 20.XI.45. тривала переселенча акція в Касманичах, Берендьовичах, Клоковичах, Молодовичах і Корманичах. Найбільш знущалися поляки над українським населенням в Берендьовичах, яке не хотіло добровільно виїжджати. Тих, що опиралися, ВП гнало до Корманич і там тримало їх в пивницях так довго, доки ті, зголоднілі і перетомлені та побиті, не погодилися підписати заяви на виїзд. Під час цього, як населення Берендьович і Касманич сиділо в корманицьких пивницях, ВП спільно з пол[ьськими] переселенцями зі сходу, які осілись в Пикуличах, грабувало їхнє майно. Випущене з корманицьких пивниць українське населення розбіглося зараз по дооколичних селах, рятуючись в той спосіб від виїзду. Населення повище згаданих сіл, побачивши, що діється в Берендьовичах, майже без опору виїхало. На місцях залишилось: в Клоковичах — 30 укр[аїнських] родин, Молодовичах — 70 укр[аїнських] родин, Аксманичах — 70 родин, в Берендьовичах — 25 родин, в Сільцях — 13 укр[аїнських] родин, з Конюші виїхало всього 2 укр[аїнських] родини. Населення, що залишилось, виробило для себе польські документи (деякі ще під час переселенчої акції), за які платило по 50 зл., а в Куп'ятицькій волості від 500 до 1 000 зл. З причини переселення населення не мало змоги викінчити осінніх робіт і до копання картопель взялось дуже пізно, майже перед самим снігом. Одним словом, населення матеріально знищене.

[...]

15.XI.45. сотня УПА спалила с. Пикуличі, в якому вже розгосподарились польські переселенці з України. Згоріло ок[оло] 80 господарств (майже половина села). В цей час в касарнях і частинно в селі квартирував курінь ВП. По цій акції мав сказати один пол[ьський] поручник, що польське військо найбільше скомпромітувалось в Пикуличах. Сказав, що большевицькі старшини заборонили воякам йти боронити село. Тим часом є дані, що це військо само стікало панічно в сторону Нетребки і Перемишля. Під час тої акції згинув один наш санітар, а при повороті згинув від пол[ьської] засідки боївкар Крук. По цій акції поляки з Гороховець (70 родин) та з інших

сіл перенеслись зі всім майном до Перемишля. Саме місто переповнене є переселенцями.

[...]

21.XI.45. сотня «Б[урлаки]»¹ зробила пропагандивний рейд на місто Риботичі. В місті проведено загальні збори з польським і українським населенням, що викликало велике вдоволення серед присутніх. Після заночування при відході сотні поляки з усмішкою на лиці говорили: «теци то сон страшне бандеровце». При зустрічі дивовало поляків, що ці люди, переживаючи в лісі, так добре вбрані, чисті та так по-інтелігентному поводяться. Подивляли нашу дисципліну.

[...]

27.XI.45. приїхало до Бірчі понад 400 вояків ВП, командний склад — майор польського війська з-перед 1939 р., літ 52. Разом з ВП приїхало ок[оло] 40 старшин і підстаршин ВП. Приїхавши в Бірчу, прийняли тактику конспірації, через день ВП ніде не виходило, тільки сиділо по своїх квартирах. Як подала розвідка, ВП приїхало в цілі переведення облав за нашими відділами, і вже з дня 29–30.XI.45. о год. 3-ій вночі мало виїхати в терен на акцію. Акцію, заплановану через ВП, перехрестила протиакція наших відділів, як акція відплатна на грабункове польське населення, яке в часі переселенчої акції укр[аїнського] населення нищило його доценту. Акція наших відділів в терені була проведена на польські села, як Гуту Березку, Корінець, Богушівку, Стару Бірчу і Рудавку. Бірчу саму обстрілювано з 2-х наших гранатометів. Згадані села знищено — спалено в цілості, спалено майно поляків. На Корінці відділ наш залишив 11 польських хат в потоці від сторони Волі Корінецької, які був незаважив.

Наші втрати: В акції на польські грабункові села і їх населення наші відділи мали 10 ранених від розривної кулі, з того один сот[енний] політвих[овник] друг «Л[агідний]» тяжко ранений і один стрілець, який при відступі в дорозі помер. Прочі ранені легко.

Втрата ворога: Як подає розвідка і самі поляки признались, то з Бірчі згинув від стрільня нашого гранатомету майор пол[ьського] війська і 17 вояків, в тому числі 4-х міліцистів. Число ранених ворога не устійнено. Зараз в часі акції ВП прийняло оборонну тактику самої Бірчі, обстрілюючи наші відділи зі своїх гнізд та окопів кулетметним огнем та огнем з гранатометів. По акції на польські села й обстрілі самої Бірчі МО, ВП через 2 дні нікого в Бірчу не впускали.

---

¹ Володимир Щигельський (1920—1949) — командир сотні.

Зараз по акції на польське грабункове населення і польські села приїхало до Бірчі 2 авта з большевиками, щось вроді оціночної комісії. Большевики, побувши в Бірчі 2 дні, виїхали з поворотом на Перемишль. По виїзді большевиків з Бірчі почалась евакуація польського населення зі знищених сіл на Перемишль. До самої Бірчі не впускали посторонніх людей через два дні нікого. В самій Бірчі був великий хаос. Населення польське в розпучі проклинали свою долю. В Бірчі відбувся похорон впавших польських вояків, промовляв капітан, який сказав, що в Бірчі буде боронити і що якщо бандерівці напали б ще на Бірчу, то буде Бірчу боронити до останнього вояка.

[...]

4.XII.45. сотня УПА спалило село Красічин. Замку, з якого відстрілювались 6–8 міліцістів, не вдалось здобути.

Постій, дня 22.XII.45 р.

«Т»

[...]

Останні події

Лемківщина:

27.12.45. сотня Х[ріна] спалила виселене українське село Загутинь і зірвала 3 шосейні мости на лінії Сянок — Устрики Д[олішні].

31.12.45. сотня К. обложила волосний осередок МО в Волковії (пов[іт] Лісько) і викликала на стрічу ком[анданта] міліції. Командантові сказано, що відділ перемашерує через село, щоби міліція під час цього заховала спокій. Ком[андант] по ваганнях погодився. Машеруючи в село, відділ моментально обложив станицю МО й зажадав здачі зброї. Міліціянтам вияснено, чому їх розброєно і дано доручення зголоситися до відділу АК та воювати проти большевиків, а не служити їм. Міліціянти погодилися і без жодного спротиву здали всю зброю. Трофеї: 5 кулеметів, 2 міномети, 18 крісів, 4 ппш, 1 півкрісівка, 1946 набоїв до півкрісівки, 4200 набоїв крісових, весь архів міліції і машину до писання. Приміщення міліції, волості і ще один мурований дім спалено. Міліціянтам дано нашу літературу і відпущено живими (вони дотепер дуже добре поводитися з укр[аїнським] населенням).

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 20. — Арк. 128–133. Копія, машинопис.

**№ 394. Витяг із «Вістей з терену» про польсько-українське про-
тистоння на теренах Перемищини у грудні 1945 року
31 грудня 1945 р.**

Перемищина

ВІСТІ З ТЕРЕНУ

[...]

20.XII.45 р. ВП в силі приблизно 150 вояків, що квартирували попереднього дня в Риботичах, прибули до с. Кописна, де побили та пограбували селян. Між іншим, вдові Сус Емілії, що жила бідно з 3-ма дітьми, зрабували останню одержу та забрали зі скрині 600 зл. Заходи в капітана в цілі звороту цих речей були без успіху. Від залишених ще в Кописні 10 господарів-українців забрали останню худобу, а саме: 13 коров і 7 коней. Арештували кількох мужчин різного віку, яких, сильно побивши, питали в Риботичах за бандерівцями. Слідуючого дня їх звільнено. Придержали в селі також 6-літнього хлопця, якого питали, де містяться бандерівці, стріляючи при цьому йому понад голову, одначе хлопець нічого не сказав. Заступника солтиса — Кульгавця Миколу забрали зі собою аж до Журавиці коло Перемишля, кажучи, що в нього містився бандерівський штаб. Питали за Бурлаку, Ластівку, Залізного та Сухого. Про останнього питали, чи він є сотенним. Кульгавець признався, що в його хаті квартирували, псевд не чув, бо до цієї кімнати його не пускали. Згаданого не били, бо він заявив, що є поляком (в дійсності він українець), б[увшим] підстаршиною ВП. В Кописні спалило ВП 6 хат, з того 3 порожні і 3 замешкані. Спалено між іншим хату фірмана, що возив до Вугник повбиваних польських вояків, господаря, що помагав викидати трупів на віз, та хату господаря, що говорив увесь час з поляками по-українськи. В хатах згорів весь маєток, бо ВП не дозволило нічого рятувати.

[...]

3.XII.45. о год. 22-ій вночі на с. Лодину напала польська цивільна банда в числі 25 осіб. Сильно зграбували село, били людей, обливаючи їх гарячою водою, кололи ножами. Дві дівчини поклали на землю і ляли їм на голову гарячу смолу, від чого вони по кількох годинах померли. На с. Лодину нападають звичайно банди з Вітрилова, до яких долучують поляки зі спаленої Кузьмини, які тепер мешкають в Мриголоді і Гломчі.

[...]

29.XII.45 р. рій ком[андира] «В» зробив засідку між Монастирцем і Залужем, під т. зв. Замком. На засідку наїхало 5 вояків ВП, з них

двох старшин і трьох підстаршин, всі вони учасники польсько-советської партизанки. Тому, що поляки не хотілися здати, наші відчинили вогонь, де всі поляки зістали побиті. Здобуто: 5 пар мундурів, 5 пар взуття, 5 пар білля, 5 сідел, 5 ППС, 3 кантарі і 431 зл. Всі вони були на конях, а коні зістали побиті. Поляки, які були в Монастирці, почули стріли, пішли в той напрям, де в лісі на віддалі 800 м знайшли захованих трупів. За два дні в Лиську відбувся похорон побитих, на якому старшини ВП закликали до пімсти. Вкінці забрав голос польський місцевий священик, який заявив, що лише співпраця може довести до спокою, а ніколи пімста.

30.XII.45 р. міліцисти МО в Мриголоді покарали поляків зі спаленої Кузьмини, кожного 25-ма буками за це, що грабували укр[аїнське] населення.

[...]

Постій, дня 31.XII.45 р.

«Т»

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 21. — Арк. 134–142. Копія, машинопис.

№ 395. Інформація про українські села Закерзоння та їх мешканців, що постраждали в результаті польських нападів*

Кінець 1945 р.

[...]

Гораєць:

25.VIII.1944 р. большевицько-польська партизанка вбила сел[янина] Лашин Григорія — 41 років життя. Згаданого сел[янина] забрали на форшпан і по дорозі вбили.

11.XII.1944 р. польські бандити вбили сел[янина] Качор Василя 48 років життя, який відставляв молоко до с. Руда Ружанецька.

13.XII.1944 р. ВП, яке приїхало до села в справі контингенту, а властиво на грабунок, ранило Головку Василя — 25 років життя. Раненого й неперева'язаного відставили на МО в Плазові, де його по-звірськи закатували.

---

* Оригінальний документ не має назви. Імовірно, у ньому бракує сторінок, які не пронумеровані. У публікації випущено інформацію про пограбованих українських селян із переліком вкрадених речей та інформацію про більшовицькі акти терору.

Від 2.I. — 29.III.1945 р. МО з Плазова і дооколичних станиць разом в ВП (штурмівка) зрабували: 69 коров, 51 коней, 112 шт. дрібного скоту, пограбовані майже всі села.

10.I.1945 р. ВП разом з МО в числі 50 чол[овік] вбили слідуєчих мужчин:

1. Борківський Іван	— 31 років життя.
2. Блакіта Василь	— 39 " — "
3. Гах Григорій	— 30 " — "
4. Гах Степан	— 46 " — "
5. Карпінський Іван	— 24 " — "
6. Карпінський Ілько	— 32 " — "
7. Ла[шин] Іван	— 36 " — "

Перед розстрілом всіх пороздягали з верхньої одежі й постягали взуття та так босих й майже голих провадили селом. По дорозі страшно били та казали віддати зброю, але жаден з них не признався, що має кріса. Всіх пригнали на площу коло солтиса (Грицика) і тут почали розстрілювати. Першого розстріляли Лашина Івана, а опісля інших. Оба Карпінські побачили певну смерть, почали втікати, але їх зловили й розстріляли.

6.VI.1945 р. ВП (штурмівка), МО зі станиць Любачівського повіту і польська цивільна шумовиння з дооколичних сіл (Хотилуб, Чесанів, Руда Ружанецька, Любачів, Рудка і ін.) в числі около 300 чол[овік] перевели терористичну акцію на с. Гораєць. Під час акції, яка тривала 3—4 години, вбили слідуєчих людей:

1. Абрамик Анна	— 17 років життя.
2. Абрамик Ілько	— 44 " — "
3. Абрамик Катерина	— 55 " — "
4. Абрамик Теодор	— 40 " — "
5. Білий Іван	— 56 " — "
6. Богун Теодор	— 33 " — " з с. Хотилуба.
7. Борівець Анастасія	— 18 " — "
8. Борівець Володимир	— 7 " — "
9. Борівець Михайло	— 60 " — "
10. Брусь Володимир	— 5 " — "
11. Брусь Григорій	— 35 " — "
12. Борківська Катерина	— 16 років життя
13. Борківська Марія	— 32 " — "
14. Борківська Ольга	— 2 " — "
15. Бумбар Андрій	— 51 " — "
16. Бумбар Іван	— 60 " — "
17. Бумбар Михайло	— 46 " — "

18. Бумбар Олекса	— 46	" — "
19. Ваврикович Іван	— 53	" — "
20. Важна Анна	— 69	" — "
21. Війтович Андрій	— 17	" — "
22. Війтович Анна	— 57	" — "
23. Війтович Іван	— 63	" — "
24. Войтків Василь	— 37	" — "
25. Воробель Григорій	— 50	" — "
26. Воробель Настя	— 40	" — "
27. Воробель Теодор	— 54	" — "
28. Воробель Юрій	— 48	" — "
29. Грабець Іван	— 45	" — " (з Хотилюба)
30. Грабович Василь	— 44	" — "
31. Грицик Анастасія	— 77	" — "
32. Грицик Василь	— 69	" — "
33. Грицик Григорій	— 57	" — "
34. Грицик Ева	— 35	" — "
35. Грицик Іван	— 44	" — "
36. Грицик Марія	— 42	" — "
37. Грицик Михайло	— 58	" — "
38. Грицик Ярослав	— 13	" — "
39. Гах Анастасія	— 32	" — "
40. Гах Василь	— 46	" — "
41. Гах Василь	— 52	" — "
42. Гах Григорій	— 58	" — "
43. Гах Ева	— 26	" — "
44. Гах Параскевія	— 58	" — "
45. Гах Марія	— 6	" — "
46. Гах Параскевія	— 37	" — "
47. Гах Дмитро	— 43	" — "
48. Грох Іван	— 4	" — "
49. Грох Іванна	— 17	" — "
50. Грох Анастасія	— 30	" — "
51. Качор Іван	— 54	" — "
52. Качор Микола	— 40	" — "
53. Колега Григорій	— 43	" — "
54. Кобак Марія	— 8	" — "
55. Кобак Параскевія	— 45	" — "
56. Когут Степан	— 55	" — "
57. Козій Анастасія	— 59	" — "
58. Козій Андрій	— 52	" — "

59. Козій Василь	— 37	" — "
60. Козій Іван	— 5	" — "
61. Козій Катерина	— 17	" — "
62. Козій Марія	— 8	" — "
63. Козій Марія	— 13	" — "
64. Козій Михайло	— 45	" — "
65. Козій Михайло	— 2	" — "
66. Козій Параскевія	— 55 років життя.	
67. Козій Параскевія	— 34	" — "
68. Козій Петро	— 70	" — "
69. Колосівська Анна	— 47	" — "
70. Колосівська Марія	— 18	" — "
71. Колосівська Параскевія	— 55	" — "
72. Колосівський Григорій	— 4	" — "
73. Колосівський Іван	— 10	" — "
74. Колосівський Іван	— 60	" — "
75. Колосівський Олекса	— 49	" — "
76. Кордупель Анна	— 49	" — "
77. Кордупель Анна	— 51	" — "
78. Кордупель Петро	— 53	" — "
79. Кордупель Юрій	— 30	" — "
80. Крупський Андрій	— 13	" — "
81. Крупський Іван	— 5	" — "
82. Крупська Параскевія	— 45	" — "
83. Круцько Іван	— 66	" — "
84. Кульчицький Василь	— 61	" — "
85. Кульчицький Ілько	— 44	" — "
86. Курій Анна	— 2	" — "
87. Курій Василь	— 57	" — "
88. Курій Дмитро	— 52	" — "
89. Курій Ева	— 52	" — "
90. Курій Марія	— 26	" — "
91. Курій Петро	— 39	" — "
92. Кушіль Анастазія	— 42	" — "
93. Кушка Марко	— 55	" — "
94. Куцак Ярослав	— 29	" — "
95. Лашин Анастазія	— 70	" — "
96. Лашин Анна	— 43	" — "
97. Лашин Іван	— 11	" — "
98. Лашин Григорій	— 35	" — "
99. Лашин Іван	— 11	" — "

100. Лашин Микита	— 68	" — "
101. Лашин Михайло	— 3	" — "
102. Лашин Михайло	— 2	" — "
103. Лашин Степан	— 75	" — "
104. Лебедович Богдан	— 2 місяці життя	
105. Лебедович Василь	— 59 років життя	
106. Лебедович Марія	— 23	" — "
107. Леськів Ева	— 42	" — "
108. Леськів Йосафат	— 7	" — "
109. Маньків Дмитро	— 48	" — "
110. Мельник Володимир	— 10	" — "
111. Мельник Іван	— 13	" — "
112. Мельник Іван	— 14	" — "
113. Пилипець Іван	— 50	" — "
114. Плазмо Микола	— 45	" — "
115. Ребізант Анна	— 45	" — "
116. Ребізант Іван	— 15	" — "
117. Ребізант Катерина	— 33	" — "
118. Ребізант Катерина	— 49 років життя	
119. Ребізант Михайло	— 56	" — "
120. Ребізант Юрій	— 46	" — "
121. Ребізант Ярослав	— 2	" — "
122. Сиглова Ева	— 51	" — "
123. Сигловий Василь	— 15	" — "
124. Сигловий Дмитро	— 48	" — "
125. Сигловий Григорій	— 53	" — "
126. Сигловий Іван	— 61	" — "
127. Сигловий Теодор	— 52	" — "
128. Скорупа Галина	— 18	" — " ур[оджена] в с. Чесанів, зам[іжня] в с. Жуків.
129. Сухарина Михайло	— 18 років життя	(з с. Хотилюб)
130. Терех Степан	— 54 років життя	
131. Томків Василь	— 15	" — "
132. Томків Роман	— 27	" — "
133. Томків Юрій	— 56	" — "
134. Типець Іван	— 51	(по середній освіті)
135. Франківський Василь	— 49 років життя	
136. Франківський Юрій	— 42	" — "
137. Цица Дмитро	— 51	" — "
138. Бумбар Іван	— 60	" — "
139. Бумбар Іван	— 57	" — "

Зрабували: 82 корови, 62 коні, 146 шт. дрібного скоту, загально ограблені майже всі селяни. Спалили 154 господарств (в селі, крім присілків, залишилось 9 хат). Зрабовано 16 700 кг збіжжя.

Під час згаданої акції ще ніччю окупили село. Раненько почали підходити до села, обстрілюючи його гураганним вогнем зі всіх родів зброї, щоб викликати в селі паніку. Населення села почало втікати на всі сторони й ховатися, де хто міг. Увійшовши до села, поляки почали палити хати, звичайно перед тим добре ограбивши, та стріляти людей від сторони ліса по церкву без різниці жінок, мужчин, дітей, а за церквою виключно мужчин. З трупів, а також ще живих жінок стягали взуття і одіж. До жінок кричали «майте самостійну Україну, мудльце с[...] до свого Бандери, гдзе васі з лясу, чого вас не броньом? і т. п.». Після акції пішли в сторону Жукова, на Чесанів і Любачів. Цього ж дня ранили 29 осіб.

[...]

Село Гораєць українське. Національна свідомість добра. Селяни тероризовані через ВП, МО (головно з Плазова і дооколичних станиць) та польське цивільне населення з дооколичних сіл.

Загально: вбитих 149, з того мужчин 79, жінок 43, дітей до 1-го р. 1, до 5 р. 7, до 15 р. 19 — всі через ВП і МО, польське цив[ільне] населен[ня], за винятком 2 мужчин, з яких 1 через пол[ьську] банду, 1 через пол[ьську] партизанку. Зрабовано: коров 200; коней 155, дрібного скоту 246, збіжжя 43 200 кг, загально ограблені всі селяни. Спалених 154 господарств. Ранених 29 — через ВП і МО.

Село Старе, село в більшості українське (поляків около 20%). Національна свідомість населення слаба. Селяни тероризовані через [...] МО, ВП і польське цивільне населення, наслідком чого осінню 1945 р. виїхали до УРСР.

Загально: вбитих 17 — мужчин 14, жінок 3, дітей до 15 років 2 (через МО 16); арештованих 2 мужчин (через МО).

Зрабовано: коров 12, коней 7, 1 шт. дрібного скоту.

Спалено 28 господарств.

Всі види терору не є подані, тому що при опрацюванні не було від кого стягнути даних до цього.

[...]

Суша Воля:

5.II.45 МО з цілого повіту в числі 400 чол[овік] перевела акцію на село за це, що селяни співпрацюють з повстанцями. Під час акції спалили 10 господарств (Каньцір Михайло, Кебало Андрій, Козак Михайло, Козмак Михайло, Лихач Григорій, Лижник Іван, Прокопенко Юрій, Столяр Іван і Яловий Дмитро).

20.II.45 МО з цілого повіту в числі 300 чол[овік] перевели акцію на село. Під час акції грабували й били селян. А також застрілили сел[янина] Козака Василя — 18 років життя.

[...]

5.X.45 о год. 4 ранком ВП застукало в хаті Босого Теодора 2 повстанців. Поляки хотіли, щоб повстанці здалися, але ці вхопили за зброю. В той час поляки їх постріляли, як також цілу родину Босого Теодора і 2 дівчини, які там були, а саме:

Босий Теодор — 35 років життя

Боса Анна — 33

Лабіш Марія — 13

Боса Анна — 27

Фірич Розалія — 26

Село Синявка українське. Національна свідомість населення слаба. Селяни тероризовані через большевиків (спецвідділи), ВП, МО і польське цивільне населення, наслідком чого весною 1945 р. населення виїхало до УРСР.

Загально: 27 вбитих — 5 жінок, 22 мужчин (через ВП, МО і УБП 21 мужчини і 1 жінка, через ВП 1 мужчина 4 жінок).

Зрабовано: коров 35, коней 17, дрібний скот 27, збіжжя 2 200, загально ограблених селян українців 60.

Спалених господарств 12.

Всі акти терору не є подані, тому що при їх опрацюванню не було від кого стягнути даних для цього.

[...]

Старе Село:

29.XII.1944 р. місцева МО арештувала сел[янина] Заваду Дмитра 25 років життя. Арештований провав без вісти.

2.I.1945 р. місцева МО арештувала, а відтак замордувала сел[янина] Микиту Василя — 37 років життя.

19.I.1945 р. ті самі арештували й замордували сел[янина] Лихач Степана — 42 років життя.

5.II.1945 р. МО арештувала сел[янина] Лихач Теодора — 60 років життя. Арештований пропав без вісти.

28.III.1945 р. МО місцева і з досконалих станиць в числі 50 чол[овік] перевели терористичну акцію на село. Під час акції вбили слідуочих селян українців:

1. Дубик Василь	— 44 років життя.
2. Козак Іван	— 23 " — "
3. Козак Юлія	— 5 " — "
4. Лихач Матвій	— 60 " — "

5. Лихач Юрій	— 39	" — "
6. Лихач Ярослав	— 8	" — "
7. Лозяк Степан	— 36	" — "
8. Оренчак Іван	— 17	" — "
9. Петрашко Теодор	— 55	" — "
10. Пронь Катерина	— 75	" — "
11. Рапета Іван	— 40	" — "
12. Соснова Ева	— 67	" — "
13. Терешко Петро	— 49	" — "
14. Тучак Василь	— 57	" — "
15. Чала Катерина	— 23	" — "
16. Чалий Василь	— 45	" — "

Ограбили:

1. Бориско Іван	—	корову	коня
2. Дубин Іван	—	" — "	" — "
3. Завада Василь	—	" — "	" — "
4. Завада Катерина	—	" — "	
5. Кураш Василь	—	" — "	коня
6. Лихач Іван	—	" — "	свиню
7. Маскович Василь	—	" — "	
8. Петрашко Іван	—	" — "	
9. Петрашко Микола	—	" — "	коня
10. Процюк Дмитро	—	" — "	
11. Скиба Степан	—	" — "	
12. Черепаха Михайло	—	" — "	коня

Спалили 9 господарств (Гуда Степан, Кульпака Іван, Лісний Степан, Лозяк Іван, Напора Микола, Напора Іван, Приведа Василь, Тучак Василь).

Прис[ілок] Лихачі:

2.I.1945 р. ВП перевело акцію на присілок, під час якої ограбили селян і спалили 19 господарств (Бурштин Ілько, Вітик Григорій, Копанський Михайло, Копанський Юрій, Кубах Степан, Кудрик Матвій, Кульпака Ілько, Лихач Василь, Лихач Григорій, Лихач Іван, Лихач Ілько, Лихач Теодор, Мачуга Іван, Мачуга Михайло, Мачуга Теодор, Мелешко Дмитро, Оманський Микола, Панас Дмитро і Заставний Дмитро).

[...]

Село Підомщина в більшості українське. Національна свідомість населення слаба. До 1944 р. переважали тут комуністичні впливи. Селяни згаданого села після акції розійшлися по присілках, але внаслідок нового терору ВП і польського цивільного населення виїхали осінню 1945 р. до УРСР.

Село тероризоване через большевицькі спецвідділи, ВП і польське цивільне населення.

Загально: вбитих 23 мужчин (через большевиків).

Зрабовано: 36 коров, 25 коней, 70 шт. дрібного скоту, загально ограблене ціле село.

Спалили 92 господарства.

Всі акти терору не є заподані, тому що не було від кого стягнути даних для цього.

[...]

Село Олака мішане (більшість поляків). Національна свідомість українського населення слаба. Село тероризоване через МО, ВП та місцеве польське населення. Під впливом терору селяни виїхали весною і осінню 1945 р. до УРСР.

Загально:

Зрабовано 18 коров.

Всі акти терору не є заподані, тому що не було від кого стягнути даних до цього.

[...]

Нова Гребля:

Село Нова Гребля в більшості польське. Українці 20–25%. Національна свідомість українського населення слаба. Село сильно тероризоване через місцеве МО і польське населення, наслідком чого осінню 1945 селяни виїхали до УРСР. Всі акти терору не є заподані, тому що не було від кого стягнути даних до цього.

Олешичі:

Воля Олешицька:

[...]

29.III.1945 МО з Олешич в числі 15 чол[овік] вбила ніччю 2 селян, а саме: Варивода Іван — 47 років життя, Голічко Микола — 75.

[...]

10.IX.1945 ВП вбило селянина Малька Івана — 38 років життя, який перевозив їх лісом з Олешич до Дахнова.

[...]

Забіла:

15.XII.1945 ВП вбило сел[янина] Лебедь Степана.

Ушківці:

26. XI.1944 МО з Олешич вбила сел[янина] Маскович Івана — 35 років життя.

[...]

Нове Село:

Село Нове Село в більшості українське (поляків около 20%). Національна свідомість добра. Селяни тероризовані через МО місцеву і позамісцеву, ВП і поляків цивілів з Чесанова і інших, наслідком чого майже всі селяни українці осінню 1945 р. виїхали до УРСР.

Загально: вбитих 3 мужчин (через ВП і МО).

Зрабовано: коров 24, коней 26, дрібного скоту 97 шт., збіжжя 8800 кг, загально ограблені майже всі селяни українці. Спалено 22 господарств. Акти терору, згідно грабунку, є заподані з цих селян, які до кінця 1945 р. не виїхали до УРСР. Населення, яке виїхало до УРСР, було тероризоване нарівні з тими, що залишилися.

Село Мішаниця в більшості українське. Рівень національної свідомості низький. Селяни частинно скомунізовані. Село тероризоване через МО і польські банди, які рекрутувалися з сіл: Майдан Синявський, Колинець, Воля Обжанська і інших.

Загально: вбитих 2 мужчин — 1 через МО, 1 через польську банду.

Зрабовано: коров 77, коней 62, дрібного скоту 29 шт., збіжжя 52800 кг, загально ограблених 14 селян.

[...]

Німстів:

[...]

10.III.1945 р. МО з фільварків арештувала, відтак розстріляла Лозинського Івана — 33 років життя.

[...]

28.IV.1945 р. член МО з Німстова — Коваль Юзеф вбив Дуду Микола — 7 років життя.

29.IV.1945 р. МО і цивільні поляки з фільварків вбили Туркіць Якіма — 39 років життя.

[...]

17.X.1945 р. кількох вояків ВП, яке квартирувало в с. Люблинець Новий, приїхало до с. Люблинець Старий тероризувати населення. Під час грабунку і побою населення наробило крику, після чого решта ВП, яке було в с. Люблинці Новому, почало обстрілювати село Люблинець Старий, та, прийшовши до села, запалили частину села, у висліді чого згоріло 42 господарства. Тоді також вбили 4 людей, між ними Рибашт Анну — 24 років життя, яку хотів знасилувати польський поручник. Згадана дівчина боронилася, що розлостило поручника, і він її застрілив, а відтак кинув у вогонь.

В жовтні 1945 р. ВП вбило Гарасима Михайла, який відвозив своє добро до станції, щоб виїжджати до УРСР. По дорозі стрінуло його ВП, відобрало майно і коні, а його самого вбило.

[...]

14.X.1945. до села приїхало ВП виганяти населення до виїзду в УРСР. Населення почало втікати, за якими поляки відкрили вогонь з різного рода зброї, навіть з гарматок, наслідком чого ранили 3 особи. Тих, яких застали в хатах, силою гнали до станції в Любачові.

[...]

Мощаниця:

7.IX.1944 р. МО з Дикова Старого вбила сел[янина] Обчанського Миколу — 37 років життя, як політично підозрілого.

[...]

15.XI.1945 р. МО вбила сел[янина] Богуцького Івана — 65 р. життя.

22.XI.1945 р. ВП приїхало до села, щоб виселювати українців. Населення почало розбігатися і критися, хто куди міг. За втікаючими відкрили вогонь, наслідком чого вбили:

1. Гарасим Михайла
2. Маркевич Юрія, та ранили:
  1. Ванкевич Катерину
  2. Кушак Марію.

Село Люблинець Старий українське. Рівень національної свідомости добрий. Селяни тероризовані через МО, ВП, польські банди і польське цивільне населення з дооколичних польських сіл.

Загально: вбитих 42, з того мужчин 35, жінок 6, дітей до 15 років 1 (через ВП і МО 21 мужчин, 5 жінок, 1 дитина, через ВП 6 мужчин, 1 жінка, через МО 6 мужчин, через польську банду 2 мужчин), ранилих 5 — 2 жінки, 3 мужчин (через ВП).

Зрабовано: коров 193, коней 191, дрібного скоту 587 шт., збіжжя 82 300, загально ограблені всі селяни.

Спалених 231 господарств.

[...]

23.III.1945 р. ВП, МО з Любачівського повіту і польське цивільне населення з дооколичних сіл перевели терористичну акцію на села Люблинець Новий і Старий. Під час акції на с. Люблинець Старий вбили слідуючих людей:

1. Амбріс Василь	— 35 років життя.
2. Амбріс Григорій	— 35 " — "
3. Амбріс Дмитро	— 35 " — "
4. Артемович Іван	— 31 " — "
5. Богуцький Іван	— 43 " — "

6. Гах Микола	— 47	" — "
7. Дріст Степан	— 15	" — "
8. Карпик Дмитро	— 43	" — "
9. Карпик Марія	— 25	" — "
10. Ковалин Теодор	— 45	" — "
11. Козій Степан	— 50	" — "
12. Колега Іван	— 47	" — "
13. Колега Михайло	— 35	" — "
14. Кочолат Анастасія	— 45	" — "
15. Крупський Іван	— 47	" — "
16. Кузина Параскевія	— 35	" — "
17. Лебедович Андрій	— 60	" — "
18. Левкович Дмитро	— 65	" — "
19. Митко Юрій	— 45	" — "
20. Оверко Марія	— 30	" — "
21. Парстинак Іван	— 50	" — "
22. Типило Василь	— 36	" — "
23. Хомин Андрій	— 20	" — "
24. Хомин Катерина	— 13	" — "
25. Хомин Михайло	— 33	" — "
26. Чорна Анна	— 17	" — "
27. Шеремет Михайло	— 36	" — "

Зрабували: коров 101, коней 89, дрібного скоту 268, збіжжя 39 200 кг, загально ограблені всі селяни. Спалили 189 господарств.

2.II.1945 р. незнані польські бандити вбили сел[янина] Качор Івана — 50 років життя.

27.II.1945 р. такі ж бандити вбили Артемович Михайла — 25 років життя.

[...]

7.II.1946 ВП вбило Качмарик Еву — 20 років життя, яка втікала зі своїм майном перед червоними бандитами.

Село Люблинець Новий українське. Рівень національної свідомости добрий. Селяни тероризовані через МО (головно з Фільварків, Руди Ружанецької і Чесанова), ВП, большевицькі спецвідділи, польські банди і польське цивільне населення з дооколичних сіл.

Загально: вбитих 76 — мужчин 73, жінок 3 (через МО 32 мужчин, — тут вчислені ті, які пропали без вісті, забрані через МО — 30 мужчин, через МО і ВП 37 мужчин, через польську лоівку 3 мужчин, 1 жінка, через ВП 2 жінки, через польську банду 1 мужчина).

Ранених: 6 — мужчин 5, жінка 1 (через большевицькі спецвідділи 4 мужчин, через польську лоівку 1 жінка, 1 мужчина).

Зрабовано: коров 213, коней 181, дрібного скоту 281, збіжжя 143 800 кг, загально ограблені — всі селяни села.

Спалених 104 господарств.

Люблинець Старий:

10.X.1944 МО зі станиць Любачівського повіту перевела облаву на мужчин. Під час облави зловила 2 мужчин, а саме: Білий Степан — 56 років життя (солтис), Рибавт Михайло — 56, яких забрали з Люблинець Новий до села Руда Ружанецька, де їх правдоподібно ще цієї ночі розстріляли.

[...]

29.VIII.1945 МО вбила сел[янина] Цозу Василя — 38 років життя.

10.IX.1945 МО ранила сел[янина] Козелко Дмитра.

[...]

Прис[ілок] Онишки

В лютому 1945 р. МО з Залісся вбила сел[янина] Онишко Матвія.

[...]

Село Диків Старий в більшості українське (поляків 26 %).

Національна свідомість населення середня. До 1939 р. частина населення була скомунізована, зараз переважають наші впливи. Село тероризоване через МО місцеву і позамісцеву, большевиків, ВП, польські банди й польське цивільне населення.

Загально: вбитих 4 (через ВП) і арештованих 1 (через ВП).

Зрабовано: коров 37, коней 64, дрібний скот 67, збіжжя 78 200, загально зрабованих селян українців 77.

[...]

Жуків:

В січні 1945 р. польська банда вбила Грицько Анастасію — 17 років життя.

[...]

В жовтні 1945 р. ВП вбило Золу Юрія — 16 років життя.

[...]

Село Жуків в більшості українське (поляків около 30%). Національна свідомість українського населення середня. Селяни тероризовані через МО (головно з Плазова і Руди Ружанецької), ВП і польські цивільні банди, які рекрутувались з сіл Руда Ружанецька, Гута Ружанецька, Борівець і інших.

Загально: вбитих 3 — 2 жінки, 1 мужчина (через ВП 1 жінка, 1 мужчина, через польську банду 1 жінка).

[...]

Коровиця Лісова:

[...]

8.I.1945 р. МО вбила сел[янина] Брюк Степана — 45 років життя.

26.II.1945 р. МО місцева й з доколичних станиць перевели терористичну акцію на село. Під час акції вбили слідуючих селян:

1. Бабель Анна — 18 років життя.
2. Бабель Іван — 56 " — "
3. Бабель Марія — 21 " — "
4. Бабель Петро — 76 " — "
5. Залізко Степан — 15 " — "
6. Паньків Іван — 45 " — "
7. Паньків Катерина — 76 " — "
8. Паньків Марія — 49 " — "
9. Шпак Анастасія — 65 " — "
10. Шпак Анна — 11 " — "
11. Шпак Катерина — 41 " — "
12. Шпак Михайло — 44 " — "
13. Яремус Анна — 64 " — "
14. Яремус Анна — 5 " — "
15. Яремус Катерина — 10 " — "
16. Яремус Марія — 35 " — "
17. Яремус Теодор — 62 " — "

У березні 1945 р. місцева МО вбила:

1. Данів Анна
2. Данів Марія

24.IV.1945 р. місцева МО вбила слідуючих селян:

1. Блюс Катерина — 58 років життя.
2. Блюс Юлія — 20 " — "
3. Блюс Петро

28.IV.1945 р. польська банда з с. Лукавець вбила селянина Мацелко Григорія. У нього забрали 2 коні, віз.

Село Коровиця Лісова в більшості українське. Національна свідомість населення середня. Село тероризоване через МО місцеву й доколичних станиць, большевицькі спецвідділи і польські банди, наслідком чого населення виїхало до УРСР весною 1945 р. Всі акти терору не є заподані з огляду на це, що населення виїхало й не було від кого стягнути даних для цього.

Загально: вбитих 25 — жінок 12, мужчин 9, дітей 4 (від 5–15 років) (через МО 12 жінок, 4 дітей, 7 мужчин, через большевиків 1 мужчина, через польську банду 1 мужчина); арештованих 3 мужчин (2 через МО, 1 через НКВД — арештовані пропали без вісти).

Зрабовано: 2 коні і віз.

[...]

Коровиця Сама:

Село Коровиця Сама в більшості українське. Село тероризоване через МО місцеву й дооколичних станиць і большевицькі спецвідділи, наслідком чого населення виїхало до УРСР весною 1945 р.

Всі акти терору не є заподані з огляду на це, що населення виїхало і не було від кого стягнути даних для цього.

Загально: вбитих 9 — 1 жінка, мужчин 8 (через большевиків 1 жінка, 9 мужчин, через МО 2 мужчин).

Спалених 7 господарств.

[...]

Криве:

В листопаді 1944 р. МО вбила Залужень Івана 16 років життя.

[...]

Село Криве українське. Національна свідомість населення слаба. Село тероризоване через МО і ВП. Наслідком терору й ворожої пропаганди населення весною і осінню 1945 р. [виїхало] до УРСР.

Загально: вбитих 1 мужчина (через МО).

Зрабовано: коров 13, коней 28, дрібний скот 24, збіжжя 950 кг, загально зрабованих селян українців 11.

Лівча:

4.IX.1944 р. большевицькі спецвідділи і МО переводили облави на ліси й села. Під час облави в с. Лівча вбили слідуєчих мужчин:

1. Горівник Степан	— 18 років життя.
2. Кочулак Михайло	— 39 " — "
3. Кругляк Іван	— 45 " — "
4. Мороз Степан	— 58 " — "
5. Трухан Іван	— 44 " — "

[...]

14.I.1945 р. місцева МО вбила сел[янина] Голуб Василя — 48 років життя за це, що його син при УПА.

[...]

28.I.1945 ВП заскочило в лісі сел[янина] Яциняк Івана — 34 років життя, якого на місці вбили. Цього ж дня місцева МО хотіла арештувати сел[янина] Забовського Михайла — 41 рік життя, одначе цей почав втікати. В зв'язку з цим міліція відкрила вогонь і ранила його, так що цей невздовзі помер від рани.

[...]

Село Лівча в більшості українське. Національна свідомість середня, останньо добра. Село стероризоване через большевицькі

спецвідділи, МО місцеву і позамісцеву, ВП і польське цивільне населення, МО переводила грабунки й ревізії у підозрілих селян українців, як також у тих, яких сини або хтось з рідні є в УПА. ВП тероризувало українське населення, щоб тим самим примусити його до виїзду з Польщі до УРСР.

Загально: вбитих 11 — 1 жінка, 10 мужчин (через большевиків разом з МО 6 мужчин, через большевиків 1 мужчина, через МО 2 мужчин, через ВП 1 жінка, 1 мужчина); ранених 1 мужчина (через ВП).

Зрабовано: коров 98, коней 38, дрібного скоту 143, збіжжя 26 790 кг. Загально зрабованих селян українців 83. Спалених 2 господарства.

Кобильниця Волоська:

2.XI.1944 р. МО з Великих Очей застрілила у власній хаті сел[янина] Немирівського Павла — 30 років життя.

30.X.1944 р. МО з Великих Очей застрілила сел[янина] Федорович Данила — 44 років життя.

27.II.1945 р. МО з Великих Очей перевела терористичну акцію на село. Під час акції застрілили слідуючих селян:

1. Вушко Марія — 47 років життя.
2. Давидович Семен — 43 " — "
3. Ковалик Іван — 23 " — "
4. Левко Дмитро — 41 " — "
5. Левко Катерина — 23 " — "
6. Левко Марія — 23 " — "
7. Миколик Микола — 18 " — "
8. Ханас Петро — 43 " — "

Село Кобильниця Волоська в більшості українське (10% поляків). Національна свідомість населення слаба. Село тероризоване у великій мірі через МО з Великих Очей і сусідних станиць, польські банди й большевиків пограничників, наслідком чого населення виїхало до УРСР (частина весною, частина осінню 1945 р.).

Всі акти терору не є заподані з огляду на це, що населення виїхало й не було від кого стягнути даних для цього.

Загально: вбитих 10 — 3 жінки, 7 мужчин (через МО з Великих Очей).

Кобильниця Руська:

8.XI.1944 р. під час акції, МО з Великих Очей вбила сел[янина] Ханик Петра — 30 років життя.

8.I.1945 р. МО з Великих Очей арештувала й розстріляла сел[янина] Пону Олексу — 32 років життя.

5.II.1945 р. ніччю МО з Великих Очей застрілила сел[янина] Осьмак Панька — 30 років життя.

12.II.1945 р. МО з Великих Очей арештувала й розстріляла слідуєчих селян:

1. Гусак Микола — 40 років життя.
2. Дац Микола — 22 " — "
3. Крупа Михайло — 39 " — "
4. Кубак Евген — 17 " — "

Цього ж дня застрілили нічню учителя Саєвич Олексу — 31 років життя.

14.II.1945 р. ВП і МО з Великих Очей та дооколичних станиць перевели терористичну акцію на село. Під час акції вбили слідуєчих селян:

1. Бейдала Петро — 25 років життя.
2. Бушко Михайло — 37 " — "
3. Бушко Осип — 27 " — "
4. Грицина Іван — 35 " — "
5. Грицина Степан — 42 " — "

16.XII.1944 р. МО з Жапалова арештувала сел[янина] Кудриши Миколу — 31 років життя.

[...] [Суха Воля]

Село Суха Воля українське. Національна свідомість населення добра. Село тероризоване через большевицькі спецвідділи, МО (особливо з Залісся), ВП і польське цивільне населення. Наслідком цього терору, селяни виїхали осінню 1945 р. до УРСР.

Загально: вбитих 21 мужчин (через большевицькі спецвідділи 9, через МО 5, через ВП 7); арештованих 6 мужчин (через МО); ранених 1 мужчина (через МО).

Зрабовано: коров 32, коней 5, дрібного скоту 50 шт., збіжжя 1 000 кг.

Спалених господарств 40. Загально зрабованих майже всі українці.

Тимці:

[...]

Село Тимці українське. Національна свідомість населення слаба. Селяни тероризовані через МО, ВП і польське цивільне населення, наслідком чого весною і осінню 1945 р. виїхали до УРСР.

Загально: вбитих 2 жінки (через МО); ранених 1 жінка, 1 мужчина (через МО).

Зрабовано: коров 7, коней 26, дрібного скоту 65, збіжжя 2 950 кг, загально зрабованих селян українців 31.

Спалених 2 господарства.

[...]

Улазів:

[...]

13.X.1944 р. польська банда з Обші вбила нічню сел[янина] Ярошко Павла — 60 років життя.

15.X.1944 р. ця сама банда вбила 2 селян, а саме:

1. Лозинський Андрій — 32 років життя.
2. Скалій Олег — 50 " — "

Причиною вбивства було, мабуть, це, що згадані селяни пізнали бандитів.

[...]

Село Улазів в більшості українське (населення около 15 %).

Рівень національної свідомості середній. Селяни тероризовані через МО місцеву і позамісцеву, ВП, польські банди й большевиків.

Загально: вбитих 3 мужчин (через польську банду).

Зрабовано: коров 126, коней 131, дрібного скоту 134 шт., збіжжя 177 000 кг, загально ограблених 137 селян.

Спалених 5 господарств.

[...]

Хотилуб:

[...]

2.IV.1945 р. ВП (штурмівка) разом з МО в числі около 100 чол[овік] перевели терористичну акцію на село. Під час акції вбили слідуючих людей:

1. Гуль Тимко — 60 років життя
2. Грицько Олекса — 55 " — "
3. Трухан Іван — 56 " — "
4. Чухарський Михайло — 23 " — "
5. Чухарський Степан — 18 " — "
6. Яцуха Ева — 19 " — "
7. Яцуха Михайло — 38 " — "

[...]

Село Хотилуб в більшості українське. Національна свідомість населення середня. Селяни тероризовані через МО місцеву і позамісцеву, ВП і польські банди.

Загально: вбитих 9 — 1 жінка, 8 мужчин (через МО і ВП 1 жінка, 7 мужчин, через большевиків 1 мужчина), 79 осіб вбитих під час акції на с. Гораєць.

Зрабовано: коров 39, коней 58, дрібного скоту 59 шт., збіжжя 28 000 кг, загально ограблені майже всі селяни українці. Спалених 71 господарств.

Додаток: 20.III.1945 р. МО вбила Мархевку Івана — 28 років життя.

27.III.1945 р. польська банда з Майдану Синявського [...] ніччю на село і замордувала слідуючих селян українців:

1. Козак Дмитро — 16 років життя.
2. Козак Петро — 43 " — "
3. Козак Теодозія — 45 " — "
4. Козак Филимон — 47 " — "
5. Козакевич Теодозія — 78 " — "
6. Лисяк Богдан — 40 " — " (учитель)
7. Лисяк Константина — 42 " — " (учителька)
8. Общанський Іван — 21 " — "
9. Сарабура Михайло — 33 " — "
10. Сум Теодор — 37 " — "
11. Черняк Андрій — 45 " — "

[...]

[не відчитується назва села]

30.XII.1945 р. ВП (штурмівка) разом з МО з Горинця, Башні і Любачева в числі коло 200 чоловік перевели терористичну акцію на село, в часі якої мужчин, які не втекли і не сховалися, половили і зігнали на город Гія Тимка, тут устали всіх в ряд, до яких поручник сказав, що акцію зробили за те, що попереднього дня в селі Радруж зістав вбитий солтис і секретар громади. Після цього визначили 6 мужчин, яким казали відійти на бік, а решту відпустили домів, крім 8, яких забрали до Любачева на допити. Відставлених з ряду 6 мужчин зігнали коло церкви і тут їх розстріляли, а саме:

1. Дида Василь — 54 роки життя
2. Дудневич Михайло — 19 " — "
3. Озимок Василь — 21 " — "
4. Озимок Григорій — 34 " — "
5. Страчак Олекса — 39 " — "
6. Стельмах Максим — 51 " — "

Спалили 30 господарств, які перед тим цілковито ограбили. Арештованих по кількох днях звільнили.

30.XII.1945 р. ВП, яке виселювало українців з теренів Любачівщини, щоб примусити селян до виїзду, рабували і тероризували їх. Тоді вбили селянина Галань Семка — 68 років життя.

[...]

Село Радруж українське. Національна свідомість населення середня. Селяни тероризовані через НКВД, большевиків-пограничників (через село переходить большевицько-польський кордон), ВП, МО і польське цивільне населення, наслідком чого пізною осінню 1945 р. виїхали до УРСР. Залишилася дуже мала частина селян.

Загально: вбитих 14 мужчин (через большевиків 7, через ВП і МО 6), арештованих 10 — 2 жінки, 8 мужчин (через НКВД 1 жінка, через ВП 1 жінка, через ВП і МО 8 мужчин — звільнили).

Зрабовано: коров 10, коней 5, дрібного скоту 43, збіжжя 4 250 кг, загально зрабованих селян українців 46.

Спалених 58 господарств.

[...]

Синявка:

[...]

4.III.1945 р. ВП (штурмівка), МО і УБП перевели обласу на ліс біля Синявки, де квартирували два Самооборонні Кущеві Відділи. Після жорстокого бою, в якому втратили 2 вбитих і 1 раненого, перейшли до с. Синявка, де вбили 22 особи, ограбили ціле село (49 господарств — забрали всі коні, корови, дрібний скот, збіжжя) і спалили 23 господарства. Вбили:

1. Барич Андрій — 48 років життя.
2. Бордій Григорій — 16 " — "
3. Бордій Степан — 34 " — "
4. Бордій Теодор — 50 " — "
5. Бордій Юрій — 30 " — "
6. Березівський Андрій — 55 " — "
7. Гриневський Степан — 19 " — "
8. Гузко Петро — 40 " — "
9. Ждан Андрій — 49 " — "
10. Ждан Іван — 49 " — "
11. Ждан Микола — 34 " — "
12. Ковалишин Михайло — 35 " — "
13. Ковальський Іван — 50 " — "
14. Ковальський Теодор — 44 " — "
15. Комар Осип — 26 " — "
16. Кузик Анастасія — 35 " — "
17. Кульматицький Юрій — 25 " — "
18. Пеняга Микола — 40 " — "
19. Сіркевич Григорій — 55 " — "
20. Ханас Іван — 26 " — "
21. Ханас Степан — 51 " — "
22. Цолта Олекса — 41 " — "

Арештованих 22 мужчин — звільнили 21 (через МО і ВП).

Зрабовано: коров 176, коней 149, дрібного скоту 292 шт., збіжжя 21 900 кг. Загально ограблені всі селяни українці.

Залуже:

[...]

Село Залуже в більшості українське. Національна свідомість населення слаба. Селяни тероризовані через МО, місцеву і поза-місцеву, ВП і польське цивільне населення, наслідком чого населення весною 1945 р. виїхало до УРСР. (Залишилося около 40 господарств.)

Загально: зрабовано: коров 26, коней 23, дрібного скоту 17 шт., збіжжя 2 700 кг, загально ограблені майже всі селяни українці, які залишилися.

Примітка. Акт терору, зглядно грабунки, подано виключно з тих селян, які до кінця 1945 р. не виїхали до УРСР. Ті, які виїхали, були тероризовані на рівні з тим населенням, яке залишилось, але не було від кого стягнути даних для цього.

[...]

2.III.1945 р. ВП (штурмівка) разом з МО з Лівчі, Брусна Старого, Горинця і Нароля в числі 300 чол[овік] перевели терористичну акцію на с. Гута Стара. Мужчин згаданого села, почувши стріли, почали втікати, хто куди, але тут попали в руки поляків, бо село було окружене. Поляки 2 хлопців зловили живими, а решту постріляли на місці. Зловлених привели коло школи й тут їх розстріляли. Загально вбили того дня 10 мужчин, а саме:

1. Бень Степан	— 34 років життя.
2. Козубаль Іван	— 35 " — "
3. Кузіна Юліян	— 34 " — "
4. Лис Андрій	— 34 " — "
5. Лойко Іван	— 19 " — "
6. Манчур Андрій	— 48 " — "
7. Наконечний Олекса	— 58 " — "
8. Обшанський Волод[имир]	— 16 " — "
9. Обшанський Мирон	— 18 " — "
10. Саміла Степан	— 40 " — "

Ранили Бень Василя.

[...]

20.IV.1945 р. ВП вбило сел[янина] Піх Ксеню — 37 років життя.

[...]

[Кобильниця Руська]:

6. Дума Дмитро	— 50 років життя.
7. Збир Петро	— 31 " — "
8. Каліта Степан	— 40 " — "
9. Костик Анна	— 55 " — "

10. Лисечко Осип	— 34	" — "
11. Лозинський Василь	— 38	" — "
12. Міляц Дмитро	— 40	" — "
13. Міляц Дмитро	— 30	" — "
14. Огірко Осип	— 35	" — "
15. Партика Василь	— 34	" — "
16. Пілик Петро	— 45	" — "
17. Пілик Теодор	— 50	" — "
18. Сеник Іван	— 40	" — "
19. Скриба Михайло	— 40	" — "
20. Согоров Лев	— 34	" — " (священик)
21. Фенцин Роман	— 40	" — "
22. Ханик Дмитро	— 34	" — "
23. Ханик Петро	— 31	" — "
24. Ханик Теодор	— 33	" — "
25. Хомин Петро	— 34	" — "

Село Кобильниця Руська в більшості українське. Національна свідомість населення слаба. Село затероризоване у великій мірі через МО з Великий Очей і сусідніх станиць, ВП, польські банди й большевиків-пограничників, наслідком чого населення виїхало до УРСР. Більша частина населення виїхала весною, а решта осінню 1945 р. Всі акти терору не є заподані з огляду на це, що населення виїхало й не було з кого стягнути даних до цього.

Загально: вбитих 33 — 1 жінка, 32 мужчин (через ВП і МО 1 жінка й 24 мужчин, через МО з Великих Очей 8 мужчин).

Коровиця Голодівська:

[...]

22.II. МО нічю вбила селян: Хахура Анна — 36 років життя, Хахура Олекса — 39 років. У сел[янина] Борщ Андрія зрабували 1 корову. Спалили 2 господарства (Борщ Андрія, Левус Ольги).

3.IV.1945 МО вбила сел[янина] Стронцького Івана — 43 років життя. У сел[янина] Серпенського Івана зрабували 2 корови. В квітні 1945 большевицькі пограничники вбили Данів Петра. 24.IV.1945 місцева МО вбила селян:

1. Бобель Катерина	— 65 років життя
2. Демків Петро	— 17 " — "
3. Дробут Михайло	— 17 " — "
4. Микльош Михайло	— 17 " — "

[...]

Село Коровиця Голодівська в більшості українське. Національна свідомість населення середня. Село тероризоване через

МО місцеву й сусідніх станиць, ВП, большевицькі спецвідділи й большевиків пограничників, наслідком чого населення виїхало до УРСР весною 1945 р. Всі акти терору не є заподані з огляду на це, що населення виїхало й не було від кого стягнути даних для цього.

Загально: вбитих 28 — 8 жінок, 3 дітей від 5–15 років, 17 мужчин (через МО 8 жінок, 3 дітей, 12 мужчин, через большевиків 5 мужчин).

Арештованих: 1 (через МО) — пропав без вісти.

Зрабовано: коров 3.

Спалених 14 господарств.

[...]

Лукавець:

20.II.1945 р. місцева МО арештувала, а відтак вбила слідуючих селян:

1. Кондрат Микола — 32 років життя

2. Кузик Василь — 25 " — "

3. Кузик Олекса — 24 " — "

27.IV.1945 р. ті самі арештували й вбили Сидор Теодора — 35 років життя.

Село Лукавець в більшості українське. Національна свідомість населення слаба. Село тероризоване через місцеву МО і польське цивільне населення.

Загально: вбитих 4 мужчин (через МО).

Всі акти терору не є заподані з огляду на це, що населення виїхало весною 1945 р. до УРСР.

[...]

Люблинець Новий:

3.IX.1944 р. польські бандити вбили Денеку Григорія — 15 років життя.

[...]

10.X.1944 р. МО зі станиць Любачівського повіту в числі около 150 чол[овік] перевели облаву на село. Під час облави арештували слідуючих мужчин:

1. Білий Степан — 35 років життя.

2. Богуцький Григорій — 35 " — "

3. Банкевич Ілько — 32 " — "

4. Бальницький Олекса — 42 " — "

5. Банкевич Петро — 43 " — "

6. Войтко Григорій — 46 " — "

7. Гуль Андрій — 41 " — "

8. Діжин Василь — 34 " — "

9. Грицько Андрій — 33 " — "

10. Грицько Іван	— 28	" — "	
11. Грицько Ілько	— 43	" — "	
12. Грицько Михайло	— 36	" — "	
13. Денека Григорій	— 46	років життя	
14. Денека Іван			
15. Зінкевич Андрій	— 36	років життя	
16. Зінкевич Іван	— 35	" — "	
17. Зола Ілько	— 42	" — "	
18. Карпінський Іван	— 39	" — "	
19. Карпінський Теодор	— 34	" — "	
20. Курдупель Степан	— 33	" — "	
21. Калугін Григорій	— 20	" — "	
22. Облісний Михайло	— 38	" — "	
23. Паралюк Іван	— 19	" — "	
24. Рівчак Михайло	— 30	" — "	
25. Синашко Михайло	— 46	" — "	
26. Філь Степан	— 48	" — "	
27. Хом'як Григорій	— 40	" — "	
28. Чабан Іван	— 45	" — "	(солтис)
29. Шеремет Григорій	— 40	" — "	
30. Ярема Іван	— 40	" — "	

Арештованих відставили до с. Руда Ружанецька, де правдоподібно іще цієї самої ночі розстріляли (до сьогодні не вдалося устійнити, помімо великих зусиль, що з ними сталося, і про жадного з них немає ніякої вісти). Згаданих мужчин забрали в зв'язку з цим, що в лісі між Люблинцем з Рудою Ружанецькою пропало 4 лісних — поляків.

[...]

12.II.1945 р. МО з Німстова вбила сел[янина] Кіт Івана — 48 років життя.

15.III.1945 р. польська боївка вбила слідуючих людей:

1. Денека Марія — 19 років життя.
2. Ступак Дмитро — 35 " — "

Ранили:

1. Денеку Степан — 48 років життя.
2. Качор Анастасія

Повертаючи на Чесанів, по дорозі стрінули двох господарів, яких постріляли, а саме:

1. Козій Іван — 35 років життя.
2. Колега Іван — 42 " — "

Коні побитих боївка забрала зі собою.

23.III.1945 р. ВП і МО з Любачівського повіту перевели терористичну акцію на села Люблинець Новий і Старий. Під час акції в с. Люблинець Новий вбили слідуючих людей:

1. Білий Григорій — 46 років життя.
2. Білий Іван — 48 " — "
3. Білий Михайло — 55 " — "
4. Бумбар Іван — 50 років життя.
5. Ванкевич Ілько — 30 " — "
6. Гінка Посафат — 35 " — "
7. Денека Михайло — 19 " — "
8. Зінкевич Андрій — 53 " — "
9. Зінкевич Микола — 62 " — "
10. Зінкевич Михайло — 55 " — "
11. Кармінецький Дмитро — 45 " — "
12. Кармінецький Іван — 45 " — "
13. Качор Андрій — 45 " — "
14. Кіт Андрій — 54 " — "
15. Кіт Василь — 47 " — "
16. Кіт Михайло — 19 " — "
17. Комар Григорій — 55 " — "
18. Комар Микола — 32 " — "
19. Комар Михайло — 65 " — "
20. Крунис Іван — 31 " — "
21. Круцько Дмитро — 61 " — "
22. Куцак Іван — 38 " — "
23. Куцак Ілько — 42 " — "
24. Комар Олекса — 83 " — "
25. Левкович Іван — 57 " — "
26. Мазурен Степан — 39 " — "
27. Мельник Степан — 35 " — "
28. Митко Теодор — 35 " — "
29. Панасик Іван — 45 " — "
30. Пашко Іван — 17 " — "
31. Пашко Михайло — 30 " — "
32. Паралюк Степан — 39 " — "
33. Пецьо Михайло — 33 " — "
34. Равський Іван — 73 " — "
35. С[...] Теодор — 42 " — "
36. Тарабан Кость — 39 " — "
37. Філь Степан — 30 " — "

Зрабували: коров 78, коней 79, дрібного скоту 171 шт., збіжжя 6 800 кг.

Загально зрабовані всі селяни. Спалили 104 господарств.

В акції брали участь також цивільні поляки з дооколичних сіл, які йшли за військом і грабували. [...]

Село Гута Стара в більшості українське. Національна свідомість українського населення середня. Селяни тероризовані через МО, ВП, большевицькі спецвідділи і польське цивільне населення.

Загально: вбитих 12 — жінок 1, мужчин — 11 (через ВП і МО — 10 мужчин, через ВП 1 жінка, 1 мужчина), арештованих 3 мужчин (2 через большевиків, 1 через ВП); ранених 1 мужчина (через ВП і МО).

Зрабовано: коров 36, коней 60, дрібного скоту 89, збіжжя 8 020 кг, загально зрабованих селян українців 86.

Спалених 3 господарства.

[...]

Село Девятир в більшості українське. Національна свідомість українського населення середня, останньо слаба (через село переходить большевицько-польський кордон, так що большевики — НКВД, мають тут свої впливи). Селяни тероризовані через большевицькі спецвідділи, пограничників, МО і ВП.

Загально: вбитих 7 мужчин (через НКВД 4, через МО 1, через польську банду 2); арештованих 9 — 6 мужчин, 3 жінки (через НКВД 6 мужчин — 1 звільнили, через большевиків-пограничників 3 жінки — 1 звільнили).

Зрабовано: коров 4, коней 12, дрібного скоту 24, збіжжя 4 100 кг, загально зрабованих селян українців 13.

[...]

Село Ворхів в більшості українське. Національна свідомість середня, а то й слаба. Село тероризоване через МО, ВП і большевиків. Осінню 1945 р. під впливом терору ВП населення виїхало до УРСР.

Загально: вбитих 2 мужчин (через большевиків — спецвідділи).

Зрабовано: коров 8, коней 2, дрібний скот 4.

[...]

Брусно Нове:

[...]

28.I.1945 р. ВП і МО з Брусна Нового разом з большевиками в числі около 300 чол[овік] перевели терористичну акцію на присілок Брусна Нового — Салаші. Під час акції ловили мужчин, грабували що попало, катували жінок, питаючи за бандерівцями, а на кінець попідрівлювали.

[...]

Село Цівків мішане, переважно поляки. Національна свідомість населення українського слаба. Селяни тероризовані через польські банди, які рекрутувалися зі злочинців місцевих і сусідніх сіл, а головню з Майдану Синявського. Наслідком цього терору частина селян виїхало осінню 1945 р. до УРСР.

Загально: вбитих 11 — 3 жінки, 8 мужчин (через польську банду).

Зрабовано: коров 42, коней 40, дрібного скоту 16.

Шутків:

6.XI.1945 р. ВП, яке заквартирувало в селі в числі 130 чол[овік], вбило сел[янина] Флис Василя — 55 років життя.

10.XI.1945 р. це саме ВП вбило сел[янина] Флис Михайла — 24 років життя.

18.XI.1945 р. вбили сел[янина] Озерко Осипа — 22 років життя.

Село Шутків в більшості польське, українців 30–40%. Національна свідомість українського населення слаба. Селяни тероризовані через МО, ВП, місцеве польське населення й банди, потворені з поляків злочинців з дооколичних сіл, наслідком чого весною, а решта осінню 1945 р. виїхали до УРСР. Всі акти терору не є заподані, тому що при їх опрацюванні не було від кого стягнути даних для цього.

Загально: вбитих 3 мужчин (через ВП).

[...]

10.X.1944 р. МО з Дикова Старого вбила сел[янина] Пиріг Михайла — 32 років життя, запідозріваючи його в співпраці з повстанцями (УПА).

Село Диків Новий в більшості українське (поляків 20%). Національна свідомість населення середня. До 1939 р. частина населення була скомунізована, зараз переважають наші впливи. Село тероризоване через МО з Дикова Старого й позамісцеву, большевиків, ВП і польське цивільне населення. ВП тероризувало й грабило українське населення, щоб тим самим примусити до виїзду до УРСР.

Загально: вбитих 3 (2 через ВП, 1 через МО), ранених 1 (через ВП), арештованих 12 (1 через частини ЧА, 6 через МО, 5 через ВП) — всі арештовані звільнені.

Зрабовано: коров 36, коней 41, дрібний скот 58, збіжжя 15 200 кг, загально зрабованих селян українців 46. Спалених — 1 хата.

[...]

Село Ялина в більшості українське. Національна свідомість українського населення слаба. Селяни тероризовані через МО (особливо в Заліссі), ВП і польське цивільне населення, наслідком чого осінню 1945 р. виїхали до УРСР.

Загально: 1 вбитий мужчина (через МО).

Зрабовано: коров 3.

Спалено 5 господарств.

Всі види терору не є заподані, тому що при їх опрацюванні не було від кого стягнути даних для цього.

[...]

Село Башня Гірна в більшості українське. Національна свідомість населення середня. Село тероризоване через ВП, МО, а особливо терору зазнали від місцевої і позамісцевої МО. Всі акти терору тут не є заподані з огляду на це, що населення під впливом терору виїхало весною 1945 р. до УРСР, так що при опрацюванні актів не було від кого стягнути точних даних.

[...]

Село Борова Гора в більшості українське. Національна свідомість населення середня. Село тероризоване через МО, ВП і УБП. Під впливом терору частина населення виїхала весною 1945 р. до УРСР (залишилося около 50 господарств). Осінню 1945 р. ВП вигнало решту населення, яке виїхало також до УРСР. Залишилося лише кілька господарів українців.

Загально: зрабовано — коров 10, коней 25, дрібний скот 48, збіжжя 10 900 кг, загально зрабованих селян українців 26; спалено 1 господарство.

[...]

Село Брусно Нове в більшості польське, українців 20–30%. Національна свідомість населення середня, а то й слаба. Перед тим переважали комуністичні впливи (до 1944 р.), зараз переважають наші. Село тероризоване через большевиків (спецвідділи), ВП, МО місцеву і позаміцеву.

Загально: вбитих 13 мужчин (2 через большевиків, 7 через ВП і МО, 2 через ВП, 1 через МО — пропав на форшпані).

Зрабовано: коров 25, коней 38, дрібний скот 61, збіжжя 11 625 кг, загально зрабованих селян українців 61. Спалені цілий присілок Салаші й 4 господарства в селі.

Брусно Старе:

[...]

2.III.1945 р. ВП (штурмівка) і МО з Горинця і Брусна Нового в числі около 200 чол[овік] перевели терористичну акцію на село. Під час акції стрічних мужчин стріляли на місці, жінок і дітей катували та рабували все, що попало — особливо цивільні поляки з дооколичних сіл, які їхали за військом, щоб грабити населення.

Тоді вбили:

1. Васильківський Іван	—	
2. Васильківський Степан	— 22 років життя	
3. Величковський Іван	— 31	" — "
4. Величковський Василь	— 12	" — "
5. Гас Ступан	— 16	" — "
6. Грабець Микола	— 35	" — "
7. Дудяк Іван	— 20	" — "
8. Кузневич Іван	— 33	" — "
9. Підгорецький Михайло	— 41	" — "
10. Хміль Василь	— 31	" — "
11. Хміль Григорій	— 32	" — "

[...]

Село Брусно Старе в більшості українське. Поляків 10–20 %. Національна свідомість населення середня, а то й слаба. Перед тим (до 1944 р.) переважали комуністичні впливи, зараз переважають наші. Село тероризоване через большевиків, ВП і МО та польське цивільне населення.

Загально: вбитих 2 жінки (через ВП), 1 дитина до 12 років (через ВП і МО), 15 мужчин (через большевиків 3, через МО 1, через ВП і МО 11).

Зрабовано: коров 43, коней 45, дрібний скот 32, збіжжя — 19 025 кг, загально зрабованих селян українців 60, спалених 28 господарств.

[...]

Верхрата:

29.XII.1945 р. о год. 23-тій ВП в числі 100 чол[овік] прийшло до с. Верхрата, де арештували 11 мужчин, а саме:

1. Гринька Василь	— 25 років життя	
2. Климко Михайло	— 19	" — "
3. Ковалин Михайло	— 38	" — "
4. Коріна Іван	— 38	" — "
5. Лука Олекса	— 15	" — "
6. Смут Микола	— 39	" — "
7. Смут Петро	— 32	" — "
8. Шупер Михайло	— 47	" — " (дяк)
9. Шупер Михайло	— 15	" — "
10. Шупер Теодор	— 43	" — "
11. Юськевич Онишко	— 41	" — "

Арештованих забрали до Горинця, а звідси до Любачева. В Горинці всіх сильно тортували так, що трьох зараз від тортур померло, а саме:

1. Гринька Василь — 25 років життя.
2. Шупер Михайло — 15 " — "
3. Юськевич Онишко — 41 " — "

Решта арештованих звільнили 3.І.1946 р. з Любачева.

[...]

Село Верхрата в більшості українське, національна свідомість населення середня. Село тероризоване через НКВД, большевиків-пограничників, ВП, МО, УБП і польські банди. Загально вбитих 36 — жінок 3, мужчин 33 (через НКВД 13, через пограничників 3, через частини ЧА 1, через ВП 8 і 6 вдусилося у криївках під час пожежі в часі акції, через УБП і ВП 1, через МО 1, через ВП 3 жінки), арештованих 82 — 10 звільнили, через пограничників 7 жінок — 5 звільнили й 12 мужчин — 7 звільнили, через ВП 27 мужчин — 24 звільнили, через УБП і ВП 1 жінку й 13 мужчин — 7 звільнили. Зрабовано коров 24, коней 73, дрібний скот 117, збіжжя 144 650 кг, загально зрабованих українців 612. Спалених 94 господарств. Ранених 4 мужчин (2 через пограничників, 2 через ВП).

Воля Велика:

[...]

Село Воля Велика в більшості польське, українців 30–40%. Національна свідомість населення слаба. Населення було тут більш спольщене. Зараз знаходиться під нашими впливами. Польське населення в час напруження українсько-польських відносин виїхало на польські терени. Українське населення тероризоване через большевиків (спецвідділи, ВП і МО).

Загально: вбитих 2 мужчин (1 через большевиків, 1 через МО).

Ранених: 1 мужчина (через ВП).

Зрабовано: коров 23, коней 4, дрібний скот 19, збіжжя 15 440 кг.

Загально зрабованих селян-українців 21.

Спалено 6 господарств.

Гамарня:

В лютому 1945 МО арештувала, відтак вбила сел[янина] Серета Михайла.

[...]

Село Гамарня в більшості українське. Національна свідомість населення слаба. Всі акти терору не є заподані з огляду на це, що населення осінню 1945 виїхало до УРСР і під час опрацювання актів не було від кого стягнути даних для цього.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 32. — Арк. 9–90. Копія, машинопис.

№ 396. Інформація про українські села та їх мешканців, що постраждали в результаті польських нападів на теренах Ярославщини та Любачівщини протягом 1945 року*

Імовірно, кінець 1945 р.

ВІДПИС

Добра

16.11.1945 р. МО з Синяви та місцева, в числі 10 чоловік арештувала Перчика Василя, його сина і дочку.

Їх сильно побили і після допитів звільнили.

22.11.1945 р. польська банда в числі 25 чол[овік] ніччю вбила слідуєчих людей: їх при цьому також ограбили:

1. Дубляниця Богдан — 35 років життя (суддя), ограбили одіж і золотий годинник,
2. Дуда Іван — 52 роки життя, ограбили одіж,
3. Завада Степан — 49 років життя,
4. Жук Іван — 25 " — ", ограбили одіж,
5. Жук Василь — 30 " — ", ограбили одіж і обуву,
6. Квасньовський Ст[ефан] — 30 " — " ограбили збіжжя і одну свиню,
7. Фелевич Олекса — 50 " — ", (суддя з Синяви) — ограбили, [...]

17.6.1945 р. МО в злуці з бандою в числі около 150 чоловік вдерлися в село, ще спалили 270 господарств та вбили 22 особи.

1. Весяк Агафія — 49 років життя,
2. Весяк Олег — 58 років життя,
3. Лейт Михайло — 52 " — "
4. Лейнат Іван — 62 " — "
5. Дуда Андрій — 52 " — "
6. Жук Олег — 37 " — "
7. Климко Михайло — 54 " — "
8. Козар Іван — 60 " — "
9. Козяк Марія — 60 " — "
10. Кокошка Іван — 38 " — "
11. Кудлак Микола — 60 " — "
12. Лепіг Парасковія — 73 " — "
13. Міц Анна — 63 " — "
14. Некируй Марія — 76 " — "
15. Пятко Катерина — 60 " — "

* Випущено списки пограбованих і детальний опис награбованого.

16. Свинар Катерина	— 75	"—"
17. Семен Катерина	— 70	"—"
18. Ходянь Василь	— 45	"—"
19. Ходянь Панько	— 80	"—"
20. Шуль Дмитро	— 40	"—"
21. Шуль Катерина	— 40	"—"
22. Шуль Михайло	— 2	"—"

В часі нападу польські бандити здемолювали церкву, забираючи при цьому з церкви 25 000 готівкою та інші церковні цінності. В церкві стріляли до образів, рвали хоругви і обруси та клали їх під ноги, після чого топтали. Також спалили захристію.

22.II.1945 р. в часі акції ВП на ліси, ВП в злучі з місцевими польськими бандитами вбили слідуючих людей:

1. Зелінко Михайло	— 30	років життя
2. Зелінко Михайло	— 40	"—"
3. Козар Олег	— 35	"—"
4. Кріль Іван	— 46	"—"
5. Станько Теофіль	— 42	"—"
6. Хомик Михайло	— 46	"—"
7. Цитулець Іван	— 29	років життя.

[...]

21.9.1945 р. польська банда в числі около 45 чоловік ограбили селян:

1. Вус Марія	— 60 років життя	застрілили
2. Головенчак Анна	— 37	"—"
3. Головенчак Ілько	— 76	"—"
4. Головенчак Марія	— 9	"—"
5. Головенчак Марія	— 63	застрілили
6. Головенчак Мих[айло]	— 8	"—"
7. Лика Анна	— 30	"—"
8. Лика Марія	— 60	"—"
9. Квасньовска Кат[ерина]	— 40	"—"
10. Квасньовский Андр[ій]	— 8	"—"
11. Козар Анастазія	— 22	"—"
12. Комінко Дмитро	— 61	"—"
13. Копанець Анаст[азія]	— 50	"—"
14. Копанець Евфрозин	— 13	"—"
15. Копанець Михайло	— 62	"—"
16. Кріль Анастазія	— 37	"—"
17. Кріль Анна	— 70	"—"
18. Кріль Анна	— 8	"—"

19. Кріль Степан	— 7	"—"	"—"
20. Кудлак Федір	— 52	"—"	"—"
21. Лихович Дмитро	— 63	"—"	"—"
22. Міц Катерина	— 37	"—"	"—"
23. Новак Анастасія	— 50	"—"	"—"
24. Палуг Катерина	— 1 ½	"—"	"—"
25. Тараско Анна	— 50	"—"	"—"
26. Тараско Петро	— 65	"—"	"—"
27. Федор Анна	— 57	"—"	"—"
28. Федор Юлія	— 15	"—"	"—"

[...]

2.6.1945 р. польська банда вбила людей:

1. Дуда Іван	— 70 років життя,
2. Дикий Іван	— 39 "—"
3. Шалава Іван	— 24 "—"
4. Вигінний Іван	— 49 "—"
5. Кудлак Федько	— 71 "—"
6. Квік Григорій	— 28 "—"
7. Квік Олег	— 24 "—"
8. Грицко Дмитро	— 37 "—"
9. Федор Олег	— 36 "—"

20.6.1945 р. польська банда вбила людей:

1. Партика Михайло	— 30 років життя
2. Партика Іван	— 25 "—"
3. Ярош Андрій	— 27 "—"
4. Міц Олекса	— 27 "—"
5. Фесяк Олекса	— 52 "—"
6. Фесяк Гася	— 43 "—"
7. Палюх Марія	— 35 "—"
8. Жук Анна	— 29 "—"
9. Жук Марія	— 27 "—"
10. Тараско Михайло	— 62 "—"
11. Тараско Анастасія	— 68 "—"
12. Вигінний Дмитро	— 48 "—"
13. Станько Теодор	— 32 "—"
14. Зілінка Антін	— 17 "—"
15. Парчак Василь	— 46 "—"
16. Головенчак Іван	— 21 "—"
17. Низак Іван	— 28 "—"

Село Добра українське. Рівень національної свідомости низький. Селяни тероризовані через МО, ВП, большевиків і польські

банди. Наслідком чого 2/3 населення виїхало до УРСР весною 1945 року.

Загально: Вбитих — 85.

Зрабовано: Коров — 21, коней 127, дрібного скоту — 32, загально зрабовані майже всі селяни. Бандити також здемолювали, спалили захристію, зрабували всі церковні дороговці і 25 000 злотих, спалили 270 господарств і церкву.

Відпис

Жуків:

10.4.1945 р. польська банда вбила слідуючих людей:

1.	Вовчко Василь	— 65 років життя
2.	Вовчко Миколай	— 30 " — "
3.	Вовчко Михайло	— 22 " — "
4.	Гогіль Михайло	— 60 " — "
5.	Гомель Анна	— 18 " — "
6.	Гомель Гаврило	— 53 " — "
7.	Гомель Іван	— 33 " — "
8.	Гомель Павло	— 39 " — "
9.	Лемян Марія	— 18 " — "
10.	Когут Анна	— 30 " — "
11.	Когут Іван	— 1 " — "
12.	Кріль Анна	— 7 " — "
13.	Кріль Іван	— 40 " — "
14.	Кріль Марія	— 30 " — "
15.	Кріль Михайло	— 12 років життя,
16.	Кріль Михайло	— 47 " — "
17.	Кріль Пилип	— 22 " — "
18.	Кривак Василь	— 40 " — "
19.	Кривак Ева	— 35 " — "
20.	Кривак Марія	— 7 " — "
21.	Кривак Михайло	— 5 " — "
22.	Кривак Феодор	— 20 " — "
23.	Курко Миколай	— 12 " — "
24.	Курко Степан	— 45 " — "
25.	Курко Тома	— 45 " — "
26.	Кушлак Андрій	— 60 " — "
27.	Мікус Анастазія	— 35 " — "
28.	Мікус Олекса	— 35 " — "
29.	Маречко Іван	— 7 " — "
30.	Маречко Марія	— 12 " — "
31.	Маречко Михайло	— 44 " — "

32. Мікус Микола	— 22	" — "
33. Мікус Параскевія	— 50	" — "
34. Крацінь Михайло	— 20	" — "
35. Крацінь Дмитро	— 65	" — "
36. Жимарчик Анастасія	— 35	" — "
37. Рук Юрій	— 21	" — "
38. Рук Марія	— 21	" — "
39. Стацько Параскевія	— 20	" — "
40. Стичина Ксеня	— 50	" — "
41. Торя Анна	— 20	" — "
42. Торя Василь	— 50	" — "
43. Торя Ілько	— 42	" — "
44. Торя Катерина	— 60	" — "
45. Трус Іван	— 30	років життя
46. Храмейко Петро	— 22	" — "
47. Чайка Анна	— 35	" — "
48. Чайка Марія	— 2	" — "
49. Шегла Василь	— 20	" — "
50. Шегла Іван	— 60	" — "
51. Шегла Катерина	— 20	" — "
52. Шегла Катерина	— 20	" — "
53. Шегла Катерина	— 30	" — "
54. Шегла Кіндрат	— 35	" — "
55. Шегла Михайло	— 14	" — "
56. Шегла Фрузя	— 60	" — "
57. Шегла Юрій	— 25	" — "
58. Шегла Юрій	— 45	" — "

15.4.1945 р. польська банда вбила слідуючих людей:

1. Хропейко Іван	— 15 років життя
2. Дубас Петро	— 20 " — "
3. Солтис Михайло	— 20 " — "
4. Келер Павло около	— 50 " — "
5. Келер Катерина	— 20 " — "
6. Келер Анастасія	— 50 " — "
7. Працінь Дмитро	— 30 " — "

Село Жуків в більшості українське (поляків около 12%). Рівень національної свідомости низький. Селяни українці тероризовані польськими бандами, які рекрутувалися з польських дооколичних сіл, наслідком чого виїхали весною 1945 р. до ССРСР.

Загально: Вбитих 58 осіб, з цього мужчин 29, жінок 20, дітей до 5 років 2, до 15 років 6, — польськими бандами.

Примітка: Акти терору не є заподані повністю, тому що при їх опрацюванню не було від кого стягнути точних даних.

Відпис

Рудка:

5.4.1945 р. польська банда перевела терористичну акцію на село. Під час акції вбили слідуючих селян:

1. Буць Анна	65 років життя,	
2. Зарічний Іван	— 48	" — "
3. Козон Михайло	— 60	" — "
4. Кушак Дмитро	— 45	" — "
5. Нагірна Марія	— 30	" — "
6. Нагірний Микола	— 35	" — "
7. Ухаб Марія	— 40	" — "
8. Ухаб Марія	— 8	" — "
9. Ухаб Михайло	— 14	" — "
10. Ухаб Петро	— 12	" — "
11. Ухаб Роман	— 45	" — "
12. Щур Петро	— 19	" — "

Відпис

Маковисько:

На початку квітня 1946 р. ВП замордувало в жахливий спосіб (ломили ноги, руки, вирізували з плечей паси тіла) Гуля Івана 27 років життя.

Село Маковисько в більшості українське (поляків 4%). Рівень національної свідомості середній. Селяни тероризовані через МО і ВП, большевицькі спецвідділи і польські банди.

Загально: 1 вбитий через ВП.

Бобрівка:

Дня 27.4.45. напала польська банда, яка складалась з міліції і цивілів. В одній хаті заскочили п'ять цивілів, яких забрали з собою... де ніччю з 28 на 29.4.45 в звірячий спосіб їх помордували. Помордовані мали поломані руки, зв'язані колючим дротом, та видобані очі.

Помордовані:

1. Вергун Петро	— 20 років життя	
2. Кубай Василь	— 19	" — "
3. Пішина Іван	— 24	" — "
4. Степанчак Василь	— 25	" — "
5. Чорний Дмитро	— 27	" — "

Перед заскоченням згаданих мужчин вбили двох вартівників, а саме:

1. Кубай Іван	— 42	" — "
2. Шмагай Василь	— 52	" — "

29.4.45. польська банда з Ляшок забрала селянина Хаміга Микола з поля з кіньми до Ляшок. За ним пішла його жінка, яка провідалася про випадок. В Ляшках банда їх помордувала.

1. Хаміга Микола — 45 років життя
2. Хаміга Анна — 44 " — "

10.4.45. ВП, яке було на жнивній кампанії в Ляшках, вбили селянина Морського Дмитра 77 років життя, який не хотів їм дати горілки.

15.4.45 МО вбила селянина Онишка Михайла 21 років життя.

Село Бобрівка в більшості українське (5% поляків). Національна свідомість українського населення середня. Селяни тероризовані через МО, ВП і польські банди, які рекрутувалися з МО і польського населення з дооколичних сіл. Загально вбитих 11 — 10 мужчин і 1 жінку (через польську банду), 8 мужчин і 1 жінку через ВП, 1 мужчину через [нрзб.]

Зрабовано: коров 3, коней 7, дрібного скоту понад 1 400 кг, спалених 2 господарства.

[...]

5 і 6.9.45. ВП, яке закватирувало в селі, щоб виганяти українців на виїзд до УРСР, тероризувало і грабило їх. [...]

[...]

25.4.43. р. польська [банда] з Обші вбила нічю селянина Ярошка Павла 60 років життя.

15.10.44 р. ця сама банда вбила 2-х селян, а саме:

1. Лозинський Андрій — 32 роки життя
2. Скалій Олег — 50 " — "

Причиною вбивства було, мабуть, це, що згадані пізнали бандитів.

[...]

Село Удавів в більшості українське (поляків около 15%). Рівень національної свідомості середній. Селяни тероризовані через МО місцеву і позамісцеву, ВП, польські банди і большевиків. Загально вбитих через польську банду і МО — 3 мужчин. Зграбовано — коров 126, коней 131, дрібного скоту — 134, 177 000 кг збіжжя. Загально ограблених 137 селян. Спалених 5 господарств.

Відпис

Хотиліуб¹:

[...]

2.4.45 р. ВП (штурмівка разом з МО в числі около 100 чоловік) перевела терористичну акцію на село. Під час акції вбили слідуєчих людей:

1. Гуль Тимко — 60 років життя.
2. Грицько Олекса — 55 " — "

¹ Аналогічну інформацію про це село див. документ № 395.

3. Трухай Іван	— 56	" — "
4. Чухарський Михайло	— 23	" — "
5. Чухарський Степан	— 18	" — "
6. Яцуха Ева	— 19	" — "
7. Яцуха Михайло	— 38	" — "

Зрабували: коров 9, коней 11, дрібного скоту 10 шт., збіжжя 5 200 кг. Загально ограблені майже всі селяни — українці села. Спалили 36 господарств. У згаданій акції брали також участь цивільні поляки з села Хотилюба, які були також частинно озброєні.

Під час акції на село Гораєць зістав вбитий Мархевка Андрій 25 років життя, рівнож 7 інших осіб, які є заподані в «актах терору» села Гораєць.

3.4.45 р. — 26.2.46 р. зрабовано: коров 3, коней 2, дрібного скоту 6 шт., збіжжя 400 кг, загально ограблених більшість селян-українців. В грабунках брали участь МО, ВП і польські банди. Ціль грабунків — примусити населення до виїзду до УССР. Спалено 4 господарства.

17.1.46 р. ВП вбило — Богун Михайла 34 років життя.

Село Хотилів в більшості українське. Національна свідомість населення середня. Селяни тероризовані через МО місцеву і поза-місцеву, ВП і польські банди.

Загально: вбитих 9, 1 жінка, 8 мужчин (через МО і ВП одна жінка, 8 мужчин, через большевиків 1 мужчина). 9 осіб вбитих під час акції на село Гораєць.

Зрабовано: коров 39, коней 58, дрібного скоту 59 шт., збіжжя 26 000 кг. Загально ограблені майже всі селяни-українці. Спалених 71 господарств.

Додаток: 20.3.45 р. МО вбила Мархевку Івана — 23 років життя. Диків Новий¹:

[...]

19.10.45 р. ВП вбило двох селян як відплату за трьох своїх жовнірів, які впали на засідці під Ликовим, а саме:

1. Галак Юрій — 21 років життя
2. Шмагло Іван — 37 " — "

[...]

16.4.46 р. МО з Дикова Нового вбила сел[янина] Пиріг Михайла, 22 роки життя, підозрюючи його в співпраці з повстанцями УПА.

Диків Новий — село в більшості українське (поляків 20%). Національна свідомість населення середня. До 1939 р. частина насе-

¹ Аналогічну інформацію про це село див. документ № 395.

лення була скомунізована, зараз переважають наші впливи. Село тероризоване МО з Дикова Старого і позамісцеву, большевиків, ВП і польське цивільне населення. ВП тероризувало українське населення, щоб тим самим примусити до виїзду в УРСР.

Загально: вбитих 3 (2 через ВП, 2 через МО), ранених 1 (через ВП), арештованих 12 (1 через частини ЧА, 6 через МО, 5 через ВП).

— Всі арештовані звільнені.

— Зрабовано: коров 36, коней, дрібний скот 58, збіжжя 15 200.

Загально зрабованих селян-українців 46, спалена 1 хата.

Диків Старий¹:

[...]

24.9.45 р. ВП вбило селян:

1. Мархевка Василь — 33 роки життя,
2. Мудло Дмитро — 22 роки життя
3. Самагальський Михайло — 17 " — "
4. Знак Іван — 45 " — "

[...]

Село Диків Старий в більшості українське (поляків 26%). Національна свідомість населення середня. До [19]39 р. частина населення була скомунізовані, зараз переважають наші впливи. Населення тероризоване через МО місцеву і позамісцеву, большевиків, ВП, польські банди і польське цив[ільне] населення. Загально: вбитих 4 (через ВП) арештованих 1 (чер[ез] ВП). Зрабовано коров 37, коней 64, дріб[ний] скот 67, збіжжя 78 200 кг, загально ограб[овано] сел[ян] україн[ців] 77.

[...]

12.9.45 р. около 18 польських бандитів в вечірніх годинах напали на село та вбили сел[янина] Гавришка Михайла — 53 роки життя, який працював на полі.

[...]

Село Цитуля в більшості українське. Поляків около 12%. Селяни тероризовані через МО, ВП і польські банди.

Загально: вбитих 2 мужчин (чер[ез] польську банду 1, чер[ез] ВП 1 мужчину). Арештованих 7 мужчин, всіх звільнили.

Зрабовано: коров 2, коней 14.

Відпис

Борхів:

[...]

6.5.45 р. штурмівка (спецвідділ), які переводили облави на укр[аїнських] повстанців, вбили сел[янина] Литвин Антона 28 р. життя.

² Аналогічну інформацію про це село див. документ № 395.

Село Борхів в більшості українське. Національна свідомість середня, а то і слаба. Населення тероризоване через МО, ВП і большевиків.

Осіною 1945 р. під впливом терору ВП населення виїхало до УССР.

Загально: вбитих 2 мужчин, через большевиків — спец-відділ.
Зрабовано: коров 8, коней 2, дріб[ний] скот 4.

Відпис

Вілька Жадалівська:

[...]

Село Вілька Жадалівська мішано, переважають українці. Національна свідомість укр[аїнського] населення слаба. Село тероризоване через ВП, МО і большевиків.

Загально: вбитих 3 мужчин (чер[ез] большевиків 2, чер[ез] ВП 1).

Зрабовано: коров 9, коней [нрзб.], дріб[ного] скоту 9. Загально ограбованих [нрзб.]

Спалено 5 господарств.

Відпис

Жадалів:

[...]

14.10.44 р. місцева МО вбила сел[янина] Шалай Івана 29 років життя.

17.3.45 р. ВП вбило сел[янина] Іванчук Івана 43 роки життя.

В березні 1945 р. МО вбила Шалай Олексу.

[...]

10.12.45 р. МО вбила сел[янина] Крунь Миколу.

[...]

Село Жадалів в більшості польське. Національна свідомість українського населення слаба. Селяни тероризовані через місцеву МО, ВП, большевиків.

Загально: вбитих 5 (чер[ез] МО 3, чер[ез] большев[иків] 1, чер[ез] ВП 1).

Зрабовано 5 селян. (Одна шт. свиней) [нрзб.] [...]

3 причини знищення документа, не подано місцевости, прізвищ і т. д. Вище подані села належать до Ярославського і Любачівського повіту.

Жан

АЦДВР. — Ф. 10. — Т. 1. — Од. зб. 2. — Арк. 6–27. Копія, машинопис.

№ 397. Інформація про українські села та їх мешканців, що постраждали в результаті польських нападів на теренах Ярославщини та Любачівщини

Імовірно, кінець 1945 р.

Красне:

10.3.1945 р. польська банда побила людей:

1. Кулька Мирослав — 18 років життя.
2. Кистик Степан — 35 " — "
3. Нецкар Антоній — 45 " — "
4. Шутік Теодор — 35 " — "

Адамівка:

10.4.1945 р. польська банда вбила людей:

1. Криленський Іван — 60 років життя.
2. Дуда Петро — 38 " — "
3. Комінко Дмитра — 28 " — "
4. Цаплан Михайло — 26 " — "

Павлова:

10.4.45 р. польська банда вбила слідуючих людей:

1. Вигінний Дмитро — 54 років життя.
2. Павлівець Теодор — 37 " — "
3. Піскор Теодор — 36 " — "
4. Похтак Микола — 17 " — "
5. Кузьо Михайло — 42 " — "

Майдан:

8.5.1945 р. польська банда вбила людей:

1. Копервас Андрій — 57 років життя
2. Копервас Михайло — 29 " — "
3. Кузьо Теодор — 35 " — "
4. Кузьо Ева — 62 " — "
5. Вигінний Степан — 28 " — "
6. Дограночний Михайло — 28 " — "
7. Чорненко Ярослав — 30 " — "

АЦДВР. — Ф. 10. — Т. 1. — Од. зб. 3. — Арк. 28. Копія, машинопис.

№ 398. Інформація про українські села та їх мешканців, що постраждали в результаті польських нападів на теренах Ярославщини та Любачівщини

Імовірно, кінець 1945 р.

Дібча:

18.2.1945 р. МО з Синяви, Майдану Син[явського] і Доброї в числі 15 чол[овік] вбили:

1. Залізко Михайла — 27 років життя,
2. Станько Іван — 70 " — "
3. Фелак Михайло — 27 " — "

У Фелак Анни ограбили: 2 корови, 2 коні й одіж. Цього ж дня спалили господарства Станька Івана і Куплака Михайла.

[...]

2.5.1945 р. польська банда і МО, в числі около 100 чол[овік] вбили:

1. Фелак Олег — 40 років життя
2. Свинар Стефанія — 12 " — "

Ці самі зрабували селян:

1. Бус Василь — 2 коні
2. Залізко Микола — 1 коня, 2 корови і віз
3. [...]

Прис[ілок] Ковалі:

18.8.1945 р. МО арештувала, а відтак застрілила в Ряшеві сліду-ючих людей:

1. Кудлак Івана — 37 років життя
2. Пикуруй Ілько — 42 " — "
3. [...]

2.7.1945 р. ВП (9 польська дивізія) і большевицькі спецвідділи разом з польськими бандами переводили облави на [...] і села.

Під час облави вбили:

1. Гарасим Катерина — 20 років життя
2. Лійнак Іван — 60 " — "
3. Козар Олег — 28 " — "

Ограбили селян:

1. Банджеліс Марія — 1 корову
2. Гавура Андрія — 1 " — "
3. Козар Марія — 3 коні
4. Палаш Петро — 2 " — "
5. Мокляк Степан — 2 коні
6. Палаш Михайло — 1 корову

7. Руднянин Дмитро — 1 коня
8. Станько Марія — 1 коня
9. Цаплан Андрія — 1 корову
10. Цаплан Мирон — 1 коня

17.8.1945 р. польська банда вбила сел[янина] Кудлака Теодора — 70 років життя.

[...]

Село Дібча в більшості українське (3 % поляків). Рівень національної свідомості середній. Селяни тероризовані через ВП, МО, большевицькі спецвідділи і польські банди. Наслідком чого частинно виїхали весною 1945 р. до УРСР.

Загально: вбитих 11 мужчин, жінок 1, 1 дитина до 15 років (через МО — 5 мужчин, через ВП і большевиків 2 мужчин, 1 жінку, через МО і банду 1 мужчину, 1 дитину, через банду 1 мужчину. Ранена 1 жінка [нрзб.] зрабовано: коров — 86, коней — 62, дрібного скоту 11 шт., загально зрабованих 14 господарств. Спалених 14 господарств.

Красне¹:

[...]

15.11.1945 р. ніччю польська банда вбила селянина Метік Степана — літ 57.

[...]

Село Красне мішане (половина українців, половина поляків). Національна свідомість українського населення слаба. Селяни тероризовані через МО (головно з Майдану Синявського) і польські банди, які приходили сюди навіть з-за Сяну на грабункові акції, наслідком чого весною 1945 р. виїхали до УРСР.

Загально: вбитих 1 мужчина (через польську банду), арештовано 2 мужчин (через МО), з яких 1 помер в тюрмі, а другий пропав без вісти.

Зрабовано: коров 52, коней 9, загально ограблені майже всі селяни-українці.

АЦДВР. — Ф. 10. — Т. 1. — Од. зб. 4. — Арк. 29–32. Копія, машинопис.

¹ Іншу інформацію про це село див. у документ № 397.

№ 399. Загальний огляд українських теренів за лінією Керзона за грудень 1945 року
31 грудня 1945 р.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНІВ
ЗА ЛІНІЄЮ КЕРСОНА, ЗА М[ІСЯ]ЦЬ ГРУДЕНЬ 1945 Р.

Останній місяць 1945 р. пройшов у «Керсонській Україні» без більших радикальних змін. Життя йшло в цьому часі своїм — «втертим трибом» — значить грабунки, терор, виселення, а з нашої сторони опір і збройна оборона.

На Лемківщині панував ще в цьому часі згаданий найбільший «спокій». Перемищина — виселена, знищена до тла і опалена в попередніх трьох місяцях, перемінилась далі в пустиню, чи, радше, степ з малими острівцями, де різними способами залишилось по кілька, кільканадцять чи кількадесять родин. На ті «заліски» далі ще нападали різні польські грабунково-терористичні банди. Наші відділи відбивали з успіхом напади і карали винних. Військо виїхало з тих теренів по переведенню виселення, зовсім.

В Ярославщині, яка була назагал досі необнята акцією примусового виселення, розпочало військо (польське з большевицькими старшинами) грабунки українських сіл, що звичайно є першим приготуванням до примусового виселення.

В Любачівщині продовжувало військо безоглядний грабунок і примусове виселення аж до польських різдвяних свят, не зважаючи на зиму й морози. Від свят дещо успокоїлось. Виселенча акція в Любачівщині гей би закінчена. Скінчилась вона переважно не милосердним ограбленням населення з усього, що тільки могло військо забрати чи відкопати, включно до подертих лахів, старих розбитих горшків і т. п. Населення, однак, у великій більшості не виїхало, крилося в лісах і в других сусідніх теренах, а тепер повертає.

Томашівщина перейшла в грудні дві облави большевицьких пограничників, без конкретного вислідку. Головна ціль була, мабуть, розвідка, підшукування і контакт з сексотами та пропаганда, що большевики кращі таки в поведінці, чим поляки. При цьому були різні цікаві випадки. В одному місці бійці не зачіпали кількох мушкетерів, а на другий день говорили «ми знаємо, що це були бандерівці». В другому підстаршина говорив: «перекажіть своїм хлопцям в лісі, щоби видержали до весни, то все буде гаразд» і т. п. В останніх днях грудня Томашівщина живе під вражінням зближаючої пере-

селенчої акції, по закінченні Любачівщини. Тут була вона б багато важча, бо серед зими і терен безлісний.

Белзщина по недавньому розгромі польських терористичних міліцій наново жила надією і легше відітхнула. Побачивши нашу силу і справність, поляки і тут прихилились назагал ніби радо до нашого становища, проголошеного у відозвах, та змінили в більшості своє відношення на краще. Однак і тут, головно в північній частині, розпочалась грабункова акція війська, що може бути заповіддю примусового виселення.

З Холмщини залишилось ледви кілька, сіл, але і тих причепився виселенний большевицький комісар і тероризує всіми засобами, включно до пораз масового розстрілу всього населення, щоби їх таки вивезти. Вони, однак, держаться досі уже твердо.

На Підляшші за виселенням притихло. Комісія винеслась. Тут менший натиск на виселення, мабуть, тому, що в багатьох селах є ППР і з них рекрутуються переважно кадри розвідчиків НКВД та службовців УБП не тільки на Підляшшя, але і на далекі околиці Польщі.

Рейди відділів УПА і дуже примірне заховання повстанців вплинули тут дуже сильно на зміну симпатій в користь нашої визвольної справи. Помагають в цьому втікачі з-за Буга, давніше виселені.

В огляді українських земель за лінією Керсона треба спеціально підкреслити, що на цілому цьому українському терені, який тягнеться вузькою смугою довжини кількасот кілометрів від границь Словаччини до Буга, українські повстанські й самооборонні відділи розгромили від весни до місяця грудня 45 р. усі польські терористичні міліції, а другі примусили до неутралітету. Цей факт вплинув дуже поважно на положення українського населення, яке без цього не могло б ніяк вдержатися на цих теренах. Польські міліції, військо і населення набрали по наших збройних акціях належного респекту до українців.

В неменшій мірі вплинула на це також наша широка пропагандивна акція. Наші відозви до поляків, до польського війська, брошури «Бол[ь]шевицька демократизація Європи», та зокрема «Отвертий лист до всього культурного світу», поширено не тільки серед польського війська і на сусідних нам польських теренах, але також на території корінної Польщі серед великого числа найповажніших громадських і політичних діячів. В кільканадцятьох випадках, в якій була можливість провирити наслідки такої акції, стверджено прихильний, або навіть дуже прихильний відгук наших кличів серед польської суспільности, жодна з польських груп

немає так ясно і консеквентної позитивної ідеології, програми і тактики, яка давала б повний відпір большевизмові, яка його основне розвивала, і яка одночасно відповідала би своїми заложеннями прагненням і виткові міжнародної світової думки, яка давала б таке велике почуття правильності і слушності, як це дає наша ідеологія і наша політика. Тому серед поляків зустрічається таке явище, що вони з великим захопленням читають не раз нашу літературу, самі про неї просять, зобов'язуються поширювати між своїми знакомими. То тільки в нашому становищі знаходять почуття правильності і слушності протибольшевицького становища, так потрібного їм в розгарі політичної боротьби за душу польського народу.

Факт, що саме ми, може, одині сьогодні в світі, можемо явно і отверто, не оглядаючись на жодні «дипломатичні-тактичні» згляди, сказати всю правду про большевизм, що ми узброєні до боротьби з ним найчистішою, найсильнішою ідеологією і тактикою, освяченою кров'ю боротьби з ним, — дає нам не лише серед польської суспільності, але далеко ширше на всеєвропейський, а може і світовий засяг великі позитиви і велику шансу вибитись у надходячій неминуче світовій розправі з большевизмом та заняті у ній одне з чоловічих місць. Треба тільки краще і сильніше розбудувати відтинки інформацій в світовій opinii.

Коли йде про польське середовище, то згадані нижче наші успіхи й [нрзб.] прихильний відгук, який стрічаємо, то тут, то там не є, однак, рівнозначно реальним поставленням нашого порозуміння і співпраці у спільній протибольшевицькій роботі. Це лише індивідуальні відгуки. Однак ці прояви, хоч би які сильні, не прибрали досі форм поважної політичної акції, як би це повинно бути і, здається, була б у відношенні до кожного іншого народу. З поляками це, однак, дуже трудне й часом видається прямо безнадійне. Помимо всіх наших старань, мимо признанням нам найбільшої слушності і навіть індивідуально у захоплення нашою політикою, — вони далі хворобливо зводять всі розмови при якомусь часі до однієї справи: «кресув всходніх», виявляючи на цьому пункті загальний, неулічливий стан хворобливої психози.

В польському внутрішньому житті замітне дальше загострення відносин у зв'язку з зближаними виборами. Під адресою опозиції сиплять різні урядові [нрзб.] і преса щораз гостріші погрози. Державні адміністрації на залізницях та в многих інших ділянках панує ще далі хаос.

Наша організація вложила знову поважну жертву на шляху боротьби. З Підляшшя надійшла вістка, що там згинув замордований

в тюрмі сл[авної] п[ам'яті] Хмара, провідник Підляшшя, видатна індивідуальність нашого руху.

П[остій], 31.XII.1945 р.

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 31. — Арк. 205–205 зв. Копія, машинопис.

№ 400. Витяг із «Інформативного звіту за час від 1.XII.[19]45 до 1.1.[19]46 року» про ситуацію на теренах Лемківщини 14 січня 1946 р.

[Надрайон] «Бескид»

ІНФОРМАТИВНИЙ ЗВІТ

за час від 1.XII.[19]45. до 1.1.[19]46 р.

В місяці грудні на загал панував у терені спокій. Лишень час від часу ВП робило наскоки в рабункових цілях на українські села, причом забирано селянам худобу, збіжжя та речі домашнього вжитку.

[...]

Загал українських мас відноситься до нас прихильно. Їхні настрої є завжди за нами. По частих наскоках війська польського навіть найпасивніші ненавидять польсько-більшевицької влади та за всяку ціну хотіли б її позбутися. Акції відділів УПА на поляків підносять українське населення на душі. Акції в селах чи під місцевостями стягають на населення всілякі репресії зі сторони ворога, але населення каже: «хай вже буде так, тільки щоб наші зліквідували хотя й таку кількість поляків, щоб оплатилось нам за це терпіти». Поляків ненавидять і криються перед ними. Тішаться зростом нашого руху та тим, що б'ємо поляків і комуністів. Відносно поляків маси не розрізняють поляків — прихильників комунізму і поляків, що виступають проти них. Для мас вони однакові й бажають собі бити всіх без різниці. Поляків уважають за слабих і часто чути такі слова: «та що поляки, ми їх руками накриємо, щоби тільки москалі не прийшли їм на поміч».

До відділів УПА відносяться добре. Бачать в них своїх оборонців перед нападами ВП та міліції. Ті села, що наражені на безперервні напади польських банд, самі запрошують відділи до себе, щоб спокійніше жити. Молодь тих сіл домагається зброї, щоб оборонитись перед нападами банд. Багато тих сіл, не маючи змоги дати належну відсіч польським бандам, мусіло виїхати вже скорше на схід.

Накази й доручення польської влади стараються виконувати потайки перед нами, мовляв, це їх охоронить перед переселенням, чого маси бояться гірше, як вогня. Збирання потайки податків, масла, яєць на святочні подарунки для міліції та волосних урядів, це факти, що найкраще вказують про поставу частини населення до влади. Правда, що не всюди це стрічається, але таких випадків було багато. Коли наші стрільці відбирали від них дарунки для поляків, то говорили: «ми вам даємо і полякам даємо».

[...]

Польський відтинок

Наша пропаганда, яку ми цілий час вели в польському середовищі, дала дуже позитивні наслідки. Поляки тепер відносяться до нас з великим респектом і вважають нас за рівних собі. Говорять, що українці повинні також мати свою державу. Тут багато зробила наша література, за якою в цілій Польщі є великий попит. Були випадки, де відозви до ВП перечитували старшини на зборах (Сянік) та самі перебивали й поширювали поміж собою. Пропагандивні рейди по польських селах переконали точно польські маси, що ми проти мирного польського населення не виступаємо, а б'ємо тільки агентів і вислужників НКВД. Зараз поляки на вид наших стрільців не втікають, а відносяться до них прихильно й говорять, що ми хочемо жити з українцями в згоді. Не бракує, однак, і таких, які є скрайно шовіністичного наставлення до нас. Вони цілий час підбурюють польське населення проти нас, що їм по часті вдається. Це в тих теренах, де поляки є більшістю. Місцеве польське населення здає для нас контингент та поносить інші потрібні нам тягарі. Навіть і чисто польські села переказували приходити до них, то здадуть для нас контингент.

Польська маса в своїй основі є здорова й тверезо оцінює всі справи. До новоствореної демократичної Польщі відноситься негативно. Майже цілість симпатизує з підпільним рухом АК. Всякі вибрики польського елементу маси не терплять. Це видно хоч би по тому, що в околицях Сянока самі селяни дали нашим повстанцям списки бандитів, які рабують українське населення, й зажадали їхнього покарання. Знищення нами деяких бандитських груп польське суспільство прийняло задовільно.

Большевиків ненавидять. Не раз чути голоси: «чому то вже раз бандерівці не підуть разом з акістами та не повиганяють тих обшарпаних москалів».

[...]

Далеко гірше ставляться поляки до нашого населення Криниччини й Горличчини. Там зовсім одверто виступають проти укра-

їнців, домагаючись на кожному кроці негайного виїзду до УССР. Також адміністраційні чинники не криються зі своїми думками, як це має місце по інших тернах, лишень явно говорять на кожному кроці — виїжджайте, бо вже найвищий час.

[...]

На терені р[айо]нів V, VI і VII-го діє польська підпільна організація АК. З нею нав'язано зв'язки. Говорячи з ними та обсервуючи їхню поведінку в терені, можна дійти до переконання, що їм бракує ідейності та однозгідності в праці. Кожна їхня боєва група (60 людей) діє майже самостійно й робить те, що наказує їй командир. До нас наставлені ворожо, хотя й при зустрічі вдають союзників. Рабункові акції серед українського населення — це їхнє щоденне заняття. Всі акісти мають зв'язки з польськими рабунковими бандами та в деяких випадках діють спільно. На наше кількаразове звернення, щоб вплинули на бандитів та заборонили їм нападати на українські села, відповіли, що не мають на них жодного впливу. Тоді ми пішли самі покарали бандитів. Це не сподобалося акістам, і вони почали робити відплатні акції по тих селах, що лежать в польському середовищі.

АК діє своїми бойовими групами в околицях Сянока, Риманова, Ясла, Менше й Горличчині, але досить сильно в Гребівщині і Новосандеччині. Акісти мають багато своїх людей по різних адміністраційних урядах, що дуже влегшує їм працю, а головно розвідку. На терени, заселені українцями, АК не поширює своєї діяльності, натомість на теренах чисто польських діяльність свою розгортають в досить поважній мірі. Роблять напади на транспорти, міліцію, УБП і другі державні інституції.

[...]

Переселенча акція

В першій половині звітового місяця переселенча акція була стримана, лишень ВП виганяло тих людей, що вже скоріше були записались на виїзд. При тому поляки беруться на різні способи, щоб якнайбільше надокучати селянам. До села Дубрівка Руська (пов[іт] Сянік) 6.12. прийшло кілька вояків виганяти людей на Україну. Селяни зложили для них гроші, і ті загарантували, що до весни їх ніхто не рушить. Другого дня приїхало вже більше війська і знова силою почали виганяти. Населення тоді вислало делегацію до переселенчої комісії. Ту знова добре підплатили, й вони вигнали поляків зі села. З цього видно, що між одними і другими є порозуміння, щоб тільки видерти якнайбільше від українського населення майна, а опісля — силою викинути з власних хат. Подібним репресіям підпадали села Загір і Заболотці.

За зловлення одного плутонового нашим відділом поляки виселили і порабували село Загутинь. Остало всего 30 родин. Решта розбіглись або сидить на станції в Сяноці.

Населення переселенчої акції боїться гірше, як вогню. Волить все віддати, щоб залишитись на рідній землі. Велику пропаганду в тому напрямі провела наша реф[ерантура] пропаганди та втікачі зі сходу, які найкраще оповіли своїм односельчанам, як поводяться большевики з переселенцями та який панує на сході стан.

Військо польське веде даліше підготовку, щоб виселити в цілості Лемківщину. Ту акцію плянує виконувати зимою. Якщо б так сталося, то місцеве українське населення дуже потерпить, бо переважно всі діти є босі та голі, а під час далекої подорожі в вагонах можуть скоренько погинути, чи, в найкращому випадкові, позбудуться замолоду здоров'я.

Загал українських мас є абсолютно проти переселення. Всі живуть цим переселенням з дня на день, як страшного суду. Всі рівнож підготовляються, щоб в якийсь спосіб поставити спротив ВП та не виїхати. Під час акції населення буде ставити активний і пасивний спротив. Добровільно мало хто запишеться.

[...]

Постій, 14.1.46 р.

СЛАВА УКРАЇНІ
надр[айоновий] Пров[ідник] Мар¹

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 4. — Од. зб. 48. — Арк. 86. Копія, машинопис.

№ 401. Звіт про каральну акцію відділу Війська польського на село Мхава
14 січня 1946 р.

Район Балигород

ЗВІТ

з акції ВП на село Мхаву

Дня 17.XII.1945 р. прибула в год. 17-ій до села Мхава сотня Б[іра]² з тереновими пропагандистами д[рузями] С. і Е. в цілі переведення зборів з українським та польським населенням.

Стрільці дістали наказ покликати населення на збори. Один рій, що був в долішньому кінці села, стрінувся в хаті Забавського Августина (поляк) з двома жандармами ВП з Балигорода, які пили там

¹ Степан Голяш — провідник надрайону ОУН Лемківщина.

² Василь Шишканинець (1921—1948) — командир сотні.

водку. Ройовий даного роя крикнув «руки вверху», ті взяли за зброю й почали відбезпечувати. Ройовий серією з автомата положив їх трупом та вискочив з [хати]. В сусідній кімнаті сидів третій жандарм з дівчиною. Вчувши стріли, вскочив до кімнати, де були побиті, та почав стріляти по вікнах. Наші відповіли вогнем і ранили третього. Опісля прийшли, забрали зброю й мундури та відійшли.

Зараз по тій сутичці поляк Осянік Володимир сів на коня та дав знати до Балигорода польському війську.

З огляду на сутичку, на збори прийшло дуже мало людей, і їх відкликано. Сотня зміцнила застави й ждала в селі до години 22.50. Побачивши, що нічого не загрожує селові, вийшли в сторону Ліська на засідку.

Зараз по відході сотні в год. 23.15 напало ВП з Балигорода на село з двох сторін, почало палити село та вбивати мирних селян даного села. Першу хату спалили цього господаря, де лежали побиті польські жандарми. Дальше палили переважно українські хати.

В акції вбили слідуєчих селян:

1. Петрів Іван	укр[аїнець]
2. Петрів Катерина	полька жінка Івана П[етріва]
3. Дячок Федір	укр[аїнець]
4. Дячок Іван	укр[аїнець], син Федора Д[ячка]
5. Балишин Тимко	укр[аїнець]
6. Черкіс Текля	укр[аїнець]
7. Дебус Йосифа	пол[ька]

Крім того, ранено 5 осіб.

Спалено 43 господарства, 34 українські, 9 польських господарств.

Українські господарства:

1. Іванчик Івана	18. Дячок Микола
2. Сердинська Катерина	19. Лісничок Михайло
3. Терлецький Василь	20. Петрів Григора
4. Петровий Іван	21. Губіцький Іван
5. Сердинський Федір	22. Іванчин Іван
6. Дячок Михайло	23. Сіканець Михайло
7. Кучан Антона	24. Югас Антона
8. Сердинський Михайло	25. Сіканець Антона
9. Дячок Федора	26. Іванчик Федора
10. Москаль Параска	27. Драгушак Михайло
11. Білецька Анна	28. Сердинський Антін
12. Хеміщак Михайла	29. Грисько Іван
13. Балишин Тимко	30. Присташ Катерина

14. Балишин Марія	31. Присташ Дмитро
15. Хоміч Дмитро	32. Дячок Іван
16. Сердинський Михайло	33. Підгурський Іван
17. Сердинська Катерина	34. Млин

Польські господарства:

1. Забавський Августин	5. Мондак Станислава
2. Баранський Антін	6. Осинковський Станислав
3. Шаланич Марія	7. Осинковський Іван
4. Гавловська Катерина	8. Спар Сташко
	9. Бабак Сташко.

По спаленні та помордуванні селян доценту обробовано всіх українців.

Слава Україні!

Постій, 14.I.1946 р.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 31. — Арк. 85. Копія, машинопис; ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 61. — Арк. 116. Копія, машинопис. Опубліковано: Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2002. — Т. 34: Лемківщина і Перемищина. Політичні звіти. — С. 184–186.

№ 402. Витяг із «Вістей з терену» про польсько-українське протистояння на теренах Перемищини у січні 1946 року
22 січня 1946 р.

Перемищина

ВІСТІ З ТЕРЕНУ

1.1.46 р., ВП, квартирує в Бірчі, в числі ок[оло] 300 осіб наско-
чило о год. 7-ій рано на село Ляхаву, де квартирувала сотня «Я[ра]». ВП поробило місцями застави та окружило село зі всіх сторін. Застава квартируючої сотні, побачивши наближаючихся поляків, за-
алярмувала сотню стрілами. В той час поляки розпочали сильний кулеметний вогонь та почали наступати. Сотня під сильним воро-
жим обстрілом вицофала до ліса в напрямі Крецова, який сейчас поляки обстріляли з міномета і гармати (45 мм). Зі сотні були вбиті: сот[енний] політвиховник Осип, роєвий Сокіл, Острий — кулемет-
чик з чоти «Зр», поранені стрільці «Т» з чоти «Зр», «С» (куля пере-
йшла через шлунок) та стр[ілець] «Г». Від вбитих поляки забрали все, лишаючи їх тільки в білизні. В селі розпочали тоді свій кровавий

танець. З хат забрали тоді 7-ох господарів-українців у віці 40–80 р. та 2-х хлопців по 16 років та всіх розстріляли біля школи. Одного застріленого господаря вкинули в вогонь. Прізвища розстріляних слідуєчі: Сивий Михайло, літ 53, Зарічний Петро — 45, Довбуш Еґґен — 16, Журко Осип — 14, Загородник Петро — 45, Марко Василь (кинений у вогонь).

Арештували та забрали зі собою до Бірчі 15 господарів, спалили 31 хату. Жінкам та господарям стягали з ніг взуття, б'ючи їх при цьому немилосердно. Крім цього, забрали зі села 50 шт[ук] худоби та 7 коней і о год. 10.30, на знак білої ракети, відступили в напрямі Ліщавки.

БСБ, що кватирувало у віддалі 3-ох км с. Ляхова, заалармоване стрілами, прибуло над Ляхаву та відчинило по ворогові кулеметний вогонь, який вже відступав зі села. Які втрати ворога, невідомо.

[...]

2.1.46 р. до с. Монастирця приїхало ВП з Ліська в цілі переселення. Около години 10-ї обставили скорострілами село, а на цвинтарі поставили тяжкого скоростріла, з якого обстрілювали ліс. Тоді почали виганяти людей до станції в Лукавиці. Тому, що мужчини почули, що йде військо, повтікали до ліса, то полякам вдалося захопити лише старців, жінок та дітей. Загално вигнали зі села понад 300 осіб. Більша частина ВП поводилася жорстоко, били людей і навіть малих дітей, грабували все, що попало, є навіть 15 випадків знасилування жінок, а спеціально тих, що ховалися перед переселенням. Можна було відчути, що звірства ці переводили поляки переважно зі сходу. Одначе були і такі, що казали людям ховатися і навіть помогали їм. О год. 18-ій акція переселенча була закінчена, а ВП з людьми виїхало на станцію Лукавиця. Тут всіх заладували до транспорту, але при ладованні злостилися, чому населення не має зі собою багажів. Слідуєчого дня транспорт від'їхав за кордон до Устянової. Тут примушували людей до підписування заяв, одначе ніхто таких заяв не підписував. Тоді поляки казали записуватись на харчі для дітей. Коли частина людей записалася, хотіли від них забрати документи, але населення, зорієнтувавшись, що це підступ, документів не дав ніхто. Коли люди були вивезені, до с. приїхало ВП і ладувало на фіри все, що залишилося в хатах. Намовляли також місцевих поляків до рабовання, але ті не йшли рабувати. 4.1.46 р. большевики з Устянови завернули транспорт, говорячи, що їм не треба тих, що не хочуть заяв підписати. Большевики старалися ще на кордоні намовити людей до підпису заяв, обіцяючи їм гарні господарства та щасливе заможне життя на Україні, але цього ніхто не

послухав, і транспорт вернув споворотом до Лукавиці. Тут сказали людям, що їх повезуть на захід, але незадовго повипускали додому. При випусканні казали сказати людям, що не ВП, а бандерівці випускають їх додому.

3.1.46 р. ВП в силі 400 вояків наскочило о год. 6.30 на с. Лімну, де кватирували 2 чоти сотні «Б[урлаки]». Обі чоти прорвались, залишаючи на полі бою 11 стрільців вбитими і 3-ох раненими. Втрати зі сторони ВП: 16 вбитих і багато ранених. Поляки спалили в селі 6 хат, вбили 2-ох старших віком українців і 3-ох ранили. Виходячи зі села, забрали 23 шт[ук] рогатої худоби і всі коні.

[...]

6.1.46 р., о год. 7-ій рано, ВП разом з МО з Бірчі, в числі 400 осіб наскочило на с. Добру. Одна група з цього відділу, переходячи через Креців, застрілила Швайлика Степана, який втівав з конем в ліс, та підстрілили Оліяра Гриця, який також втівав на коні. Надходячих поляків (стежу) обстріляла кулеметним вогнем застава сотні «Я[ра]», яка в той час кватирувала на присілку Доброї, «За Магурою». Сотня, побачивши переважаючу силу ворога, відступила до ліса, вбиваючи при відступі 3-ох польських кіннотчиків, та здобула одного коня зі сідлом. Поляки, увійшовши в село, ограбили 18 хат та відтак їх спалили. Зі сел забрали всю худобу, святочне печиво та все інше. В селі остались майже старики, бо молодші віком завчасу повтікали до ліса. Розстріляли трьох оставших в селі українців, а саме: Нісевича Василя, літ 42, Попіла Осипа, літ 34, та ще третього. О год. 14.30 в бойовому порядку вийшли зі села і подалися в напрямі Бірчі.

[...]

7.1.46 р. о год. 3-ій рано курінь УПА під командою ком[анданта], пор[учника] Коника¹ почав акцію на польський опірний пункт Бірчу, що в останньому часі служив як випадова база для ВП, з якої воно робило свої бандитські випадки на українські села в цім районі та грабило і мордувало українських невинних селян. Акція спеціально була запланована в часі, коли поляки могли її найменше сподіватися, і мала за завдання викинути ворога з його укріплень і знищити ворожі укріплення та само містечко, котре має ще кільканадцять мурованих будинків. Акція почалася в точно означенім часі від сторони відділу «Б[урлаки]», котрий мав за завдання перший почати вогонь, щоби в цей спосіб звернути увагу в цю сторону, а за цей час відділ «Я[ра]» мав силою вдертися в середину міста і звідси викинути ворога назовні, після чого всі чотири відділи мали ввійти

¹ Михайло Гальо (1914—1946) — командир куреня.

в місто і його знищити. Одначе вже на початку акції було ясным, що завдання буде дуже тяжке, бо по двох попередніх акціях на Бірчу цьої зими ворог був дуже обережним. Поляки були сильно окопані і мали навколо міста пороблені бункри, в котрих безпереривно мешкали. Вже в перших хвиликах бою навколо міста грали ворожі кулемети, що свідчить про це, що ворог був приготований, чи радше, що був постійно на становищах. Момент заскочення ворога неприготованим в цім випадку відпав цілковито, одначе відділи дальше виконували положені на них завдання. Відділи «Б[урлаки]» наступали на ворожі укріплення, при чім викинули ворога з його становищ та здобули і знищили 8 бункрів. На відтинку відділу «Я[ра]» наші стрільці, викинувши ворога з його окопів, зайняли частинно місто і спалили при цім ок[оло] 20 дерев'яних будинків. На відтинку відділу «О[рського]» помимо сильного ворожого вогню, один підвідділ вдерся між муровані будинки (з цим підвідділом був ком[андир] пор[учник] Коник і сот[енний] Орський). Цей підвідділ взяли поляки в перехресний вогонь. Стріляли з окопів, з вікон мурованих будинків та з півниць. На тому відтинку впало найбільше наших стрільців з командиром Орським. Поручник Коник, бачучи тяжку ситуацію, мав намір пробиватися до відділу «Д», що держав фронт в віддалі ок[оло] 300 м. Що сталося з поручником Коником після цього — невідомо, бо до жодного відділу він не долучив. Припускається, що десь там зістав вбитий. Наші відділи держали бій до год. 7.30 рано, і коли було вже цілком видно, відступили під сильним обстрілом ворожих частин, котрі вже вспіли за цей час вирватися з міста і хотіли загородити нашим відділам дорогу відступу. Треба згадати, що під час цілої акції ворог провадив сильний кулементий вогонь, як рівно ж досить цільно обстрілював наші становища з 3-х кулеметів. В останній годині бою нашим відділам забракло крісової і кулеметної амуніції. Декотрі стрільці лишилися з 5-ма набоями в крісі. Кулемети мали заледве по кількадесять штук. Втрати з нашої сторони: вбитими ком[андир] пор[учник] Коник, сотенний Орський, чот[овий] Павленко і 20 стрільців та 15 ранених. Ворожі страсти: понад 50 вбитими і поважна скількість ранених. Ворожа залага в Бірчі виносила на цей час ок[оло] 500 вояків ВП і МО, в цім було ок[оло] 50 кіннотчиків.

8.1.46. польська цивільна банда разом з ВП в силі 50 осіб заїхала до с. Добрянки. Виїжджаючи в село, банда обстріляла його з кулеметів. Перестрашені люди почали втікати до ліса. Поляки відкрили по втікаючих вогонь та поранили Ільків Володимира, літ 52, Пштіра Василя, літ 59, обох ранених забрали до Бірчі. В Бірчі Пштір

внаслідок тяжкої рани помер, а Львова Володимира на Старій Бірчі застрілив польський міліцист родом з Ліщави Дол[ішньої]. Скриньковські Юзеф. Згадана банда, відступаючи зі села, ограбила всі хати та розкопали кіпці, забираючи картоплю.

[...]

10.1.46 р. банда ВП в силі 60 осіб напала на с. Ліщаву Дол[ішню], де зрабувала від господарів всю худобу, збіжжя, капусту, розкопували кіпці та забирали картоплю. Населення з доколичних сіл тікає кожного дня рано в ліс зі залишеними останками свого добра, боячися нападу озвірілих польських банд.

10.1.46 р. о год. 12-й в напрямку Селиська надійшов курінь ВП в числі понад 300 осіб. (До Селиськ прийшов згаданий відділ зі с. Діброви, де переправився ще 8.1.46 р. через Сян.) До цього відділу долучився ще другий відділ, який переправився з-за Сяну рано 10.1.46 р. Марш відділу відбувався в такому порядку: головна частина йшла дорогою через Селиська та Поруби, на фільварку Гдичин відділився малий відділ на правобічне обезпечення від ліса між Порубами і Волею Володською (цей відділ йшов краєм ліса). На переді відділу їхала нічна стежа в числі 20 осіб, за якою посувалося ядро відділу. Зі Селиськ відділяли сотню, яка творила бічне обезпечення і йшла стрілецьким рядком понад Поруби, Гуту від Делягівського ліса. На самому початку Поруб обстріляли стрільця Лозу, який кував в коваля коня. Стріли ці залярмували стаціонуєчий на Порубах відділ УПА, який вицофав над Поруби з ціллю зайняти оборонні становища, однак брак амуніції не дозволив приймати головного бою, тим більше з невідомою силою ворога. Правобічне польське обезпечення, побачивши в селі кінну стежу, думали, що це бандерівці, і відкрили по них вогонь. У висліді перестрілки вбили 2-х поляків і 2 коні.

Допавши до села, почали поляки палити і грабувати взуття, одяг, худобу, харчі й т. п. У висліді акції спалили на Порубах 30 господарств цілковито зі всім сільсько-господарським знаряддям, харчами і одягом. Крім цього, згоріло 8 хат (інші господ[арські] будинки остали) і 6 стоділ зі збіжжям. Крім дрібних речей, зрабували в Порубах 53 корови, 12 коней і 4 ялівки.

3 Поруб пішли на Гуту, де спалили 16 господарств і 2 стодоли. Зрабували 12 коров і 10 коней. 3 Гути пішли на Ясенів, де спалили 18 хат, зрабували 2 коні й 20 шт. рогатої худоби. В Нетрибці спалили 18 господарств, на Загутах 4 господарства.

Жертви в людях: застрілили на Ясенови одну жінку Бревко Вікторію, задусилося в криївці 2-х мужчин (під спаленою хатою) Дудич Петро і Туцький Антін. Арештували Сича Миколу і Сича Андрія зі

Селиськ. Сича Миколу на другий день вбили в Явірнику, а Андрія випустили по 2-х днях.

Після тої акції відділ ВП закватував на Присаді Явірницькій. Там стаціонував до 12.1.46 р. В міжчасі дня 1.1.46 р. 20 вояків ВП пішли на Нетрибку, де забрали багато курей і арештували Гавриляка Володимира, якого вбили на Присаді.

[...]

Постій, дня 22.1.46 р.

«Т»

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 26. — Арк. 155–157. Копія, машинопис.

№ 403. Доповнення до звіту про суспільно-політичне становище на теренах Перемищини у січні 1946 року

23 січня 1946 р.

Перемищина

ВІСТІ З ТЕРЕНУ

(Доповнення)

Вже від початку січня ВП приступило до виселенчої акції на теренах Сяніцького і Ліського повітів, що положені по правій стороні Сяну.

13.1.46 р. ВП, стаціонує у Вільхівцях і Биківцях, почало в терені терористичні напади. У Війському арештувало 3-х хлопців і одного на Долинах.

14.1.46 р. перед полуднем частина ВП напала на с. Війське і Голучків. На Голучків наступали дорогою від Тиряви Волоської і від сторони ліса. В одній хаті сильно побили дівчат, закидаючи їм, що принесли їсти бандерівцям. Господаря цієї хати забрали, а коли цей намагався втекти, застрілили його. Йдучи до слідуєчих хат, на т. зв. Кружку, ранили гранатою поляка Рушецького та ще одного українця, який помер в шпиталі. Друга група, яка йшла дорогою, вбила одного поляка, який переходив полевою доріжкою. Ця частина ВП поведи-лася в Голучкові по-бандитськи. Всюди били людей, всюди рабували, називаючи всіх бандерівцями. Всюди питали за бандерівцями. По хатах переводили ревізії, одначе нічого не знайшли.

З Голучкова цього самого дня ВП перейшло до с. Семушової, заходячи в село з дороги, з ліса і поля. В Семушовій при вході в село застрілили одну дівчину за це, «що дивилася у вікно», а батька її ранили. В селі страшно били людей — кого попало. Майже щодруга

хата є побиті. Населення рятувалося втечею в ліси або скривалося по криївках.

15.1.46 р. ВП, квартируюче в с. Семушові, поділилося на дві групи: одна з них пішла на присілок Пилу, Волю Крецівську і Добру, а друга група на Тиряву Сільну. Перед відходом обстрілювали з міномета ліси, а головно т. зв. Крейцівський ліс.

В Тиряві Сільній рабували менше, бо лише в кількох господарів забрали убрання, білля і чоботи. Де при ревізії знайшли гроші, то забирали. Там побили поляка-мельника за це, що не хотів принести горілки. Побили також за горілку одного українця. На присілку Пила допустилися таких звірств: заарештували місцевого українця, одного зі східних областей (дезертира з ЧА), обох їх забрали зі собою. 3-х місцевих мужчин Мопака, Швайлика і Ядчишиного, зловивши, сильно побили, повикручували руки і забрали з собою. Пізніше знайдено їх під лісом попробованих багнетами. В с. Добрій [їх] застрілили поляки, а у Волі Крецівській зловленому хлопцеві багнетом пробили горло. Перед вечором від'їхали до Військового.

16.1.46 р. ця сама група ВП продовжувала в с. Війське даліше свою акцію. В селі спалили 6 українських господарств і зловили 3-х сільських вартівників. Вартівників сильно збили, а відтак вивели на високий міст і казали скакати в воду. Коли ці поскакали, ВП стріляло до них і двох з них застрілили, а третій, ранений, удаючи мертвого, залишився.

17.1.46 р. у Військовому арештувало ВП 13 осіб, переважно старших господарів.

Того самого дня група ВП в силі 250 боєвиків наскочили на с. Пашову, а відтак перейшли на Ракову. В Пашовій в цім часі стаціонував відділ «Я», одначе вспів вчас вицофатися непомітно до ліса.

18.1.46 р. частина ВП, в силі 130 осіб, перейшла розстрільною ліс коло Монастирця, де квартирував відділ «Б». Переходячи ліс, з криком і стрілами надійшли на табор відділу, котрий вже вспів вицофатися і зайти на зади ворожої розстрільної. В таборі вивернули котел зі зупою і висипали полишену фасолю, одначе не рушили полишеного плаща, оливи і одної пари білизни. По лісі більше не шукали, а зійшли до с. Монастирець, де разом з іншою частиною, яка прийшла зі сторони Руденки, перевели в селі облаву, відтак обстріляли ліс з мінометів.

В Тиряві Сільній 25 вояків ВП окружило хату, де квартирувало 5-х хворих стрільців. З них 3-х вийшли ціло, один легко ранений, другий тяжко, одначе і цей тяжко ранений не дав добитися, а відстрілювався цілий час з 10-ти зарядки, а відтак відповз у ліс. В лісі на

поміч прийшов другий ранений, і занесли його до криївки. В перестрілці був ранений 3-ма кулями в обі ноги.

Того самого дня ВП, приїхавши до с. Семушової, арештували хлопця Романа Сікору, а сказавши, що зловили майора бандерівців, сильно збитого зі зломаною рукою, застрілили коло його хати.

17.1.46 р. ВП напало на с. Пашову, де, заскочивши 2-х стрільців, почали їх гонити. Одного з них ранили, але ще вдалося йому втекти, другий розірвав себе гранатою. ВП спалило одну хату та цілковито обрабувало інші хати. В селі арештували 3-х мужчин та кільканадцять побили.

Приблизно в цих самих днях НКВД із погранзастав, перейшовши кордон, оперували у всіх прикордонних селах, роблячи засідки, переводили ревізії та вимушували в населення прохарчування.

В Середниці НКВД застрілило одного боївкара з-за кордону, що був тут на відпочинку. По кількох днях большевики вернулись за кордон. В терені продовжується переселенча акція, головно в підміських селах Сянока і Ліська.

Населення по терорі, який був застосований зі сторони ворога, масово пишеться на виїзд. Досьогодні виїхало вже українське населення м. Ліська, а записуються в околичних селах. Є багато випадків переносу метрик, головно в селах: Глинне і Янківці. Менше випадків є в інших селах.

Виповіджених поляками сіл до виїзду з назначенням речинця є цілий ряд. Між українським населенням цього терену помітне заломання.

Постій, дня 23.1.46 р.

«Т»

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 25. — Арк. 154. Копія, машинопис.

№ 404. Інформація про напад відділу Війська польського на село Волю Нижню

Січень 1946 р.

ЗВІТ

з нападу відділу ВП на село Волю Нижню

23.1.46 р. прийшли до солтиса в Волі Н[ижній] польські вояки з Яслиськ і запиталися, чи не буде в селі стрілу? Солтис відповів, що

ні. Тоді перейшли вони в цю частину села, де найчастіше хтось із наших людей квартирує, та почали бити і грабити людей.

Побили прикладами пістолі Фучилу Миколу і Гемона Степана, домагаючися від них зброї, при тім забрали йому два годинники, обув і дещо з одягу. Прикладами від автоматів забили Тулая Михайла, а накінець зажадали «кенкарти». В «кенкарті» було 1 000 зл[отих], які поручник перечеислив і віддав власникові, негайно після того прийшло трьох вояків і зажадали знова «кенкарти», а що там не було вже грошей, казали показати собі портфель, з якого забрали 1 000 зл[отих].

(На слідуючий день той сам господар їздив на «форшпан» і сказав таке до поручника, який оглядав його гроші: «Вчора забрали ви від мене гроші, а сьогодні ще мушу вас возити». Поручник відмовлявся, що то не він, тоді господар показав йому вояка, який забрав ці гроші. На те поручник відповів: «Пеньондзи те юж пошили на вудзен».)

Опісля пішли дальше і побили до крові: Щубана Александра. Його жінку, дочку Анну та сина Семена. Всі вони лежать хворі. Забравши 1 500 зл[отих], перейшли до Палацаків, де сильно побили усіх з родини. Дальше побили цілий ряд інших людей, але вже легше, одначе сильно побили Карина Михайла, викрикуючи при тім «а скурви сину бандеровскі, бєндзем ходвіл паліць...». Його ограбили майже до нитки. Взагалі з населенням поводитися брутально, кричали, били по лиці, страшили розстрілом, підсували під очі пістолі і автомати навіть малим дітям.

В банді тій було багато цивілів з Посади Риманівської та Риманова, — повбирані лише у військові плащі (під сподом видно було цивільний одяг). Найбільш брутально поводитися вояки з Яслиської станиці [нрзб.]-у. Приклад у всьому давав політрук пор[учник] Остойський. Після того банда відійшла в напрямі [...], арештували ще кілька осіб, яких негайно відвезено до Яслиськ. Банда ця забрала зі села багато худоби, дробу, збіжжя, бараболі, одягу, обуви й інших дрібних річей, як: годинники, бритви і т. п. Відходячи, заборонили виходити з хати, а також заходити до Яслиськ протягом двох днів.

На слідуючий день вечером прийшло ще двох вояків і зрабували у Фучили Миколи два коні.

Арештованих допитувано на станиці СОВ-у в Яслиськах. Допити переводив пор[учник] Остойський, уживаючи при тому дряпаної нагайки. Питав, хто в селі має зброю, до кого заходять бандерівці, де є цей кулемет, що його купили в партійнім на Пловач.

Арештованих звільнили аж на слідуючий день вечором, їх відпроваджав найбільший бандит з Яслиської міліції Кранач Зигмунт, примусивши заплатити собі за «звільнення» 1 000 зл[отих].

Інший характеристичний факт, це те, що вояки ВП приходять на Волю Нижну і жадають від кого-небудь підводи, зазначаючи при тім, що від того можна викупитися доброю товстою куркою, гускою, кріликом чи яким іншим фантом. І так у Стецика Степана за звільнення від форшпану забрав у його дочки чоботи (стягнув з ніг).

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 31. — Арк. 85. Копія, машинопис.

№ 405. Витяг із «Інформаційного звіту за час від 20.XII.1945 до 20.I.1946 року» про суспільно-політичну ситуацію на теренах Перемищина

24 січня 1946 р.

Перемищина

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗВІТ
за час від 20.XII.1945 до 20.I.1946 року
І. ЗАГАЛЬНА СИТУАЦІЯ В ТЕРЕНІ

Звітовий місяць проходив на цілому терені під знаком посилення ворожих акцій, як зі сторони ВП, так і зі сторони большевицьких погранзастав.

Ворожі акції були спрямовані в першій мірі на знищення нашого революційного руху та його збройних відділів в терені. Поза цим ворожі акції були звернені на матеріяльне знищення та духове заламання позісталого в терені українського населення, щоби в цей спосіб змусити його до якнайскорішого виїзду з цих теренів, а через це підірвати підстави для дальшого існування на цьому терені наших збройних відділів.

[...]

На потвердження розмірів ворожого терору і нашої оборони на цьому терені хай послужать цифри: за звітовий місяць відбулося 31 боїв, сутичок чи перестрілок між УПА і ВП. В цих сутичках було з нашої сторони 47 вбитих і 26 ранених. Зі сторони ВП було 89 вбитих і понад 41 ранених.

Польський терор по відношенні до українського населення у звітовому місяці заключається в слідуючих цифрах: вбитих, постріляних і помордованих українських селян бандами в ВП — 40,

ранених 12, арештованих 357. Крім того, зрабовано у звітнім місяці 143 шт. коней, 428 шт. рогатої худоби і спалено 269 замешканих українських господарств. Крім того, були масові випадки грабіжей українського майна, масові випадки тяжкого побиття аж до каліцтва включно. В однім лише селі бандити і ВП знасилували в однім дні 15 українських дівчат (Монастирець).

НКВД з погранзастав арештувало у звітovому часі 27 осіб, застрілили на місці 5 осіб і ранили 3 особи.

[...]

Вороже відношення українського населення до поляків щораз то прибирає на силі в парі з посиленням польських терористичних акцій. Коли в попередньому населення ставилося до поляків з легковаженням, так зараз внаслідок польських терористичних акцій ще більше їх ненавидить, але рівночасно зачинає їх боятися. Перед ВП населення втікає, як перед дикою ордою, є випадки, що населення деяких сіл помимо дошкульного зимна цілими днями перебуває в лісах, куди втікає з рештками недограбленого майна. Відношення до більшовиків у звітovому місяці поважно зросло на ненависті до них, а це головно тому, що більшовики зараз менше маскують вороже ставлення до українців вдаваною прихильністю і чинно ангажують до співпраці з поляками на цьому терені. Населення доходить до слушного висновку, що все це, що роблять поляки з українським населенням, є подиктоване більшовиками. Багато довідується українське населення про більшевицьке відношення до українців, а зокрема до переселенців, що виїхали до УССР, від втікачів чи з листів виселених родин.

[...]

Відношення польського населення до нашого руху різне. Польське населення сіл ставиться до нас позірно прихильно, це головно тому, що нас боїться, а зрештою і тому, що з нашої сторони ніхто кривди йому не робить. Поляки часто навіть подивляють наш такт по відношенні до них, тим більше, що чогось подібного зі сторони ВП до українського населення вони не бачать, а якраз навпаки, є свідком жахливого терору, що його стосує ВП по відношенні до українського населення. Такий стан поляків поважно застановлює, а це тим більше збуджує у них симпатії до нашого руху, а що принайменше трактують наш рух поважно, а нашу роботу — як впливаючу з політичного розсудку.

Польське населення міст ставиться до нас більше негативно, і то завдяки ворожій пропаганді та головно через це, що в зв'язку

з нашими акціями має багато неприємностей (знищення нами водотягу під Перемишлем — що спричинило кількатижневий брак води в місті, виселення мешканців міст на захід в зв'язку з перенаселенням міст по масовім напливі до міст польського сільського елементу, харчева блокада міст і т. п.).

[...]

Постій, дня 24.1.1946.

«Т»

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 9. — Арк. 45–49.

№ 406. Звіт про напад відділу Війська польського на село Поляни Суровичні

25 січня 1946 р.

ЗВІТ

з нападу на с. Поляни Суровичні, доконаного
ВП враз з польською бандою
дня 14 січня [19]46 р.

14.1.46 р. напала польська банда в складі ок[оло] 90 чоловік на с. Поляни Суровичні. В год. 14.30, підійшовши близько під село, з криком «гуррра» кинулась банда, вистрілюючи при тому з усієї, яку мала, зброї, на хати. В селі був всього один наш стрілець, який привітав їх вогнем з кулемета, однак по довшій перестрілці, окружений зі всіх сторін, не міг рушитись зі становища і там загинув. Щойно тоді кинулись бандити рабувати. Всіх, кого стрінули на вулиці, клали на землю або таки з місця стріляли. І так: Варянку Миколу, дяка літ 40, застрілили, не давши йому промовити ні слова (при тім стягнули з него одяг і чоботи). Качуряка Андрія, літ 30, поклали в хаті на долівку й били прикладами крісів, поламили руки, відрізали ніс, покололи багнетами, а в кінці побили пострілом в голову. Зробивши це, бандити покололи багнетами образи святих, що висіли на стінах, і, пограбувавши до шматка, відійшли. Кохан Марію, дівчину літ 30, били в неможливий спосіб крісами, покололи багнетами (12 дір), а в кінці добили стрілом в голову. На дорозі зловили хлопця літ 18, Гарнагу Степана. Без слова один з бандитів вибив йому ударом кріса всі зуби, а поваливши на землю, били колючим дротом, буками і на кінець застрілили. Коли виводили з хати Пованду Степана, його жінка клякла перед бандитом, щоб виблагати помилування для

чоловіка, тоді один з бандитів стрілив до неї, вбиваючи на місці. При тім сказав: «на маю, то ці вистарчи». Випровадивши з хати Напованця Степана, били його прикладами, поламали пальці, вибили очі і при тому цілий час кричали: «муф скурв сину, гдзє єст штаб бандеровскі!» Чабалика Осипа побили сильно камінням, забрали зі собою до ліса, де убили, виколовши перед тим очі. Маргана Степана, літ 44, найдено за селом, був з розбитою головою, поламаними руками, ціле тіло було поколене багнетами та постріляне з автомата. Гедеш Юстину пострілив бандит за те, що просила його, щоб не брав їй останньої корови, причому один з бандитів сказав: «Бладек дай ей там нех сен успокої».

З такою жорстокістю перейшли бандити 30 хат, залишивши за собою голі стіни і змасакрованих людей. Втікли зі села аж тоді, коли почули стріли нашої боївки.

Польські бандити здоровою не випускали ні одної особи, що попала їм під руки. Багато осіб набили на лиці так сильно, що не можна було пізнати, чи це твар, чи, може, яка набрякла синя маса. (Качуряк Кость і його жінка).

Рабовано все до нитки, не поминаючи навіть старих до нічого не придатних онуч. При грабованню сварилися між собою, один другому виривав з рук шмаття чи худобу. Крім одягу, взуття і других дрібніших речей, забрали бандити зі села 20 коней і 10 коров, багато овець і дробу.

Грабуючи, кричали по хатах: «[...]».

Після того банда відійшла в напрямі Королика Польського, туди був слід санок, де-не-де слід крові, видно, мали якісь втрати.

Під час нападу згинули такі особи:

1. Зінич Михайло, літ 25 (стрілець з боївки, що прийшов зі Зах[оду]).

2. Варянка Микола, літ 40

6. Гарнага Степан, літ 18

3. Маргонь Степан, літ 44

7. Чабалик Осип, літ 17

4. Напованець Петро, літ 35

8. Кохан Марія, літ 30

5. Качуряк Андрій, літ 36

9. Пованда Марія, літ 26

25.1.46 р.

Опубліковано: Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2002. — Т. 34: Лемківщина і Перемищина. Політичні звіти. — С. 333–334.

№ 407. Повідомлення про антиукраїнські акції відділів Війська польського
Січень 1946 р.

ЗВІДОМЛЕННЯ

22.I. з Сянока до Буківська прибуло ок[оло] 100 поль[ських] жовнірів. Закватурили в Буківську. Одна частина пішла на Торкарню та забрала курей сіно та били людей. Священника о. Серединського тяжко побили та стягнули чоботи, а з одної жінки кожух, грозили, що постріляють всіх.

22.1.45. о год. 1-й поїхало то військо через Белхівку до Ратнавиці. Взяли зі собою полеву кухню, кріси і міномети, окружили село та почали грабити кури, хатнє майно, ловили мужчин та били їх до крові. Людей, які тікали, стріляли. Тут вбили госп[одаря] українця Мазура М. та каліку Котика Миколу почетвертували [так у документі]. У Біласа Ст[епа]на найшли кріса, якого враз з його батьками привезли до Буківська, де страшенно били, вбиваючи розпалені дроти до уст, попеченого батька пустили, а сина забрали зі собою, де на всіх замордували [так у документі]. Дальших людей пов'язали шнурами та держали на снігу 5 годин. Всіх мужчин зі с. Ратнавиця забрали, з чого кількох замордували в лісі. Того ж дня замордували в Белхівці двох мужчин та арештували дальших, яких повезли до Буківська. По дорозі кількох помордували. Ідучи через село, співали «Ще не вмерла Україна».

24.1.46 зі сторони ... [біла пляма в документі] прибуло ВП до Морохова в складі 130 осіб. У Морохові та Мокрім почали грабувати та бити людей; одначе більше мордів не було, бо про напад повідомив Порак [Пораж] і з Морохова і Мокрого повтікали всі мужчини. Пограбивши ті села, пішли до Завадки Морохівської та почали тут грабити та мордувати населення. Кватуруюча тут с[отня] і дві чоти ком[андира] ... [не названа сотня й не названий командир чоти] пішли на відсіч села. Вив'язався запеклий бій. Поляків було втрое більше та мали 2 міномети, з яких почали бити по наших. По тригодиннім бою здобули наші від поляків міномети. Поляки відступали. Вбитих та ранених забрали зі собою, бо мали добре поле до відступу. Наші стрільці гнали за грабіжниками аж до с. Небещани. Поляки втікали, панічно покидаючи зброю, муніцію, міномети, звої дроту полевого та телефонічний апарат.

З нашої сторони згинули геройською смертю рой[овий] «Швець». Ранених не було. Того ж дня геройською смертю впав куц[овий] господар «В.» в с. М., якого поляки ранили, а відтак ударами багнетів добили і змасакрували до непізнання.

25.I.46. вчасним ранком напали поляки військо і цивільні з ... [не подано назви місцевостей, звідки прибули поляки] на с. Завадку Морохівську, яку спалили в цілоти та порізали і покидали в огонь понад 70 осіб. Не вбили ні одного, тільки різали багнетами, виколювали очі, відтинали частини тіла та інше. На місці руїни страшний образ. Не пощадили навіть маленьких немовлят, їх також порізали. Участь в мордуванні людей в Завадці Морохівській брали цивільні поляки з Небещан, Андрушківців і Победна [Побідно].

24.I. о год. 10-ій напало ВП з погранзастави з Яселка і Яслиськ в числі ок[оло] 100 на с. Вислік Долішний пов[іту] Сянік. Зра[зу] почали грабувати село. Забирали все, що попало під руки: худобу, збіжжя, обуву, білля і інші харчеві продукти, які тільки попали в руки. При тому вбили 7 осіб (3 жінки, 2 дітей до 10 літ, 2 мужчин). Ранили 3 особи. Крім того, багато людей побили і покалічили. Відходячи, спалили 33 хати. Заалярмована частина ком[андира] «Л.» вже їх в селі не застала, бо вони о год. 13:30 відійшли назад. Одна чота «Г.» наздігнала рештки тої банди та підчас перестрілки двох вбили, а одного зловлено живого.

24.I.46. о год. 4-тій рано наскочило ВП з Буківська на с. Карликів пов[іту] Сянік в силі 50 осіб та почали грабувати, що лише побачили, при чому вбили дві особи та скоро відійшли.

Того самого дня ніччю напала та сама банда на це село в силі ок[оло] 100 осіб. Люди пізнали між цею військовою бандою поляків цивілів з Буківська і дооколишніх сіл. Людей зразу почали грабувати та мордувати. Замордували 17 осіб, між ними 80-літнього священника враз з жінкою, дочкою та 4-літньою дитиною. Помордовані мали поломані руки, ноги ребра, повиколювані очі, повідрізувані носи та вуха. Перед смертю над кожною особою знущалися, а в кінці стріляли. Багато людей остало поранених, покалічених з поломаними руками, ногами, ребрами, повибиваними зубами.

В селі спалили 30 хат. Деяких людей забрали зі собою і по дорозі замордували. Одного чоловіка замордованого віднайдено в ліску над Буківськом.

Заалярмовані відділи «П.» і «Б.» прийшли з опізненням і зловили ще двох вояків ВП, які ще остали в селі і дальше грабили селян.

25.I.46. в день та сама банда впала до с. Полонна пов[іту] Сянік та грабувала селян. Вбили дві особи, а одну важко ранено. Спалили одну хату. Коли ж ця банда грабила, селяни вислали делегатів до війта в Щавному і питали, що тут таке діється. Війт відповів, що тих, які сидять тихо, не чіпають. Тоді селяне спитали, чи діти теж не си-

дять тихо, коли навіть їх мордують. Війт відповів, що він сам не знає, що тепер діється.

Опісля ця делегація пішла до команданта МО. Цей поїхав до села, переговорював з цими бандитами і вони відїхали зо села, але селяни мусіли за це дати кілька тисяч золотих. Відїхали з пограбованим майном та заповіли, щоб селяни до трьох днів виїхали з села, бо як не виїдуть, то вони знова прийдуть. У селі багато людей більше, або менше побитих.

Один із зловлених польських вояків зізнає, що тепер виселення зогляду на зиму до 20 квітня 46 р. припинене. Це військо польське діє на наказ міністерства по боротьбі з бандерівцями і МО. ВП, яке тут є, це карна бригада, себто самі штрафники, які реабілітуються на Лемківщині.

П[остій]. 20.1.46.

Опубліковано: Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2002. — Т. 34: Лемківщина і Перемищина. Політичні звіти. — С. 336–338.

№ 408. Повідомлення про напад на село Завадка Морохівська 25 січня 1946 року

27 січня 1946 р.

Слава Україні!

Друже К[оманди]р

Польські бандити після одержаного і ганебного для них удару в дні 24.1.46 р., зібравши ок[оло] 5 сот[ень] пол[ьського] війська, 2 авта НКВД, сотня ляхів з Небещан і Поража, дня 25.1.46 р., о год. 8 рано, наскочили на с. Завадку Морохівську. Я з двома чотами і Пров[ідником] БСБ були приготовані до оборони в лісі, бо внескували, що буде скок на ліс. Вони нас окружили від Небещан, Морохів, Мокре, Височани і Полонно, а зі заду взяли Бохівку. Тим часом вони робили великі застави від ліса, а самі зі шумовинням Небещан наскочили на Завадку Морохівську так нагло, без стрілів, що за 10–20 хв. вирізали, дослівно вирізали 68 жінок, дітей (навіть від 2 років) і стариків. Вирізували багатьом язики, черева, груди, підрізували горла і т. п. Половина зі зарізаних згоріла у вогні до половини. Вид страшний, якого я в житті ще не бачив ніколи. Звірство гірш часів Нерона або гунів. Повище поданого числа бракує ще багато людей. Зі села забрали усю худобу і нагло втекли.

Ніхто не успів нам донести про напад, бо робили його тихо. Стрілецтво обурене до безкраю. Я хоча маю мало вояків, але був би пішов битися до останку.

Раненим селянам сьогодні я дав поміч, даючи ліки і бандажі.

Небещани переказують, щоби їх не палити, то нічого вже відтепер не буде — от підлість бандитів!

Я стягнув фотографа, який це пофотографував.

В мордуванні головну роль відіграли НКВД, жиди і небещанці.

Загально говорять, що з бою в попереднім дні вбитих і ранених, і пропавших без вісті є ок[оло] 80 пол[ьських] вояків. Бій був такий, що мої стрільці з крісів вистріляли від 40–60 набоїв, а кулемети по 200–400.

В Бохівці бандити убили 2 хлопців, в Ратнавиці 6 (вирізували уха, очі, носи), в Буківському лісі арештували 7, які, напевно, пропали. Ратнавиця заламалась, Небещани беруть їх до себе на мешкання, я натомість перешкодив, щоби туди не йшли, бо пропадуть разом з небещанами. Села частинно пригноблені. Свідомий елемент домагається відплати.

Здоровлю щиро.

Героям Слава!

27.1.46 р.

X[рін]

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 32. — Арк. 86. Копія, машинопис. Опубліковано: Misio E. Repatriacja czy deportacja. — Warszawa, 1996. — Т. 2. — С. 24–25.

№ 409. Звіт про акцію на село Завадка Морохівська Сяноцького повіту

30 січня 1946 р.

ЗВІТ

з бою та масового морду українського населення
в с. Завадка Морохівська, пов[іт] Сянік

Дня 24.1.1946 р. о год. 8-й ранку до с. Морохів приїхало польське військо, пограбували цілком населення, а при тім сильно його побило, незважаючи на жінок і дітей. Грабунку не минула ні одна хата.

Бандити в своїй бішеності стягали людям з ніг обув, виривали жінкам з-за пазухи заховані речі, стягали жінкам обручки з рук, при тім немилосердно били гумовими нагаями. Бандити підстрілили господаря Островського Івана, побили до непритомности десяти-

літнього хлопця, у священника хотіли підкинути розбезпечену гранату, однак спробу підкинення гранати замітила дочка священника.

Ограбивши село Морохів, бандити перекинулись на с. Мокре, оточили його, і тут почалася та сама історія.

Як донесла розвідка-повідомлення, число бандитів було ок[оло] 120. Сейчас вислано повідомлення до к[оманди]ра Х[ріна], який тоді квартирував біля З[авадки] М[орохівської], щоб прибув покарати бандитів.

Бандити, пустивши три стріли з міномета на ліс, почали переїздити на с. З[авадка] М[орохівська]. По дорозі застрілили куцевого господарника д[руга] Д., який в той час вийшов з ліса. Вже упавшому, поламали руки й ноги та змасакрували до непізнання. Забрали зброю і стягнули чоботи.

В тім часі прибуло дві чоти з к[оманди]ром Х[ріном]. Одна чота відділу мала завдання зайти ворога від лісу. Друга наступати з протинного кінця села, в центр порога мала вдарити боївка, яка брала разом з відділом участь в акції.

Боївка форсовним маршем підійшла і вдерлася в середину села, де застукала ворога, який, зробивши збірку, почав відходити зі села. По півгодиннім бою ворога витиснуто за село. Поляки, маючи за собою глибокий яр, поставили опір та завзято боронилися. Після півторагодинного бою ворога виперто зі становищ під с. Небещани, з якого, почувши запеклий бій, почало втікати польське цивільне населення. Дорога відступу була густо позначена кров'ю, але ворог, маючи добрий терен відступу, забрав всіх ранених і вбитих зі собою. На полі бою ворог оставив: 2 сотенні міномети і 56 стрілен, 2 підводи з амуніцією та військовим вирядом, 2 пари коней, корови та багато награбованих речей. Знайдено також два гумові, закуті на кінцях в залізо, нагаї, якими бито українське населення. Пограбовані речі сейчас звернено населенню.

Як опісля виказалось, ворог був узброєний в 2 міномети, 12 кулеметів, кріси і автомати. Була це випадівка з Сянока і Лиська, частина війська, а решта цивілі-бандити з с. Небещан. Поляки з операційних плютонів були одіті на біле.

Наші втрати: один вбитий, якого похоронено на кладовищі в цьому ж селі.

Як опісля донесла розвідка, поляки везли вбитих і ранених на 7-ох фірах.

Дня 25.1.46 р. польське червоне військо і большевики в числі ок[оло] 300 осіб оточили с. Мокре і Завадку Морохівську. Частини находилися також в Морохові і Вислоці. Около 9-ої години спалили

с. Завадку Морохівську та вимордували майже всіх людей, які там знаходилися. Не щадили навіть маленьких немовлят та старих жінок. Майже всіх різали, в страшний нелюдський спосіб, багнетами. Немовлятам розпорювали животи, виколювали очі, жінкам відрізали груди, язики, кільканадцять дітей кинено живцем в огонь. Всіх перед смертю катували в нелюдський спосіб. Всі помордовані були проколювані багнетами на руках і ногах, а деякі мали повідрізані литки. Крім того, всі помордовані мали поломані руки, ноги, ребра, кількоро[чним] дітям відрізали голови. Всіх звірських оргій не в силі описати.

Село спалено, забрано всі коні і корови.

Помордовано таких людей:

1. Нечистий Андрій — літ 53,	2. Нечистий Іван — літ 55,
3. Добрянський Микола — 49,	4. Іздебський Нестор — 25,
5. Бончак Осип — 42,	6. Клепчик Дмитро — 26,
7. Кирилейза Петро — 35,	8. Іздебський Петро — 67,
9. Іздебський Михайло — 33,	10. Гринько Іван — 76,
11. Циганик Іван — 38,	12. Циганик Микола — 41,
13. Циганик Володимир — 9,	14. Морейда Михайло — 15,
15. Морейда Володимир — 8,	16. Томаш Стефан — 2,
17. Нончак Дмитро — 56,	18. Нончак Іван — 69,
19. Дудиньчак Осип — 49,	20. Нечистий Тарас — 8,
21. Білас Іван — 45,	22. Білас Теодор — 70,
23. Максим Андрій — 75,	24. Максим Стефан — 9,
25. Кирилейза Ярослав — 4,	26. Білас Катерина — 42,
27. Банчак Катерина — 37,	28. Банчак Марія — 12,
29. Кирилейза Катерина — 48,	30. Козлик Марія — 67,
31. Козлик Ева — 40,	32. Козлик Анна — 20,
33. Писаник Катерина — 74,	34. Циганик Анастасія — 39,
35. Морейда Марія — 45,	36. Морейда Анна — 17,
37. Томаш Катерина — 32,	38. Томаш Марія — 7,
39. Томаш Анна — 4,	40. Боньчак Анна — 39,
41. Дуденчак Анастасія — 48,	42. Іздебська Ева — 35,
43. Іздебська Катерина — 6 міс.,	44. Нечиста Катерина — 42,
45. Нечиста Магдалина — 46,	46. Нечиста Зофія — 11,
47. Нечиста Марія — 6,	48. Білас Марія — 39,
49. Білас Зофія — 7,	50. Нечиста Анна — 48,
51. Нечиста Катерина — 20,	52. Біс Ева — 40,
53. Максим Анастасія — 37,	54. Максим Катерина — 4,
55. Максим Анна — 1,	56. Максим Марта — 49,
57. Кирилейза Марія — 39,	58. Кирилейза Анна — 16,

59. Кирилейза Катерина — 14, 60. Білас Катерина — 60.
61. Білас Міляна — 52.

Ранені (поляки думали, що вони не живі):

1. Циганик Василь, 2. Нечистий Михайло, 3. Максим Іван.

Після цього морду та спалення села польський поручник, який доводив цією акцією, зголосив своєму зверхникові большевикові: «товариш капітан, ваше приказаніє сполненное, деревню сожгли, людей унічтожили». На що цей відповів: «харашо».

Крім бандитів польського війська і відділів НКВД, брали також участь в мордуванні українського населення в с. Завадка Морохівська польські селяни з с. Небещан. Одного з тих цивільних бандитів селяни пізнали, ім'я йому Кучер Ян.

Такими методами большевицькі людоїди разом з їхніми польськими вислужниками-бандитами намагаються змусити українське населення Лемківщини до «добровільного» виїзду до ССРСР. Побіч Павликом, В'язовниць, Малкович і десятком інших образів нечуваного звірства, мордів і бандитизму нотуємо нові так самі потрясаючі сцени варварського вирізування жінок, дітей і стариків польсько-большевицькими звірами в людській шкірі.

П[остій]. 30.І.46 р.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 33. — Арк. 87. Копія, машинопис. Опубліковано: Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2002. — Т. 34: Лемківщина і Перемищина. Політичні звіти. — С. 342–345.

№ 410. Повідомлення про віднайдення жертв польського нападу в селі Липа

31 січня 1946 р.

Залучник ч. 1

ЗВІДОМЛЕННЯ

з віднайдення жертв польського терору в с. Липі

В дні 16.І.46 р. два боєвики третього р[айо]ну «З[мій]» і «К[арий]» віднайшли на терені с. Липа в Бірчанщині 15 трупів людей, що впали жертвою польського звірства. Трупи в більшості були вже розложені й з вигляду не можна було ствердити їх тотожності. Трупи ці були закопані в трьох окремих місцях. З-ох трупів знайдено коло лип-

ського ліса на т. зв. «Парлашівці». Всі були перед розстрілом сильно скатовані, про що свідчать здерті нігті, поломані пальці та знаки на шиї від кільчастого дроту. Всі три особи постріляні серіями ППШ в потилицю. Трупі були розібрані до білля і роззуті з обуви.

В тому самому селі в ліску коло церкви віднайдено 7-ох трупів, тотожності яких також не вдалося устійнити. При одному з них найдено слідувачі документи: засвідчення поль[ського] репатріяційного уряду ч[исло] 305 674 (яке долучується), робітничу картку та шкільне свідоцтво (два останні документи задержується для справдження). Документи ці видані на прізвище Баціц Дмитро, ур[оджений] 20.X.[19]25 в с. Тростянець, по національності українець. При інших трупах документів не знайдено. Всі вони сильно скатовані, а опісля постріляні в потилицю, лежать лицем до землі.

На присілку Присада того самого села, в ліску коло «Лігеншафту» Долішнього знайдено 5 трупів. Всі не до пізнання. Лиця сильно змасакровані так, що годі ствердити їх тотожність. По тортурах, як стверджено, їх постріляно. Припускається, що всі трупи, це мужчини-українці, помордовані через ВП чи МО з Бірчі. Їх національну приналежність можна ствердити на підставі знайденого документу.

Всіх їх викопано і похоронено на цвинтарі в Липі, в спільній могилі. З трупів пороблено знимки.

31.1.46 р.

Клим

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 7. — Арк. 91. Копія, машинопис. Опубліковано: Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2002. — Т. 34: Лемківщина і Перемищина. Політичні звіти. — С. 474–475.

**№ 411. Витяг із «Вістей з терену за місяць грудень 1945 року»
про польсько-українське протистояння на теренах
Лемківщини**

2 лютого 1946 р.

Лемківщина

Відпис

ВІСТІ З ТЕРЕНУ
за місяць грудень 1945 р.

[...]

17.12. ВП з Балигорода о год. 23-ій спалило 24 хати в Мхаві і вбило 8 осіб. Між вбитими українцями найдено вбиту одну польку.

Цього ж самого дня згоріло 35 українських сіл, вбито в тому селі 12 міліціантів з Балигорода.

[...]

29.12.45 відділи к[омандирів] Х[ріна] і Д[ідика] спалили село Новосільці (200 чисел). З того села поляки вигнали в місяці липні 45 українських родин. Новопоселені поляки на сусідні польські села ставили завзятий опір, і сотні мусіли зводити бій. З ворожої сторони впало ок[оло] [нрзб.] вбитих та багато ранених. Здобуто кріси й амуніцію. З нашої сторони один легко ранений. На згарищах розкинено летючки: «Поляки виселенці!».

Постій, 2.2.46.

СЛАВА УКРАЇНІ!

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 15. — Арк. 52–59. Копія, машинопис

№ 412. Протокол антиукраїнської акції в селі Довжнів

12 лютого 1946 р.

Акт ч. 9

з польського терору з с. Довжнів

ПРОТОКОЛ

Дня 12 лютого 1946 р. о год. 15 ВП в числі 100 осіб перевело наскок на село Довжнів.

Бойовим ладом з великою стріляниною йшли в село, перед тим обстрілявши його з гранатомета. Коли з великим вереском та криком ввійшли в село, з місця безпідставно підпалили першу крайню хату. Одначе не вдоволилися цим. Вони прийшли сюди, щоб своїми божевільними ділами добре вритися в пам'ять населення. Тому ходили з віхтями горючої соломи від хати до хати й підпалювали. В одній хвилі частина села стала в огні, й протягом одної години не стало 56 будинків, в тому 23 хати, 22 стайні й 11 stodіл. З будинками пішло в попіл майже цілість господарського майна, бо польські терористи не давали нічого з вогню рятувати. В stodолах під цю пору було ще досить багато збіжжя й господарський інвентар. В хатах були дрібні та більші хатні речі, які лише з трудом вдалося частинно врятувати. Крім цього, навмисно спалили 5 стирт збіжжя, загальною кількістю около 200 кіп, яке було за селом.

В подібний спосіб поводитися з цивільним населенням. В першу чергу стріляли до цивільних людей, хоча виразно їх піз-

навали. При тому не розбирали, чи старик, чи жінка, чи дитина. Тому, що люди боялися виходити з хат, ВП стріляло через вікна до хатів, а також кидали гранати. Внаслідок цього вдушився від диму в криївці Кудрай Володимир років 30, а 7 осіб ранено: Бартошек Франко — в голову, Панкевич Павло — в шию й рамя (серія з фінки), Богун Анна — в ногу, Щецинський Яків — в голову, Олешин Віктор — в голову (двох інших селян свідок не пам'ятає). Крім цього, побивали в варварський спосіб людей. Тут також не робили ніяких винятків. Не було в селі людини, яка б менше або більше не була побита. Хто не скрився, той мусів перенести більше або менше знущання осатанілого ВП. Внаслідок побиття через дуже короткий час померло три особи: Підсудко Тома, літ 75, Латинник Данило, літ 46, Бартошек Яків, 53. побивали людей звичайно прикладами крісів, дрючками, копали чобітьми, а декотрі мали спеціальні до цього нагаї. Найбільшу, одначе, приємність для звірів у людській шкірі справляло штовхання чоловіка цівкою кіса в черево. Від такого удару нещасний без стогону навіть валився на землю й, не можучи промовити ані слова, довго не вставав. В цей спосіб уможлиблював дикунам проводити зовсім спокійні дальші операції.

На цьому, одначе, не виладували вони ще зовсім своєї злоти до українського населення. Тому почали грабити. Забрали цього дня 23 коней, 17 свиней різної величини, 6 возів, а дальше інші речі, як убрання, чоботи, білля, хатні дрібні речі, чого ніхто в селі не годен списати. Між ін[шими] забрали Котові Іванові — коня, Бартошек Франко — пара коней і віз, Теслюк Василь — пара коней, Бордун Василь — кінь, Керик Іван — пара коней, Косинський Кирило — пара коней, Латинник Данило — кінь, Середа Гриць — кінь, Щецинський Петро — кінь (інших селян — свідок не пам'ятає. Крім цього, арештували в селі 4 особи, але через два тижні звільнили.

В своїй дикунській наївності допускалися навіть таких речей, що підпалювали якому-небудь господареві хату, а якщо цей згодився дати окуп, дозволяли гасити.

Зізнав:

Селянин.

Переслухав:

Чумак.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 29. — Арк. 25. Копія, машинопис.

№ 413. Звіт про антиукраїнські акції польського війська 14–16 лютого 1946 року
18 лютого 1946 р.

ПРОТОКОЛ

Списаний з акції польського війська в днях 14–16 лютого 1946 р.

Ніччю 13–14 лютого заїхало ВП в силі 900 жовнірів в напрямку Ярослав. Першого дня ВП охопило акцією села: Лишки, Ришкова Воля, Хапалів, Вілька Хапалівська, Бахурі, Щибиволки, Сурмачівка, Лихачі та Мачуги.

В селян стягали обуву, грабили товар, дріб, речі домашнього вжитку. Особливо знущалися над підозрілими громадянами, арештували свідомих селян і молодь, яка вчас не вспіла скритись.

1. В с. Щибиволки заарештували 6 осіб, з того 3 особи у віці 40–50 рр. і молодих у віці 18–23 рр. Старших випустили того самого дня.

2. В Ришковій Волі арештували 3 старших селян, між ними і солтиса.

3. В с. Бахурі арештували одного старшого селянина. Арештовану молодь відправили сейчас на УБП (НКВД) в Ярославі. Цього самого дня ВП перейшло краями лісу від с. Бахурі до с. Сурмачівки і дорогою Щибиволки — Лихачі. Глибше в ліс не заходили. Арештований зі с. Щибиволки, який не видержав тортур, запровадив до криївки, де було заховане 150 кг сухарів. Сухарі були на 60% зіпсуті, магазиновані ще весною 45 р. Також показав 2 буди, де перед тим містився куц. Куц вчас вицофався. На краю ліса б[іля] с. Мачуги польська стежа в числі 25 жовнірів натрапила на куц, де вив'язалася коротка перестрілка, після якої поляки втекли.

15.1 ВП опустило вище подані села, щоб охопити акцією слідуочі місцевості:

1. С. Цетулю, де в'їхали ранком год. 6.30. Стріляючи за втікаючими селянами, вбили Маречка Василя у віці 35 років. Розшукуючи за людьми, яких мали на списку, здирали з людей обуву і грабили майно. Арештували 2 людей, яких забрали зі собою і по дорозі замордували.

2. С. Радава, що обскочили о год. 8 рано, де, стріляючи за товпою селян, які втікали зі страху перед ВП, вбили 3 старших людей. Грабуючи, як звичайно, арештували одного старшого чоловіка.

3. С. Пенкі, де вбили тікаючих 3 хлопців:

1. Колоду Петра — 20 років життя.

2. Лихолад Волод[имир] — 16 років.

3. Планіта С. — 18 років.

4. С. Зарадава, де ВП в числі 34 жовнівнів наскочило о год. 15. Стріляючи за тікаючими, застрілили:

1. Галас Миколу — селянин 44 р. життя.

2. Зейло Дмитро — селянин 12 р.

Ця сама група перейшла негайно на с. Храпи, де пограбували у людей речі домашнього вжитку і всякі дрібнички, обстріляна нашими повстанцями з ліса, повернула на с. Зарадава о год. 16. Тут наткнулися на 2 повстанців, які, обороняючись, вбили сержанта і капітана ВП. На ракетні знаки в селі прибув один баталіон ВП з Радави, які закватуриували в селі і почали грабунок і побій селян. З рук польської банди згинули:

1. Пискір Федір — 62 р. життя, випровадили з хати і розстріляли;

2. Пискір Михайло — 19 р. життя, син попереднього;

3. Заставний Олекса — 31 р. життя, випровадили з хати, замордованого в жакхливий спосіб, як попереднього, кинули в вогонь;

4. Ценкий Іван — 56 р. життя, замордували;

5. Губач Іван — 63 р. життя, випровадили з хати, розбивши голову прикладом, розстріляли;

6. Галас Юрко — 43 р. життя, випровадили з хати і розстріляли;

7. Рожанський Василь — 66 р. життя, побивши в хаті, прострілили три рази в груди (ще живе).

Українські повстанці, довідавшись про мордування і побої селян, в цю саму ніч 16.ІІ. год[ина] 1-ша в числі 35 вояків зробили наступ на ВП в с. Зарадава.

До того часу в село наплило около 200 ВП — повстанці про це не знали.

Ніч була ясна, повстанцям довелось наступати з відкритого поля (на полі сніг). Ворожі застави обстріляли повзучих повстанців з віддалі 50-и м. Зав'язався завзятий одногодинний бій. Заатаковані поляки ракетували по поміч. За 45 хвилин від початку бою нова група ВП зайшла повстанців ззаду. Окружені повстанці муісіли проривати ворожий перстінь. В часі прориву повстанці мали страти: 3-х убитих — між ними к[оманди]р чоти Байда, та двох ранених. Прорив вдався. ВП в цьому бою понесло жертви: около 15 вбитих, між ними правдоподібно впав якийсь капітан та кілька нижчих старшин. Ранених багато, на снігу було видно густі плями крові. Після бою група ВП в числі 200 осіб 15.ІІ. о год. 3-я окружила с. Храпи і його запалила. На той час в селі кватуриувало кілька людей з теренового проводу, ці люди почали тікати. Поляки сипнули

з усіх сторін вогнем по тікаючих. Тоді впали: рай[оновий] пропагандист Забутий (старий член ОУН від 1937 р., добрий учитель, солідний та чесний співробітник організації), родом з Ярославщини; Гайдамака — абсолювент підстаршинської школи УПА в Бібреччині (Лісові Чорти). Останньо повнив функцію радіотехніка. Село Храпи згоріло цілком, крім одної хати. Після спалення села озвірілі жовніри покололи багнетами вище згаданих друзів, забрали від них зброю і літературу та заквартирували в с. Зарадава. Рано на Зарадаві ВП грабило селян з речей щоденного вжитку. Між іншим забрали 18 коров, 17 коней. Тут до них долучив місцевий поляк Адамець Франко, який дотепер мешкав між українцями. Руководячись його вказівками, ВП розстріляло вище згаданих селян та спалило: Храпи, Копань (залишаючи тільки одну хату, в якій правдоподібно живе донощик), частину Зарадави — 17 будинків — в тому числі школу, та частину Деревецьких. Після такого рейду група ВП в числі 900 (вже не 900 живих, бо частина з них поїхала вбитими), від'їхала в напрямі Синяви. Вздовж їхнього шляху знайдено 5 вимордованих (не в одному місці) селян, яких ВП арештувало у вище згаданих селах.

Замітки: в розмовах з населенням поляки старались підчеркнути свої перемоги над бандерівцями, другі вояки, обдерті і без чобіт, нишком переповідали, сміючись, «що слухаєте дураків, дістали так, що і позбиратись не могли». ВП подивляля завзятість наших стрільців, мовляв, має 10 заржавілих набоїв у крісі і лізе проти «Максима», — говорили: «піди в ліс, а він (бандерівець) навчить, як воюється». Відносно наступу повстанців на Зарадаву говорили: що коли б не цивільне населення в селі, на яке вважали бандерівці, то в селі ні один поляк не лишився б. В загальному одна третя частина тої групи це москалі та жиди з СРСР. Зброя в них була досить добра — 2 «Максими», 6 гарматок і гранатомети. Зброя переважно руска.

Постій 18.II.1946 р.

(Сурмач)

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 33. — Арк. 87–88. Копія, машинопис.

**№ 414. Витяг із «Вістей з терену за місяць січень 1946 року» про
суспільно-політичну ситуацію на теренах Лемківщини
20 лютого 1946 р.**

Відпис
Лемківщина

ВІСТІ З ТЕРЕНУ
за місяць січень 1946 р.

[...]

19.1.46. ВП з Балигорода в числі ок[оло] 150 вояків прийшло до с. Хоценка, пов[іт] Лісько, пограбували населення і з навантаженими підводами й пограбованим майном їхали в напрямі Середнього Вел[икого]. На них зробила засідку сот[ня] Б[іра]. Коли ВП зблизилось на відповідну віддаль, стрільці відчинили вогонь. В бою впало 28 поляків, в тому 4-ох старшин. ВП втікало на Мхаву. В тому напрямі надійшло ВП з Балигорода на поміч, а побачивши втікаючих, думали, що то бандерівці, і відкрили по них вогонь. В перестрілці між собою вбили 15 своїх вояків. Загально впало 43-ох вояків. З нашої сторони не було жодних втрат. Сотня здобула 1 міномет, 11 автоматів, кулемети, кріси й амуніцію.

[...]

23.1. ВП, яке кватирувало в Буківську, о год. 4-ій рано обступило село Ратнавицю та почало грабити та бити людей. Переводили ґрунтовні труси за зброєю. Найшли 2 кріси. Вбили [нрзб.] мужчин та 15 арештували. Арештованого Біласа Степана та його батька тортурували. Прив'язали до лави, пекли п'яти свічкою та вбивали туди розпечені голки. Коли один із них не міг іти, застрілили його. Арештованого Брейта Антона держали лише в спідній одежі 5 годин зв'язаного на снігу. При відході наказали людям виїхати зі села. По дорозі до Буківська почетвертували арештованого Котика Миколу. Вступили до с. Бельхівка, яке теж сильно ограбили. Замордували господаря Целепа та ще одного інваліда. Тут замордували також одного господаря з Кам'яного, який приїхав туди фірою, в селі арештували 9 осіб, яких правдоподібно розстріляли в Сяноці.

23.1. ВП з Посади Яслиської в числі ок[оло] 150 вояків напали на с. Поляни Суровичні. Пограбили населення, говорили, що шукають бандерівців. Ліси обстріляли з мінометів. Чотири стільна з міномета впали на с. Дарів, причому вбили одну жінку та двоє дітей. Після того вернули до Посади Яслиської.

24.1. ВП в силі 150 вояків зі станиці ВОП (Яселко і Яслиська) напали на с. Вислік Великий. Обставивши долішній кінець села, спалили 33 господарства, вбили 6-ох осіб, двох мужчин важко ранили, а багато осіб сильно побили. Хто рятував майно з горіючих хат, стріляли до нього або відбирали речі й кидали назад в огонь. Пограбивши багато майна, поїхали назад на свою станицю. Чота в[ід]д[ілу] Дідика здогонила ще 10 жовнірів, які останньо відступали. Кількох бандитів з ВП ранили, одного зловили, а решта втекла.

Замордовані людоловами з ВОП:

1. Кіньцьо Іван	літ	49	— застрілений
2. Гозуляк Онуфер	" — "	23	" — "
3. Дунда Петро	" — "	52	" — "
4. Варняк Фенна	" — "	32	" — "
5. Битлей Анна	" — "	5	проколена багнетом
6. Опришко Марія	" — "	9	" — "

Важко ранені: Капелюх Андрій і Пісьо Василь.

24, 25.1. ВП в числі 60 осіб разом з цивілями-бандитами з Буківська напали на м. Карликів, пов[іт] Сянік, спалили 20 хат, вимордували 16 осіб, між ними старенького священика з родиною. В огні згоріло все господарське майно, бо польські бандити не дали нічого врятувати, а ще самі кидали в огонь різні речі. Знущалися над всіми зловленими людьми, не минувши навіть малих дітей. Найбільших звірств доказували цивілі з Буківська, які в страшний спосіб мордували невинних селян та грабили, що тільки могли забрати зі собою на підводи.

Замордовано тоді польськими бандитами такі особи:

1. Малярчук Олексій літ 68 — парох с. Карликова, спеціальними кліщами поломані пальці рук та пробитий штиком.
2. Малярчук Емілія літ 63 — жінка пароха, застрілена, проколена багнетом.
3. Шпинда Ольга літ 29 — дочка пароха, застрілена.
4. Шпинда Марія літ 4 — внучка пароха — застрілена, проколена штиками, ще на руках служниці.
5. Гойсан Степан літ 51 — важко побитий, а опісля застрілений.
6. Масляний Василь літ 38 — порізаний пасами, відрізани вуха й пальці на руках, — солтис з Карликова.
7. Стефура Андрій літ 37 — секретар з Карликова, — поломані руки, підрізаний штиком.
8. Гулик Степан літ 41 — поломані ребра, підрізаний штиком.
9. Голота Степан літ 51 — поломані руки, підрізаний штиком.

10. Сивий Семен літ 19 — застрілений.
11. Вербин Михайло літ 34 — застрілений.
12. Баранич Михайло літ 34 — застрілений.
13. Сивий Іван літ 28 — застрілений.
14. Іванців Анастасія літ 31 — застрілена, пробита багнетом.
15. Дудусь Анастасія літ 72 — застрілена, пробита багнетом.
16. Сивий Дмитро літ 21 — прострілений втік, опісля помер.

Крім помордованих, було кілька осіб ранених, а багато важко побитих та покалічених.

24.1. дві сотні сотні Х[ріна] і БСБ V р[айо]ну звели бій з ВП в с. Завадка Морохівська. Бандити з ВП заїхали вперше до с. Морохів, пов[іт] Сянік, пограбувало цілком населення, а при тім сильно його побило, незважаючи на жінок і дітей. Грабунку не минула ані одна хата. Бандити в своїй бішеності стягали з людей обуву, виривали жінкам з-за пазухи заховані речі, стягали обручки з рук, при тім немилосердно бито гумовими нагаями. Бандити підстрілили господаря Островського Івана, побили до непритомності 10-літнього хлопця, у священика хотіли підкинути розбезпечену гранату, одначе запримітила це дочка священика.

З Морохова переїхали бандити до Мокрого. Село окружили й почали ту саму історію, що в Морохові. До ліса, де кватирувало БСБ, доносився тільки плач і зойк жінок та дітей (мужчини втекли в ліс).

З Мокрого переїхали бандити до с. Завадка Морохівська, пов[іт] Сянік. По дорозі застрілили куц[ового] госп[одарчого]. Вже впавшому полонили руки й ноги та змасакрували не до пізнання. В Завадці почали бандити продовжати своє діло дальше. На поміч населенню поспішив в[і]д[діл] та БСБ, які звели з ворогом запеклий бій та примусили його до панічної втечі. Дорога відступу була позначена густо кров'ю, але ворог, маючи догідний терен, зміг забрати вбитих і ранених зі собою. Здобуто міномети і 56 стрілен, 2 підводи і амуніцію, 2 пари коней та пограбоване майно, яке віддано селянам. Знайдено 2 гумові нагаї, якими бандити били населення. З нашої сторони впав рой[овий] Швець.

25.1. ВП з большевиками в числі ок[оло] 300 вояків окружили с. Мокре і Завадку Морохівську. Інші частини знаходилися в Морохові і в Височанах. Около год. 9-ої спалили банди з ВП с. Завадку Морохівську та вимордували майже всіх людей, які там знаходилися. Тут не щадили навіть немовлят та старих жінок. Всіх майже різали багнетами в нелюдський спосіб, немовлятам розпорювали животи, виколювали очі, жінкам відрізували груди, язика, живих кидали в огонь. Всі помордовані були катовані в страшний спосіб, так що годі

це все описати. Замордовано 62 особи, 3 важко ранені, зрабовано всю худобу й майно.

25.1. ВП враз з цивілями з Буківська наскочив на с. Полонну, пов[іт] Сянік, спалили 3 хати, замордували 2 особи, багато людей побили та пограбили. При відході зі села заповіли селянам, щоб до трьох днів приготувались та виїхали зі села, бо як вони вдруге придуть, то вимордують всіх людей. Населення бандитів не послухало.

[...]

П[остій], 20.II.46.

Мар

СЛАВА УКРАЇНІ!

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 22. — Арк. 143–148. Копія, машинопис; ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 22. — Арк. 21. Копія, машинопис.

№ 415. Узагальнений звіт про суспільно-політичне становище на теренах Закерзоння в січні — лютому 1946 року
28 лютого 1946 р.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД
УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЗА ЛІНІЄЮ КЕРЗОНА
ЗА МІСЯЦІ СІЧЕНЬ — ЛЮТИЙ 1946

В місяці січні й лютому [19]46 р. польське військо (червоне), незважаючи на умови зими, проводило даліше безпереривно виселенчу акцію, головню в терені Сяніччини й сусідних теренів Бірчанщини, в яких попередньо виселення ще не було переведене або було переведено неповно. В деяких селах, головню під містом, вдавалось їм перевести виселення більш основно, в більшості, однак, дуже неповно, бо населення, незважаючи на важкі умовини зими, втікало в інші околиці, а повстанці ставляли, де могли, спротив і переривали дуже поважно шляхи сполуки, висадуючи мости і рейки.

В інших теренах, зокрема в усій решті Лемківщини, польсько-більшевицьке червоне військо переводило доволі інтенсивні акції проти наших повстанських відділів. Лемківщина, яка була цілий рік відносно найспокійнішим тереном, стала в зимових місяцях тереном найбільш інтенсивних ворожих дій і нашого спротиву. Вогор планував знищити протягом зими повстанські відділи, щоби з весною перевести вже без більших перешкод виселення Лемків-

щини. Плани ці розбились, однак, зовсім, бо протягом цілої зими, до сьогоднішнього дня включно, не вдалось їм знищити, ані поважних втрат нанести ні одному повстанському відділові, а що й самі понесли ряд дошкульних ударів і втрат, в боях з нашими відділами. Другим засобом в плані приготування весняної виселенчої акції було основне пограбування й стероризування населення до тої міри, щоб йому взагалі унеможливити тут дальший прожиток, щоб воно саме втікало, шукаючи в большевиків захисту життя. Перепроваджуючи цей план, польське червоне військо било дуже часто всіх стрічних українців, усіх роззувало серед зими й морозу з обуви. Наприклад, священика в Жерниці на Лемківщині стягнули в полю серед дороги обуву й пустили пішком по снігу. В рамках цього самого терористичного плану стероризування й застрашення населення замордували дня 24 січня в селі Карликів на Лемківщині старенького 70-літнього священика, цілу його сім'ю й багато людей в селі, разом 14 осіб, дня 25 січня в селі Завадка Морохівська біля 70 осіб, в селі Зарадава (Ярославщина) дня 15 лютого замордували вояки ВП 7 осіб, спалили цілковито село Храпи, в інших селах Ярославщини, Бірчанщини, Лемківщини, Любачівщини спалили в тому часі села цілком, в деяких поодинокі господарства й замордували серед звірських знущань десятки людей, а вдруге стільки арештували й повезли далі на муки. Розпочався цей збільшений терор також в терені Грубешівщини — Белзчини. Усе те має бути, як заповідають, приготування до нової скріпленої виселенчої акції з весною. Розкинули навіть в тій справі різnorodні листівки з літаків. У них закликали населення проти бандерівців і заповідали, що виселення з весною буде переведено без огляду на спротив.

Великою сенсацією було промова червоного маршала Польщі Жи-мерського, а після неї широка кампанія усієї польської преси в місяці січні й лютні, поведене проти нашого руху. У тій кампанії ворог, відверто признавши силу і свої невдачі, та потрактував дуже серйозно справу боротьби з нашими повстанськими революційними силами. Ця пресова кампанія була для нас важливою пропагандою й зміцнила наші позиції. Ворог розуміє це рівнож, але був змушений до цього кроку нашою широкою пропагандою серед польської суспільности і серед чужинців. Подобиці цієї пресової кампанії, як рівнож факти ворожих і наших власних дій, подані в залучених виданнях і теренових звітах.

З нашої сторони ведеться і буде переводитись далі безперервно боротьба з усією рішучістю, незважаючи на жертви, які і з нашої сторони щораз більші. Проводиться рівнож надалі, а навіть

ще й розбудовується пропагандивна акція серед польської суспільності і серед чужинців. Вона дає поважні успіхи. Повстанські відділи заосмотрюються у виселених околицях в харч і одяг у щораз більшій мірі в поляків, нічого не беручи силою, тільки дорогою добровільних збірок на спільний фронт поневолених народів.

В Польщі загострюється з кожним днем передвиборча боротьба.
28.2.1946.

СЛАВА УКРАЇНІ!

СТЯГ¹

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 6. — Арк. 91. Оригінал, машинопис.

№ 416. Повідомлення УПА про покарання за антиукраїнську діяльність

8 березня 1946 р.

До загального відома

8 березня 1946 р.

За агентурну співпрацю з УБП і участь в нападах і грабежах українських сіл враз із бандитами та «Войском Польским», дня 17.II.46 р. покарано карою смерти:

1. Стояк Едварда, ур[оджений] 11.II.1921 р. в Небещанах, син Андрія і Анастасії з Гондів. (За участь у нападі на с. Ратнавиці в м[ісяці] липні 1945 р., спалення хати, морд господаря українця, грабіж майна та ряд інших нападів на українських селян довколичних сіл і за співучасть в облаві на українських повстанців дня 16.2.1946 р.)

2. Кручек Тадеуша, ур[оджений] 22.I.1922 р. в Поражі, син Войтіха і Марії з Кручків. (За морд 2-ох українців, вертаючих з Німеччини — під час своєї служби при МО у Волі Міховій, знуцання над безборонним, невинним українським населенням та співучасть в облаві на українських повстанців дня 16.2.46 р.)

3. Гжиб Броніслава, ур[оджений] 20.6.1926 р. в Поражі, син Войтіха і Катерини з Тецьків. (Застрілений під час втечі та намагання вбивства вартового.)

4. Шпара Владислава, ур[оджений] 20.6.1926 р. в Чашині, замешканий в Мокрім. (За донощицтво на УБП і квартируючий відділ ВП в Мокрім, що було причиною побиття та грабунку кільканадцяти осіб українських, мешканців того ж села.)

¹ Ярослав Старух (1910—1947) — провідник ОУН Закерзонського краю.

Проти польського народу не воюємо і воювати з ним не хочемо, б'ємо тільки бандитів і агентів в НКВД, УБП, МО та ВП.

Хай живе дружба і співпраця українського і польського народів.

Смерть бандитам Москви і їх вислужникам.

Постій, дня 8.3.1946 р.

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 33. — Арк. 89. Копія, машинопис; ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 61. — Арк. 118. Копія, машинопис.

№ 417. Протокол антиукраїнської акції в селі Василеві Великому

10 березня 1946 р.

Акт ч.8

з польського терору в с. Василеві Великім

ПРОТОКОЛ

Дня 10 березня 1946 р. о год. 6 приїхало ВП в числі до 200 осіб переводити виселення с. Василева В[еликого]. Населення, яке вже від довшого часу втікало зі села, бо не хотіло виїздити до большевицького краю, і цим разом зникло зі села. Крім кількох старців, що через свої пізні літа не були в силі вийти зі села, не застало ВП нікого. ВП забрало і цих старців та кільканадцять штук худоби, яку вони мали, й відвезло на станцію до Уснова. Всі ці старці в короткому часі назад повтікали, а частину худоби вдалося викупити за горівку, масло, сало та гроші. ВП пограбило в селі, що вдалося, й від'їхало до Угнова коло год. 14. Після цього повторялися подібні скоки на село що якийсь час, одначе ніколи нікого не застали.

Дня 1 червня 1946 р. о год. 5-ій приїхало ВП з Белза в числі ок[оло] 200 осіб і повторило виселення. І цим разом нікого в селі не застали. З тої причини повели облаву на безлюдну Холмщину та села Телятин, Посадів, Ликошин, Новосілки й там зловили до 50 родин. З людьми поводитися в страшний спосіб, били прикладами крісів, дрючками, гумами і т. п. Не звертали на нікого увагу, били всіх, кого попали, старців, жінок, дітей. Між іншими страшно побили Дзюбака Павла літ 55, Стельмаха Кліма літ 48, Квасьнія Івана літ 34. Останнього закололи багнетом на станції в Белзі, перед тим немилосердно побивши. Все це діялося на очах советських коміса-

рів, що байдуже цим тортурам приглядалися. Дарма, що так жалували українців, кажучи: «вас всіх виріжуть поляки, їдьте до нас, там чекає вас щастя».

Село ограбили тим разом до решти. Забрали багато свиней (головно малих), рогатої худоби й декілька коней. Разом з ВП жила в селі зграя цивільних поляків (головно з Белза, Ворохти, Тушкова, Виткова й Заболотя), яка грабила господарський інвентар та всякі хатні речі. По дорозі на станцію вояки ВП, як і цивільне населення, стягали з фір, що вдалося, хіба що господар добре заплатить, тоді звертали. Траплялося в селі кілька випадків насильства. Дівчина Салдак Настя літ 19 втікла з коровою до ліса, там зловили її вояки ВП і знасилували (вісьмох під ряд). Подібний факт був з іншою дівчиною в Белзі у пивниці. Нечуваний досі терор, грабежі, морди та насильства вплинули, що населення морально заломалося й почало виїжджати. Зі сльозами в очах та розпукою кидали рідні села та виїздили до «советського раю», щоб, кинувши старе ярмо, взяти на шию нове, ще тісніше. Через три дні виїхало зі с. Василева В[еликого] коло 85 родин, а лишилося 50.

Зізнав:

Селянин.

Протоколував:

Чумак.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 29. — Арк. 26. Копія, машинопис.

**№ 418. Витяг із «Вістей з терену за час від 1.2. — 1.3.1946 року»
про польсько-українське протистояння на Лемківщині
15 березня 1946 р.**

Лемківщина

ВІСТІ З ТЕРЕНУ
за час від 1.2. — 1.3.1946 р.

[...]

9.2.46 р. ВП ок[оло] 80 жовнів[ер] перейшов вечером через Радеву, Тискову, Лопінку, Довжицю і Тісну, пов[ит] Сянік. В Тисковій застрілили 16-літнього хлопця, в Лопінці застрілили 14-літню дівчину, ранили одного господаря та спалили 2 хати. Вбили н[а]д-р[айонового] АБ д[руга] Птаха.

[...]

14.2.46. на с. Чашин, пов[іт] Сянік, напало ВП в сил 46 осіб з Щавного. В господаря Гнитишана Івана знайшли в пивниці кріс. Пивницю спалено, все майно зграбовано, господаря арештовано та змасакрованого відставлено до Сянока, де водили його по вулицях міста, повішавши зброю на ший та напис «бандеровець». В Анни Куцятин підкинули поляки набої до кріса, за те побили згадану наганом по голові та побили 78-літню бабусю, яка лежить вже 15 літ хвора.

[...]

15.2.46 р. відділ ВП з Тісної в числі 60 перевів грабункову акцію на села Щербанівку, Манів і Бальницю, пов[іт] Лісько. Забрали збіжжя, убрання, взуття та інші речі. При цьому побито багато селян. Рівно ж пограбували ВП та побило кількох поляків за співпрацю з бандерівцями. Їх виганяли на захід.

[...]

15.2.46 р. ВП в силі 50 прибуло зі села Бука до Луга і Явірця. Входячи до села, почали обстрілювати хати, в яких зранили одну дівчинку. В селі грабувало що попало. В одній хаті застали одного хлопця, вивели на дорогу, повибивали зуби та застрілили.

16.2.46 р. сотня Х[ріна] в с. Загутині, пов[іт] Сянік, відібрала від ВП, яке прийшло тут грабити, 10 коней. При тому вбито одного поляка, а одного взято в полон, якого по пропагандивній розмові звільнено. В погоні за кіньми вислали поляки одну сотню війська, з якою того ж дня звів сот[енний] Х[рін]. 4-годинний бій між Мороховом та Поражем, в якому цілковито розгромлено поляків. Втрати ворога з Поража та Небещан, які показували ВП дорогу. Раненого вояка, якого ВП лишило на полі бою, забандажовано, дано листівки та наказано солтисові з Морохова відставити до лічниці в Сяноці. У нас без втрат.

16.3.46 р. спалено виселене село Сторожі Великі, пов[іт] Сянік.

[...]

17.2.46 р. ВП з Балигорода в числі 82 переходив через Жерницю до Березниці Вижньої. В тому селі кватирувала БСБ, яка вицофала за горб, звідки кулеметним та крісовим вогнем обстріляла надходячих поляків, які розбіглись, а щойно пізніше почали обстрілювати село, де вбили 2 дівчини: Старух Марію і Мащак Катерину. З Березниці переїхали через Волю до Березки. Тим разом не грабили.

[...]

18.2.46 р. прийшло ВП з Тісної до Лопінки в силі 170, спалили 4-ри хати, застрілили одну дівчинку та 2 мужчин і відійшли.

[...]

22.2.46 р. чота Г. з відділу Д[ідика] зробила засідку на ВП за селом Полонна, пов[іт] Сянік. У висліді 4-ох поляків вбитих, один важко ранений, 2 зловлено. Полонених і раненого по пропагандивній розмові звільнено.

[...]

26.2.46 р. відділ Х[ріна] зробив скок на станцію в Мокрім, пов[іт] Сянік. Залугу ВП розігнано, при тому вбито одного та зловлено капраля, якого розстріляно за участь в морді в Завадці Мор[охівській]. Залізничну станцію висаджено в повітря. Хату, в якій квартирували поляки, спалено. Здобуто 3 телеф[онні] апарати, один скоростріл, 200 муніції, гранати, плащі, убрання, харчі, один кріс-снайпер, ліки, 1 400 зл[отих]. Зліквідовано одного донощика поляка Шпару. В нас без втрат.

28.3.46 р. ВП з Буківська йшло грабувати с. Кам'яне в силі 100 осіб. В[ід]д[іл] Х[ріна] прогнав грабіжників знова до Буківська. В-рог мав ранених.

[...]

Постій, 15.3.46 р.

Мар

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 27. — Арк. 158–161. Копія, машинопис.

№ 419. Інструкція щодо проведення реквізиції продуктів і майна у польського населення

23 березня 1946 р.

ІНСТРУКЦІЯ

Наші частини переводять у виселених околицях час до часу, в міру потреби, збірки харчів, одягу і грошей на фонд визвольної боротьби поневолених народів. Бувають випадки, що польське населення відноситься прихильно до цієї акції і складає радо свої жертви, в інших випадках сповняє це холодно, стягаючись, а декуди навіть відмовляється й не хоче нічого давати. Пригадується, що в таких випадках не вільно ділати похопно, у зденервуванні й не вільно накидатись з погрозами, ані примінювати репресій. Нашу збіркову акцію серед польського населення треба трактувати як добровільну і, з другої сторони, як акцію пропагандивну, та відповідно до цього поводитися. Невдачу збірки не трактувати як невдачу політичну. Хоч ми в якомусь випадку зберемо серед поляків

мало обуви, білля чи харчу, але залишимо пам'ять, що ми поводитись примірно, нікого не тероризували зброєю, нічого не вимушували і, відправлені «з нічим», попрощалися добрим словом, — тоді це при одночасних пропагандивних розмовах дасть нам політичний капітал і допоможе навіть і в кращому проведенні збіркової акції в майбутньому. Ми повинні довести до цього, щоб в якнайбільшій кількості польських сіл було так, як вже сьогодні є в багатьох, що польське населення втікає перед своїм військом, знаючи, що воно грабує і тероризує, але дуже радо приймає у себе і гостить українських повстанців, бо знає, що від них ніколи не дізнає жодної кривди.

Належить, отже, пам'ятати, що добре переведена збіркова акція не та, яка принесла найбільшу кількість чобіт, але та, яка принесе найбільший морально-політичний капітал.

Бувають теж випадки такої постави польського населення, які вимагають нашої відповіді. Тоді також не спішитися з карними зарядженнями, бо в запалі поденервування буває завжди найбільше похибок. Не відгрозуватися. Не ставити жодних ультимативних вимог, які, не виконані, ставлять нас опісля в трудне положення. Такі випадки, які вимагають кінцевого покарання даного села, віддати під розгляд компетентного проводу, а не рішати на місці дорогою негайних карно-військових санкцій чи хоч би тільки погроз і ультиматумів. Всяке поденервування виявляє слабкість і брак консеквентного пляну в поступуванні.

Така наша тактика не означає, що в майбутньому ми в потребі не будемо переводити теж реквізицій. Коли буде потрібно, будемо конфіскувати також примусово засоби, кінечні для нашої боротьби. Але і тоді будемо переводити це обдуманно, планово, спокійно, справедливо, за поквітуваннями, без терору і насильств, з відповідним також пропагандивним виясненням цілей нашої боротьби й кінечності переведення даної акції. Наразі треба, однак, ще намагатися здержуватися від акцій-реквізицій серед польського населення й обмежуватись тільки до добровільних збірок, не надуживаючи і цього, зокрема, не обтяжуючи ними занадто деяких ближчих до нас чи прихильніших до нас сіл.

23.III.1946.

СЛАВА УКРАЇНІ!

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 22. — Арк. 50. Копія, машинопис.

№ 420. Інструкція щодо виготовлення Українським Червоним Хрестом спеціальних повідомлень для родин поляків, які загинули у боротьбі з українським підпіллям
25 березня 1946 р.

ІНСТРУКЦІЯ

Надр[айонні] і окр[ужні] проводи займаються виготовленням списків вояків ВП, поляглих в боях з нашими повстанськими військами, з точними адресами їхніх родин. В тій цілі належить зібрати всі здобуті досі документи п[ольських] вояків та переслати до надр[айонних] і окр[ужних] проводів, як рівнож прізвища й адреси поляглих, подані полоненими, зі значенням в кожному випадку прізвища того полоненого, який подає прізвища своїх поляглих товаришів.

На основі цих документарно стверджених даних Надр[айонні] і окр[ужні] пр[оводи] вишлють на адреси рідні чи найближчих знакомих поляглих вояків повідомлення смерті, від імені УЧХ.

Належить виготовити, найкраще *видрукувати, на цикльостилі* спеціальний аркуш-формуляр наступного змісту: *Український Червоний Хрест*.

Повідомляємо, що дня ... (дата, місцевість) згинув в бою з відділом Української Повстанської Армії (УПА) ... (ім'я, дані), що стверджено на підставі ... (документи, знайдені при поляглому, записки, листи, зізнання полонених).

Повідомляючи про те Вас, просимо повідомити рідню і знакомих покійного. Висловлюємо при цій нагоді наше співчуття, що бл[аженної] п[ам'яті] ... (прізвище) був змушений віддати своє життя не за справу свого народу, але за інтереси большевицьких окупантів — ворогів українського і польського народів.

Слідує печатка червоним тушем. Напис печатки: Український Червоний Хрест, в середині знак хреста.

Не підписувати: Слава Україні. Вгорі формуляра прибити ще виразу, просту печатку змісту: Полева почта УПА. Такий сам формуляр виготовити в польській мові і вислати відразу в обох мовах (два формуляри), і, очевидно, в польському формулярі печатка українська. До листа долучити брошури.

Можна вислати також деякі непотрібні для нашого вжитку документи, листи, світлини і т. п.

Зверхникам подати точні списки висланих повідомлень і взори виготовлених формулярів і печаток.

25.III.46.

СЛАВА УКРАЇНІ!

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 22. — Арк. 51. Копія, машинопис.

**№ 421. Витяг із «Вістей з терену за час від 1.3. — 1.4.1946 року»
про польсько-українське протистояння на Лемківщині
Квітень 1946 р.**

Лемківщина

ВІСТІ З ТЕРЕНУ
за час від 1.3. — 1.4.1946 р.

[...]

4.3.46 р. відділ ВП в силі 80 відійшов до с. Полонна, пов[іт] Сянік, і закватував. Другого дня казали селянам за пару годин приготувитись до виїзду. По упливі назначеного часу почали силою викидати з хат, причому били та грабували. Силою викинутих людей пігнали під конвоєм до Щавного. Тут залізнична лінія була вже знищена, і селян через Буківське загнано до Сянока. По кількох днях всі вернули назад, сильно пограблені, бо ніхто з них не записався на виїзд.

[...]

9.3.46 р. ВП та УБП з Ліська в силі 150 наскочили ніччю з трьох сторін на с. Воля Матіяшова, де кватирували сотні Б і В та БСБ. Відділи прийняли бій та виперли ворога зі села. Під час того, як відділи гнались за ВП, одна частина поляків вскочила в село і зайняла його. З нашої сторони один стрілець вбитий, а двох зловлено, яких дня 11.3.46 р. о год. 11-ій ранку біля ринку на очах мас замордовано та напівживих закопано в землю. Ворог в цій акції мав кілька вбитих й ранених. Поляків навів на село місцевий сексот, якого висліджено і на очах населення повішено.

[...]

15.3.46 р. ВП та штурмівка з Ліська в силі 200 наскочили на села: Волковиця, Рибне, Буковець, Завіз. У Волковиї вбили одного стрільця з АБ. В Рибнім арештували 2 молодих хлопців та побили багато селян. В Завозі вбили 3 хлопців: Кость Осип, Кость Дмитро, Тима Іван.

[...]

16.3.46 р. ВП напало на с. Мокре і Морохів та наказало до двох годин виїхати до УССР. При тому страшно грабували, били й мордували людей. В Мокрім замордували одну стару жінку і хлопця. В Морохові ограбили 60 коров та 35 коней, та багато інших речей. Забравши кілька родин, відїхали до Загір'я. Коня чи корову можна було викупити за дві, три тисячі зл[отих]. В Морохові вбили одного чоловіка зі Завадки Морохівської.

[...]

19.3.46 р. дві чоти сот[ні] Д[ідика] з БСБ звели запеклий бій з двома сотнями ВП в с. Мокре, пов[іт] Сянік. Ворог мав до 30 вбитих і ранених. Здобуто зброю. [нрзб.] знищила панцирний поїзд, який їхав полякам по підмогу. З нашої сторони один вбитий, 4 ранених.

[...]

20.3.46 р. сотні Х[ріна] і М[ирона] знищили погранзаставу в Яселку. Вбито 24 вояків, ранено 6, яких перев'язано і звільнено, зловлено в полон 79, в тому 12 старшин і 12 підстаршин. Здобуто два міномета і 120 стрілен, 3 кулеметів, 15 снайперів, 64 кріси, 40 автоматів, 10 000 муніції, 35 наплечників, 10 пістоль, 37 пар коней, 72 шинелі і багато інших військових речей, харчеприпасів і архів.

[...]

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 28. — Арк. 162–164. Копія, машинопис.

№ 422. Інструкція українського підпілля про допомогу польському населенню

3 квітня 1946 р.

ІНСТРУКЦІЯ

У тих селах, де поміж українцями живуть поляки, і де ми настільки сильні та зорганізовані, що будемо керувати весняними засівами та іншими подібними працями, не поминати в плані загальної помочі також поляків, але допомагати також їм. Опісля і так будемо брати у них різні збірки, як і тепер вже беремо. Отже, треба допомогти, коли потрібно і коли можемо. Тим охоронимо себе краще перед небезпекою доносів з їх сторони, — будемо мати сильнішу моральну підставу переводити між ними збірки і вдержимо тим на цьому відтинку правильну нашу політичну лінію — союзу і співпраці з другими поневоленими народами.

Слава Україні!

Постій, 3.IV.1946.

[Стя]г

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 22. — Арк. 52. Копія, машинопис.

**№ 423. Звіт про події на Лемківщині за березень — квітень
1946 року**

17 квітня 1946 р.

Лемківщина

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗВІТ
за час від 1.3. — 1.4.1946 р.

Обставини праці в звітновому часі не були догідні. ВП обсадило всюди погран-застави, навіть у горах, де їх вже 5 місяців не було, та залізничні лінії.

Часто робила наскоки на українські села. Доходило до того, що не тільки днем, але й ніччю робили випадки на села, де рабували людей, вбивали та палили хати. В першій половині місяця арештувало ВП в терені до 50 осіб, яких частинно випустили.

Обставини в терені покращали по 20.3. Сніг частинно стаяв і дав можливість краще оперувати нашим відділам, які своїми акціями порозбивали погран-застави і змусили ВП опустити наші терени. Внаслідок кількох добре переведених акцій опустило ВП 7 погран-застав та 3 інші місця постою.

Внаслідок наших акцій оперативні групи ВП почали нищити українські села та вбивати невинне населення. За короткий час (14 днів) спалили ті частини цілковито 9 українських сіл і частинно 4 села. При акції палення грабували що попало та мордували людей. В кожному селі є кілька осіб замордованих. Перед таким поступованням поль[ського] червоного війська решта населення втекло в ліс й веде бурлацьке життя.

Большевики на протязі звітового часу майже не заходили за кордон, тільки при помочі створених сексотів вели розвідку в поблизьких селах від кордону.

[...]

Під кінець місяця діючі на Лемківщині оперативні групи ВП в силі двох дивізій (восьма і шоста) почали палити села в Сяніцькому повіті та грабувати населення. Внаслідок цих акцій спалено 9 українських сіл цілковито, а 4 села частинно, пограбовано 15 сіл. Під час того замордовано 32 мужчин, 10 жінок і кілька малих дітей. Такі акції застрашили українське населення, яке перед нелюдською поведінкою ВП втікає в ліс wraz з усім дорібком. Багато сіл перенеслось мешкати в ліси, де вже живуть до два тижні. В лісі держать худобу, а в неділі й свята в тих же лісах відправляється Богослуження, бо ворог в своєму жажливому поступуванні не дасть українському населенні спокійно помолитись.

В Ясельщині й Горличчині поляки (адміністрація, МО, ВП) даліше провадять свою польонізаційну політику. Всюди закладають «Кулка Млодзєжи» і «Спулдзєльні», ведуть сильну агітацію за переходом на латинський обряд. Стараються доказати і вмовити лємків-українців, що вони є одним з польських племен і повинні всі стати поляками. В тій роботі мають поляки декуди успіхи, головно зовсім темних селах, або часами під загрозою виселення дехто зміняє обряд.

Через сталі звірства адміністрації та грабунки українського населення польським червоним військом, терен під голодом матеріяльним стоїть дуже слабо. Вздовж Бескиду, де стало заходило ВП і здирало харчі, вже сьгодні населення голодує. Овес, який мали, висіяли і живуть з жебраного. Одинокий рятунок в тих селах — це торгівля зі Словаччиною, де населення міняє останні лахи зі себе за харчі. Передновок буде дуже важкий.

Ворог даліше продовжував виселенчу акцію, однак населення не виїжджає, а засіває поля і не збирається виїжджати.

[...]

Виселенча акція

С початком березня виселенча комісія переводила мітінги й реєструвала охотників на виїзд в горах. 10.3.46 р. перевела мітінг в Тісній, де заявила, що українське населення, хотя й в 50-ти %, мусить виїхати до УССР. Того дня оголошено, щоб села Тісна, Бабківці, Лішна приготувались до виїзду. З тих сіл населення повтікало в ліси й пороз'їжджалось і ніхто не виїхав, ані не записався на виїзд. Опісля поїхала комісія ще даліше в гори й вела агітацію в Смереку, Берегах Горішних, Ветлині і Насічному. Всюди перевела ряд мітінгів, і тільки в Берегах Гор[ішніх] під намовою місцевого агітатора записалось 14 родин. В інших селах не записалась ні одна родина, а в Ветлині люди висміяли виселенчу комісію й голосно заявили, що до голодних колгоспів не поїдуть.

Побачивши, що добровільно ніхто не хоче виїздити, почало ВП тероризувати населення, щоб воно застрашилось, тратило віру в оборону й успіх і таким способом скорше виїхало. При тому посилили якнайсильніші грабунки, били людей, мордували та палили села.

В половині місяця дістала впровадження волость Лукове (Лукове, Березовець, Середнє Велике, Хоцень, Кальниця, Кам'янки, Середня). Населення перед приходячим ВП втікало в ліси, оставляючи голі стіни. Маса тих сіл в загальному держаться добре й перед виселенням бороняться втечею. Одначе ворог на цьому не кінчить терором й пропагандою. Старається даліше зломити населення й

вигнати з рідної землі, мовляв, «ту єсть польська земля і мусіце ви-єхачь до Росії».

Під кінець місяця мали виїхати с. Веремінь, Гузелі й Лучки. Населення тих сіл, затривожене, перестало сіяти, бо поляки заборонили, але на виїзд не записалося. В Гузелях, де вже частина села скоріше виїхала, поселилось 30 польських родин.

Не маючи ніде успіху, наскочило ВП в половині місяця на с. Одрехову в силі 150, окружила село, другі рабували що попало під руки, інші вели агітацію. Селяни початково опирались, але після взяли верх в селі москвофільські елементи, які записалися добровільно, і через це ВП змусило записатись інших. Виселенцям спочатку давали можливість брати все на одну фіру, а на станції Заршин повідбирали всі речі і відіслали тільки з тим, що хто міг взяти до рук. З с. Одрехова виїхало до 600 родин.

Крім того, виселення проходило в селах Волиця, Воля Сенькова, Воля Петрова, Воля Яворова, Великополе, Мокре, Морохів. І в тих селах не мало тим разом польське червоне військо бажаних успіхів, бо селяни пороз'їжджались по селах, необнятих виселенням, та поховались в лісах.

В Зах[ідній] Лемківщині (Криничина, Горличчина) також почало від ВП в березні виселенчу акцію. Виселили Брунари Вижні й Нижні та с. Лосе коло Горлиць. Населення і тих теренів вже не виїзжає добровільно, а тільки під примусом покидає свої землі. По інших селах виселяють тільки тих, яких вважають ворогами польської демократичної держави. Населення, охоняючись перед виїздом, купує польські документи й почасти змінює обряд та вступає до польських товариств.

З нашої сторони ведено цілий час пропаганду. В кожному охопленому виселенням селі переведено роз'яснювальні збори, палено дальше мости, нищено залізнодорожні станції, телефонічні сполучення, залізничні тори.

В місяці березні знищено силами УПА, боївков та орг[анізаційної] сітки 98 км телеф[онної] лінії, 15 мостів шосейних, 16 мостів залізничних. Знищено цілковито 4 залізнодорожні станції (Лупків, Команча, Шавне, Мокре), спалено 80 вагонів, знищено 20,5 км залізничної лінії.

Крім того, відділи УПА робили акції на ВП, яке виганяло українське населення до УССР.

Виселення з кожним днем набирає на силі, а ВП не перестає грабити й палити українських сіл. Населення поки що держиться добре і ставить активний й пасивний спротив. Однак, якщо такий терор потриває дальше, то населення почасти виснажитья і за-

ломиться та виїде зо страху перед репресіями поль[ського] червоного війська на схід.

П[остій], 17.4.1946 р.

Слава Україні!

Надр[айонний] Пров[ідник]

Мар

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 13. — Арк. 75–80. Копія, машинопис.

№ 424. Опис боїв УПА на теренах Лемківщини у березні 1946 року

Березень — квітень 1946 р.

Лемківщина

З БОЄВИХ ДІЙ УПА

Бій відділів УПА — Х[ріна] і М[ирона] з більшим з'єднанням ВП в селі Яселко, пов[іт] Сянок, 20.3.46 р. від год. 6.50 до 7.35.

В с. Яселко зібралися більші частини погранзастав з Радошиць, Лупкова, Команьчі, з метою грабувати і палити українське село Вислік (пов[іт] Сянок). В[ід]д[іл] М[ирона] зробив застави, а п[ід]в[ід]д[іли] В. і О. в[ід]д[ілу] Х[ріна] робили наступ на село. П[ід]в[ід]д[іл] гранатометчиків розпочав обстріл ворога. По перших трьох цільних стрілах ворог зазнав великих втрат. Перше стрільно впало на станицю ВП, де знаходилося 21 ворожих вояків, які внаслідок розриву стрільна всі погинули, одні від відламків, а другі, поранені, згоріли в огні, бо зараз станиця загорілася. Друге — впало між ворожі вози, третє — на роздоріжжя, де знова вбило кількох поляків. Ворог зразу ставив сильний опір, але цільний вогонь наших мінометів і ураганний наступ повстанців зломив ворожий спротив і розгромили ворога на голову. Ворожі вояки кинулися до втечі, але кругом витав їх сильний вогонь наших застав. Тоді ворог почав ховатися по хатах, пивницях, стрихах. Однак повстанці за дуже короткий час впоралися з ворогом і, повитягавши бандитів з-під ліжок, покарали їх так, як собі заслужили. Вбито 24 вояків поль[ського] червоного війська, 6 ранено, яких забандажовано і вислано на Словаччину, зловлено живими 79 вояків, в тому 12 старшин, 32 підстаршин. Полонених частинно звільнено, а тих, які рабували і вбивали українських селян, розстріляно. Одночасно з архіву забрано характеристику кожного вояка і старшин («благонадъж-

них» і «неблагонадьожних»), на підставі чого легко було устійнити, хто є большевицький вислужник. Всіх, що були в характеристиці запідозрені в приналежності до АК або в негативному наставленні до большевиків, звільнено по пропагандивній розмові, таких було 20. Всіх інших, себто 48 бандитів (ті палили і мордували укр[аїнське] населення в Завадці Морохівській), розстріляно, одному вдалося втекти. Здобуто: 2 міномети, 120 стрілен до мін[ометів], 8 кулеметів, 15 крісів-снайперів, 64 кріси, 40 автоматів, 10 000 амуніції, 25 коців, 25 сінників, 50 простирал, 50 пошевок, 35 наплечників і хлєбаків, 25 ручників, 30 сорочок, 10 пістолів, 30 пар набійниць, 72 шинелі, 37 куфайок, 52 пари обуви, 65 пасів, 35 їдунок, 3 далековиди, 50 кг макарону і муки, 100 кг хлїба, 37 пар коней, які були зрабовані від селян. Всі коні віддано власникам. Взято військову кухню, телефонічні апарати, архів погранзастави і багато інших речей. По нашій стороні були лише 3 легко ранених з п[ід]в[і]д[ділу] В.

Під час бою в с. Яселке перший увірвався штурмом в село чот[овий] Вітер, який сам один розоружив 23 ворожих вояків, яких зігнав вогнем до каплички і змусив їх піддатися, — усіх полонених сам привів до сотенного.

Заняття Команьчі і Лупкова

По розгрому ВП в с. Яселку 20.3.46 р. всі сусідні погранзастави ВОП були в страшній паніці. Зараз таки того самого дня (23.3.46 р.) перенеслась погранзастанова з Волі Міхової, в силі 63 вояків, та МО (9 осіб) враз з волосним урядом до Лупкова. Того самого дня БСБ спалила будинки МО і ВОП у Волі Міховій.

22.3.46 р. в[і]д[і]л Д[і]дика зробив акцію на Команьчу. ВП, в силі до 80 вояків, майже без бою втекло до Лупкова. Тут спалено будинок міліції, погранзастави, молочарню, залізничу станцію враз із забудуваннями, спалено 4 вагонів товарових, призначені на вивіз населення, знищено 4 дерев'яні і два залізні мости на шосі і торах. Всі довжиною від 30–60 метрів. На станції понищено зворотниці, водокачку, рейки та телефонну лінію.

23.3.46 р. втекла погранзастанова з Радошиць до Лупкова, в силі 60 вояків, перебували у великому напнятті та поденервуванні. Всі готовились втікати на Словаччину, бо боялися нашого нападу.

26.3.46 р. в[і]д[і]л Д[і]дика заатакував Лупків. Поляки сильно укріпились, так що не вдавалось здобути їх позицій. Однак другого дня (27.3.46 р.) раненько сіли на поїзд і втекли на Словаччину. Там їх словаки роззброїли і щойно за кілька днів на інтервенцію Варшави звільнили. Ворожі вояки оправдували свою втечу напором величезної сили військ УПА і переконували словаків, їм, себто бан-

дерівцям, ніяка сила не встоїть. Словаки тішилися, що так здорово наші повстанці прижарили червоних поляків (словаки їх ненавидять). По утечі ворога наш в[і]д[і]л[і] знищив залізничу станцію враз з усім урядженням, будинок погранзастави і залізничої міліції та кілька мостів.

Бій в[і]д[і]л[і]в Х[рі]на і М[ирона] в Височанах, Кожушнім, Щавнім і Мокрім, пов[і]т[і] Сянок, 26.3.46 р., від год. 12.30 до 16.30.

До згаданих сіл приїхало ВП, в силі 180 вояків, на чолі з майором-більшевиком. По селах, як звичайно, грабували, били, а навіть мордували українське населення. В Морохові замордували 5 осіб, в Мокрому застрілили 1 хворого, який вже кілька літ лежав. Всюди вибивали вікна, демолювали хати і нищили майно. (Це був 34 полк ВП, який 25.1.46 р. вимордував 69 осіб цивільного населення в селі Завадці Морохівській.) В[і]д[і]л[і]ли УПА під проводом к[оманди]р[ів] Х[рі]на і М[ирона] прийшли на оборону українського населення і заатакували вороже бандитське військо. Наступ розпочав п[і]д[і]л[і] В. з в[і]д[і]лу Х[рі]на від Щавного і Кожушного. Цей п[і]д[і]л[і] прийняв на себе цілий тягар боротьби і по-геройськи її видержав. П[і]д[і]л[і] ІІ в[і]д[і]лу М[ирона] здобував міст під Височанами. П[і]д[і]л[і] О. в[і]д[і]лу Х[рі]на форсував два рази ріку Ославу глибиною 1,20 м та випер штурмом ворога з с. Височан. П[і]д[і]л[і] мінOMETчиків обстрілював позиції ворога з Кожушного, а опісля заняв це село і копальню — «Павль» (130 нафтових шибів), перейшов міст і разом із п[і]д[і]л[і]ом в[і]д[і]лу М[ирона] окружував ворога верхами, замикаючи доступ до села Мокрого і лісу. Ворога зігнано з усіх сторін до с. Височан, де по короткім, але завзятім бою розгромлено ворога повністю. Поляки, втікаючи, запалили хату в Кожушнім, з якої стрільці зуміли врятувати селянинові частину майна і худобу. Найзапекліший бій зловив п[і]д[і]л[і] В. за опанування штреки й глибокого яру в Кожушнім. Вислід бою: вбито 32 ворогів, ранено понад 40, взято в полон 37 ворожих вояків і 2 старшин. Командант групи — большевик, повісився на портопелі в пивниці ще заки попав в руки повстанців. Здобуто: 6 кулеметів, 1 гранатомет і 42 стрільна, 25 крісів, 12 ППС, 1 пістоль, 1 радіостанцію, 1 коня, 2 сідла. У нас мимо запеклого бою не було жодних втрат. — Бій проводився в тяжких атмосферичних умовинах: густа мряка і сніг з дощем.

Великий бій відділів УПА з оперативною групою ВП в с. Середнє Велике і Лукове, пов[і]т[і] Сянок, 30.3.46 р.

Донесла розвідка, що польське червоне військо має палити села Лукове і Середнє Велике та виганяти селян на вивіз. Три

в[і]д[і]ли УПА (к[омандир]ів Х[ріна], М[ирона], Б[іра]) станули в обороні загрожених сіл. В[і]д[і]л Х[ріна] боронив село Лукове, в[і]д[і]ли М[ирона] і Б[іра] — Середнє Велике. 30.3.46 р. ворог частинами 67-ої і 2-ої дивізії заатакував обидва згадані села на просторі 6 км від південної сторони. В год. 5.30 розпочався бій. Ворог заняв долішній кінець с. Лукове, силою 300 вояків, узгір'я над Луковим обсадив «Максимами» і 200 вояками, на потік між Луковим та Середнім кинув 150 вояків. Останніх взяли під сильний вогонь п[і]д[і]л В. і мінометчики в[і]д[і]лу Х[ріна]. На середину Середнього впало дві групи ВП. На праву групу до 250 вояків кинено з нашої сторони п[і]д[і]л Т. в[і]д[і]лу М[ирона], який прогнав ворога аж за ліс до с. Загочева. На місце прогнаних поляків ворог вкинув 32 полк ВП. В розгарі бою бунчужний в[і]д[і]лу Х[ріна] полонив праве забезпечення 32 ворожого полку. Полонено: 1 старшину, 2 підстаршин, 2 вояків. Полонені подали бойові знаки і ракетні сигнали до літаків, що наші відділи належно використали. Однак бій був завзятий і важкий, бо ворог мав велику перевагу силою. Ворожий 32 полк заатакував відділ М[ирона] і Х[ріна] з боку через те, що в[і]д[і]л Б[іра] опустив свої позиції. Під сильним напором ворога частини в[і]д[і]лу Х[ріна] і М[ирона] почали відступати до потоку. На охорону відступу кинено п[і]д[і]л В. в[і]д[і]лу Х[ріна] і І-й п[і]д[і]л в[і]д[і]лу М[ирона]. Ворог почав окружувати наші частини та обстрілювати сильним гранатометним вогнем. Крім того, ворог впровадив в бій два літаки. Один п[і]д[і]л в[і]д[і]лу в[і]д[і]лу Х[ріна] проривав штурмом ворожий перстень, а п[і]д[і]л в[і]д[і]лу В. і в[і]д[і]лу М[ирона] дальше боронять відступу, підбиваючи ворога в силі півтора полка. В тому запеклому бою дістає рану чот[овий] і рой[овий] в[і]д[і]лу М[ирона], через те п[і]д[і]л в[і]д[і]лу вицофує. Остає самий п[і]д[і]л в[і]д[і]лу В. і рій мінометчиків. Доходить до рукопашного бою, бо вже у нас і у ворога вичерпалася амуніція. В цьому бою гине 4-ох повстанців з п[і]д[і]л в[і]д[і]лу В., а ранений стрілець Равка не дає себе підібрати чотовому, щоб не обтяжувати відділу, і розриває себе гранатою. Вмілим маневром чотовий Вітер вицофує і пускає поляків на поляків. Між самими поляками зав'язався завзятий бій (тяжко було зорієнтуватися, бо наш в[і]д[і]л ж в польських мундурах), в якому мали до 50 осіб вбитими і багато ранених. Від нас впало 31 вбитих і кількадесятя ранених. З нашої сторони впало 7 стрільців, в тому чотовий політвиховник Думка, ранених 12, в тому й чотовий, 2 ройових. По ворожій стороні боєм кермував генерал большевик. ВП наступало на відділи силою 2 000 вояків, крім того, по всіх довколишніх селах були за-

логи від 50 до 150 вояків. В с. Середнє В[елике] вбили двох цивілів, а трьох ранили, спалили 130 господарств і пограбували від селян збіжжя та до 50 коней і коров. Частину селян з Лукового викинули насильно зо села і наказали виїжджати до УССР. В тому селі вбили поляки три особи і спалили три господарства.

Кілька образків з бою в с. Середнє В[елике].

Чотовий Вітер стріляв зі стоячої постави до польського поручника з віддалі 70 м. Поручник ВП стріляв також до чотового В[ітра]. Оба вибили по магазинови набоїв з ППС, але тому, що цівки були розкалібровані, кулі вже не долітали. В тому напруженні прилітає стрілець і кулею в горло вбиває польського поручника.

До раненого стрільця Равки прибігає чотовий В[ітер] і хоче забрати. Цей, одначе, бачить критичне положення свого відділу і кричить: «Друже чотовий, рятуйте відділ і себе, бо Вас більше шкода — я гину»... і розірвався гранатою.

Бунчужний відділу Х[ріна] побачив польську стежу, підкрався до неї на віддаль 15 м і сильним криком та своєю великою постаттю (192 см висоти, 115 кг ваги) так перелякав поляків, що ті з місця кинули зброю на землю і здалися в полон. Мінометчик Карась (в[і]д[діл] Х[ріна]) вистрілив в бою останні набої і почав останній вицофуватися. По дорозі побачив раненого (залишеного) ройового в в[і]д[ділі] М[ирона], взяв його на плечі і враз з мінометом вицофав під ворожим обстрілом 700 м догори в ліс. Тут сховав в ріщах гранатомета, а раненого заніс до відділу та передав санітарові. Чотовий з відділу М[ирона] має проти себе 5 поляків на віддалі 15 м. Залягає і відстрілюється. Остало йому всего півріжка набоїв. Тоді він підривається, дає останню серію, яка розриває йому пістолу і ППС. Сам легко ранений в руку, вицофує. Ройовий Вирва влучним вогнем косив багато ворогів. Одною серією на віддалі 150 м стяв польському воякові голову, яка покотилась, як гарбуз в долину. Один стрілець вистріляв всі набої. Поляк, який теж вже не мав набоїв, хотів його зловити і держав за плащ. Цей побачив, що не жарт, скинув плащ, який остався полякові в руці, а сам втік.

Бій двох п[і]д[в[і]д[ділів] в[і]д[ділу] Д[ідика] і БСБ з двома сотнями ВП в с. Мокре 19.3.46 р.

Дня 19.3.46 р. до сіл Мокре і Морохів приїхало дві компанії ВП панцирним поїздом в числі 8 вагонів. В селах поводилися жахливо: били людей та нищили хати (вбивали вікна і розвалювали печі), грабували, що тільки попало під руки. Люди в переполосі ховались по хатах та втікали в ліс. В солтиса кинули до пивниці гранату, де було схованих кілька осіб. Там згнула старенька бабуся і 3 особи

ранено. Крім того, вбито в селі ще 4-ох осіб. Людей з сел вигнали до ССР, даючи 15 хвилин часу на спаківання всего майна. В тому часі, коли ВП держало людей на станції Мокре і готовилось до від'їзду, заатакували їх два п[і]д[і]д[і]ли в[і]д[і]л[у] Д[і]дика, БСБ і кущова боївка. — Наступ почався від сторони копальні, де один п[і]д[і]д[і]л заатакував перебуваючу тут групу ВП. В тому місці вбито двох поляків, а 4-ох ранено (поручник). Здобуто 2 кулемети, 1 автомат, 3 кріси, мундури і гранати. Ворог почав втікати, а п[і]д[і]д[і]л пігнав за ним, форсував сильно боронений міст (2 кулем[ети] і 1 міном[ет]) на Ославі і заняв копальняні будинки коло станції. При форсуванні мосту наші мали двох легко ранених. Ворог укріпився в мурованих будинках і завзято обронувався. В той час наскочив на ворога від сторони Морохова другий п[і]д[і]д[і]л і БСБ. Боївка сильним наступом вдарила на центр ворожих позицій, вигнала ворога зі занятих становищ, перебрела ріку і стиснула ворога в будинках залізнодорожної станції. ВП, маючи сильну чисельну перевагу і добре узброєння (2 кулем[ети] на рій і 2 сот[енні] міномети), завзято оборонялось в мурованих будинках. Мимо кількарязового наступу не вдалось вигнати ворога з будинків. Під час наступу згинув боївкар-кулеметник Беркут, ранено ком[андира] БСБ і одного стр[ільця]. Не маючи змоги без важкої зброї розбити мурованих будівель, БСБ відступила чистим полем на кращі позиції, забираючи зі собою ранених. Частина окружених на станції поляків сіла до поїзда і їхала на підмогу. З поїзда цілий час обстрілювала з 4-ох Максимів наші позиції. Не зважаючи на сильний обстріл ворога, боївка М. підложила міну під поїзд, яка розбила льокомотиву. Під час обстрілювання вагонів нашими кулеметами вбито трьох поляків і було 20 ранено. Раненим і зловленим зроблено перев'язки, переведено з ними пропагандивну розмову, роздано літературу і випущено. Зловленого большевика з с. Лукова розстріляно за участь в морді в с. Завадці Морохівській. Вагони і льокомотиву знищено зовсім. Забрано кулемети і легшу зброю. Висаджено один міст. Решта поляків (160 осіб) боронилась далше і, маючи перевагу в людях, зброї, а крім того, були так сильні бетонові пивниці, остались на станції аж до другого дня, обстрілюючи при тому цілий час поля і ліс. Місцеве населення, зібране силою до виїзду, користаючи з замішання, яке викликав бій, втекло до лісу. В боях ворог мав 26 вбитих і до 30 ранених. У нас один вбитих, 5 ранених. На станції спалено 12 вагонів.

Звідомлення з актів терору ВП по селах Сяницького повіту в м[ісяці] березні [19]46 року.

В другій половині березня ВП почало приміювати дуже гострі методи боротьби з невинним українським населенням. Поляки своїм терором хочуть зломити населення, щоб воно скоріш виїжджало на схід.

27.3.46 р. більша група ВП напала на село Кам'яне, Кожушне, Завадка Морохівська, Морохів і Мокре. Вище згадані в Кам'яному спалили ціле село та пограбували населення. В грабунку брали участь цивільні бандити з м. Буківське. Під час палення села вбило ВП 3-ох мужчин, 1 жінку і 1 дитину. Кожушне (присілок Височан) спалили цілковито, при тому вбито кількох цивільних осіб.

По першій бандитській акції на Завадку Морохівську 25.1.46 р., де замордовано 63 особи, польське червоне військо напало вдруге, спалило решту хат та вимордувало в жахливий спосіб 16 мужчин, в тому кілька стариків. Решта населення втекла. В тій акції знову брали участь цивільні поляки з села Небещан, які дорешти пограбували українське населення. Того ж дня спалило ВП в Морохові 6 господарств, забрало людям зерно, коні і корови та замордувало 2-ох мужчин. Звідси заходили поляки до Мокрого, де пограбували населення. 28.3.46 р. напало ВП на Молонну, спалили 23 хати і відійшли до Буківська. Другого дня знову напали на село та спалили решту хат (130). В селі остало ще 21 господарств. Того ж дня замордували Турнака Степана, літ 68.

28.3.46 р. ВП спалило с. Височани та забрало худобу.

29.3.46 р. ВП напало на села: Карликів, Прибишів, Куляшне, Березовиці. В Карликові ВП з Буківська спалило решту села, 29 хат, залишаючи тільки одне господарство. Багато людей побили, покалічили, а 6 осіб замордували. Помордовані: Захар Михайло, літ 58, Лучка Дмитро — 44, Сивий Дмитро — 36, Гайсан Ілько — 71, Гайсан Андрій — 18, Левицька Параска — 50. Все, що було в селі, пограбували.

29.3.46 р. напало ВП з Буківська на село Прибишів. На село наскочили несподівано і відразу почали палити хати враз з усім добром. Спочатку палили долішній кінець, коли побачили, що ніхто не ставить опору, палили і горішній кінець. До хат під лісом боялися заходити, тому підпалювали їх запальними кулями. Спалили ціле село. Під час акції ранили одного хлопця. Населення з кінями і коровами втекло до ліса. В переході через село Куляшне ВП спалило 5 хат.

29.3.46 р. ВП напало на село Березовиці та цілковито спалило село, залишаючи тільки 3 хати. В селі пограбували багато коней, коров і іншого майна та замордували 3 жінок та 3-ох мужчин. Того ж дня ВП діяло при співучасті двох літаків, які обстрілювали ліс і патрулювали дооколичний терен.

30.3.46 р. ВП спалило, по бою з відділами УПА, с. Середнє Велике — 130 господарств і кілька хат в с. Луковому. Обидва села сильно пограбували. Населення з Лукового насильно викинули і повезли на схід.

Населення спалених сел живе по лісах та в землянках, побудованих на згарищах, або пороз'їжджалось по сусідніх селах. Погорільці пограбовані поляками і через те живуть в нужді, і навіть в голоді. З нашої сторони дано погорільцям допомогу, скільки тільки можна було. Селяни на загал держаться добре. Сіють далі збіжжя і протиставляються виселенчій акції.

7.4.46 р. ВП напало на с. Вислік, де зрізали хрест «950-ліття Хрещення України», розбили хрестом церковні двері, повибивали вікна, подерли обруси та здемолювали усю церковну обстановку.

16.4.46 р. ВП в силі 2 тис[яч] вояків перевело облаву на лісовий комплекс Хрещату (пов[іт] Сянік). Ліс переходили розстрільною. В лісі мали сутичку лише з боївкою і більше нічого не осягнули. При відході з лісу ВП замордувало о[тця] Венгриновича і його сина та спалили приходство.

Відділи УПА перевели відплатно-карну акцію на польські села, які брали участь разом із ВП в паленні і грабуванні українських сіл. Спалено повністю: містечко Буківське, с. Новотанец і Нагожани. Пограбоване в українських селян добро і худобу відібрано і віддане власникам-погорільцям.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 7. — Арк. 49–55. Копія, машинопис.

№ 425. Протокол антиукраїнської акції в селі Переводіві
29 квітня 1946 р.

Акт ч. 2.
з польського терору в селі Переводіві
ПРОТОКОЛ

Дня 29.IV.1946 о год. 6 ВП і МО в числі 400 осіб перевели облаву на село Переводів.

Одна частина зі стрілами ввійшла в село, друга перейшла ліс і також ввійшла в село. В лісі зловили й забрали коні Стельмаха Михайла (двоє), а він сам сховався до криївки. В селі ходили до підозрілих родин разом зі сексотом Іваночком Іваном, але таких, звичайно, нікого не застали. Далі почали грабити село. Забирали в

першу чергу коні й вози, а даліше на корові й свині починаючи, а на дрібних хатніх речах кінчаючи. В селі взяли тоді коло 40 коней: Гель Іван — пара коней, Тарасюк Дмитро — пара, Романюк Микола — три коні, Тарасюк Павло — корова, Демчик Василь — кінь, Сениця Дмитро — кінь, Сениця Юстин — кінь, Царик Федір — убрання, полотно, вовна, Сениця Марія — убрання, Мазурак Іван — кінь і віз, Остапик Антін — пара коней і віз, Тарасюк Анна — кінь, Ва-лах Василь — поросля і теля, Яцишин Савка — свиня 60 кг, Сушик Василь — корова, Ковалик Данило — матеріял на сподні, Лукаш Тома — м'ясо й багато інших.

Після цієї безконечної грабежі перейшли до палення. Село запалили безпідставно, а самі говорили, що знайшли амуніцію й через це почали палити. Частина населення, що не встигла втекти зі села, була змушена вийти з криївок і критися в димові або в якийсь інший спосіб лявірувати, щоб не потрапити у руки ошалілих поляків.

Дехто не мав можності вийти з криївки, тому через брак повітря подусилися. Загально згинуло тоді 15 осіб. З того 14 місцевих і один чужий, який в цей час перебував в цьому селі. З місцевих подусилися: Базилевич Александер літ 21, Кострюченко Ярослав літ 20, Кострюченко Михайло літ 18, Кострюченко Юрій літ 22, Мазурак Михайло літ 21, Шастало Зенон літ 18, Романюк Григорій літ 29, Сорока Іван літ 43 — вбитий на верху, Білоцеркович Іван літ ок[оло] 28, Білоцеркович Софія літ 18 і Сениця Іван літ 14.

Багато людей брали зі собою до Белза, не зважаючи, чи жінка, чи старик. По короткому переслуханні всіх звільняли. Всіх арештованих, які були в Белзі, було до 20 осіб. Одного раненого, якому сексоти доказали «бандеровство», задержали, й він помер в Томашеві в шпиталі, а про другого немає вістки. Перший називався Іваночко Василь, а другий Тарасюк Степан.

В ганебний спосіб поводилися з цивільним населенням. Побивали немилосердно, не звертаючи увагу ні на жінок, ні на стариків. Найбільше побиті були Назар Теодозія. Цю жінку били прикладами крісів і дрючками. В страшний спосіб побити її голову й поперебивали руки. Сенюк Анна — поперебивані руки, Тарасюк Павло літ около 70 — поперебивані руки, Гель Олекса літ ок[оло] 70, побита голова. Це кілька найяскравіших прикладів бандитського поведення ВП щодо українського населення. Подібно побитих було багато більше. Подібно поводилися з арештованими, яких провадили до Белза. Немилосердно побивали під час дороги й на переслуханнях. Вночі впускали до льоху, де держали арештованих, п'яних

вояків з дрючками, залазними нагаями й гумовими палицями, а ці били кого попало й куди попало. Найбільше був побитий учитель Толецький Іван, літ ок[оло] 35. Його арештували й забрали до Белза. Він, хворий, не міг скоро йти, тому над ним найбільше знущалися в часі дороги. Так само в Белзі, як опісля сам оповідав, розбирали його до нага, один сідав на голову й так били гумовими палицями й дрючками. Після цього, як його звільнили, був страшно побитий по голові й по цілому тілі так, що тіло було повідбиване, гнило й кусками відпадало, як у сифілітика. Сам він через тиждень помер. Акцію закінчили о год. 4-ій по обіді.

Зізнав:

Селянин.

Переслухав:

Чумак.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 29. — Арк. 34–35. Копія, машинопис. Опубліковано: Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. — К., 2005. — Т. 3. — С. 157–159.

**№ 426. Додаток до звіту про вбивства українців у селі Завадка
Морохівська
5 травня 1946 р.**

Відпис

ДОПОВНЕННЯ

до протоколу в справі морду українського населення
в с. Завадка Морохівська пов[іту] Сянік, дня 4.1.1946 р.

Акцію переводив 34 полк ВП зі Сянока. В акції мордування брав участь перший баталіон того ж полку. Штаб полку під командуванням полк[овника] Плюто квартирував в той час в с. Мокре. Акція тривала від год. 8–8.30. Вчислюємо тут помордовані особи з зазначенням, в який спосіб їх закатовано (список подається родинами).

Білас Катерина — літ ок[оло] 60 — ранена. На ранену наклали поляки дров і соломи та спалили.

Білас Меланія — літ ок[оло] 50 — спалили живцем в горючій хаті.

Кирилейза Марія — літ 41, ур[оджена] в США — дістала 7 ударів багнетом. В ногах поломані пальці, права рука 3 рази зломана. Відрізана ліва груди, розчереплена голова.

Кирилейза Анна (дочка) — літ 16 — розбита голова, поломані руки і ноги.

Кирилейза Катерина (дочка) — літ 15 — розбита голова, ранена багнетом крізь праву ногу вище коліна.

Максим Андрій — літ 70 — спалений живцем.

Максим Марія (жінка) — вбита стрілом в потилицю.

Максим Анастасія (невістка) — вирізані м'язи вздовж лівої ноги від стопи по коліно, зламана ліва нога вище коліна, зламана 2 рази права нога, поломані обі руки, дістала 3 штики в ліву грудь, 5 штиків в праву грудь, розпорений цілий жолудок, розбита голова.

Максим Степан — літ 10 — дістав штики в груди і стріл в потилицю.

Максим Анна — 1 рік — дістав штики в груди і стріл в потилицю.

Максим Анна — 1 рік — розпорене черево.

Максим Катерина — 4 роки — проколена багнетом в уста і багнетом в праву грудь, розпорене черево, з якого випущено внутрешності.

Томаш Катерина — відірвані груди, 5 штиків в черево, порізані ноги, жила ще понад годину. Пізнала цивільних бандитів з Небещан (сусіднє пол[ьське] село).

Томаш Марія (дочка) — відрізаний ніс, язик, вибрані очі.

Томаш Анна (дочка) — відрізаний ніс, язик, вибрані очі.

Томаш Степан (син) — відрізаний ніс, язик, вибрані очі.

Нечиста Анна — дістала стріл в груди, після якого жила ще 3 години.

Нечиста Катерина (дочка) — літ 20 — ранена в ногу та кинена живцем в вогонь.

Білас Ева — літ 36 — поколена багнетом в плечі.

Білас Теодор — 65 літ — проколений штиком в черево, жив 7 годин.

Білас Іван — літ 46 — дістав постріл в плечі.

Білас Марія — літ 38 — вирізали язик, поломана права рука за п'ястуком, дістала 4 штики в черево, 4 штики в ноги.

Білас Софія — літ 7 — порізані ноги і черево.

Нечистий Михайло — ранений в праву ногу вище коліна і ліву руку за п'ястуком.

Нечистий Тарас — дитина літ 3 — дістала постріл в ліве рам'я з розривної кулі. Померла по 6 годинах мук.

Нечиста Катерина (жінка) — ранена в ліву ногу, спалена живцем.

Нечиста Магдалина — літ 17 — ранена, опісля спалена в огні.

Нечиста Софія (дочка) — літ 8 — ранена, опісля спалена в огні.
Нечиста Марія (дочка) — літ 6 — ранена, опісля спалена в огні.
(Про це розказав муж — Нечистий Михайло, якого раненого залишили бандити в горючій хаті, з якої вспів ще втічи).

Дудинчак Осип — літ 40 — дістав 2 штики в груди.

Дудинчак Анастасія — літ 40 — вбита пострілом в груди.

Іздебська Ева — вбита пострілом в плечі.

Іздебська Катерина — (6-місячна дитина) — зарізана, підрізане горло та бита.

Боньчак Дмитро — літ 50 — приголомшений ударом з кріса та штиком в голову і спалений в огні.

Боньчак Іван (брат) — дістав постріл в черево та спалений живцем.

Клемчик Анна — підрізане горло, постріл через грудну клітку.

Циганик Василь — прострілений загальною кулею в руку, після цього по 3 тижнях помер.

Циганик Катерина (мати) — заломана чашка, стріл в потилицю.

Циганик Іван — проколений багнетом в груди.

Гриньо Іван — вбитий стрілом в потилицю.

Іздебський Михайло — стріл в груди.

Іздебський Петро (брат) — стріл в голову.

Козлик Катерина — розбита голова, випущений мозок.

Козлик Анна — перестрілені груди.

Козлик Ева — перестрілені груди.

Кметчик Дмитро — стріл в потилицю, добитий штиком.

Кирилейза Катерина — стріл в груди.

Кирилейза Ярослав (син) — підрізане горло.

Кирилейза Петро (брат) — стріл в плечі.

Боньчак (син) — пострілений в груди.

Боньчак Катерина (жінка) — стріл в груди.

Боньчак Марія (дочка) — ранена в ліву руку, в ліву ногу.

Жадебський Нестор — стріл в ноги.

Нечистий Андрій — проколений трьома штиками в груди.

Нечистий Іван (брат) — 2 стріли в плечі.

Білас Катерина — стріл в плечі.

Добрянський Микола — ранений в черево, помер по 6-ох годинах.

Кого бандитське військо польське не вспіло замордувати чи застрілити, важко побило та покалічило. Раненим не дозволяло ВП іти до лікаря. Лікарські обов'язки коло ранених сповняли наші санітари. Через побиті і важкі рани померло по кількох тижнях ще кілька осіб.

Ціле село цілковито порабоване. ВП забрало 17 коней, 34 корови, 157 курей, 78 кірців збіжжя та інші речі. Спалено 27 хат-колиб, які населення щойно збудувало після спалення німцями, під час фронту в 1944 році. В огні догоріла решта недограбованого майна. В зв'язку з тим населення лишилося без найменших середників до життя.

Після акції ПВ пустило по терені фальшиву пропаганду, що забили в Завадці Морохівській 80 бандерівців, які стріляли до них з хат. Такі самі звідомлення висилали вийти збірних «громад» до старости. Ці звідомлення були цілком неправдиві, бо під час цілої акції не впав ані один стріл з хат до ВП, ані з ліса.

Організаційна сітка дала пошкодованим селянам поміч в харчах, одінню та грошах. Люди примістилися в останніх ще 7 хатах та відбудували наново погорілі будинки. Мимо наказу ВП виноситись до УССР, населення не слухало, а дальше будувалось та жило в селі.

Другий бандитський наскок ВП

на село Завадка Морохівська в дні 28.III.1946 р.

Дня 28.III.46 р. о год. 4-ій рано І-ий батальон ВП з 4-ма мінометами під командою капітана (большевик) обступив зі всіх сторін с. Завадку Морохівську, пов[іт] Сянік. Частина людей втікла до ліса, а решту жовніри ловили і зганяли на площу коло школи. Тут капітан ВП сказав до зігнаних силою людей промову, в якій між іншим заявив, що «вистріляю всіх до особи за те, що не їдете на Україну, тільки тут разом з бандерівцями мордуєте поляків. А щоби не вбивати невинних, зараз розчислимось з бандитами». Тут казав вибрати 11 здорових мужчин, яких на очах всіх присутніх (жінок, старики, діти) казав розстріляти.

Жертвою терору впали слідуочі особи:

1. Маслюк Іван — літ 46
2. Маслюк Теодор — " — " 25
3. Маслюк Микола — " — " 29
4. Клепчик Михайло — " — " 23
5. Добрянський Василь — " — " 35
6. Шуркало Яким — " — " 40
7. Козлик Степан — " — " 18
8. Кирилейза Дмитро — " — " 48
9. Нечистий Михайло — " — " 38
10. Білас Іван — " — " 35 (забитий прикладом кріса)
11. Білас Теодор — " — " 40

(Серед застрілених було кількох ранених ще з першої акції).

По виконанні морду спалили решту колиб, пивниці та викопані ями, в яких мешкало населення. Залишено тільки школу і церкву.

Зрабовано останні 2 корови та одного коня, які були ще в цілому селі. Після цього знова промовляв до людей цей сам капітан словами: «так буде зі всіма, які не хочуть виїхати. Тому наказую до 3-ох днів опустити село, бо в противному випадку вистріляю решту. А щоб ви, люди, знали моє добре серце, не накажу палити школи, щоб жінки і діти мали, поки виїдуть, приміщення».

Мимо того морду населення даліше держалося і не виїздило до УССР. Перенеслось мешкати під ліс, де жило жебраним хлібом в провізоричних будах. Акція тривала ще цілу годину, після чого ВП чимскорше відступило в сторону польського села Небещани.

Третій бандитський наскок ВП

на с. Завадка Морохівська в дні 13.4.1946 р.

Дня 13.4.46 заскочило втретє ВП на с. Завадка Морохівська, пов[іт] Сянік. Тим разом знова прибули силою ок[оло] 2-ох сотень. Село заскочили непомітно від ліса і поробили застави, а інші входили зі сторони Мокрого і Небещан. Побачивши небезпеку, селяни почали втікати куди попало. За втікаючими стріляли поляки з кулеметів та автоматів. Зловлених мужчин стріляли та били до неприємності. Внаслідок цієї акції замордовано таких людей:

1. Добрянський Володимир — літ 15 — застрілений
2. Добрянський Іван — " — " 22 — побитий, застрілений
3. Маслюк Орест — " — " 27 — покалічені ноги, побитий прикладом кріса
4. Боньчак Володимир — " — " 18 — ранений, добитий камінням
5. Нечистий Сенько — " — " 3 — застрілений
6. Кирилейза Іван — " — " 42 — роджений в США, важко ранений в 2-ох місцях

Кожну жінку, яку зловлено, сильно збито. Побило польське військо також малих дітей. Спалили 3 колиби, які люди успіли поставити за час від 28.III.46 р. до 13.4.46 р., спалили школу. Побитим людям заявили, що вистріляють всіх до решти, якщо до 3-ох днів не винесуться до УССР. Однак населення мимо всього воліє згинут на рідній землі.

Населення цілий час діставало поміч від орг[анізаційної] сітки та ходило по сусідних селах просити куска хліба.

Примусове виселення решти українського населення

на с. Завадка Морохівська польським військом в дні 30.4.46 р.

30.4.46 р. знова заскочило ВП непомітно на с. Завадку Морохівську. Село обскочили зі всіх сторін і силою почали зганяти рештки населення на залізничу станцію Загір. Людей гнали цілий час під сильним конвоєм. Населення мимо важкого життя і знуцань черво-

них поляків з плачем опускало своє рідне село і не радо виходило в незнане майбутнє. Того дня виїхало 78 осіб, в тому лише 4 мужчин.

Так по-геройськи боролосся довгий час з польським червоним військом убоге кількакратно спалене лемківсько-українське село — Завадка Морохівська.

Постій, дня 5.V.1946 р.

Слава Україні!

Л-с

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 14. — Арк. 49–51. Копія, машинопис. Опубліковано: Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2002. — Т. 34: Лемківщина і Переміщина. Політичні звіти. — С. 345–351.

№ 427. Опис польської акції проти українців в селі Дібча

20 травня 1946 р.

Опис акції в оселі Дібча

Дня 18.V.46 р. о год. 13.30 приїхали з напрямку Красне від с. Дібча 2 тягарові авта з озброєними людьми в польських мундирах. Позаду авта йшли озброєні і неозброєні цивільні поляки. Всіх озброєних було ок[оло] 60 осіб. На краю села зробили розстрільну, підходячи в село. До селян, які працювали на полі, кричали: «Не втікайте, свої!». Так перейшли селом вздовж спокійно, успокоюючи людей, що нічого не буде, аж у другу сторону села. Тут почали палити село та, лапаючи людей, викрикували: «Ми покажемо бандерівцям, гдзє єст наша граница». Люди побачили, що діється в селі, і почали ховатися по збіжжах і бур'янах. Бандити витягали людей до купи або стріляли на місці. Спочатку налапанам говорили, що ще беруть їх як закладників, щоб на них не напали бандерівці. В половині села, коло каплички почали стріляти людей. Всіх поголовно. Це було сигналом до мордування. Поляки кинулися стріляти кожного стрічного та грабувати що попало під руку, не провірювали документів та не щадили навіть поляків. До місцевої польки Марії Добравської, яка вийшла на вулицю, нічого не боячись, скочив бандит і запитав, як називається. Вона сказала своє прізвище, він стрілив її в груди. Чоловік цієї жінки вискочив з хати і наробив крику. На це якийсь старшина сказав до бандитів «даць му так, жеби сен менчил». Один з бандитів стрілив йому у живіт. Цей чоловік себе в муках дорізав ножем. Бандити бігали по хатах та кричали: «Кур-

чента сон, качки сон, а гдзє сом людзє, нема кого щеляць». Одну дівчину замкнули в хаті та спалили живцем. Так шаліли вони в цілому селі. Один селянин сів на коня та повідомив відділ УПА, який квартирував в поблизькому селі. Підвідділ УПА почав наступати з ліса, почувши перші стріли. З гінцем стрінулись на дорозі. Бандити побачили наступаючу нашу розстрільну, почали втікати в сторону Майдану Синявського. По дорозі підпалювали решту не підпалених ще ними хат та стріляли стрічних людей. Підвідділ УПА під ком[андою] К. скорим маневром заступив їм дорогу, обстрілюючи і втікаюче авто, на яке вже вспіли всісти бандити. Решта бандитів і цивілів, побачивши своє безвихідне становище, почали втікати пішком в сторону лісу під Красним, залишаючи авто і грабовані речі (м[іж] ін[шим] точила, коловоротки, жерна і т. п.). Здобуто: 1 авто, яке спалено, 15 бочок бензини, 2 кріса, 1 ППШ, торбу з документами і 5 плащів. Втрати ворога: 8 вбитих. Втрати власні — жодні.

Під час акції люди пізнавали поляків з доколичних сіл, а саме: Бегу Гарнака з с. Тварде, Вжиського з Майдану Синявського і інших з Красного, Адамівки, Волі Румянецької, яких прізвищ не знають. Втрати в цивільному населенню:

1. Ходань Іван	літ	42	10. Кудлак Анастазія	літ	19
2. Федак Василь	" — "	45	11. Ходань Тапіянна	" — "	60
3. Пухта Андрій	" — "	42	12. " — " Дмитро	" — "	45
4. Дюбан Анна	" — "	62	13. Колодка Гнат	" — "	53
5. Шегда Петро	" — "	45	14. Саплан Марія	" — "	40
6. Добравський Кирило	" — "	40	15. " — " Софія	" — "	14
7. " — " Марія	" — "	38	16. Федор Дмитро	" — "	33
8. " — " Юліан	" — "	15	17. Мудлак Андрій	" — "	35
9. Кудлак Олег	" — "	48	18. Павлинець Федор	" — "	38

Дві жінки ранені.

Забрано: 17 шт. коров, 3 коні, спалено більшу частину села.

Постій, дня 20.V.1946 р.

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 252. Копія, машинопис.

№ 428. Протокол антиукраїнської акції в селі Жнятині
24 травня 1946 р.

Акт ч. 4.
з польського терору в селі Жнятині
ПРОТОКОЛ

Дня 24 травня 1946 ВП в числі ок[оло] 150 осіб приїхало до села Жнятина переводити виселення. В село приїхали коло год. 5-ої, не облягаючи, щойно пізніше, коли люди почали втікати, зробили застави кругом села. Населення в селі було дуже мало, тому цього дня взяли тільки шість родин. Спочатку забирали тільки родини українські, а коли їх було замало, почали брати (виганяти) родини, що легітимувалися польськими документами, т. є. метриками. Тоді люди почали скриватися, хто куди міг. ВП, розлючене, почало грабити рештки господарського майна, якого ще не успіли люди скрити. Робили розшуки по господарських будинках, подвір'ю й були випадки, що знаходили закопані скрині з одіжжю чи інші речі. М[іж] ін[шим] знайшли скриню з убранням у Кісіля Василя (літ 41) й забрали все (вбрання, полотно, чоботи, а подушку, що була також в цій скрині, розпороли й спалили). Подібних випадків було багато, одначе через довший протяг часу й мало очевидців неможливо навіть приблизно подати числа. З населенням і цим разом поводитися в скандалічній спосіб. Не звертали увагу ані на малих, ані старих, ані муштин, ані жінок, вважаючи себе панами життя і смерти кожного чоловіка. Один з вояків побив жінку згаданого Кісіля тому, що ця була дуже хора й не могла їхати на станцію. З такими успіхами закінчили цього дня виселення й забралися зі села коло години 15-ої.

По трьох днях, т. є. 27 травня 1946, приїхали знова повторювати виселення. Тим разом приїхали пізніше, коло год. 9, в числі ок[оло] 150 людей. Населення, сподіючись повторення, завчасно втікло зі села, тому цього дня нікого не вигнали на станцію. Запінені від люті вояки почали як божевільні бити вікна в хатах, вириваючи їх з рамами. Через дуже короткий час не стало в селі ані одного вікна. Були випадки, що більш осатанілі типи В. П. демолювали дома цілковито, валили печі і т. п., м[іж] ін[шим] у Кудряя Максима. Крім цього, грабили немилосердно село, вибираючи навіть дрібні та маловажні хатні речі, як ціпи, вили, батоги, лопати, а що було вже зовсім непотрібне — нищили. Виселення в селі Жнятині тягнулися через два тижні, що кілька днів вскакували в село, одначе ніколи нікого не могли зловити, бо населення втікало далеко від села, роблячи навіть понад 15 км. Через час виселення робили облави на поля поблизу

села Снятина й на ліс коло села Гільче. Тут могли похвалитися деякими успіхами. Траплялося, що знаходили в полію криївки, які копали собі люди, щоб мати де скритися на час виселення. В одній було 4-ох муштин. Коли знайшли цю криївку, один з них, Пилипчик Іван літ коло 27, застрілився з пістоля, а трьох інших подушилися від диму вибухаючих гранат, кинених вояками В. П. до криївки. По довгих спробах рятунку вдалося відрятувати двох (рятували самі поляки). Не відрятували Кисіль Михайла літ 22. Цих, що стали при житті, забрали зі собою. В дорозі до Белза один з них, що вже добре прочуняв, втік, а другий і Ілечко Михайло пропали безвісті. Крім цього, в часі виселення вбили втікаючого конем Вігеру Степана літ коло 25.

Через цей час забрали багато худоби та коней. Самих коней в селі зобрали коло 10 пар, н[а]пр[иклад], Думка Григорій — пара коней, Криницький Іван — кобила й лоша, Думка Микола — кобила й лоша, Коровський Клим — кінь, Гель Семен — кінь, Бондарчук Михайло — кобила й лоша, Кісіль Ілля — кінь, Кісіль Іван — кінь і іншим. Рогатої худоби та свиней також багато забрали, головню свині забрали з цілого села, не зважаючи, чи мале, чи велике, бо після виселення в селі не було ані одного поросятя.

Великі облави, роблені В. П. на Холмщині, здеморалізували населення й позбавили головного місця, де ховалися люди через час виселення. Населення вернуло до села й почало їхати на станцію. На щастя, В. П. не приїздило виселювати, з тої причини в селі лишилося около 80 родин. До цього, що населення виїхало в такім великім проценті, причинилась в тому часі сплетня, що після 15 червня прийде в ці терени спеціальний каральний відділ і буде вистрілювати всіх українців.

Так само через часті грабунки під час виселення населення лишилось матеріально вичерпане. Найгірше, одначе, то справа м'яса. Польські бандити в уніформах — зрабували усі свині й м'ясо, лишаючи нещасного селянина на кускові хліба. Не милували також і тих, що виїзджали. Брали з-під рук все, що попало й подобалося, а цих, що спротивлялися, побивали. В різний спосіб знущалися над виїзджаючими, крім всяких фізичних тортур, тортурували населення морально. Населення зі сльозами в очах кидало рідні стріхи, рідні ниви й їхало під терором у незнані сторони в незнане майбутне.

Зізнав:

Селянин.

Переслухав:

Чумак.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 29. — Арк. 31–32. Копія, машинопис.

**№ 429. Загальний огляд ситуації на теренах Закерзоння у
травні 1946 року**
26 травня 1946 р.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД
УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЗА ЛІНІЄЮ КЕРЗОНА
ЗА М[ІСЯЦЬ] ТРАВЕНЬ 1946
ВОРОЖІ ТЕРОРИСТИЧНІ АКЦІЇ Й ОБЛАВИ

В другій половині м[ісяця] квітня та в місяці травні відбулись на всьому терені українських земель за лінією Керзона великі облави й масові терористичні акції польського червоного війська й большевицьких спеціальних оперативних груп НКВД. Ці ворожі акції набрали тим разом найбільшого розміру і мали найбільше насилення з усіх дотеперішніх від часу переходу фронту. Варшавські сталінські задолизи Осубка і другі заповіли офіційно скорє знищення «бандеровських банд» і кинули цієї цілі велику кількість військ. Тим разом обіймили вони відразу широкі комплекси лісів і сіл, блокували їх по кілька тижнів без перерви й основно пенетрували. Треба признати, що большевицька наука «не пішла в ліс». Польське червоне сталінське підхвістя добре підловчилось його диявольської терористичної штуки. Численні большевицькі оперативні групи військ НКВД і їхнє польське підхвістя з Войска Польського (ВП) товклись днями і ночами по лісах і селах, ловили від діри до діри, від корча до корча, всюди довбаючи дротами, нишпорячи, шукаючи. На добавок продовжували розпочату в квітні акцію палення лісів. Лісові гущавники випалили в різних околицях десятками кілометрів. Декуди вигоріло тільки чатиння, старі трави і мохи, декуди підшиття, а декуди вигоріли цілі комплекси лісів. Так само випалили основно майже всі прилісні українські села. Декуди палили цілі села також у безлісних теренах (напр[иклад], с. Переводів і другі в Белзчині). Лінію Керзона побачить тепер і сліпий здалека, вдень чи вночі. Вночі тягнеться вона червоною луною пожеж на небі. А вдень це широкий пас — цвинтарище... Довкруги лиш самі пустарі і згарища... В селах сторчать обгорілі, недовалені комини, а в лісах обгорілі стовбури дерев. Однак, мимо цього, мимо всієї скаженої люті польсько-большевицьких червоних звірів-людоловів, мимо їхнього великого накладу сил, не вдавалось їм і тим разом завдати військам УПА, Самооборонним відділам чи організації майже жодних поважніших ударів. Основна маса військ УПА й організація виминули з незвичайною зручністю удар головних ворожих сил та завдали йому опісля у власних оперативних діях дошкульних та ганебних втрат.

ВИСЕЛЕННЯ

Одночасно з акцією масових облав продовжував ворог в місяці квітні і травні даліше виселення українців. Виселення було рівнож найбільш масове в порівнянні з усіма дотеперішніми виселенчими акціями. Польське червоне військо обіймало цією акцією в м[ісяці] квітні й травні відразу цілість українських земель від Бугу до Лемківщини. Великий український клин між рікою Бугом і Солокією (Белз, Варяж, Кристинопіль, Угнів), який досі ще був майже зовсім нерушений, тепер пішов на перший вогонь. Загально опір українського населення був і тут, мимо цього, що це терени безлісні, досить великий. Відділи УПА виступали також до чинної оборони, атакували ворожі терористичні виселенчі групи й переривали часто шляхи комунікації ворога та підносили на дусі населення своїми акціями і пропагандою. Мимо цього, виселення не вдалось в поважніших розмірах тим разом спинити, бо акція ворога була дуже рішуча, а його сили значно переважали наші можливості. Деякі села, які держались дуже твердо і навіть героїчно в численних попередніх терористично-виселенчих акціях, тим разом заломлювались і виїжджали навіть «добровільно», уважаючи, що дальший спротив неможливий і безвиглядний. Є, однак, багато таких, які даліше опираються виселенню всіми силами, до останніх меж можливостей, навіть тоді, коли тратять ціле своє майно, коли горять їхні хати, а многих членів рідні зустрічає арештування, побої і розстріл. У лісистих околицях виселення було тим разом також дуже радикальне, часто майже стопроцентове. Населення втікало початково у цих теренах в глибину лісів, як звичайно до цього часу. Але тепер ворог кинув відразу свої сили і на ліси, і на села, і то в такій кількості, що нелегко було маневрувати. Повстанські відділи, узброєні, рухливі, заправлені до боротьби й маневрування, давали собі дуже добру раду і тим разом. Але населення, переважно жінки з коровами, дітьми, останнім мізерним дорібком на плечах, не могло так дати собі раду, не могло ані чинно боронитися, ані дуже далеко маневрувати, ані вдержатися далеко в чужих теренах по кількох тижнях ворожої бльокади без зв'язку з власною базою — селом, ані також не могло постійно ховатися на довший час, тим більше, що з дітьми і з коровою ніхто в криївці не сховається... Коли, отже, червоні людологи і погромщики почали робити довші бльокади лісів, населення опинилося в дуже скрутному положенні. А коли вони пішли ще до цього в ліси, докладно їх перешукали, а зловлених людей роздягали до білля, усе вбрання забирали, або на місці палили людей, били і катували, дуже часто на місці розстрілювали. З літаків об-

стрілювали більші скупчення втікачів у лісах та скидали бомби, маскуючи безборонних людей, тоді населення не бачило вже для себе можливостей рятунку і з розпукою та болем мусіло покидати свої батьківські ниви і поля. Отакі лови і полювання на людей, гонення й викидування, грабування, биття, катування, розстрілювання, бомбардування з літаків останніх ще досі героїчно укриваючихся решток українського населення, відбувається і далі. Українці, як народ і як люди, є виняті з-під усякого хоч би найпримітивнішого права і є предметом та жертвою найбільшого варварського, жорстокого і дикого винищувального терору. Одиною охороною і рятунком українця являється власний кріс. Ті, які це розуміють та так поступили, вибрали під кожним зглядом найкращу дорогу. Доля тих, які цього не можуть зробити (жінки, діти, старики), є на правду трагічна.

НАШІ ЗБРОЙНІ АКЦІЇ

Відділи УПА, збройні кущеві відділи, боєві частини СБ перевели ряд успішних боєвих операцій, завдаючи ворогові-людоїдові дошкульних ударів. Крім згаданих у попередньому загальному огляді боєвих акцій, відділи УПА і боєві частини СБ звели з польськими червоними військами цілий ряд великих боїв при кінці місяця березня й на початку квітня на Лемківщині. Найбільші бої відбулись в місцевостях Яселко, Команьча, Лупків, Височани, Щавне, Мокре, Середнє Велике, Лукове. У тих боях наші славні повстанські війська здобули дуже великі успіхи, розбили великі скупчення ворожих погромницьких військ, взяли багато полонених (тільки в одному бою в Яселко 79 полонених), здобули десятки тисяч амуніції та різну зброю і військово майно, завдали ворогові болючих, високих, кровавих втрат і змусили навіть до втечі на територію Словаччини. В Ярославщині спалили за Сяном велике село Сосницю (понад 450 номерів) і частину Святого, з яких ворог викинув українців і поселив польських репатріантів, які нападали на українців. В Любачівщині під містечком Плазовом висаджено двома мінами у воздух цілий оперативний відділ НКВД. Згинув капітан НКВД і більше старих та ряд менших собак. Біля села Пискорі розгромлено основно 21 квітня більшу групу НКВД. В Томашівщині біля Угнова висаджено дня 12.5. цілий поїзд сталінських большевицьких погромщиків. Знищено біля 50 ворожих бійців і 50 вагонів разом з гарматами й кулеметами, які були на них приміщені, при відступі розбито ворожу заставу.

В Грубешівщині знищено 24 квітня б[увшого] р[оку] 17 авт, якими їхало польське червоне пограничне військо, і одне авто НКВД. Наше звідомлення подає 43 вбиті польські червоні вояки, 5-х енкаведистів

та кілька інших осіб. Польська урядова преса подала, що було вбитих від НСЗ 24 польських вояків. В іншому місці у Грубешівщині зловлено большевика, майора гвардії, тепер команданта польського ВОП-у (Войско Охрони Погранічча). Дня 5.V. б[увшого] р[оку] виконано на польсько-большевицьке військо в с. Хороброві (250 вояків) наступ. Вбито 15, полонено 2-х, здобуто 3 тис[ячі] шт[ук] амуніції, зброю і різне військове майно. Дня 13.5. б[увшого] р[оку] відбувся бій відділу УПА в долобичівському лісі (Грубешівщина) проти сотні оперативного відділу НКВД і частинно окружене, взято одного в полон, біля 30 вбито в бою. Виконано, крім цього, цілий ряд менших боєвих акцій, часто з дуже гарним успіхом у різних теренах. (Звідомлення в тереневих вістках і теренових звітах.) [...]

НАШІ ВТРАТИ

Хоч у загальному наші відділи й організація виминули дуже вміло, головний ворожий натиск, поведений проти нас в останніх місяцях, все ж таки не обійшлося тим разом без деяких дуже болючих втрат. Найбільша жертва, яку останньо понесла наша організація на цих теренах, — це смерть сл[авної] п[ам'яті] Сурмача (Сталь, Хлоп), окружного провідника Ярославщини, Любачівщини й Темашівщини та члена Краєвого Проводу. Він згинув в бою з червоним польським військом 21 травня при переході ріки Танви. Разом з ним згинув сл[авної] п[ам'яті] П. Волош (Полтавець, Гетьманець), син полтавської землі, від двох років учасник УПА, автор збірки поезій «Мої повстанські марші», редактор «Лісовика». Дня 6.5. б[увшого] р[оку] згинув біля с. Бояничі організаційний референт Грубешівського надрайону д[руг] Атос, довголітній визначний член ОУН, районний організаційний референт д[руг] Височан, провідниця зв'язкової станиці Чорна, та кількох зв'язкових і членів охорони. Заскочені в бункрі на полі пострілялися, щоб не датись в руки ворогові. В акції на 17 ворожих авт, які знищено (Грубешівщина), згинув к[оманди]р відділу УПА сл[авної] п[ам'яті] Лев. В бою у долобичівському лісі згинув к[оманди]р відділу сл[авної] п[ам'яті] Кропива. В часі ворожої терористичної акції на с. Переводів, яке ворог спалив повністю, згинув політвиховник УПА сл[авної] п[ам'яті] Еней, разом з 20-ма селянами і кількома повстанцями, які подушили в криївках горючого села. В одному з бункрів у Грубешівщині згинув 12 стрільців УПА, в тому числі цілий рій східняків. Це були незвичайно відважні, боєві, хоробрі й заслужені повстанці, герої багатьох боїв та відчайдушних чинів. Окружені ворогом, полягли усі геройською смертю революціонерів та самі власними кулями закінчили своє життя, щоб не здатись ворогові. Кілька десятків інших повстанців та

працівників організації — революціонерів, полягло рівнож в тому часі у різних місцевостях і в різних обставинах, але завжди в бою з ворогом, від ворожої кулі або від своєї власної, останньої, щоб не попасти живим на наругу ворога-людодода [...].

26.5.46 р.

Слава Україні.

[Стя]г

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 13. — Арк. 44–48. Копія, машинопис; ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 31. — Арк. 206–207 зв. Копія, машинопис.

№ 430. Протокол другої антиукраїнської акції в селі Переводіві

31 травня 1946 р.

Акт ч. 3.

з польського терору в с. Переводіві

ПРОТОКОЛ

Дня 31 травня почалося виселення с. Переводова. Виселювало ВП в товаристві юрби цивільних поляків, що прийшли сюди грабити господарське майно по українським населенні. Виселенча акція не застала ні одного господаря в селі, крім кількох стариків, які через пізну старість не могли вийти зі села. З тої причини ВП пішло облавою на безлюдну Холмщину, де шукало сховища багатьох людей із сіл, що мали бути виселені. Робили облаву на поля, ліси та пограничні холмські села Телятин, Василів Малий, Ликошин, Новосілки й Фраснуса (колонія). Там робили повірку населення по документам, а кожного українця, якщо зловили, забирали зі собою. Цілі родини відставляли негайно на станцію, а якщо зловили одного чи більше членів родини, саджали до льоуху й випускали щойно тоді, коли прийшла ціла родина. При тому доконували всяких звірств: побивали людей до непритомності, грабили майно, яке забирали зі собою, насилували жінок, дівчат-підлітків. Того дня зловили в Телятині: Залівського Івана, Залівську Варку з дітьми, бо чоловік сховався, Гетьмана Луку й декілька дівчат. В Радківським лісі зловили Хавща Степана з родиною, Іваночка Панька з родиною, Калівського Гриця з родиною. Останнього (літ 48) назвали «бандеровцем» і, кажучи, що він п'яний, в нелюдський спосіб побивали по голові прикладами крісів, дрючками так, що поломали ребра й кості на ногах, а після цього дострелили його в тім же лісі. Крім цього, в тім самім

лісі вбили дівчину Царин Зофію літ ок[оло] 30 і Тарасюка Кліма літ ок[оло] 56.

Слідуючого дня, то є 1 червня, приїхало знов до села коло год. 8-ої до 150 осіб ВП і зробили облаву на село. Люди, переполохані останніми облогами на Холмщині, частинно вернулися до села. Тепер кинулися на людей і кого лише захопили — забирали й відвозили на станцію. Виїздили головно родини, з яких вже хтось був зловлений попереднього дня, а інші під страшним терором і зі страху почали також панічно виїжджати, кажучи, що нема вже де скритися. Цього дня виїхало 70–80 родин. Вплинули на це великі облоги по Холмщині й ворожа пропаганда, що нібито по 15 червня будуть всіх українців вистрілювати. На слідуючий день, 2-го червня, виїхала решта населення, страхаючи один одного. Так виїхало з Переходова 148 родин, а лишилося 81, в часі виселення в селі жирувала згряя цивільних поляків, навіть дітей, які спеціально прийшли сюди грабити. А грабили в страшний спосіб. Забирали господарський інвентар, коні, корови, вівці, дріб, а людям, що виїздили, з рук хапали що попало. Коли господар, виїзджаючи, відкопував скриню, обступило його кілька цивільних поляків й хапали що попало та втікали. Кожному господарю щось забрали, почавши від коня і корови, а кінчаючи на дрібних хатніх річах, як ложки, вилки та навіть голки. Тому, що всюди страшно знущалися та глумилися над людьми, багато селян, щоб позбутися цього безправства та насильства, їхали на станцію. Людей, що не давали грабити свого майна, побивали. Головно по дорозі до станції грабили цивільні поляки, стягаючи з воза, що вдалося. Хто боронив, того били, прим[іром], сікли батогами по очах і т. п. На дорозі перед Будинином грабіжниче ВП зробило гейби браму. По обох сторонах стояло по двох вояків і сікли людей батогами. Кожний мусів перейти цю браму й дістати хоч кілька батогів. Багато людей було побитих по головах, а Калиновський Іван, с[ин] Дмитра, від бійки спаралізований і збитий по обличчі не до пізнання. Багато з побитих людей давали з відходами кров. Кого побили тоді: жінок, дітей, старців, мужчин, дівчат, і всіх хто був під рукою.

Зізнав:

Селянин.

Переслухав:

Чумак.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 29. — Арк. 33. Копія, машинопис.

№ 431. Протокол польської терористичної акції в селі Хлопятині

Не раніше 5 червня 1946 р.

Акт ч. 15

з польського терору в селі Хлопятині

Протокол

Під кінець травня 1946 р. ВП з 8-ого полку пробувало перевести виселення в селі Хлопятині. Тим разом спроби їхні були даремні, бо населення не хотіло покидати своєї землі і тому втікало, або далеко від села, або крилося в селі, полі чи лісі. Ніщо не допомогло: ні те, що в страшний спосіб поводитися з людьми, побиваючи, насилуючи дівок, дівчат-підлітків. Населення ставило завзятий, хоча пасивний спротив.

Дня 5 червня 1946 року ВП в числі до 150 осіб, вертаючи з акції, переїздило через село Хлопятин о год. 14-ій. На полі в збіжжі завважили Івана Сокола літ 22, котрий недалеко мав криївку, і почали до нього бігти. Цей, коли зорієнтувався, що його побачили, почав втікати. Людолови в польських уніформах відкрили сильний вогонь з кулеметів, фінок та крісів.

Нещасний досить довго втівав, одначе під таким вогнем годі було втекти і він ранений в ногу і груди. ВП, коли прибігло до своєї жертви, почало раненого сильно бити. Прикладами крісів побили голову і обличчя до невпізнання. Плечі від побиття були сині, ребра поломані. Взагалі людина в варварський спосіб змасакрована. Майже трупа привезли молодого хлопця додому, де зараз і помер. Покійний тішився симпатією цілого села. Для молодих він був добрим товаришем, для старших — чесним [нрзб.] хлопцем.

Цього ж самого дня вбили польські терористи в недалекім ліску т. зв. [нрзб.] Михайла Яцишина літ 26. Він сидів над криївкою, щоб там скритися, як зайде потреба, але не розглядівся, тому, що був молодий — вбили. Згаданий Михайло пережив подібні тортури, що і його попередник. Крім цього, вбили ще Адама Сокола літ 16. Останнього вбили під Василевом В[еликим]. Він втікав разом з товаришами зі села, а за ними гнало ВП — котре «добровільно» виселювало, раз-у-раз стріляючи за молодими, майже дітьми, хлопцями. Під обстрілом втікали вони 3–4 км. Коли хлопчина цей впав вбитий, військо почало знущатися над трупом. Прикладами кріса розбили мертвому голову і взагалі понівечили тіло. Із цих втікаючих хлопців впав також ще один названий хлопчина, котрий служив у [нрзб.] у священика.

На кожному із згаданих dokonували польські садисти всякі звірства.

Населення тероризували, як могли, тому воно почало не вірити в можливість ухилення від польської акції та почали виїздити на станцію. (Таких було [нрзб.] родин, бо 40 не піддалося акції.) Зі сльозами на очах та виразом розпуки кидало населення Хлопятина рідні стріхи і їхало в незнані далекі сторони назустріч невідомому.

Одначе в серці заприсягло пімсту за всі кривди над ворогами українського народу.

Виїжджаючи, кожен вірив, що прийде час, коли верне на пра-
батьківську землю і даліше управлятиме молоком і медом текучу
від віків українську землю...

Зізнав:

Селянин.

Переслухав:

Чумак.

*ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 106. — Арк. 121. Копія,
машинопис.*

**№ 432. Загальний огляд ситуації на теренах Закерзоння у
червні 1946 року
23 червня 1946 р.**

**ДО ЗАГАЛЬНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНІВ
ЗА ЛІНІЄЮ КЕРЗОНА Й ПОЛЬСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА**

В порівнянні з попередніми місяцями прошов останній місяць на цих теренах спокійно й нормально. Не було в тому часі більших большевицьких облав, ані більших польських терористичних грабункових актів. Меншого розміру напади, грабунки, вбивства українців траплялись ще доволі часто, як це видно зі залучених подрібних звітів. Велика терористична акція, в якій польська банда вимордувала багато українців, головно дітей і жінок, трапилась тільки в селі Верховини Красноставського повіту на Холмщині. Але про те знаємо наразі тільки з газет, бо звіти з північної Холмщини й Підляшшя ще не надійні.

Між польським підпіллям і нашим занотовано в ряді місцевостей добрі взаємини. Поляки в багатьох місцевостях [домовлялися] про достарчення їм німецької амуніції, якої їм не достає; в заміну

пропонують російську або якийсь товар. Одначе часто поодинокі власновольні акти українців проти поляків також нерідко трапляються, чи то з пімсти за попередні кривди, чи для звичайного грабунку, виводять поляків дуже скоро з рівноваги, й вони сейчас [нрзб.]лять погрозами відновлення терористичних акцій.

Факт замирення між польським та українським підпіллям, хоча він ще дуже хиткий і не прибрав уже розмірів ширшої співпраці, затривожив, як треба було сподіватись, найбільше большевицьких окупантів. Вони вдарили в усіх польсько-большевицьких газетах на алярм та намагаються розбити це порозуміння шалено шовіністичною протиукраїнською пропагандою. Вони знають, що польську вулицю найлегше набрати на шовіністичні протиукраїнські гасла, використовують це на всю ширину, не оглядаючись на свій офіційний інтернаціоналізм.

Затривожилась також немало небезпекою порозуміння з українцями стара шовіністична польська енденція та в перемиській підпільній органі «Вольносьць Слова» гвалтує, щоби не переговорювати з українцями, а тільки завзивати до послушенства Польщі й повторює старі небилиці про те, український народ взагалі не існує, є тільки купка «русских» політикантив, які збунтувались проти Росії і Польщі за німецькою інтригою. Українська проблема це, на їх думку, внутрішня справа Польщі й Росії, які повинні по-сусідськи цю справу між собою полагодити й поділитись Україною. Тому, що большевицька Росія того не хоче, польські шовіністичні людожерні півголови надіються, що допоможе їм до здійснення цього авантурницького імперіалістичного пляну Англія. Польські верховоди з АК на словах багато більше доблесні й оступчиві, але в своїх виданнях бояться хоч би одним словом признатись не то до спільного фронту з українцями, але хоч би до найменшої прихильності. Підкреслюють аж до нудної й хворобливої пересади свої претенсії до Львова, Вильна та цілої Західної України й Білорусі. Але реальна дійсність не з Сенкевичовських байок, але щоденної твердої большевицької окупації змушує їх, однак, переставляти так щораз більше на протибольшевицький фронт. Потихо плекають ще вони всі задушевні надії, що, може, ще якось таки большевики вступляться, може ще якось Англія поворожить, може, ще якісь вибори, плєбісцит і т. ін. Але з кожним днем ці нереальні надії стають менші й поглиблюється боротьба [...].

Доля українських теренів за лінією Керзона ще наразі не вирішена й висить в повітрі. Українці мали бути тут знищені або змушені до виїзду терористичною акцією польських боївок. Коли це тепер наразі припинилось, та справа в завішенню. Нотаричні прихильники панічних вісток передбачують, очевидно, скорий прихід

на ці терени польського війська з фронту, яке докінчить це, що не докінчили боївки й міліції. В останніх днях надійшли ще не провірені вістки, що це вже ніби почалось на Лемківщині. Дійсність, мимо найбільш трагічних сторінок, досі не підтверджувала ні разу таких песимістичних висновків, оскільки тільки знаходились на місці сили для відповідної протиакції.

Постій, дня 23.6.1945 р. Слава Україні!

Вольт

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 67. Копія, машинопис.

№ 433. Протокол знущання вояків Війська польського над українськими жінками села Явірника 25 червня 1946 р.

Відпис

ПРОТОКОЛ

Звірського насилля, поповненого ВП над жінками і дівчатами з Явірника пов[іту] Сянік, в дні 20.6.1946 р.

Дня 20.6.46 р. дев'ять жінок ночували в Тернаві Долішній в господаря Бігуна. Жінки ці були з с. Явірника, йшли до Сянока продавати продукти. О 24-ій год. прийшло до хати трьох вояків, побиваючи господаря за це, що син його пішов до УПА. При цьому знайшли на стриху сплячих жінок, зігнали їх на долину й почали їх прикладами бити. При побоях виражувалися словами «курва ваша мац бандеровска, пришлисьце нашом вйоскен паліць — напшуд бендеми вас стшеляць».

Випровадили їх за село, казали їм сідати, опісля до цих двох долучило ще 5 вояків і питалися, що мають з цими жінками робити. Жінки відповідали: що хочете, то робіть. Вояки сказали жінкам відложити пакунки, забрали масло, ярину, гроші, які мали коло себе. Опісля кожний з вояків взяв по одній з жінок, поклали жінок і знасилували в варварський спосіб. По знасилуванню жінок говорили: «Же мушом зробіць на бандеровках тиле лзеці, іле дзісйя похова-лісьми жолнежи». Всі речі забрали, а самих жінок випровадили в сторону села Чашина й казали їм іти в сторону, де було видно огонь, що там є ВП і вони вас розстріляють. Як жінки відходили, вояки пустили дві серії з автомата. Відтак жінки відійшли трохи в поле, переспали до рана й пішли в свою сторону.

Жовніри були вбрані в польські мундури, мали польські відзнаки. Озброєні були в кріси, автомати, пістолі й мали кулемети. Говорили чисто польською мовою, кватирували в Великім Полю пов[іту] Лісько.

Потерпілі слідуєчі жінки:

1. Онишканич Марія	літ	18	дівчина	
2. Стефанів Анна	" — "	22	муж.	2 дітей
3. Шара Настя	" — "	16	дівчина	
4. Стецанів Марія	" — "	16	дівчина	
5. Голубець Юлія	" — "	28	" — "	
6. Пінчак Текля	" — "	18	" — "	
7. Мовчан Елисовета	" — "	19	" — "	
8. Мацко Ева	" — "	27	невіста	1 дитина.

За згідність протоколу свідчать власноручними підписами:

Онишканич Марія	Марія Стефанів
Анна Стефанів	Юлія Хрущ
Шара Настя	

Протокол перевірив
Панас

П[остій], 25.6.46 р.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 35. — Арк. 90. Копія, машинопис.

№ 434. Загальний огляд суспільно-політичного становища на теренах Закерзоння у червні 1946 року
2 липня 1946 р.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД
УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЗА ЛІНІЄЮ КЕРЗОНА
ЗА МІСЯЦЬ ЧЕРВЕНЬ 1946
НАСЕЛЕННЯ

В місяці травні й червні примусова виселенча акція була найсильніша і передусім найширша своїм територіяльним засягом. Ворог обіймив своїми військами відразу цілу Лемківщину, невиселені ще залишки північної Перемищини, Ярославщину, Любачівщину, Томашівщину, Грубешівщину і на півночі Володавщину. Населення всюди втікало, ховалося, боронилося, як могло. Ворог, при допомозі війська, приміював, як і досі, терор, грабунок, насильство. Багато сіл було частинно чи цілковито спалених ворогом, як, напр[иклад],

ціле велике й багате село Переводів у Грубешівщині, багато людей арештованих, цілковито пограбованих і помордованих. Деякі села і цілі околиці держалися дуже твердо, прямо по-геройськи. Деякі видержали, mimo найбільших жертв, та залишилися до сьогодні, в меншому чи більшому числі своїх мешканців. Більшість, однак, таки вигнали, одних по коротшому, других по довшому і важчому часі терору. Усі подрібні факти з цих подій знаходяться в долучених теренових звітах та вістках.

З кінцем червня проголошено офіційно, що акція виселювання українців дефінітивно закінчена. Згідно з урядовими даними виселили понад півмільйона українців. Сьогодні ще нема з наших теренових звітів точного образу дійсного стану в тому, кількості кілометрів довгому терені. Фактом, однак, є:

1. що майже всюди осталася таки певна кількість українського населення, часом навіть досить поважна;
2. що ворожі спроби заселювання полишених по вигнанцях господарств польськими пробольшевицькими елементами зовсім заламилися.

У висліді цього, ситуація на цих землях досі не улягла засадничій зміні, бо всюди є і діє дальше власна збройна сила УПА, яка і досі є децидуючим чинником усього життя цих земель. Ті околиці, де виселення було майже повне, спалено опісля і знищено зовсім нашими відділами, щоб ворог не міг користуватись майном і працею українського народу та не використовував цього майна, забудовань і осель в дальшому своєму наступі на ці українські землі. Наслідком цього деякі райони, зокрема в багатій, урожайній, безлісній частині Грубешівщини — Сокальщини будуть повним пустирем. Населення цих районів, не маючи лісу, ані догідного до «маневрування» запілля, окружене в куті двома большевицькими кордонами, та ще й багате і тому прив'язане більше до своїх корів і коней, виїхало майже в цілості, надіючись в той спосіб зберегти бодай частину свого майна і худоби, бо тут грабували щоденно усе майно і не було надії вдержати його. Крім безпосереднього фізичного терору, впливала дуже багато на заломлювання витривалости населення, у великій мірі, ворожа пропаганда, яка всюди голосила, що по окінченні виселення вимордують безоглядно всіх, кого тільки стринуть на цих землях. Це говорили польсько-большевицькі вояки поодинокі селянам і офіційно на мітингах. Такі страхи впливали не менше від побоїв, мордів і грабунку майна, а часто ще більше. Декуди помагало військовій в тій пропаганді, а навіть у чинній терористичній акції, дуже активно польське населення, го-

ловно в тій надії, щоб захопити по виселенцях майно в свої руки. Декуди знову польське населення, під впливом нашої пропаганди, помагало навіть багато українському населенню переховуватись, — очевидно, з різними розрахунками, так політичними, як і матеріальними...

ЗБРОЙНА ОБОРОНА

Збройні акції УПА та всіх інших збройних частин (боєві групи СБ, усі кадри організації і т. п.) продовжувались і в цьому часі, часто з великим населенням та успіхами. Хоч збройні виступи в обороні населення часто були заслабі, щоб спаралізувати ворожий терор і сторпедувати зовсім виселенчу акцію, хоч населення бажало собі й хотіло бачити ще сильніші, ще більші виступи й боєві успіхи своєї повстанської армії, свого революційного війська, своєї національної гордості й надії, хоч наші відділи не могли виступати часто проти більших з'єднань ворожих військ, узброєних по зуби, які з танками, гарматами і літаками приїздили на акцію виселення українців, все ж таки звели протягом цього місяця на просторі українських земель за лінією Керзона понад сто менших і кілька великих боїв, з котрих більшість була вповні успішна.

До найбільших боїв належить акція на повітове місто Грубешів, переведена, властиво, при кінці минулого місяця (28 травня) разом з польськими відділами ВіН-у (Організація Вольносьць і Неполеглосць) — на місці АК, в котрій розгромлено сильну заложу НКВД, яка містилася в місті у власних кошарах, та УБП, пошту і другі ворожі гнізда. Другим великим боєвим успіхом був бій підстаршинської школи УПА в Перемищині з підстаршинською школою ВП, який відбувся 26 червня. В цьому бою наша підстаршинська школа розгромила наголову свого «конкурента» — польсько-большевицьку школу, і то не зі засідки, але в одвертому бою. Майже півсотні ворожих вояків полягло на місці. Ранених, що попали в наш полон, звільнено. Здобуто великі трофеї. Щоб себе якось потішити і дурних обдурити, подали після бою всі польські газети, що їх «військо розбило відділ "Хроменкі"» в тому дні...

[...]

ПОЛЬСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Серед поляків велике напруження у зв'язку з референдумом 30 червня. У зв'язку з тим помітні також намагання ближче порозумітися з нами (Польське підпілля), навіть деякі конкретні кроки в тому напрямі. З нашої сторони одержали навіть заходу на спільну акцію на Грубешів, щоб тим ті «договорення» прискіпити і доста-

вити на реальну площину. Але немає наразі більших виглядів, щоб з цього нашого «договорювання» вийшла скоро поважніша політична акція, тому що серед поляків не видно жодних слідів зміни їхньої безглуздої імперіялістичної плятформи. В усіх підпільних виданнях далі товчуть, мов воду в ступі, про «Львув і Вільно», а проти теперішньої сталінської диктатури, чи її помела, видвгають як головний закид не те, що поневолюють Польщу, але те, що продали «польські Львув і Вільне». Мимо цього, з нашої сторони буде виявлена максимальна увага до цього питання, та не будуть уставати наші намагання, щоб на польському відтинку консеквентно реалізувати нашу політичну лінію спільного визвольного фронту поневолених народів, очевидно, не коштом ламання наших святих засад волі і незалежності кожного народу на його землі, для забаганок польських імперіялістів, але шляхом збільшування нашої політичної активності для використання всіх можливостей, які дає сучасна ситуація, щоб посилювати і творити серед польської суспільності наростання настроїв отверезіння з імперіялістичного дурману та вирощення здорового поступового політичного табору.

2 липня 1946 р.

Слава Україні!

[Стя]г

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 7. — Арк. 92–94. Копія, машинопис.

№ 435. Інформація про напад польського війська на село Терку *Не раніше 8 липня 1946 р.*

Кроваве знищення українського села Терка в Карпатах польським військом в липні 1946 р.¹

Українське село Терка, положене в горах Карпатах, пов[іт] Сянік, було довгий час предметом нападів польсько-большевицького війська, грабунків і знущань, подібно як інші українські села. Ціллю цього терору було змусити українське населення покинуть свої батьківські оселі й виїхати в глуб СССР.

Українське населення боролось, як тільки могло, перед цим примусовим терористичним виселенням. Пасивну оборону провадило ціле населення — укривалося, втікало, викуплювалось за

---

¹ Інший документ, який розповідає про ці події, див. у книжці: Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. — К., 2005. — Т. 3. — С. 331–335.

високі хабарі й т. п. Активну збройну оборону провадили відділи УПА (Української Повстанської Армії).

Польське військо, яким командують большевицькі старшини, та польське НКВД, знане в Польщі УБП, вербували собі поміж населення слабші безхарактерні одиниці, для того, щоб їм доносили про рухи, сили і дії українських повстанців та щоб їм помагали в тероризуванні загалу населення. Такі безхарактерні одиниці, за ціну того, що їх польсько-большевицькі бандити залишали в спокою або ще надали їм грошеві винагороди, ставали зрадниками й продавали своїх братів співмешканців на найгірші муки. Такі зрадники-їуди були найгіршою заразою, бо вони вказували большевикам, де переховується населення перед нападами війська, де і як ховає своє майно, як рівно ж де перебувають, що і де роблять, та де мають свої магазини боєприпасів військові частини УПА. Нерідко брали такі зрадники також безпосередню участь у побоях і грабежах разом з частинами польського війська та ділилися з тими бандитами майном, награваним у безборо[н]них людей.

Виявилось, що в й селі Терці знайшлося таких кілька плюгавих зрадників-донощиків, які спричинили багато шкоди і горя для загалу населення. Коли цей факт став відомий, тоді відповідні для цього компетентні органи УПА в дні 5.7.46 арештували в цьому селі 5 осіб, на яких тяжило обвинувачення зради в співучасті в терористичній акції, зверненій проти загалу населення. Один з арештованих донощиків згинув відразу при спробі втечі, один арештований, як виявилось у слідстві, був невинний, і його звільнено. Трьох позісталих, як виявило слідство, були активними донощиками польсько-большевицького війська й поліції та співділяли з ними систематично як агенти в усіх терористичних акціях. Всі три агенти, яким це доказано, призналися вповні до цього, що вони були донощиками й ділали на шкоду населення. За ці проступки вони були засуджені революційним судом на кару смерти. Присуд на зрадниках й большевицьких агентах був виконаний публічно й проголошений спеціальним повідомленням на письмі.

Після арештування цих агентів, вночі з 6 на 7-го липня впала до села Терка група польсько-большевицького війська й почала мститися на безборонному нічого невинному населенні. В селі застали вони тільки стариків, жінок і дітей. Всі мужчини, найбільше заражені на терор, крилися ще від перших місяців весни і ніколи не спали в селі, лиш по лісових нетрях.

Польське військо, впавши до села, почало негайно викидати всіх людей, що все спали у хатах, на дорогу. Тут зганяли всіх в одне місце. При цьому били безоглядно всіх мешканців, так жінок, як і

найменших діток. Одночасно переходили кожне господарство, забирали худобу й грабували усе майно, а що не могли забрати, то били, ломали й нищили. Так ограбили й здемолювали усі хати. Багато людей було побитих до крові. Стареньку 60 літню жінку, Катерину [Ц]окан побили так по голові, що вона [мала] чотири рани. Після цього над рікою погнали всіх людей, яких удалось цим бандитам зловити, до свого центру у Волковії. Разом забрали 43 особи, в тому кількох маленьких дітей. В дорозі до Волковії деяким арештованим [нрзб.].

Дня 8.7.46 привезли усіх арештованих, яких після втечі з до роги осталося 26 осіб, з поворотом до села Терка. Тут загнали всіх до одної хати. В хаті забрали окремо трьох стариків — Матвія Дяка, років 60, Миколу Хамея, років 55, і Михайла Осташа, років 79. Крім того, відставили на бік дві жінки: Тетяну Лавер, років 45, і Марію Лавер років 22. Обі ці жінки мали американського громадянства.

Після цього залишилися лиш самі жінки й діти в числі 21 осіб, з того було 14 жінок і 7 дітей (хлопці і дівчата). Усіх залишених 21 осіб посадили на землі у хаті й постріляли з автоматів та порозривали гранатами. Опісля трупи і тих, що не згнули від куль і гранат, ще живих спалили разом у хаті.

З горіючої хати вирвався чудом один ще живий 18-літній хлопець, Василь Сопяк. Він, користаючи зі закриття диму, вибіг в недалеку куці і скрився в них.

Цей хлопець, Василь Сопяк, зізнав:

Дня 8.7.46 нас привезли двома фірами з Волковії до Терки. Всі люди були вже у Волковії дуже побиті, так що ледви були живі. В дорозі забороняли польські вояки людям говорити між собою по-українськи, насміхалися з нас, відгрожувались і далше били. Коли ми приїхали до села, тут забрали від нас трьох стариків на бік. Опісля викликали ще дві жінки, які мали американські папери. Нас решту загнали до Дудичиної хати.

В хаті лишили з нами одного жовніра, а старші офіцери стояли під хатою. Той жовнір казав усім людям сідати разом в купі під стіною. Люди одні стояли ще, другі попадали і лежали, бо всі були дуже побиті, що ледви могли рухатися. Усі дуже боялися, голосно плакали і молилися. А той польський жовнір сміявся з того, що люде моляться, і кричав до нас: моліться, моліться, скорше дочекаєтесь смерти. Я лежав в самій середині між людьми і дивився на жовніра, як він кричав на нас. А він тоді стягнув за замок папашки і посіяв до нас градом куль. Я притиснув голову до самої землі і чув, як жовнір стріляв, і страшний крик людей. Мене обілляла гаряча кров. Я лежав далі. Тоді жовнір за-

ложив другий кружок і скоро вистріляв його. Але деякі люди були ще живі. Одна жінка, Мариня Лях, кричала страшним голосом: «Панове, добийте мене, хай я не мучуся». Тоді жовнір кинув між нас гранату, а сам вискочив до сіней. Звідтам кинув ще одну гранату. Нас присипало глиною. Але деякі люде ще рушались, стогнали і кричали. Тоді жовнір крикнув до другого: «давай єще єдно кулко», заложив його і знову вистріляв. Тимчасом інші жовніри вже запалили хату, й вона горіла. В сінях, де стояв жовнір, вже був вогонь. Він мусів утікати на двір. Я вчув, що я ще живий, а хата горить. Тоді я став з-під людей, які ще деякі жили і стогнали. Я вискочив через задне вікно на двір і скочив у потічок та сховався під корчем. Як я висидів під корчем, то я почув, як жовніри кричали: стуй, стріляли з автомата. За ким вони стріляли, я не знаю.

Я лежав тихо у потічку до вечора. В вечер, як я чув, що в селі цілком тихо, я встав і пішов до ліса. Я не міг далеко йти, бо я був також побитий, голодний і змучений. Я зайшов може 300 метрів і сів відпочивати в [...]ановій Копаниці. Я був цілий мокрий і уже змучений, і я заснув. Я пробудився аж над ранок. Тоді я побачив одного мужчину з нашого села, який йшов з ліса довідатись, що діється в селі. Від нього я довідався, де є моя мама, і пішов до неї». (Цей хлопець лежить тепер хворий.)

Жертвою кровавої масакри, доконаної в дні 8.7.46 в селі Терка бандитами польсько-большевицького війська, впали слідуючі особи:

1) Марія Гусейко	років	60
2) Катерина Соташ	" — "	60
3) Марія Карнас	" — "	40
4) Катерина Карнас	" — "	21
5) [...]язя Романцьо	" — "	42
6) Марія Романцьо	" — "	16
7) Олена Поливка	" — "	50
8) Танька [...]айда	" — "	35
9) Марія Байда, дитина	" — "	6
10) Володимир Байда	" — "	4
11) Анна Гнатишин	" — "	35
12) Розалія Гнатишин, дитина	" — "	6
13) Юлія Гнатишин, дитина	" — "	3
14) Кася Цокан	" — "	60
15) Рузя Дяк	" — "	22
16) Анастасія Дяк, дитина	" — "	7 місяців
17) Марія Дяк	" — "	37
18) Розалія Дяк, дитина	" — "	11

19) Марія Семчак	" — "	80
20) Кася Ліберна	" — "	38

*ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 78. — Арк. 197–198.
Копія, машинопис.*

№ 436. Інформація про знуцання польських вояків над українськими священиками

16 липня 1946 р.

Большевицько-польські наймити шаліють!

Тортурування греко-католицького духовенства та грабiж, бещення церковних святощiв польсько-большевицькими наймитами в Перемишлi.

Про звiрячi методи поведiнки офiцiйних державних чинникiв бiльшовицької Польщi супроти українського населення свiдчить найкраще характеристичний приклад, який оце наводимо.

Дня 27.VI 1946 о год. 10-й частини IX дивiзiй ВП пiдхоронжiвки ВП та органiв УБП окружили гр[еко]-кат[олицьку] капiтулу, єпископську палату та приватне мешкання о. канцлера в м. Перемишлi. Кордони вiйська i мiлицiї обсадили та позамикали вулицi та площi, при яких мiстяться тi будiвлi. Нiкого з прохожих без уваги на нацiональнiсть не пускали. Як причину подавали, що проводять «виселенчу акцiю» на гр[еко]-кат[олицькiй] єпископській курiї. Це «виселення» мало так жорсткий характер, що понижчi рядки не можуть вповнi вiддзеркалити всього, бо прямо бракує слiв та вiдповiдних окреслень в людській мовi.

До нутра єпископської палати вдерлася групка польських воякiв та мiлицiантiв. Вiдшукавши серед гуркоту, соромiтської лайки та побоiв палатної прислуги особу старенького, сивоголового єпископа, Екселенцiю Йосафата Коциловського¹, бандити заявили йому, щоби сей час пакувався, бо негайно пiд'iде авто та забере його в большевию. Єпископ вiдповiв, що добровiльно цього не зробить, бо не опустить своєї єпархiї, не маючи на те дозволу та наказу вiд папської столицi. Заявив: «що хочете зi мною робить, замучте мене, вбийте на мiсцi — всеодно я добровiльно не поiду». Розлюченi поляки — старшини

---

¹ Йосафат Коциловський (1876—1947) — єпископ Перемиської єпархії УГКЦ.

совіти в польських мундирах — самі поскидали деякі речі єпископа до валізок, послуговуючись при тому вуличною лайкою. Хотіли запакувати двох єпископських мітр (корон), одначе вкінці зложили їх до валіз. Це «пакування», а в дійсності бандитська грабіж всього, що можна було тільки двигнути руками та винести, тяглося до год. 14-ої попол[удні], то зн[ачить] до моменту, в якому надїхало вантажне авто з будою. Скатованого єпископа-старця винесли опришки на вулицю разом з кріслом, якого він міцно держався, маніфестуючи в цей спосіб свій спротив. Він і тут виявив свій опір і не хотів влізти до авта, тоді кинули його разом з кріслом через борт вантажного авта, закрили нутро брезентом, виявляючи при тому різними способами зоологічну ненависть. Єпископ в часі цієї «процедури» потовк собі голову і з грюкотом повалився на поміст авта.

Слід зазначити, що в часі говорення з єпископом поляки послуговувались сороміцькою лайкою, відповідали вуличним жаргоном, штовхали старця при кожній нагоді та виявляли звірську ненависть.

В моменті «висаджування» єпископа до авта чули люди, що здалека приглядались цій макабричній події, слова: «Ну стари, чому це нікт не броні?» З цими словами замкнули авто та повезли Преосвященного в напрямі Медики (в ССРСР), де ждало вже приготоване большевицьке авто, яким повезли арештованого, чи пак «добровільно виселеного», перемишльського Владику до Львова в енкаведівські підвали.

В палаті пограбовано дуже багато цінних речей в тому: літургічні вина, які [ба]ндити сейчас випили, так «старшини», як і рядовики, церковні свічки та багато іншого. Пограбовані речі возили сейчас до Кучковського при вул. Ягайлонській, які[й] їх перепродував. Коли деякі цивільні поляки звертали увагу п'яним опришкам, що [пи]ття літургічних вин це святотацтво, ті відповідали, що «всі п'ють, і нікого Бог [не] покарав», а зрештою, «це і так власність русинув», отже все треба знищити.

Після полудня приїхало ще одно авто, повне вояків, ще більш розбещених бандитів. Перелякане населення, яке приглядалося цій події, повтікало. Вояки все грабили. Вивозили поросята, які були годувані для прохарчування палатного персоналу, постріляли кури, в тому числі і квоку, що водила стадо курят. Тічня грабіжників шлялася по цілій палаті, вигукувала та нищила все, що попало їм під руки.

В тому самому часі, коли демольовано палату гр[еко]-кат[олицького] єпископа, в сусідньому латинському костелі (у віддалі 20–25 м), в т. зв. Францішканському костелі, відпр[ав]лялось

Богослуження, і поляки співали: «змилуй ся над нами...» Люди, які це чули, розказували згіршені: «що аж кров бурилась в жилах на звук цих мольб-пісень» [у] часі повищої події, яка відбувалась в безпосередній віддалі.

Два-три дні після того цивільні зграї поляків, мимо цього, що коло палати стояла варта, виносили килими, фотелі, хідники, дрова з пивниці та інші речі.

В подібний грубіянський спосіб поводитися большевицько-польські посіпаки під час акції в капітулі. Розкидували речі священників, що мешкали в капітульно[му] будинку, знищили велику і незвичайно цінну бібліотеку, архів, по[г]рабували дуже багато дорогоцінностей, ювілерських історичних виробів, літургічних предметів та музейну капітульну збірку.

Найбільш жорстоко поводитися з молодшим єпископом-помічником Лакотою. На його очах пограбили нове футро, білля, обуву та всякі інші речі із особистої гардероби. Сама «процедура» викидання була така сама, як і в єпископа.

В такий сам спосіб поводитись теж з прочими священниками-членами перемишляської капітули, тільки, що це мало місце дня 26.VI.1946 о год. 16-ій. Цих останніх вивозили вже на станцію Перемишль-Бакончиці. Єпископ-помічник не взяв з собою нічого, бо все йому зрабували. Осталось тільки мокре білля на стриху. Поляки викрикували на священників: «Заберайце сен на Українем! Там і так вса вивйозом на Сибі[р] альбо повешом на ринку!»

З капітули вивезли єпископа-помічника, о. ректора Кузича, о. каноніка Решетила та його брата, теж священника. Залишили тільки старенького о[тця] прелата Пилипа, тому тільки, що застали його вмираючим.

Найбільш некультурно, прямо садистично поводитись поляки у о. канцляра Грицеляка. Коли прийшли до його мешкання, казали сейчас спакуватись цілій родині о[тця] канцлера, його жінка почала просити, щоби їх не викидали силою, вони і та[к] не підпишуть заяви на добровільний виїзд. Священик звернувся до найстаршого з групи жовнірів з проханням, щоби їх не викидали, не мордували, бо лучить їх чейж[...] одна християнська віра в Бога, щоби не поступали так, як большевики. При цих словах поручник, комендант групи, прискочив до о. канцляра і серед вуличної лайки почав його бити по лиці. Жінка катованого вибігла на балькон і почала кричати, що «мордують, рабують» і просила помочі у прохожих. Тоді оден з вояків вибіг на балкон, зловив її брутално за плече та трутив до нутра мешкання. При

тому вист[р]ілив кілька разів у воздух, щоби розпорошити про-
хожих, які бігли на поміч.

Що діялось внутрі мешкання, ніхто не знає, але розпучливий
плач жінки та нелюдський крик катованого священика, а також роз-
пучливий вереск дитини було чути досить далеко.

Коли під'їхало авто, вивели цілу рідню на вулицю. Принагідним
свідкам тої сцени представився жажливий образ. Рідні цеї не легко
було пізнати. О[тець] канцлер блідий, скатований, ліву руку, ви-
кручену з суглоба, прив'язали йому до грудей, вона була страшно
спухла, а також палець середній на цій же руці був теж викручений
та zdeформований. Жінка його була ціла збита, ліва її рука була по-
драпана і покровавлена, а на решті тіла було багато синців. Пора-
нення лівої руки повстало внаслідок стягання польськими «демокра-
тами» годинника з її руки.

З хати було зрабовано все, що було. Залишено тільки порожні
кімнати і ліжка. Нещасті жертви запакували собі тільки одну
скринку з начинням, яку люті садисти, польські вояки, скинули їм зі
сходів першого поверху. Родина ця не хотіла всідати до авта мимо
всіх тортур. — Тоді розлючені опришки силою повкидали їх до се-
редини. З балькону кинули туди теж їхню собаку. Вивезли їх прямо
на зал[ізничний] двірець Перемишль-Бакончиці.

На станцію носили люди священикам харчі і гроші, допом[а]-
гали, як могли.

Катедральну церкву зачинено, нутро зрабовано цілковито. Міліція
обивательська, «безпеченьство» і ІХ дивізія ВП «лазять» так до церкви,
як і до капітульного [бу]динку; та ночами виносять дорогоцінні речі.

Розказував оден підхоронжак, що при ревізії в капітульному
будинку знайдено дві пачки гранат, апарат радієвий, радіовисиль-
ний апарат, запасні частини до радія та прекрасний американський
фотоапарат. Розказував теж, що при контролі пивниць стрінули в
середині двох цивілів, які почали на їх вид втікати. Очевидно, по-
ляки почали стріляти, обставили всі входи, перешукали з великим
страхом всі пивниці, одначе нікого не знайшли. По словам цього
підхоронжака, «напевно, то би[ли] бандеровци».

Коло церкви держить військо вечером стійку, коли появиться
якийсь прохожий принагідно (переважно бувають це поляки, бо
українці уникають цього місця), ст[і]кові починають стрілянину; бо
кажуть: «бандеровци сен подрувайом, бо хцом спалі палац, капіту-
лем і церкев», щоби не зістало полякам.

В капітулі польські сталінські посіпаки «наїлись» стільки страху,
що про це вже аж анекдоти починають оповідати. Оден поручник

ВП намірився конечно відчи[ни]ти шафу, що була вмурована в стіну. Він сильно шарпнув, двері з брязкотом відчинилися, і наш «богатер» побачив у нутрі нагло військового. Почав стріляти туди з автомата і щойно по хвилині доміркувався, що цей військовий не рухається. Придивився блище, а це його відбитка у зеркалі...

З капітули позабирали бандити всі чисті книги, канцелярійний папір, деякі вишивані фелони, в церкві поздирали всі обруси з вівтарів, покрали золоті речі, які поломили, і тепер перепродують кусками на ринку.

Капітулу обняли вже кармеліти, але покищо є лише оден «законник», який страшно боїться та у випадку якихось стрілів ховається до пивниці.

Оповідують, що єпископа мали би у Львові з большевицькою облудою і глумом «чемно привітати». Одначе є інші чутки, що лежить в шпиталі тяжко хворий внаслідок побиття, а 14.VII. наспіла вістка, що вже помер. Це наразі ще не провірене.

В Перемишлі зараз чинна тільки одна церква на Засянні, в якій відправляються Богослуження щоденно о год. 7-ій раню.

Постій, дня 16.VII.1946.

Слава Україні!

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 78. — Арк. 199–201. Копія, машинопис.

№ 437. Витяг із «Вістей з терену за час від 31.8 — 30.9.1946 року» про польсько-українське протистояння на Перемищині у вересні 1946 року

Вересень 1946 р.

Перемищина

ВІСТІ З ТЕРЕНУ
за час від 31.8 — 30.9.1946 р.

[...]

1.9. квартирує ВП в с. Войткова, Грозьова і Ямна Гор[ішня] зробило облаву в лісах Турниця і Бранів, шукаючи за відділами УПА. В лісі між с. Ямна Гор[ішня] і Арламів квартирували відділи під командуванням к[омандирів] «Б[урлаки]» і «К[рилуча]». Около год. 17-ої наша стійка помітила ворожу стежу, яка обстріляла стійку та вицофала. По короткій перерві ворог почав наступати на наші від-

діли з трьох сторін, які зайняли оборонні становища та прийняли бій. Ворог кількакратно переходив до наступу на становища наших від[діл]ів, однак кожночасно мусів відступити. Відбивши кілька ворожих атак, наші відділи перейшли в протинаступ. Не витримавши нашої атаки, ВП почало панічно втікати в напрямі с. Ямна Гор[ішня] і Грозьова Гор[ішня]. Тому, що настав вечір, погоні за втікаючим в паніці ворогом не продовжувано. Після успішного бою відділи пляново відступили. Втікаючи, ворог залишив на полі бою багато вбитих та тяжко ранених. Числа ворожих втрат не можна було точно устійнити, тому що настав вечір. Як подає цивільне населення, ВП втратило ок[оло] 50 вбитих, в тому числі кілька старшин та кількадесять ранених. З нашої сторони було 2-ох вбитих та 5 ранених, з того один по кількох днях помер. Здобуто зброю, амуніцію, одяг та взуття.

[...]

10.9. Наші відділи перевели карально-відплатну акцію на польські бандитські села за Сяном, що на протязі польсько-більшевицької окупації визначилися особливою жорстокістю у своїй терористично-бандитській діяльності по відношенню до позісталого українського населення по цій стороні Сяну. У висліді відплатної акції спалено села: Гломчу, Долину і половину села Вітрилова. Напади терористично-грабункового характеру здичавілих польських елементів зі згаданих польських сіл не переводяться навіть по спаленні нами сіл.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 30. — Арк. 165–168. Копія, машинопис.

№ 438. Протокол антиукраїнської акції відділу Корпусу безпе- ченства вевнешнього в селі Угринові

21 серпня 1946 р.

Акт ч. 19.

з польського терору в селі Угринові

ПРОТОКОЛ

Безоглядна боротьба польсько-більшевицьких бандитів з урядових військових чинників проти українського населення, котре боронить своєї окремішності на теренах теперішньої Польщі за лінією Керзона, прибрала форму жорстокого терору над українцями і фізичного винищення молоді.

Не згадуючи про те, як котрийсь з повстанців УПА попадеться живцем в руки польських терористів, то горе йому, але і взагалі українська молодь ховається в підземеллі від нападу диких орд В. П., бо інакше падає жертвою безпідставного биття до півсмерти, мордування чи катування до смерти. Крім цього, грабіж українського майна є завжди актуальним явищем, бо і цей рід терору є корисний для польських «демократів».

І так 21.8.1946 р. о год. 4-ій до села Угринова приїхало КБВ (Корпус безпеченства вевнешнього) в числі 100 осіб на терористичну акцію. Спочатку обступили село. По дорогах і в добрих місцях зорення виставили стійки з кулеметами і під командою поручника совіта ввійшли в село. Із ними був Близнюк Іван (зрадник під псевдонімом «Смерека»). Люди, почувши про присутність ворожого війська в селі, почали втікати та ховатися, куди хто міг. Кожний свідомий того, що від ворожого війська треба скритися, бо завжди без причини б'ють, арештують та мордують. «Смерека» під тортурами змушений був говорити те, чого в дійсності навіть не було. На одних говорив, що були в УПА, інші співпрацювали з УПА, бо дають їсти та переховують повстанців. КБВ почало арештувати мужчин, бо ще всі не знали про наявність непрошених гостей і не встигли поховатися. Багато селян після важкої праці в гарячий час ще не пробудилися зі смачного сну.

Першою жертвою в руки терористів попався Яків Коняшевський р[оків] 20, котрого зловили в нічній одежі. Його відразу почали бити [нрзб.]. Били по-двох на переміні, то одних двох змучиться, змінє їх інша двійка. Почавши бити від ніг, кінчали на голові, коли одна сторона була вже чорна від побиття, перекидали на другу і так били на чотири сторони. Хлопець цей, оправдуючись, почав боронити себе. Говорив, що він ніде не був, нічого не знає та є сам з цього села. Польські садисти почали дальше його бити і чим попало. Коли мученик цей, прив'язаний до стільця і скатований, був вже в смертніх судорогах, його обливали зимною водою і навперейми били дальше. В цей спосіб скоротили життя молодому хлопцеві поляки-україножери. Йому поломили ребра, поперебивали руки і ноги, повибивали всі зуби і вибили цілу ногу. В кінці замордованого не можна було пізнати. Катування Якова відбувалося прилюдно, але люди мліли, бо не було такого, щоб міг спокійно дивитися на цей морд. Жінки клячали і молилися.

Інші вояки КБВ обступили дві стодоли, шукаючи за Іваном Кубою р. 20, котрий спав в одній з тих стоділ, Івана Коняшевського. З ним спав один повстанець з УПА, котрий, побачивши грізне положення, почав відстрілюватись, щоб не здатися живцем в хижацькі

руки ворога. Большевицькі висулужники запалили дві стодоли з хлівами і заборонили випустити худобу і винести майно. Повстанця, котрий хотів вискочити зі стодоли, вбили. Познущалися над трупом та вкинули в огонь. Дальшим тягом терористичної акції було арештування мужчин. Арештували: Коняшевського Іларія р. 22 — брат замордованого. (Його також били тими самими [нрзб.])

Мирослава Коняшевського	" — "	17	— брат
Михайла Когута	" — "	27	
Івана Кубу	" — "	20	
Петра Кондратюка	" — "	25	
Володимира Чорного	" — "	34	
Степана Чауса	" — "	37	
Івана Замлинського	" — "	40	
Дмитра Білаша	" — "	34	
Івана Марчука	" — "	39	
Миколу Качуровського	" — "	20	
Миколу Когута	" — "	25	
Івана Федейка	" — "	23	
Івана Ковальчука	" — "	58	

Всіх вищезгаданих арештованих сильно били і копали. В кожній хаті, в котрій когось арештували, грабили майно. Забирали одіж, чоботи, білля, постіль, меблі, безроги, солонину, збіжжя, муку, кури, знаряддя господарське, образи та годинники.

Всім арештованим пов'язали руки і зігнали до школи. До школи заходили охотники-україножери з КБВ і знущалися над пов'язаним народом. Всіх без перерви били і в найдикіший спосіб лютувалися. Решта КБВ гонило й гонило по селі та вишукувало українські родини. Таким родинам довелось найбільше перетерпіти дикої поведінки новітніх варварів. По українських родинах грабили все, що попало під руку. Зрабували також 6 пар коней з возами. В цей спосіб лютував демон в селі через 10 годин. Всіх арештованих відправили до Варяжа. По дорозі всіх били прикладами, буками та копали. З Варяжа автом відвезли до Грубешева і віддали в руки УБП. В Грубешеві УБП замордувало Іларія Коняшевського р. 22.

Очевидець (один з вищезгаданих арештованих, котрий повернув з в'язниці) зізнав, що Іларія били залізними штабами, в цей спосіб скоротили віку найстаршому з братів Коняшевських.

З в'язниці до села повернули напівживі:

Мирослав Коняшевський
Іван Замлинський
Дмитро Білаш

Іван Марчук
Степан Чаус
Микола Качуровський
Микола Когут
Іван Федейко
Іван Ковальчук

З Грубешева на суд до Люблина відставили і не повернули:

Михайло Когут   Іван Куба
Петро Кондратюк   Володимир Чорний

В цей спосіб поляки в співпраці з большевиками на окупованих теренах етнографічних земель України карають українців за те, що вони в співпраці з УПА не зрікаються права до самовизначення.

Зізнав:

Селянин.

Переслухав: / — /

*ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 106. — Арк. 122–123.
Копія, машинопис.*

№ 439. Інформація про антиукраїнську акцію відділів Корпусу прикордонної охорони Польщі та Міліції обивательської в селі Будинині

29 вересня 1946 р.

Акт ч. 6
з польського терору в селі Будинині
ПРОТОКОЛ

Дня 29 вересня 1946 КОП і МО в числі около 60 осіб повели наскок на село Будинин. Несподівано обскочили село ок[оло] год. 15-тої і щойно тоді приїхали два авта зі сторони Ворохти. Авта стали під селом, а військо почало в селі гейби розшуки. Шукали дуже слабо, очевидно, боялися.

Несподівано зловили одного місцевого чоловіка Сидора Теодора літ около 50, за яким від довшого часу пошукували, а він все ховався. Його негайно відпровадили до авт і почали бити. Били прикладами крісів по обличчі і копали. Його жінка йшла за ним плачучи, й її також забрали на авто, але пізніше пустили. На самого Сидора були дуже завзяті, бо не вдоволилися цим, що його зловили, але хотіли його вбити. В тій цілі казали йому втікати. Він

відмовлявся, але коли вони почали ще більше його побивати, почав втікати. Біг незвичайно скоро, як на його вік, дуже дивувалися люди, де взялося в нього стільки сили. Тепер почали за ним стріляти. Стріляли з одного кулемета і кількох крісів з одної сторони, а один кулемет стріляв аж від села. П'ятьох з комендантом МО в Белзі на чолі бігли за ним і також стріляли. Сам комендант МО стріляв з пістоля, а цього, що за ним відкрили вогонь, успів відбитися до 300 метрів від авт. Одначе під таким градом куль не пощастило йому довше втікати, й впав, прошитий цілою серією з кулемета. Дістав одну кулю в руку, дві кулі в груди, в полові органи й в ногу. Все одно він ще жив, бо коли прибігли до нього, то ще один стрілив, а другий копнув чоботом в пульс.

В селі цим разом поводитися на диво краще. Нікому нічого не забрали, нікого не побивали. Кожнього мужчину питали про документи, й якщо мав, не чіпали. Хто не мав документів, забирали зі собою.

В цей спосіб забрали 6 осіб від роботи, що не мали при собі документів: Ясейко Василь літ 23, Мельник Михайло літ 18, Городюк Осип літ 17, слуга Моргаля Романа літ 15, Старик Максим літ около 40, Скочилис Дмитро літ около 35. Всіх придержаних тримали в пивницях у Белзі через цілий тиждень. На протоколи не брали, не дуже зле поводитися, а днем брали їх до роботи. Щойно через тиждень взяли їх на протокол і звільнили. Питали про місцевих підозрілих людей. Від'їхали зі села автами в сторону Осердова. При від'їзді співали веселих батярських пісень, дико при цьому вигукуючи.

Зізнав:

Селянин.

Переслухав:

Чумак.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 29. — Арк. 28. Копія, машинопис.

№ 440. Листівка УПА «До польського населення Варяжа»

Жовтень 1946 р.

Воля народам! Воля людині! Смерть тиранії!

ДО ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ВАРЯЖА!

Місцеве Командування УПА по довгій надумі рішило спалити містечко та село Варяж. Ця місцевість була від довгого часу осеред-

ком перебування безпеки штурмівки та поліції. Варяж був випадовою базою польського війська та НКВД, що там часто перебували, там теж сходилися донощики-сексоти з цілого терену, щоб виконувати юдину роботу.

У Варяжі катовано та мордовано українців та поляків. Всім відомі звірства та морди, що їх виконували польські садисти з безпеки на населенню. Незатертим свідком того — це варяжська тюрма коло костела, де стіни і долі поляті кров'ю невинних людей. Там били до безтями українців, ламали їм руки та ноги, тримали їм тіло та нігті та кололи шпильками. В цій тюрмі палили жертвам на грудях нафту, бензину та заливали до носа ропу і т. п. Подібні експерименти робили теж на старцях, дітях та вагітних жінках. Там врешті звіри з безпеки в людському тілі, — бо тільки так можна їх назвати, — кидалися, як розлючені самці, на дівчат та молодих жінок, роздягали їх та серед диких криків знасилували, заражаючи їх венеричними хворобами. Це речі, що відбуваються в ХХ-ому столітті в часі розвитку культури, цивілізації і християнської моралі.

Такі речі діються у Варяжі і Грубешеві в цьому часі, коли грубешівський староста п[ан] Глембські говорить у приявності своїх урядовців, що польське військо не арештує, не грабить та не краде, що безпека при слідстві додержується всіх культурних форм та руководиться справедливістю і т. п. Подібну пісню про правдиву демократію, рівність та справедливість говорять сьогодні польські комунарі в пресі та на засіданнях уряду. Вони накликають поляків, щоби вертали з еміграції до Польщі, бо тут жде їх щастя, та п'ятнують фашистсько-німецькі поступки в останній війні, а, до речі, самі проводжують ганебну гітлерівсько-фашистську.

Большевицька політика вже сьогодні розшифрована перед світом, розшифрована теж робота, що її виконують польські комунарі за вказівками Сталіна та його уряду, тому не pomoже їм облудна пропаганда.

Відділи УПА мусіли знищити Варяж, гніздо гнилі і безправ'я. Вправді, потерпіло при цьому польське цивільне населення, якому співчувається. Однак воно мусить зрозуміти, що боєві часто поносять кривди і населенню. Місцеве командування зробило все, що могло, щоб охоронити населення, а відповідальність за невинні жертви спадає на тих, що вже багато накоїли лиха і біди в цьому терені та порізнили українців з поляками. Таку роботу продовжують вони далі, щоб розірвати затіснену приязнь братніх поневоєних українського і польського народів та перешкодити їм будувати вільні держави.

Хай, отже, Варяж буде наукою та пересторогою для тих, що хочуть українців знищити. Українські повстанці боролися та будуть боротися обороні в своїх національних інтересів, а тверде життя не зломить їх, а дасть більшу витривалість до дальшої боротьби за Вільне життя.

Постій, в жовтні 1946 р.

Місцеве Командування УПА

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 73. — Арк. 17. Копія, машинопис. Опубліковано: Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів. — К., 2005. — Т. 3. — С. 170–171.

№ 441. Інформація про українські села, що постраждали від польських нападів
15 листопада 1946 р.

Зіставлення про напади поляків на українські села
Автор: «Г-н».

Ліський та Сянокський повіти

Зіставлення Р. — G — V

1. В районі є такі оселі (українські, або мішані з поважною кількістю українців): Стефкова-Устянова, Бібрка, Вільшаниця, Угерці, Середниця, Воля Романова, Дзвиняч Долішній, Ліщовате, Бреликів-Кичари, Ванькова, Пашова, Ракова, Станькова, Завадка, Рожанка, Монастирець, Безлигова, Горішня, Руденька, Глинне, Янківці, Лукавиця, Голубків, Семушова, Пила, Тиравка Сільна, Війське, Залуж Долішній, Вільхівці. Разом осель 27.

2. З того спалено цілком, або майже цілком, ворожими польсько-большевицькими терористичними діями такі оселі:

3. Спалено частинно: *Ліщовате, Пашова, Ракова, Завадка, Монастирець, Семушова, Залуж, Війське.*

4. В боєвих діях спалено цілковито: [нрзб.]

Частинно: Стефкову, Ванькову, Залуж, Війське.

5. Спалено або в інший спосіб знищено нашими відділами і населенням цілковито: [нрзб.]

6. Разом на всіх 27 заселених українцями місцевостей є по день 30 вересня 1946 знищених зовсім або майже зовсім 4 оселі, частинно 11, остало в цілості або майже в цілості 8, один присілок [нрзб.], що остався в цілості.

7. Жертви в людях наслідком ворожого терору понесли такі оселі: *Стефкова, Середниця, Воля Романова, Дзвиняч Дол[ішній], Ліщовате, Бреликів, Ванькова, Пашова, Ракова, Станкова, Завадка, Ропенка, Монастирець, Безлигова Горішня, Залуж, Війське, Бібрка.*

8. Замордованих, застрілених, померлих наслідок побиття 97 (около).

9. Арештованих, які не повернули, — 181, які повернули, — 792 (около).

10. Пограбованих — около 1 011 господарств.

Постій, 15.XI.1946 р. (підпис)

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 88. — Арк. 117–118. Копія, рукопис.

№ 442. Протокол про антиукраїнські акції Війська польського в селах Вербіж і Лешків

4 січня 1947 р.

Ч. 20.

Акт польського терору, dokonаний через ВП

4.1.47 р. в селі Вербіжу і Лешкові

Вже 1947 рік, тобто несповна 2 роки по війні, або 5-й рік, як Україна в вирі боротьби на життя і смерть, як українці, піднявши прапор «Визвольної Боротьби», кладуть великі жертви на жертвнику Батьківщини за здійснення Святих Ідеалів.

Вороги в цій боротьбі винищують не тільки революціонерів-повстанців, але і в великій мірі і прогресивно винищують молодь, котра пасивно протиставиться ворожим зазіханням, симпатизуючим з УПА.

В таких випадках, якщо йде мова про українців за лінією «Керсона» на теренах теперішньої Польщі, то на села вирушують вислужники Кремля — польські військові чинники, котрі вважають за полагодження важної справи в державній політиці, якщо застрілять одного чи кількох членів української молоді.

І так дня 4.1.47 р. біля години 11-ї ВП в числі 50 осіб з 8-го полку розстрільною зблизились до села зі сторони Цеблова. Ввійшовши в село, розійшлись по хатах. В кількох господарів перевели ревізію. Шукали по скринях, шафах, шухлядах, але не було що грабити, бо цінні речі, які ще були не зрабовані, господарі поховали в певні

місця. В селі вибили кількох господарів, бо не трапили на молодь, арештували тільки одного місцевого хлопця. До села в'їхали 3-авта, якими ВП під'їхало під село, о год. 12-ій повсідали на авта, забрали зі собою арештованого та від'їхали в сторону Лешкова. По дорозі між Вербіжом та Лешковом авта зупинились, бо стояла одна хата, з якої людей вивезено до большевії. Капітан наказав перевірити цю хату, чи там кого немає. Кількох людоловів з ВП скочило з авт перевіряти хату і в ній зловили Мирона Гриців 22 р., українець з Вербіжа. Хлопець цей почув небезпеку і скрився в цій хаті, як звичайно, молодь українська, щоб не впасти жертвою, криється перед всіма польськими військовими чинниками. Забравши Мирона на дорогу до капітана. Цей запитав його, де стаціонують «бандеровці», хто дає їм їсти, скільки їх тут є і т. п. питання. Мирон відповідав, що він нікого не бачив і нічого не знає. Така постава — це ніж у серце. Капітан наказав його бити. Військові бандити кинулись на нього і почали бити, чим хто мав і куди попало. Наказ виконували охоче. Били прикладами крісів, штурхали цівками крісів і копали ногами. Один жовнір-україножер так бив, аж пробив цівкою лице. Хлопець далі до нічого не признався. Капітан наказав поручникові Мирона розстріляти. Поручник хотів його стріляти на дорозі, але капітан сказав відвести на поле, бо він того не вартий, щоб стріляли на дорозі. Поручник відвів Мирона 20 м на поле і казав йому обернутись задом. Той, не благаючи о помилюванні, обернувся задом, став на струнко і спокійно ждав смерті. Поручник став за ним на віддалі 5 м, положив пістоль на руці і стрілив у плечі. Мирон впав неживий. Поручник повернув до капітана, а цей сказав «*dać jemu jeszcze*» і сам почав стріляти зі «Штена» (англійського автомата). Трупалиши на полі, а самі від'їхали до Лешкова. Авта зупинились біля фільварку. ВП розійшлося по хатах і почало переводити ревізії. Під час ревізій нічого підозрілого не знайшли, а безпідставно понабивали людей, як: Петра Демковського р. 48, Катерину Демковську р. 46, Василя Вербицького р. 30, Розалію Зінько р. 37.

Після цієї роботи ВП зайшло до господаря Павла Іванчука (П[авла] Іванчука ВП знайшло ще відтоді, як по виселенню переводило контролю в Лешкові, а як Іванчук показав свої документи, то ВП заклало грубою лайкою і сказали: «що! — це є польське прізвище? Чекай, ти ще нас запам'ятаєш!»).

В цей час Павла Іванчука не було вдома, я його син Богдан на подвір'ю рубав дрова. Його запитали, чи є в селі «Бандеровці»? Богдан відповів, що він є молодий, нікуди не ходить і нічого не бачить. Його почали сильно бити. Коли цей ні про що їх не інформував,

сказали йому «можеш йти додому». Богдан ступив кілька кроків, а котрийсь бандит з ВП стрілив ззаду і ранив його в плечі. Богдан почав йти скоріше, але ВП відкрили сильний вогонь і в цей спосіб скоротили життя молодому хлопцеві. ВП о год. [нрзб.] під'їхало до Варяжа, а хлопця, котрого арештували в Вербіжу, звільнили.

Всупереч божевільним засобам боротьби ворожої політики проти права українців на самостійність, кріпшає дух та збільшується ненависть до ворогів і стремління до загальної мети.

Зізнав: селянин-очевидець

(хлопець, арешт[ований] в Верб[іжу], і [ци]віль в Лешкові).

Переслухував: Сич

*ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 106. — Арк. 124–125.
Копія, машинопис.*

№ 443. Загальний огляд українських земель за лінією Керзона за січень 1947 року

10 лютого 1947 р.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЗА Л[ІНІЄЮ] КЕРЗОНА ЗА М[ІСЯЦЬ] СІЧЕНЬ 1947. ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Українське населення, яке залишилось після виселеного погрому, жиє у вічному страхі, чи не буде ще одного виселення. Щоб населення держати в стані повного стероризування, представники державної адміністрації час-до-часу страшать новим виселенням решток, то на схід, то на захід. В м[ісяці] листопаді відбулось навіть частинне виселення на захід свідоміших родин з Лемківщини, по опискам, приготовленим поліцією. В інших теренах рівно ж страшать подібним. Найбільше впливають на поширювання таких «страхів» польські спекулянти. Вони робили в часі виселення золоті інтереси. Взагалі виселення українців це було правдиве Ельдорадо для цілої хмари бандитів і спекулянтів. Одні грабили й мордували, скільки хотіли, другі за безцін «купували» великі кількості майна. Тепер, час-до-часу, свідомо ширять нову виселенчу паніку, щоб українці знову за безцін випродували своє майно. А українці, навчені, що є вийняті з-під усякого людського права, легко піддаються таким провокаційним алярмам. Організація наша впливає успокоюючо на всі такі алярми і радить завжди лиш одне найваж-

ніше: бути готовим до оборони й боротьби перед кожним нападом і насильством, бо тільки в активній поставі, в боротьбі єдина реальна охорона.

Дуже велика частина населення, яке залишилось, живе на різного рода польських документах, звичайно, дуже солено оплачених і оплачуваних. Документи ці є, однак, лиш «толеровані», радше зглядно і часово і не мають «твердої», тривалої вартости. Деякі намагаються «скріплювати» силу своїх сумнівних «документів» ходженням до костела та зовнішню «патріотичною поставою». Це зазначилось декуди також в справі виборів. В деяких околицях, головно в Ярославщині, але теж і в інших теренах частинно, мимо наших закликів і доручень бойкотувати вибори, деякі українці пішли до виборів, мовляв, щоб «замаскуватись...», щоб не виселили по виборах. Позатим господарське життя населення, яке досі було рівнож від часу переходу фронту виключно воєнно-партизанське, — дещо унормовується.

ОРГАНІЗАЦІЯ, ВІЙСЬКО

Організаційні і військові кадри УПА увійшли у новий рік серед доволі важких умов зими, але були до неї назагал незле, переважно навіть дуже добре приготовані. Завдяки цьому переходять її назагал успішно, мимо значно збільшеного натиску ворожих сил. Перший, щорічний острах і занепокоєння, «що то буде в зимі», вже проминули. Безсніжний листопад і грудень дали добрий початок і заправу. В різних місцевостях відбулись численні дрібніші сутички з ворогом, жертви і успіхи. Переважно, однак, з усіх сутичок, засідок і облав виходили наші відділи і групи щасливо, з подивугідною зручністю виминаючи або відбиваючи ворога. Відділи УПА часто були змушені при цьому до втрати своїх таборів. Деякі відділи втратили свої табори по кілька разів протягом місяця січня. З кращих успіхів слід занотувати, що дня 31 січня один відділ УПА захопив в полон групу озброєної міліції 28 людей (в Любачівщині), яка вибралася на полювання. Після розмов і різних вияснень усіх звільнено з належним політичним приготуванням. З більших втрат — це всипа й ліквідація одного організаційного осередку в с. Гораець у Любачівщині. Дня 31 січня один бувший зв'язковий, перебуваючи в селі, був зловлений і, «притиснений», видав криївку, в якій був приміщений один орг[анізаційний] осередок. Присутня там машиністка Тетяна, заслужена і взірцево пильна та віддана визвольній справі революціонерка, — застрілилась. Застрілився теж стрілець УПА — Астра, карикатурист «Лісовика» й рисівник книги нарисів «У боротьбі за волю під бойовими прапорами УПА». Його батько з походження

татарин, полковник ЧА, мати, мабуть, росіянка. Він уродився і виріс в Саратові над Волгою. Прибувши за першої окупації на ЗУЗ молоденьким хлопцем, захопився свободолобними ідеями українського визвольного руху. За німецької окупації ввійшов у зв'язки з товаришами, серед яких перебував. Після повороту большевицької окупації не вернув до родичів, мимо намов батька і матері, але вступив до УПА. Батько кілька разів робив облави, пошукуючи за ним. Але він остав вірний прапорам ідеї, яка осіяла його молодість теплом найшляхотніших поривів, і в службі її вірно і прикладно віддав своє героїське життя. З двох інших, які попали у руки ворога живими, одного на перших допитах відразу замордували.

ВОРОЖІ ДІЇ

З початком січня впали сніги. Ворог почав відразу значно посилені розшуки, погоні, облави, так по лісах, як і по селах. Деякі відтинки, однак невеликі, остали дещо спокійніші, однак більшість теренів, зокрема відтинок від Сяну до Любачівщини, в тому великий комплекс Синявських лісів і ще більше околиці Люблинця і Ружанецької пущі біля річки Танви, були цілий місяць і є надалі центром ворожого натиску. В тих теренах закватували досить густо ворожі залоги ВП. Вони пильнують найменших слідів, об'їздять щоденно прилісні полоси на конях і обходять стежами, ганяють за кожним слідом десятками кілометрів. Роблять засідки. Перешукують також села. Як зізнали полонені польські вояки, головним мотивом активності пересічного польського вояка у боротьбі проти нас не є майже в жодному випадку вірність большевикам, але ненависть до українців, яку штучно роздуває вся польська преса і у війську на виступах та пропагандивних виступах. І друге, може, ще важніше, це шкурний матеріальний чинник: за кожного здобутого у нас кіса платять тепер польським воякам великі грошеві нагороди. Так само за кожного убитого чи зловленого. Одночасно дають досить довгі урльопи та обіцяють ще інші нагороди. Надія на урлюп і грошеві нагороди є часто спонукою великої активності в пошукуванні за підпільниками пересічного темного польського вояка, а в інших ненависть до українців.

Ще один момент, який варто занотувати, це те, що в школах, на інструкцію згори, учительки кажуть писати усім дітям до рідні, і взагалі і без рідні, до поляків в Америці. У тих листах учителі диктують дітям, на доручення згори, писати, що вони просять про допомогу, бо їхні дома та господарства попалили та знищили бандерівці. Такі листи потверджує опісля староство чи громада й висилають до Америки для пропаганди і для жебранини пакунків і всілякої допомоги.

ПОЛЬСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Польща вже нарешті відбула свої сталінські вибори. Перед виборами перевели масові арештування, а по виборах «амністію» й «свято перемоги» повне. Вибори пройшли з доволі широким передвиборчим терором. Але передусім були зовсім явно шахрвані. Заграничні представники були, але не багато. Всі чейже знали згори, давно, ще в Ялті, як і що буде. Тепер відбувся лиш кінцевий акт цієї комедії-торгівлі Польшею. Очевидно, Англія й Америка, для задержання «фасону», мусять вдавати дальше, що вони «заскочені» таким перебігом виборів, невдоволені, протестують, відкликують амбасадорів, жаліють долі польського народу, співчують, проливають сльози і т. д. ... Одним словом, стара пісня. Усе пішло чейже, як було уплановано й передбачено. Вибори ці були передбачені так, власне, як відбулись, ще в Ялті, бо там відбувся був головний торг і там її продали, а тепер лиш доспівають і торгуються за проценти і невіривняні рахунки.

А в Польщі загальне шамотання на роздоріжі... Отак, ні в кут, ні в двері, хоч сядь та й плач. Бо ніби «помагають» аліянти, і не видно користи ні успів із цієї помочі. А поляки без «помочі» то ніяк не привичані показувати самі свої моцарствової сили.

Внутрішнє роздоріжжя Польщі показали найкраще численні процеси, зокрема січневий процес головної команди ВіНу (Вольносьць і Незавіслосьць). Це був справді показовий процес, яскравий образ повного ідейно-політичного роздоріжжя польського підпілля. Усі вагаються, усі не знають, як і куди їм іти. Прокляття історичної, шляхецько-сенкевичівської ідеологічної спадщини, імперіялістично-шовіністичний моцарстовий дурман спаралізував цілковито всякий розмах думки, замкнув усі горизонти, і польський протибольшевицький табір ніяк не годен вийти поза ці рямці. Треба, мабуть, ще довгого варення у большевицькому кітлі, щоб польська психіка вилічилась з цього параліжу. На процесі говорено між іншим дуже часто і дуже багато про нас. Можна сказати, що УПА була в центрі всієї уваги цього найбільшого і найголоснішого процесу, а зв'язки з УПА були потрактовані як найголовніше, найважче обвинувачення. На процесі цьому вийшло між іншим правдиве шило з мішка, а саме, чому то так важко було полякам домовитись з нами. Зрештою, те, що ми стало бачили, мимо цього, що вони крутили й закривали. А саме, що ці всі, ніби труднощі, це була їхня «політика», їхнє крутіство, щоб ніби говорити з нами, крутити, але до нічого ніколи не домовитись...

Зізнання головного керівника «підпольної Польщі» — Жепецкого та інших, зложені в тій справі були, безсумнівно, правдиві...

Єдиний, що держався сяк-так гідно на цьому процесі, не скавулів і не просив ласки, не плював на себе і на свої ідеали, це був Голембйовскі, псевдо Стер, бувший командант протиукраїнського відтинку боротьби АК у Холмщині і Грубешівщині, пізніше шеф Люблинської округи і зв'язковий у розмовах з УПА. У боротьбі проти УПА пізнав він і навчився шанувати нашу силу і вартість нашої ідеології та нашої єдиноправильної лінії і на процесі виступав бодай в часті гідно та дав вислів цьому переконанню. Може, власне, це і не випадок, що він єдиний теж, що зустрівся ближче з невичерпною моральною силою нашого руху, знайшов теж у собі силу виступити на процесі з власним обличчям, не повзаючи цілковито перед ворогом. Не диво теж, що проти нього пішла гостра атака прокуратури і його, власне, за зв'язки з УПА, самотнього засудили на кару смерті. (Пізніше, внаслідок «амнесії», інших зовсім позвільнювали, а Голембйовському замінили на 15 років тюрми.)

Заломання ставки на вибори, останньої «дошки» рятунку, якою могли обдурити себе і других всілякі спекулянти і комбінатори, повинно мати глибокий вплив на дальший розвиток польської визвольної боротьби, що ми будемо пильно обсервувати, і в міру наших сил будемо старатися впливати на той процес в напрямі скорішої і певнішої кристалізації революційних настроїв.

10.2.1947. СЛАВА УКРАЇНІ!

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 31. — Арк. 267–269. Копія, машинопис.

**№ 444. Витяг із «Вістей з терену за місяць березень 1947 року»
про напад відділу УПА на спецгрупу Війська польського
23 квітня 1947 р.**

Лемківщина

ВІСТІ З ТЕРЕНУ
за місяць березень 1947 р.

[...]

1.4.47 р. в[ід]д[іл] к[оманди]ра Б[іра] зробив засідку на спецгрупу ВП з Тісної, яка переїжджала автом з Тісної до Балигорода. Поляки, по засідці на ген[ерала] Сверчевского, переходили стрибками з Тісної до місця засідки. В кінці всіли до авта і переїхали ок[оло] 100 м та попали під вогонь наших кулеметів. Деякі з бандитів вспіли

ще вискочити з авта та відстрілюватись, але їх знищили в наступі наші стрільці. Двох старшин, бачучи безвихідне положення, розірвало себе гранатами. На місці засідки полягло 25 бандитів, 6-ох здалось в полон, а 1 ранений втік до с. Бистрого, де помер в хаті українських виселенців. Серед вбитих було 7 старшин (поручники) та 4-ох підстаршин. З нашої сторони впав чотовий. Здобуто 5 кулеметів, 20 дисків, 6 пістоль, 7 автоматів, 11 крісів, амуніцію, 22 кожухи, 8 шинель і інші речі. Серед вбитих був також командант МО з Тісної Дупляк Ян (капраль). Всі побиті належали до спецгрупи капітана Антошняка, яка під час зими була дуже активною.

П[остій]. 23.4.47 р.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Мар

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 32. — Арк. 179–182. Копія, машинопис.

№ 445. Витяг із «Інформативного звіту за місяць березень 1947 року» про ситуацію на теренах Лемківщини
25 квітня 1947 р.

Лемківщина

ІНФОРМАТИВНИЙ ЗВІТ
за місяць березень 1947 р.

В першій половині березня ворог континував свої акції на села та облави на ліси, започатковані ще в другій половині січня [19]47 р. Головну увагу звертало ВП та ВОП на села, часто їх бльокуючи, а від лісів робили засідки. Найбільше облав та ворожих наскоків було даліше в р[айо]ні Команча та Сянока, в оперативному терені відділів Х[ріна] і С[таха]. Ворог намагався за всяку ціну завдати нашим відділам дошкульних втрат і зробити їх нездібними до дальшої боротьби. В тій цілі старався в першій мірі бльокувати села, щоб позбавити доставу харчів та перебування в помешканнях. Мимо дивізії ВП, яка переслідувала наші відділи, ми вийшли ціло, маючи, відносно розмірів ворожих акцій, невеликі втрати.

На терені Ліського повіту оперував спецвідділ майора Готовського, знаного зі своїх частих наскоків на села, що в початках дало йому частинні успіхи. Крім цієї групи, наскакували ще й інші розбишацькі банди, головною ціллю яких було награтити в селах різного добра, щоб опісля продавати його за горілку. Під час акцій поводились поляки з населенням жорстоко, причому не жаліли на-

віть своїх селян — поляків. Усіх називали бандерівцями або їхніми співробітниками, обвинувачували в діяльності на шкоду «демократичній» Польщі, що давало їм претекст до грабежі і розбоїв.

В другій половині березня ворог поважно обмежив свої акції, й в терені запанував спокій. Час до часу тереном переїздили менші групи ВП, згл[ядно] ВОП, але були це переважно зі стаціонауючих в терені частин. Проти нас не робили вони жодних акцій. Спокій в терені та стаяння снігів (25.3.47 р.) використано для посилення праці.

В районах Риманова і Тісної через цілий місяць панував спокій. Малі залоги ВП в тих теренах не дозволяли ворогові переводити акцій на рештки залишеного українського населення з часу виселенної акції.

Під кінець місяця, по вбивстві віце-міністра народної оборони ген[ерала] Сверчевского Кароля, ворог почав знову стягати в терен великі з'єднання ВП та КБП. Стягнуто залоги ВП з Ряшева та Варшавську дивізію, заповідаючи генеральну облаву й цілковите винищення нашого руху. Крім піхоти, стягнуто переважну кількість важкої зброї. Ворожі з'єднання концентровано в околиці Балигорода, Тісної, Сянока.

[...]

П[остій], 25.4.47 р.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Мар

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 14. — Арк. 81–84. Копія, машинопис.

№ 446. Звіт про дії відділів Війська польського на Лемківщині у квітні 1947 року
25 травня 1947 р.

Лемківщина
Відпис

ВІСТІ З ТЕРЕНУ
за місяць квітень 1947 р.

1.4.47 р. відділ УПА під командуванням Біра зробив засідку на 32-ох польських бандитів з ВОП, які переїжджали автом з Тісної до Балигорода. Знищено 26 бандитів, 6-ох зловлено в полон. Серед вбитих було 7 старшин та командант МО з Тісної — Флішевські. Здобуто 5 кулеметів, 20 дисків, 7 пістоль, 9 автоматів,

кріси, амуніцію, 22 кожушки, 8 плащів і інші речі. З нашої сторони впав чотовий Яр.

1.4.47 р. ВП в силі 80 вояків переходило з Тісної через Лопінку, пов[іт] Лісько, де побито 2-ох хлопців, що гнало самогонку. Група ця відійшла на Тискову, а звідси на гору Патрію. Ніччю зійшла частина в село і робила засідку на роздоріжжі Тискова — Радева — Воля Горянська.

1.4.47 р. спалило ВП частину села Колониці, пов[іт] Лісько. Того дня переходило ліс біля цього села, шукаючи за відділом УПА, що зробив засідку на авто з вояками ВП.

1.4.47 р. група ВП з Балигорода наскочила на село Радева, пов[іт] Лісько, пошукуючи за Мигалик Катрею, якої брата (12 літ) побили за те, що не сказав, де знаходиться сестра.

14.47 р. група ВП в числі 80 вояків, що кватирували в Волі Мигівій, перевели наскок на с. Манів, пов[іт] Лісько. Окружили село, перешукали по всіх хатах і, не знайшовши нічого, відійшли споворотом.

1.4.47 р. відділ ВОП з Команчі в числі 120 вояків перевів облаву на лісі Бескиду біля с. Радошиці, пов[іт] Сянік. Облава пройшла безуспішно.

14.47 р. група ВП з Яслиськ перевела облаву на лісі Бескида біля с. Вислік Дол[ішній] пов[іту] Сянік. Вечором зійшла до с. Вислік Дол[ішній], де заквартирувала, а другого дня відійшла до Команчі.

1.4.47 р. відділ ВП в числі 220 вояків перевів облаву на с.: Кальниця, Хоцень і Середнє Велике, пов[іт] Лісько. Рівнож цей відділ перевів облави на лісі і приліски біля цих сіл. По облаві заквартирували в с. Середнє Велике.

14.47 р. відділ ВОП з Команчі в числі 150 вояків перевів облаву на лісі Бескиду біля с. Вислік Гор[ішній]. Вечором зійшли до с. Рудавки, де заквартирували. В часі облави вояки ВОП зіткнулись з квартируючою в лісі БСБ. В перестрілці зістав ранений один боєвик (кущ[овий] інф[орматор] Селянин).

1.4.47 р. відділ ВОП з Яслиськ в числі 180 вояків переніс облаву на лісі Бескиду біля с. Мощанець, пов[іт] Сянік, вечором заквартирували в с. Вислік Гор[ішній].

1.4.47 р. ВП зорганізувало ОРМО з Небецзан, Прусіка, Новотанця, Буківська та Побєдна, пов[іт] Сянік, і відійшло в гори на облаву. ОРМО думала, що йде виганяти українців на схід, тому йшла зі співами та надією, що награбує собі всякого майна та набере худоби. По кількох днях вернула ОРМО зі спущеними головами, бо під час облави впало з Небецзан 7 ормістів, з Прусіка 3-ох, з Новотанця 2-ої, з Побєдна 1.

1.4.47 р. УБП арештувала в млині в Сяноці Дмитра Гаврилюка, Степана Сулика, Петра Калиника, Михайла Гавриляка, Дмитра Шпінду та Степана Пітуха — господарів з Волі Петрової. До 5.4. випустили всіх, але скатованих.

1.4.47 р. ВП (ок[оло] 200), що приїхали трьома автами до с. Волиці, пов[іт] Сянік, перейшло понад Збоїська до Болхівки та в ліс, де робило облаву.

1.4.47 р. бандити ВП звели між собою бій в с. Одрехова, пов[іт] Сянік (через помилку), внаслідок чого було кільканадцять вбитих та ранених.

1.4.47 р. до с. Лукове, пов[іт] Лисько, пройшло ок[оло] 300 вояків ВП. В селі грабували кури, яйця, масло, хліб і т. п. Перед вечором відійшла одна частина с. Середнє В[елике], а друга в ліс над с. Березовець. Між грабіжниками були цивілі в американських плащах та рогатівках.

1.4.47 р. група ВП (ок[оло] 150 вояків) переходила через с. Воля Н[ижня], Поляни Суровичні, Суровицю та Вислік. Друга група перевозила облаву на ліси біля сс.: Воля Нижня і Вижня, третя група в силі 150 вояків вийшла з Буківська, переходила через с. Волю Петрову і перевела облаву на ліс Буковиця. З ліса зійшли до сіл Дарова, Суровиця, Вислока Дол[ішнього] і подались до Буківська.

1.4.47 р. ВП в силі 150 вояків підїхали автами з Романова до с. Шкляни, пов[іт] Сянік, відтак перейшли лісом і верхами до с. Суровиці і Вислока. В селах розпитували за бандерівцями.

2.4.47 р. закватувало в с. Волі Петровій, пов[іт] Сянік, 50 вояків ВП. Слідуючого дня відійшли в напрямі с. Прибишева.

2.4.47 р. відділ ВП, що квартирував в с. Середнє Вел[ике], перевів облаву на ліси між с. Середнє Вел[ике] та Куляшне. Опісля закватували в с. Куляшне.

2.4.47 р. група ВП в числі 20 вояків, що квартирували в с. Волі Миговій, перевела облаву на ліси біля згаданого села. Облава пройшла безуспішно. Вечором прибула до Волі Мигової друга група ВП в числі 250 вояків. Злучившись разом, перейшли до с. Манів, де закватували.

2.4.47 р. ВП з Вислока перейшли до Команчі, а друга група подалась до Яслиськ, де закватувала.

2.4.47 р. ВП в силі 200 вояків перейшло в с. Вистого через ліс до Радевої, а звідси до Тискової, пов[іт] Лисько. Тут, злучившись разом з групою, що квартирувала в тому селі, забрали двох мужчин і казали проводити себе попід гору Лопіянчик до с. Яблунок. Ліс переходили стрілецькими ряднами, викрикуючи.

2,3,4.4.47 р. ВП з Яслиськ в числі від 15–30 вояків робило засідки на Волі Ниж[ній]. На засідки ніхто не зайшов.

3.4.47 р. переходило стрибками ВП з Тісної до Балигорода, побоюючись нашої засідки.

3.4.47 р. переводило ВП з Балигорода облаву на ліс між с. Бережниця Вижня, Горянка, Воля Горянська. В лісі палили старі колиби та гущавники.

3.4.47 р. група ВП в числі 220 вояків, що кватирувала в с. Манів, відійшла до Тісної. Під час перемаршу спалили село Щербанівку.

4.4.47 р. відділ ВП з Сянока в числі ок[оло] 200 вояків закватировав в с. Куляшне.

4.4.47 р. забрало ВП з Балигорода 17 мужчин з с. Жерниця Виж[ня], пов[іт] Лісько, яких держали як закладників, мовляв, якщо на свята буде скок УПА на місто, то всіх їх постріляють. Того дня побили важко 8 осіб, а до непритомности скатували батька стрільця Хруща.

4.4.47 р. прийшло до с. Лукового ок[оло] 300 вояків ВП з Чижина, що приїхали панциркою. В Луковім кватирувало до 7.4.47 р. та від'їхали фірманками до Балигорода.

5.4.47 р. група ВП в числі 80 вояків прийшла з Команчі до с. Волі Мигової, де перебула до вечора і відійшла з поворотом.

5.4.47 р. відділ ВП в числі 100 вояків прийшов з напрямку села Кальниця до с. Турянське, пов[іт] Сянік. В селі збирали по хатах масло, сир, яйця і відійшли знова в напрям Кальниці.

5.4.47 р. група ВОП з Команчі в числі 120 вояків прибула до с. Долиці, де закватирувала до 7.4.47 р.

5.4.47 р. група ВП в числі 80 вояків прийшла до с. Воля Мигова й тут закватирувала. Харчувались поміж селянами.

6.4.47 р. МО з Балигорода та УБП з Ряшева арештували людей зі Стежниці (українці), які прийшли до костела в Балигороді. Арештовано 5 жінок та 4-ох мужчин. По допитах про нас та побоях всіх звільнено.

6.4.47 р. ВП арештувало в с. Лукове Петра Шпирку та Теодора Пелена, яких забрано до війська.

6.4.47 р. ВП [вбило] в с. Жерниця Вижня, пов[іт] Лісько, 6-ох повстанців з бунч[ужним] Чепігою на чолі. Досвіта окружило с[ело] б[лизь]ко 300 бандитів з ВП, які з днем почали поступати в село. Наші, побачивши ворога, почали відступати до ліса, та всі потоки були обставлені. В трьох місцях пробували прорватись, та не було змоги. В кінці вибрали останнє місце, де пробивались через ворожу заставу. Трьох друзів пробивалось, двох охороняло зади, бунч[ужний] Чепіга

остав в селі і пробував тут заховатись. Жандармеристи з відділу Біра з куц[овим] госп[одарчим] Климом розігнали польську заставу та передерлись чистим полем в другий ліс. Під час того згинув жандарм Залізниченко (ст[арший] в[істун]) жанд[арм] Бистрий, який був вже попередньо ранений, не міг вже дальше тікати, заляг в скіп та почав відбиватись. Вистрілявши всі набої з автомата, воював дальше пістолем. Бандити не могли його вбити й держали в окруженні, а частина пішла в село, наловила цивільних людей, яких вела наперед себе до жанд[арма] Бистрого, а самі ховались за цивілів, бачучи своє безвихідне положення, не хотів стріляти до своїх і сам застрілився.

Бунч[ужний] Чепига, ховаючись на стриху, зломив собі руку. Його завважили вороги й хотіли зловити живим, та цей дострілився пістолем. Ще живого скинули бандити на тік в stodолі й молотили ціпами доти, доки не скінчив життя. З ворожої сторони впав поручник і двоє вояків.

Скінчивши боротьбу з повстанцями, вчепились бандити з ВП до цивільного населення. Ганяли по селі, ловили жінок і мужчин та немилосердно кожного побивали. Тоді важко побито 15 осіб. З Жерниці Виж[ньої] перейшли бандити через Волю Матіяшову до с. Березки, де рівнож побили кільканадцять осіб. Звідси перейшли до Середнього Села та заквартирували.

6.4.47 р. приїхало до Буківська 3 авта. Разом з ОРМО в стані 200 людей переходили ліс Буковицю, а ніччю заквартирували в лісі між с. Воля Петрова — Прибишів. Слідуючого дня рано, відійшли до с. Прибишева, де квартирувало 2 боївки СБ. Боївки, повідомлені, вчас відступили до ліса. Ця група разом з другою, що прийшла зі сторони с. Репеді, перевели облаву на ліси біля с. Прибишів, Репедь та Явірник. Облава не дала їм жодних результатів.

6.4.47 р. ВП в числі ок[оло] 170 вояків прийшло зі сторони с. Кальниці та заквартирувало в дол[ішньому] кінці с. Середнє Велике та гор[ішньому] кінці села Лукова.

6.4.47 р. ВП в невідомому числі прийшло о год. 24-й до с. Воля Сенькова, пов[іт] Сянік. Тої самої ночі відійшли в ліс в невідомому напрямку.

7.4.47 р. відділ ВОП з Команчі в числі 120 вояків, що квартирував в селі Довжиці та робив засідки, відійшов до Команчі.

7.4.47 р. перейшло зі Середнього Села через Березку до Волкової ок[оло] 500 бандитів з ВП.

7.4.47 р. наскочило ВОП з Волкової на с. Мичків, пов[іт] Ліське, шукаючи за повстанцями. В селі не застали нікого, бо наші вже були відійшли.

7.4.47 р. арештовано священика в с. Довжиця, пов[іт] Лісько, о[тця] Декана Хархаліса з дружиною та 5-ох мужчин.

8.4.47 р. група ВП в числі 80 вояків, що квартирувала в селі Воля Мигова, перевела обласу на ліси Бескиду, с. Лубків, Воля Мигова, яка не дала їм жодних вислідів. По обласі відійшли в напрямі Тісної.

8.4.47 р. група ВП в числі 120 осіб прибули зі Сянока до с. Туринське, де заквартирувала та зараз побудувала собі бункри і стрілецькі окопи.

8.4.47 р. група ВП з Сянока в числі 40 вояків перевела обласу на села Прибишів — Явірник, пов[іт] Сянік, та на ліси між цими селами. В с. Прибишеві арештували солтиса, в Явірнику одного мужчину та відійшли до с. Полонної, де також арештували солтиса та його заступника. В Полонній заквартирували.

8.4.47 р. МО з Балигорода та УБП з Ліська арештували в с. Стежниця 3-ох селян, яких по переслуханні звільнено.

8.4.47 р. ВП в числі 300 осіб перейшло з Волковії через Студене до с. Творильного. Побили сильно Олійника Івана, солтиса Мачиту Дмитра, Циганського Івана та Корнаса Петра. Зрабували 57 шт[ук] курей, причому говорили, що то за нашого генерала.

8.4.47 р. група ВП в числі 250 вояків переходила через с. Криве над Сяном і подалась до Творильного.

8.4.47 р. ВП в числі 500 вояків рейдувало с[елами]: Волиця, Буківське, Воля Петрова, Карликів, Прибишів, Полонна до Щавного.

9.4.47 р. ОРМО та МО з Небещан побито в варварський спосіб переходячих через Небещани до Сянока селян із Кам'яного: Олексу Щербу, Луку Гриціва, Василя Сивого, Петра Коцина, Данько Жербу та Остапа Ярошовського (солтиса). Вищезгаданих побито на станіці МО в Небещанах при допитах про бандерівців.

9.4.47 р. група ВП в числі ок[оло] 150 вояків прибула зі с. Вислока до с. Суровиця, де заквартирувала. Військо, по приході, сейчас окопалось на цвинтарі.

9.4.47 р. ВП в силі 100 вояків переїхало зі Сянок до Балигорода. Зі собою везли кільканадцять псів.

9.4.47 р. відділ ВП в числі ок[оло] 200 вояків заквартирував в Радошицях, пов[іт] Сянік, до 17.4.47 р., опісля відійшли до Лубкова. Щоденно робило в околиці села засідки.

9.4.47 р. відділ ВП з Сянока в силі ок[оло] 400 вояків прийшов до с. Вислока Гор[ішнього] і тут заквартирував. З 4-ох хат вигнали цивільне населення, в яких замешкав штаб. Солтисові розказали, щоб до їх розпорядимості було кожного дня готових 10 фірманок. В селі переводили труси та стягали харчі.

9.4.47 р. відділ ВП в числі 120 вояків перейшов зі Загіри до с. Середнє Вел[ике] і тут закватував.

9.4.47 р. закватувало в с. Стежниці, повіт Лісько, 150 вояків ВП, які слідуючого дня відійшли в гори до Кривого.

9.4.47 р. група ВП в числі 150 вояків перейшла з Кривого до Гільського, пов[іт] Лісько, та подалась до ліса над Сухим Рівним. Групу цю проводив один стр[ілець] з Перемишля до криївки, яку будував. Біля криївки був один стр[ілець], який, оточений ворогом, не міг перерватись і застрілювався з власного автомата. Тіло стр[ільця] бандити спалили, криївку завалили.

9.4.47 р. прибуло 5 словацьких вояків до с. Ветлина розвідатись про бандерівців. В селі були півгодини й відійшли на кордон.

10.4.47 р. вертала з гір група ВП через Криве, Творильне, Студене, Райське, пов[іт] Лісько, до Волковії.

10.4.47 р. знаний грабіжник Ясінек із с. Прусівка ревізував у Прусіку жінок в с. Белхівки, які вертали зі Сянока. Анні Лучко відобрав 1 кг солонини, яку купила собі на свята, говорячи, що це для бандерівців. Пошкодована зголосила про це МО в Небещанах, яка за це накричала на жінку та нагнала до хати.

10.4.47 р. о год. 9-ій переходило ВП в силі 150 вояків верхи та пішки над с. Суровицею. Дорогою везли на 4-ох підводах амуніцію. Одні з них переходили корчі, в яких польський вояк побачив нашого стрільця та втік, не повідомивши про це своїх. Боївка відступила зі землі в іншу сторону. По облаві ВП закватувало в с. Полянах Суровичних. Того самого дня вечором 50 вояків робило засідку над Верніївкою. На це місце надійшла інша група ВП, до якої почали стріляти зі засідки. Ранено одного вояка.

10.4.47 р. ВП в числі 50 вояків переходило через с. Суровицю до Вислока. Зі собою везли раненого з попереднього дня. Вечором ця група відійшла на Волю Ниж[ню] і там закватувала.

10.4.47 р. селяни (поляки) в с. Пакушівки переповідали вістки, подані їм через ВП, що бандерівці в горах під натиском ВП цофнулись до заду, одначе вони не можуть їх побороти та взивають дальшої допомоги зі Сянока, бо хотять поспішитись з ліквідацією УПА, доки де ліс не розвився.

11.4.47 р. ВП переводило облаву в силі 150 вояків на ліс біля Рудапки і Волі Вижньої.

11.4.47 р. переїжджали автами більша кількість ВП через Волицю, Буківське, Волю Петрову в напрямі Полонної на облаву. Другого дня вертали назад.

11.4.47 р. СОК в с. Мокрім (п'яні) побили Андрія Мельника та Івана Грицика, кажучи, що вони носять харчі і гроші до ліса для в[ід]д[ілу] Хріна.

11.4.47 р. прибуло раненько 130 вояків з Гічви до Лукового. В поляка Андрія Осиковського забрали черевики, 5 л самогону та відійшли в напрямі Вільхової.

11.4.47 р. відділ ВП, що квартирував в селі Середнє Велике, відійшов до Лукового й там заквартирував.

11.4.47 р. відділ ВП, що квартирував в Туринському, перевів обласу на Хрещатенські ліси біля сіл: Туринське, Прелуки, Душатин. Обласа не дала їм жодних результатів.

11.4.47 р. ВП зі Сянока в силі 800 вояків переводили обласу на с[ела]: Репедь, Явірник і Чистогорб, пов[іт] Сянік. Опісля відійшли до Вислока Гор[ішнього], де заквартирували. 11.4.47 р. переходило 150 польських вояків з Бупа через Лопінку, Тискову, Радеву, Стежницю до Балигорода.

11.4.47 р. придержала МО в Балигороді жінку Кренца, Анну з Радешева, яку по допитах звільнено.

12.4.47 р. прийшло ВП в силі 400 вояків в напрямі Сянок до с. Воля Петрова. Частина з них в силі 200 вояків робила обласу на ліс Буковиця і заквартирувала в Вислоці Долішнім.

12.4.47 р. група ВОП з Команчі переводила наскок на с. Двірник. В селі нікого з повстанців не нашли.

12.4.47 р. група ВП в силі 300 вояків перевела обласу на ліси Бескиду понад с[ела]: Зубенське, Воля Мигова і Бальчиця. По обласі зійшлись всі до с. Смільника і заквартирували. Під час переходу лісами попалили колиби, гущавники та німецькі бункри.

12.4.47 р. частина ВП з Туринського перевела обласу на ліс між Туринським і Прелуками.

12.4.47 р. відділ ВП в числі ок[оло] 100 вояків переходив через села: Полонну, Карликів, пов[іт] Сянік.

12.4.47 р. приїхало до с. Мокрого поїздом 75 вояків ВП та перевіряли документи, маючи список населення з 1945 р.

12.4.47 р. ВП в силі 200 вояків переводило обласу на ліс Шахти над с. Рудавка, Воля Ниж[ня] і Виж[ня]. Обласа була безуспішна.

12.4.47 р. заквартирувало ВП в числі 200 вояків в с. Воля Петрова до 19.4.47 р. Через цілий час переводили засідки та переходили ліс Буковицю.

13.4.47 р. ВП в числі 200 вояків прийшло з Небещан через Болхівку, Кам'яне до Полонної, де окупили церкву й робили обшуки.

13.4.47 р. ВП і ОРМО в силі ок[оло] 50 прийшли з Надолян до с. Воля Яворова. В селі грабували, що кому подобалось. Вечором вернули з поворотом.

13.4.47 р. перейшло ВП в числі 250 вояків з Волі Ниж[ньої] на Посаду Яслиську й там заквартирувало.

13.4.47 р. наскочило УБП з Ліська на с. Жерницю Нижню й арештувало 20 жінок і 9 мужчин. Арештованих, поставивши в ряд, переслухували й били, опісля «пан» поручник казав їм співати: «Ту пагурек, там доліна, в д... бендзе Україна». Перед тим ще вчив їх арії до цих слів. Далі на військовий лад почав їх муштрувати: казав падати долів, вставати, бігти стрибками і т. ін. Деяких осіб держали босих, ганяли по потоках і били, як нелюдей.

13.4.47 р. прийшло УБП зі Сянока трьома автами до с. Чащина, де арештували Марію Грицько, за якою слід пропав. Згадана арештована вчетверте.

13.4.47 р. прийшов з напрямку Сянока відділ ВП в силі 250 вояків до с. Репеді й тут заквартирував. Хто переходив селом, того легітимували.

13.4.47 р. частина групи ВП, яка квартирувала в Туринському, переходила лісами Хрещатой і Туринського до Душатин, а вертала через Прелуки.

14.4.47 р. група ВП з Турянського переходила лісами Хрещатой від Турянського по Душатин і споворотом. Перешуки лісів робила ця група щоденно.

14.4.47 р. прибув до с. Полонна відділ ВП зі Сянока в числі 120 вояків і тут заквартирував.

14.4.47 р. відділ ВП в числі 150 вояків перейшов селами Прелуки, Душатин і Сільник та подався на Лубків.

14.4.47 р. зголосився на візвання МО Балигорода Мигалик Петро в Радехові, якого по переслуханні в справі збірки для УПА звільнили.

14.4.47 р. прийшла до с. Ветлини, пов[ит] Лісько, розвідча група словаків, які розпитували селян про кількість бандерівців. Зі села в той час виходило в ліс кількох боеків, яких словаки обстріляли. В перестрілці ранено одного бойвика СБ.

14.4.47 р. прибуло з Посади Яслиської 250 польських вояків до с. Волі Ниж[ньої] і тут заквартирували до 20.4.47 р. Під час постою робили засідки.

14.4.47 р. ВП в силі 100 вояків вийшло з ліса зі сторони Волі Петрової та Волі Сенькової, перейшли через Токарню і подались до Куківська.

14.4.47 р. ВП в силі 150 вояків з Буківська переводило облаву на ліс Буковиця. Вечором зійшли до с. Прибишева, де заквартирували в церкві.

14.4.47 р. 4-ох з УБП збирало яйця в Луковім і перевели трус в Івана Шмирки.

14.4.47 р. ОРМО з Прусіка та Победна виганяло людей до праці в с. Збоїськах, не даючи святкувати другого дня Великодних свят.

15.4.47 р. застрілився в криївці, застуканий людоловами з ВП, спецкур'єр Хрущ. Того дня спалили бандити 3 хати в селі Жерниця Вижня.

15.4.47 р. прийшло до Кам'яного, Полонної ок[оло] 150 вояків ВП під командою майора Солтика, де робило труси по хатах, шукаючи бандерівців. Опісля відійшли на Болхівку, де також шукали по хатах. Відтак, беручи одну підводу, відійшли через Зроїське до Ратнавиці, де заквартирували.

15.4.47 р. СОК зі с. Частина переводила трус в Михайла Гринця. Вечором 15-ох робило засідку на с. Березівці.

15.4.47 р. заквартирував в Середнім Селі штаб полку з охорони ок[оло] 150 вояків, який перебував тут до часу виселенчої акції.

15.4.47 р. група ВП, що квартирувала в Турянському, від'їхала цивільними підводами до Команчі.

15.4.47 р. група ВП в числі 200 вояків перейшла зі станиці Лубків до с. Воля Мигова. Тут забрали всі фірманки, які були в селі, й поїхали в напрямі Тісної. Під час побуту в селі голодна банда ВП забирала в господарів останній кусок хліба, масло, сир та інші харчові продукти.

15.4.47 р. група ВП в числі 300 переїжджала через Гічаву до Балигорода. Рух ВП в напрямі Лісько — Волковиї є щоденний до кінця місяця. Всі сили прямують в гори на облави. Задержуються по селах, грабують населення, переходять ліси, потоки, шукаючи за бандерівцями та криївками або магазинами наших харчів.

15.4.47 р. арештувало УБП в Ліську одного мужчину та дві жінки з Волі Гор[ішній]. Згаданих випитували, хто вбив ген[ерала] Сверчевского. Подібне арештування є щоденно в Балигороді, Ліську, Сяноці. Всіх питають про вбивство генерала. В тій справі арештують теж поляків, закидуючи їм співпрацю з УПА.

15.4.47 р. наскочило вечором ВП на село Токарню в силі 100 вояків та арештувало Шпинду Михайла та Бодецкого Петра. Арештованих забрали до Буківська.

15.4.47 р. прибуло 100 вояків ВП з Небещан до Белхівки, де заквартирувало.

15.4.47 р. ВП в силі 200 вояків з Волі Ниж[ній] перевело облаву на ліси Бескиду між с[елами]: Рудавна, Луповець, Черемха. Вечором вернули через Яслиське до Волі Нижньої.

16.4.47 р. 150 вояків ВП переводило облаву на ліс біля с. Ратна-виці, звідки відійшли до Мокрого.

16.4.47 р. на полі над селом Луковим прийшов до Степана Марцініна (який орав) якийсь цивіль та почав казати, що це його кінь, бо банда йому забрала. Господар зажадав документів, тоді цей зачав іншу тему, питаючи про УПА. Відійшов до села, де питав за бандерівцями. Був це розвідчик УБП з Лиська.

16.4.47 р. ВП в силі 150 вояків переводили облави на ліс між Рудавкою і Черемхою.

16.4.47 р. ВП, стаціонує в Стежниці, відійшло лісом до Бистрого на місце засідки 1.1.47 р, відтак до Яблінок, далше на Ражівський Верх та спустилось над Радеву й Тискову, обсервуючи села. О год. 21-ій зійшли до Тискової, де закватували.

16.4.47 р. відбулась в Лиську сесія вїтїв та солтисїв, на якій старости й представники ВП наказували, щоб населення дальше сіяло, бо чутки про виселення є неправдиві.

16.4.47 р. куцєве звєно в числі 3-ох повстанців робило засідку на два переїжджаючі мотоцикли ВП. В перестрїлці з ворогом впало 2-ох стрїльців, а куц[овий] Горошко впав ранений в голову ворогам в руки (з ворожої сторони були ранені).

17.4.47 р. група ВП в числі ок[оло] 2 000 вояків враз з таборами, кіннотою і важкою зброєю перейшли з Лиська до Буківця, Райського, Волкової, Терки, Полянок, Студеного та закватувала по селах, полях і в лісі. Дорогою перешукували всі ліси, які переходили розстрїльною. Головну увагу звертали на ліс Патрію.

17.4.47 р. почало зі всіх сторїн відїжджати ВП в гори. Заблюкували села: Криве, Гільське, Затварницю, Явірець, Луг, Кальниця, Смерек, Ветлина, Береги Горішні, Устрики Горішні, Дверник, вздовж доріг Тісна — Устрики Гор[ішні], Береги Гор[ішні], Дверник, Устрики Гор[ішні] — Ступосяни, Кальниця — Явірець лежали вояки по кілька днів розстрїльною, ждучи УПА. На всіх полонинах, на гірських хребтах держали цілий ряд зірців та сильні застави. Переходили ліси, викрикуючи різними голосами. По горах і при дорогах, а також вздовж рік старанно окопувались, маскуючи свої місця. Вечором збивались в групи, палили вогні та грїлись при них.

17.4.47 р. групи ВП з Вислока та Волі Ниж[ньої] в числі ок[оло] 500 вояків перевели облави на ліси Бескиду біля Вислока Великого. Облава не дала їм жодних успіхів.

17.4.47 р. ВП з Полонної переводило обласу на ліс біля Ратнавиці.

17.4.47 р. ВП в силі 200 вояків з Волі Виж[ній] переводило обласу на ліс Шахти.

17.4.47 р. прибула до с. Тиляви, пов[іт] Коросно, група МО в числі 15 людей, які мають бути тут на станиці.

18.4.47 р. переїхало ВП на двох автах в числі 70 вояків через Накушівку в напрям Березова. Вечором вертали споворотом.

18.4.47 р. відділ ВП в числі 100 вояків збирав солому в селі Белхівка й возив до Сянока, а звідси привозили харчі і заквартирували в Збоїськах.

18.4.47 р. наскочило УБП на с. Березку, кружили його й арештували 47 осіб. Притому бито людей та грабовано їхнє майно. По якомусь часі частину звернено, а решту перевезено до Ряшева.

18.4.47 р. МО з Гічви та частина НКВД арештували в с. Воля Матяшова 11 осіб. Частину по переслуханні звільнили.

17.4.47 р. арештувало УБП з Ліська в селі Березки 4-ох мужчин і три дівчини.

18.4.47 р. перевело ВП обласу на ліс між Березкою і Бережницею Виж[ньою].

18.4.47 р. заквартирувало в с. Жерниця Виж[ня] ВП в силі ок[оло] 100 бандитів. Щодня рано били людей, їздили на мужчинах по потоках, знасилювали жінок. Вечором робили забаву й насилу зганяли дівчат. Такі знущання над населенням тривали 5 днів.

17.4.47 р. ВП силою 2000 людей переходило фронтовою лінією села й ліси на відтинку Яснівник, Полянки, Райське, Сян (кордон). Ішли розстрільною в невеликій віддалі в напрям Яворець, Творильне, Криве. Вечором заквартирували в тій позиції, якою йшли. Перешукували всі гущавники, попалили всі колиби з часу виселення та ті, в яких зимою мешкали підпільники. Знайдені речі нищили. За собою палили всі гущавники та поляни, порослі травою та кущами. Внаслідок того вигоріло багато молодих ялиць, смерек, буків, вільхи та кущів ялівцю. За переходячими оставали тільки чорні плями по горах. В гущавнику над Полянками зловили боєвика Чорного.

18.4.47 р. УБП з Ліська, МО з Гічви та частина ВП перейшли обласою ліс між Березкою, Здвиженем і Бережницею Ниж[ньою], пов[іт] Лісько.

18.4.47 р. арештувало ВП в Кривому 32 особи, в Гільському 6 осіб. Інших людей побили. Більшість арештованих по кількох [днях] звільнили.

19.4.47 р. прийшло 2 рої УПА до с. Береги Гор[ішні], де квартирувало ВП. Завваживши ворога, стрільці відступили, залишаючи одну корову. Під час відступу вирвався один стрілець, якого ВП зловило.

19.4.47 р. наткнулась чота к[оманди]ра О. на ВП біля Берегів Гор[ішніх], яке почало її обстрілювати. Чота, відстрілюючись, почала відступати. По нашій стороні один вбитий. Втрат ворога не стверджено.

19.4.47 р. перейшов з Завоя через Явірець до Кальниць, пов[іт] Лісько, курінь ВП wraz з таборами. Того дня арештовано в с. Завій 18 осіб, яких по переслуханні звільнено.

19.4.47 р. банда ВП, вертаючи з Творильного до Волковиї, побили в с. Студене, пов[іт] Лісько, Феся Івана так сильно, що цей по двох днях помер. Інших людей теж потурбовано та пограбовано їхнє майно.

19.4.47 р. ВП в силі 100 вояків переводило облаву на ліс між Стежницею і Радовою. Облава пройшла безуспішно.

19.4.47 р. закватирувало в Стежниці ВП в числі ок[оло] 200 вояків.

19.4.47 р. УБП зі Сянок арештувало в с. Полонна одну дівчину й хлопця, яких відставлено до Сяницької тюрми.

19.4.47 р. відділ ВП з Волі Петрової в числі ок[оло] 200 вояків перевів облаву на ліс Буковицю, с. Прибишів та відійшов до Карликова.

19.4.47 р. ВП арештувало в с. Воля Петрова Калимуна Петра та відставило до Буківська.

19.4.47 р. переїхало з Коросна через Сянік, Загір'я, Команча, Лубків 5 транспортів ВП з таборами. Вечором знова переїхало кілька транспортів ВП з таборами тою самою дорогою. В кожному транспорті було в середньому ок[оло] 500 вояків.

19.4.47 р. перевело ВП облав в числі 200 вояків на ліс Бескиду між селами: Воля Виж[ня], Рудавка, Липовець, Черемха, пов[іт] Сянік. Облава не дала ворогові жодних вислідів.

19.4.47 р. ВП в числі 250 вояків перевело облаву на ліси Бескиду між с. Яселко та Рудавка, пов[іт] Сянік.

19.4.47 р. квартируюче ВП в Збоїськах відійшло через Белахівку, Кам'яне до Полонної. З Белахівки везли двох мужчин нести функра.

19.4.47 р. утік із т. зв. УССР Лучко Лько з Белахівки, виселений минулого року. Оповідає про жахливе життя селян, голод та що виселенці переходять з місця на місце, думаючи, як повернути в рідні сторони.

20.4.47 р. арештувало УБП в с. Середнє Село 9 осіб.

20.4.47 р. переїхало днем і ніччю кілька транспортів з Загір'я до Лубкова. ВП везло зі собою табори, коні, гармати, панцирні авта, танкетки та інші військові речі.

20.4.47 р. СОК в Мокрому справляла забаву, на яку зганяла під крісом місцевих дівчат-українок.

20.4.47 р. переходив відділ УПА командира Біра ріку Солинку між с. Бук і Довжиця. Під час переходу ріки найшов на них відділ ВП силою ок[оло] 300 чол[овік]. Маючи невикідні до боротьби становища, відділ, відстрілюючись, мусів відступити. В бою, який тривав 15 хвилин, згинув один стрілець. З ворожої сторони теж один вбитий.

20.4.47 р. перейшло ВП в силі 350 вояків в с. Волі Ниж[ньої] до Суравиці і тут заквартирувало.

20.4.47 р. від год. 3-ої рано до вечора переїжджало ВП в силі 500 вояків піхоти через с[ела]: Стежницю, Радеву, Тискову, Лопінку на Бук, де заночували. За військом тяглось кілька соток підвод, які везли харчі та амуніцію. Підводи забирали ВП від селян. До населення говорили, що йдуть на фронт в гори проти українських СС-ів. Слідуючого дня подались дальше в гори.

21.4.47 р. населення с. Студеного побачило нелюдські знущання бандитів з ВП та грабунок майна, втекло за Сян на большевицьку сторону. Виїхало 12 родин. Того самого дня виїхало за Сян 3 родини з с. Терки.

21.4.47 р. через с. Стежицю до Волковії переїхало 16 польських кіннотчиків.

21.4.47 р. ВП сиділо на засідках при всіх дорогах та полянах в горах. Засідки вправляють щоденно. Сійки на полонинах стоять дальше. Вечором запалило ВП траву та куці на полонинах. Вогонь горів на просторі 5 км (від Явірця по Береги Гор[ішні]).

21.4.47 р. заквартирувало ВП в с[елах]: Луг, Яворець, Творильне, Завій. Частина заквартирувала тут, а решта в с. Полонній.

21.4.47 р. МО та ОРМО з Небещан в числі 50 прибуло до с. Белхівки в справі ліквідації сексота Іздебського Михайла з Небещан. Перевели стислий трус в Івана Лучко та Анни Лучко. Арештували Анну Ванянчок та сильно побили її родичів. Опісля пішли до поляка Івана Клапчика та питали, чи були тут під час свят бандерівці. Жінка Клапчика мусіла присягати, що нікого не було. МО казала теж присягати його дочці, але ця відмовилась, через що її побито.

21.4.47 р. втік із УССР Андрій Тимон з Завадки Морохівської. Розповідає про голод на Україні.

21.4.47 р. більша група ВП з важкою зброєю прибула з Сянока до Полонної, де заквартирувала.

21.4.47 р. ВП з Вислока в числі 250 вояків перевело облаву на ліси Бескиду біля сіл: Вислік, Мошанець, Суравиця, пов[іт] Сянік.

21.4.47 р. переїжджали зі сторони Березова до Сянока авта ВП, які везли зі собою 2-ох ранених.

21.4.47 р. ВП в числі 200 вояків перевело обласу на ліс Мошанецький і ліс біля Суровиці.

21.4.47 р. переїхало в сторону Лубкова кілька більших транспортів ВП з повним вирядом.

21.4.47 р. відійшло ВП з Суровиці до Вислока в числі 250 вояків.

22.4.47 р. через село Пакушівку переїхало зі сторони Березова на Сянік ок[оло] 150 військових авт (американські й совітські). Крім шоферів, в автах нікого не було. Декотрі вантажні авта везли на собі [нрзб.].

22.4.47 р. заквартирував в с. Березка штаб полку з охороною ок[оло] 200 вояків, який перебував тут через 3 тижні.

22.4.47 р. переїхало з Загір'я в напрямі Лубкова 8 військових транспортів: ВП везло зі собою багато коней та сіна.

23.4.47 р. около 60 вояків ВП ходило по селі Березівці по всіх хатах та питало про бандерівців. Населення, яке тут мешкає переважно в землянках, відповідало, що бандерівці навіть не знайшли б їх в тих ямах, та ВП казало, що бандерівці знають про всі закутки. Майже кожному натякали, що краще виїхати на захід, як тут мучитися під землею. У відповідь діставали: «Ми тут вродились, нам тут добре».

22.4.47 р. прибуло 50 вояків ВП до с. Явірника, де описали населення та вернули назад.

22.4.47 р. відділ ВП в числі 200 вояків, що квартирував в селах: Вислоці Гор[ішньому] і Дол[ішньому], відійшов до Команчі, а на його місце прийшли інші групи зі Сянока також в числі 800 вояків і заквартирували в поданих селах.

22.4.47 р. група вояків ВП в числі 200 чол[овік] прийшла до с. Радовиць і тут заквартирувала.

22.4.47 р. ВП з села Волі Петрової в числі ок[оло] 200 вояків перевело обласу на с. Репедь, ок[оло] 200 вояків. Квартируючі відділи по всіх селах перевели спис населення та живого й мертвого інвентаря. Рівнож перевели арешти в таких селах: Вислік Гор[ішній] і Дол[ішній] — 10 осіб, Карликів — 7 осіб, Полонна — 6 осіб.

22.4.47 р. відділ ВП в числі 230 вояків перевів о год. 18-й обласу на с. Туринськ і тут заквартирував.

22.4.47 р. відділ ВП в числі ок[оло] 200 вояків прибув до с. Манів і тут заквартирував.

23.4.47 р. 9 підвод з охороною 80 вояків переїхало селами Воля Гор[ішня], Тискова, Лопінка на Тісну.

23.4.47 р. через с. Накушівка зі сторони Сянока на Березів переїздило одне авто з большевиками. МО зі Сянока повідомляло МО в с. Юрівцях, що тепер їдуть до гори Большевички.

23.4.47 р. переїхало 9 військових транспортів залізничною лінією Загір'я — Лупків. Від 17.4.47 р. до 23.4.47 р. включно почислено в Загір'ю, що на лінію Команча — Лупаків переїхало 37 транспортів з військом. Пересічно було 600 вояків в транспорті. Зі собою везли тяжкі гармати, авта, мотоцикли, коні, табори, взагалі повний боєвий вивряд. В Сяноці стаціонує багато війська, яке над'їжджає зі Заходу. Між ВП є багато советів.

23.4.47 р. ВП перевело облаву на ліс між с[елами] Вислоком і Яселцем. Вечором зійшли знова до Вислока.

23.4.47 р. ВП зі Щавного прибуло до с. Мокрого ВП та перевело спис людей. Звертали увагу на національність.

23.4.47 р. переходило розстрільною ліс між сс. Кам'яним і Ратновицею. Другого дня перевели облаву в тому самому лісі і відійшли до Небещан.

24.4.47 р. прибуло до Лукового ок[оло] 150 вояків ВП.

24.4.47 р. перейшло ВП в силі 250 вояків з с. Вислока до Волі Ниж[ньої] і Виж[ньої], де заквартирували.

24.4.47 р. ВП в стані 200 вояків перейшло зі с. Надолян до с. Волі Сенькової і Вислік і перевели облаву на ліс [між] с. Даровом і Ростоками, пов[ит] Сянік.

24.4.47 р. один пор[учник] з ВП та 10 з ОРМО перевели спис населення с. Ростоки та арештували поляка Рося Петрова, якого забрали до с. Надолян.

24.4.47 р. прибуло з Буківська 200 вояків з ВП до с. Волі Сенькової, де заквартирували до слідуячого дня. Звідси пішли на облаву в ліс Буковицю.

24.4.47 р. прибуло зі с. Буківське до с. Токарні 130 вояків ВП, які перевели облаву на ліс над цим селом. Під вечір зійшли до села та арештували Панька Петра, літ 24, Панька Дмитра, літ 68, та Подобинську Марію, літ 40. З арештованими відійшли до Буківська.

24.4.47 р. ВП з с. Лукового робило облаву на ліс між с. Лукове, Новосілки, Вільхова. Вечором зайшли знова до села, де квартирували через 2 дні.

24.4.47 р. прибуло 20 вояків СОК з Команчі до с. Прелук та збирали по селі сир, масло, яйця і т. п. Під вечір відійшли знова до Команчі.

24.4.47 р. група ВП в числі ок[оло] 200 вояків прибула до с. Безрезки й тут заквартирувала.

24.4.47 р. у вечірних годинах переїжджало ок[оло] 50 підвод з охороною селами: Стежниця, Тискова на гору Патрію.

24.4.47 р. ВП робило засідку над с. Тискова. Друга група лежала розстрільною на становищах від с. Радева до Бережницьі Виж[ньої]. Інші групи робили облаву на Бережницький ліс і Липовець. В лісі попалили гущавники.

24.4.47 р. ВОП з Тісної окружило с. Бук та арештувало 22 особи. Всіх арештованих забрано до Тісної на переслухання, під час якого всіх важко побито. Найбільших знущань зазнали Мипа Іван і його сестра. Згаданого по сильному побиттю повісили догори ногами і держали доти, доки не пустилась кров з уст і носа. Такі звірства повторяли бандити кількакратно. Всіх випитували про бандерівців та про наших симпатиків. Більшість арештованих по кількох днях випустили.

24.4.47 р. ВП зі с. Тискова перевело облаву на ліс Патрія та подалось до Волковії.

24.4.47 р. о год. 14.30 прийшло около 300 вояків ВП зі с. Устрик Гор[ішніх] через Полосате, гору Галич (1 230 м), дорогою на Буківські Лази до Беньової, пов[іт] Лисько, і закватирували на приходстві та сусідніх хатах.

25.4.47 р. о год. 9.30 ок[оло] 50 вояків ВП пройшло з Беньової до с. Буківці і запалило одну хату в тому селі, а опісля вернули до Беньової. О год. 10-ій ок[оло] 150 вояків ВП прийшло до Беньової з с. Тарнава Виж[ня] і Ниж[ня] до Мучного. Ця частина переходила розстрільною гусники і ліс при дорозі. О год. 17-ій ок[оло] 50 вояків ВП перейшло розстрільною ліс на горі Сокільській Кучері. По облаві зійшли біля млина в Буківці й подались до Беньової. О год. 12-ій перейшло розстрільною ок[оло] 150 вояків ВП дорогою з Беньової до Буківця на П-тажну та завернули назад.

25.4.47 р. переїжджало ок[оло] 50 кіннотчиків, 40 підвод в полудневих годинах з Балигорода до Волковії.

25.4.47 р. група ВП в числі 120 чол[овік], цебто частина квартируючої групи в с. Туринському, перевела облави на лісі Хрещатої біля сіл: Туринське, Прелуки, Душатин і відійшло споворотом на Турянське.

25.4.47 р. приїхало автом до села Мокрого ок[оло] 20 польських грабіжників, які збирали контингент збіжжя за 1946 р.

25.4.47 р. ВП в силі ок[оло] 300 вояків зі с. Лам'яного [прийшли] через Волю Петрову і ліс Буковиця та перевели облаву між селами: Воля Петрова — Прибишів.

25.4.47 р. ВП в числі 200 вояків перевела облаву на Бескиді між с[елами]: Рудава, Липовець, Черемха. Вернули всі до Волі Ниж[ньої].

25.4.47 р. переходили ніччю ВП в більшій кількості з Риманова через Суравицю на Вислік.

25.4.47 р. група ВП в числі ок[оло] 150 вояків з Вислока, як також така сама група зі с. Воля Ниж[ня], перевели облаву на Моща-нецький ліс і на ліси над селом Суравицею. Облава пройшла без-успішно. В вечірних годинах вернули всі на свої місця.

26.4.47 р. група ВП в числі ок[оло] 100 вояків сиділа ніччю на засідці над селом Даровом, пов[іт] Сянік.

26.4.47 р. ВП в силі 150 вояків прийшло з Вислока до с. Муровиці. До села підходили розстрільною. Тут списали три родини, які ще остали в селі, і вернули споворотом.

26.4.47 р. арештувало СОК в с. Мокрім Юрка Перуна, Степана Мельника. Після побиття обидвох звільнено.

26.4.47 р. відділ ВП в силі 200 вояків перевів облаву на ліс біля села Смільника, як також Хрещатецькі ліси біля Микова. Опісля перейшли через Звезле (западина) біля Душатинських озер і пішли стрілецькими рядками лісом аж до Душатина. В лісі ВП не кричало. Вертаючи з облави через село Прелуки, пов[іт] Сянік, застали в селі двох стрільців, які вийшли зі села без жодної перестрілки.

26.4.47 р. група ВП в числі ок[оло] 200 вояків прибула до с. Заброди, пов[іт] Лісько, і тут закватирувала.

26.4.47 р. група ВП в числі 200 осіб, що кватирувала в Волкові й Горинці, робило облаву в лісах між с. Хавозом, Городком, Познайчиком й Солимою.

26.4.47 р. стягало ВП в с. Стежниці овес та сіно для своїх коней.

26.4.47 р. група ВП в силі одної сотні вийшла з Волосатого й розчленувалась на горі Галич, відмаршерували чотирма лісовими дорогами, а саме: Конарки [нрзб.] стрілецьким рядком до Тарнави Виж[ньої] і Ниж[ньої] та закватирували по хатах. Між лісом на [нрзб.] Федьківським та на Кулинським.

26.4.47 р. о год. 10-ій 50 вояків перейшло стрілецьким рядком з Беньової до Буківця, а під лісом стали розстрільною і перейшли ліс через Поташню на Волосате. На Буківській полонині відпочивали. Дальше пішли вже стрілецьким рядком до Волосатого.

27.4.47 р. від год. 5-ої частина ВП з Беньової почала переїзд лісами в Сяноках, Беньовій і прийшла до Буківця. Рівночасно ця частина спалила хату в Сяноках і всі копи по полях. В Буківці палили пивниці, стайні, млин, три останні хати та церкву. В лісі на полянах палили траву й кущавники. В Сяноках вітер переніс вогонь на сторону УССР, і там згоріло 6 хат. Група ця заночувала в Буківському лісі.

27.4.47 р. переїжджали зі Стежниці до Волковії 4 підводи з 20-ма вояками охорони.

27.4.47 р. ВП в числі ок[оло] 100 вояків заквартирувало в селі Тарпі.

27.4.47 р. вискочило ВП в числі ок[оло] 200 вояків на с. Прелуки, перевело розшуки й вернуло до Туринська.

27.4.47 р. ВП в числі 200 вояків перевело обласу на ліси над Рудавкою, пов[іт] Сянік, яка пройшла безуспішно.

27.4.47 р. прибуло до с. Липівця ок[оло] 200 вояків з Риманова, до Черемхи ок[оло] 150 вояків ВП.

27.4.47 р. прибуло до с. Лунай, пов[іт] Сянік, ок[оло] 150 вояків ВП і перевело обласу на поблиський ліс. В пополудневих годинах перейшли в напрямі Волі Ясельської.

28.4.47 р. почалась в цілому терені виселенча акція місцевого українського населення на захід¹. ВП ранніми годинами окружувало село і наказувало селянам від півгод[ини] до чотирьох спакуватись і винестись за село на означене місце. Люди брали зі собою, хто що міг, бо запрягу по селах було дуже мало. Все майно оставили в хатах. Населення з плачем опускало свої села, не маючи змоги протиставитись ворогові. Того дня вигнано силою на захід населення з 54-ох укр[аїнських] сіл. Селяни піхотою або власними підводами мусіли йти аж до залізничної станції. Всюди були потворені перехідні пункти, де УБП перевіряло населення. Підозрілих та родини підпільників давали окремо.

28.4.47 р. виселено с. Чашин та Березовиці. Людей вигнали людолови з ВП до Щавного і там загнали за дроти. Захоплених людей не пускали більше до своїх сіл, так що все майно оставало на поталу польським бандитським селам, які зразу почали грабунок.

28.4.47 р. група ВП, що робило обласу на буківські ліси, пішла дальше лісом розстрільною в напрямі Соколик, Тарнави Виж[ньої] і Ниж[ньої], пов[іт] Лісько. По дорозі палили гущавники та трави. В с. Соколики спалили хати.

29.4.47 р. ВП палило дальше забудування в с. Соколики та Тарнаві Виж[ній]. О год. 8-ій переїхало з Беньової 10 фір з убезпеченням 10 вояків через полонини до Волосатого. О год. 11-ій переїхало 22-ох кіннотчиків з Волосатого до Беньової. Трьох старшин з цієї групи переїхало через кордон на Сян і заїхало на погранзаставу УССР на Голінатій.

29.4.47 р. ВП з підводами та цивілями через цілий день вивозило українцями залишені харчові продукти та інший с/г інвен-

---

¹ Йдеться про початок акції «Вісла».

тар. Засів ближче кращих доріг, збіжжя та бараболю вивозили ВП автами, щоб не дати нам в руки харчів. До сіл ближче міст (Сянік, Лісько, Риманів, Балигород) приїжджали валки польських селян понад 100 фір, які кидались на порожні села та грабували, що лиш попало під руки. Вперше вивозили збіжжя, опісля господарські машини, знаряддя, меблі й інше. В околиці Балигорода приїжджали поляки-цивілі аж з-під Риманова, щоб легким коштом награвувати українського майна. Ті речі, яких не могли забрати зі собою, — нищили. В селах остала лише одна велика руїна.

29.4.47 р. спалило ВП такі села: Студене, Творильне, Завій, Лопінка. Попереднього дня, то є 28.4.47 р., спалено польськими червоними варварами на очах вигнаних силою людей такі села: Устрики Гор[ішні], Ветляна, Стрибовиська, Гільське, Криве, Кобильське, Явірець, Бук, Присліп, Довжиця (частинно). Спалено не тільки хати, але всі стайні, шопи, пивниці, дерева на будову, дошки.

Крім хат, спалили бандити ВП церкви в таких селах: Буковець, Соколики, Тарнава, Волосате, Бережки, Береги Гор[ішні], Верблики, Устрики Гор[ішні], Дзвиняч, Смерек, Ступосяни, Творильчик, Студене. В церквах до того часу бандити кватирували, держали коней, розбивали престоли, якими палили вогні, нищили образи, дерли церковні обриси на вонучі, палили книги, Евангелія. Робили, одним словом, з Божих храмів стайні, в яких все поперекидуване та повне бруду й сміття. Найкраще виглядають ті церкви, які ще остали. Всюди по них кватирували польські червоні банди, наносивши солами, рідше попаливши церковне урядження.

29.4.47 р. продовжилася виселенча акція дальше. Тим разом виселювано села, положені дальше від лісів. Виселення проходило в такий самий спосіб, як попереднього дня. Значить, деякі села діставали півгодини, інші на пакування до чотирьох год[ин]. Населення під конвоєм відставляли людолови з ВП до збірних пунктів, де органи УБП перевіряли ще кожну родину зокрема та відповідно їх сортували. Такі контрольні пункти були в Тісній, Балигороді, Гічві, Щавному, Яслиськах, Буківську, Ліську, Сяноці.

29.4.47 р. вигнано такі села: Кам'яне, Белхівку, Ратнавицю, Збоїська, Волицю. Населення загнали до Буківська під голе небо та держали за дротами.

29.4.47 р. ОРМО з Небещан забрало нічню людей з Завадки Морохівської та примістило їх в с. Прусік за дротами. Цікаво, що не вигнали їх до Щавного, так як сусідні села, але аж до Прусіка і то нічню, прямо закравши.

30.4.47 р. переїхало ок[оло] 20 фір ВП з Тарнави до Беньової.

30.4.47 р. продовжувалась виселенча акція даліше. Виселено села: Середнє Велике, Калічави, Хоцень, Ростокі, пов[іт] Лісько, та Височани, Репедь, Радощиці, пов[іт] Сянік. Виселено теж ряд інших сіл ближче польських осередків. Виселення проходило так, як і попередніх днів. Число ворожих сил, які брали участь у викидуванні українських сіл Лемківщини, виносило понад 10 000 бандитів.

30.4.47 р. продовжувано грабунок залишеного укр[аїнського] майна даліше. Військо спільно з польськими цивілями вивозило все, що мало яку-небудь вартість, а вивозити було що. Кожна родина в гірських околицях оставила приблизно (подаю мінімум) 12 сот зерна, 50 цт бараболі. Родини на рівнинних теренах оставили по 17 цт зерна та 50 цт бараболі. Крім того, ніхто не брав с/г машин та знаряддя, оставило все хатнє умебльовання і багато інших речей, які потрібні були до ведення самостійної господарки.

30.4.47 р. розкинув по Лемківщині польський літак листівки до українського населення в справі виселення.

Постій, 25.5.47 р.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Мар

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 33. — Арк. 183–203. Копія, машинопис.

№ 447. Звіт про виселення українців та діяльність Війська польського на теренах Лемківщини у травні 1947 року
Червень 1947 р.

Лемківщина
Відпис

ВІСТІ ЗА ТРАВЕНЬ 1947

1.5.47 р. зголосився до ВП Цепик Микола, стр[ілець] відділу Х[ріна]. Згаданого пустили свобідно. А другого дня арештували та відвезли панциркою до Загір'я.

1.5.47 р. виселило ВП с. Волю Гор[ішню], пов[іт] Ліська.

1.5.47 р. група ВП переводила облаву на ліс Явірняк над Пасічним. Під час облави знищило ВП дві колиби; одну р[айо]нового осередку, другу К. В. Інша група робила засідку вздовж с. Дверник.

1.5.47 р. закватирувало ВП в числі 50 вояків в с. Зиндроново пов[іту] Коросно.

1.5.47 р. закватирувало ВП в числі 50 осіб в с. Тинява, пов[іт] Коросно.

2.5.47 р. ВП силою ок[оло] 150 вояків переводило облаву на ліс Мугура, над с. Протісне. Тут заскочили рай[оновий] ос[ередок] і К. В., які, відстрілюючись, вирвались з оточення.

2.5.47 р. ВП в силі 100 вояків перевело наскок на велику БСБ та на відділ к[оманди]ра Біра. Мимо наскоку, БСБ відступила, перериваючись через застави. Відділ пробився в напрямі Довжиці. По дорозі розпорошив кілька застав, якими був оточений ліс. З Довжиці наші стрільці вигнали ВП до Тісної. Дальша погоня за відділом була безуспішна. Ворог мав кілька вбитих. У нас один вбитий стрілець і ранений чот[овий] Чеза. В лісі спалив ворог колибу надр[айонового] осер[едку] та БСБ.

2.5.47 р. арештувало ВП в с. Мокра Анну Романцьо та Кравця Мирона.

2.5.47 р. зголосився до ВП б[увший] стр[ілець] в[ідділу] Х[ріна] Перун Семен з Мокрого, який всипав наших прихильників.

2.5.47 р. ВП списувало людей в Мокрім. Заходили до кожної хати, де Мосьо, при СОК в Мокрім, зазначував, чи дана родина є підозріла, чи ні. При списуванні ділять людей на А, Б і С.

2.5.47 р. арештувало ВП Анну Журот з Мокрого.

2.5.47 р. виселено с. Мокре. Людей вигнано до с. Щавного. Остались тільки копальняні робітники (27 родин), яких солідно стережуть. Загрозили всім карою смерті за найменші стрічі чи зносини з повстанцями.

3.5.47 р. бандити з ВП та СОК, переходячи з копальні Мокра до Чащина, побили Михайла Войтка та Василя Бойчина з Морохова, які пасли худобу. Побиваючи їх, наводили прізвиська сексотів, яких ми зліквідували, кажучи, що це за них. Згаданим хлопцям забрали документи та казали йти з худобою до Чащина, та ці повтікали під супровід крісового та автоматного вогня. Батьки зголосили про це Мосьові, та цей сказав, що це, певно, були бандити, й на цьому скінчилось.

3.5.47 р. арештувало ВП Івана Бензу з Морохова, та цей з рук утік в Мокрім.

3.5.47 р. перейшло ок[оло] 300 ВП з Загір'я до Небещан.

3.5.47 р. списувало ВП людей в Морохові. Мосьо зазначував, хто підозрілий.

3.5.47 р. ВП в силі 150 перейшло з Балигорода до Лапівки, де заквартирувало. Ніччю вигнало населення до с. Тискова.

3.5.47р. к[оманди]р Коксар вбив стр[ільца] Куща, поручника УБП з Яньова.

3.5.47 р. ВП в силі ок[оло] 1 200 вояків перевело облаву на ліс Середній Верх над Затварницею. Віднайдено приміщення санпункту, яке знищено. Ранені, хворі та обслуга відступили.

4.5.47 р. ВП вигнало оставлених 7 родин з с. Тискова й разом з лопінчанами відправили до Балигорода.

4.5.47 р. населення с. Степниці дістало наказ відставляти весь живий інвентар на ніч до Балигорода.

4.5.47 р. виселено людей с. Морохова. Людей вивезено до Жевчого.

4.5.47 р. зловлено стр[ільця] в[ідділу] Х[ріна] Кочергу в Луковім. До нього приведено жінку зліквідованого сексота Деркача, щоб його пізнавала.

4.5.47 р. ВП побило Миколу Олійника в Луковім, закидуючи йому співпрацю з бандерівцями.

5.5.47 р. виселено с. Лукове. Людей відставлено до Загір'я. Остали лише чисто польські родини.

5.5.47 р. ВП з Балигорода перевело нічну засідку в с. Стежниці.

1.5.–5.5.47 р. ВП більшими силами переводило облави на ліси над сс. Беньова, Буківець, Соколики, Тарнава Виж[ня], [Тарнава] Ниж[ня], Лавиняч, Локоть.

5.5.47 р. група ВП переводила облаву на ліси між с. Полянки, Завійниця, Сухі Річки. В облаві застрілило ВП стрільця Дубину та окр[ужного] СБ Зену. Стр[ілець] Добра був застрілився, не хочаючи дати себе живим в руки ворога.

5.5.47 р. ВП в силі 50 вояків прибуло з Вислока до Сурувиці та забиравало залишене виселенцями майно.

6.5.47 р. переводило ВП засідку в с. Сурувиця.

6.5.47 р. переводило ВП засідку на дорозі біля с. Волі Виж[ньої].

6.5.47 р. переводило ВП облаву на ліс Царицинська Полонина.

6.5.47 р. зійшло з Портії 20 вояків ВП до Полянок і подались до Волковії.

7.5.47 р. переходило від год. 9-ої селами: Лопінка, Тискова, Стежниця, ВП в силі 500 чол[овік].

8.5.47 р. ВП квартирувало в Стежниці, відійшло до Балигорода.

8.5.47 р. приїжджав майор ВП автом до Стежниці та обсервував терен, де добре побудувати бункри.

9.5.47 р. ВП забрало з Радеви рештки залишеного збіжжя.

9.5.47 р. ВП з Вовковії забиравало зерно та інше майно з Полянок.

9.5.47 р. більша група ВП переїжджала через Завій до Явірця й подалось в гори.

9.5.47 р. ВП переводило облаву на ліс Затварниця.

10.5.47 р. ВП переводило облаву на ліс Сухі Річки.

10.5.47 р. ВП в силі 100 чол[овік] перейшло з Лопінки до Полянок. Тут спалили млин і подались до Волковії.

10.5.47 р. ВП в силі 100 чол[овік] спалило дол[ішній] кінець Лопінки.

10.5.47 р. 25 підвод забирано залишене майно в с. Радава й Тисневе.

10.5.47 р. забирано ВП майно з Волі Гор[ішньої] і вивезло до Волковії.

13.5.47 р. переводило ВП обласу на ліс між Насічним та Затварничею.

14.5.47 р. переводило ВП обласу на ліс над Гільським.

15.5.47 р. найшли на засідку біля Завоя 2 стр[ільців] і одна жінка. Стр[ілець] Вовк, відстрілюючись, втік, а стр[ільці] Пакос і Леся здались в руки ворога.

16.5.47 р. УБП зі Затварниці робило обласу на ліс між сс. Затварниця, Гілявка, Сухі Річки.

16.5.47 р. ВП робило засідку над Творильним.

18.5.47 р. ВП в силі 120 переходили лісом між Буком і Завоєм. Вечором зійшли до Полянок, де закватирували.

19.5.47 р. у вечірних годинах повідомлено мешканців с. Стежниця, щоб другого дня до 3-ої години всі виїхали до м. Балигорода.

19.5.47 р. приїхало ВП з 30-ма підводами до Дарава й тут закватирували.

19.5.47 р. прийшла з Вислока до Суровиці група ВП і подалась в невідомий напрям.

20.5.47 р. ВП в силі ок[оло] 800 вояків перевело обласу на ліс Буковиця та ліски над Суровицею, Верніївкою і Завоями. Обласу була безуспішна.

20.5.47 р. виїхали мешканці с. Стежниця на захід.

20.5.47 р. ВП в силі 500 вояків перевело обласу на Тиснівський та Радівський ліс. Ранком о год. 4-ій з Рад[єви] та Плек. виїшло ВП в трьох групах в напрям Верха. При тому перешукували всі потоки та кущі. Знайдено два магазини збіжжя, яке викинено та змішано з землею. Коло одного магазину написали так: УБП УПА. Віднайдену колибу куща, яку спалено. Надвечір зійшло ВП в Яблінках. Цілий ліс був оточений густими заставами.

21.5.47 р. група ВП закватирувала в Полянах.

21–28.5.47 р. продовжилась обласу на ліс Буковицю.

21.5.47 р. закватирувала група ВП в Суровиці.

21.5.47 р. ВП робило засідку в Верніївці і Полян Сур[овичних].

21.5.47 р. табори ВП відїхали з Дорова до Вислока.

22.5.47 р. група ВП, що кватирувала в Суровиці, відїшла в невідомому напрямі.

22.5.47 р. група ВП в силі ок[оло] 150 вояків прибула до Тиняви й закватирувала.

22.5.47 р. УБП переводило обласу між Затван. і Насічним.

22.5.47 р. Переводило ВП обласу на Патрію.

22.5.47 р. ВП в селі [нрзб.] ок[оло] 200, що прийшло з напрямку Бережниці, пішло о год. 2-ій в ліс над Радеву, де переводило цілоденні та нічні засідки.

24.5.47 р. ВП перевело обласу на ліс Короло біля Волі Гор[ішньої].

25.5.47 р. о год. 15 ВП наскочило в с. Творильник на 4 стр[ільців], які несли бараболю. В перестрілці згинув стр[ілець] Сержант. Безреза й Півень втекли.

26.5.47 р. під час обласу на ліс Магура над Кривим згинув в боротьбі з ВП куц[овий] тер[еновий] Віхор, ком[андир] БСБ Сталька, вишк[ільник] куц[овий] стрілецтва Богдан і стр[ільці]. Всі окружені боронились, а в кінці самі пострілялись.

27.5.47 р. ВП робило засідку біля Тискової. На засідку найшло 2 стр[ільці] з БСБ, які під обстрілами втекли.

27.5.47 р. УБП робило обласу на комплекс ліса Затварниця Кобильська.

28.5.47 р. ВП робило засідку вздовж верха над Радевою. Два рази наші повстанці находили на ворога, але з-під куль втекли.

28.5.47 р. заквартирувало ВП в Радеві і Тисковій.

29.5.47 р. ВП робило засідку над Стежницею наверху Побівниця. По короткій перестрілці БСБ відступила.

31.5.47 р. польський літак розкидав летючки «до збаламуцоних члонкуф банд УПА». Такі самі листівки розкидало всюди ВП по селах і лісах.

Мар

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 3. — Од. зб. 34. — Арк. 204–207. Копія, машинопис.

№ 448. Звіт про події на Закерзонні у 1946—1947 роках

4 липня 1947 р.

Санітарна Опіка¹

4.7.47.

ЗВІТ З КЕРЗОНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Щойно пізною осінню припиняються дещо акції ВП (Войська Польського), які мали на меті протягом літа і осені зліквідувати всякий повстанський рух в цьому терені. Поляки стягнули до міст

---

¹ Назва використовувалася для маскування Служби безпеки ОУН.

і інших місць постійного перебування всі свої відділи, що, розпо- рошені по горах, переводили облави. В тому часі поскріплювано всі пограничні застави і інші гарнізони ВП та розпочато гарячкову підготовку до зими. Частини ці забезпечено новими запасами зброї і амуніції, а також харчами й одягом. Довкола станиць побудовано оборонні бункри, покопано рови, обмотано дротами та заміновано.

Після скінчення підготовчої праці в терен прибули спецвідділи, які мали на меті повести успішно боротьбу з нашими відділами. Тоді появився наново знаний зі своїх жорстокостей «Батальйон Смерці», під командою Міхальського і другий новостворений «батальйон», під командою Бутовського (цей, що палив Завадку Морохівську). Оба вони мали за завдання вести боротьбу з нашими відділами на теренах повітів: Сяніцького і Ліського. Крім них постійно активними були всі пограничні застави, що стаціонували по 20 і більше кілометрів в глибину краю, а також і всі залоги регулярних частин ВП. В тому часі на теренах Сяніцького і Ліського повітів перебувала ціла дивізія, з головною своєю квартирою в Сяноці. (Правдоподібно, була це дивізія ген[ерала] Вінцковського.) У Балигороді, що був одиноким містечком, висуненим найдальше в гори, стаціонував 34 п[іший] п[олк] під ком[андуванням] полк[овника] Яна Герхарда, учасника боїв в Еспанії і кількالكітнього більшовицького партизана.

В часі цієї останньої передишки зміцнили свою діяльність органи УБ (Уржонд Безпеченства), арештовуючи десятки осіб, з-поміж яких декотрі мали стати їхніми сексотами. Арештовано тоді з кожного села по кілька осіб: Жерниця Вижня і Нижня — понад 25 осіб, Середнє Село — 12, Воля Матіяшова — 5, Бережниця Вижня — 4 і цілий ряд інших.

Не з меншою натугою сил взялися до заготовлення потрібного матеріалу і харчів частини УПА. В широкому масштабі розгорнуто збірку і магазинування харчів, а також будову колиб, криївок, магазинів і приміщень для ранених стрільців.

Час цей дійсно попрацював з користю для нас, і хоч короткий він був, то при інтенсивній праці всіх організаційних і боевих частин, а також і цивільного населення, вдалося нам належно підготувати до зими. Це показалося опісля в оборонній акції перед навалюю військ польських.

Протягом цього чотиритижневого спокою зітхнуло населення.

Поволі почали відходити в непам'ять всі лиха, задіяні рознузданими польськими батогами, а настрої серед населення з дня на день поліпшуватися. Між населенням почали кружляти різні чутки, які де-більш скріпляли селянство на душі, а рівночасно настроїли

прихильно до нас. Говорилося тоді між населенням, що поляки стягнуть свої сили з тих теренів, що в часі зими не буде жодної залоги ВП і т. п. Все це будило в масах надію на скору зміну обставин і кріпило в боротьбі.

Слід взяти під увагу, що від початку виселення (13.4.46 р.) до 30 жовтня 1947 р. акції ВП майже не припинювалися. Кожного дня в одному, а то й в кількох селах переводили відділи ВП облави, арештування чи пацифікації, згруповуючи час до часу більші боєві з'єднання, намагаючися тим способом знищити наші боєві частини. Вибухи гранат, тарахкотіння скорострілів чи поодинокі крісові стріли майже не затихали. Ночі знова позначилися великими загравами горючих сіл і безустанними світлами ракет.

Така безконечна боротьба, постійна тривога, непевність свого завтра вичерпала населення нервово і зруйнувала матеріально. Серед виселення почалися невдоволення з приводу того, і це дало полякам можливість підшукати собі серед українського загалу осібняків, згідних на донощицтво.

Зближалася зима. Населення кожної хвилини було приготоване до нових пацифікаційних акцій, ще більше сподівалася того УПА та Орг[анізаційна] сітка. Ждати цього довго не треба було. З початком грудня згадувані спецгрупи розпочали наново свої акції.

На теренах Риманівщини, Команеччини та Сяніччини розпочав знова знаний так вже «батальйон сьмерці» пацифікаційні акції; на решті теренах повітів Сяніцького і Луцького оперував відділ Гутовського. Крім того, в дію стягнуто всі місцеві залоги ВП, що були розташовані по таких місцевостях: Сянік, Загір'я, Лісько, Тарнава, Гічва, Небецани, Щавка, Буківське, Команча, Балигород, Риманів, Одрехова, Єслиськ, Дукля і далше на захід, і в багатьох інших місцевостях. Відділи ці позначалися особливою жорстокістю супроти цивільного населення і в боротьбі примінювали таку тактику. В акціях застосовували несподівані наскоки більшою силою на села чи помічені об'єкти і дуже скоро переводилися з місця на місце.

Такі акції тривали через цілу зиму і повторялися систематично, що через чотири дні, не враховуючи тих, що були спричинені доносками сексотів. Лихий настрій серед населення дався зразу відчуту у підпільній праці, бо в парі зі зростанням невдоволення серед мас повставали нові труднощі, що збільшували тягар боротьби.

Загально беручи, то настрої серед населення часто мінявся, а залежало це в великій мірі від обставин, однак чим далше, то все більше ставало помітним невдоволення з причини боротьби, і все легкий песимізм опановував щораз то ширші круги укр[аїнського]

загалу. В цьому випадкові рятувало справу широко розгорнена пропагандивна праця, яка в дуже великій мірі впливала на формування настроїв серед населення. В деяких частинах краю національно-освідомлююча праця була поставлена так високо, що ніякі акції чи пацифікації та терор не мали сили відірвати населення від співпраці з нами і вдержати його пасивним супроти боротьби, що велася на очах. Що населення симпатизувало з нами, то за доказ послужить нам це, що цілий час співпрацювало з нами. Співпраця населення виявлялася у всесторонній помочі: особистій, матеріальній, а навіть і моральній. Не раз огірчених і втомлених після бою стрільців населення приймало радо до хати, гостило, розважало, чим могло. Харчі, одяг, гроші — все це давало населення, а розвідка, спецзавдання серед польського населення чи війська, а також закупи різних технічних матеріалів і т. п. речей, також були ділом цивільного населення, яке, розуміючи нашу боротьбу, пильно помагали нам у всьому.

Прекрасно розуміли це польські політичні чинники, і тому як засіб до успішного переведення акції проти нашого повстанського руху — вибрали переселення, хоч населення терпіло, в зв'язку з нашими акціями, та ніколи не дорікало, а навіть не дало відчутти цього.

6 квітня ц[ього] р[оку] відділ ВП наскочив на село Жерниця Вижня, і тут стрінулося воно із роєм УПА. В селі був бій, в якому кілька поляків згинуло, а кількох поранено. Польські вояки, розлючені до безмежжя, кинулися пімстити все те на населенню, у висліді чого кільканадцять осіб арештовано, кілька смертельно побито. Між іншим урядили тоді польські «рицерже» ось таку сценку: забрали около 25 жінок різного віку, поуставляли в один ряд і казали співати таку пісню: «ту пагурек, ту долина, в д... беньде Україна». Коли жінки відмовилися, мотивуючи тим, що не знають ані слів, ані мелодії, то «обеватель поручнік» вчив їх через півгодини слів і мелодії, а коли жінки дальше не хотіли співати, тоді він сказав капралеві перевести з жінками карну муштру. Старші, хворі і вагітні жінки мусіли десять разів падати долів й ставати, підбігати стрибками на гору і з гори, а також повали. На кінець усіх босих загнали у потік по коліна у воду.

По такому факті здавалося, що підходити до села неможливо, одначе сталося інакше. Таки того самого дня, вечером, селяни стрінулися з нами і при стрічі дуже ввічливо розмовляли, жаліючись на поляків, що жажливо знущалися над ними.

Не можна сказати, що цілість населення була за нами. Траплялися одиниці, що було ворожо наставлені до нашої боротьби — таких, одначе, було дуже мало.

Щодо справ церковних, то справа української церкви представлялася найгірше з-поміж усіх інших. Одне — що на терені Лемківщини осталося дуже мало священиків, друге — що із сторони польської влади тривав постійний натиск на тих українців, які осталися жити в межах польської держави, щоби змінювали обряд — мовляв, у польській державі кожний мусить бути римокатолик і по національності поляк. Найбільший натиск на те, щоби усунути з терену наших священиків, роблений був в часі виселенчої акції. Тоді замордовано кількох наших священиків (Карликів, Воля Нижня — о. Костишин, Команче), яким то способом намагалися вчинити переполох серед населення, а особливо серед священства. Українські парохії, позбавлені своїх духовників, передала польська влада польському духовенству під опіку, а ті старалися з місця заводити «польскосьць». Було вже багато випадків, де польські священики відправляли Богослуження в українських церквах (Воля Нижня і Вижня, Тиляве, Дальова, Гічва, Понтна, Бєсь, Ропиця, Гуська, Ольринка і цілий ряд інших).

Звичайно після таких Богослужень українське населення слухало відправи, а плакали з одчаю, згадуючи минулі часи.

Останніми часами польське населення щораз більше погоджувалося зі станом, який заіснував там під сучасну пору. Національно свідомий елемент польського загалу, що являється самотнім чинником, здібним до ставлення спротиву комуністичним впливам серед мас — приголошований терором УБ. Щораз більше відсувався від активного політичного життя. Масові арешти опозиціонерів ПСЛЬ (Польське Стронніцтво Людове — Міколайчика), безустанні наклепи в пресі змушували всіх противників большевицького ладу в Польщі замовкнути. Під час амнесії (20 лютого — 20 квітня) далеко більша частина членів польських підпільних організацій уявилася і перейшли на легальне життя. Це у великій мірі послабило протибільшовицьку боротьбу в Польщі і дало більшу можливість успішного переведення дій тим частинам ВП, що були призначені до поборювання повстанчого руху.

В останньому часі на теренах українських чи мішаних не діяли жодні підпільні польські рухи, ні бойові частини. Внутрі польського суспільства йшла боротьба поміж двома політичними угрупованнями, а саме між ПСЛЬ (Міколайчик) і всіма іншими партіями, об'єднаними в одному блоку, очолюваному ППР (Польська Партія Роботніча). Ясно, що всюди перемагав блок об'єднаних партій, а навіть хоч би тому, що в їхніх руках знаходиться такий атут, як УБ. Невдача ПСЛЬ при виборах, а дальше цілий ряд інших менших невдач,

арештування провідників ПСЛЬ задержали інших ПСЛЬ-івських діячів від активної праці серед мас і відтягнули велику кількість симпатиків від участі в цьому політичному русі. Дальше розкол в самій партії і створення опозиції (ПСЛЬ — Нове Одроджене) також негативно вплинуло на опінію і поведження ПСЛЬ серед загалу, відібрало більше значення у внутрішньому політичному житті та спиноло її ріст у маси.

Що до справ економічних, то представлялися вони на загал погано. Однак належить підчеркнути, що теперішній польський уряд докладає всіх старань, щоби піднести добробут в краю, поправити умовини прожитку передовсім робітникам і деякій частині інтелегенції. В краю ведеться сильна пропаганда за стахановським виконуванням норм, що мало б прискішити відбудову краю і привести до покращення життєвого рівня широких мас. Вправді вдалося полякам здобути деякі осяги, особливо в продукції товарів першої потреби, є ще недомагання в товарах текстильної і важкої промисловості, але ті товари стараються поляки дістати з Америки, Чех[ословаччини] і СССР.

Праці для кожного є досить, але не є вона належно оплачувана. За те робітники і урядовці дістають додаткові приділи харчів і одягу, що вистарчає їм для заспокоєння кінечних життєвих потреб.

Для кращого зорієнтування подаю ціни деяких товарів. Зазначую, що на чорному ринку можна дістати все. Немає жодних карток на хліб, товщ, м'ясо — чи молоко. В кооперативах вправді товарів бракує, бо звичайно є вони дешеві, але на чорному ринку можна їх дістати досхочу, і по ціні не дуже вищій від державної.

Учитель сільський дістає місячно 2 500 зл., урядник в місті до 3 000 зл., часом менше — часом більше. Подібно заробляє робітник при важкій праці. Дехто менше при праці легкій.

Сільські продукти:	1 сотнар пшениці	— 2 300 зл.
	1 сотнар жита	— 2 000–2 100 зл.
	1 сотнар ячменю	— 1 800 зл.
	1 сотнар вівса	— 2 100 зл. і більше
	1 сотнар бараболі	— 250 зл.

Худоба і коні в ціні від 10 до 40 тисяч за штуку.

	1 кг товщу	— 130–200 зл.
	1 кг цукру	— 130–220 зл.
	1 кг соли	— 4–9 зл.
	1 коробка сірників	— 2 зл.
	1 літр [нрзб.]	— 25–35 зл.
	1 кг хліба	— 20–25 зл.

1 пара черевик	— 2 500–4 500 зл.
1 пара чобіт	— 7 000–12 000 зл.
1 убрання добре	— 7 000–15 000 зл.

Стрічаються багато англійських і американських текстильних матеріалів. Все це ціни паскові. З-поміж усіх найбільший брак відчувається то на річ залізних, паперових (особливо папір, канц[елярське] і друк[арське] приладдя) і медикаменти.

* * *

Пошта функціонує не дуже справно. Посилки і листи приходять з великим спізненням. Посилки переважно перевірювані, звичайно самими урядовцями, а не цензурою, і все, що краще, пропадає.

На поїздах рух досить великий, мимо того, що поїзди не такі то дешеві. Кожний старається чимсь промишляти, щоби тим способом поповнити браки в найконечніших потребах.

Внутрі краю — особливо в теренах спокійних, поліційна контроля. Дуже мале натомість в теренах загроження повстанським рухом, контролі дуже строгі.

2.7.47.

Ярославич

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 36. — Арк. 91–92. Копія, машинопис.

№ 449. Загальний огляд українських земель за лінією Керзона за місяці квітень — червень 1947 року
5 липня 1947 р.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ
ЗА ЛІНІЄЮ КЕРЗОНА ЗА М[ІСЯЦІ]
КВІТЕНЬ, ТРАВЕНЬ, ЧЕРВЕНЬ — 1947 р.

ПІСЛЯ ЗИМИ

Незвичайно важку і сувору зиму 1946/47 перебула організація й усі відділи УПА на цілому терені українських земель за лінією Керзона, проти усіх осінніх сподівань, — зовсім переможньо. Зима була справді дуже важка, натиск ворога, облоги, терор, бої, а разом із тим жертви крові найкращих бійців-революціонерів — були щоденним явищем, безперервно протягом цілої зими, як не в одному, то в другому місці. Все ж таки, в цілості, мимо жертв, усі організа-

ційні і військові частини та осередки, за винятком кількох самооборонних клітин, перетривали успішно цілу зиму, завдали ворогові-окупантові поважних втрат у боях, провадили безпереривно протягом цілої зими широкого закроєну видавничу діяльність нашої пропагандивно-інформаційної літератури в українській, польській, англійській, французькій та інших мовах, продовжували широко закроєну пропагандивну діяльність серед польської суспільності на терені цілої Польщі та провадили ще й на інших відтинках поважну політичну діяльність, здобуваючи в ній немалі успіхи. До найбільш замітних військово-пропагандивних успіхів належав зимовий рейд відділів УПА на терені українського і польського Засяння. Надії ворога на те, що протягом зими вдасться йому знищити силу й організацію нашого визвольно-революційного руху — зовсім завели. УПА й ціла наша визвольна організація, на просторі цих земель, завдяки спаяності, героїчній посвяті, політичній зрілості й мистецькій вмілості революційно-партизанської боротьби своїх найширших кадрів, а з другої сторони, завдяки незвичайній спаяності, жертвенності й солідарності українського населення зі своїми, повстанцями — вийшли переможно з усіх труднощів суворої зими й ворожого натиску та здобули на терені цілої Польщі, і ще багато ширше, великий розголос, славу й політичний авторитет. Кульмінаційною точкою цих наших многосторонніх успіхів був блискучий бій під Балигородом в Карпатах 28 березня ц[ього] р[оку], в якому відділи УПА розгромили колону ворожих авт, хоронену танкетками, та в якому згинув польсько-большевицький генерал Сьверчевскі.

ВІДГУКИ СМЕРТИ СЬВЕРЧЕВСКОГО

Збройна боротьба УПА після переможнього бою наших відділів, в якому згинув м[іж] ін[шими] ген[ерал] Сьверчевскі, набрала найширшого розголосу, ніж коли-небудь досі. Уся ворожа преса й усі радіовисильні заговорили тепер дуже голосно про те. Уся безконечна повинь польсько-большевицьких газет була дуже довгий час заповнена по береги статтями про УПА, вістками, репортажами і т. п., очевидно, як звичайно, брехливими і переповненими зоологічною людоїдською ненавистю, лайкою та погрозами. Вже довго перед тим, зокрема на всіх найбільших політичних процесах польського підпілля — УПА стала центральною справою усіх атак й усієї уваги польських большевиків, а тепер це ще збільшилось. Що тільки де станеться в Польщі, де тільки виступить більш активно польське підпілля, в Кельцах, чи в Радомі, в Люблинщині, чи навіть на Помор'ю, всюди польсько-большевицька пропаганда бачить раз вплив, зв'язки і навіть безпосередні дії УПА, та проголошують

це в пресі, радіо і на політичних процесах. Доволі широко заговорила про те також міжнародня преса і радієва служба.

НОВЕ ТЕРОРИСТИЧНЕ ВИСЕЛЕННЯ

Пізньюю осінню та протягом усієї зими стали появлятися з різних польських джерел вперті вістки, що польсько-большевицький уряд приготує ще одне виселення решток українського населення. Вісток цих не вдалось перевірити, тому, між іншим, що багато подібних вісток ширили часто польські торговці-спекулянти, щоб купувати за безцін від спанікованих українців майно. Одночасно старости заторкнених повітів рішучо заперечували такі вістки, та навіть були випадки, що арештовували тих солтисів, які не протиділали ширенню вісток про ще одне виселення. Рівнож офіційно, урядовими заявами, проголошено з Москви і Варшави по радіо, та в усій пресі, що т. зв. «переселення» остаточно закінчене. Однак в дійсності це все було обраховане на змилення нашої уваги й обережності, щоб не приготувитись вчас до більшої оборони. Фактично, як показалось опісля, польсько-большевицький уряд, пізнавши повну невдачу усіх своїх дотеперішніх терористичних заходів, підготував протягом цілої зими в найбільшій таємниці плян нового, комплетного виселення решток українського населення. Формальним претекстом до цього стала остаточно справа смерти Сьверчевского, хоч фактично ця справа в тому часі вже була вирішена і закінчувалась приготуванням до переведення весною повного виселення українських теренів.

В місяці квітні польсько-большевицька влада перекинула в різні терени українських земель нові великі частини військ, найбільше на східню Лемківщину. Тут оперувало відразу кілька дивізій, різні спеціальні частини і старшинські військові та поліційні школи з Варшави і з цілої Польщі. Вони намагалися цілковито знищити наші відділи. В перешуках і боях уживали танків, літаків, панцирних поїздів та взагалі всіх родів важкої і механізованої зброї. Головною зброєю залишився, однак, як звичайно, у большевицькій системі — масовий, безоглядний терор супроти загалу населення. В інших теренах в тому часі рівнож наїздило військо в пораз більшій кількості та з кожним днем посилювало напади на села, перешуки лісів й обкладало шляхи, стежки, села та ліси денними і нічними засідками. Це доводило до многих боєвих сутичок з нашими відділами і меншими боєвими групами.

Вкінці, 28 квітня, розпочав ворог «планово» приготоване вже згори нагло загальне виселення населення, одночасно на терені Лемківщини, Перемищини, Ярославщини і Любачівщини. Коли

протягом квітня в бігу терористично-боевих операцій викидали ще тільки поодинокі родини, частини сіл чи цілі села, зокрема у східній Лемківщині, так тепер приступили відразу до нагального викинення населення цілої цієї великої території, протягом одного чи кількох днів. В більшості виглядало це в той спосіб, що польсько-большевицьке військо оточило нагло, переважно вночі, відразу кільканадцять чи кількадесят сіл і викинуло до кількох годин усе населення разом з худобою і майном. Викинули з теренів, обіймлених цією акцією, усіх мешканців — українців і поляків. Викинене населення загнали до лягрів за колючі дроти. При тім жорстоко знущалися, зневажали, били до безтями. Били також поляків, закидаючи їм, що вони співпрацюють з бандерівцями. В лагерьх вигинула масово худоба. Вимерли також діти та слабші і важко побиті люде. Рештки оставших при житті людей транспортували поїздами в Ольштинське воєвідство у т. зв. Східних Прусах. Одночасно польський уряд проголосив окремою заявою, розкиненою масово з літаків, що є змушений виселити усіх українців на інші терени, бо українське населення співпрацює з УПА і є для неї базою. Такі жорстоко терористичні форми мало це виселення головню в Перемищині і на Східній Лемківщині. В інших теренах відбувалось воно назагал так само, але там (Любачівщина, Томашівщина) дозволяли виселеним забрати усе майно зі собою, самі не грабували, і побивали та тортували тільки тих, ті родини, які мали когось в УПА або були чимось «підозрілі». Решту «тільки» виганяли на поїзди і намагалися грати ролю «помічників» при «переселенні». Однак і там при виселюванні переводили відразу арештування чим-небудь підозрілих, а в селах, які мали марку «бандерівських», відділювали молодь і здорових мужчин окремо. Одних забирали опісля до особливих карних лагерів (мабуть, на Шлеську, де вигублюють їх у підземних копальнях вугілля, лагерьх), а других забирали до тюрм і тут без більшого розбору «судили» на кару смерти та вішали більшими групами (по тридцять і більше, в Люблині і Ряшеві).

При кінці м[ісяця] травня і з початком м[ісяця] червня перекинув ворог свою терористично-виселенчу акцію також на терен Ряшівщини, Грубешівщини і Західньої Лемківщини (Криниччини). Тут, однак, заперестали вже (не всюди) виселювати поляків, а виселювали українців і мішанців. Бо в міжчасі в цілій Польщі повстав був з цього приводу великий рух, крик, невдоволення, їздили різні делегації з алярмами, що на найбагатших теренах повстане пустиня. Ряшівський воєвода після цього видав відозву, що нікого з поляків не виселюють і не будуть виселювати (хоч фактично ви-

селили цілковито цілий ряд мішаних, а навіть польських сіл і міст і містечок). Польські урядові круги соромились, однак, признатись одверто, що не вони, а УПА має децидуючий вплив також на польське населення на мішаній польсько-українській території і ще далеко ширше, та що вони мусять аж втікати зі своїм населенням перед силою впливу нашої революційної ідеї. У світлі тих фактів видно наглядно непереможну силу нашої революційної ідеї свободи народів і людей, яка перемогла всю міць колосальної большевицької пропаганди, не тільки серед українського, але і серед сусідного нам польського народу.

Вигнане українське населення в суміж з поляками перевозять в Ольштинське воєвідство на Помор'ю (Східні Пруси). Тут дають їм деякі, переважно зовсім знищені доми та необсянні, цілковито запущені пустарі. Якщо виселене населення не одержить там негайного приділу харчів, то вимре з голоду, бо привезені рештки майна не вистарчать на прожиття.

ОБОРОННО-БОЄВІ ДІЇ І РЕЙДИ УПА

Тим разом супроти величезних сил, в порівнянні до наших, які кинув ворог, наші сили не вистачали, щоб поставити оборону населення перед виселенням. Зрештою, виселення пройшло нагло, скоро, переведене відразу майже всюди повністю в часі, коли терен був цілковито опанований ворожими силами. Однак головного завдання ворога — знищення наших відділів і нашої організації, ворогові, mimo всього, досі не вдалось перевести. Наші відділи й ціла організація знайшлись вправді в обличчі дуже поважної ситуації. Населення цілковито виселене. Доступ до решти польських сіл заблокований найгустішими ворожими залогами, безперервними засідками на всіх можливих проходах. По лісах і виселених селах ганяють днями і ночами ворожі війська, обстрілюють, перешукують, перевертають ліси, поля і села крок за кроком. Вичищують, забирають до голого, вимітають рештки яких-небудь харчів, щоби нас зломити голодом. Кожний бохонець хліба треба здобувати наступом, боєм, жертвами. А при тім, треба ще ставляти збройний спротив ворожим військам, які наступають всюди вслід за нами, послуговуючись літаками, радієвим зв'язком й моторизованими скорими частинами. В тій ситуації тільки надзвичайний, ніде, мабуть, ще ніколи небувалий на землі героїзм, дав силу нашим славним повстанським військам і цілій організації видержати досі цей скажений наступ ворога та завдати йому навіть дуже поважних ударів. Карпатські відділи звели цілий ряд успішних боїв і перейшли опісля у великий рейд на територію ЧСР. Цей маневр їм удався, mimo окремого договору між Поль-

щею, СССР і ЧСР про спільні дії проти УПА. В Перемищині наші відділи звели протягом м[ісяців] травня і червня кільканадцять дуже великих блискучих і успішних боїв. В цих боях брало участь чотири польсько-большевицькі моторизовані дивізії та ряд спеціальних частин, як рівнож летунства і танків. Наші відділи в ході довгих безперервних боїв відбули в червні півторатижневий рейд великим луком по Засянні, прориваючись через фронт ворожих окопаних ліній на Сяні. У Ярославщині наприкінці травня в[і]д[діл] УПА знищив цілковито ворожу станицю ВОП в Кальникові при помочі торпеди. Це була найбільш докучлива терористична станиця ВОП. Згинули усі присутні тоді вояки ворожої залози (ок[оло] 45 осіб), а з будинку остали лиш руїни. В Томашівщині в перших днях червня відбувся завзятий дводневний бій в селі Вербиця. Тут кватируюча частина УПА разом з населенням станула до активної оборони села перед ворожим нападом, терором і виселенням. Бійці УПА й організації — зі зброєю в руках, а відважніші мешканці села зі сокирами боронили свого життя і своїх святих батьківських порогів. Один селянин відрубав сокирою руки ворожому підстаршині, який ліз палити його хату. Ціла чота УПА полягла в тій околиці, до останнього вояка у геройських боях, вдруге стільки борців з рядів організаційних кадрів і не менш з-поміж цивільного населення. Відділи УПА із Грубешівщини-Холмщини перейшли рівнож в рейд у Польщу, здобуваючи і тут бойові успіхи. Між ін[шим] під Замістям здержали поїзд, розброїли цілий вагон ворожого війська й забрали в полон вищого старшину, звільняючи з місця решту вояків і всіх подорожніх після пропагандивних розмов. Полоненого старшину рівнож звільнено після переслухання. В цілому ряді місцевостей відбулось багато бойових сутичок. Точні відомості про те будуть подані у залучених тепер і наступних військових та організаційних звітах.

НАШІ ЖЕРТВИ

Разом із великими боєвими успіхами й завданими ворогові втра-тами, принесли події останніх місяців і нам поважні, тим разом, навіть дуже великі жертви. На Лемківщині, крім поданих вже у попередньому огляді погибших у боях визначних провідників і борців українського визвольного руху, полягли смертю Героїв — сл[авної] п[ам'яті] надрайоновий лікар д[окто]р РАТ та його дружина, заслужена революціонерка ДОРА, районний санітар АРПАД, один із найвизначніших районних референтів СБ ГУЦУЛ та ряд інших. В Перемищині полягли у геройських боях — сотенний командир ЛАСТІВКА, сотенний к[оманди]р КРИЛАЧ-СУХИЙ, надр[айоновий] господарник ЧУМАК, ранені й персонал шпитальки УПА під с. Конюша на чолі з окружним

реф[ерентом] Служби здоров'я МАГІСТРОМ (псевдо), надр[айонова] фармацевтка БОГДАННА, районний санітар КІТ, шеф зв'язку ЧУЙКО та цілий ряд стрільців та діячів організації, що полягли в різних боях. У Любачівщині-Томашівщині полягли сл[авної] п[ам'яті] рай[оновий] лікар ВІТЕР, рай[оновий] лікар ТИХИЙ-ДОРОШ, рай[оновий] пропагандист ШАМРАЙ, рай[оновий] військовик ГАМАЛІЯ, чотові к[оманди]ри ГОНТА, ЛИСТОК, ДУБ та кількадесять стрільців. Варшавське радіо і преса, а за ними і світова преса та радієві звідомлення подали про засудження на кару смерти й повішення у Ряшеві один раз 7-х, опісля 19-х, опісля 32-х членів УПА. Подібні акти засудів [нрзб.]дів відбувались також на велику скалю у Люблині. Жертвою їх пануть майже виключно наші симпатики з-поміж цивільного населення й зловлені ворогом т. зв. «заломанці», бо нормально, усі борці українського визвольного руху, так організаційних, як і військових кадрів, ніколи не здаються ворогові живими в руки. Число наших жертв за останні місяці годі наразі точно підчислити. Варшавське радіо і преса подали зі своєї сторони вістку про 406 вбитих у тих боях членів УПА. (Вістки ці, разом з поясненнями та коментарями повторила міжнародна преса й радія.) З Варшави подали також про кількасот полонених. Коли, однак, число поляглих у боях з нашої сторони тим разом є дійсно поважне, то число «полонених» зовсім неправдиве, бо в дійсності в полон ніхто не здавався, за винятком важко раних, які не могли вже дострілитись, чи розірватись гранатами, або нечисленних заломанців. Ворожі втрати, головно у боях в Перемищині, були дуже поважні.

СПРОБИ ПОСЕЛЮВАННЯ ПОЛЯКІВ

Негайно після цього масового, повного виселення українського і немалої частини польського населення польський уряд почав возити на це місце поселенців поляків. На поселенців беруть поляків переважно із недалеких польських бідних повітів, частинно добровільно зголошуючихся, а в великій мірі під примусом, «організовано» і їх так «організовано» військо перевозить та тут пильнує. Відразу озброюють або усіх мужчин, або лише частину, від 20 до 60 в кожному селі, до того надають їм прислану з гори спеціальну команду, яка має держати твердо у руках ці ОРМО (Охотніча резерва міліції обивательської). Крім тих ОРМО, густо дають збільшені постерунки МО, станиці ВОП, а до того ще — держать міцні залоги війська й особливо «льотних» операційних груп. Під охороною цієї величезної скількості всіляких військових і поліційних формацій хочуть перевести скоро заселення і закріплення за собою на стало цих теренів. Уряд сподівається, що привезене свіжо польське населення не є ще «заражене» бандерівською пропагандою, крім того, буде вдержуване твердою поліцій-

ною рукою терору, а з другої сторони, повинно бути заінтересоване особисто в тому, що дістане по українцях гарну землю і посуває на «всхуд» під їх вимріяний «Львуф» польську границю. Перешкодою повного заселення є те, що більшість сіл на наших теренах — це тільки руїни, випалені у трьох минулих роках завзятої боротьби на цих землях і в попередніх виселенчих акціях. Тим разом, зогляду на важкі умовини, велике насичення ворожими військами усього терену, поважне скрочавлення наших відділів та значне ослаблення, не вдалось перевести в час на належну скалю випалення свіжо виселених решток сіл. Вони, власне, стали базою для ворожої акції заселювання. Все ж таки, вже в акції заселювання вдалось декуди ще спалити цілковито чи частинно майже в кожному районі по кілька сіл. Цю акцію продовжується й надалі. Наслідком цього, декуди багато привезених свіжо поселенців мусіло назад вибратись, декуди повтікали наполовину зі самого страху. Дальший розвиток цієї акції ще не відомий. При дотеперішньому величезному насиченні терену ворожими залогами та значному ослабленню наших сил важко буде тим разом поставити на більшу скалю успішний опір ворожій акції заселювання наших земель.

З ПОЛЬЩІ

25-го квітня закінчилась т. зв. акція «уявнювання» польського підпілля й «амністії». Кількадесятя тисяч членів різних польських підпільних організацій (є їх в Польщі без ліку, кожня з іншою назвою), зокрема члени найбільшої підпільної організації ВіНу «уявнилися» і здали зброю. Мимо цього, залишилось ще цілий ряд польських підпільних організацій, які не пішли на акт цієї капітуляції й даліше продовжують підпільну, а навіть збройну боротьбу. До найповажніших підпільних організацій, які діють даліше, належить відома шовіністична організація НСЗ і члени давньої незалежної МС, які діють тепер під назвою ВРН (Вольносьць, Рувносьць, Неподлеглосьць). В останніх місяцях відбулись арештування в кругах польських соціялістів, саме за приналежність або симпатії до ВРН. Арештовано цілий ряд відомих соціялістичних діячів. Ця справа відбилась голосним відгомонам за границею. Попсувалося також щось і то дуже в рядах теперішньої офіційної ППС, якою радять комуністи і лиш для вивіски й глуму висунули стару назву незалежницької ППС. Відбулись і відбуваються між ними ближче невияснені, все ж таки поважні і доволі голосні тертя. Навіть недавній з ласки Сталіна «премієр» Осубка-Моравські, заступлений тепер Циранкевичем, також якось замішався, разом з іншими, дотеперішніми вірними большевиками служачками в якусь ніби «опозицію» і з протестом зрезигнував офіційно зі своїх постів у

партії (ППС). Ці непорозуміння і тертя в нутрі офіційної ППС зростають на силі. Дуже широким відгоміним відбилася в цілій Польщі справа смерти генерала і віцеміністра Оборони — Сьверческого. Вже й перед тим справа боротьби УПА була одною з найголосніших проблем в сучасній Польщі та її большевицькій пресі. Але [в] останніх місяцях, після цього славного бою під Балигородом та в дальших подіях — безперервних великих боях, справа УПА вибилась, без сумніву, в усій польській прилюдній опінії та в офіційній пропаганді на перше місце.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОЇ БОРОТЬБИ

Кривавий погром усього «українства» на українських землях за лінією Керзона знайшов в подіях останніх місяців своє завершення. Жодні описи не всилі ніяк віддіти тих страшних жорстокостей, які діялись тут із рештками до того часу незнищеного ще українського населення. Наразі годі навіть зібрати в більшості випадків належні описи і звіти, бо в місцевостях, де погром українського населення був найбільш жорстокий, остав тільки попіл і сліди крові, єдині свідки того, що тут було і що тут сталося... Безмір жертви крові і терпінь народу принесений на цьому клапті української землі, та розмір і героїчність його боротьби творять таку величню карту історії, якої не було ще ніколи і ніде в минулих віках і тисячеліттях!... Незатертою пам'яттю найбільших гордоців і слави лишиться майбутнім поколінням українського народу той образ, коли рештки ограбленого, вигнаного насильством із його землянок, побитого і скатованого до крові населення української Перемищини, везли ворожі людолови вагонами на вивіз в чужу землю, а вони із вагонів, не зважаючи на побої, махали на прощання своїм повстанцям до лісів хусточками свій привіт, одверто, перед лицем ворога-ката...

Українські повстанці, вірні до смерти своєму народови і своїй рідній землі, сповнили та сповнять і дальше гідно, до кінця своїх сил, обов'язок оборони цієї батьківської землі і продовжування визвольної боротьби.

Однак умовини дальшого побуту й боротьби у таких широких розмірах, як дотепер, переходять вже границі навіть надлюдських зусиль. Тому наша боротьба на цих теренах в найближчому майбутньому мусить прибрати дещо інші форми, а оставші сили мусять бути розміщені відповідно до доцільности дальшої визвольної боротьби у витвореній тепер новій дійсності на цих теренах.

5.7.1947 р. СЛАВА УКРАЇНІ!

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 31. — Арк. 270–274. Копія, машинопис.

СПРОБИ НАЛАГОДЖЕННЯ СПІВПРАЦІ У 1945—1946 РОКАХ

Розділ 1. Формування позиції українського підпілля щодо поляків

№ 450. Інструкція для ведення переговорів із поляками *Імовірно, 1945 р.*

КОРОТКІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ ТИХ, ЯКІ ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ З ПОЛЯКАМИ

1. Говорити спокійно, здержливо, поважно, річево, незагальноповуватися. Тільки в рамках уповноваження. Тільки правдиві певні відомості. На інші питання, залежно від характеру, відповідь: не знаю, до цього не уповноважений, відповідь дадуть краще поінформовані. Витворювати приязну атмосферу.

I.

Загальні теми

Найширші вселюдські ідеали: свободи, братерства, любови, християнізму, культури, гуманізму, толеранції, демократії, соціальної поступовості, проти варварства, реакції, терору, диктатури, тиранії, кровопролиття, ворожнечі, імперіялізму та всякого іншого людоїдства. Про те все широко, міцно. Висловом цих ідеалів наше начальне гасло: Воля народам! Воля людині!

II.

Політичні теми

Сучасна політична ситуація наших народів в большевицькій дійсності. Величезна загроза зі сторони московського імперіялізму. Вони її не знають, не доцінюють, не мають досвіду. Наш досвід більше 25 років боротьби.

Андрусів — Рига, сусідський союз П[ольщі] і Р[осії] на довшу мету неможливий. Росія від Владивостока по Збруч, від північного бігуна по Чорне море і поза Кавказ з Кузнецьким басейном, Уралом, Донбасом і Баку, імперія і система імперіялізму на цьому просторі, в яких вона формах не була, це смертельна небезпека так само для Варшави, Праги, Дарданелів і других.

Лиш поділ російської імперії на складові національної частини, розчленування цього кольосу може усунути небезпеку.

Блок балтійсько-чорноморський від Фінляндії через Польщу, Білорусь, Україну, Балкани до Грузії, незалежних держав в політичному і військовому союзі — єдина противага імперіялістичної Росії.

III.

Конкретизація

Спільний визвольний фронт усіх поневолених і загрожених большевицьким імперіялізмом народів. Це дасть: реальну силу для підваження ССР знутри, найсильніший політичний атут назовні, повну компромітацію большевицької системи в світі і спонуку до евентуального скорішого виступу аліантів.

Ми знаємо: децидуючу геополітичну ситуацію в питанні розчленування й ґрунтового усунення небезпеки російського імперіялізму, досвід і політика не вироблення 25-х років боротьби, вагу і силу українства, зв'язки і впливи і [бракує частини тексту] Схід Європи, Азія, теж не мало зроблено вже і на Балканах. Вони мають: Захід, вікно в Європу, світове значіння П[ольської] проблеми, патріотичний жертвенний народ. Злучення усіх сил й усіх можливостей дасть справжню реальну визвольну силу, яка дасть і нам, і їм кращу перспективу та допоможе їм з предмету, якого кров'ю торгують по всіх світових ярмарках — конференціях, двигнутись до ролі підмету — організатора нової політичної системи на сході Європи.

IV.

Заховати національну гідність, не вмішувати особистих справ. Зберегти строго всі вимоги конспірації.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 14. — Арк. 48. Копія, машинопис. Оубліковано: Сергійчук В. Український здвиг: Закерзоння. 1939—1947. — К., 2004. — С. 559—560.

№ 451. Міркування з приводу врегулювання польсько-українських стосунків

Імовірно, 1945 р.

**ДУМКИ В СПРАВІ УРЕГУЛЮВАННЯ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
ВІДНОСИН ТА В СПРАВІ ОРГАНІЗАЦІЇ СПІЛЬНОГО
ВИЗВОЛЬНОГО ФРОНТУ**

I.

Беручи під увагу сучасне положення українського й польського народів, стверджуємо, що польсько-українська ворожнеча й боротьба є шкідливі інтересам обох наших народів, а корисні тільки для наших ворогів-окупантів, перед тим німецько-гітлерівських, а тепер московсько-большевицьких імперіялістів. В теперішньому

положенні, під спільною московсько-більшевицькою окупацією, найглибший інтерес визвольної політики обох наших народів вимагає від нас спільного визвольного фронту проти спільного ворога-окупанта. По розгромі німецького імперіялізму, який гнобив і винищував наші народи, нашим святим обов'язком супроти наших народів і цілого культурного світу є з'єднати наші сили до боротьби проти большевицького імперіялізму, другого найстрашнішого ворога Польщі й України та взагалі свободолюбних народів.

II.

Тому від імені визвольних організацій обох наших народів (завляємо, погоджуємось, постановляємо):

1. Доложити всіх сил, щоби довести до замирення існуючі польсько-українські конфлікти й протидіяти активно всім намаганням підступної большевицької політики роз'єднати і поставити проти себе наші сили.

2. Нав'язати тісну співпрацю наших політичних і військових сил у спільній визвольній боротьбі на терені України й Польщі, на всьому просторі ССРСР і всіх інших країв, окупованих большевицькими імперіялістами, та [на] міжнародній світовій арені.

3. Положити всіх сил до організації й скріплення в якнайширших розмірах спільного визвольного фронту всіх народів, поневолених і загрожених московсько-більшевицьким імперіялізмом.

4. Будемо змагати до цього, щоби дотеперішня ненависть і ворожнеча між нашими народами минулася й обернулася в приязнь, щоби ця приязнь, створена в тяжких роках спільної неволі й спільної визвольної боротьби, стала основою приязні й тісної політичної співпраці наших народів в майбутньому, по здобутті вільних незалежних держав.

5. Найглибший інтерес України й Польщі та всіх інших народів Східної Європи від Фінляндії до Дарданелів і Туреччини, вимагає, щоби на просторі Східної Європи запанувала на місці московського імперіялізму, вічної загрози для всіх вільних народів, система незалежних національних держав, а на місці реакційної сталінської тотальної тиранії, система правдивого західно-європейського культурного демократичного ладу, опертого на засаді самовизначення народів і волі людських спільнот та одиниць.

6. У всіх взаєминах будемо шанувати існуючий під цю пору стан національних відносин на наших теренах. Висловлюємо надію, що спірне питання польсько-української границі буде вирішено в майбутньому між урядами польської та української держави дорогою приязного порозуміння.

Ми віримо, що з'єднання наших сил у спільному визвольному фронті причиниться дуже поважно до розбиття й ліквідації московсько-большевицької тюрми народів та вийде на добро й щастя наших народів та всього людства.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 10. — Арк. 104. Копія, машинопис. Опубліковано: Сергіїчук В. Український здвиг: Закерзоння. 1939—1947. — К., 2004. — С. 560–561.

№ 452. Вихідні положення для польсько-українських переговорів

Імовірно, 1945 р.

ВИХІДНІ ПОЗИЦІЇ (напрявні для розмов)

І. Наше становище до розмов з народами, поневоленими або загрозованими большевизмом, впливає із:

- а) нашої міжнародної визвольної-політичної концепції,
- б) із нашої розцінки реальних можливостей розвалу большевизму.

До а) Основу нашої концепції творять:

1. Ідея вільного і незалежного державного життя всіх народів на їх етнографічних територіях.

2. Ідея спільної революційно-визвольної боротьби всіх народів, поневолених або загрозованих большевизмом, під гаслом свободи народів та розвалу СРСР і перебудови Європи та підсоветської Азії на принципах державної незалежності кожного народу.

3. Ідея прогресивного соціального змісту боротьби згаданих народів як одного з наймогутніших рушіїв (побіч ідеї національно-політичного визволення) для підірвання мас до боротьби проти соціально-реакційної большевицької системи, — під гаслом свободи людини.

4. Ідея ліквідації всіх т. зв. другорядних фронтів, що впливатимуть із спірних справ між поодинокими народами та шукання злагоди і зв'язку тих справ на широкій площині спільної боротьби проти головного [...]ного ворога.

До б) В основу нашої розцінки реальних можливостей розвалу большевизму лежать:

1. Визнання шкідливості т. зв. інтервенційних концепцій, що розвалу большевизму ждуть тільки від зовнішніх сил, бо такі кон-

цепції демобілізують революційні сили всередині СРСР та зводять поневолені ним народи [до] ролі об'єкту в грі зовнішніх великодержавних чинників і прийняття їх вихідної позиції в змаганні [за] розвал большевизму, революційно-визвольної боротьби поневолених народів як основної передумови зарівно зниження большевизму, як також повстання і закріплення незалежних державних творів поодиноких поневолених зараз народів;

2. Визнання, що розвал большевизму можливий згідно при умові спільної революційно-визвольної боротьби всіх поневолених большевизмом народів у єдиному революційному фронті та що в виду того ліквідація нерозуміння між поодинокими народами цього бльоку це справа не тільки двох заінтересованих народів, але спільна справа всіх народів підсоветського комплексу.

II. В сучасний момент першим і основним завданням всіх поневолених і загрожених большевизмом та свободолюбивих народів являється мобілізація спільних революційно-визвольних сил всіх народів для боротьби з большевизмом. Приймаючи, що визволення та державна відбудова кожного народу можливі єдино завдяки спільній боротьбі всіх народів за розвал большевизму і основною передумою успіху являється ліквідація всіх спірних справ між поодинокими народами на площині і в аспекті спільного фронту боротьби проти одного ворога та в обличчі смертельної небезпеки, що грозить кожному народові від нього.

III. Передумова перемоги над московсько-большевицьким імперіалізмом є активна участь у спільному фронті боротьби проти нього народів українського і польського.

Оце твердження впливає з ось таких фактів:

1. Довговічна ворожнеча між обома народами уможлиблювала завжди розріст ворожих обом народам імперіалізмів Москви і Берліна, а передовсім причинилася до зросту сил московського імперіалізму, що в результаті приносило завжди поневолення України і Польщі.

2. Український і польський народи є найчисленнішими народами в комплексі середньої, південної, північної та східної Європи і підсоветської Азії і в сучасний момент виказують найбільшу життєву та національно-визвольну снагу й динаміку в їх боротьбі проти московського імперіалізму.

3. Зроблені досі спільні кроки, зокрема в умовах німецької окупації Польщі і України в напрямі ліквідації ворожнечі, порозуміння, та спільних акцій проти московсько-німецьких імперіалізмів, дали добрі наслідки, заохочують і зобов'язують до розбудови досі зробленого.

IV. Остаточна ліквідація спірних польсько-українських справ та спільний фронт в боротьбі проти більшевизму повинен опиратися на таких принципах:

1. Взаємне визнання обома народами веденої ними революційно-визвольної боротьби за власні держави, права на повну державну незалежність і визнання самої незалежності.

2. Спільне окреслення як противника — московсько-більшевицького імперіялізму і спільної цілі боротьби проти нього — отже його повний розвал, що має наслідки у взаємно обов'язуючих вимогах:

а) вести визвольну боротьбу проти більшевизму у найширшому спільному фронті народів всього підсоветського комплексу (південна, середня, північна та східна Європа і підсоветська Азія).

б) відкидати спроби хвилих, територіально обмежених договорів з московсько-більшевицьким імперіялізмом або з його спадкоємцями, що веде завжди до його відродження та зросту і нового поневолення інших народів.

3. Визнання, що передумовою перемоги в боротьбі проти більшевизму, отже і визволення українського і польського народів, є прогресивна політика і соціальна програма та визвольна концепція, базована на гаслах свободи народам і людині як найбільш прогресивних ідей сучасної доби і пос[нрзб.]лення як передумови повстання української і польської держав — політич[ну] і соціальну революцію має в цілому СССР і ведення по лінії цих вимог [нрзб.] ці серед обох народів та побудови співпраці між ними на тих принципах в широкій політичній площині не тільки порозуміння на відтинку мілітарної співдії обох народів.

4. Визнання офензивного характеру деяких протибільшевицьких об'єднань, а не дефензивних та територіально обмежених конструкцій із н[ині] існуючих ще держав, бо передумою їх існування являється якраз спільна боротьба за розвал більшевизму.

5. Визнання етнографічного принципу і права кожного народу на самоозначення за підставу налаштань добросусідських відносин між обома народами та намічення справи остаточного визначення кордонів між державами до вирішення їх незалежних урядів, вимагаючи водночас фізично-збро[йну] силу, як засіб для перерішення цієї справи, а включаючи, як напрямні для [нрзб.] поладнання принципи етнографічний і самозначення народів.

6. Обостороннє творення в сучасний момент атмосфери взаємної співпраці та проповідування її у власних масах, в парі з лікві-

дацією в [...]го (преса, література, агітація), що цю атмосферу могло б затроювати.

7. Визнання негайної кінченості якнайтіснішої співпраці між обома народами в сучасний момент в краю і за кордоном.

Опубліковано: Україна. Культурна спадщина, національна свідомість, державність. Україна у Другій світовій війні. Українсько-польські взаємини. — Львів, 2005. — С. 350–352.

№ 453. Зауваження щодо питання кордонів в українсько-польських переговорах

Імовірно, 1945 р.

Завваги до у[країнсько]-п[ольських] переговорів

Ми не повинні допустити питання кордонів до переговорів, мотивуючи тим, що в теперішню пору позитивна розв'язка неможлива; дискусія над настільки дразливим питанням може довести лиш до зайвого заогнення. Як довго обі нації, фактично поневолені, як довго розв'язка кордонного питання не є необхідне з огляду на практичні інтереси міждержавних взаємин, українці не підносять резендикації до Лемківщини, Надсяння і Холмщини і сподіються, що поляки так само поставляться до решти Західньої України.

Не треба боятися, що то питання залишається нерозв'язаним. Таких нерозв'язаних питань, зокрема територіяльних, є у світі безліч. Між Еквадором і Перу, Болівією, Чілі та Парагваєм є велетенські спірні простори, а все-таки ті держави співпрацюють лояльно в рамках Ліги Націй, Панамської Унії, УНО, виступаючи як союзники в обох світових війнах (за Чако), а в ХХ столітті знали лиш одну війну. Так само виступали як союзники, не зважаючи на нерозв'язані територіяльні конфлікти, Мадярщина і Румунія, Румунія і Болгарія, Болгарія і Туреччина, Греція і Сербія, Греція і Югославія і т. д.

Ті приклади вказують, що не раз приходиться довго толерувати нерозв'язані кордонні питання, якщо їхня розв'язка важка. На інших прикладах можна доказати, наскільки небезпечна похопна розв'язка таких питань. Тому залишим ту квадратуру кола на більш пригожий час та берімося до актуальних і можливих справ, політичних і військових, співпраці проти спільного ворога.

Ось важніші аргументи, якими можна протиставитися польським домаганням. Нема чого боятися проволоки в тих справах.

Правда, з одного боку, час працює проти нас, коли питання українсько-польського кордону дозріє до розв'язки на руїнах СРСР, положення польського лондонського правління скріпиться, мабуть, в більшому ступні, ніж наше, і воно диспонуватиме тоді готовими регулярними збройними силами, яких у нас нема. Зрештою (про це далі), годі рахувати на поважнішу уступку з польського боку.

Та, з другого боку, час працює і для нас. Виміна меншин проходить далі, наші милі «галіціюже» і розгосподаріються поволі над Одрою і Нісою і по кількох роках втратять охоту вертати на Україну, на нові небезпеки. Тоді польський стан «посядання» на Західній Україні стане таким історичним поняттям, як польські двори в Київщині.

Уважаю, що з огляду на поставу обох сторін, справжня розв'язка спору тепер неможлива. Ми не можемо зректися Західної України, поляки не хочуть, дарма, що саме тепер найбільш сприятлива хвилина для такої резигнації, з огляду на великі компенсати на заході, на поворот до Пястівських кордонів. Поділ Західної України не реальний, годі нам зректися Львова або Борислава, піти на лінію Боти чи Бартелімі.

Можливий хіба тактичний успіх одної сторони — себто видобуття від контрагента зобов'язання чи заяви, яку можна б вихіснувати при майбутній розв'язці питання. Польська дипломатія куди краще вироблена та зорієнтована, скорше ошукає нас, ніж дасться нам натягнути. Вона зуміє підсунути таку стилізацію, що потім інтерпретувала б її проти наших інтересів. Маневри польської дипломатії 1919 р. з українськими представниками (Кудриновський, Пилипчук) слід вважати осторогою.

Якщо б поляки і пішли на уступки, зуміють їх унешкідливити, чи то відповідною інтерпретацією, чи клявзулею «ребус сік стантібус» (якою можна повалити кожний невігідний договір). Нині годі найти не лиш мериторичну розв'язку, але і методу розв'язки. Національний принцип поляки відкидають, плебісцит відкинуть, певно, також — приймуть хіба з тактичних оглядів, надіючись ловити рибу в мутній воді (бо всі дотеперішні плебісцити, як Східна Прусія, Горішний Шлеськ, Стиря і Каринтія, Омпен і Мальмеді завели), або, щоб фальшиво інтерпретувати нашу згоду на плебісцит, чи просто заявляючи (як чехословацьке правління про Пітсбурську умову та югослов'янське про корфійську), що тут нема мови про ніякий міжнародний договір і тим самим про міжнародні зобов'язання, бо один з контрагентів не є і навіть не уважає себе правлінням — себто міжнародньооправним органом, здатним до підписування справжніх міжнародних договорів.

Нині ми «*beatі posedentes*» — міжнародне право за нами, УРСР визнана як суверен З[ахідної] У[країни] варшавським правлінням — єдиним визнаним правлінням Польщі. Кордони з 1939 р. такі самі історичні, як з 1772 р., ризький договір так само перекреслений, як берестейський.

Не маємо змоги поправити нашого, зрештою догідного правного становища супроти З[ахідної] У[країни], хіба можемо погіршити його. Тому мусимо оминати навіть дискусій на ту тему.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 11. — Арк. 105–108. Копія, машинопис.

№ 454. Вказівки щодо розмов, спрямованих на порозуміння з поляками

Імовірно, 1945 р.

ДУМКИ ДО РОЗМОВИ УКРАЇНЦЯ ЗІ СВОЇМ ДАВНІМ ШКІЛЬНИМ ТОВАРИШЕМ ПОЛЯКОМ

1. Ще раз прочитати «Вказівки для тих, які зустрічаються з поляками». Прочитати також протоколи з розмов з різних місцевостей, щоб запізнатись з темами, найчастіше порушуваними.

2. Може вийти теж т. зв. справа «Волині». Це питання ще мало розроблене в наших інструкціях. Вкоротці буде основне для цих цілей опрацьоване. Наразі вияснити коротко, що відповідальність за Польську трагедію на Волині несуть польські політичні керівні чинники, які цілою своєю політикою розбуджували в українських масах ненависть і жалобу відплати, які на упадку Польщі нічого не зробили, зі своєї сторони, щоби порозумілись з українцями, які крутили, відкладали цілими роками й торпедували всі пропозиції порозуміння і співпраці, які видвигали українські підпільні чинники, які в усіх своїх підпільних виданнях даліше проповідували імперіялістичну гнобительську політику супроти України, які в усіх розмовах, заграничних декляраціях і крайовій пресі відмовляли українцям права на свою державність і незалежність, які, керуючись такою політикою, пішли виразно на співпрацю зі совітською партизанкою проти інтересів українського і (свогого) народів, які разом зі совітською партизанкою перші розпочали широкий терор проти українців на Волині, які видавали своїм підпільним клітинам дозволи, навіть накази доносити на українців до гештапо і німецькими руками нищити українців, які допустили до цього, що поляки

записались масово до «зондердінств банщувів» та інших німецьких поліцій і в німецьких мундирах розпочали перші проти українців нечуваний терор, які для українців мали тільки ненависть, погорду «хлопе», «хаме», «на гак гайдамакув», які не потрапили за цілий час видати з-поміж себе ні одної, хоч би скромної спроби якоїсь людської розумної, гуманної, політичної розв'язки українського питання. У висліді була Волинь. З української сторони було і є противно. Усі українські політичні групи, навіть найбільш крайні, виявляли постійне бажання урегулювання польсько-українських відносин, видвигали позитивні, конструктивні проекти, ішли навіть на уступки і жертви, — та все даремно, бо польською політикою у відношенні до українців не керував розум чи доцільність, не говорячи вже про слухність і справедливість. Польською політикою у відношенні до українців завжди керувала вулиця зі своїми відомими настроями...

3. Краще, однак, наразі в такі питання не входить. Треба насамперед відновити і нав'язати дружній — товариський зв'язок. Треба здобути прихильність і довір'я, бо тільки між щирими людьми, які собі довіряють, можливі ближчі, щиріші розмови в таких дразливих справах.

4. Здобувши дружність, треба впливати (якщо шляхетний, вартісний характер) в напрямі поглиблення революційного наставлення до сучасної дійсності в цілому і до польського політичного світу.

Треба пам'ятати, що з керівними чинниками польського підпілля нам дуже важко домовитися в якій-небудь справі. Раз тому, що їхнє відношення до української справи крайньо імперіялістичне, якщо не офіційно, то скрито, другий раз тому, що вони супроти большевиків намагаються провадити вичікуючу, опортуністичну політику. А нам нема коли й неможливо чекати. Нас ситуація сама змушує до безпосередньої активної, напруженої боротьби. Та й розрахунки всі кажуть нам, що нема чого вичікувати й виглядати з неба «атомової бомби», бо вона сама спасення і визволення вам не принесе, якщо ми тепер своєю активною боротьбою і політикою не здобудемо собі відповідної позиції в протибольшевицькому таборі, якщо ми не здобудемо належно сильної позиції в Україні і ширшому укладі політичних сил на протибольшевицькому фронті. Тому нам не по дорозі з такою опортуністичною, зволікаючою політикою польського підпілля.

Нам треба шукати між поляками молодих, здорових революційних сил, готових насправді на здецидовану революційну боротьбу

і готових прийняти у відношенні до українців ідеалістичні мотиви приязні і справедливості, відкидаючи ненависть і імперіялізм.

Серед поляків таких сил дуже мало, майже не видно. Поляки не видали з-поміж себе ані таких, як українці Вакулинчук і Панас Матюшенко, що підняли повстання 1905 р. на кораблі «Потьомкін» і першу революцію в Росії, ані таких, як і ті українці, що 12 років пізніше підняли другу з черги, в Петербурзі, велику революцію (Волинський полк), чи тих українців, що в рядах російських революційних організацій громили через ціле одне століття російський царат. Поляки не вміли йти в революційній боротьбі з другими народами, ані не вміли їх провадити, ані не вміли йти разом з ними.

Але поляки вміли робити не раз героїчні власні повстання. І тепер є між поляками такі елементи, які здібні були б до такого крайнього зриву, хоч їхні верхи по кровавому досвіді Варшавського повстання хияються більше до зволікаючої і вичікувальної тактики. Нам, одначе, треба шукати між ними елементів більш здецидованих, які б не зволікаючи, не відтягаючи ішли б на боротьбу з большевицькою найманщиною, які були б скоріше здібні поліпшити нашу ідею спільного визвольного протибольшевицького фронту, всіх поневолених і загрожених большевизмом народів.

Тому приватними товариськими зв'язками належить просліджувати між поляками можливості такого революційного ставлення справи, належить піддержувати і розбуджувати революційні настрої і в дальшому належить навіть нашою ініціативою монтувати між ними наскрізь непримиримі відносно сучасної дійсності революційні групи, здібні піднятися на активну боротьбу проти ворога і здібні на самостійну політичну концепцію, хоч би наразі непопулярну серед польської вулиці, але концепцію єдино правильну й велику, концепцію нової східної польської політики, опертої на повному визнанні натуральних прав українського і других народів, в тій свідомості, що єдино така концепція є справедлива, моральна і шляхетна, і що єдино така концепція є розумна і доцільна, бо тільки вона забезпечить тривалу безпеку Польщі зі сторони Москви, коли повстануть на місце московської тюрми народів самостійні держави і тільки вона уможливить Польщі відограти на Сході певну роль, може, і дуже велику, в новому не імперіялістичному розумінні, якщо Польща на таку політику здобудеться. Інша політика допровадить Польщу завжди до таких вислідів, як Хмельниччина, Гайдамаччина і Волинь, і допровадить завжди польський народ до безцільних жертв, до неволі, ще й до ганьби імперіялістичного загартництва, всіми відкиненого, осудженого і погордженого.

Тому, ще раз кажучи, нашими приватними знакомостями мусимо підготовляти серед поляків відповідний ґрунт.

Слава Україні!

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 12. — Арк. 109. Копія, машинопис.

№ 455. Інструкція для пропагандистів українського підпілля про ставлення до польського населення

Імовірно, 1945 р.

В боротьбі проти кремлівських поневолювачів єднаються в єдиний фронт всі поневолені народи!

Матеріали для гутірок

1. Польські справи:

Від хвилини, коли пол[ьські] імперіялісти посягнули по укр[аїнській] землі, між обома народами заіснували напружені відносини, які продовж цілої історії степенувались поза малими виїмками, де оба народи, розуміючи спільну загрозу, виступали разом. Причиною боротьби були завжди поляки. Ми тільки оборонялись або відплачували, простягали руку до згоди, яку поляки легкодушно відкидали, вважаючи ці намагання нашою слабкістю. Така постава пол[ьського] народу в ніякому разі не є зумовлена його національними інтересами, бо український нарід ніколи не відмовляв полякам права на власну державу на їх етнографічних землях та завжди бажав і бажає згоди з польським народом. України в Польщі будувати не думаємо і проганяти пол[ьського] мирного населення з укр[аїнських] земель не хочемо, хоч сил в нас на це стане і хоч більшовики не раз зверталися та провокували нас до виступу проти поляків. Не робимо того тому, бо знаємо, що це не принесе нам ніякого хісну і справи нашої не вирішить, бо обидва наші народи залишаються даліше в сталінському ярмі, хоча б в Україні не було поляків, а в Польщі українців, а передусім тому, що не підемо назустріч бажанням Сталіна, що хоче розграничити оба народи хінським муром (стислі етнографічні кордони, обсажені з обох боків комуністами), і тим утруднювати спільні контакти та не допустити до порозуміння.

Український нарід гарантує пол[ьській] меншині на наших землях повну свободу розвитку, і укр[аїнська] держава ніколи не буде пригнічувати і тероризувати пол[ьських] громадян.

Пол[ьський] терор, в сучасний момент, проти укр[аїнського] народу, нічого не помагає Польщі, якій так само, як і нам, смертельно загрожують червоні імперіялісти, а навпаки — іде на користь оцим імперіялістам і шкодить пол[ьським] національним інтересам. Як показав історичний досвід, Польща може вдержатися як самостійна держава тільки при умові існування України, а ніколи при боці більшовиків. Якщо Польща не покине власного імперіялізму та не нав'яже співпраці з усіма сусідами, а передусім з Україною, то завжди дістанеться під впливи або неволю одного з своїх сусідів: Москви або Берліна, залежно від того, хто в даному моменті буде сильніший. І тільки в союзі всіх поневолених народів сходу, до яких також належить Польща, лежить забезпечення тих народів проти Берліна і Москви. Вістря своєї боротьби поляки мусять спрямувати проти більшовиків, а не проти мирного укр[аїнського] населення, бо інакше переконаються на власній шкурі, як виглядатиме на практиці «самостійна» Польща при боці більшовиків. Радимо полякам поцікавитись тим, як «усамостіював» Сталін укр[аїнський] народ продовж 20-ти років і скільки жертв (голод в 33 р., Соловки, Сибір і т. д.) вона нас коштувала. Зрештою, поляки мають вже і з свого життя добрі приклади (Катинь, арештування, вивози пол[ьських] патріотів, винищування пол[ьських] самостійників, при помочі викидків свого народу, братовбивча війна, викликана більшовиками). Хто ж тут винен? Хиба не українці!

Ми боротьби проти польського народу не ведемо, кожного тому, що він поляк, не вбиваємо, але боронити себе перед знищенням ми будемо. Ми чейже не можемо погоджуватись з позбавленням нас права на самостійність, прийняттям на себе ярма тому, що пол[ьські] шовіністи уважають нас за меншеартний народ, призначений на поневолювання москалями і ними. Якщо при тому впадуть невинні, то відповідальність хай несуть ці, що провокують наші виступи. Пол[ьському] мирному населенню зараз немає потреби покидати свої оселі з боязні перед українцями, бо йому нічого злого не станеться. Хай воно дальше сміло задержується на своїх місцях. Ще не було випадку, щоб укр[аїнські] повстанці тероризували мирне польське населення — це можуть підтвердити поляки, яких ми відвідували зо зброєю в руках, і ті всі, яких ми, як невинних (не-терористів або вислужників НКВД), звільнили.

Справи кордонів не вирішимо боївками, ані переселюванням. Кордони устійнюються миром, а не війною, і це зроблять дійсні

пол[ьський] і укр[аїнський] уряди обох самостійних держав, а не теперішні агентури Москви з осідком в Любліні чи Києві, які стараються всупереч бажанням власних народів прилучити наші території до Москви. В час теперішньої війни наші взаємини набрали особливого загострення. Поляки, не розуміючи, що оба окупанти готовлять одному і другому народам поневолювання, завжди їм вислуговувались проти нас і помагали їм нищити свого природнього союзника. Прийшло до сумних випадків на Волині, Галичині, Посянню, Лемківщині та Холмщині. Де причина цього? Починаючи з від 42 р. пол[ьські] боївки винищують укр[аїнську] інтелігенцію на Холмщині, а після на Галичині. В 43 р., коли укр[аїнський] нарід, доведений до краю терором нім[ецьких] окупантів та більшев[ицьких] партизан, перейшов на Волині і Поліссі до збройної самооборони власного життя і майна, пол[ьські] поміщики, колоністи та інші віддали себе всеціло до послуг нім[ецьким] загарбникам та большевицьким бандитам. Пол[ьські] колонії на Волині стали опірними пунктами больш[евицьких] партизан, де вони діставали приміщення, харчі, інформації і де спільно організувалися напади на укр[аїнські] села. Значить: місцеві поляки-шовіністи побоювались, щоб припадково укр[аїнське] мирне населення не врятувало себе перед знищенням і перешкодило їхнім загарбницьким планам. А в корінній Польщі зорганізовано, на пропозицію німців, 4 000 зондердінсту для поборювання груп УПА тоді, коли вони взагалі не чіпали пол[ьського] населення. Всі заходи дійти до порозуміння з пол[ьськими] колоністами не вдалися. Поляки, замість іти в парі з нами проти німців, кинули клич: *«ренкома гестапо ніщиць україньцув»* і совісно його здійснювали. Пол[ьські] урядники, зондердінсти, баншуци, фольксдойчі доносили на українців, виловлювали і розстрілювали укр[аїнських] самостійників, палили та грабували укр[аїнські] села. А тепер, коли оба народи поневолили большевики, певна частина пол[ьського] народу продовжує далі свою агентурну роботу і воює проти нас тими самими методами. В акціях проти українців, крім міліцій, беруть участь поляки-селяни з довколичних сіл, навіть пол[ьські] самостійники акісти. Тоді ми були змушені застосувати караючі і відплатні акції. Це переконало поляків, що жертви з того приводу йдуть в користь обом окупантам, послаблюють фронт поневоленних народів і помагають тим самим приборати стисліше до рук оба народи.

Нарешті і між поляками з'явилась певна частина, що зуміла перебороти шовінізм, і яка вже не дає вже більше змоги оку-

пантові використовувати засади «діли і пануй». Вони зрозуміли, що ми разом стогнемо в одній неволі, що одна рука червоного сатрапа з Кремля придавлює однаково оба національні організми — і вирішили, що з нами і можна (як переконались) знайти спільну мову. Сьогодні є вже багато поляків, що говорять з нами, що *спиняють безглуздий терор, бажають співпраці в боротьбі з большевиками, і таким ми щиро подаємо руку згоди*. Інша річ, що на практиці не раз ще дійде до дрібних непорозумінь, але це вже нашого зближення не порушить; обі сторони доложать і докладають всіх зусиль, щоб ті негативні явища в зародку ліквідувати. Це й зрозуміло, що по століттях ворожнечі з місця вповні не вдасться цього виминувати, тим більше що поляки поділені на комуністів і самостійників і тільки останні бажають з нами співпраці. Це, що вже досі у тому відношенні осягнуто, є великим успіхом обох сторін. Всі непорозуміння приватного і політ[ичного] характеру мусять бути полагоджені нами без ніяких посторонніх чинників, які хотіли б виступати в ролі суддів справедливості. Ведення політики (вроді заключування договорів, союзів і т. д.), роблене на власну руку, низам *строго заборонено*, бо могло ввести хаос, а навіть небажані ферменти. До цього є уповноважені люди, які в тому напрямі працюють. Справи цивільного (приватного) характеру повинні вирішувати поважні представники обох сторін, що пічнуть свою діяльність тоді, коли зайде потреба мирного полагодження непорозумінь. До тих справ заборонено вмішувати політику, кликати відділи і т. д. Зрозуміло, що нав'язування співпраці завдає труднощів обом сторонам: полякам важко визнати нас за рівних партнерів і визбутись своїх імперіялістичних мрій, а нам не легко забути жорстоку підпольську дійсність. Одначе небезпека большевизму з її катастрофальними наслідками, що повисла над всіма поневоленими народами ССРСР, є завелика, щоб пам'ятати і вирівнювати нам давні порахунки. *Оба народи у спілці з іншими поневоленими народами мусять спрямувати всі свої сили на розгромлення большевизму*, скріплювати та пропагувати спільний фронт поневолених народів. У визвольній справі мусимо руководитися не вузькоглядним шовінізмом, не серцем, а доцільністю і політичним розумом і все останньому підпорядковувати. Коли ми тепер з'єдинимось і порозуміємось в боротьбі проти спільного ворога, то важко буде нас розділити і порізнити тоді, коли по побіді рішатимем свої сусідські справи.

Якщо ми не рухаємо давних справ, то не значить, що ми дамо себе безкарно винищувати і будемо всюди поступатися. Проти-

вно. Проти всіх акцій, напрямлених на наше знищення, ми виступаємо навіть тоді, коли противник має чисельну перевагу. Відплатні акції дозволені тільки за апробатою вищих чинників. Тому не рухаємо пол[ьських] міліцій, які не тероризують укр[аїнського] населення, не проганяємо мирного пол[ьського] населення, яке мешкає в нашому оточенні, хоч як нас большевики до того провокують. Вони аж занадто добре знають, що порозуміння поневоленіх народів між собою для них дуже загрозна річ і тому вживуть всіх заходів, щоб такі намагання розбити з місця. Але це вже їм не вдасться. Поневолені народи знають, що єдність в боротьбі проти большевиків — це одинока можливість позбутися важкої неволі. Хто підриває чи охолоджує взаємини, цей діє (хоч би не свідомо!) на користь большевиків. Вони дуже радо піддержали нас в боротьбі проти АК. Противно, вони хотіли б, щоб пол[ьські] і укр[аїнські] самостійники безнастанно себе знищували, а вони хитро регулювали б відношення сил по обох боках (б'ють сильніше упісти — треба допомогти акістам: і противно). І так, коли поляки билися з українцями, то большевики завжди задержували роллю неутрального.

Щоб закріпити наші сусідські взаємини і переконати всіх недовірчивих про можливість спільної роботи — треба належно поводитися з усіма чужими людьми (передовсім жовнірами АК), що попали в наші руки. Всіх незнаних людей належить придержати, добре нагодувати, нічого не випитувати і зголосити до району, який перший з низу може полагоджувати такі справи. *В ніякому разі не дозволено нижчим чинникам ліквідувати когось на місці під карою смерті.* Чужу людину (по провірці), якщо вона не є донощиком чи енкаведистом, — треба звільнити. Вона має стати в своєму оточенні нашим пропагандистом та ширити тут нашу ідею.
[...]

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 11. — Арк. 212–214. Копія, машинопис.

№ 456. Витяг із листа Володимира Горбового¹ про польсько-українські переговори
30 жовтня 1945 р.

УРИВКИ З ЛИСТА

Бувало до Пр[овідника]² з 30.10.1945 р.

...Ще в 1944 р. намагався порозуміти з чехами, але безуспішно. Весною 1945 почали вестися переговори з АК, а посередньо навіть з польським правлінням в Лондоні. Я був виготовив проект договору між УГВР і польським Лондоном, що брав під увагу статус кво, ненапад, а навіть співпрацю та об'єднання поневолених Москвою народів. Краєвий провід АК був би, може, навіть склонний ту річ формально сфіналізувати, але політичні польські чинники, а головно їх Лондон, як я вспів висондувати, такого пакту заключити не хотіли і з тим, до часу мого виїзду з Краю, зволікали. На польським відтинку взагалі було так, що з приходом совітів в літі 1944 р. на західні землі наша переселенча акція устала. Впрочім, була вона тоді вже недоцільна, бо її започаткувала Москва, з якою не було потреби солідаризувати зовнішньо. Поляки, однак, ту акцію зі свого боку посилили і почали атакувати всі наші землі під Польщею. В 1944 р., а головно 1945 р. мордували вони організованим порядком в околу 80 наших громадах, палили або спалили околу 50 наших сіл, а рабували скрізь. Весною ц[ього] р[оку] АК здержала зі свого боку ту акцію, а нашим противником остали лише ті банди, що діяли будьто самочинно, будьто з ініціятиви совітофільських чинників. Доручене з рамени нашого Проводу зорганізування самооборони здійснено вповні весною 1945 р., і від того часу поважних втрат ми не мали. Наші відділи в тому часі в нічому не залягали і, як я сам бачив, наші землі поголовно очистили по селах з польського елементу, а в деяких полосах (Равщина, Любачівщина і ін.) діяла виключно укр[аїнська] влада. Коротко, поляками ведена до того часу переселенча акція великого хісну не принесла.

Карта змінилася, як у початках вересня ц[ього] р[оку] польське правління кинуло на наші землі 3 дивізії свого війська, яке започаткувало явне, безоглядне очищування терену з наших елементів. Я був тоді у Валяві, яку першу до 2 годин викинено з її садиб. Ту акцію ведуть дальше. Місцями йдуть бої. Очищені оселі пішли з димом.

¹ Володимир Горбовий (1898—1984) — діяч ОУН, один із учасників переговорів із поляками.

² Імовірно, лист адресований Степанові Бандері.

Не знаю лише, чи це відповідає духові порозуміння з АК, з якою я сам тепер не балакав.

...Дня 18.12. ц[ього] р[оку] зложив я в британській і американській амбасаді у Варшаві меморіяли про відносини на наших землях під Польщею. Зміст був того рода, що по куртуазійнім вступі я навів короткий історичний розвій подій в рр. 1917—45. Тяжкі умовини нашого життя за часів окупацій німців, які той терор ще скріпили. Дальше навів я обширно факти. Підчеркнув я, що ми не хочемо опускати земель наших предків і до СССР не підемо. Не має український народ ніякого зрозуміння ні для системи, ні для ідеї комунізму чи колективізму, бо ми є з крови і кости індивідуалісти, що визнаємо свободу слова і переконань, плакаємо культ сконсолідованого родинного життя і стоїмо на становищі приватної власности. Хочемо негайного провірення тих справ на місці через спец[іальну] комісію, при співучасті представника укр[аїнського] громадянства. Проволока і допущення до довершених фактів не зможе ніяк винагородити шкоди. Якщо в тім напрямі не зможуть нічого вдіяти, хай дадуть нам змогу виїхати там, де дійсно народи і поодинокі громадяни чуються вільними і їх свобідне існування є як слід забезпечене. Особисто говорив я з секретарем для політичних справ при британській амбасаді м[істе]р Массей. Він заявив мені, що той меморіал перешле своєму правлінню, а кроки підприняти зможуть згідно з вказівками Лондону. Їх ті справи інтересують і дивуються, що я був першим, який на варшавському ґрунті їх про ті справи інформував. При тій нагоді я досить обширно з'ясував йому усно наше положення взагалі. Крім приємної міни, запримітив я у них певну слабість чи пак резерву у відношенні до совітів, яких вони нашою справою дразнити тепер не будуть, а предложений меморіал зложуть поки що «ад акта».

В тім часі говорив я також з польськими представниками ППС (Жулавского) і «людовців» (Міколайчика). Вони політично орієнтуються на Москву, до влади думають дійти дорогою еволюції весною 1946 р. і на скорий зудар між совітами і аліянтами не числять. В зв'язку з майбутніми виборами британський амбасадор відвідав у Кракові Жулавского і Вітоса. Тепер найсильнішим у них є табор Міколайчика (заступник Вітоса). Доволі на силах впала і далі паде АК чи НСЗ разом з лондонською групою, а найсильніший є табор комуністів і комунізуючих (ППР — ППС — СД). Тепер поляки з нами в'язатися не можуть, але зв'язок був би побажаний. Думають вони відновити колись започатковану унійну концепцію. Унію мали би творити поляки, словаки, мадяри, румини, югославці, а по розвалі

СССР також українці. Поляки назагал говорять досить відважно, але для нас не дуже цікаво. Офіційне їх життя в Краю очолюють малі люде, експоненти Москви. Берут — по прізвищі сі, Осубка — з часів його діяльності в комуністичній партії Польщі, Рутковські, Моравські, дрібний варшавський кооператор з ППС, а маршал Роля-Жимерські (прибране прізвище), б[увший] підполковник П. В., засуджений за зловживання перед війною на 3 роки тюрми і zdeградований.

[...]

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 9. — Арк. 102–103. Копія, машинопис. Опубліковано: Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2001. — Т. 26: Українська Головна Визвольна Рада. Книга четверта. — С. 411–414.

№ 457. Зауваження щодо можливих переговорів із поляками
18 листопада 1945 р.

ЗАВВАГИ В СПРАВІ ПЕРЕГОВОРІВ З ПОЛЯКАМИ

Уривки з одного листа¹

Нам варто би з поляками фактично зговоритися, то ж у розмовах слід на перший плян висунути позитивні для зговорення моменти, те, що нас лучить. А щойно договорившись про те, що для нас, обох сторін зговорення й далеко йдуче порозуміння доцільне, потрібне й корисне, переходити до порушування й ставлення передумов у тих справах, які нас ділять і стоять на перешкоді до згоди. Коли ж з нашого боку є такий спосіб ведення розмов, що насамперед видвигаються вимоги нових змін у практичній поставі другої сторони як саму передумову приступлення до пертракцій, а потім, у висліді такого покермування розмовою, взагалі не доходить до балачок про позитивні речі, властивий зміст переговорів, тоді може повставати враження, що нам не йде про той позитивний ефект, певне зближення, узгіднення чи співдіяння, тільки про осягнення тої зміни, чи уступства з другої сторони, які ми видвигаємо як передумови. Це, з одної сторони, не зближує нас до успішного висліду переговорів, тільки осла-

¹ Можливо, автором листа є Степан Бандера. Схожу інформацію містить його лист до Романа Шухевича. Див. російськомовну копію листа: ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 42. — Арк. 1–22.

блює ті течії, з другої сторони, які хочуть довести до порозуміння. З другого боку, перекрій переговорів, який виявляється у такому частинному замкненню чи перерванню розмов, дає односторонній, невірний образ нашої постанови чи підходу до спроби договоритися.

Друга категорія моїх завважень відноситься до способу реферування наших внутрішніх справ у переведених розмовах. Треба приймати за вихідну, що саме той партнер є і повинен бути достаточо зорієнтований і в нашому історичному розвоєвому процесі, і в теперішній українській політиці та в укладі сил, як теж і в тому, з ким має до діла. Супроти того партнера немає ані потреби, ані обов'язку політичної саморекомендації. Вони напевно мають досить всесторонні відомості, зокрема з краю. Коли ж мають сумніви щодо нової поширеної фірми, а притому знають солідність старої фірми і воліли би з нею говорити, побоюючись, що висування нової фірми, яка не має ще виробленої марки, може походити з нашого пляну держатися в резерві та не апробувати, згл[ядно] не поперти достаточо зговорення, або пізніше відкинути його, то замість переконувати їх про поважність і солідність фірми шляхом ширшої інтерпретації історичного розвитку, краще поставити справу ясно, що можуть говорити зі старою фірмою і від неї одержати офіційні потвердження, що вона стоїть з новою фірмою та респектує, згл[ядно] попирає її зобов'язання і політику. Широке насвітлювання наших внутрішніх справ у даному випадку, ще й з нашої ініціативи — лишнє. Коли ж друга старалася спрямовувати розмову на ті тори, то не треба на те йти. Бо якщо вона висуває питання такого характеру, що дійсно не йде про засягнення чи доповнення інформацій про нас, тоді вистачить коротко і річево висвітлити дану квестію, не вдаючися у розтрясування хоч би загальновідомих внутрішніх українських справ. Повздержливість в тому напрямі завсіди виходить у таких випадках нам на користь і дає про нас краще свідоцтво.

Коли ж би знова друга сторона висувала такі питання, які дають висказувати сумніви щодо нашого управління, сили і т. п., а істотною причиною такої тактики ведення розмов не було би недостаточне поінформування, тільки намір обнизити нашу «ціну» як партнера пертракцій, тоді немає смислу вдаватися з ними в дискусії, а краще у конкретній формі давати відповідь у тому смислі, а якщо вони мають сумніви відносно нас, то чому мали би з нами говорити, а ми з ними. Для тактики розмов з тим партнером рішаюче значення має той факт, що він напевно достаточо поінформований про нас і про наш внутрішній розклад сил. Отже, коли хоче

серйозно говорити й домовитися до співділання з нашою стороною, тоді говоритиме з ними і серйозно.

Коли ж йому йде про гру дипломатичну, про створення певної політичної омани, викликання певного враження, тоді буде шукати собі передусім легкого партнера. Нам нема смислу входити в таку гру й давати йому змогу чи підставу творити політичний блеф на наш рахунок. Отже, перше завдання в таких розмовах — це зорієнтувати, чи і наскільки друга сторона має «поважні наміри».

Дальше треба старатися уже самими розмовами вплинути на те, щоб інтерес до справи, порозуміння, бажання його, оцінка реальної потреби та можливості, завдяки нашій позитивній поставі до справи, зростали й опановували другу сторону. Тому обов'язково треба старатися, щоби позитивна частина змісту переговорів, спрямована на потреби й цілі майбутнього, усе була на порядку дня розмов і по змозі домінувала.

Щодо нашого властивого підходу до справи зговорення з поляками, то він повинен бути серйозний і дійсно позитивний. Довести до порозуміння і співділання з ними — це актуально важна проблема, що займає поважне місце в цілій нашій визв[ольній] концепції та в теперішній лінії політики. Теж встановлення узгідненого полюбовного способу розв'язання спільних квестій й зліквідування потенціального стану війни між нами, це важна справа для майбутнього. Хоч вона справи остаточно не розв'язує, але витворює іншу здоровішу й зручнішу початкову ситуацію в новій констеляції.

Дальше маловажною річчю те, що друга сторона у висліді розвитку останнього стану її справи тепер є більше податлива на раціональне й політ[ичне] здорове уложення відносин поміж нами. Отже, й час відповідний на зговорення, тому треба підходити нам до справи серйозно, якщо тільки те саме буде з другої сторони.

Уважаю за нежиттєздатні і політично непридатні такі проекти обостороннього усталення відношення поміж нами і ними, як тільки протоколів-конклюдій з переведенням пертракцій, які промовчують ту вічну спірну справу поміж нами і ними, яка від довшого часу мала домінуючий вплив на наші взаємини і яка, не враховуючи її об'єктивного змісту, стала глибоким політичним комплексом і догмою [у] політ[ичному] думанню обох сторін. Такої справи не можна ані обійти, ані промовчати у якомусь політичному акті, який мав би унапрямувати чи оформлювати взаємини поміж нами. Кожний договір поміж нами і ними, позбавлений хоч би найзагальнішої розв'язки тої проблеми, може бути тільки вступним кроком психологічної підготовки, пропагандивним потягненням

чи звичайною політичною фікцією. Зокрема тоді він буде фікцією, коли обі сторони, попри всі договороення, дальше голоситимуть і серед своїх мас пропагуватимуть дотогочасну свою максимальну програму — вимогу в тій справі, що є по змісту проголошуванням війни другій стороні (беручи під увагу становище її).

Така фікція порозуміння не може лягти в основу поважної концепції, може бути тільки інструментом масової політичної тактики і дипломатичної гри. Можливо, що друга сторона пішла б досить радо на того рода розв'язку і заключення пакту, з промовченням відомої спільної справи. Зате нам неможливо і не вільно на те йти. Для нас вистачає, якщо не часовий дипломатичний маневр, то у всякому разі часова розв'язка, вдержувана до того моменту, коли вони звільняться із теперішнього лиха. Їм доцільно, щоби справа тоді станула відкритою, коли вони будуть мати вільні руки і вільні сили на те, щоби вимусити переведення їхньої максимальної програми. А це дуже правдоподібно може стати їм можливим тоді, як ми будемо щойно в половині нашої траси, а вони на меті. Як ми будемо мати усі сили заняті на другому відтинку, будемо їх прикривати. Така калькуляція найбільше правдоподібна у того партнера, який відзначається надзвичайно сильним уподобанням до повторювання своїх історичних взорів і плянів, включно з евідентно шкідливими налогами. Їм треба, щоби вони могли під правно-формальним оглядом виправдувати чи хоча б викручувати політику насилля чи віроломства у світлі міжнароднього права. Теж можуть вони згори враховувати різні укриті закарлючки, як ось напр[иклад], таку інтерпертацію, що ми, заключивши пакт з офіційним урядом репрезентантом не руху, тільки міжнародньо-правної одиниці держави, саме тої, яку він репрезентує, не зробивши жодного застереження, тим самим визнали всі атрибути й означеня даної держ[авно]-правної одиниці.

Нам іде про поважне порозуміння, яке лягло б в основу реального політичного співдіяння і взаїмного скріплювання тепер, у сучасному стані, як теж давало би певну платформу перших зрубів нового ладу.

Для такого конечно потрібне відважне поставлення справи з обох сторін, ведення атмосфери психологічного відпруження і знайдення принайменше загальникової формули розв'язання спільного питання, формули, на яку би погодилися, визнали і прийняли обі сторони. Очевидно, тим краще, чим точніша, конкретніша буде та формула поладнання справи. Та оскільки не дасться досягнути порозуміння у далекойдучому прецизуванні, то треба попристати на загальникову, яка недвозначно окреслювала би саму засаду обосторонної визнаної розв'язки.

Мінімальний постулат, щоби обі сторони зобов'язуюче прийняли засаду, що спірні моменти у даній справі будуть остаточно поладнані мирним порядком поміж обома державами, без ужиття військового і політичного насилля і без уводження доконаних фактів одною стороною в той час, коли друга сторона буде зав'язана боротьбою на іншому фронті. А спосіб поладнання справи має базуватися на плятформі і в дусі засади самоозначення народів.

Максимальний постулат, щоби друга сторона також зобов'язуюче погодилася на етнографічний принцип у нашому розумінні, певно буде відкинений другою стороною, яка протиставить тому свій принцип, чи то історичний, чи непорушності передвоєнного стану. Тому, що з обох сторін є штивне обстоювання свого становища, в гру входять різні моменти, м[іж] ін[шим] внутрішньо-політичної натури, як теж непорушності принципу зов[нішньої] політики з другої сторони, нема виглядів на те, щоби при дотогочасному ведені переговорів дійшло до вартісного порозуміння, щоби друга сторона станула на нашому становищі. Тож було би вказано шукати нової формули. Мабуть, нам було би зручно вийти з ініціативою в напрямі компромісу і висунути таку формулу, яка була би по формі нашою уступкою, але по суті запевняла нам досягнення найважливішого, а до того другій стороні було би трудно й дуже незручно протиставлятися їй. Я особисто вважаю можливе і приємливе, щоби ми на місце етнографічного принципу поставили принцип свободнього державно-політичного самоозначення автохтонного населення спірних теренів. Цей принцип має загальне визнання у цілому політичному світі, та протиставлятися йому буде для другої сторони дуже незручно. Якщо вона це робила би, то поставила б себе у невідгудну, трудно до оборони, позицію. Зате етнографічний принцип, як такий, в міжнародньому політичному світі не має загальновизнаного права горожанства, і в більшості з ним не рахуються. Для нас, по суті, різниця не дуже велика, бо принцип державного самоозначення населення, добре переведений, дасть нам те, що потрібно. (В обговорюванні цієї справи таке моє ставлення нашло спротив з боку Волод[имира]¹. Треба нам буде цю справу взяти під розвагу і вирішити її.)

Очевидно, що таке «уступство» нам був би змисл робити не відразу, тільки в тягу переговорів, як цю середину, на яку мали би погодитися обі сторони. При тому треба би ще вирішити питання евентуального уведення клявзулі про невизнання тих насильних

¹ Псевдонім Миколи Лебеда.

переселень, які переводять у міжчасі окупаційні згл[ядно] агентурні уряди. Це важна для нас справа. По-мойому, процес переселювання, взятий як цілість, для нас є некорисний. Бо виселення чужого елемента з наших земель не змінює засадничо їхнього характеру ані під політичним, ані під етнографічним оглядом, а консеквентно переведений, дуже значно й радикально пересуває нашу етнографічну границю і раз на все забирає нам поважний шмат землі і то за ніщо. Теж з того приводу не можна нам доцільно позитивних доконаних фактів не нарушувати, їх тихо апробувати, а оспорювати тільки негативні. Але базуватися на тому важко, тим більше, що в основі діяння обох сторін лежить засада не визнання правовости діяння урядів чужих агентур.

Інші обстоюють думку, що цілість переселення корисна для нас тому, що остаточно усуває з великої частини зах[ідних] земель польський елемент, який осягнув уже загрозливо-високий процент і становить вічний прецедент для польський претензій.

18.XI.1945.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 11. — Арк. 102–104. Копія, машинопис.

№ 458. Інструкція із застереженнями щодо можливих зловживань у співпраці з поляками

16 грудня 1945 р.

ІНСТРУКЦІЯ

Виявилось, що в багатьох випадках міліція та інші поляки використовують наше прихильне ставлення до польського самостійницького протибольшевицького табору до того, що під маскою прихильних українцям польських незалежників, ворогів большевизму збирають між українцями розвідочні інформації і передають большевицькому УБП.

Трапляються також такі українці, які під заслоною виконування нашої акції спільного фронту з польським незалежницьким табором роблять собі різні підозрілі знайомства, п'ятики і т[ому] п[одібне] та дають цією дорогою свідомо або несвідомо матеріал ворожій розвідці.

Пригадується, отже, що наші інструкції наказують шукати стичности і зв'язків та зближення з польськими незалежницькими кругами, наставленими ворожо до большевиків, з'єднувати їх для нас, піддержувати всіма засобами їхнє протибольшевицьке наставлення та

активізувати їхню боротьбу на цьому відтинку, але не вільно підтягати під розуміння цієї акції компромітуючих п'ятик, не відповідального «братання» з різним шумовинням і т[ому] п[одібне]. Треба відділити виразно політичну акцію від невільного і шкідливого упідлювання. Треба також дуже уважати на те, щоби не попасти на провокацію, безпосередню чи посередню (роздобування розвідного матеріялу) в цілості цієї акції. На це зверталось вже багато разів увагу. Тепер, однак, в зв'язку з тим, що УБП розбудовує щораз сильніше натиск на українському відтинкові, треба окремих засобів обережності.

Постій, 16.XII.1945 р.

Слава Україні!

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 13. — Арк. 47. Копія, машинопис.

№ 459. Міркування представника українського підпілля про українсько-польський кордон

9 січня 1946 р.

В[исокоповажному] п[ану] П. Татар

На Ваше бажання вияснити наше становище до справи границь України і Польщі відповідаємо:

Справу цю найкраще в подробицях можуть вияснити компетентні до цього представники нашого підпільного проводу на конференції з представниками Вашого підпільного проводу. Було б побажаним, щоб така конференція скоро відбулася.

Наразі подаємо Вам відпис тексту проекту в справі урегулювання всіх польсько-українських справ, який був предложений нашими представниками на одній з конференцій делегатам польських підпільних організацій.

У цьому проекті в пункті 6-му знаходиться чистинно вияснення бажаної Вами справи¹.

Остаємо з побажанням і революційним привітом та бажаємо здійснення Ваших змагань!

Слава!

Постій, дня 9.1.1946 р.

Світ

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 37. — Арк. 92. Копія, машинопис.

¹ Згаданий у документі проект не виявлений.

№ 460. Інструкція щодо проведення рейдів та політичної пропаганди серед польського населення

20 вересня 1946 р.

З. Савченко

Постій, дня 20.9.1946 р.

**РЕЙДИ І ПОЛІТИЧНО-ПРОПАГАНДИВНА
РОБОТА СЕРЕД ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ**

«...Українська Повстанча Армія — це найбільш дисциплінована армія, яку я коли небув бачив. Я питав сотні людей: поляків, словаків, жидів, і всі вони твердили, що українські повстанці ніколи і нічого не забрали силою, що не було випадку крадіжжі ані грабежу, що вони воюють тільки проти большевицької партії, а не проти населення...»

Такі повідомлення подали кореспонденти англійських та американських газет («Таймс скечмен», «Нью Йорк Геральд Трібюн» і інші) в час і по рейді наших відділів по території Словаччини в квітні цього року. А ось як оцінює цей рейд і нашу боротьбу взагалі Закордонне представництво УГВР:

«Є в житті народу неповторні моменти його найвищого підйому, й цей момент устанавлює і переживаєте сьогодні Ви...»

Наша героїчна боротьба зрушила від кількох місяців мовчанку закордонну. Нею почали цікавитися. Її почали цінити. Лупків став центром заінтересування світа. Ви створили вікно в Європу і то не тільки для себе, але і створили частинно цю «залізну куртину» для світа. Ви показали світові не тільки нашу одчайдушну боротьбу, але також її ідею, політику і тактику... Ми клонимо голови перед Вами і стаємо з ще більшою силою до праці і боротьби за визволення нашої Батьківщини...»

Така оцінка нашої боротьби і такий її відгук в широкому світі. Втримайте і на дальше так високо наші бойові прапори. Збережім їх чистоту і святість. Несім революційне слово правди не тільки в свій народ, але несім його і в гущу поневолених і zagrożених большевизмом народів. Цим приспішимо день розправи над нашим ворогом і допоможемо перемогти правді. Всюди і все пам'ятаймо, що наша прогресивна ідея і наші героїства зробили нас прапором визвольної протибольшевицької боротьби в колі великого числа народів. Ідім же по цьому героїчному шляху, аж до перемоги.

Рейди наших відділів по чужій території — це засіб до піднесення і зросту антибольшевицьких настроїв серед даного населення і підсилення його волі до боротьби проти большевицьких імперялістів, при одночасній демонстрації нашої збройної сили і нашої визвольної боротьби. А також використовуємо рейд для переведення політично-пропагандивної кампанії в найширших розмірах так, щоб знову відкрити світові цю «залізну занавісу» і показати, що за нею діється.

Рейди відділів УПА по польській території і політично-пропагандивна робота серед польського населення взагалі мають в нашому стратегічно-політичному начерку таку ціль:

1. Піднести до максимального рівня антибольшевицькі настрої в польському середовищі і дати поштовхи до активізації безкомпромісової революційної боротьби проти Москви і її варшавської агентури в якнайширших розмірах.

2. Промостити шлях ідеї польсько-українського порозуміння на платформі протiboldшевицької і взаємного респектування суверенності обох народів, а одночасно пропагувати ідею Антибольшевицького Бльоку Народів (АБН).

В цих двох засадничих напрямках повинна вестися наша пропагандивна робота в польському середовищі. Крім цього, наша робота на цьому відтинку, взята разом, відбивається широким відгомонам за кордоном і впливає, з одної сторони, на актуалізацію визвольної української проблеми на міжнародному форумі, а з другої сторони — приспішує антибольшевицький процес серед народів широкого світу. Наша робота, наше слово і наша поведінка повинні, власне, йти назустріч вищевиміненім цілям. Ми повинні дихати навіть в чуже укруження вірою, силою, запалом і динамічністю, яке пориватиме їх до боротьби проти нашого спільного ворога.

1. Середовище

Польське середовище поділяємо на: 1) табор протiboldшевицький; 2) табор пробольшевицький. До першого зачисляємо: польські підпільні організації і їх збройні відділи (АК, ВіН та інші), легальні опозиційні партії (ПСЛЬ і СП) та здорову патріотичну частину польської суспільності. Щодо організації НСЗ, то належить зазначити, що її провід досі не з'ясував свого відношення до нас, ані не зробив [в] іншому напрямі жодних кроків. З цього, як і з многих інших даних, можемо здогадуватись, що відношення цієї організації до українського народу і нашого руху є край негативне, що це шовіністична, реакційна група. Тому і наше відношення до неї, хоч це і опозиційна і підпільна група, мусить бути націховане вели-

кою здержливістю. Треба зазначити також, що теперішні польські газети причіпають до цілоти польського підпілля марку НСЗ, хоч це не відповідає дійсному станові.

До другого зачисляємо: т. зв. уряд, міліцію, УБП, вірні йому частини війська (ВП) та агентурні пробольшевицькі партії — ППР, комуністичний відлам ППС, СЛЬ, СД і остаточно відірвана група з ПСЛЬ т. зв. «Нове Визволене». Перший табір ми трактуємо теоретично як середовище, нам bliще тому, що веде боротьбу проти того ворога, що й ми. Наше відношення до цього табору назагал прихильне. Другий табір — це диверсійний загін Москви, її агентура, і тому являється ворогом нашого, польського і усіх поневолених народів. Протибольшевицький табір числить около 80% польського суспільства, в настроях опанованих ненавистю до большевизму, до Москви, як такої і варшавської агентури. Однак в чинній революційній боротьбі цей табір не стоїть на належній висоті. Польське підпілля здеморалізоване. Минулого року в невеликій частині вийшло на верх, залегалізувалося, цим ще більше здеморалізувало і зопортунізувало, а втім перейшло на такі умовини, в яких улегшило НКВД і УБП розклад і погром його кадрів. По рокові часу десятки тисяч бувших підпільників, партизанів опинилися в тюрмах. Відбулося ряд компрометуючих процесів, арешти продовжуються, а недобитки скривавлених вертають назад до ліса. Боротьба проти нового окупанта починає щораз більше зростати на силі. Але бракує для цього підпілля найбільш засадничих річей: прогресивної, поступової, мобілізуючої, ідейної та політичної постанови. А поза тим бракує також знання метод, що давали б шанси в боротьбі з большевизмом, бракує революційної постанови і тактики. На подібну хворобу недужа також і легальна опозиція. Польське суспільство здеморалізоване, але під ударами зачинає прокидатися і оглядатися за духовим і політичним проводом — мецією. Такого, на жаль, в своєму середовищі не бачить, без проводу чується отарою овець без пастуха, спрагнене революційного поривчого слова. Знову ж пробольшевицький табір — це в ніякому разі табір ідейних комуністів, там таких немає, там вібралися найчорніші покидьки польського суспільства, виродки, байстріюки, асуспільні елементи і всяка інша наволоч, що за кусень гнилої ковбаси продала себе і допомагає ворогові розпинати свій народ. Звісно, що ця згряя держиться при владі тільки при допомозі большевицьких штиків і наганів НКВД.

II. Воєнна тактика

З правила в час рейду зачіпних боїв не вести. Не вільно ліквідувати жодних станиць міліції чи ВП, коли нас не зачіпають. По-

перше, ціль нашого рейду зовсім інша, а по-друге, там можуть бути чесні поляки, а тоді ми знищували б і невинних людей. Увійшовши на польські терени, по-перше, належить побороти витворений брехливою ворожою пропагандою страх перед нами. До перших сіл належить увійти несподівано та сей час та всіма засобами запевнити населення, щоб не боялося. Всюди заявляти: приходимо вам на допомогу, приносимо слово правди про большевицьку дійсність, вас розглядаємо як союзників у боротьбі проти Москви і т. д. Давати прочитувати наші листівки і «повідомлення», вияснити ціль нашого приходу, перестерегти, щоби не далися комуністам спровокувати і не стріляли до нас (не вільно страшити, що коли б впав до нас стріл, то будемо палити село і т. п.). Зробити мітинг, а якщо не вдасться його скликати, то обмежитися до гутірок по «десяти хаткам», до яких покликати найближчих сусідів. Коли б в підході до села або в час постою якась «самооборона» витала нас вогнем, тоді, якщо вогонь сильний — відступити, не стосуючи жодних репресій, а якщо стрілянина не становить нічого серйозного, тоді обійти місце, з якого стріляють, увійти в село, закомунікувати ціль приходу і завізвати до спокою. Коли все одно населення даної оселі ставало б зі зброєю супроти нас, тоді належить спокійно відійти, не денервуватися, не мститися і не зневірюватися, — іти до другого і десятого села. Належить пам'ятати, що успіх в найбільшій мірі буде належати від нашого сприту, поведінки і пропагандивної роботи в перших селах і в перших годинах, чи нам польське населення відчинятиме брами в час рейду, чи замикатиме їх перед нами. Отже, треба поставити на належний рівень перші кроки і першу акцію і добитися такого стану, щоб все перед нами стояло отвором. Поява наша, наше слово в перших селах повинно покотитися широким відгомонам на всі сусідні села і міста і на цілу Польщу, виробити нам якнайкраще свідоцтво і передати карти до наших рук. До цього треба: вибрати добрий час до підходу в перші села, увійшовши, успокоїти людей, поінформувати, в якій цілі приходимо в польські терени, дати літературу, вималювати кличі, поговорити зі священником і учителем і просити їх, щоби повідомили своїх знайомих в околиці про наш прихід і його ціль, щоб вплинути успокоюче на населення, щоб населення не подавалося большевицькій пропаганді відносно нас, — зібрати дані про міліцію, військові та адміністративні станиці (їх силу і настрої людей), вислати до них наші листівки і видання; населення завізвати, щоб зараз на слідуючий день ранком ішли повідомляти дооколичні села, міста і всіх людей, яких стрінуть, про те, чого ми прибули і як мають до нас ставитись,

розшукати зв'язок до клітки польського підпілля, переслати до них нашу літературу: всюди вияснювати, що поляки повинні орозуміти своїх чесних братів у міліції і в війську, щоб не стріляли до нас, не виконували большевицьких наказів, бо виступ проти нас приніс би взаємну шкоду і непотрібні жертви, якщо час і ситуація дозволять, взяти кількох поляків з першого села і зараз з ними вдатися до другого. В підході до другого села впустити найперше цих цивільних парламентарів, хай вони відповідно наставлять населення, користуючись прикладами нашого побуту в попередньому селі.

Не вільно нищити жодних об'єктів (мости, залізниці, урядові будинки і т. п.). Ворог використав би це в малюванні нас як руїників. Невільно ліквідувати і репресувати комуністів бо, не знаючи обставин, можемо поступити несправедливо, і тоді виробимо собі не відповідне свідоцтво. Це внутрішня справа поляків, якщо, однак, попали в руки такі злочинці з комуністичного табору, що населення домагалось кари на них, тоді належить скликати збори, представити шкідливу і зрадницьку їхню роботу, і хай польське населення винесе присуд. Наш представник відограє роль тільки побічну. Вироку, коли б запов вироку смерти, не виконувати, а передати злочинців у руки польських підпільних чинників. Пам'ятати, що в таких випадках вбивство навіть найбільшого злочинця комуністичного поляки, підштовхнуті ворожими елементами, потрактували б це як вбивство поляка в першу чергу. Тому під час рейду треба бути коректним — до сіл входити і вести роботу в годинах полуденних і вечірних. Решту дня і ночі використати на відпочинок, розвідку і підготовку до нових дій. Порушатися в складі в[і]д[і]л[у], а зойно перед сумерком можна виділити п[і]в[і]д[і]л[у] до роботи на сусідні села (щоб більше за один вечір зробити і більше обняти осель), але все назначувати збірний пункт, клички, умовні знаки і все, що потрібно. Коли б ворог наситив терен своїм військом, тоді не розчленовуватися, діяти тільки в повному складі, боїв з ворогом уникати: маневрувати, добре милити і затирати сліди за собою, перестерігати конспірацію і т. д. Але коли вже прийде до бою і ворог заатакує, тоді вдарити всією силою, прорватися, відв'язатися і зникнути. За жодну ціну нігде і ніколи не допустити до того, щоб відділ втік на очах населення без бою. В таких випадках, — коли вже конечно прийняти бій, належить битися відважно і героїчно, бо там дивиться на нас очима поляків ціла Європа і цілий світ. Ми не сміємо сплямитися доброї імені героїчної УПА. В час бою, оскільки це можливе, викликувати до поляків кличі, вогонь отвирати з громовим окликом «Слава», співати революційні пісні, ки-

дати прокльони на Москву, взивати поляків, щоб перестанули служити Сталінові і станули до боротьби за волю свого народу. Хай повіє від нас такою силою, відвагою і героїчністю, щоб заанімів з дива увесь світ, а в тому числі і наші вороги. Коли б здалися полонені, невільно їм нічого сінького забрати, крім зброї і амуніції. Зброю забрати для себе, а коли це неможливо нести, тоді передати польському підпіллю, про передачу списати спеціальний протокол, на якому повинні зложити свої підписи представники нашої і польської сторони, оригінал цього протоколу залишити полякам, а другий забрати собі. З полоненими поводитися дуже чемно, вяснити їм, хто ми, за що беремося, представити їм, який злочин поповнюють, коли ідуть на службу до ворога, дати листівки, повчити, як мають вести себе в майбутньому, і відпустити. Перед відпущенням, очевидно, треба переслухати всіх, вібрати точні адреси, списати спеціальний протокол про звільнення, а в протоколі списати їх прізвище і т. д. Якщо це можливо, то обов'язково перевести усю цю «церемонію» на очах населення і з його участю. Перед звільненням привести полонених перед лице зібраного населення, промовити до одних і других та зобов'язати полонених до такого приречення «клянусь перед Богом, перед Тобою, польський народе, перед тінями моїх братів, помордованих в Майданку, Катині, Сибірі, в тюрмах і концтаборах гестапо і НКВД, перед тінями героїв революційного підпілля, перед Тобою, героїчна Варшаво, що не піду більше на службу до ворога, а стану в лави борців до боротьби проти Москви за волю моєї Батьківщини». Це перевести в урочисті форми, списати акт приречення, хай під цим покладуть свої підписи полонені і представники населення. Вищенаведену «церемонію» належить перевести, коли до цього є відповідні умовини, навіть одним полоненим.

В перемаршах і на постоях якнайкраще забезпечуватись. В час побуту в селі (тіль[ки] в передвечірних і нічних годинах) нікого з села не випускати. Населенню вяснити це потребою безпеки. Мусимо бути дуже обережні. Але не сміємо виявляти страху перед большевиками. З кожного нашого слова, руху і поведінки мусить вдарити сила, відвага і фанатична віра в правду нашої ідеї.

III. Про харчування

Основною базою прохарчування рейдуючих відділів повинно бути таки польське населення. Харчі збирати самим або призначити, щоб збирав солтис. [В] одному чи в другому випадку належить все пояснювати, що це обов'язок поляка допомогти нам, бо ми боремося проти Москви, котра є їхнім ворогом. Харчі належить збирати,

але не вижебрувати — ми не прошаки. До збірки харчів належить призначити проворних стрільців і командирів, які своєю поведінкою і своїм словом проведуть цю справу як слід, невільно поодиноким стрільцям ходити і просити їсти. Друге джерело прохарчування це фільварки, державні харчівні і фінансові установи. Але тут треба бути тактовними не менше, як і серед населення. З фільварку вільно взяти: всякого рода потрібні харчеві продукти, в тому числі і худобу на м'ясо, а також, якщо були б, і гроші з каси. Всякого барахла брати не вільно, і цього строго придержуватися. Зі всяких «спулдзельнь» вільно взяти тільки те, що потрібно до прохарчування чи актуально до направи вираяду (полотно на білля, светери, рукавиці, зимові шапки, скарпети, обуву або шкіру на обуву та всякі мануфактурні товари), дрібничок навіть не доторкати, бо це компрометувало б нас. Тут і у фільварках не вільно допустити до цього, щоб самі стрільці забирали навіть те, що є потрібне. До такої роботи належить приділити к[оманди]ра з потрібною кількістю стрільців при співучасті завідуючого даної установи, солтисом чи кількома авторитетними громадянами забирає в чемний спосіб все, що потрібно. Завсіди старатися, щоб замки відмикали самі завідуючі або крамарі, самим братися до цього щойно з конечності. При тому не вільно демолювати дверей, демолювати обстановки, треба з усім обходитися чемно і коректно, як пристало воякові. На все забране виставити квіт. Без поквітування не сміємо забрати нічого. Квіт дати голові установи, солтисові і комусь з громадян (щоб пізніше один, який знав би, що ми взяли, не забрав всього на наш рахунок). Копію квіта взяти для себе. Якщо у фільварку було б більше вимолоченого збіжжя, то роздати його усім цим бідним робітникам, які працюють у фільварку, а також бідним селянам. Перше місце мають родини і сироти по упавшим у боротьбі проти німецьких і большевицьких окупантів, про це одверто всюди заявляти. З переведення роздачі збіжжя списати акт, в якому належить зазначити, хто, чого і скільки дістав із рук відділів УПА. На цьому акті зложать підписи ці, які одержали, представники нашої і польської сторони. Такий акт залишити в даній місцевості, а копію забрати собі. Так само і в такий спосіб можна роздати полишені, нам не потрібні товари зі «спулдзельні». Якщо для нас не конечно і в «спулдзельні» немає нічого, тоді не займати їх. При всій цій роботі належить вестися пристойно, щоб не виглядало це на грабіж. Дозволяється також конфіскувати гроші з державних установ і ліки з державних аптек, але також належить це переводити в чемний спосіб і за поквітуванням (як на фонд боротьби поневолених народів). Під някою умовою не вільно доторкати приватних склепів, приватних установ, аптек,

млинів і т. д. Тут можна тільки купити за гроші. Не вільно розбирати гуралень і броварів та конфіскувати алкоголеві напитки. Коли гоститимуть алкоголем, подякувати і заявити, що українські повстанці не п'ють. Однак з огляду на холодні ночі і сухий холодний харч дозволяється дати (в лісі) стрільцям і по малій порції алкоголю — не більше. На ту ціль можна купити кілька літрів горілки або зконфіскувати з державної горальні. Заявити, що це потрібно нам для хворих і на лікування. Не вільно випрошувати алкоголю з населення, бо це робило б нас в його очах большевицькими партизанами. Проступки і недодержання цих засад будуть карані Полевим Судом. Від населення не вільно брати нічого силою. Все, що дається добровільно, поквітувати, і за це чемно подякувати. За недодержання цих засад відповідають командири в[і]д[ділів] і п[і]д[в[і]д[ділів]. Пам'ятати, що якраз робота у цій площині мусить бути ведена коректно і відповідальними людьми. Всякий промах в цьому випадку знівечив би всі наші успіхи, заплямив би перед світом честь нашої армії.

IV. Поведінка стрільців і командирів

Кожний стрілець і к[оманди]р повинен вести себе, як належить синові культурного українського народу і воїнові героїчної УПА. Поведінка мусить бути: ввічлива, культурна, коректна, так у відношенні до населення, так і до себе самих. Вояк повинен держати в чистоті себе, зброю, обуву і одяг. З очей і цілої постаті повстанця повинна бити бадьорість, веселість, відвага, гордість, що він є українцем і повстанцем (останнього не перетягати до зарозумілості, шанувати другий народ та його боротьбу, висловлювати признання і т. п.). Входячи до хати, належить завсіди постукати, а ввійшовши, стати на струнко, засалютувати і поздоровити присутніх відповідно до пори дня. Коли є якесь діло до господаря, то чемно попросити полагодити, коли щось жертвують (харчі), подякувати, не брати, коли дають, як жебракові кусник хліба, — відходячи, в той самий спосіб поздоровити. Внутрішня дисципліна у в[і]д[ділах] також повинна бути поставлена якнайкраще (стрільці віддають почесь к[оманди]рам, к[оманди]р дружньо відноситься до стрільців, — невільно сварити стрільця на очах населення). Пам'ятати, що наша поведінка по відношенні до населення і до себе самих — це мова про нас, наш народ, рівень нашої культури, ідейности, дисципліни, любови до себе і до свого народу та пошанівок до других народів і людей.

V. Пропагандивна кампанія

Політично-пропагандивна кампанія — це основа і засаднича ціль рейду. Тому к[оманди]ри і пвх [політвиховники] і стрільці повинні доложити усіх зусиль, щоби ціль кампанії, дати [нрзб.] цілою

Польщею і відбитися голосним відгомонам в Європі та світі (так, як це було в час рейду по території ЧСР).

Пропагандивну роботу вести при допомозі: 1. розповсюдження нашої літератури і малювання кличів, 2. роблення мітингів і переведення гутірок і індивідуальних розмов, наші революційні пісні і інше.

Ад. 1. Листівки розліпити в кожній оселі по дві, три штуки, а по 10–15 роздати поміж населенням. Крім того, розсилати післанцями до тих сіл і міст, куди нам «не подорозі», а рівночасно посилати в конвертах поштою і вглуб Польщі (адреси взяти від поляків — їх кривих, їх знайомих тощо, як само кольпортувати листівки до ВП). Останні залишати по селах і поручити населенню, щоб передати воякам. В подібний посіб розсилати, але з більшою ощадкістю, також і всю іншу нашу літературу. Літературу треба розділювати раціонально, не кидати всієї в кілька осель, а засипати нею якнайширший терен. Поширювання літератури активізувати і заохочувати до того поляків (хай занесуть до міст, хай передадуть своїм знакомим в інших воєводствах і т. д.). Пояснити таку акцію як кампанію проти большевизму. Організувати до такої роботи молодих дівчат і підлітків. Певну частину листівок розклеїти на телефонічних стовпах. В кожній місцевості запакувати всі наші листівки в пакунок і заадресувати: «До теренової команди ВіН-у» і залишити священикові або комусь із симпатиків підпілля та поручити, щоби доставили адресатові. Літературу посилати до людей проти-большевицько наставлених. Для комуністів не давати.

Ад. 2. Розгорнути також акцію лозунгову. Лозунги, друковані на папері, поширювати в такий самий спосіб, як і листівки. Крім того, применяти належну увагу у малюванні кличів. В кожні [нрзб.] порозмалювати головніші (а як можна, то і усі) поручені кличі. Малювати на парканах, вітринах, урядових будинках, навіть на стінах приватних будинків, а також на вагонах, якщо б де попали б ми на станцію. Кличі розмістити так, щоби в кожному місці був окремий клич, а як коротший, то можна намалювати два разом. Під кожним кличем дати підпис: Українські Повстанці. Так, щоби людям світив зміст в очах і щоби знали, від кого клич походить. Кличі малювати чорною фарбою і тиром, не малювати тиром на приватних домах (на білому тлі, білою фарбою, вапном і крейдою на чорному тлі), паркани, будинки, темний тинк будівель, а можна також цеглою, потовченою на муку і розпущеною водою. До малювання кличів призначити таких, які володіють польською мовою (уважати, щоби не було блудів), і тих, що мають «вправну руку». Заохочувати молодь, щоби вимальовувала ті кличі в різних містах Польщі.

Ад. 3. Найсильнішим засобом нашої прапагандивної роботи в тих оселях, які відвідають наші в[і]д[ді]ли, повинно стати наше живе революційне слово. До цього роду пропаганди належать: мітинги, гутірки та індивідуальні розмови з населенням. До переведення мітингів вжити треба добрих промовців, а коли їх немає подостатком, тоді уникати декларативних розмов, а стосувати радше форму розповідну. Якщо промовець почуває себе слабим в політичних проблемах, то тоді хай не запускається в дискусію, бо польська публіка може всякими «дотинками» вивести його з рівноваги. У випадках (в час промов, гутірок, розмов), коли з польської сторони падали претензійні визови під адресою Львова, Волинських подій та подій за лінією Керзона, тоді не вільно денервуватися, накидатися на присутніх, грозити, лиш спокійно зрівноваженим тоном заявити: український народ бореться за здобуття і побудову Української Самостійної Соборної Держави на всіх землях України, не маємо претензій навіть до одного метра чужої землі. При тому стоїмо на становищі, що усі народи мають право до побудови свого державного життя на своїх етнографічних землях. Дивізом такої нашої ідеї є гасло: — Свобода народам і людині. Ніхто не в силі зупинити ідеї єднання народів, ідеї вільних народів і людей, ідеї, яку ми проповідуємо і за яку йдемо в бій. — Ця ідея перемаже: волинські події наświetлити так, як подано в брошурі «Польсько-українські взаємини», а події Закерзоння (боротьба проти виселення) наświetлити так, як в листівці «Поляци пшесєдленьци» і вище згаданій брошурі. Під кінець зібрання можна вшанувати пам'ять борців польських і українських, поляглих у боротьбі проти німецьких і большевицьких окупантів, та візвати присутніх до відспівання польського національного гимну. По закінченні можна заспівати кілька наших революційних і повстанських пісень (не протипольських).

Проводити [нрзб.] гутірки з польським населенням по хатах (найлютиших сусідів покликати до одної хати). Тут не виголошувати промов, а розповідною формою подати все, що слід (мовчанка і гимн в таких випадках відповідають). Крім цього, поодинокі стрільці, командири ведуть цілево організовані індивідуальні розмови в хатах, в час, коли ходять полагоджувати справи з польським населенням (збірки харчів, розподіл збіжжя на фільварках та інше). В промовах, гутірках не вільно самочинно по своїй думці «визначувати кордони» між Польщею і Україною. У випадку, коли б польське населення саме заатакувало цю справу, тоді заявити: зараз обидва наші народи повинні заперестати спори і сварню за села, межі і кордони, а зосередити усі наші сили до боротьби за волю і життя.

Справу наших кордонів зможуть вирівняти український і польський уряди. Підчеркати, що ми не посягаємо ані по п'ядь польської чи іншого народу землі, стоїмо за справедливе поладження на основі самовизначення народів.

В польському середовищі ми стрінемо дуже сильні антижидівські настрої. Розмов на жидівські теми не розводити. На запити заявляти, що ми не робимо антижидівських погромів, бо це незгідне з людською мораллю і являється методом винищування народів у гітлерівським і сталінським режимі. При стрічі з жидами (старатися стрінати бодай з одним) поводитися дуже чемно, вияснити наше становище до жидівського народу (тільки позитивне), заявити, що в майбутній Українській Самостійній Державі жиди матимуть рівні права з усіма громадянами України, дати нашу літературу, розказати про нашу боротьбу, [...]ати протоколи, як ми з ними поведилися, хай жиди покладуть на сим свої підписи.

Командири і політвиховники повинні присвятити спеціальну увагу польській інтелігенції. Заходити до них, з'ясовувати наше становище до польського народу, з'ясовувати суть гноблення большевиками народів, подавати факти боротьби українського народу проти большевизму і т. п. В розмовах зі священиками подавати зокрема факти переслідування, погроми, святотацтва, яких допускаються большевики у відношенні до греко-кат[олицької] церкви [нрзб.] і населення про [нрзб.] большевизації церкви. Священиків і інтелігенцію повинні відвідувати наші священики, що будуть при рейдуючих відділах. Якщо тільки буде можливо, то відвідувати костели цілими відділами. Можна відвідувати костели навіть тоді, як Богослуження правиться, а тоді наш священик повинен узгіднити це все з польським священиком даної місцевости.

Крім цього всего широко використати наші революційні і боеві пісні. Зорганізувати спеціальний співучий гурток і підібрати відповідний репертуар (не співати протипольських пісень).

В час рейду польська комуністична преса буде подавати всякі брехливі повідомлення про нас і про нашу роботу. Треба доложити всіх старань, щоб такі газети діставати в свої руки і відчувати їх населенню цих місцевостей (і суспільних), про які дана газета згадує, розкрити і засвітлювати заселенню усю забріханість комуністичної пропаганди. На кінець заявити, що такою самою брехнею є і всі інші повідомлення попередні, що ми ніби грабуєм і мордуєм польське населення.

Окремий розділ призначити противиборчій кампанії. На кожному мітингу, гутірці і розмові розкривати ціль і підступність боль-

шевицьких виборів. Подавати приклади з кожної частини виборів в ССРСР, з останніх виборів в Югославії, Болгарії і референдум в Польщі. У всіх цих виборах большевики сфалшували вислід виборів і пізніше безлично прикривалися волею народів, мовляв, «за нами голосував народ... Народ передав нам владу...», передавати приклади і факти, як український народ боровся проти «виборів» 10.11.46 р. З'ясувати, що вислід цих «виборів», які большевики приготують в Польщі, вгори пересуджений.

Усі командири, політвиховники, а навіть стрільці повинні зареєструвати і записати кожний гідний уваги факт. До цього потрібно взяти в рейд кілька фотоапаратів і зняти ряд картин (стрільці між польським населенням, відділ УПА роздає польським селянам збіжжя, в[і]д[діл] УПА в костелі, в[і]д[діл] звільняє полонених і т. д.).

Пропагандивну роботу повинні вести всі здібні до того командири, політвиховники і стрільці, менше вироблених стрільців вживати до військової служби, більше вироблених ангажувати до пропагандивної роботи), добре поставлена політично-пропагандивна кампанія — це дві третих успіху рейду.

VI. Головні думки, які належить розвивати в промовах, гутірках, розмовах серед польського населення

1. Московський імперіялізм — це відвічний ворог слов'янських і сусідуючих з ним народів.

2. Московський імперіялізм (подібно, як і інші) завсіди, коли ідуть на підбій других народів, прикривав свої злочинні цілі іншими, а навіть шляхетними ідеями, слов'янофільством, православієм, соціалізмом, а на кінець демократизмом (поневолення називає виволоченням, невірничче і пекельне життя — раєм і т. п.).

3. Московські большевики — це переємник і продовжувач царського імперіялізму.

4. Большевицький т. зв. радянський устрій (республіки, ради, депутати, вибори) — це прикрита форма поневолення Москвою народів. Це большевицькі намагання закрити перед світом характер деспотичного, жорстокого советського режиму, де панує насильство, терор, розстріли, депортації, голод, нужда, де людина не має найпримітніших людських прав. Тут засвітлюючи усі відтіни большевицького режиму і його політику в ділянці національній, економічній, культурній. З найдокладнішою точністю змалювати життя советського громадянина, селянина, робітника, інтелігента, мужчин, жінки, дітей, старців, відтворити образ усіх жахів і звірств, які панують в ССРСР, і доказати, що те саме чекає польський і другі народи новоокуповані, коли не стануть вони сейчас поєднано у од-

ному фронті до визвольної безкомпромісної боротьби проти Москви, боротьби на життя і смерть.

5. Здемаскувати большевицьку імперіалістичну політику в Польщі і представити її як вступний акт до дальших — до нового поневолення (подати приклади, що большевики стосували в Україні таку т. зв. «толераційну» політику від 1922 р. до 1932, пізніше наступило пекло). З'ясувати суть, спосіб і розміри грабежу большевиками польського народу (вугілля, фабрики, збіжжя і т. д.), зобразити ціль, методи і розміри, якими большевики розпалюють класову боротьбу, нацьковують одних проти других, ведуть усіма засобами і в небувало широких розмірах деморалізаційну акцію серед польського суспільства. Все це по пляну Москви креслить польському народові похилу лінію, по якій його зіпхнуть в пропасть.

6. З'ясувати, що найбільш грізним для поневоленого Москвою народу — це відсутність революційно-визвольної боротьби того ж народу, або боротьби півзасобами. Тому треба ставати до безкомпромісової боротьби, бо затишся, а навіть не виразна боротьба спричиняють упадок духа народу, і все тоді стане отвором перед Москвою. Натомість при веденні боротьби народ виростає духово на рівень героїства і гартується, видержує не тільки оборону, але може переходити до ідейного і політичного наступу проти Москви.

7. З'ясувати шкідливість виникаючої орієнтації поляків на зовнішні сили тому, що такі рахунки найчастіше заводять, а все послабляють волю народу до боротьби, демобілізують його і заставляють чекати. З другої сторони, зовнішній конфлікт може вибухнути, але щойно по довшому часі, а поневоленому народові чекати безчинно не можна, бо кожний день приносить нові жертви, насильство і грабежі.

8. Визволення польського і других народів можливе тільки тоді, коли буде повалена московська імперія, тому всі сили треба мобілізувати і спрямовувати на її розвал. Існування ж вільних, самостійних держав у східній і середній Європі можливе тільки тоді, коли на сході Європи запанує новий національний і соціальний лад — система вільних народів і вільних людей.

9. Жоден народ, поневолений Москвою, не є в силі визволитися при допомозі лише власних сил. До цього треба сил усіх поневолених народів, одже запорукою перемоги народів є єдиний антибольшевицький фронт — Антибольшевицький Блок Народів (АБН).

10. Польському і Українському народам треба заперестати боротьбу між собою, бо це вода на млин Москви. Треба вже раз пере-

стати битися за села і межі, бо в смертельній загрозі життя наших народів, за нього треба вести бій. Треба добитися повної політичної співпраці, співдії наших революційних армій, координації політичній і боєвих дій.

11. Поляки повинні з радістю приймати кожного нового відділу УПА, кожного його переможного бою, бо УПА це армія, що бореться на протибольшевицькому фронті, т[о] зн[ачить] на цьому фронті, де також рішається судьба польського народу. Виходячи з того заложення, поляки повинні всіми силами помагати українським повстанцям, допомагати в спільній боротьбі проти спільного ворога.

12. Поляки повинні посилити свою революційну боротьбу проти большевиків і їх агентури, бо тільки така боротьба викристалізує сили польського народу, підійме його на високий і моральний рівень.

13. Боротьба українського народу проти московсько-большевицької окупації, боротьба УПА значно підтягує польський народ в його визвольній боротьбі. Тому польське населення повинно допомагати українцям, чим тільки може, бо вони своєю боротьбою дуже допомагають всім іншим поневоленим народам. Та ряд подібних [нрзб].

14. Подавати факти боротьби українського народу і УПА на землях України і з'ясовувати цілу велич цієї гігантської боротьби та її наслідки.

Література, з якої належить зачерпнути аргументи і документарні дані в політично-пропагандивній роботі: «Декларацію Проводу ОУН», «Большевицька демократизація Європи», «Упир фашизму», «Стосунки польсько-українське», «Чи бомба атомово...», «Наша одповідь», звіти з противиборчої кампанії і боротьби українського народу в дії 10.II.46, листівки до поляків. Можна заглянути і до інших матеріалів, видань і документів, зокрема до актів терору польських цивільних банд і Ч[ервоних] П[артизанів] на землях по цьому боці Керзона.

СЛАВА УКРАЇНІ!

ГЕРОЯМ СЛАВА!

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 73. — Арк. 348–356. Копія, машинопис.

№ 461. Додаток до інструкції про проведення рейдів на польській території

20 вересня 1946 р.

УВАГА!

Повищий проект вказівок в справі рейдів на польській території до часу його дальшого опрацювання і видання передається як *тимчасовий* вишкільний матеріал з такими заввагами:

1. На найблищий час в нас не передбачується того рода пропагандивних рейдів.

2. Передбачується натомість актуальну потребу менших рейдів не для цілей пропагандивних, але для уникнення в даному випадку натиску ворога, виминення облав і застав ворога, виманеврування на даний час на спокійний терен, менше насичений ворожими військовими частинами, для прохарчування і т. п. Такі «рейди» чи випадки є завжди актуальні. До них потрібно бути кожної хвилини, кожному відділові готовому. Вони можуть дати нам велику прислугу, поширюючи терен нашого маневрування.

3. Такі «маневрові» рейди, роблені з ціллю уникнення ворога, *мають засадничо інший характер.*

Тут не може бути мови про голосну, демонстративну, масову пропаганду, тут іде тоді власне про конспірацію, заховання своїх слідів перед ворогом, омилення ворога, настягання його сил нам в погоню «на наші п'яти» і т. д. Отже, в цьому випадку характер пропагандивно-демонстративний мусить відпасти.

Все ж таки цього моменту не можна і не вдається уникнути зовсім. Тільки дуже-дуже рідко можна буде порушуватися в такому випадкові під різними закритими чужими фірмами. У великій більшості цього, однак, не вдається зробити іншим відділам його будуть мусіти, сяк чи так виявити перед населенням серед якого будуть [нрзб.]татися правдиве обличчя. З такою хвилею стає одночасно евентуальною справа пропагандивної сторінки.

Раз ми вже виявляємо своє обличчя, так воно мусить тоді вже бути справді наше, хоч, одже, тоді не будемо робити демонстративних пропагандивних акцій, не будемо ані малювати кличів, ані роздавати літератури, ані скликувати масових зібрань цілого села, але мусимо таки з деякими людьми поговорити, мусимо так поговорити, щоб себе гідно зарепрезентувати. Мусимо сказати, хто ми, чого хочемо і за що боремося. Мусимо сказати наше становище до польського народу і його змагань. Мусимо дати бодай яким розумнішим людям наші видання. Мусимо обговорити справу наших ви-

мог, які в даній хвилині до них представляємо (напр[иклад], харчі, фірманки, задержання втайні через деякий час нашої гостини і т. д.).

Отут саме стають високо-актуальні наші вказівки, що були в засаді приготовлені для іншого характеру рейдів. Все ж таки вони не трапляють нічого зі свого засадничого значення і для того роду законспірованих (манервових) рейдів, бо і вони мусять бути поставлені належно під пропагандивним оглядом, і їх успіх залежить в дуже великій мірі власне від належного відношення до чужого населення, від уміння з'єднати собі цього населення і других навчити, щоб узброїлись в зна[ння] політ-пропагандивної роботи на чужому відтинку, щоб уміти поєднати гаряче революційне слово нашої великої правди — ідеї з боєвими чинами. Добра підготовка і добре виконання політ-пропагандивної сторінки, таких примусових рейдів — дасть не тільки успіх самого маневру, вимикання натиску ворога, але дасть теж *великий морально-політичний успіх*. Хоч пропагандивні успіхи такого тихого рейду не будуть так голосні і великі, як рейду демонстративно пропагандивного, але будуть мимо того дуже вартісні даним відділам, що це успішно виконують, поважно поширяють територію їхнього маневрування, бо опісля могли б потреби частіше і сміливіше «скочити» в такий терен, який вони вже знають і де нас знають з доброї сторони.

СЛАВА УКРАЇНІ!

НАШІ КЛИЧІ:

Большевицька Москва — це найлютіший ворог волелюбних народів усього світу.

Поляки! Чи не пам'ятаєте, як в 1939 р. Сталін помагає Гітлерові затоплювати в крові Нашу Самостійність і Державність: чи не пам'ятаєте, скільки Сталін вимордував польських [відсутнє слово], арештованих, інтернованих і вивезених на Сибір Ваших братів і дітей. Кров цих жертв кличе о помсту!

Поляки! Москва зламала Вашу суверенність і самостійність, накинула Вам зрадницький диктаторсько-терористичний уряд і грабує Ваші багатства, мордує найкращих синів і дочок Вашого народу.

Поляки! Хто дав право цим сталінським агентам, Берутам, Осубкам, Жимерським, Радкевичам мордувати Ваших дітей, віддавати Москві скарби вашої землі.

Смерть Сталінові і його агентам! Геть сталінську тиранію, неволю, грабіж, звірства і терор!

Смерть сталінській тюрмі народів — СССР.

Хай живуть вільні і незалежні держави народів: Польщі, України, Білорусії, Фінляндії, Литви, Латвії, Естонії, Чехословації, Югославії, Болгарії, Румунії, Грузії, Вірменії, Азербайджану і других народів Європи і Азії.

Поляки: Чи знаєте, що в ССРСР панує найчорніша неволя, немає свободи слова, сумління, а врешті і відбирають кремлівські тирані право на фізичне існування. Чи знаєте, що в ССРСР хлібороб закріпачений в колгоспі, працює чи вмирає з голоду, робітник прикований до фабрики і шахти, експлуатований умліває з виснаженням і голоду. Затямте, що Вас чекає те саме, коли не станете до боротьби.

Смерть кремлівським тиранам. Смерть большевицьким людодубийцям.

Поляки: Сталін приготовляє «вибори» в Польщі. Знайте, що це ніякі вибори — це акт глузу над Вашим правом і Вашою волею. Вислід виборів буде сфальшований так само, як вислід референдуму.

Хай живе свобода слова, думки і друку.

Хай живе свобода зібрань, організацій і свобода критики. Хай живуть свободні вибори, свободне народне представництво і свободна парламентарна влада, відповідальна перед народом.

Геть комуністичний диктаторсько-терористичний режим зі сталінським агентом — Берутом на чолі. Смерть зрадникам.

Хай живе Польська Самостійна Держава і вільний уряд, покликаний волею польського народу.

Хай живе воля народам і воля людині.

Хай живе соціальна рівність, справедливість, добробут і щастя працюючого народу.

Сталін — реакціонер, тиран, кривавий червоний ірод, нищитель і убивця трудового народу. Тому ми, Українські Повстанці, боремося проти Сталіна. Поляки — не чекайте, поки Сталін і його агенти закріпляться у Вашому краю. Ставайте до безпощадної боротьби проти большевизму. Ставайте в ряди фронту поневолених народів.

Хай живе фронт поневолених народів в боротьбі з большевизмом.

Поляки-селяни. Не чекайте, поки Вас Сталін закріпачить в колгоспне ярмо. Ставайте до боротьби проти найбільших ворогів селянства — большевицьких організаторів колгоспів і голоду.

Поляки-робітники. Не куйте кайданів для свого народу. Не чекайте, поки Москва прикує Вас до фабрик і шахтів, поки заганятиме Вас до гробу при допомозі ударництва і «стахановщини». Ставайте в лави борців за волю, добробут і щастя працюючого народу. Тільки в самостійній державі, яку Ви здобудете враз зі своїм народом, Ви будете мати забезпечені права і належне життя.

Поляки-інтелігенти. Ви відповідальні за долю свого народу. [...] як Москва [...] Він чекає від Вас ініціативи і керівництва в боротьбі за волю і щастя майбутніх поколінь.

Польська молоде. Москва готувить замах на Твою душу і Твоє життя. Не чекай безчинно на енкаведівську кулю. Спіши до лав підземної визвольної армії.

Розгорни свої крила до наступу.

Боротьба проти большевицьких людоїдів — це боротьба за життя народів і людей.

Поляки — вояки і командири підземної армії. Розгортайте і посилайте наступ проти Москви і її варшавської агентури. Розгромте сталінську виборчу комедію. Затісняйте співпрацю з УПА в боротьбі проти большевизму за волю польського і українського народу.

Поляки. Затямте, що тільки через розвал московсько-большевицької імперії веде дорога до волі і державної незалежности Вашої Батьківщини. Затямте, що тільки в союзі з українським і другими поневоленими народами можливий розгром большевизму.

Поляки. Єднайтеся з Українськими Повстанцями — воїнами протибольшевицького фронту.

Поляки. Затісняйте співпрацю з українським народом і його Повстанцю Армією в боротьбі проти спільного ворога Москви.

Хай живе співпраця і дружба українського і польського народів.

Смерть московсько-большевицьким імперіалістам.

Смерть бандитам — людоїдам з НКВД і УБП.

УБП — це — У-бивці, Б-андити, П-алії.

Геть московську агентуру ППР.

Слава героям, упавшим в боротьбі за волю свого народу.

Хай живе Антибольшевицький Блок Народів (АБН).

Хай живуть вільні народи у своїм самостійних Державах.

Хай живе вільне й щасливе людство.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 73. — Арк. 354–355. Копія, машинопис.

№ 462. Звернення УПА до поляків із повідомленням про проведення акцій на теренах Польщі
Жовтень 1946 р.

Wolność narodom i jednostce!
Zawiadomienie!

Śmierć tyranom i tyranii!

POLACY!

W głąb Polski posuwają się oddziały Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA). My, Ukraińcy Powstańcy, przychodzimy do Was jak przyjaciele i sprzymierzeńcy. Celem naszego przybycia jest dokładne zaznajomienie ludności polskiej z faktami gnęбления ujarzmionych przez Moskwę narodów, podzielenie się z nią doświadczeniem jak należy walczyć z bolszewizmem, pomóc narodowi polskiemu w kampanii przeciwko stalinowskiemu «wyborom» w Polsce.

Prasa komunistyczna będzie Was okłamywać, że my dopuszczamy się grabieży i morderstw ludności cywilnej.

Oświadczamy, że wszystko to jest kłamstwem! Takie «argumenty» stosuje Moskwa wobec wszystkich ludzi i organizacji, które nie podzielają jej stanowiska, albo walczą przeciwko jej zaborczości.

Wzywamy wszystkich Polaków, by nieśli nam pomoc w charakterze informacji i wszystkiego, co będzie niezbędnym dla nas. My przecież walczyliśmy przeciwko Waszemu wrogowi — Moskwie i jesteśmy bojownikami przeciwbolszewickiego wyzwoleniego frontu, który zdecydował także i o losie Waszej Ojczyzny.

Zawiadamiajcie swoich sąsiadów, krewnych i znajomych o celu naszego przybycia. Poinstrujcie ich, jak mają się zachowywać w stosunku do nas.

Wytłumaczcie swoim braciom, służącym w komunistycznym wojsku i milicji, by nie podnosili oręża przeciwko nam, bojownikom za wolność narodów i jednostki, bo dopuszczają się przez to aktu zdrady wobec swego narodu.

POLACY! ŻOŁNIERZE PODZIEMIA!

Przybywamy z pomocą szczególnie Wam. Więc poinformujcie należycie swoje społeczeństwo i poinstrujcie je, jak powinno ustosunkować się wobec nas!

Niech żyje i krzepnie wyzwoleńcza walka ujarzmionych narodów przeciwko Moskwie!

UKRAIŃSCY POWSTAŃCY

Październik 1946 r.

*ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 112. — Арк. 10. Копія, машинопис. Опубліковано: Drozd Roman. *Ukraińska Powstańcza Armia*. — Warszawa, 1998. — S. 194.*

Розділ 2. Зустрічі, переговори, спільні акції**№ 463. Лист українських повстанців до старости в Ліську**
9 березня 1945 р.

Пане старосто в Ліську

Ваше письмо ми одержали. Вітаємо ваше розуміння по відношенні співпраці та співдії проти спільного ворога. Віримо, що вже тепер усе польське суспільство цього терену зрозуміє вагу теперішньої хвили і разом з українським народом включиться в могутний протибільшовицький фронт поневолених народів, щоби на трупі кремлівського імперіалізму збудувати новий справедливий лад на сході Європи та забезпечити тривалий мир у світі.

Доложіть від себе, пане старосто, усіх зусиль, щоб поляки Вашого повіту глянули уже остаточно тверезими очима на світ і своє окруження.

Ми впевнені в тому, що наші спільні заходи увінчаються бажаним успіхом.

З належною пошаною

Українські повстанці

Постій 9.III.1945.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 18. — Арк. 45–46. Копія, рукопис.

№ 464. Лист заступника коменданта АК до делегата УПА про налагодження двосторонніх відносин
7 квітня 1945 р.

Копія. Перевод с польского

Львов, 7.4.1945 г.

Уважаемый Господин Делегат УПА

Чрезмерно рад Вашему письму: вопрос, о котором Вы пишете, предоставляет собой большой интерес как для Вас, так и для нас. Польско-Украинское соглашение является неотложным делом на сегодня и завтра, на будущее двух наших народов.

Не будем смотреть на наши и Ваши ошибки, вернее, пусть не озлобляют они нас, а учат.

Наше положение одинаковое, мы имели и имеем общих врагов, как нас, так и Вас одинаково били когда-то и бьют сейчас Германия и Россия — исконные враги Польши и Украины. И сегодня — о, ирония судьбы — когда оба эти могущества сражаются, мы вместо радоваться или хотя бы затаив дыхание ожидать, в порыве заблуждений ведем борьбу. Зачем «Куи боно» — ради чьего добра. Только не для своего. Ибо эти могущества и так распадутся, а нам останутся раны, слезы, могилы, нарекания и суд истории.

Наша судьба, наши действия, жизнь наша — неразлучные, как мать с детьми, братья с сестрами, мужья с женами, наконец, как кладбище и курганы, где покоится прах наших предков, отсюда — судьба наша является только для примирения на основании христианской справедливости.

Кроме наших ошибок (Вы смотрите на наши с Вашей точки зрения — мы на Ваши с нашей точки зрения), мы имеем и плюсы.

1. Действительно, вы имеете достойный восхищения героизм в борьбе с большевиками, неутомимые, несмотря на тысячные потери Ваших солдат, жен, детей, имущества, не дрогнули в борьбе с врагом, вы не знаете капитуляции, приостановления, отступления — умираете и боретесь. Ваших подвигов не сосчитать. Ваш героизм в партизанской борьбе с большевиками всех удивляет. Ваша организация, не считая изменников (где их только нет, среди 12 апостолов и то один нашелся), является прекрасной.

Вашим плюсом является и то, что Вы имеете за собой значительный процент советских украинцев.

2. Как один из важнейших моментов, мы имеем факт, что с самого начала избрали один путь в политике. С 1.9.39 г. мы стали на сторону союзников и с самого начала верили в падение Германии и Советской России. Кроме того, скажу, мнение Англии и Америки, несмотря на позорные неблагоприятия и результаты состоявшихся конференций, целиком на нашей стороне, а впрочем, Вы знаете радиоизвестия.

3. Кроме Ваших и наших ошибок, кроме Ваших и наших плюсов, мы имеем еще одну общую цель — завоевание себе независимости, свободного Отечества, вдохновленного идеей Христа, стало быть братства, сотрудничества и вечного соседского согласия, только бы не опираться на которого-нибудь из наших врагов, ибо это принесет нам поражение, а рассчитывать на самих себя, как и на понимающих, справедливых и культурных соседей, а прежде всего, на Бога, который своим могуществом регулирует нашей жизнью.

Но разве это не символ? Пока дошло до взаимопонимания и соглашения, кровь, совместно пролитая 8.3.45 г. от враждебной

большевистской пули, Ваших и наших партизан — солдат, на этой старинной, вместе обитаемой земле, закрепила ее, и кровь эта сегодня взывает нас завершить дело.

Слава — скажу по-Вашему — Вашим и нашим героям. Мы завершим дело.

Кончаю, присоединяю самые сердечные братские поздравления для Вас, господин Виктор, а также для Ваших близких соратников.

БОГУМИЛ

Заместитель коменданта АК (Армии Краевой)

Переводчик 2 Упр[авления] Министерства Госбезопасности СССР

Лейтенант / — / ЦИХОНСКАЯ

ГДА СБ України. — Ф. 65. — Спр. С-9079. — Т. 3. — Арк. 90–91. Копія, машинопис.

№ 465. Протокол про переговори з поляками на теренах Станіславівщини
6 липня 1945 р.

ПРОТОКОЛ

З розмови з поляками в Станіславівщині з 6.VII.1945 р.

Розмова мала вступно-інформативний характер і ґрунтувалася виключно на постановах конференцій та послідних інструкцій. Перше моє питання, поставлене їх делегатам, звучало: з якою метою заінтересовані вони в нав'язанні з нами пертрактацій, коли польська проблема зараз в кон'юктурі, а в Москві добігає кінця процес Окуліцького, який одверто з судової зали осуджує дотеперішню політику і тактику правих елементів. Намагаючись окремими цитатами зі зізнань Окуліцького навести мені його ортодоксальність і героїзм — делегати впевнено заявили, що варшавська маскарада з впровадженням Міколайчика і Станьчика до т. зв. Жонду Єдносьці Народовей це кпини над волею і бажаннями польського народу, та що така розв'язка справи не покривається з постановами Ялтинської конференції. Як єдину правильну оферту розв'язки поляки акцентують декларацію Арцішевського про створення такого уряду, що був би умандатований довір'ям всього народу, при вираженні його свободної волі та без наявності большевицьких впливів та окупаційної армії. До моменту переведення в Польщі вибо-

рів на повній демократичній основі, — поляки за правний уряд визнаватимуть еміграційний кабінет Арцішевського. В парі з тим АК своїх загонів не тільки не що не редукує, а збільшує їх шляхом влучування цілих здезертированих відділів від Ролі-Жимерського. Заповідається теж активізація збройних виступів в ширшому масштабі. Польсько-український антагонізм і взаїмну «різню» визнають за непродуктивну боротьбу та осуджують як нерозумні «вичини». Ідея спільної боротьби перед большевицьким імперіялізмом [пропущено слово] їм шукати опертя в коаліції поневолених народів. [нрзб.]вогідно висловлюються про форми і методи нашої боротьби. В свою чергу інформував я їх в світлі наших інструкцій і постанов про наше становище до поляків, акцентуючи при тому, що питання територіального визначення границь є для нас проблемою друго-рядною. Делегати зі своєї сторони не зраджували теж будь-якого заінтересовання до ЗУЗ. На підставі матеріялів з'ясував я ситуацію за лінією Керзона, відмічуючи той момент, що наші розмови проходять в атмосфері дальшого бестіяльства польських виродків. На те поляки заявили, що наказом їх центральних властей терористичні виступи проти українців припинені, а через тиждень, крім того, виїде хтось з них і справу в цілості зліквідує. Заінтерпельований питанням, хто інспірує тими акціями, відповіли: «Все те діється під впливом чуттєвих реакцій покривджених поляків-перебіжчиків зі ЗУЗ і дуже важко знормалізувати ті справи шляхом наказу». Цілий ряд менш важких справ не реферую. На пропозицію підпорядкувати відділ АК в Галичині диспозиційному штабові УПА, — відповіли задовільно, але всі справи того порядку мали б бути предметом обговорення їхніх і наших центральних властей. Порушено справи льояльних взаємовідносин та ліквідації вилучених елементу без огляду на національне походження, на що поляки вповні погоджуються. Загально в результаті розмови було досягнуто згоди про те, що в протягу двох тижнів хтось із них виїде за лінію Керзона, з'ясує справу центральним чинникам АК, після чого розмови будуть континуовані на реальній платформі між компетентними чинниками. Я припускаю, що поляки мають в тому свій групово-утилітарний інтерес, бо вилучення української небезпеки, то гарант спокою для них, і можна буде «розбєрацьсен до кожулі».

Роберт¹

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 70. Копія, машинопис.

¹ Ярослав Мельник (1919—1946) — провідник ОУН Карпатського краю.

**№ 466. Протокол зустрічі представників ОУН та АК на теренах
Перемищини**
11 липня 1945 р.

ПРОТОКОЛ

Списаний дня 11.VII.1945 із зустрічі представників О[кругного] П[роводу] ОУН і Обводового Проводу АК.

Дня 11.VII.1945 о год. 10 умовлено стрічу представників О[кругного] П[роводу] ОУН і Обводового Проводу АК в селі Р. (присілок Т. К.). На стрічу мали прибути по п'ять представників з обох сторін.

Після півгодинного спізнення прибув на означене місце командант місцевого відділу АК Пірат в товаристві свого заступника і одного стрільця. Супроводив їх наш протоколянт, якого вислано їм назустріч.

Після офіційного привітання, в часі якого польські представники намагалися говорити по-українськи, приступлено до балачки.

Ком[андант] Пірат зазначав на вступі, що не має уповноваження переводити офіційних розмов. Для цього прибуде властива делегація на це саме місце після полудня о 15 год. Внаслідок цього розмови прийняли неофіційний характер.

Щоби викликати невимушений настрій, звернено полякам увагу на це, щоби говорили своєю рідною мовою. Одначе ком[андант] Пірат заявив, що укр[аїнська] мова не справляє йому труднощі, бо ж він колишній мешканець Волині і по-українському володів дуже добре. Всі інші говорили по-польськи. На покращання настрою вплинула теж слідуєча подія: у наші руки попав старшина АК Зигмунт, якого приловлено на грабунку (гляди зал[учник] ч[исло] [пропущено цифру]) та достаточо скомпромітованого передано зі зброєю польській делегації. Тут належить замітити, що ця історія якщо не уможливила, то напевно прискішила обопільну стрічу.

В товариській балачці ком[андант] Пірат підкреслив, що він дуже відважний, коли рішився в такому малому товаристві вийти на стрічу. Обі сторони ствердили в необхідність взаїмного льокального порозуміння, беручи під увагу большевицьку загрозу та коначність спільно розв'язувати деякі спірні квестії шляхом мирного порозуміння.

Дальше розглядано останні політичні події з метою висондування настроїв у польському середовищі (це час, в якому актуальною справою було арештування 16 польських делегатів в Москві та загальні вибори в Польщі). Стверджено зневіру та апатію в зв'язку з

чим до того ступня, що аківські круги рішилися зайняти пасивну по-ставу до так потрясаючих для поляків подій, заперестати боротьбу і старатися добути відповідну кількість мандатів у передбачених виборах. Належить замітити, що новістю для них було це, що ми редагуємо «Щоденні радієві вісті», коли вони мають тільки тижневі звідомлення. З нашої сторони запропоновано сталу пересилку «Радіовістей» для їхнього вжитку.

Балачка зійшла на теми прожитку, постачання, життєвих умовин та виглядів партизанської боротьби обох народів. Ком[андант] Пірат заявив, що проживає із своєю групою в с. Заліссі (Залесе), живе в одного господаря wraz з двома санітарками, за харч мусить платити (один сніданок коштує пересічно 200 зл. — дороще від ринкових цін в Перемишлі), бо населення не хоче їх харчувати. Був захоплений нашою системою прохарчування, про яку багато розказував йому згаданий вищі пор[учник] Зигмунт, який пробув у нас «в гостях» шість днів та мав нагоду цьому приглянутися. Прохарчування добувають в часті за гроші, а тому що їх не вистачає, граблять прохожих, забирають товщ, набіл тощо, чого доказом пор[учник] Зигмунт. (Очевидно, ком[андант] Пірат до цього не признався). Високі ціни господарям платять тому, що бояться донощицтва на НКВД. Делегати АК були однозгідні в ствердженні, що незорганізованість польського середовища незвичайно утруднює їм працю і свободу рухів. На запит, чому їхній провід не всилі опанувати на-строїв польських мас, ком[андант] Пірат відповів, що тереновий провідник «Пшемислав» людина мало енергічна, до праці [нрзб.] надається, та що він «гувнем жуціл би му в гловен» — очевидно, перепрошуючи нас за нецензурний вислів.

Ком[андант] Пірат висунув пропозицію, щоби до гурту попросити теж дві [нрзб.]го санітарки, що чекають вповблизу. Одержавши нашу згоду, вислав по них свого жовніра, щоби «мали змогу подивитися на панів». Санітарки прийшли та після привітання сіли мовчки, обмежуючись тільки до обсервування присутніх. Одна із них мала коросту у високій стадії розвитку.

По більш як годинній балачці ком[андант] Пірат заявив, що мусить відійти, бо в год. 15 візвано його до Перемишля, і на післяполудневій стрічі не буде присутним; на своє місце пришле свого заступника. Висловивши свою надію і бажання, що сьогоднішня стріча принесе бажані наслідки, розпрацавшись «сердечно» з усіма, відійшов, забираючи з собою поручника Зигмунта.

О год. 15 з малим опізненням прийшли очікувані делегати. Після досить здержливого привітання приступлено до властивих нарад.

Провідник нашої делегації поставив на вступі слідуючі питання:

а) чи польська делегація прибула з доручення провідних чинників Ан[глії], чи, може, з власної ініціјативи?

б) чи польська делегація має компетенції на місці рішати деякі справи — і які, чи мусить чекати рішення своїх провідних чинників?

в) про який терен мав уповноваження говорити і рішати?

Провідник польської делегації заявив, що він сам являється політичним і військовим референтом при Обводовому Проводові АК, на стрічу висланий своїми зверхниками, з компетенціями обговорювати і рішати питання льокального характеру, які відносяться до терену Перемишльського повіту. Про терен, більший від повіту, може говорити лише цей, хто має повновласті від Лондонського Уряду. В справах льокальних можна порозуміватися із дотичними повітовими проводами АК. Це залежить від взаїмного порозуміння паралельних теренових Проводів ОУН і АК і торкає тільки льокальних справ.

Приступлено до обговорення окремих справ:

Справа напружених українсько-польських взаємовідносин Перемишльського надрайону

Наша делегація в загальному представила крайньо напружені українсько-польські відносини як вислід комплетного незрозуміння польським населенням ваги ситуації на міжнародньому відтинку, яка вимагає об'єднання усіх поневолених большевиками народів у спільному фронті боротьби проти червоного сатрапа, не зважаючи на колишні льокальні порахунки. Польське населення з своїй роз'яреності, не бачить загрози нашого спільного ворога — большевиків, звертає увагу на маловажні справи, не бачучи смертельної небезпеки їхнього «союзника» Москви. Ведене звірячою ненавистю і грабіжницькими інстинктами, доводить до безприкладних в історії людства кровавих погромів укр[аїнського] безборонного цивільного населення, що зроджує ненависть і хіть відплати серед українців. Внаслідок цього терен палає вогнями, гинуть у страшний спосіб люде, завмирає господарське життя і всюди замітні ознаки дісгармонії та хаосу. Про якусь конструктивну працю не може бути мови.

Польська делегація погодилася вповні з нашою думкою відносно цієї справи та заявила охоту змінити дотеперішний стан речі.

Самоволя МО у відношенні до українського населення

Документуючи незбитими аргументами і наявними доказами самоволю міліцій, наша делегація категорично зажадала радикальної зміни поведінки міліціантів супроти укр[аїнського] населення.

Закиди відносилися до МО в Борівниці, Войтківій, Бірчі, Дубецьку, Красічині, Куп'ятичах, Пикуличах — а головно в Перемишлі.

Польська делегація заявила, що несе відповідальність в майбутньому за вчинки МО в Красічині, яка у сто процентах охоплена АК, в Бірчі, яка теж вповні охоплена, в Войтківій охоплена у 80 % та за МО у Стібні. За вчинки Повітової МО з Перемишля відповідальності АК не поносить, бо це збір «зłodіїв і шумовиння», яке на кожному кроці приносить нечесть польському населенню. Їх на кожному кроці, при кожній злочинній акції належить ліквідувати. Ліквідувати належить кожного міліціанта, приловленого на грабунковій чи взагалі шкідливій акції. Вважати належить на окремих міліціантів, яких бере із собою «повятувка» в терен, як провідників в терені та зв'язківців з волосних станиць міліцій. Вони мусять виконувати накази своїх зверхників, одначе в грабункових акціях участі брати не будуть. Якщо будуть мимо всього грабити, належить поступати з ними, як з бандитами. Крім цього, рішено, що кожночасно міліція буде повідомляти укр[аїнські] села, коли і в якій справі буде приїздити, щоби в цей спосіб уникнути збройних сутичок з нашими самооборонними відділами.

На запит, хто виконав напад на с. Вільшани дня 9.VII.45, відповіли, що було це НКВД, 6 міліціантів з повітової міліції та один міліціант з Красічина в характері зв'язкового. (Замітити треба, що напад цей відбито після короткої перестрілки.)

Справа відповідальності за поведінку населення

Наша делегація заявила, що вповні відповідає за поведінку укр[аїнського] населення, кермує його настроями і вчинками не допустить до самовільних кроків відносно польського населення, одначе такого самого трактування справи вимагає від керівних чинників АК.

Керівник польської делегації відповів, що у поляків ця справа стоїть далеко гірше. Польське населення є різних поглядів, ділиться на різні угруповання до цього ступня, що АК не всилі опанувати цілості польського населення. Вона відвічає за членів АК. Замітити треба, що в останньому часі становилися різні самозванчі групи, які діють на власну руку. Такою групою є група «Яст[...]бца» (Сліпого), що діє в цьому терені, виконуючи грабункові та терористичні акції на укр[аїнському] населенні, яку АК має зліквідувати. Крім неї, існує ще група НСЗ, розташована приблизно в трьох селах цього терену (назви сіл подано), яку АК також має розброїти. Якщо ми мали б нагоду із ними розправитися, то відтяжили б в цьому АК. Залишено нам вільну руку у порахунках з ними. Групи ці належить ліквіду-

вати. Польська делегація зобов'язалася доложити усіх старань для налагодження та поліпшення польсько-українських взаємовідносин.

Справа приловлення пор[учника] Зигмунта на грабежі

Заступник ком[анданта] Пірата зажадав вияснення відносно приловлення пор[учника] Зигмунта. Заявив, що вибрався з 9 людьми в присілок Г. в цілі добуття поживи (вибралісен на польоване — дивне тільки це, що полювання відбувалося в курниках та хлівках, а не в лісі), де наскочили на них якись уоружені люде і змусили до втечі. В часі цієї «операції» пропав їм пор[учник] Зигмунт.

Наша делегація заявила, що цими уоруженими людьми був відділ УПА, який на прохання мешканців с. Г. (до речі, поляків) мав доручення розгромити банду грабіжників. Банду цю розігнано, повернено пошкодованим речі та сконстатовано жахливу поведінку грабіжників в селі (знищення портрету Шевченка, соромітська лайка тощо). Ми не сподівалися, що грабіжниками були акісти, тому пор[учника] Зигмунта придержано, списано протокол і по виясненні ситуації звернено йому відібрану зброю та передано його в руки делегації АК.

Провідник польської делегації занотував собі усі компромітуючі речі.

На доказ невластивої і компромітуючої поведінки акістів наведено факт грабежі старих і зужитих предметів відділом АК («П[нрзб.] слава») в с. М. Для підкреслення цієї справи відчитано протоколи bestiальської поведінки Войтківської міліції з заборонаю ходити до церкви без перепусток включно. Зазначено, що наколи АК не займеться цією справою, то цю МО ми зліквідуємо, подібно як це мало місце в Борівниці.

Польська делегація зобов'язалася цю справу налагодити.

По обговоренні цих справ проголошено обідову перерву. Усі учасники перейшли до окремої хати, де нашими заходами приготовано спільний обід. Після обіду приступлено до дальших розмов.

Справа зникнення 9 міліціантів з Красічина

Польська делегація висловила підозріння, що напад на згаданих міліціантів виконав наш відділ. В часі нападу двох міліціантів вбито, одного ранено, а 7 пропало.

З нашого боку заперечено участь наших людей в цій акції та запропоновано розглянути обтяжуючі матеріалі та докази.

Після довгих дебат впевнено польську делегацію, що напад виконали не наші люде, а якась банда, якої існування підтвердили скоріше обі сторони. Зобов'язалися обі делегації провести в цій справі слідство та спільним зусиллям виявити злочинців.

Справа шантажів і вимушень грошових квот на українцях

Провідник нашої делегації в категоричний спосіб зажадав вияснення в справі вимушувань грошових квот на заможніших мешканцях міста Перемишля, наводячи та демонструючи оригінали письм з ініціалами та печатками АК.

Делегат Обв[одового] Пров[оду] АК, оглянувши документи, заявив, що письма ці не вийшли від АК. Заявив, що є багато безвідповідальних одиниць в польському суспільстві (навіть з підхоронжівки), які рекрутуються головно з шумовиння та в поважній мірі з малолітнього елементу, які, надживаючи авторитету АК, граблять та шантажують для власної користі не тільки українське, але і польське громадянство. Їх треба спільними силами нищити. Подав, що урядовий штамп АК звучить «Довуцтво Обводу АК — 31». Письма з такою печаткою належить респектувати, а всі інші належить вилловлювати, устійнити джерело та по змозі передавати кругам АК. Зазначив, що АК докладає усіх зусиль в поборюванні цього рода проявів.

Для кращого контакту в майбутньому, умовлено місце стрічі та спільну кличку і рішено по змозі частіше стрічатися, щоби з місця вирішати і поладнувати спірні квестії.

При кінці балачки розгорнено дискусію на тему загрози большевизму так для українців, як і поляків, розглянено методи праці НКВД та наведено ряд фактів їхньої розкладової роботи в нашому терені.

Під кінець стрічі вичувалося покращення настроїв та обопільне вдоволення.

В год. 20 покінчено усі розмови та після офіційного прощання обі делегації розійшлися.

Протоколував Г[ригі]р¹

Постій, дня II.VII.1945 р.

Протокол, списаний 11 липня 1945 р. про зустріч представників окружного проводу ОУН та обводового проводу Армії Крайової.

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 88–91а. Копія, машинопис. Переклад документа російською мовою: ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 372. — Т. 40. — Арк. 39–47.

---

¹ Мирослав Гук — референт пропаганди Перемиської округи ОУН.

№ 467. Звіт про зустріч районного пропагандиста ОУН «Сокола» та представників повітової влади в Ліську
18 серпня 1945 р.

Автор: «Сокіл»
/відпис/

ЗВІТ

Зі стрічі, відбутої дня 10.8.45 на станиці «М. О.» в Ропенці між: рай[оновим] пропагандистом Соколом та представниками пов[ітової] влади в Ліську в особах: пов[ітового] коменданта «М. О.» підпоручника (прізвище невідоме), пов[ітового] ком[енданта] безпеки підпоручника (прізвище невідоме), презеса ППР Стопніцкі і секретаря Безпеки (прізвище невідоме).

Дня 10.8.45 о год. 6.15 в товаристві солтиса громади Завака (поляк) і його заступника (українець), як урядових і куш[ового] Ількова, як зв'язкового організаційного, виїхали на станцію «М. О.» в Ропенці. Населення, яке знало про це, з певним страхом о наш поворот проводжало нас благословенням і побажанням щасливої дороги і цілий час нашої неприсутності майже всі в нервовому очікуванні ждали нашого повороту та дійсно готові були всі піти навіть з сокирами проти штиків чи куль, якщо б нас були поляки придержали. Голоси як молоді старших дядьків. Убраний був я в уніформу військового старшини, на поясі пістоль і дві гранати, на грудях далековид, в руках МП. Чоботи хоч позичені, але добрі, і вже цей вигляд робив на них певне враження. В год. 7-ій зовсім зрівноважені, спокійні, з веселою міною на устах в'їздаємо фірою на подвір'я міліції обивательської в Ропенці. Перша стріча відбулася з двома міліціантами, які стояли на подвір'ї. Один озброєний в ППС, який з дива чи, може, зі страху закам'янілий, не знаючи, що робити, зараз почали злітатися міліціанти без зброї, бо як такої під руками не мали, вибіг також заст[упник] ком[енданта] Пастущак, який так був заскочений нашим так скорим приїздом, згодом мені сказав, що за заскочення і тренування не знав, що робити і говорити по привіті, який, треба ствердити, був з його сторони досить теплий, запізнавшись, попросив мене до канцелярії, коли до того додати їх вдивування, цікавість і страх, який був огортав їх (бо казали, що ми, напевно, обставили військом цілу Ропенку), як також і інші почування, які їх огортали, мав я вражіння, що це люди, які впали з Марса і перший раз побачили світ з усіма дивами природи. Кожний хотів бодай словом заговорити, бодай торкнутися або хоч побачити, як казали вони, «коменданта бандеровцуф».

О год. 7.10 получився я телефоном зі згаданим ком[ендантом] безпеки в Ліську, який був ініціатором нашої стрічі і провідником їхньої делегації. Розмова телефоном:

Я: — галльо, тут станиця «Міліції Обивательської», в Ропенці, говорять представник місцевого Проводу Організації Українських Націоналістів.

Поручник (в польській мові): дуже приємно, прошу — слухаю...

Я: пане командант, дозвольте передати вам від мого шефа і від себе дружній революційний привіт.

Командант: щиро дякую. Прийміть на ваші руки найщиріші побажання для вас і вашого шефа.

Я: Пане командант, я жду на Міліції Обивательській, в Ропенці, тут можемо стрінутись, прошу дати відповідь.

Командант: відповідь подам. (Розмову перервано.)

Відповіді скоро не було. Заступник ком[енданта] в Ропенці Пастушак просив, щоб не дуже спішитися, бо хотів би дуже поговорити зі мною. Я погодився на це (маючи на меті в говоренні з ним пізнати їхні погляди і зорієнтуватися в поглядах людей, які як представники мають приїхати). Сам Пастушак — людина молода з Лодзі, добрих думок і поглядів, значить про[ти]більшовицьких, досить слабенький в політичному виробленні, хоч певні завдатки на це має. В міжчасі до канцелярії зійшлося багато міліціантів. Щоб зробити його свобіднішим у мові, я секретно сказав йому, що думаю, не всі міліціанти однакових думок і поглядів, тому будуть вони йому перешкодою в його мові зі мною. Він признав мені певну рацію і поробив відповідні заходи, щоби ці не перешкоджали нам у мові. В год. 8-ій попросив нас на снідання, при якому вели ми [нрзб.] розмову. В мові зломив я його досить скоро, вдаряючи на внутрішньополітичні справи (в'язні і очорнення революційних польських сил, перешкода на закордонному відтинку, економічний стан, руїна і перевіз фабрик в Москву, польська армія і командний склад большевиків). Тоді він почав жалуватись, що большевики хочуть втягнути їхню армію на японський фронт, мовляв, що маємо шукати в Японії, який інтерес матиме Польща в тому, та що всі поляки дуже проти большевицько наставлені, бо навіть пов[ітовий] ком[ендант] Міліції і Безпеки хотіли пострілятися з большевицьким капітаном, і що найбільш болячим для них є те, що ми називаємо їх комуністами. Але ми є і будемо тільки поляки. Около год. 10-ої прийшов до канцелярії польський священик враз з поручником Армії, який був в цивільному убранні і, як казали, зараз на урльопі. Священик спитав урядовим тоном Пастушача, хто ми і в яких цілях приїхали, чи по-

роблені відповідні заходи безпеки, яка, як думає, нам гарантована і чи повідомлене Лісько.

Діставши від Пастущака відповіді, представився і заявив: якщо ви доброї волі і поглядів, то можемо з вами говорити, якщо ні, то нема що і зачинати. Я відповів, що приїхав до людей, з якими стрінуся, і буду говорити незалежно від волі і поглядів. На цю відповідь він дещо зніяковів і заявив, що мав би охоту, як польський інтелігент і душпастир, обмінятися зі мною думками і поглядами, на що я дав свою згоду. (Текст розмов подам далше, бо ті ж справи обговорювано в розмові з делегатами.)

В часі нашої, як уважали вони, товариської розмови (маючи на думці відразу зломити мене і ослабити перемученням і атакою мої думки, щоб тим лекше було потім делегатам мене перемогти), що хвилини дзвонили з усіх напрямків, щоб довідатись хто є, як виглядають, що говорити і т. п. Відповідь була завсіди одна «пане вшистко пожондку, бардзо файне хлопи, варто собі з німи погадаць». О год. 11-ій повідомило Лісько, що делегація виїхала. В нашій товариській мові я руководився частинно безсторонністю, наводючи в українсько-польських відносинах вперше поставу поляків, а наслідок того відповідь українців і що на тій платформі будемо будувати далше взаємовідношення, натомість поляки спершу старались аргументувати односторонньо, на що я звернув кілька разів увагу, після якої перейшли на рейки маленької безсторонності.

О год. 13.20 заїзджає на подвір'я міліції авто тягарове і одна підвода, якою приїхали вишезгадані делегати з охороною 11 міліціантів, озброєних 2 «ППШ», 2 кулемети «Дехтярова», які дорогою були виставлені на шоферці автомашини і решта кріси. Убрані не дуже добре. До кімнати входить делегація: підпоручник Безпеки — високий, чорний, около 40 літ з пістолем «Токар», чашка якого була розціплена, за ним входить пов[ітовий] ком[ендант] Міліції — мущина середнього росту літ ок[оло] 50. Пастущак представляв нас делегатам, які, хоч з великим здивуванням, дуже ввічливо нас привітали. Ком[ендант] пов[ітовий] Міліції телефоном повідомив Лісько про приїзд на місце, я в свою чергу написав і вислав кур'єром перше звідомлення до рай[онового] Провідника — Ігора.

О год. 13.30 починаємо розмову з делегатами. Першим взяв слово підпор[учник] безпеки, який заявив, що є ком[ендантом] Безпеченьства на пов[іті] Лісько і zarazом найвищим політ-керівником того ж повіту, що є навіть польським демократом, а навіть комуністом. Однак живучи і переховуючись в українців, є їхнім симпатиком

та бажає поладити польсько-українські справи, щоб дати можливість спокійно жити українському населенню.

Зміст і форма його промови були виголошені в чисто урядовому з комуністичною закваскою тону. Він заявив: як представник влади і демократ бажаю дати українському місцевому населенню спокійні форми буття, однак як той же представник не може погодити своїх бажань з фактом існування українських реакційних сил, які своєю зброєю і підривною роботою самі тому перешкоджають, як також не можу стерпіти, щоб в моїм повіті, як відомо мені, 1 500 людей зі зброєю підривало могутність польської держави. Я дотепер спокійно дивився на вибрики тих нерозумних людей, однак, те, що існувало в останніх днях, розбиття 4-ох станиць міліції, змушують мене до радикальної розв'язки цих справ. Я зараз розпоряджую полком польського війська, спроваджу ще другий і третій полк і найблищі дні покажуть, в кого сила. Не допоможуть вам одна чи дві гарматки, які ви заховаєте десь на горі, чи деякий чолг, який можете мати в своїй розпорядимості. Вишлю на села людей, за яких роботу не відповідаю. Як приступили до будови польської демократичної держави, в якій ви, збаламучені своєю фашистівською буржуазією, нам перешкоджаєте. Мені встидно в своїм урядовім будинку мати перед собою людину нелегального життя з гранатами і пістолетом, що може виглядати на моє безсилля. Але чи можете ви, які не маєте своєї армії ні прихильників між своїм населенням, так і закордоном, думати про будову держави? Польща для вас може зробити багато доброго, але ви для неї ні. Далше торкнувся польсько-українських справ в історичному світлі та коротко зупинився на міжнародньому політположенні, доказуючи, що не здійсняться сподівання реакційних чинників, бо в світі стабілізується мир і що скорше можливий конфлікт англо-американський на тлі колоніальному, і тоді є можливість Америко-большевицького союзу проти Англії. В такій ситуації здається безглуздям пориватися з мотикою на сонце. Я вірю, що прийде час, коли й Україна буде самостійною, бо світ будується і напевно побудується на нових основах, але це прийде щойно за кільканадцять або за кількадесят літ, і тоді напевно ні один з вас тої України не побачить. Ми маємо вже польську державу, яку розбудовуємо і закріплюємо, і тому можемо не жалувати й свого життя. Однак жаль мені вас, молодих людей, які дійсно маєте добрі бажання у відношенні до свого народу, але коли навіть і переживете цей тяжкий час, то будете викинені за двері тими фашистівськими провідниками, які зараз пхають вас у бій за владу для них. Я закликаю вас вийти до мирної праці і зложити зброю і жити спо-

кійно, бо інакше поступлю так, як буде вимагати потреба, і в протягу короткого часу не стане тут ні вас, ні тих людей, які тут живуть. Застерігаю, що буду вас гонити і переслідувати на кожному кроці. Тепер робіть, як знаєте.

З черги заняв голос презес ППР, який на вступі заявив, що є прихильником українців, і тому не хотів би, як демократ, допустити до зайвого, але можливого, проливу крові. Не хотів би бачити тої нужди людей, які у переселених вагонах існують. Бажає, щоби довести до того, щоб українське суспільство у межах польської держави могло спокійно та щасливо проживати. Дальше навів свою розмову до вивольних змагань, де поляки спільно з українцями бились за спільні інтереси хлопів, і вже тоді поляки хотіли добра для України. Ми, ППР, як демократи признаємо слушність вашої боротьби, але не ведіть її проти поляків (в тій його промові ком[ендант] Безпеченства, сидячи близько презеса, в деяких місцях натискав своїм чоботом [нрзб.] презеса за недоречність його промови, бо коли команд[ант] вказував на насильне знищення в разі непідпорядкованості, то презес не хотів би бачити нужди і бажає добра для українського народу, коли комендант доказував безуспішність і неслухність такої боротьби, то презес її схвалював і признав). В дальшому тягу заняв слово пов[ітовий] ком[андант] міліції, який торкнувся справи особистого складу міліції, заявляючи, що стверджує нетактовності з боку міліції, але поробив і робить дальше всі заходи, щоби її удосконалити, бо що ж можу вдіяти я, коли в ряди міліції поступили люди, яких я так скоро пізнати не одного з них не міг, здержати від відплати за кривди, заподіяні йому чи його родині, як ще не позастигали трупи, як не засохли ще рани від побоїв і сльози вдів і сиріт. Бо коли схочемо зробити білянс кривд і втрат, то, здається, кривди польського народу далеко перевищать. Йому дивно, чому українське населення з таким недовір'ям і застереженням до польських властей, чому покривджені люди не приходили до нього на скаргу, яку напевно був би в справедливий спосіб полагодив (як аргумент подав зворот забраного коня з якогось там села і ровер), дальше не може він зрозуміти нападів на станиці міліції, мовляв: чи хочете самі тут урядувати? Думаю, що сьогоднішнім днем, пізнавши ваші і наші думки, зможемо дійти до якогось висновку і поробити відповідні заходи, щоби оминуті всіх непорозумінь, які дотепер ділили нас і вводили між нас непорозуміння і ворожнечу.

На тому закінчили делегати свою мову. В часі їх мови я питань їм не ставлю, лише нотував відповідні точки і завваги. Після їх мови слово забрав я, бо до помочі більше нікого не мав.

Свою мову почав я польсько-українськими взаєминами в світлі історії (на підставі Зенока), торкаючись причин Хмельниччини, Андрусєва, Гайдамаччини, Риги, відносини до українців і взаємовідношення в польській повоєнній державі, більшовицькій дійсності, під німецькою займанщиною і в сучасній порі. Завсіди вперед освітлював відношення і поставу поляків і, як відповідь, ставлення українців.

На погрозу ком[анданта] безпеки відповів: пане командант, ми вповні розцінюємо ваші і наші спроможності, одначе ваше страшення інтервенції війська уважаю страшенням дитини [нрзб.].

Ми знаємо, яку силу собою представляєте, оцінюємо її вповні, справу завсіди приймаємо в найгіршому світлі, не тішимо себе рожевими мріями чи сподіваннями, завсіди враховуємо політичну ситуацію і приймаємо дійсність голою, а може, навіть і чорнішою, як є, і на підставі такої розцінки ситуації робимо свої потягнення, так що в такому випадку заскочення і несподіванок для нас нема. Заявляю одне, що в обороні свого населення ми завсіди станемо і не завагаємося покласти в тій боротьбі і свого життя, але чи врахуєте ви, що тоді, коли нас тут не буде, вістря московського меча повернеться проти вас (тут коротко навів я большевицькі рафіновані методи в нищенні нації, як економічно, так духовно і фізично), дальше звернув їм увагу на те, що коли ми під тиском і терором урядових чинників і поступимо звідси, то чи беруть люди на свою відвідальність долю тих поляків, які замешкують українські терени за політичним східним кордоном Польщі, то є в Галичині. На тому місці пригадую вам слова Наполеона «ніколи не вважай противника дурнішим від себе, а завсіди думай, що робить він те, що ти на його місці зробив би», коли говорите про свою мілітарну силу, то ми її завсіди бачимо, знаємо, звідки прийшли, куди ділися і яка зброя. Нас не знаєте, звідки прийшли, куди ділись і скільки було, ви, панове, як недавні польські партизани, про це добре знаєте. Але не забувайте, що коли української національної революції не знищили ви в польській державі, не знищили рафінованими способами большевики, не знищили терором німці, коли облавами при участі 100 000-ої армії не можуть зліквідувати того руху большевики, то, здається, нелегко буде вам його зліквідувати. Однак ми вповні признаємо існуючий уряд, як також схвалюємо боротьбу польських революційних сил як боротьбу проти московського насилля (на обличчях делегатів помітно легкий усміх вдоволення), не маємо наміру воювати проти польського уряду, так і населення, одначе на акцію завсіди прийде реакція. Коли ми тут є, то не в цілях проти-

польської боротьби, але в цілях організування всіх українських сил в краю і закордоном до боротьби за УССД, і хиба самі признаєте, що далеко інакше виглядало наше життя і ваше відношення до нас до того часу, доки ми не зросли в певну силу. Коли, пане командант, говорите про безуспішність нашої боротьби, то турботи ці [нрзб.] нам самим, то це справа нашої внутрішньої і зовнішньої політики, і в тому відношенні стоїмо так добре, що можемо сміло глядіти в майбутнє. Дальше начеркнув їм наші можливості національної революції поневолених народів, наш доступ до всіх клітин мілітарних, економічних і адміністраційних чинників ССРСР, яких вони як поляки не мають, дальше з'ясував їм шкоди для Польщі з існування ССРСР побіч польської держави, а користи з розпаду ССРСР на окремі національні держави. Смішним видається мені, пане команданте, ваш зворот на інстинкт самозбереження, бо коли ми [нрзб.] і ризикували своїм життям, щоби тільки з вами стрінутися і поговорити, то здається, не маю потреби вагатися віддати своє життя для добра свого народу. Ми, українські революціонери, вступили тільки в УПА, свідомі того, що може не один з нас України живим не побачить, але своєю поставою будемо дороговказом майбутнім поколінням і по наших трупах і кістках прийдуть ті, які докінчать те, чого доля не дозволить нам закінчити, а знаючи історію ОУН і людей, які її очолюють, навіть не сумніваюся в їх вірності і відданості народові, і боремося не за уряд чи гонорари, а за велику ідею УССД, а уряди в ній будуть виконувати найкращі сили всіх шарів суспільства. Відповідаючи на запит справи розбиття міліції, заявив я, що не було б Терниці, Лішового і інших, не було б міста Балигорода і інших. Дальше подали запит, яке наше становище до переселення: я відповів: з огляду на те, що війна ще далеко не скінчена, уважаємо за відповідне не переселюватися. На Захід не поїдемо, бо колоніальної політики не ведемо, добровільно на схід поки що також не поїдемо, бо уважаємо це засобом духового і фізичного знищення укр[аїнського] народу, якщо будемо переселюватися звідси, то тоді, коли буде робити це переселення уряд УССД, бо ми навіть готові зрезигнувати з деяких територій, щоби жити з сусідами в добрих відносинах, бо воюємо за державу, а не за кордони, не маючи ще держави, чи за декілька кілометрів квадратних. Я вважаю, коли ясным вам є наше становище до уряду, коли лучать нас спільні думки і цілі, то у вашому інтересі є не чіпати нас, а коли ведете її проти нас, не чіпайте мирного населення, хай воно спокійно працює і користує зі здобутків своєї праці, а коли хочете нас нищити, то шукайте за нами в лісі, а там чия сила, того і правда.

[*Нрзб.*] коли за плечима вашого уряду є [*нрзб.*] і [*нрзб.*] большевиків, які заодно хочуть знищення вашого і нашого народів, стає зрозумілим, чому видаються накази боротьби проти нас. Наказ як такий видається завжди в певних формах, але ви, зорієнтовані на місці ситуації, повинні розглядати його точки і примінювати до терену. Я ще раз зазначую, що справи наших взаємин залежать від нас самих. Якщо цікавитесь, чому населення ставиться з недовірою і застереженням до вас, то тільки тому, що своїм відношенням до них ви самі це спричинили, бо ще не дійшов селянин чи селянка до якогось осередку вашої влади (Балигород, Лісько, Сянік), як вже зістав арештований і побитий вашою міліцією (тут подав декілька фактів). О год. 16.15 перейшли ми до іншої салі на обід. При столі давали мені завжди перше і почесне місце, як також, коли переходили подвір'ям до другої салі, завжди товаришували мені, беручи мене в середину. Обід складався з бідненького борщу, печені з бульбою і чорної кави з цукром. Після обіду десь ледве роздобули літру самогонки і подали закуску. І при обіді довелося мені цілий час говорити. Вони просили мене випити разом з ними, однак я відмовився, що алкоголю не вживаю. Під час того тема зійшла до міжнародного політположення, яке як відповідь на попереднє команданта Безпеки реферував я. Я зупинився на перебігу війни, апетитах і планах большевиків і доказував неминучість англо-большевицького конфлікту (в час того вислову всі бравурно зірвалися з місця, силуючи мене випити з ними за це слово, я вповні відмовився пити і тільки прийняв з ними разом закуску).

Вже по тій мові змінили зовсім своє обличчя. Зникла в них ця урядовість і комунізм. Їх місце заняла щира сповідь. Тоді командант Безпеки почав жалуватись, що мусить поки що терпіти зверхність більш[овицького] капітана, який наданий йому як виховник, і що вже тричі були в конфлікті так, що раз викинув капітана з сходів, що старається вибити і армію з-під большевицьких впливів. Коли ви маєте добрі думки у відношенні до нас, то ми нищити вас не хочемо, однак прошу вас, панове, зникніть, нехай не бачу і не чую вас, то не значиться, що хочу, щоби ви звідси вибралися, але коли чути про вас, буду змушений вас переслідувати. Дуже прикро мені, що мушу випустити вас зі своїх рук, я дуже радо пожертвував би своїми 20 найкращими вояками, щоби мати вас в руках. Але маю надію, що незадовго матиму вас в своїх руках. Я відповів: якщо будете мати, то хіба могого трупа, бо знаю, яка доля стрінула б мене. Тоді він сказав, коли б я хотів, то зараз міг би мати вас в руках, бо навіть пістоля не встигли би витягнутись. Я відповів: зараз могли би ви мати

лише купу мого і свого м'яса, бо ще хоч в якій обстановці, зміг би потягнути кілочко гранати. Поручник міліції заявив, що можемо завсіди з ним і він гарантує ненарушність, тільки щоб йти до нього в цивільнім убранні, щоби не йти з гранатою і пістолем. Я відповів: що, мешкаючи під ялицею, не знаю, чи зможу трапити під ту яличку, під котру сховав би гранати чи пістолем, і тому ношу їх при собі. Слід зазначити, що ця правда була висказана у формі жартів. Делегація пробувала доказати мені, що наші станичні намовляють людей, щоб ці не здавали контингенту, бо як такий будемо збирати ми. Я заперечив цю вістку як неправдиву, доказуючи, що навіть сам на громадських зборах у Завадці, де був присутній і солтис (поляк), закликав людей до послуху і підпорядкованості. О год. 19-їй делегація готовилась до виїзду. Розпрощались дуже сердечно, потиснувши сильно руки, сиділи на возі, бодай один залишився і говорив зі мною, тоді ці приходили кликати його, але залишався другий. Така сцена повторялася кілька разів, тоді комендант Безпеки запитав мене, чи дати мені охорону до виїзду, бо хотів би бачити дійсно мою ненарушність. Я подякував, мовляв, що охорони не потрібно мені, бо ж почуваюся досить безпечно. В міжчасі приїхав і ком[ендант] Міліції з Ропенки, який був цілий день в Сяноці і про наш побут не знав. Просив команданта, щоби дозволили йому поговорити дещо з нами і перебрав на себе відповідальність за нашу ненарушність. Тоді делегація, розпрощавшись, від'їхала. Від'їжджаючи, прощалися з нами і кожний вояк з охорони, яку мали зі собою делегати. Після від'їзду попросили нас на підвечірок, під час якого велася розмова далше, в якій брав участь ком[ендант] Міліції в Ропенці, д[окто]р мед[ицини] Квасніцкі і знову священик. Сам доктор людина дуже інтелігентна з добрим політичним виробленням, тому можна з ним було говорити, однак ком[ендант] міліції під тим оглядом дуже тупий, і в своїй мові дуже в дурний спосіб односторонньою аргументацією вибілював себе і свої поступки, натомість очорнював нас. Я заявив йому, що не прийшов я сюди в цілях якоїсь сварні, лише обмінятися нашими думками, щоби пізнати думки їх у відношенні до нас і навпаки, і коли я руководжуся безсторонністю, то такої вимагаю і від нього, бо в іншому випадку буду змушений говорити іншою формою або уважатиму за відповідне зовсім не говорити. Це дещо присмирило команданта. Тоді голос забрав священик, який завсіди співав пісеньку про добро, якого зазнали ми з боку поляків, виводячи далше, що без помочі Польщі, яка вже має свою державу, наша боротьба безуспішна, і що форми, яких досягнув український нарід на полі національному чи культурному, це заслуга їх. Я

відповів вже з певним поденервованням: про таку нашу долю і наш успіх не маєте потурбуватися, бо український нарід, який пережив такі тяжкі лихоліття на протягу століття, де навіть не можна йому було писати і говорити українською мовою, де насильно кривили душу нашого народу, якого вже навіть покинула була вища його верства, щоби зберегти в польській державі колись свої маєтки, як каже приповідка, вірним вірі і народові остався поп і хлоп, одначе це не послабило волі народу, і при зрості зараз нашої національної свідомості і політичної зрілості глядимо сміло в майбутнє. А коли говорите про те, що ви були і причиною нашого розвитку, то на таке твердження може здобутися не здорово думачий інтелігент лише [нрзб.], або безглузда людина, бо чи той економічний політичний і релігійний гніт з боку польських можновладців до першого збору Польщі, який спричинив Хмельниччину і Гайдамаччину та ряд інших повстань, мав бути тою платформою, чи те, що коли українець хотів замітати місто в польській державі чи рубати дрова в поляка, мусів переносити метрику до костела, мало, на вашу думку, тим розвитком? І коли хоче він в такому дусі говорити, тоді шкода нам часу. Після підвечірку я заявив, що відходжу [нрзб.], ті прочили, щоби я ще остався дещо поговорити, однак д[октор] заявив, що до дискусії треба людини з відпочатим розумом тому вважає, що пересилювати мене немає сенсу. Бо я, напевно, вже і так перемучений. Секретно, щоб ніхто не чув, заявили мені, що хочуть ще стрінутися зі мною, але у формі законспірованій, заступник ком[енданта] заявив, що дуже радо хотів би з'їсти спільний обід в нас. Я відповів, що дуже радо при нагоді зможемо це зробити. О год. 21 попрощався я з присутніми, які пращали мене досить щиро, нашим звичаєм став я на струнко, прашаючи всіх привітом Слава Україні, це було такою несподіванкою для них, що не знали, як мають відповісти, щойно по хвилі один відповів «честь», другий «чодем» і т. д. В їхньому окруженні вийшов я на подвір'я міліції, де побачив велике диво, бо ціле подвір'я було заповнене військом, міліцією і цивільними людьми, убраних у світочні одяги так, що мав я вражіння, що це толпа під будинком якогось парламенту в очікуванні на якийсь дуже важний результат. Зацікавленню їх не було меж, кожний хотів бодай оком побачити, бодай словом заговорити. Присутніх привитав я салютом. Тоді приходить один з міліціантів і оголошує мені, що недалеко станиці в хаті є «бендерівці» (на злодію шапка горить). Я знав, що як таких нема і бути не може, тому вислав одного міліціанта і свого кур'єра на провірку, яка очевидно виказала безпідставність їхніх тверджень, бо були це цивільні. Цілий час розмов наших як міліція,

так і цивільні, дерлися на плоти, заглядали в кожну шпарку, використовуючи кожну хвилину, щоби почути хоч деяке слово розмови.

Загалом за цілих 14-ть годин мав я у мові 10 суперників, яких все-таки побідив. Були змушені признати мені слухність у всіх моїх твердженнях і заввагах, лише завсіди обстоювали думку, що кривди поляків перевищують. Признали слухність слів провідника Зорича, які він писав їм після наших акцій на міліції. Як зорієнтувався я, майже всі вони протибільшовицького наставлення, бо навіть сам ком[ендант] безпеки пізніше змінив своє обличчя і сказав, що він передусім є поляком, а не більшовиком. Прийшли вони з думкою, одні, щоби ще перед розмовою офіційною змучити мене, бо звичайно атакували мене хрестними питаннями, на що я кілька разів звертав їм увагу, не даючи мені змоги докінчити певної теми. Я попросив їх, щоби навіть і товариські розмови здержували повні форми свободної і повної виміни думок, а не атакувати. Вищезгаданий поручник Армії, який був там на урлюпі, спершу почав говорити російською мовою, однаке по декількох словах почав говорити польською мовою. Думкою других, вже офіційних, делегатів було своїми словами і аргументаціями доказати мені нашу неслухність, заломити в мені віру в Провід і в успіх нашої боротьби, граючи на інстинкті самозбереження [нрзб.] може заломити. Однак стрінулися з певною несподіванкою. Тому, що завсіди був я присутній коло телефона і не могли делегатам подати моєї характеристики, тому [нрзб.] їхали наосліп. Як заявив ком[ендант] безпеки, що думав о іншим результаті нашої мови і дуже тяжко переживав тих чотири дні від нав'язання зв'язку до переговорів. Я від самого початку мав надзвичайний гумор і рівновагу, а перша перемога над заступником команданта і іншими підбадьорила мене і додала певної охоти до дальшої перемоги. Якщо ходить о характеристику тих людей, то можу ствердити слідує:

Командант безпеки, як і всі інші делегати, хоч називали себе демократами, проте є тільки польськими націоналістами. Сам він вважає себе спецом в ломанні людських душ, сам мені признався і казав, що хотів би мати мене в себе бодай на два дні. Сам він навіть шовіністично до певної міри наставлений до нас.

Пов[ітовий] ком[ендант] міліції — людина, досить добре наставлена у відношенні до нас — (досить добрі минулі потягнення) він дуже радо пристав би на компроміс. В розмові зі мною не хотів розставатися. Силований кілька разів командантом Безпеки до виїзду, заявив: то їдь собі сам, а я піду пішки. Він висловився, що немає нічого проти нас і навіть був би вдоволений, якби ми могли спокійно ходити одні поміж других.

Презес ППР-ру — людина з дуже слабеньким виробленням, важнішого голосу не забирав, а в своїй мові висловлювався як щирий приятель українців і секретно сказав: українці мене тут знають і знають, що я для них зробив. Секретар голосу жодного не забрав, тому не можу зорієнтуватися в його поглядах. Командант Міліції в Ропенці, як і ціла міліція, не мають відповідного вироблення, як політичного, так і військового. У всіх рухах видно було вимушеність, а не вояцький дриг, але і це виходило в них нужденно. Можна було запримитити і ту нужду, в якій вони живуть, бо не мали навіть чим прохарчувати тої охорони, яка приїхала з делегатами. З-поміж всіх цивілів, які говорили зі мною [пропущених кілька слів] оцінки всіх справ. О год. [пропущено кілька слів] усіх та побажав їм успіхів в боротьбі за польську незалежну державу.

В очах усіх присутніх бачив я певне вдовolenня. Письмових зобов'язань не підписував я, мовляв, ще до таких ні я, ні вони не маєм компетенції. Комендант Ропеньський хотів дати мені охорону, відповів, що це є як його, так і мій терен праці, і почуваю себе досить безпечно, так що за охорону дуже дякую.

Працаний усіми присутніми, від'їхав з Міліції в напрямі Завадки. По дорозі майже на кожному містку бачив цікаві обличчя, [в] першу чергу українців. Цілу Завадку застав я дійсно в острому поготівлі. Люди обступили цілу фіру, проводжали мене до квартири пров[ідника] [нрзб.].

О год. 23-тій зголосив я свій прихід провідникові, здав звіт з розмови.

Слава Україні — Героям Слава.

Постій 18.8.45 р. Сокіл

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 107. — Арк. 1–7. Копія, машинопис.

№ 468. Звіт про зустріч українських підпільників із повітовим головою ППР у Ліську

15 вересня 1945 р.

Sława Ukrainie!

Sprawozdanie

Ze spotkania prowidnyka 5-go rejonu «Ihora» i propagandzisty tego rejonu «Sokoła» z prezesem powiatowym P. P. R. W Lesku

Gerą, odbytego dnia 11.IX.45 r. (spotkanie w formie zakonspirowanej).

W związku z akcją przesiedlenczą i problemami jakie wynikały w następstwie tej akcji tak w ukraińskim jak i polskim środowisku, prezes P. P. R. Ger przez odpowiednich ludzi zapodał nam swoja chęć widzieć się z nami i omówić niektóre ważne sprawy.

Na spotkanie my pogodziliśmy się i wyznaczylimy ją na godz. 13-tą dnia 11.IX. W miejscu jednej liściastej okolicy. Przed spotkaniem porobiliśmy odpowiednie przedsięwzięcia bezpieczeństwa. O godz. 13-tej wyszedł sam prezes na wyznaczone miejsce spotkania. Wyglądem był bardzo zachwiany i pierwsze jego słowo mowy z nami było «panowie, bieda, musimy coś poradzić się, bo inaczej może bardzo źle skończy się».

Z nami on bał się iść do tego miejsca gdzie miała odbyć się rozmowa i temu proponował iść zaraz niedaleko wsi nad potokiem, jednak myśmy go uspokoili i przekonali o konieczności ze względów konspiracyjnych w jego własnym interesie pójść na miejsce, które my jemu wskazywali.

Po drodze zaczął opowiadać o dobrej wolności, ale bezsilności miejscowej administracyjnej władzy, bo sprawę przesiedlenia prowadzi wojskowa władza którą kierują bolszewicy, na dowód podał fakt, że komendantem pułku przeznaczanego na Leski powiat jest bolszewicki żydek, kapitan, którego nazwał pokraka z połamanymi nogami i nasładował jego chód. Ten kapitan zastępuje komendanta pułku, który zachorował na weneryczną chorobę pojechał gdzieś na leczenie.

Prezes oznajmił, że w tej armii jest dużo bolszewików, ale odziani w polskie mundury.

Wyżej wspomniany kapitan już dnia 10.IX. wydał rozkaz w nocy zrobić akcję przesiedleńczą w samym Lesku.

Tegoż dnia przedstawiciele powiatowej władzy na posiedzeniu wzięli tę sprawę pod dyskusję i tam byli niektorzy ludzie, którzy odobrochali tą sprawę kapitan mówił jak to banderowcy mają 1 000–2 000 wojaków to nie będą mogli walczyć ale większość z nas skrytykowała jego myśli oświadczając że za mało orjentują się niektorzy ludzie w naszych siłach i możliwościach za mało doceniają siły partyzanckie i nasze zorganizowanie, jakgdyby u nas było tylko 1 000 czy 2 000 wojaków to my nie postanowilibyśmy walczyć z regularną armią. Starosta zwrócił się do kapitana, żeby taką akcję nie przeprowadzał, że starosta na taka akcję nie zgadza się, bo w jego terenie spokój, jednak kapitan na to nie zgodził się, ale jednak staroście i przedstawicielom władzy udało się na ten dzień akcję wstrzymać, i w celu ostatecznego rozwiązania tej

sprawy starosta pojechał do sztabu w Krasnie, a o ile tam nie załatwił by pozytywnie tej sprawy, pojedzie do Rzeszowa do Wojewódzkiego Urzędu. O ile wyjazd starosty nie da pozytywnych wymowień, prezes obiecał jako przedstawiciel kierowniczej partiji, pojechać do Województwa interweniować w tej sprawie, kiedy jego interwencja będzie bez rezultatów — ostatnim jego wypadkiem w tej sprawie będzie jego dymicja.

Po tej mowie propagandzista «Sokil» zreferował jemu sprawę przesiedlenia: kto ją prowadzi z jakim celem, jakie rezultaty dla Polski z tej akcji (ekonomiczne i polityczne) nasza postawa do tej akcji przy tem dokładnie zazaczył nasze odnoszenie w terażniejszy nawet do administracji M. O., W. P. i polskiego społeczeństwa, po wsiach zmieszanych z ukraińsko-polską ludnością. Jednak do tego podał, że naród i oddziały Ukrainkiej Narodowej Samoobrony przygotowani są na wszystko i będą prowadzić obronna walkę niepatrząc na straty czy ofiary. My, dowódcy U. P. A. i S. K. W. będziemy starać się w tej akcji karać wyłącznie winnych jednak nie gwarantujemy za to, że dowiedzione grzechem i zalem, po utracie majątku czy rodziny, ludność nie rzuci się do odpłacenia polskiemu społeczeństwu i czy zapalając swój pozostały majątek nie spali domu sasiedniego z nim polaka, bo walka, która teraz rozgorzała jest walka nie za polityczne cele czy granice, nie prowadzi się ona jakimś jednym oddzielnym walecznym oddziałem a całym ukraińskim narodem w granicach polskiego państwa i temu ona jest straszniejszego charakteru.

Ukraiński naród w terażniejszej porze gotow na najgorsze i zostawi po sobie tyłko zgliszczca, a krew niewinnie pomordowanych, łzy niewinnie katowanych i pobitych. Ognie które codziennie płoną, będą czarną niecierpiąca plamą w historii dla Polski. A cierpienia niewinnych dzieci, ryk bydła z która bezbronna ludność uciekła do lasu, przypominają będą w 20-tym wieku czasy Tamerlana i Dzingis-Chana. Te słowa miały wielki wpływ na prezesa i poważnie go zastraszyły. Ja nakreśliłem międzynarodowe polityczne położenie i niektóre terenowe sprawy. W tym czasie po tej rozmowie prezes zaczął narzekać na bolszewików, polski Rząd i armię z bolszewickimi dowódcami, on powiedział co zrobimy jak mamy w Rządzie ludzi ktorych Polska do teraz nie zna, w społecznym i politycznym życiu. Ja powiedziałem jemu, natomiast my wiemy kto jest ich Rząd, wiemy że Bierut jest moskiewskim żydkiem — bolszewikiem.

Prezes odpowiedział na to że także wiedział tyłko myślał że to jest tajemnica wstydział się o tym mówić, na tych słowach zaczął narzekać że bolszewicy z Bierutem zawiedli Polskę rzeczywiście w ślepy kąt, bo alianci zaproponowali zaraz przeciw ustalonego polsko-radzieckiej

granicy, bo ta sprawa miała być poruszana na pokojowej konferencji. Dalej zaczął wskazywać na ekonomiczną eksploatację Polski bolszewikami, jak wywóz fabrycznych urządzeń z Polski o przymusowym zdaniu 60% kontyngenty z Polski bolszewikom, dalej że bolszewicki Rząd zagrabił dla siebie przyznanych 15 % odszkodowania wojennego od Niemiec dla Polski, że bolszewicy zabrali potajemnie na transporty zapomogi dla Polski od U. N. R. R. A.

On powiedział że Polacy za wszelką cenę starają się wybić z pod bolszewickich wpływów armię i już nawet próbowali oficerowie wykonać atentat na wspomnianego kapitana w Lesku. Jednak sytuacja która teraz nie pozwala mi w pełni zrealizować tego planu.

Naprowadzając do ostatniego nasze spotkania w Ropience wyraził pełne zadowolenie, że jak z jednej strony i z drugiej w pełni dotrzymano dobre wzajemne odnośnienie, a kiedy on przedstawił sprawę w województwie, wojewoda będąc w Lesku chciał także spotkać się i porozumieć się z nami, jednak z braku prędkiego związku nie mógł z nami połączyć, dalej prosił konkretnie jakiej myśli i podać od nas, co dalej robić i jak wyjść z tej sytuacji. My poradziliśmy jemu, żeby we własnym interesie nie dopuścić do przesiedlenczej akcji, powieść propagandowa akcje wśród wojska, bo oni jako Polacy mają dostęp do wojska, żeby wojsko idąc do wsi nie bili i nie rabowali, nie przymuszali do przesiedlenia, a także żeby odpowiednio rozprawić się z takimi ludźmi jak wspomniany kapitan. W tych słowach jemu przerwał prezes słowami (panowie ja właśnie z tą myślą przyszedłem do Was). Dalej podał nam że wspomniany kapitan jedzie często do swego dowódcy majora do Cisnej i nam można zrobić na niego zasadzkę z tym zastrzeżeniem, że z nim jadą także oficerowie Polacy, których szkoda byłoby zniszczyć. On obiecał podać formę i numer auta, w którym jedzie kapitan i obmyśleć jeszcze pewne rzeczy do jego zniszczenia, bo dopiero po zniszczeniu kapitana jest możliwy w powiecie spokój. Dalej obiecał porobić wszystkie odpowiednie zapobiegania w powiecie i w województwie a nawet w miarę możliwości dowieść do spotkania wojewody z nami żeby tą sprawę połągodzić.

O wyniku tej akcji i możliwych zagrożeniach obiecał zawiadomić pisemnie albo ustnie. I rzeczywiście dnia 14 — przysłał pisemne zawiadomienie, żeby być ostrożnym i odpowiednio przygotować się, bo ich interwencja nie dała pozytywnego wyniku. (List ten w oryginale dołączam do sprawozdania).

Rozmowa z prezesem trwała 3 ½ godz. już z samej rozmowy można było zorientować się, że polskie społeczeństwo poważnie zainteresowane tą sprawą, tym bardziej ze względu na niewiadome swoje przebywanie w tej walce.

Wśród polskiego społeczeństwa przed odpłacającymi akcjami z naszej strony ich do przeciw działania przesiedlenczej akcji. Sami Polacy mówią (mówił prezes) że kiedy mają nas Ukraińców przesiedlać to niech Rząd najpierw zabierze stąd polskie społeczeństwo.

W godz. 16.30 zakończono spotkanie.

Herojom Sława

I — r

Post. 15.IX.45 r. (raj. prow.).

Przetłumaczyła: D. M.

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 19. — Арк. 6–10. Копія, машинопис.

№ 469. Протокол переговорів між представниками українського та польського підпільних рухів
15 жовтня 1945 р.

Відпис

ПРОТОКОЛ ЗУСТРІЧІ З ПОЛЯКАМИ

Дня 7.X.45 р. повідомили нас поляки, що хочуть з нами зустрітися в дні 9.X.45 р. на 10 годину. Просили при цьому повідомити Ш. і З., щоб оба, або хоча один з них, прибули на місце зустрічі. Справа важна. Від них прийде на стрічу делегат інспекторату. Місце зустрічі [назва населеного пункту не вдрукована].

Для нас це місце було невідгідне, тому ми відповіли: на зустріч прийдемо, але пропонуємо інше місце, — день і час той самий.

З нашої сторони не було під рукою ані Ш., ані З. Перший виїхав, другий був в сусідніх теренах. Було неможливо стягнути його на означений час і місце.

Справа контакту зі сусідами вважалась одною з пільних і поважних справ. Нам залежало на цьому, щоб вдержати цей контакт, а на стрічі, яка все ще мала мати характер вступних розмов, треба було довести до стану, який мав би стати початком дефінітивних розмов.

На стрічу вибрався Д. в повному військовому мундирі й виряді і разом з [нрзб.]р та охороною — [нрзб.]х боєвиків, узброєних в автоматичну зброю та «Дехтяр».

Сусіди прийшли на запропоноване нами місце за півторагодинним опізненням. Оправдували це спізненням нашого повідомлення про зміну місця. Прийшло їх 6 цивілів, без видної назовні

зброї. Провідник їхнього терену, з яким Ш-р досі стрічався, представив делегата інспекторату. Це молодий мужчина біля 30 років. Представився як Н-от.

По привітанні зі всіма сусідами Д. запитав делегата, чи всі вони будуть присутні при розмові. Делегат відповів, що тільки він (Н-от), а з нашої сторони Д. Усі інші відійшли у друге місце, де свобідно розмовляли та для розваги пекли бульбу.

Розмову почав Д. — Запитав делегата, хто він, властиво, є і з якими компетенціями прийшов. Делегат назвав себе псевдо Н-от, прийшов як делегат з інспекторату АК в цілі продовження нав'язаних раніше, а з часом перерваних контактів з нами. Дістав припоручення від своїх зверхників перевірити, чи контакти, які передше діяли з нами, ще діють. Коли вже не діють, то відновити їх, а коли ще є, то подбати, щоб не перервались, бо незабаром за 2-ва тижні приїде О-р (знаний нам з попередніх розмов), щоби продовжити початі розмови з неприсутнім Ш., опісля запитав, «а хто ви будете?». Д. подав «Називаюся — [нрзб.] уповноважений до переведення вступної розмови з представниками самостійників, щоби урешті усталити час і місце і спосіб переведення дефінітивної розмови. Досі та справа надто проволікалася. Хоч загально дійшли до певного зрозуміння, що маємо одного спільного ворога, який однаково нам загрожує і поневолює, а внаслідок цього до заключення спільного, що між нашими народами повинна скінчитися взаємна ненависть і боротьба, то все-таки не обнято цього дефінітивно в правній формі. Такий стан хоч засадничо інший від того, який був до травня 45 р., не може бути вистарчаючий для обох народів. Вправді в загальному боротьба між обома народами припинилася — в терені у різних місцях полагоджувано різні спірні справи по сусідськи, та все-таки досі не усталено спільної політичної платформи, на якій можна б поглибити нашу співпрацю й спільну боротьбу проти спільного ворога. Цю справу порушував вже Ш., ставив її як одну з наших вимог, однак вона ще досі не знайшла свого закінчення. В тому місці Но-т заінтересувався особою Ш., і його неприсутності та докладнішими компетенціями. — [нрзб.]-к (себто Д.) Питав про це: «А де ж є Ш.?».

Д.: Ш. тут немає. Він ждав разом з другими на зустріч, заповіджену вашими керівними чинниками, одначе, не дїждавшись, від'їхав з деякими нашими делегатами. Повинен вернутися. Справа з вашої сторони затягнулася. Контакти з нашою горою припинилися. Це здержувало задовго наших людей біля цих справ. Тому дехто мусів від'їхати. Лишилися, однак, ще деякі особи, які будуть компетентні провести дальші розмови.

Но-т: — А які є ваші компетенції? Такі, як мав Ш., чи більші?

Д.: — Сьогодні я маю компетенції провести розмову, як подав я вам вище, — себто вступну розмову, яка доведе до дефінітивної, — і полагодити, як буде треба, всі справи, які будуть зв'язані з цим тереном. Чи мої компетенції є зараз більші, чи такі самі, як мав Ш., то в цій хвилині вони такі, як подаю. На це Но-т: «Я питав про Ш. тому, що я вже з ним раніше зустрічався, тоді, коли з нашої сторони був С-р. Ми пізнались з ним ближче, думав, що саме сьогодні його зустріну».

Д.: — Так, очевидно, що в справах подібних, які ми ведемо, залежить багато від відношення поодиноких людей до себе і їх знайомства. Подібно і в цій справі. Наразі Ш. немає. Мусите, отже, завести нове знаомство, зі мною. Думаю, що це не вплине некорисно на вирішування наших спільних справ.

Но-т: — Очевидно. Я запитав про Ш., бо сподівався його зустрінути, а не заст[упника], радий познакомитися з вами.

Д.: — Коли ви, отже, не маєте нічого проти цього, що зустрінули зовсім нову людину — приступім, отже, до засадничих річей. Подайте мені, як під цю пору представляється у вас політична ситуація?

Но-т: — Політична ситуація? Політична ситуація у нас виглядає так: з початком липня 45 р. створено Жонд єдності народодей. В склад того уряду ввійшли деякі політики, які раніше були членами польського властивого уряду в Лондоні або стояли дуже близько до нього. Одночасно з тим наступила в нас зміна тактики супроти окупанта та його слуг. Досі ми провадили тактику повної ізоляції кадрів наших від ПКВН і його адміністративних клітин. Проти большевиків провадили збройну боротьбу. Цим давали ми аргументи в руки червоних і большевиків, що ми не хочемо приступити до творчої будови в відновленні Польщі. На цих аргументах базувалися їхні закиди, що ми реакція, яка мріє про власні вигоди і приватні справи, а не про добро народу, й не йде з духом часу. На додаток Англія й Америка намагалися довести до реалізації постанов, прийнятих на кримській конференції у відношенні до нашого народу і його держави. Намагання їх скінчилися тим, що Міколайчик, Кернік і другі ввійшли до польського тимчасового уряду, який з тою хвилиєю перервав себе на Жонд єдності народодей. У зв'язку з тим мусіла наступити в нас зміна тактики. Вона наступила. Так, як досі ми бойкотували уряд ПКВН, так тепер приступили до нового опанування державного апарату. Стараємось проникнути своїми людьми в кожную найменшу клітину державного життя і в той спосіб опанувати його. Чи це вдасться, нам важко зараз сказати. Намагання в тому напрямі ідуть, а який буде вислід — покаже майбутнє. Нама-

гаємося також опанувати легальне політичне життя. Однак втиснутися в політичні партії, які ми досі бойкотували, — було б важко. Вони опановані червоними. Тому ми закладаємо тепер нові партії. Це партія Польське Стронніцтво Людове і Партія Праці, які будуть діяти як легальна опозиція до партії ПКВН-у. На чолі Польського Стронніцтва Людового станули — Вітос, Міколайчик, Кернік, брат Вітоса (Анджей) і другі. На чолі партії Праці стане Попель. В склад цієї партії ввійдуть інші угруповання. Наша теперішня тактика може бути і мильна, однак в тій ситуації конечна. Вислід її сподіємось побачити при виборах.

Д.: — Коли ж ви сподіваєтесь виборів?

Но-т: — Вибори будуть з початком 46 р. Такий реченець усталили на конференції в Почдамі. Думаємо, ПКВН придержиться цього.

Д.: — Чи сподіваєтесь в виборах здобути більшість?

Но-т: — Так, сподіваємось. За нами є більшість населення, майже 90 %.

Д.: — Як далеко ви опанували досі державний апарат?

Но-т: — Так, як зараз, — то в теренах на захід від Вісли ми проникнули на 80 % в державний апарат, а на сході від Вісли лише на 40 %.

Д.: — Чим це пояснити?

Но-т: — В 44 р. лінія большевицької офензиви опинилась на Віслі. В терені на схід від Вісли впакувалися великі частини ЧА і стояли там досить довго. На тих теренах мав ПКВН більше можливостей опанувати державний апарат. Помагали в цьому большевики й брак зорієнтування населення. ПКВН привіз зі собою досить велике число своїх поплічників і обсадив ними всі уряди. В теренах на захід від Вісли ЧА пройшла швидким темпом, не спинилась тут довше, тому й поміч її для ПКВН була менша. Наше населення тут покористовувалося вже досвідом і наукою, яку дістало від большевиків і уряду в східних теренах, і тому приняло большевиків ПКВН і їхню пропаганду з бульшою резервою. ПКВН не мав стільки своїх людей, щоб дати їх всюди. Бракуючі місця занимали наші люди.

Д.: — А як є в польському війську?

Но-т: — Військо польське є військовою формацією ПКВН, всі старшини від поручника вгору є москалі або поляки московського походження. Наших людей на становище старшин не допускають. До військових старшинських шкіл, які тепер творяться, наших людей також не допускають, хиба таких, яких не знають. Рядові є в більшості під нашими впливами.

Д.: — Чи процес політичної кристалізації у вас вже закінчився?

Но-т: — Так, він досі вже закінчився. Хто мав перейти до червоних, вже перейшов. А ті, що залишилися це люди з ясным скристалізованим політичним поглядом, як ті, що хочуть незалежної Польщі.

Д.: — А як пояснити факти, що все ще трапляються у Вас випадки, що поодинокі особи й цілі групи, які раніше належали й діяли в підпіллі, як частина АК, виходять ще тепер з підпілля і зголошуються в ліквідаційних комісіях уженду безпеченьства? Як пояснити виступ Радослава, полковника, начальника центрального варшавського обшару, групи Веслава і других?

Но-т: — Для нас та справа ясна. Це не так нове, як виглядало би з відозви Радослава до підчинених йому колись клітин і людей в АК. В нашому підпіллі є дуже багато людей, які розконспірували себе. Тепер їхня участь в підпіллі була б для них і для других важка. Куди вони не поїхали б, всюди їх знають як учасників підпілля. Як вони не доказували б, що не належать до підпілля — не переконують ПКВН, якщо не зголосять того формально. Отже, таким людям ми самі кажемо вийти з підпілля і залегалізуватись як бувші члени АК. Не дозволяємо їм, однак, робити пропаганди з свого кроку. Подібна, але тільки дещо, була справа із Радославом. Він сидів арештований біля 7 місяців. Врешті випустили його під услів'ям, що напише відозву до своїх підлеглих, щоб виходили з підпілля. Він це зробив. Оголосив в пресі відозву до своїх клітин АК центрального варшавського обшару, але навіть по цьому агенти уженду безпеченьства не відступають від нього. Як виглядає справа з Веславом, його групою і другими, я зараз не знаю. Думаю, що подібно, як я представив вижче.

Д.: — Чи в вас існує ще підпільна організація, яка кермує самостійницьким рухом?

Но-т: — Так, існує ще далі АК, але під іншою назвою.

Д.: — Під якою?

Но-т: — Під назвою «Сіли Збройне Краю».

Д.: — Коли у вас є «Сіли Збройне Краю», то де в такому разі є головні збройні сили?

Но-т: — Вони за кордоном. Армія Андерса. В краю є лише делегатура тих сіл збройних.

Д.: — А де є політичний провід?

Но-т: — Політичний провід є дальше за кордоном, в Лондоні. В краю є лише його делегатура, т. зв. делегат Ради Єдності Народовей, який кермує політикою сіл збройних в краю.

Д.: — А НСЗ? Чи вони тепер належать до вас? Входять в склад Сіл Збройних Краю?

Но-т: — Так, НСЗ входять в склад Сіл Збройних Краю, підлягають головному комендантові і виконують його накази.

Д.: — Чи то вони переводили протижидівську акцію в Кракові?

Но-т: — Так, вони.

Д.: — То в такому випадку це ви, АК, переводите в цей спосіб протижидівську акцію?

Но-т: — Но так, ми!

Д.: — А чому ви в час побіди демократії, самі демократи, розв'язуєте в цей спосіб жидівське питання? Чому уживаєте до цього терористичних форм?

Но-т: — Жиди виказалися в нашій народі і в нашій державі дуже небажаним і шкідливим елементом. Вже в 39 р. по вступленні совітів на територію нашої держави жиди кинулися в цілому служити большевикам. Доносам і знуцанням не було краю. В час німецької інвазії частина жидів втекла з большевиками, а решту німці знищили. По приході большевиків в 44 р. ті, які втекли з большевиками, тепер повернули, ідуть на руку большевикам і шкодять нашому визволенню.

Д.: — Но, а ми, українці? Чейже ми воювали з Вами, воювали навіть тоді, як Ви мали свою державу. До нас також можете чути антипатію. Як ви думаєте розв'язати наше національне питання в рамках своєї держави?

Но-т: — Українці, це друга справа. Ви є народом, який сусідує з нами, з яким ми мусимо знайти спосіб виходу. Ми стоїмо на становищі, що кожний народ має право на свою власну державу на своїй етнографічній території. Визнаємо засаду «самостановення народув». Отже, справа ясна. Якщо в границях нашої держави знайдетеся Ви, як національна меншина, тоді признаємо її таке саме право, як і своїм громадянам — полякам. Зрештою, це є справа майбутнього. Рішатимуть її Ваші і наші Найвижчі чинники.

Д.: — А чи Ви знаєте, що большевики разом з Вашим урядом Єдності Народовей переводять тепер виселенчу акцію українського населення з цього боку лінії Керзона, до УРСР?

Но-т: — Знаємо.

Д.: — А яке Ваше становище до цієї акції?

Но-т: — Ми є проти такої акції. Стоїмо на становищі, що взаїмну розв'язку національного питання рішити можемо самі без третього чинника. Акцію переводять большевики разом з ПКВН-ом.

Д.: — А хто з осіб є відповідальним за цю акцію? Хто переводить її офіційно?

Но-т: — З большевиків це амбасадор Лебєдев, а з поляків міністер заграничних справ — Жимовські.

Д.: — Та-а-к? А яке відношення має до цього міністер адміністрації Кернік? Нам відомо, що цю акцію, крім большевиків і польського війська, проводить також і адміністрація, солтиси, вїйти, воєводи, — а за адміністрацію відповідає Кернік, отже, це хиба за його відомом і дозволом.

Но-т: — Та виходить, що так. Але що може зробити Кернік, коли в тому міністерстві є він лише сам, а біля нього є стало кілька червоних. Вони, властиво, кермують міністерством, а не Кернік, отже й відповідальність спадає на них.

Д.: — А чи ви знаєте, яке становище зайняли ми до цієї акції?

Но-т: — Так, проти виселення.

Д.: — А чи знаєте чому?

Но-т: — Без відповіді.

Д.: — Тому, що при цьому виселюванні користають єдино большевики. Ні польський, ні український нарід не мають з цього жодного хісна. Бо:

1) большевики, переводячи виселення при помочі польського війська, розвогнюють ненависть між обома народами, створюють почуття кривди і відплати, які впливають від'ємно на спільне життя обох народів.

2) большевики, переводячи виселенчу акцію руками поляків, відвертають увагу від властивого ворога, яким є вони, і від засадничих справ, як державна незалежність обох народів, а спрямовують її на менше важні, яким є українське питання за лінією Керзона.

3) виселюючи українців з-за лінії Керзона до УССР, поляків в УССР на терени відновленої польської держави, большевики, а з ним ПКВН створюють з переселенців догідний для себе матеріал, відірваний від ґрунту, варстатів і осель — на кандидатів до колгоспів і господарств самопомоци хлопскей.

4) вербує з-поміж переселенців агентів, розробляє агентуру НКВД-МГБ, розсилає по всіх теренах одної і другої держави.

5) виселяючи українців з-за лінії Керзона, позбавляє можливостей сусідських контактів, а тим самим можності знайти спільне порозуміння в боротьбі проти большевиків. Українські самостійницькі чинники взяли ті моменти під увагу, ствердили, що тут іде про фізичне знищення українського населення, й постановили без боротьби не опускати своїх осель, але боротись зі зброєю в руках. Бити безпосередньо тих, хто буде провадити акцію, переселенчі комісії, нищити шляхи сполучення, якими ворог думає вивозити населення, в тих місцях, де вивезуть населення, спалити все своє добро, щоб по них лишився лише попіл та зґарища, що буде там

на Вашу користь. Не маючи готових господарств, ПКВН не посадить туди переселенців з УССР, не дасть їм готових замешкалих хат, не створить їм ілюзії, що він ними опікується, не зробить з них своїх прихильників, прихильників Червоної Москви. Ми у своїй боротьбі уживаємо, крім аргументу зброї, перед тим також пропагандивних заходів, звернених до тих, які стали звичайним знаряддям в руках большевиків. В тій цілі в цілому загроженому терені ми видали відозви, звернені до польського народу й польського війська, щоб заперестали большевикам помагати виселювати українців, бо завтра може їх самих стрінуги така сама доля. Наші відозви знайшли відгук в деяких теренах серед частин польського громадянства і частин польського війська. Були випадки, що польські переселенці з УРСР, які вже були поселені у виселених українських селах, поставились з повним розумінням і респектом до заряджень наших відділів, які приходили спалити ті села. Без шемрань і нарікань виносили своє добро і привітно відносилися до нашого війська (сс. Малковичі, Банява, Мацьковичі), самі переселенці-поляки помагали нашим відділам палити хати. — А яка Ваша постава у тій акції?

Но-т: — Ми є проти виселення, бо, виселюючи Вас за лінії Керзона, позбавляють нас можливості живого контакту з Вами. Створюють між нами широкий пас мертвого поля, на якому насаджують штучно свою границю.

Д.: — Коли ви є проти переселювання українців, яке переводять большевики разом з ПКВН-ом, то чи поробили ви які старання, щоби цьому перешкодити?

Но-т: — Ні. В теперішній ситуації ми не можемо виступати явно, бо тим дали би большевикам аргумент, що ми далі воюємо проти них, а тим самим дамо їм претекст до інгеренції в нашій справі. Тепер та інгеренція не є велика. В загальному большевики виїхали. Лишилися ще в деяких містах малими гарнізонами (Варшава — біля одної дивізії?), лишилось ще НКВД, але й вони мають виїхати. Коли ми вмішаємося чинно в справу виселенчої акції, дамо їм перед світом аргумент правної натури, що ми виступаємо проти них, не даємо урядови єдності народовой спокійно працювати, і большевики знову вернуться до нас.

Д.: — Виходить, що ви не хочете дати большевикам аргументу правної натури і не хочете тому виступати чинно проти таких метод переселювання, які стосує Жонд Єдності Народовой, чи, як кажете, ПКВН, себто не зробили нічого практичного в тій справі. А в теоретичні площині, — зробили Ви що-небудь? Н[а]пр[иклад], чи подали Ви своїм членам і клітинам своє становище в цій справі? Освідо-

мили їх? Подали їм конспіративною дорогою, як мають захищатися в час тієї акції?

Но-т: — Ні, не подали...

Д.: — В попередніх розмовах з Вашим представником ми дійшли до заключення, що маємо спільного ворога — Росію, яка є супроти цього політика й тактика назовні?

Но-т: — Стоїмо на становищі, що Росія є нашим ворогом. Це видно з історії, а також з теперішнього трактування нас більшовиками на заході — над Одрою, Нісою і других містах в обличчі німців, спільних ворогів Росії і Польщі. В Гданську один з вижчих старшин совітських сказав виразно до поляка: «Німець є нашим хвилимовим ворогом, а ви сталим». Це є очевидне й правильне. Тому наша зовнішня політика змагає до того, щоби на Сході Європи змонтувати блок східних і балтійських народів, до яких входили б Польща, Україна, Білорусь, Литва і т. п., а на Заході бльок середньоевропейських держав.

Д.: — Чи досі та концепція створення двох блоків, східного і західного, приборала які-небудь реальні форми?

Но-т: — Ні, досі ще нічого не зроблено. Ми зайняті покищо внутрішньою перебудовою нашого життя. Щойно по закінченні цього візьмемося до тих справ. Зараз в такому стані, в якому ми знаходимося, не можемо робити нічого конкретного в зовнішній політиці, тому що ми зв'язані постановами Англії і Америки. Вони запевнили усунення більшовицьких військ з нашої території і переведення свободних виборів. Коли ми зачнемо переводити в життя наші політичні концепції, мусимо дати вислід цьому в різних документах для скріплення інгеренції в наші справи. А цього ми боїмося.

Д.: — Отже, ви думаєте, що монтування блоку поневолених і загрожених більшовизмом народів буде актуальна для Вас щойно по внутрішній переміні?

Но-т: — Так.

Д.: — А як це буде запізно? Народи, з якими ви думаєте вступити в блок проти більшовиків, можуть бути до цього часу повально знищені більшовицьким НКГБ і знайдуться у стані, в якому будуть уже нездібні творити цих блоків. Лишитесь Ви самі і як такі ви не будете сильним противником для ССРСР. Знищать Вас, як тамтих, що тоді?

Но-т: — На це нема ради. Ми не можемо інакше поступити. Чекаємо на вибори.

Д.: — А що зробите, коли програєте вибори?

Но-т: — Тоді ми приступимо до збройної боротьби.

Д.: — А як не буде вже кому вести цієї збройної боротьби? Як большевики разом з вашими червоними вспіють вже Вас виарештувати й винищити. Що ж тоді? Ми маємо вже сумний досвід і науку в нашому народі. І в нас колись в 20 роках була подібна тенденція, як тепер у Вас. Дорогою внутрішніх перемін через опанування державного життя довести до незалежності України. Були у нас часи НЕП-у, Українізації і другі подібні «блага», були приманливі надії, що існуючий стан зміниться. Повірили цим надіям Грушевський, Тютюнник і другі. Були надії на світовий конфлікт зі совітами. Та чим скінчилося? Повним поневоленням України. Так скінчиться і у Вас, з тою різницею, що у Вас піде те все скорішим темпом. Часи НЕПу, які тривали у нас 8 років, у Вас будуть коротші. Ми перестали вже давно орієнтуватися на чужі сили, збройні інтервенції чужих народів, потуг. Ви ще мрієте. Ми значимо свій шлях підпільними організаціями, збройними повстаннями, організуванням в один спільний фронт всіх поневолених народів проти червоної тиранії. Ви ще не здецидувалися стати одверто й виразно в спілці з іншими поневоленими народами проти московського сатрапа, який вже не раз доказав свої безграничні апетити на Вашому організмі, при нагоді розборів Вашої держави. Ми знайшли вже порозуміння спільно між поневоленими в совітському союзі народами. Виразом того стала конференція поневолених народів в літі 1943 р. На тій конференції взяли участь і підписали її постанови представники 14 народів. А Ви відкладаєте ці справи на непевне майбутнє. Чекати, однак, не можна, і ми приступили вже до практичної реалізації тих постанов та працюємо інтенсивно над організацією спільного визвольного фронту.

Но-т слухає, не встряваючи в дискусію.

Опісля Д., продовжуючи розмову, питає, як, властиво, виглядає заселювання новоздобутих теренів на заході й акція виселювання німців?

Но-т інформує подібно, як в газетах, і додає, що акція ця затягаться з вини невмілості і партійної політики ПКВН. Якщо не наступить різко посилення цієї акції, то нема надії, щоби вона могла дати повний успіх скоріше, чим за кілька років.

Д.: — Чи представляється, властиво, справа непорозуміння з чеським урядом в справі Цешина і Заользья?

Но-т: — Це є, властиво, інтрига большевицької політики. Вони хочуть звернути нашу увагу на другорядні справи і порізнити нас з чехами. Ці справи ми полагодимо самі з чехами.

Д.: — А чи Ви робили самі які практичні спроби в тій справі?

Но-т: — Ні. А які Ваші відносини з чехами?

Д.: — У нас ідуть намагання до повного порозуміння і дій з Чехами і Словаками та другими. Наші військові відділи були недавно в пропагандивному рейді на Словаччині. Мали добрі успіхи. Деякі вже повернули. Словацькі партизанські протибольшевицькі відділи також існують вже від довшого часу. Деякі їхні відділи гостювали у нас ще минулої зими.

Но-т: — В якій силі?

Д.: — Сто-сто п'ятдесят людей. Партизанські умови не дають можливості порушатися більшими відділами.

Но-т: — А як справи з румунами і мадярами?

Д.: — В тому напрямі також з нашої сторони пильні намагання до повного співдіяння самостійницьких протибольшевицьких сил у тих народів. Як конкретно виглядають ці справи, можна буде обговорити на нашій дефінітивній розмові.

Но-т: — А як справа Білорусії?

Д.: — Так, як я проінформований про час сперед кількох місяців, то там діяли самостійницькі організації. Були збройні відділи й бої з большевиками. Як це виглядає в цій хвилі, не могу сказати.

Но-т: — Котрий революційний рух східних народів поза Вашим є найсильнішим?

Д.: — Так, як виглядало донедавна, то один зі сильніших був самостійницький рух в Грузії.

Но-т: — На що ж Ви рахуєте? На вибух конфлікту? Чи рахуєтесь з можливістю власного повстання?

Д.: — Ми спираємо нашу політику на власних силах і видвигаємо концепцію революції всіх поневоленних большевизмом народів незалежно від зовнішніх сил. Якщо б дійшло до світового конфлікту, то ми це використали б.

Но-т: — А чи видержите зиму?

Д.: — Наші керівні чинники використали належно досвід минулої зими і видали заряджання, які повинні успішно причинитися до передержання важких умов зими. Віримо, що нам вдасться успішно перетривати зиму, але не виключено, що нам доведеться понести тут і там деякі втрати.

Но-т: — Чи протибольшевицький фронт поневоленних народів є вже настільки приготований, що міг би з весною самостійно виступити?

Д.: — Якщо умови будуть вимагати, то будуть мусіти виступити. Ширше можна буде про те говорити на наших дефінітивних розмовах.

Що є, властиво, з Вашою підпольною пресою? Чи вона виходить? Чи ні? Чому не функціонує започаткована в травні і в червні виміна нашої преси? Чи Ви одержали з нашої сторони в тій справі письмо, підписане «Світ», в якому порушена ще раз справа виміни нашої преси?

Но-т: — Преса виходить. Одержите. Письмо ми одержали.

Д.: — Який тепер Ваш головний орган?

Но-т: — Жечпосполіта.

Д.: — Чого Ви не доручили його нам ні разу мимо запевнень самого С-р і других?

Но-т: — Постараємось, щоб Ви одержали. — Витягає при цьому з кишені: «Нови Зав» і «Зервійми Пента» ще з місяця червня і серпня і один примірник радієвих вісток теж з червня.

Д.: — Чи Ви видавали останньо якісь відозви до польського народу?

Но-т: — Ні.

Д.: — Хто видавав у Вас такі речі?

Но-т: — Наша гора, а також нижні клітини.

Д.: — Як підписують видання?

Но-т: — Підписує той, хто видав.

Д.: — А як підписує Ваша гора?

Но-т: — Сіли збройне Краю.

Д.: — Що то є в такому разі «Керовніцтво Валькі Подземней»?

Но-т: — При «Раді Єдності Народовей» існує окремий реферат, який кермує «вальком подземном», і називається тому «Керовніцтвом Валькі Подземней». Він підписує також свої видання.

Д.: — А що це за відозва? (показує відозву «Керовніцтва Валькі Подземней», видану в місяці липні, до поляків з гострим проти-большевицьким наставленням і відчитує виривки з неї).

Но-т: — Не знаю її, але бачу зі змісту, що це повинне бути наше видання.

Д.: — Дав Но-тові наші видання: Два примірники відозв до поляків, до войска польського в справі виселенчої акції, один прим[ірник] Ідея і Чин Ч. 9, Відозва селян і робітників східних областей України, Перегляд Преси, Фашистівське страшило і т. п.

Оглядаючи відозву зі Східних областей України, Но-т питається, як сильний там наш рух?

Д.: — Наш рух на сході України не менше сильний, як і на заході. Та діють рівнож наші військові відділи. В останньому часі надійшли вістки про значно посилену боротьбу, зокрема саботажеву акцію, до якої залучилися вже не тільки організовані [...] кадри, але широч

кий округ невдоволених советським режимом ріжних [...], до яких доходять наші гасла і приклади нашої боротьби та гуртують їх.

Но-т: — Наскільки сильні ваші впливи в Червоній Армії?

Д.: — У нас з ЧА ситуація в дечому подібна, як у Вас з Вашим військом. В низових рядах маємо поважні впливи. Різниця хіба в тому, що серед ЧА наростили сьогодні сильніші революційні настрої. Є цілі частини, які не хочуть вертати до колгоспів, дезертирують, проводять на власну руку партизанку або шукають контакту з нами. Подібне діялось і з т. зв. Донськими козаками, які майже до останніх днів кватирували на теренах Польщі і з яких немало підлягало тимсамим ферментам та шукало контакту з нами. Деякі навіть залишилися. Але ми цього наразі в засаді уникаємо. Зрештою, мудріші одиниці серед них самі це розуміють. Деякі, наприклад, говорили, що перейшли цілими відділами до УПА, але ще не час, тим більше, що надходить зима. Ми перетриваємо ще де-небудь, а як прийде відповідний час, то ми знайдемося в УПА.

Но-т: — А яке Ваше відношення до російського народу?

Д.: — Ми стоїмо на становищі, що кожний народ має право на свою незалежність на своїй національній території. Те саме і у відношенні до російського народу. Якщо не буде з його сторони імперіалістичних замірів супроти України, то будемо жити в найкращій згоді, до чого змагаємо.

Но-т: — Чи маєте інформації про противольшевицький рух серед москалів?

Д.: — Знаємо, що і там діють групи, здецидовано виступають проти існуючого режиму. Вони зросли на силі головно тепер по повороті ЧА з Німеччини. Здемобілізовані, яким приходиться вертати до колгоспів, — найбільше невдоволені.

Но-т: — Що пише світова преса про Польщу й Англію?

Д.: — Найбільше розписувались про процес 10-х, багато більше, чим в польській пресі. Далі про пакт торговельний, границю, пакт взаємної помочі і т. п., про Англію безпосередньо не пишуть нічого цінного, але атакують часто Туреччину, Грецію і інші запальні пункти та в'яжуть це з політикою Англії.

Д.: — Чи ви знаєте про розмови Ваших представників з нашими людьми, які відбулись в днях в теренах [відсутнє слово].

Но-т: — Знаю, що контакти існують, про згадані конкретні випадки безпосередньо не знаю, але припускаю, на підставі перебігу справи і поданих псевдо, що це були наші люди, і з тим усе в порядку. Зрештою, запишу собі це, перевірю і другим разом подам.

Дальше умовлено справу дальшого контакту й спільної конференції. При цьому Но-т випавдовувався, що проволікання розмови не є впливом злої волі з їхньої сторони, як це могло може нам видаватися. Навпаки, вони ставляться дуже поважно до цих проблем, і він дістав спеціальні доручення подбати конечно про наладження доброго контакту. Вони відносяться зовсім щиро. На цьому розмову закінчено.

Но-т: [...] Зрештою, не було цілі продовжувати, бо, як це вже видно з поданого вижче перебігу, виявився дуже мало зорієнтованим так в справах політичної натури, як організаційної сітки сучасно польського підпілля.

Опісля вийшли оба розмовці до гурту очікуючих супроводжаних осіб, попрощались щиро і серед товариської свобідної атмосфери роз'їхалися в свої сторони.

Постій, 15.X.1945. Слава Україні!

Д.

П. С. — Д. говорив по-українськи, Но-т по-польськи.

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 398. — Т. 6. — Арк. 124–130. Фотокопія.

№ 470. Звіт про зустріч із представниками АК на теренах Холмщини

31 жовтня 1945 р.

ЗВІТ

зі стрічі з АК, яка відбулася дня 27.X.1945 р.
недалеко [Хорощинки]*

повіт [Біла Підляська]*

31 жовтня 1945 р.

Щоби нав'язатись з місцевою сіткою чи відділами АК в терені, ми через одного польського священика вислали до АК листа менш-більш такого змісту (підпис цього листа впав з Пластуном, і тому не маю оригіналу. Лист був писаний польською мовою на машині):

До Команданта Армії Крайової

на терен Холм, Володава, Біла Підляська

Спішу повідомити Пана, що відділи Української Повстанчої Армії (УПА) розпочали свої операції на терені Холм, Володава, Біла

* Назви та імена відтворені за публікацією документа в «Літописі Української Повстанської Армії».

Підляська. Наші вищі командування інформують командування Армії Крайової про це, й тому думаю, що й Пан отримав відповідні доручення (злеценя). В цілі вияснення нашого становища до цього терену, а передовсім в цілі наладження евентуальної нашої співпраці пропоную Панові нав'язати зі мною безпосередній зв'язок (контакт). В тій цілі Пан буде ласкавий делегувати своїх людей, з якими міг би я умовитись про нашу стрічу.

Листом цим гарантую безпеку для делегатів, для Пана з нашої сторони.

Очікую якнайскорішої відповіді й делегатів Пана.

Місце постою

21.9.1945 р.

Командир (довудца)

оперативного відділу УПА

/ — / Крига

Ще коли друг Хмара і Пластун були на полі, ми точно обговорювали всі евентуальні питання наших переговорів. Встановили, що на переговори піде нас трьох: [сотен[ні] «Пластун»¹, «Чавс»² і «Володя»³].

Письмова відповідь наспіла щойно 24.10.45. Під час переговорів всі питання ставились і розв'язувались майже точно так, як ми передбачували. На обезпечення взяли ми два рої з відділу й місцеву боївку. На умовленому місці ми зустрінулися о год. 19.30 в хаті серед лісків. З одної сторони були наші обезпечення, а з другої їхні. Коло хати була мішана, наша і їхня охорона. На переговори прибуло їх двох і просили, щоби з нашої сторони було також двох найстаріших. Нас пішло, однак, трьох. К[оманди]р [«Чавс»] представився, як Богун, говорив по-польськи. Друг [«Володя»], як Морозенко, говорив по-українськи. Друг [«Пластун»], як Крига, говорив по-польськи.

З їхньої сторони був Дзірит⁴ і Пайонк⁵, оба говорили по-польськи.

Зміст розмови:

Почав Дзірит: Вони, поляки, знають і визнають, що ми, українці, є великим, молодим і здібним народом. Вони визнають наші права на державну самостійність і політичну незалежність і цілою душею визнають нашу визвольну боротьбу.

---

¹ «Пластун» (прізвище невідоме) — один із керівників ОУН на Холмщині.

² Василь Краль — «Чавс» — сотенний УПА, командир відділу «Галайда-2».

³ «Володя» (прізвище невідоме) — референт СБ Підляського надрайону.

⁴ Ян Шатинський-Шатовський — «Дзірит» — інспектор Біла-Підляського інспекторату ВіН.

⁵ Владислав Вавдак — «Пайонк» — шеф розвідки Біла-Підляського інспекторату ВіН.

Крига: ніхто в світі, хто лише керується загальнолюдськими правами, не відмовить нам права на національну волю. Ми, українці, вітаємо боротьбу всіх поневолених народів і не жалуємо ні сил, ні праці, щоби цю боротьбу об'єднати в спільний фронт революційний проти більшовизму. Зложилось, що спільним ворогом багатьох поневолених народів в Європі і в Азії є московська імперія. Сьогодні як над поляками, так і над українцями, висить змора більшовизму. Про це, що діялось в минулому, знають поляки і знаємо ми. Про це зараз немає часу і користі говорити. В кожному разі в польсько-українські відносини вмішувались раз німці, раз москалі й робили все, щоби ослабити сили обох народів.

Пайонк: Передовсім вмішувалися москалі. Навіть це, що діялось за німців, було їхньою роботою, хоча не раз виконувалося, може, німецькими руками. Ідея співпраці й дружнього співжиття, а властиво спільної роботи з Москвою, не є нові. В творах Пілсудського вони є ясно виложені. Може, замалі сили з наших сторін, може, інші причини зложилися на це, що 1920 року вони не були реалізовані.

Пілсудський мусів вступити з-під Києва...

Крига: Природньо, що мусіло дійти до порозуміння, а теж до переговорів між нашими представниками й представниками АК. Ми дістали доручення на місці зв'язатись з АК і дійти до порозуміння співпраці у всіх питаннях, зв'язаних з цим тереном.

Дзірит: Він знає, що вже кілька разів українські представники переговорювали з представниками АК. Діялось це головне на півдні в Ярославщині й Замістчині. Але такі місцеві переговори ще не скрізь відбулись. Зі сторони українців, н[а]пр[иклад], переговорювали: Жир, Старик, Граб¹ та інші (подав ще одно псевдо, якого ми не пригадуємо. Подав також два польські псевда, яких також не пригадую). Він особисто точно орієнтується у всіх тих переговорах. Його псевдо, як і псевдо п[ана] Пайонка, є нашим представникам знані. Властиво, загального порозуміння ще немає, ще не переговорювали представники УГВР з їх найвищим командуванням (Варшавою). Він дуже жалує, що до цього не дійшло. Уважає, що такі переговори повинні відбутися і то якнайскоріше. Він особисто є компетентний в пасі аж до Карпати що до терену й функції к[оманди]ра дивізії. В загальніших і ширших справах він готовий подати все зв'язок до

---

¹ Повинно бути: «Вир», «Шейк» і «Граб» — псевдоніми учасників української групи на чолі з Юрієм Лопатинським — «Шейком», що вели переговори з поляками у травні 1945 року.

відповідних людей. Готовий все зв'язати члена-представника УГВР з найвищим командуванням АК. Перша така евентуальна зустріч з ним — Дзіритом або через нього з іншими людьми могла би вже відбутися 25–28 листопада. Він просить подати ці побажання до відома до нашої гори.

Крига: Ми, очевидно, можемо передати їх побажання до нашої гори й це зробимо, однак більше в цім відношенні зробити ми не є компетентні. Не можемо тим більше умовлятися про дати чи щось в цім роді. Ця ж зустріч є першою в тім терені, й ми сподіваємось зараз договоритись про нашу співпрацю. З панами ми будемо потребувати зустрітись хіба у виняткових випадках. А сьогодні сподіваємося наладати безпосередній зв'язок в низах, де практично будуть розв'язуватися всі теренові справи.

Дзірит: Командування не було повідомлене про це, що частини УПА прийдуть в цей терен (як ми писали до них в листі). Тому вони не отримали відповідних доручень. Вони, однак, знають, що частини такі прибули.

Богун: Можливо, наші представники не сказали докладно, куди рейдують відділи УПА. Але про частинні рейди відділів УПА на польські терени напевно була мова. Він напевно знає, що на півдні відділи АК рейдували по українських теренах, а відділи УПА по польських.

Крига: Їх письмова відповідь на наш лист, яку ми отримали, була без підпису. Вона є в кожному разі для нас документом. Тому просимо підписати в заступництві того, що її надсилав.

Пайонк: (Підписав. Відповів жартом.) Властиво, говорячи правду, по яку хо[нрзб.]ру туди прислано. АК хоче спокою в терені і всі свої відділи законспірувала (замаліновала), а ми тим часом будемо робити рух.

Дзірит: Ще не прийшов час до виступу. Як польських, так і наших сил є замало, щоб досягнути ціль. Завелика сила стоїть проти нас. Мусимо, роблячи роботу на місці, трохи оглядатись на захід. А захід напевно виступить, як не до двох, не до п'яти, то до восьми місяців все напевно станеться. Їм є відомим, а, мабуть, це знаємо також і ми, що сьогодні большевики невпинно перекидають на захід тяжку зброю. Всюди в окупованих зонах зміцнюють свої гарнізони. Радіо Лондон подало, що й в Польщі мають збільшити совітські залоги, хоча ціла червона польська преса перед кількома днями рішучо цьому запротестувала. І з конференції міністрів закордонних справ не вийшло нічого. Останньо совіти відновили свої домагання до Дарданелів. Бо без них, як без Польщі, совіти обійтись не мо-

жуть. Аліанти поведуть так політику, що совіти самі виповідають їм війну. Полякам теж найбільше залежить на підготуванні кадрів, і це вони роблять. Нам також радять зберігати наші сили, не робити в терені шуму і не стягати облав. Радять нам наші відділи законспірувати, тим більше, що надходить зима. В терені вести глибоку конспіраційну, на правду підземну роботу, приготувляти ґрунт серед місцевого населення.

Крига: Ми прийшли сюди до тих українців, які тут живуть і які ще тут лишилися. Ми прийшли, щоби їх конспірувати і включити в протибольшевицький фронт. Історія і географічне положення цієї землі зложилися на це, що більшість українського населення на цих теренах з-посеред всіх можливих орієнтацій вибрало орієнтацію на Москву. Внаслідок цього сьогодні в багатьох чисто українських селах є озброєні пеперовці, ресорт в Володаві складається майже з українців, не бракує їх і в Білій Підляській, Парчеві, в Холмі і в самому Люблині. Те саме є і з МО. Поляки сьогодні не можуть зорганізувати. Ми, однак, чуємося на силах і маємо святий обов'язок взятися за це діло, бо якби ми сьогодні не зробили їх, зорієнтували б большевики і кинули б на тих теренах проти поляків. Це було б не одною неприємною терниною між обома нашими народами. Перед українцями на цих теренах, так і на всіх теренах, що належать сьогодні до Польщі, є все актуальна справа примусового виселення до ССРСР. Коли б переселення робив правий український уряд, було би все в порядку. Але це роблять сталінські бандити, які мають в тім свої політичні цілі. Українці, які виїжджають звідси, є практично призначені на фізичне знищення. Большевицький уряд не дає їм жодного забезпечення. Противно по дорозі їм відбирається це майно, яке везуть звідсіль. Нерідко евакованих не оселяють на Україні, везуть безпосередньо вглиб ССРСР на примусові роботи, навіть із тих, що вже оселились, за їх антисовітську буржуазну пропаганду, переселяють аж на Сибір. Про долю тих переселенців докладно переповідають численні втікачі, які поодинокі манівцями дістались назад до своїх сіл. Приблизно місяць тому справа переселення була більш актуальною. Сьогодні вона дещо притихла, навіть забулася, але уряд може собі пригадати. Тому також нашим завданням на тих теренах є не допустити до виселення українців і навіть зброєю, як це буде потрібно, протиставитись примусовому виселенню.

Дзірит: Вони знають дещо про долю переселенців, знають також, що є випадки втечі евакованих. Знають вони, й це добре знає сьогоднішній червоний уряд, що населення абсолютно не хоче виїжджати. Мимо цього уряд знова приготувляється до цієї акції. По

волостях роблять списки українців після кенкарт. В невдовзі справа виїзду стане головною в цілім терені й буде в найвищому степені актуальною. Тому радить він нам до цього якнайінтенсивніше приготувати населення, організувати місцеві самооборони, або, це не є можливим, приготувати населення пропагандивно, щоби всі як один у слушний момент заявили, що не хочуть їхати і не поїдуть.

Крига: Справами виїзду ми спеціально цікавимося і робимо все, що вважаємо за слушне. Сподіваємося, що до виїзду помимо цього не дійде. Наша пропаганда в цьому напрямі невпинно працює, а й втікачі з ССРСР є нашими гарними пропагандистами. Населення знає також, що відділи УПА є реальною силою, яка буде боронити його перед евентуальним терором.

Дзірит: Запитав, яке наше становище до поляків, і на цих теренах зокрема.

Крига: Наш провід уважає, і про це не раз писалося в нашій пресі й в найрізномродніших інструкціях, що в сьогоднішній час немає нам найменшого сенсу ворогувати, а тим більше боротися з поляками. Большевики з їх сторони вже кілька разів старалися провокувати таку боротьбу. З цього, очевидно, вони мали б найбільші користі. Вони зтирали б руки з задоволення, якби їм це вдалося. Загострені відносини, які раніше існували та ще й досі існують в деяких теренах, треба старатися на кожному кроці в найменших справах злагіднювати. Із найменших справ, полагоджених у взаїмному порозумінні, пошануванні й щирості, може вирости велика справа дружби й приязні двох народів. Жодні пертракції й договори не досягнуть цього, чого найширші маси не зрозуміють.

Пайонк: Вони, поляки, очікують від нас чину. Чиним ми повинні доказати нашу приязнь до поляків і нашу здібність з ними співжити. Не слова, а діла будуть децидувати про це, як дальше будуть розвиватися польсько-українські взаємини. Щоби ми їх не підвели нашими обіцянками про співпрацю, щоби в рішаючий момент не зіставили самих, як це, н[а]пр[иклад], стало в 1830 і [18]61 році. Втоді поляки виступили й даремно кривавились, а наші декабристи не зробили майже нічого. Бо, зрештою, може знову статися так, що поляки відлучаться і здобудуть волю, а ми на дальше останемося в неволі.

Дзірит: В тому терені, як, зрештою, скрізь, вони хотять, щоби був якнайбільший спокій. Тому не повинні ми зачіпати большевиків, не повинні висаджувати потягів і мостів, не псувати зв'язку. Такі акції стягали б на терен репресії большевицькі. Рівно ж не належить зачіпати міліції чи ресорту. Вони поки що сидять тихо.

Крига: Ми сьогодні ніде не наступаємо, лише боронимося. Отож ані думаємо рвати совітську лучбу. Але відділи НКВД, ресорту, міліції, які будуть робити на нас облави, засідки, чи як інакше шкодити в терені, будемо завжди бити.

Дзірит: Вони бажають, щоби всі наші збройні виступи мали оборонний чи самооборонний характер. А всі наші сили ми повинні спрямувати на уроблення терену, щоби в зимі в тяжкий час облав ми мали, де скритись. Він уважає, що українці нас скорше зрадять і видадуть большевикам. На польських селах ми можемо бути більш певними й спокійними, навіть в найтрудніших хвиликах. Поляки нас скорше переховують, як українці. Треба лише, щоб поляки на прикладі наших діл впевнилися, що українські повстанці є їх союзниками. Тому ми не повинні забирати в поляків коней, свиней чи більшої кількості харчів на власну руку, а повинні використовувати сітку АК.

Богун: Ми маємо свій досвід і свої методи партизанської боротьби з большевиками й безумовно на цих теренах будемо їх стосувати. Тягарі нашого тут перебування будемо старатися покладати на українське населення. Однак, коли нам прийдеться квартирувати по польських селах, то хіба польське населення буде розуміти, що будемо мусіти похарчуватися.

Пайонк: Остаточо обіди чи вечері є найменша дурниця. Куди важнішим є це, що щоби через брак порозуміння наші відділи пристрічі з відділами АК не відкривали боїв, а це може трапитися, коли наслідком облав нам прийдеться відійти в чисто польські терени ген за Люблин, чи за Ленчну, де нас зовсім не сподіваються бачити. Або коли ми будемо входити до села, в яким квартирує відділ АК, може дійти до неправильного випадку.

Крига: Як він вважає практично ми могли б розв'язати ці труднощі.

Пайонк: Якби наші відділи носили сталі однострої або якісь розпізнавчі знаки, нас АК легко впізнало б. І тоді висланий наш патруль до села легко би з ними порозумівся, чи то з відділом, чи з людьми сітки.

Крига: Цей метод в цім випадку зовсім не надається. Скорше від нас використали большевики, пускаючи в терен під маркою АК свої провокативні відділи. Вони викрили б людей і зв'язки з АК. Коли большевики задумують нас ліквідувати й посилять свої наскоки на нас, вони напевно вживуть цього способу. Взагалі большевики вживали й вживають більше підступу, провокацій, заскочення, як сили. Пани повинні остерігати своїх підвладних перед такими можливостями. Лише особисте знаомство може в таких випадках прислужитися найкраще. Дотепер нам не раз траплялася нагода зв'язати із їх командантами пляцівок чи районними, але ми цього не використовували.

Пайонк: Отож, поки спокій, треба в терені якнайбільш зв'язків поміж одиночими нашими і їхніми людьми. Вони дуже скоро зміняться, і такі особисті знайомства й таких людей можна буде використати в найскрутніший час.

Зради зі сторони поляків ми можемо не боятися, аби лише не зраджували українці. Коли лише наш якийсь відділ буде мати замір іти в новий терен, треба буде перед тим повідомити їхнього районного, щоби АК менш-більш знало, кого може стрінити в терені.

Крига: Це ми можемо й будемо робити. Потрібно, щоби АК підготувало пропагандивно загал польського населення, щоби коли ми увійдемо в польське село, поляки не робили великих очей і щоби не ставилося до нас, як до УПА, з недовір'ям.

Дзірит: Вони помістять в своїх виданнях кілька статей про нас, про польсько-українські відносини і про перспективи розвитку тих відносин. Хоча треба бути обережним, щоби цього ворог не довідався про наші заміри.

Крига: Хіба найважливішою точкою нашої співпраці є справа розвідки. Взаїмне інформування себе про ворожі рухи в терені, про передбачувані його заміри доповнить розвідку обох сторін, а тим самим значно полегшить перебування в терені.

Дзірит: Районові АК отримують доручення інформувати нас через встановлені пункти зв'язку про сподівані облави, наскоки чи взагалі небезпеки в терені. Це саме маємо робити ми.

Пайонк: В справах розвідки їхні і наші проводи повинні перевести спеціальні переговори, АК мусить знати, що діється в Росії, на Великій Україні, недалеко за Бугом чи в Галичині. В тій цілі їм прийдеється в невдовзі висилати стежі за Буг, і вони сподіваються використати в цім відношенні наші зв'язки. «Як співпраця, то співпраця». Беремося до діла не на жарти. Не на жарти вони понесли стільки втрат, але ми на них готові.

Крига: Ми також не для забави проляли стільки крові, а й сьогодні її ще проливаємо.

Пайонк (жартом): Зрештою, розвідка це є пес. Чи нам це буде подобатися, чи ні, їх розвідники будуть йти в наші терени і робити потрібну роботу. Він просить прийняти листу рубрик і запитань що до інформації проти ССРСР і переслати до нашої. Він просить, щоби наша гора дала відповідь на неї, зрештою, після своєї вподоби деякі запитання можуть нам і не подобатися, тоді хай вони лишаться без відповіді. Якщо ці інформації буде мати АК, буде мати їх Лондон і Нью-Йорк. А на них нам також треба оглядатися.

Крига: Їх листу можемо очевидно взяти й перешлемо їх до нашої гори, однак лише стільки всього. Який із неї наша гора зробить вжиток, не знаємо. Евентуальна відповідь може прийти не конче на встановлений зв'язок.

Дзірит: Справу безпеки в терені можемо розв'язати в цей спосіб, що всі справи поляків вони будуть полагоджувати самі, а українців вони будуть передавати нам і противно. Це очевидно щодо цього терену. Бо, н[а]пр[иклад], українців, що живуть у Варшаві чи Кракові і є шпигунами НКВД, вони самі будуть стріляти.

Пайонк: Зрештою, такі випадки з українцями в Варшаві це рідкість. Там куди більше стріляють своїх собачих синів.

Богун: У справі українців в глибині Польщі ми не є компетентні й про таке ми не будемо договорюватися. Лише про українців і поляків, що живуть на цих теренах, договоримося так власне, як пропонує п[ан] Дзірит. Зрештою, цілком так само ця справа є розв'язана в інших теренах, де співпраця між нами з АК є давнішою.

Крига: В інших теренах, де вже наладнаний діловий зв'язок між нами і АК, місцеві проводи ведуть обмін літератури, яку отримують з гори, або яку видають у себе, й тому добре було б, щоб і тут це мало місце. Це нам улегшить пізнати себе взаємно й буде добре організувати в основних напрямках підпільного життя обох сторін.

Дзірит: Будуть нам присилати до 50 примірників видань.

Крига: Ми, однак, хочемо їх попередити, що внаслідок дуже великої віддалі нас від нашого центру (адже ж ми знаходимося на найдальшому кліні наших земель), ми не зможемо їх давати багато. Зрештою, і це, що прибуде до нас, прибуде з великим опізненням. Наш зв'язок з горою не вможлиблює поки що переносення більшої кількості пошти. Але помимо всього кілька примірників «Ідеї і Чину», «За Українську Державу» все знайдеться.

Дзірит: Просив прислати також і залеглі числа. Зараз після нашої загальної розмови побалакають собі районові. Вони вияснять зі собою деякі справи, зв'язані з тим тереном, і устанавлять собі перші пункти зв'язку. На який прийде також їхня література. Через цей пункт можна буде також сконтактуватись також з ним (Дзіритом) і одержати зв'язок для інших районів і до інших клітин АК.

Морозенко: Пана Пайонка, напевно, цікавить все з точки зору розвідки. Так і видно, що він в ній працює, треба розрізняти НКВД від НКГБ. Сьогодні політичні справи і грубші, справи шпигунств, веде виключно НКГБ. Воно створилось в 1941 р., складається виключно із офіцерів. Натомість НКВД веде менші політичні справи,

охороняє кордони ССРСР, до чого має спеціальні війська. Виконує також різні скоки економічного характеру, доручені урядом.

На цьому розмову закінчено о год. 23.10. Друг Володя в заступництві умовив зв'язок з районним АК.

В часі розмови п[ан] Дзірит запропонував нам услуги їх «комуркі легалізованей». Вони можуть за кожним разом дуже швидко виробити потрібні документи на всі міста Польщі. Треба лише подати знимки. Вони можуть також видати більшу кількість польських кенкарт для українського населення, яке сьогодні має українські кенкарти і їм грозить виїзд. Ми подякували за їх готовність тим поможти нам, обіцяли скористати, якщо буде потрібно з цих услуг.

Постій, 31.X.1945 р.

Слава Україні!

зготовив: (Володя)

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 61. — Арк. 119–121. Копія, машинопис. Також: АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 13. — Арк. 110–113. Копія, машинопис. Опубліковано: Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2003. — Т. 39: Тактичний відтинок УПА 28-й «Данилів». Холмщина і Підляшшя (Документи і матеріали). — С. 777–784.

№ 471. Звіт про пропагандистську роботу серед поляків в селі Селиська

6 листопада 1945 р.

ЗВІТ

з пропагандивної гостини в селі Селиськах

6 листопада 1945 р.

Після каральних та відплатних акцій на польські села, які у великій мірі причинилися в час переселенчої акції до виїзду українського населення на схід з польської «демократичної держави», значна частина польського суспільства попала в панічний страх. Деякі оставші поляки почали втікати на другий бік Сяну, де чулися вже безпечно, щоб уникнути справедливої руки повстанців. Оставші по цей бік Сяну польські села, як Дубрівка і мішане с. Селиська, були поважно заклопотані цею проблемою і тому вже заздалегідь запобігали ласки в українського місцевого населення, щоби стрінутись з бандерівцями та дійти до спільного порозуміння.

Я вирішив використати цей момент для пропагандивних цілей та пропагандивно-політичного завершення дотеперішних боєвих

акції (чого дотепер не було зроблено), тому заповів солтисові громади Селиська стрічу в одному із наших сіл, одначе внаслідок того, що на цей день не було солтиса вдома і боявся вийти на означене місце, стрічу відбуто на другий день, то є вівторок 30 жовтня, о год. 10-й.

На стрічу вийшов я зі своїм заступником др[угом] Борисом, який, зогляду на довгий стаж праці в тому терені, краще орієнтувався в теренових справах, вийшов з нами також командант БСБ Біс. Убрані, як звичайно, в добре убрання, що робило на них певне вражіння.

Представниками села вийшли: солтис ще з одним чоловіком селянином, якого функції не знаю. По декількох хвилинах почали приходити один по одному ще 3-х поляків, всі вони святочно зібрані. Розмову започаткував я, з'ясовуючи ціль нашої стрічі (подати акт обвинувачення на покараних поляків), дальший хід мови був спрямований в тому напрямі — польсько-українські взаємини на тлі історії, при тому сильно підчеркнув Андрусів — розбір Польщі, Рига — 1939 р. Після того подав коротко поведінку їх в час большевицької та німецької окупації. Основний акт обвинувачення в загальному складався з 3-х частин, базований на датованих фактах і прізвищах винних людей.

В першій частині обвинувачено поодинокі села за їхню осінню, зимову і літню терористичну кампанію, другою частиною було обвинувачення поодиноких людей, які на спілку з МО виходили на залізничні станції, де з транспортів забирали повертаючих з Німеччини українців і очевидно ліквідували їх, забираючи їхнє добро. Третьою і основною частиною акту було обвинувачення поодиноких сіл за активну участь в час переселенчої акції (грабунки, морди і т. д.).

З моїми поглядами і твердженнями вповні погоджувалися, признавали нашу слушність, а навіть схвалювали нашу поставу і акцію у відношенні до Делягови, дійсно було бандитське село, з яким доводилося і нам, полякам, воювати і проти яких є наставлена значна частина польського суспільства, бо навіть сам староста дуже прихильно дивиться на них і хотів би їх кожної хвилини позбутися зі своїх теренів і якнайскорше перевезти на захід. Відносно другої частини признав також слушність і підтвердив правдивість цього факту, додаючи при тому, що між іншими зліквідованими зліквідували також помилково одного поляка зі Селиськ, який вертав з Німеччини. Першу частину акту підтвердив також як факт, при тому виділяючи своє село, що воно в таких акціях участі не брало,

дальше подав, що як він сам, так і значна частина поляків того села виховані під впливом українського священика Савойки, і тому відносно українців поводитися дуже коректно. Я відповів, що вповні нам відомі їхні добрі і злі сторони, і тому, враховуючи ці добрі їхні чини, ми сьогодні з ними говоримо, однак, враховуючи їхні чорні сторінки, жадаємо від них звороту відшкодування в сумі 10 штук худоби, 10 пар взуття, 10 плащів і 10 000 зл. Ця сума очевидно їх застрашила, однак, коли я стояв твердо при своєму, просили, щоб їм зменшити кількість худоби або замінити на збіжжя. Своєї постанови я не зміняв і назначив речинець здачі дня 5 листопада 1945 р. Дальше заборонив їм стріляти в селі і по полі, як вдень, так і вночі. При тому зазначив, що мої люди будуть ходити до села і попередив, щоби в таких випадках не впали з їхньої сторони стріли, які можуть мати в будучому небажані наслідки. Вони вповні погодилися на ці пропозиції з окриком «нех жиє згода, рубце панове так, жебисьми не спали в бутах». Ми хочемо з вами жити в згоді, тому прошу прийти в неділю «і за згоден випієми вудкі». Щоб наблизитися до перших кругів польського суспільства, я сказав, що колись при нагоді вступлю в село і побажаним є, щоби стягнути до Селиськ також солтиса з Дубрівки, з яким також можемо поговорити. Дубрівка село польське, де навіть зі стратегічних мотивів наш вхід не дуже корисний. На тому закінчено нашу стрічу.

Дня 4.XI.45 р. о год. 16-й відділ добре обчищений в силі 3-х чот, сотні «Г» і чоти відділу «Я» та БСБ вирушив в напрямі Селиськ. Під час збірки всіх відділів кількома словами пояснив ціль наших відвідин, поведінку вояцтва у всіх випадках і можливостях, подав воякам боєву кличку і назначив кличку між нашими вояками, та вояками польської самооборони. Кожна чота дістала окремі завдання, з того 1 і 2 чота машерувала з нами в село і закватувала по хатах в районі мого приміщення (в солтиса громади), 2 останні чоти розставлено на застави. Я носився з думкою зробити загальні збори селян, однак врахував можливість, що селяни, перестрашені, можуть не прийти, тому до пропаганди в масах заангажував політвиховників др[уг] Ллагідний з чотою 1, др[уг] Дністер з чотою 2. Завданням їхнім було на терені своїх чот піти по хатах і говорити з населенням, щоби залишити в них повне вражіння і зробити відповідний рух навіть тоді, коли не вдасться нам перевести загальних зборів.

Зі мною мали йти ком[андири] Зенко, Бартель, Яр, Юрій і реф[ерент] СБ «Б».

Годину перед нашим приходом листом повідомив я громаду Селинська, однак ті вже мали певне причуття, що ми прийдем, бо

в солтиса зібралась вже була ціла громада поляків (дві повні кімнати), прийшов вже був солтис з громади Дубрівка (з чисто польського села) і ще деякі поважні гості з того села.

До села входили ми стрілецьким рядом, перед селом ждало на нас двох польських зв'язкових, які ввели нас в село. На землю падав сумерк, і люди, які з цікавістю зазирали, могли бачити тільки темні постаті вояків, які вмашеровували в село. Вояцтво було в дуже добрім настрої, бо це уважали своїм тріумфальним і побідним маршем.

Перед мешканням солтиса громади стрічаємо польського стійкового з крісом. Солтис каже, що тут задержимося, і просить до своєї хати. Командир видає останні формальні зарядження, і польський стійковий розводить відділ на квартири. Чоткові йдуть на квартири враз з чотами. В мешканні солтиса застаємо в 2-х кімнатах натовп людей, яких вітаю привітом «Слава Україні!», солтис знакомить нас зі своєю родиною і просять сідати за стіл. Хата згаданого солтиса, як на місцеві обставини, досить багатого вигляду. В хаті хвилеве замішання і рух. Всі присутні стараються діпхатись до першої кімнати, щоб на власні очі побачити тих казкових лицарів «бандеровцѳ». Вже питомим польським звичаєм не зводять нас з очей доні солтиса і його молода жінка. Споміж товпи висувається самовпевно й гордо якийсь типок низького росту, бльондин, в сивому пальті з повними фасоновими рухами. З його міміки і рухів та блиску очей (можливо, від водки, якою перед нашим приходом угощалися) можна було зорієнтуватись, що виступив перед нас, певний своєї побіди, заздалегідь приготований ликувати побідою.

Солтис вказав рукою на мене і відрекомендував «то ест пан комендант», але згаданого осібняка ніхто не представив і сам він про себе нічого не сказав. Згаданий осібняк привітався зі мною і піднесеним тоном з патос[ом] почав свою мову.

В своїй мові начеркнув споконвічне належання «малопольські сходней до Польські», мовляв — «про це пише німецький історик в 965 р. так Червенські гроди за часів Болеслава Хороброго відібрав від Польщі Ярослав Мудрий». В тому ставлю йому маленьке питання, котрого року це було. Згаданий панок відповідає 1025 р., дальше наводить в своїй мові, що поляки вже в 19–20 столітті хотіли організувати українців і помагати їм в їх визвольній боротьбі (Пілсудський), але через наші германофільство і небоєздатність українського війська в Визвольних Змаганнях ми не дійшли до певної цілі. Дальше обвинувачував нас за наше протипольське наставлення в усіх історичних періодах, а найважливіше в періоді повоєнному. Він між іншим заявив, здається, що в повоєнній Польщі ви, українці, не мали

кривди, користувалися рівними правами з поляками, а за те завсігди вбивали польській державі ніж у плечі (до того наводить деякі місця з книжки «Причини упадку Польщі»¹, вказуючи, що коли відступала польська армія на схід, українці навіть води не хотіли подати польському воякові, дальше нав'язує мову до німецької окупації і її жорстоких наслідків на польських і наших землях. В тому місці видвигає ідею слов'янофільства і в статистичному порядку представляє силу слов'ян. Статистика виглядає в цей спосіб «нас полякуф єст тшидзеські тши міліони, вас українцуф єст тшидзеські два міліони, а іле єст інних словянських народуф то такей сіли нікт не звиценжи», але коли палите наші села, коли б'єте і мордуєте невинне польське населення, то такий стан до нічого не доведе, скажіть, в ім'я чого впало зараз стільки трупів, в ім'я чого воюють між собою ці два братні народи «прошен даць одповедзь, а потем помовіми далей!». Цілу промову, а головню її закінчення, виголосив високо піднесеним тоном і самовпевненістю, треба признати, що хоч мова ця не мала ані точних хронологічних, ані статистичних основ, чи історичної реальності, то все-таки була побудована і приготована так, що на присутніх поляків зробило велике вражіння і піднесла децю їхній пригноблюючий настрій.

В моїх співтоваришів мова ця викликала то зденервування, то легеньку глумливу усмішку, одначе всі задержали повний спокій і рівновагу.

Після мови цього типа і його твердого питання запанував хвилиний спокій, всі з цікавістю ждали, що буде дальше. В наших представників натомість помітне занепокоєння і зденервування, кожен, немов перед двобоєм, жде з запертим віддихом, чия візьме, хто вийде переможцем. По коротесенькій перерві я забрав слово, щоби дати відповіді згаданому панкові, і так само, як він, почав від історичної минувшини, вказуючи згаданому типові, що нехай розглянеться за точнішими хронологічними даними, бо як же міг історик 965 р. писати про подію з 1025 р., яка фактично відбулася 1031 р., і коли дальше брати під увагу факт існування Галицько-Волинської держави, то стає ясным, що коли в XI столітті існують поодинокі князівства, то процес їх творення сягає своїм корінням далеко глибоше вспід віків, але не хочу сперечатися на тій давнині, яка безповоротно проминула, перейдім дальше думками віки і, найголовніше, зопинімся на сучасному. В тому перегляді подав дальші походи Польщі на Україну, економічний, соціальний, релі-

¹ Homo politicus [Кедрин-Рудницький І.]. Причини упадку Польщі. — Краків, 1940.

гійний та національний гніт Андрусів, а відтак розбір Польщі (підчеркуючи спільну німецько-московську мову), визвольні змагання, україно-польський союз, Рига та 1939 р. (знову підчеркуючи спільну німецько-московську мову). А коли говорить про права українців в польській державі, то ця ж сама книжка «Причини упадку Польщі» дасть йому багато фактів тої рівноправності, бо знайде там знімку польського уряду, який відкинув признану Антантою автономію Галичини. А коли лише безсторонньо подивиться на життя українців в польській довоєнній державі, то напевно впадуть йому в очі пацифікація, Береза, демолювання українських домів і домівок, ані п'яди землі українцям, насильне кривлення і перетягання українських душ, то можна це назвати безправністю, а не рівноправністю. На закид, що ми, українці, були причиною вивозу поляків більшовиками, я відповів, що це була виключно робота більшовицько-німецька, бо нехай врахує і те, скільки українських родин туди поїхали. Відтак перейшов до українсько-польських взаємовідносин в німецькій та більшовицькій дійсності і зараз під сучасну пору, навітлюючи при тому вислужницьку роботу поляків в ворожих агентурах, яку очевидно приписував цей тип нам, українцям. Помимо того заявив я, історія і життя дала нам певну науку, і ми з неї скористали вповні, чого якраз бракує вам, полякам, бо сумні історичні факти не навчили ще вас, забували ви дуже скоро, що значить бути поневоленним та гнобленим, і тому, не признаючи права другим народам на самостійне існування, втратили його самі. Це ж само заіснувало і зараз, можливо, не знаючи більшовиків, пішли за їхніми підшептами до боротьби проти всього, що українське. Одначе ми, український народ, який стільки літ бореться за свою волю, шан[уємо] і признаємо ці священні права кожному народові, і тому, знаючи вже більшовиків, практично остерігаємо перед ними всіх, хто або зовсім не знає, або знає лише теоретично. Сьогодні ми мобілізуємо проти більшовиків всі поневолені народи, в тому числі і польський народ. І досить вже згадали осінь, зиму, весну і літо, то за цей час в своїх пресових виданнях і летючках ми попереджали і остерігали поляків та закликали їх до спільної боротьби, але під впливом більшовицьких чинників і шовіністично-польського елемента ви уважали це нашим безсиллям, банди, зложені з викидків польського суспільства, почали свої грабунково-терористичні акції, внаслідок чого доправили до існуючого стану. Тим більше зараз, коли більшовики в порозумінні з урядом демократичним почали переселенчу дурійку, значна частина польського елемента, головно в цих теренах, кинулась з усею дикістю на наші села і доконала того, чого не могли б

були доконати самі большевики. Значна частина українського населення була змушена покинути рідну хату, дорібок та мандрувати в невідоме майбутнє, в якому вже відніє марево голоду. Вони були причиною, невинної голодової смерті дітей і старців в переселених вагонах. Рука справедливості мусіла їх досягнути і відплатити за все. І внаслідок того згоріли деякі села, в яких потерпіло і багато польського населення, але нехай сльози невинна смерть переселенців і нужда погорільців спаде на голови тих, що причинилися до цього. І зараз ми далше хочемо в згоді жити з поляками, але намагаємося в першу чергу звороту награваного добра і покарання винних. Не хочемо воювати з польським народом чи військом, бо віримо, що прийде час, коли стануть обидва ці народи рам'я в рам'я, багнет при багнеті проти спільного ворога большевизму, і кров'ю підпишуть і задокументують вічний мир, співпрацю і добросусідські братні взаємини. Бурхлива овація, оплески і оклики браво. Затерлись в присутніх поляків вражіння мови їхнього панка, на обличчях всіх було помітне вдоволення і радість. Очі всіх їх відвернулись від свого панка і звернулись на нас з цікавістю, що буде далше. Натомість цей панок, коли побачив, що зовсім втратив ґрунт під ногами, що вже навіть не має одностумців між тими, в яких в обороні виступав, змнявся, зняковів, і було можна запримітити його нервові рухи, які очевидно старався за всяку ціну опанувати. Щоби врятувати ситуацію, накидався знову на українців як вислужників, очорнюючи все українське і вибілюючи польське, я перебив йому словами, що таке ведення дискусії не дає ніколи жодного висліду, і тому раджу йому не осмішувати себе, а кермуватися дещо безсторонністю, яка дасть нам можливість дійти до певного узгіднення наших думок й цілей та поробити з того відповідні висновки. Знову попертя і признання зі сторони маси, «так пан комендант ма рацію». Така постава населення до решти збила з пантелику того оратора, як можна було заобсервувати — почувався самітний, як Гітлер напередодні капітуляції. Однак амбіція не позволяла йому так скоро здати позиції, і тому повів атаку на міжнародному політичному полі, вчпівся точок Трумана, як сліпий паркану, почав хаотично вплітати їх в свою мову, а на кінець заявив, нам нема чого зі собою воювати, бо сьогодні про долю кожного народу рішають моцарства, а ми є лише тими пйониками на шахівниці, якими сагають, куди хто захоче. В тому місці я знову перервав йому мову і сказав, що якщо говорить про окремі народи як пйоників, то хіба уповноважений говорити це про польський народ, бо ми, український народ, як і всі народи, уважаємо себе панами своєї землі, творцями свого майбутнього і своєї долі,

а пйониками в руках потуг ми ніколи не були, не є і не будем, бо хоч скільки літ неволі пережили, то це не зломало нас і завсігди були ми не знаряддям для гри, а грачами, з якими завсігди програвали ті, які хотіли зробити з нас німих пйоників (Австрія, Москва, Німеччина), а також не вважаємо і польського народу, бо грає він свою історичну роль сам суперечливо бажанням цих потуг (революційна боротьба поляків проти Німеччини і Москви). Знову бравурні оклики (браво, правда, рація).

Очевидно, що серед таких обставин панок цей скоротився до нуля. Коли я зажадав, щоби в ім'я добра обох народів і добросусідських відносин опам'ятав цих бандитів, які гніздяться ще в поодиноких селах і своїми акціями палять всі мости на спільному шляху боротьби, то він сказав, що немає до того ніяких компетенцій, ані ніякого впливу, що він лише говорить з нами як громадянин згаданого села, однак солтиси обох присутніх громад закричали зовсім панка, що вони будуть добиватися через революційні чинники вплинути на польське суспільство в інших селах.

Досить опірною справою була справа звороту відшкодувань, про яку очевидно ніхто з польських кол не був компетентний говорити. Свого оратора дещо в кут і вже самі почали говорити про деякі справи та обіцяли пов'язати мене з відповідно компетентними революційними чинниками, з якими, як казали вони, дасться дійти до певного порозуміння. В тому часі др[уг] Дністер також сказав декілька слів, однак не вводив нічого нового до попередньої мови.

В загальному дусі приятні попрощали ми представників обох громад, які просили ще, очевидно, в гостину і вийшли з кімнати. Короткі три свистки, знак збірки, і відділ стягається на алярмову площу перед будинком солтиса. Використовуючи час стягнення відділу, сказав я хлопцям заспівати. Хвилина тиші, і з молодечих вояцьких грудей виривається могутня пісня «Доволі мук руїни і незгоди». Пісня росте, могутніє, купається в срібних хвилях Сяну і котиться далеко на захід могутнім гомоном «Вся Україна горить огнем повстання, всі поспішають до повстанчих лав». Пісні минають одну.

О год. 21-й відділ готовий до відходу. Працюю привітом «Слава Україні!» присутніх поляків і відмаршировуємо на Україну. Одну чоту стрілецьким рядом пускаю, як передне убезпечення, чоту хористів зімкненим ладом і задне убезпечення. Цілий час дорогою лунали наші пісні, того ж дня цілий район святкував роковини Листопадового Зриву, і в кожному селі було чути такі ж самі пісні, які

змагались зі собою, відтак зливались в одну могутню пісню волі цілого українського народу. Вояки, бадьорі і горді, вертали з цього походу.

Відходячи зі села, роздав серед поляків певну кількість наших летючок, які дуже розхапували присутні поляки. Як міг я зорієнтуватись, цей оратор, якого запросили собі поляки, сам походженням буде з околиць Самбірщини або Дрогобиччини, можна було сподіватись, що це якийсь урядовий працівник запрошений, як сильний бесідник на ці змагання. Свою мову переплітав він також латиною, щоби тим підчеркнути свою освіту.

В ході мови я подав їм також наш акт обвинувачення, а др[уг] «Б» порушив деякі теренові справи. В самій мові з нашої сторони впадав в очі дійсно військовий лад і порядок, ніхто нікому не перебивав мови, тоді, коли один говорив, всі слухали, натомість з польської сторони помітний був хаос, безлад, всі хотіли говорити, перебивали один одному так, що, очевидно, пешило самого їхнього оратора.

Поведінка вояків на квартирах була досить добра, згідно з моїми інструкціями, в розмову входили лише ті, які дійсно можуть говорити, прочі вояки співали, жартували і т. п. Населення спочатку з певним опередженням відносилось до них. Мужчин мало стрічалося, переважно жінки, на подвір'ях і в хатах можна було бачити попаковані речі, одначе, коли згодом переконалися, що дійсно з добрими намірами приходимо, почали сходитися до хат, в яких квартирували вояки, навіть люди з інших хат.

На загал гостина ця зробила на поляків дуже велике враження, бо після того було чути голоси, що наші повстанці це не є гурма людей, а дійсно інтелігентні і чесні вояки. В деяких селах навіть після того відбувалися деякі збори, на яких обговорювано справи нашої співпраці.

Відносно наложеного звороту відшкодувань, с. Селиська ще нічого не відповіло. З пропагандивного боку гостина ця дала дуже багато, бо запізнала широкий круг польського суспільства з нашими ідеями й цілями. Могла ця гостина дати більше тоді, якщо б було вдалося зробити загальні збори людей, але з огляду на пізню нічну пору і страх, який ще панує між поляками, на це не дозволило.

Героям Слава!

Богдан Сокіл

Постій, дня 6.XI.1945 р.

ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 376. — Т. 34. — Арк. 74–76. Копія, машинопис.

№ 472. Протокол зустрічі з представниками АК на теренах Холмщини
6 грудня 1945 р.

ПРОТОКОЛ ЗІ ЗУСТРІЧІ З ПРЕДСТАВНИКАМИ АК,
дня 6.XII.1945 р. в год. 12:30 вночі

Зустріч тягнулася до 3 годин. Представники були з Т[омашів-Любельського повіту].

«Х.» — високий, бльондин, говірливий, інтелігентний, около 30 літ (правдоподібно учитель).

Зустріч мала відбутися дня 5.XII.45 р. о год. 19-й в У. Коли я там прибув, застав зв'язкового, який завіз мене до У. В [У] я довідався, що нікого нема, і ми з д[ругом] «Косарем» поїхали до О. Там довідалися, що було двох представників, які відійшли до У. Зв'язковий з О. забрав наші коні й поїхав до У. та о год. 12:20 6.12.45 р. прибули представники. Почувши, що їде фіра, усі присутні опустили помешкання. Ввійшло двох чоловіків. «Х.» попереду — подав мені руку та вимовив якесь назвисько. Це саме зробив і «З.», «Х.» був у чорному плащі, якого не скидав. Правдоподібно мав під ним зброю. «З.» був у куртці, яку скинув. Убрані були добре, добре презентувалися. Я попросив за дві години. По повороті до кімнати я зауважив, що вони дуже поденервовані. Я хотів відразу приступити до переговорів, але «Х.» попросив, щоб вони трохи відпочили. Я спішився, тому що шеф «безпеченьства» з Томашева, Драбінські, заповів приїзд на ці терени.

Я спитався, чи вони розуміють українську мову. Вони відповіли, що не все. Я згодився їм вияснити нерозумілі слова польськи. Але потім я довідався, що вони навіть добре говорять по-українськи, переважно «З.». Щоб говорити, я запропонував, що будемо говорити на довільні теми. І спитав, як представляється політична ситуація в світі.

«Х.»: Англійці та американці приготовляються до війни з совітами, але, як завжди, роблять це у великій таємниці й звичайно несподівано для світа виявляють тоді, коли треба буде.

Я: А як представляється ситуація в Європі?

«Х.»: На Угорщині відбулися вибори — де побідили дрібні рільники, а комуністи провалилися, помимо зі сторони большевиків. У Франції комуністи не виграли, тому що проти них виступили солідарно соціялісти та католики. Де Голь знова прийшов до влади. Політика Де Голя супроти Польщі є розбіжна, Де Голь признав польський уряд ПКВН-у, вислав до Польщі свого представника, а

рівночасно визнає польський уряд в Лондоні. Потім «Х.» оповів, що в Ірані є революція і революціоністи йдуть на Тегеран, що це є робота большевиків, а в Азербайджані було голосування. Азербайджанці виявили волю виступити з союзу ССРСР, але Москва на це не погодилася. В цій справі Англія та Америка вислали ноти до московського уряду, щоб Москва вволила волю азербайджанців. Натомість вірменці, які є під Туреччиною, заявили, що вони волять турецьку неволю, як московську свободу.

Я: А яка є політична ситуація в поневоленних народів большевиками?

«Х.»: Багато за це не знаю, лише представив вибори до парламента в Угорщині.

Я: А чи чули ви про союз поневоленних народів?

«Х.»: Ні.

Я: Чи польські революційні групи вступили до союзу поневоленних народів і чи хоч солідаризуються з ними?

«Х.»: Не можу нічого про це сказати, бо не знаю. Запитаюся у своєї верхівки.

Я: Як представляється політична ситуація в Польщі?

«Х.»: В Польщі є при уряді поплечники Москви, Берут — жид, який перед тим називався Беньковскі, в 1927 р. висланий до ССРСР за комуністичну діяльність. Потім [він] знова вернув під другим назвиськом, а дальше працював проти Польщі. Осубка-Моравскі рівнож з жидів. Так само в ни[жч]их клітинах адміністраційних є жиди, українці, росіяни. Українці — переважно на Холмщині (в «ресорті безпеченьства»). Свого часу поляки дуже цим були пригноблені, але тепер вже пройшло. І хоча дальше цей стан, але вже дальше менш загрожений. Прихильників Москви по цей бік Висли є більше в урядах, бо на це зложилися такі обставини, що фронт довго стояв над Вислою і большевики мали час зайнятися цими польськими землями. Більша участь жидів і українців в урядах та й комунізуючих поляків. За Вислою є краще, бо там менше є комуністів в урядах.

[Я: Як] представляється військо і генерали в Польщі?

«Х.»: Генерал Роля Жимерські був військовим, але не солідним чоловіком. Тому його з війська усунули. Солідаризував з Сікорским, по якого смерти щойно зачав працювати. Ще до 1943 р. був на удержанні своєї дружини, яка мала sklep чи була в нім[ецькому] уряді у Варшаві. Досить бідно жив. Від 1943 року зачав добре жити, добре збиратися та мати гроші, які, здається, походили з СРСР. У війську є старші офіцери москалі або партійні українці, а стрільці й підофіцери москалі не завжди є будующий елемент, переважно пролета-

ріят і форналі — тому й так зле поступають з населенням, хоч між ними є й аковці, які не можуть багато зробити, бо є в меншості.

Я: Чи то правда, що большевизується польська школа — викидається релігія?

«Х.»: Ні, це неправда, бо хоч і були голоси деяких учителів проти релігії в школі («З.» — жидів), але більшість учительства виступила про цього, так що більше цієї справи на з'їздах не порушувано (напр[иклад], учительський з'їзд у Любліні). Так само програма навчання не відбігає багато від програми з-перед першого вересня 1939 р. Не змінився і устрій шкільництва, бо хоча хотіли шкільні чинники завести організацію шкільництва на зразок большевицький, однак не вдалося.

Я: А чи учителі далі є чинником, який є під впливами большевиків? Маю на думці процес, [з'ясований у] 25 ч[ислі] «Пломка».

Оба представники дуже енергійно цьому заперечили. Заявили, що це була інтрига УКЦ і що учительство завсіди було патріотичне, й що у визвольних змаганнях був і є великий процент учителів.

Я: А як представляється високе шкільництво? Чи є під впливом большевизації?

«Х.»: Ні, студенти є майже всі проти сучасного устрою в Польщі, так само й усі професори. Було кілька, які пішли по лінії нового уряду, але ці відійшли до дипломатичної служби (ректор Раабе і інші).

Я: А [як] робітничі, селянські й трудящі інтелігентські верстви ставляться до сучасного уряду?

«Х.»: Робітники більше йдуть за урядом, але в меншості, бо більшість є проти. Селянство є в опозиції.

Я: Чому ж в опозиції, коли дістало приділ поміщицької землі?

«Х.»: Кошава господарка сучасного уряду до цього довела, бо контингент є великий, а за нього мало платять — 27 зл. за жито, 37 зл. за пшеницю, а літра премійованої горілки коштує 100 зл. І так з податками і іншими речами. Інтелігент є теж проти уряду, бо знає, до чого це все веде.

Я: А як є справа з радянсько-польською приязнею?

«Х.»: Є певні люди, які підтримують цю приязнь, але загал проти. Недавно у Кракові висаджено пам'ятник російського солдата, «визволителя Польщі».

«З.»: А в Ченстохові дали в руки солдатіві (на пам'ятникові) пляшку горілки, а на другу насадили багато різного краму із відповідним написом (сенс напису: «Ми тобі заплатили за визволення, можеш відійти»). В багатьох містах, де на ринках були гроби совітських героїв, хтось вночі ці гроби зрівняв зі землею.

Я: Як представляється господарка в Польщі?

«Х.»: Зле. Треба сподіватися, що прийде девальвація золотого, бо вже друкують 5-тисячні банкноти. Є знижена ціна — робітник і інтелігент бідує. Большевики вивозять денно 50 тис. тон вугілля до Росії, а в Польщі нема чим опалювати льокомотив.

Я: Як горожани з Польщі сприймають сучасну пресу, яка є большевицькою агіткою?

«Х.»: Пресу, яку видає уряд, громадяни майже не читають.

«З.»: Я був в Катовицях і хотів купити [якесь число газети], то продавець [до]дав [теж] іншу. Коли «З.» не хотів її купувати, тоді продавець сказав, що не може продати йому одної газети, бо ніхто не купує цієї другої. І так є у всіх містах.

«Х.»: Натомість уряд засипає цими газетами всі уряди, а найбільше громадські, бо господарі радо скурюють їх. Натомість тепер виходить у Кракові «Тигоднік повшехни» — тижневик — ПСЛ (Польського Строніцтва Людового), де працюють навіть академіки й де поміщується статті проти статей в проурядовій пресі, а навіть проти деяких законів (напр[иклад], проти супружного права). До цього виходить в Ченстохові клерикальний часопис «Недзеля», яка є рівнож редагована в дусі опозиційнім проти проурядової преси. Обі ці газети є дуже популярні поміж всіма шарами польського населення.

Я: Коли прийде до виборів в Польщі?

«Х.»: Хиба аж восени 1946 р., вже в «одродзоней Польске», бо уряд боїться тепер виборів, бо знає, що програє, бо 90% населення буде голосувати за АК. Навіть Гомулка, секретар ППР, офіційно заявив, що опозиція при виборах мала би 80%. Тому правдоподібно вибори будуть відложені з цією думкою, що чейже уряд має різні засоби [матеріальні] і можливості й що за довший час своєю політикою приверне до себе громадян.

Я: А яка є сучасна політика АК? Чому АК не проявило та не проявляє виразної політики супроти совітів і большевицько-польського уряду?

«Х.»: АК не виступало й ще активно не виступає проти совітів і совітизації Польщі, бо була думка, що уряд Польщі перейде дорогою еволюції в руки АК. Тому й повернули з-за границі — Вітос, Кернік, Станьчик, Грабські, Міколайчик і інші та ввійшли до уряду, а до нижчих урядів також пішли люди з АК і тою дорогою хотіли заволодіти Польщею. Але це не дало жадних результатів, бо про це свідчать великі арешти серед АК.

«З.»: В одній Варшаві сидить 40 тис. ув'язнених.

«Х.»: Но, може стільки ні, але по всій Польщі є великі арешти. Поляків вивозиться на Сибір. Большевицьке військо вправді трохи вицофалося з Польщі, але ще є НКВД. Хоч [воно] само не діє, але є «руководителями» [секретними] в слідствах та в'язницях, і все робиться під їх диктат. Це все бачить громадянин в Польщі й питається, де є та демократична незалежна Польща. Так створюється опозиція. АК змінило своє становище супроти еволюці[й]ної політики, а підготовляє революцію і чекає на весну. Тепер не виступає, бо боїться репресій, хоча знає, що УПА діє активно, але вони ще чекають.

Я: А чи верхівка АК вже зв'язалася з верхівками інших народів і угніздила спосіб поступовання та боротьби супроти большевиків?

«Х.»: Не знаємо. Спитаємо вгорі. На другий раз скажемо.

Я: Чи це правда, що польський уряд ПКВН-у просив маршала Рокосовського про поміч проти опозиційних банд?

«Х.»: Так, були такі чутки. Але до цього часу [це] ще не впроваджене в життя.

(Я приготував ще багато питань відносно політики АК — або сподівання інтервенції ПКВН-у та АК супроти сусідів — українців, білорусинів, литовців, чехів та німців і інше, але не було часу, й я мусів перейти до інших [с]прав). Я подякував за цінні інформації та приступив до обговорення політики українських націоналістів. Я розвинув думку союзу кавказьких, балтійських, білоруського, українського, польського, а може, і чеського народів проти московського та німецького імперіялізму, заторкнув історію України та Польщі і взаємні відносини між тими двома народами, політику Польщі і Москви супроти України, на якій виграла лише Росія (від Андрусівської угоди до Кримської конференції), натякнув, що теперішня ситуація в Польщі є аналогічна до часів останнього короля Станіслава Понятковського — втручання Росії у внутрішні справи Польщі, поступовання амбасадора — посла Репніна та Штакельберга; потім Польща по 1815 р. (по Віденським конгресі) — допровадження Польщі до цього, що навіть назву її Росія перемінила на «Привіслянський край». Так само діється і тепер, але в дуже скорім темпі. Легенько я доторкнув справи старої польської політики на засадах політики районів та звів до цього, що Польща повинна погодитися на те, що вона мала держава й повинна йти за малими державами в союзі, коли не хоче знова впасти жертвою німецького або московського імперіялізмів.

Оба представники на це погодилися. Потім я розвинув наші кличі «Воля народам і людині». Дальше я представив нашу ви-

звольну боротьбу з більшовиками від 1918 року дотепер. Останньо в нашій зовнішній політиці є намагання створити бльок поневолених народів та узгіднити спільне поступовання проти більшовиків і закликав поляків, щоб і вони пішли слідами, а не діяли на свою власну руку і не дали одуритися більшовикам. Бо це вже ми перейшли — була совітська Україна зі своїм урядом, зі своїм премієром, зі своїми школами. Нам позволено разом з росіянами виступати на міжнародних конференціях, підписувати договори 21.3.1921 р. в Ризі і т. п., а потім прийшла велика м[а]ртирологія укр[аїнського] народу, яка тягнеться дотепер. Це саме чекає і польський нарід, але прискішеним темпом. З'ясував я їм і добросусідські взаємини на підставі плятформи УГВР та відношення до національних меншин, які будують в нашій державі.

«Х.»: А як бореться український народ дальше на схід під більшовиками?

Я: В Галичині, Волині та на всіх українських землях діє УПА та організація.

«Х.»: А як населення відноситься до визвольних змагань?

Я: Населення на всіх землях України активно попирає боротьбу проти окупантів.

«Х.»: А чи нема вісток, чи совіти приготовляться до війни з аліянтами?

Я: Тепер не знаю, але в осені явно говорено про неминучість війни з «капіталістическою» Англією і Америкою. Тепер лише є знаки, що совіти думають про війну, бо майже весь державний бюджет іде на військові цілі й удержується велика армія.

«Х.»: А чи відомо вам, чи діють переселенчі комісії в УССР, які мають переселити поляків?

Я: Такі комісії є, бо навіть українці Холмщини і інших українських земель під Польщею, які виїхали до УРСР, користають з побуту комісії і записуються назад на свої землі.

«Х.»: Чи чули, як живеться полякам в УССР?

Я: Чув я, що у Львові були арештування між поляками, які не хочуть записуватися на виїзд. При тім спімнув я про релігійну нетолеранцію більшовиків в Галичині, арешти серед вищого і нижчого духовенства грекокатолицького та насад[ж]ування урядового православія — політика Евлогія та Графа Бобрінського і князя Львова супроти галичан з року 1914—1915.

(Тому що зістало ще півгодини часу, ми приступили до обговорення теренових справ).

Я: Чому чинники АК не дуже активно виступають в боротьбі супроти людей в «безпеченьстві» та в інших урядах, війську і між цивільним населенням, які діють на шкоду й українського, і польського народу (комуністи та донощики большевицькі).

«Х.»: Ми ділаємо! Ось в цій цілі ми вдарили на Томашів Люб[ельський] та випустили польських і українських в'язнів та зліквідували багато людей, які і нам, і вам шкодили. Зістався шеф «безпеченьства» Драбінські, якого за всяку ціну треба унешкідливити, й то так ви, як і ми, маємо до цього стреміти. Крім цього, є ще кілька таких людей — справді українців, але які діють на нашу й вашу шкоду.

Я: А чому ви не унешкідливили Худзіка та Муху в Белзі, які псують взаємовідносини поміж українцями та поляками?

«З.»: Я там був і довідався, що Худзік і Муха не є такі небезпечні — хоча їх перенесеться де інде. А треба усунути секретара ППР Струсінського-Рибака.

Я: Хто відповідає за бандитські напади польського населення на українців в прикордонній полосі? Ми не є противниками, щоб польське цивільне населення замешкувало в сусідстві українців, але польське населення повинно коректно вести себе супроти українців, а не так, як дотепер. Польське населення лише займається донощицтвом на українців або само грабує українців на власну руку (прим[іром], поляки з Годованець — грабують селян в Динисках і Річиці Томашівського повіту, або зі Старого Села, Ликошина, Тишовець з Грубешівського повіту), або з МО — як в Варяжі, Потуржині, Кристинополі та Белзі. Тому АК повинно вплинути на цивільне населення, щоб цього не було. Винних покарати, і в цій цілі нав'язати з нашою безпекою контакт, що спільно поборювати і бандитизм, і донощицтво — сексотство, «стрибків» та «ресорт безпеки» і шкідливих осібників з адміністрації. Дальше повинен бути установлений пункт, де б наші чинники безпеки з польськими чинниками безпеки сходилися та вимінювали [інформації про] підозрілих типів та вияснявали певні неясні справи. Потім я представив жахливі відносини в тюрмах, переважно в Грубешеві та Холмі, де навіть аковці знущаються над українцями (в цім моменті оба представники заперечили щодо участі АК в знуцанні), і попросив я, щоб організація АК вплинула на поправу тих відносин. Дальше я представив грабунки й вбивства наших робітників, які повертають з Німеччини, переважно в Грубешеві і Томашеві, і рівнож просив вглянути і змінити цей стан. Представив можливості повороту українців з УССР і щоб рівнож поляки добре ставилися до них.

«З.»: Повідомив, що на терен Томашівщини вернуло до 200 осіб з УССР, переважно чоловіки без родин, з яких багато хто хоче йти до «ресорту безпеки» і діяти на шкоду поляків, та запитав, як з ними поступити.

Я: Треба добре справу пересл[і]дити, а щойно тоді винних карати. (Ці всі справи представники записали і погодилися вплинути на зміну тих відносин.) Я дальше запитався, чому до цього часу АК не виступило активно, а хоч би пропагандивно до переселення українців, або взагалі, що не зайняло супроти цього жадної постави.

Представники нічого не могли відповісти, хоча заявили, що АК є противне виселенню, а потім додали, що вони бояться репресій зі сторони большевиків, коли б явно виступили. Тоді я їм представив, що це є большевицька політика, щоб польський та український народ ще більше роз'єднати — до цього, щоб перервати нам контакт між собою. Дальше АК повинно не допускати до переселення, хоча б в ім'я того, що вона боронить позиції політики з-перед 1.9.1946 р., а позволивши на переселення, воно угрунтовує заграничну та внутрішню політику ПКВН, тоді коли АК повинна на кожному кроці шкодити цій політиці. Я заявив, що наше становище є таке, щоб АК повела агітацію проти виселення поміж ВП, міліцією, адміністрацією та цивільним населенням. Представники це записали собі. Між іншим я згадав, що ми виготовили отвертий лист до всього культурного світу як протест супроти виселення і взагалі поступовання большевиків і поляків супроти українців поза лінією Керзона. Згадав я про летючки до ВП. Дальше я просив, щоб АК вплинуло на повітові адміністраційні чинники, щоб придержувалися демократичного чинника при волосних та сільських виборах вїтїв та солтисів. Потім представив я їм можливість заїснування такої ситуації, що наші відділи будуть змушені перейти на терен, замешкалий поляками, а тоді АК повинно нам прийти з поміччю, помістити ранених та хворих на своїм терені й безпечних місцях. На кінець я запропонував, щоб ми вимінювали часописи та свої видання, твори, зброю, одержу (за збіжжя і товщ).

Потім, що добре було б, щоб зустрінулись якнайскорше, а може, й наша верхівка. Все це представники записали й визначили зустріч біля 1.1.1946 р. Дальше визначили зустріч з представниками з Грубешева на 14.12.1945 р. або 16.12.1945 р. на 14 год. в Л[нрзб.].

Я ще не згадав про лінію демаркаційну, щоб без перешкод діяла АК та УПА. Вони все це записали і сказали, що при другій зустрічі

дадуть на це все відповідь. Ще раз просили, щоб усунути Драбінського та товаришів і Струсінського, та на цім розмова скінчилася.

На закінчення ми скромно повечеряли, і о год. 3:30 вони пішли до У[гнова] пішки, а ми відїхали до Р[ічиці].

[Дунайський]¹

Опубліковано: Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2003. — Т. 39: Тактичний відтинок УПА 28-й «Данулів». Холмщина і Підляшшя (Документи і матеріали). — С. 785–792.

№ 473. Звіт про зустріч української інтелігенції з представниками волосної влади у Волковії

26 грудня 1945 р.

ЗВІТ

з відправи інтелігенції [назва відсутня] волості 13.XII.1945 р.

Віт вислав до української інтелігенції [назва відсутня] волості ось такі запрошення:

До Обив[ателів] [назва відсутня] в [назва відсутня]

На 13.XII.45 р. на годзінев 9 рано Зажонд Гміни просі на посе-
дзене. Об[иватель] солтис ма дас фурманкев.

Зажонд Гміни [назва відсутня]

На засідання прибули: о. [ім'я відсутнє] учитель [ім'я відсутнє]
учитель П [ім'я відсутнє].

Волосний Уряд і польську адміністрацію репрезентували: віт [ім'я відсутнє], секретар [ім'я відсутнє], пані [ім'я відсутнє], ксьондз [ім'я відсутнє].

Справу, в якій скликано засідання, віт Ганкевіч зреферував
слідуючо:

«Останні події в Березці (засідка на ВП) й журба за спокій у нашій волості спонукали мене до скликання сьогоднішнього засідання. Конкретно справа представляється слідуючо: по події в [назва відсутня], що зайшла між УПА, а ВП дійшла чутка до польського громадянства [назва відсутня], що волосний уряд, міліція, парох, уряд (поль[ський]) та школа в [назва відсутня] будуть зліквідовані через УПА, за напад поль[ського] війська на Берерку, за що мала б бути [назва відсутня] зліквідована?

¹ Теодор Герасим'як — «Равіч», «Дунайський» — референт пропаганди ОУН Холмської округи.

Міліція сидить тихо, немов би її в [назва відсутня] не було, во- лость не робить укр[аїнському] населенню жодної кривди, ані не ставить жодних перепон українським повстанцям. Я і вся пол[ська] інтелігенція [назва відсутня] просимо командантів, переходячих через [назва відсутня] відділів поль[ського] війська, щоби не ро- било прикрости укр[аїнському] населенню. Останньо я дав горілки командантові відділу, що стаціонував в [назва відсутня], та просив його, щоби не робив ніякої прикрости в моїй волости. Він пообіцяв мені, що все буде в порядку, а зробив що іншого, бо забрав [назва відсутня], та зрабував одну укр[аїнську] хату в [назва відсутня] під замітом, що з неї хтось стріляв. Чи я або хтось з польської інтеліген- ції [назва відсутня] тому винен?

Пару днів тому прийшла до мене жінка [ім'я відсутнє], що є при УПА, і каже: «війте, віддайте мені коня, що польське військо за- брало, бо в противному випадку буде з вами дуже зле». Супроти цієї й тим подібних погроз та вісток про ліквідацію [назва відсутня] ми попали в нервозний стан і наслухуємо, чи не чути стрілів, та загля- даємо, чи не горить.

Супроти повищого звертають до Вас, Панове Представники укр[аїнського] населення нашої волості, з проханням запобігти ли- хові та прийти з поміччю в наладнанні польсько-українських вза- ємовідносин для добра наших обох народів.

Просимо передати Проводові УПА слідуочі наші прохання:

1. Оскільки Провід УПА рішив криваво зліквідувати Волко- вию — то просимо вас про це повідомити, а ми самі зліквідуємося, заберемося з Волковії.

2. Оскільки УПА не задумує чогось подібного робити — то про- симо нас рівно й повідомити, щоби ми успокоїлися.

[Імена відсутні] говорили в подібний десень, що й війт. Крім цього, п[ані] Чтернасткова звертається до УПА з проханням, щоби УПА не робило поль[ському] населенню перепон у переїздах до [назва від- сутня], Ксьондз [ім'я відсутнє] просить Провід УПА, щоби звернув [ім'я відсутнє], сестрі бувш[ого] пароха, речі, які забрано їй [назва відсутня].

Українські представники дали таку відповідь: «Стверджуємо, що волосний уряд і міліція поводяться з українським населенням цілком добре. Тому видаються нам поголоски про ліквідацію Вол- ковії не правдоподібними. Хочемо Вам допомогти та заслати Ваші прохання до Проводу УПА, але натрапляємо на труднощі, а іменно, що не знаємо, де знаходиться Провід і якою дорогою ці прохання заслати. Одначе шукатимемо спосібності, щоби конечно якоюсь дорогою ці Ваші прохання заслати. Якщо знайдемо спосібність, то

вставимося за Вами, бо ми свідомі цього, що коли б була [назва відсутня] зліквідована, або ви самі «зліквідувалися», то ми теж не маємо що тут робити».

Вичислені вище українські представники в розмові зі мною висловлювали прохання, щоби Провід ОУН і УПА не порушували польського населення і волковийської міліції, щоби не стягати репресій на українське населення.

(Подав один з присутніх д[руг] [ім'я відсутнє])

26.12.1945 р.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 36. — Арк. 91. Копія, машинопис.

№ 474. Лист українських повстанців до представників польської влади і війська

Січень 1946 р.

Постій, дня [...]1946 р.

До в[исоко]п[оважного] п[ана] К. Ст., віта збірної громади
в К[назва відсутня].

Вашого листа з дня 4.1.1946 р., адресованого до «Довудца УПА», одержали властиві чинники.

Хочемо коротко на нього відповісти.

Ви пишете, що не знаєте наших щирих інтенцій, і тому трудно Вам висказувати повністю свої думки. На це ми відповідаємо: наші правдиві інтенції в відношенні до польського народу, у відношенні до справи польсько-українських границь, у відношенні до справи виселення та в багатьох інших справах вилонені щиро і одверто в нашій програмі, в наших кличах і в наших многих видання, які, думаємо, доходять і до Вас. На всякий випадок постараємось переслати Вам наші видання, щоб Ви могли зорієнтуватись з них про наше становище.

З польським народом ми хочемо жити в згоді і співпраці. Війни проти поляків, ані про справу майбутніх границь між нашими державами, як і за інші справи, не думаємо зачинати. Ми віримо, що ті справи поладять у майбутньому компетентні до цього наші незалежні уряди мирною дорогою.

Виступаємо, однак, з цілою рішучістю проти акцій виселювання, бо це большевицька акція, спрямована на знищення українського населення. Ви самі знаєте, скільки горя, нещать переносить

наше населення, наші батьки і брати, через цю безправну, дику виселенчу акцію. Тому ми виступили до боротьби проти цієї ворожої большевицької акції та кличемо до неї цілий народ, а також і тих поляків, які розуміють правильно положення і хочуть піти разом з нами в спільному визвольному фронті поневолених народів.

Є немало випадків, що свідомі поляки помагають українцям, подають потрібні інформації, відмовляються давати фіри на вивоження українців, саботують всякі інші урядові зарядження, помагають переховувати наше населення і наші збройні відділи в часі облав, допомагають харчами, навіть самі переводять на ту ціль між собою збірки, збирають для наших відділів убрання і взуття, і збирають муніцію, а польські відділи, подібно як наші, виступають чинно проти виселювання.

І, власне, таке поступовання, себто сильний активний виступ українців і поляків, так збройних відділів, як і населення — це єдино-правильна дорога, а не акція змінювання метрик і масове записування українців на поляків.

Ми й за це нікого не «тероризуємо», як Ви пишете, але осуджуємо такий спосіб рятунку перед виселенням як неправильний, нереволуційний, шкідливий. І нам, і так само Вам, полякам, треба мобілізувати нарід до активної боротьби проти ворога, проти московсько-большевицького імперіялістичного наїзду, а не деморалізувати й присипляти такими крутійствами, як переписування метрик, що і так лише дуже рідко має який практичний відгук.

Ми хочемо, щоб наш нарід, замість крутити з метриками, станув до «збройної боротьби проти ворога, який хоче його загибелі». І ми хочемо, щоб поляки, правдиві польські патріоти, які не є негідними сталінськими служками, станули з нами разом, щоб також виступали чинно проти сталінсько-берутівської зрадницької окупації, щоб разом з нами боролись. Бо польський нарід, хоч ще сьогодні не так важко пригноблений, як український, але позбавлений так само своєї державної незалежності, що в короткому майбутньому доведе його до такої самої тяжкої неволі і гніту, як сьогодні пригнічений страшно наш український народ. Ми хочемо, щоб польський нарід зрозумів вже сьогодні те, що його чекає, а не тоді, коли вже може бути пізно. Тому якщо Ви, пане К., дійсно щирий польський патріот, як Ви пишете, тоді, думаємо, вповні зрозумієте наше становище. На жаль, у Ваших околицях це ще дуже мало зрозуміле. Тут ще горить дуже часто польсько-українська боротьба, про яку деінде не раз вже і забули. Бо тут у Вас є цілий ряд польських сіл, які одурманені большевицькою агітацією або давною, пережитою,

безглуздою шовіністичною дурійкою чи звичайними бандитськими елементами, замість помагати українцям, виступають проти нас. Нападають на українські села, грабують і масово мордують українське населення.

От Ваше перше завдання — опам'ятати насамперед своїх поляків, щоб вони не давали підводи до вивоження українців. Саботували це всіма способами. Третє — впливати на поляків у війську і МО, щоб не слухали большевицьких старшин, не тероризували, не виганяли українців. Четверте — допомагати нашим відділам усім чим тільки можливо. І п'яте — ширити між польським населенням ідею спільного визвольного фронту всіх поневолених і загрожених народів у боротьбі проти московсько-большевицького імперіалізму.

Коли трапиться такий випадок, що наш відділ сконфіскував державні гроші, то це річ зовсім зрозуміла. Ми дивуємося, чому Ви проти цього протестуєте. Ви самі, поляки, повинні ще попомогти в цьому, щоб каси берутів і других сталінських служок стояли порожні, а гроші замість на поневолення, щоб ішли на спільну визвольну боротьбу наших народів. Це відноситься до цілої сучасної державної польської адміністрації. Ті люди, які справді чуються поляками, повинні зовсім зрозуміло використовувати своє становище до цього, щоби всюди, де тільки буде можливо, саботувати большевицьких комісарів, які радять тепер у Польщі. Ті, однак, які забули про свої обов'язки перед своїм власним народом і служать вірно сталінським посіпакам, не можуть рахувати на те, що ми будемо їх толерувати. Наше становище в тій справі ясне: поборюємо безоглядно всіх і все, що служить інтересам московсько-большевицької влади. Без огляду на те, чи це будуть москалі, українці, поляки чи жиди, Хрущови, Мануїльські, Вишні чи Берути, або їхні менші помагаючі. Зате співпрацюємо радо в одному спільному фронті з усіма людьми та всіма народами, які прагнуть свободи і настільки розумні та вироблені, що вміють відложити на бік свої дрібні спори, для спільної великої справи визволення.

Ви згадуєте накінець похибки і недотягнення в поступованні зі сторони наших відділів. Ми цього не виключаємо і не заперечуємо. Можливо, що в не одному випадку трапляються на долях похибки, а то й надужиття. Однак ми стараємося контролювати поступовання наших людей, вчити, направляти, а винних, як Вам вже відомо, караємо, часто навіть дуже гостро.

Однак ми гордимся тим, що наші повстанчі військові відділи mimo величезних труднощів, які з природи річи є в партизанських

умовинах вишколу, заосмотрення і боротьби, стоять о ціле небо вище від теперішньої червоно-польської акції, так під оглядом культурного поведення, ідейності і дисципліни, як і бойової справності. Сучасне червоне польське військо, в порівнянні з нашими повстанцями, робить дуже часто вражіння дикунів-варварів, які не є військом, а тільки грабіжницькою терористичною бандою.

Згідно з тим, що сказано вище, будемо і на будуче робити все, що тільки є в наших силах, щоб поступовання наших повстанських військ так у відношенні до українського, як і польського населення було якнайкраще, а евентуальні місцеві недотягнення будемо карати.

Однак зазначаємо виразно, сталінських собак, вірних вислужників сучасного режиму, бандитів і терористів, ворогів українського і польського народів, толярувати не будемо.

Хай живе спільний визвольний фронт усіх народів, поневоленних і загрожених московсько-большевицьким імперіялізмом.

Остаємо з пошаною
УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ!

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 14. — Арк. 111–112. Копія, машинопис.

№ 475. Протокол зустрічі представників УПА та ВіН

Червень 1946 р.

СТРОГО ТАЙНЕ!

ПРОТОКОЛ

СТРІЧІ З ПРЕДСТАВНИКАМИ «ВІН» З ДНЯ 18.V.1946 Р.

На стрічі з нашої сторони: Равіч

Явір¹

Хмарний

Присутні з польської сторони: п[ан] Ос[тоя] — політ[ичний] реф[ерент] з Центру з Варш[ави]².

п[ан] Аз[ія] — окружний інспектор³

капіт[ан] В[ирв]а — повітовий комендант⁴

4 офіцери «ВіН»

1 представник з пол[ьського] проводу, пов[іту] Х[олм]

---

¹ «Явір» (прізвище невідоме) — редактор підпільного видання «Інформативні вісті».

² «Остоя» (прізвище невідоме) — шеф пропаганди ВіН Люблинського обшару.

³ Юзеф Домбровський — комендант Грубешівського обводу ВіН.

⁴ Станіслав Ксьонжек — комендант Замойського інспекторату ВіН.

2 представники з Т[омашівського] пов[іту]

1 секретар

1 поручник — командир охорон[ного] відділу

Делегацію «ВіН» охороняв п[ід]в[і]д[діл] в числі 100 люда.

Нашу делегацію охороняв п[ід]в[і]д[діл] в силі 20 люда.

Конференція почалася о год. 10-ій і тривала до год. 20-ої з одногодинною перервою (обід).

ПОРЯДОК НАРАД:

1. Світова політична ситуація .....п[ан] Ост[оя]
2. Ідея фронту поневоленних народів і польсько-української співпраці ..... д[руг] Равіч
3. Ідея польсько-української співпраці .....п[ан] Ос[тоя]
4. Військові справи.
5. Територіяльні взаїмовідносини від Володави до Білгорая.
6. Господарчі справи.
7. Закінчення.

Представник «ВіН» п[ан] Ос[тоя] пропонував вести відправу 2 дні, однак брак харчів для їхнього відділу був причиною скорочення її до 1-го дня.

Перед год. 10-ою до нас прийшов в[і]д[діл] «ВіН» в числі 8 люда зі запитом, чи не готові до конференції.

Провідник нашої делегації Р[авіч] сказав, що готові. Тоді ком[андир] польської групи вислав 2-х стрільців по польську делегацію. За кілька хвилин появилася чисельна польська делегація, в супроводі більшого відділу, убраного в польські уніформи. На чолі його 2-х стрільців, за ними двійками делегати, за делегатами двійками решта охорони. Привітавшись з нашими та перекинувшись кількома куртуазійними словами, приступлено до конференції. Конференція відбулася в лісі.

Ад. 1. Згідно з порядком нарад п[ан] Ос[тоя] зреферував пол[ьську] ситуацію у світі.

На початку підкреслив значення світової II війни для поневолення народів, в тім числі й України. «Советської України ми не знаємо, бо ми знаємо дійсне обличчя ССРСР». Далше прелегент доводить потребу польсько-української співпраці. Твердить, що влада польського підпільного руху від початку робила все, щоб наступило зближення до українського підпілля, що немає основніших різниць, які б могли до цього не допустити.

«Ми маємо охоту надання історії правдивості щодо польсько-українських відносин і запевнюємо чистість цієї ідеї. Бажаємо вільних обох наших народів в вільних державах».

П. Ос[тоя] вважає, що світ поділився на два ворожі табори, один табор демократичний, другий терору й насилля. «Виринає питання: чи є можлива співпраця або існування побіч себе тих двох таборів? Ні! Один з них призначений на загибель, а впасти мусить світ безправ'я! Демократія — це наша ідея, за яку ми ідемо на смерть, не тому, що демократія має виграти, але тому, що боремося за правду».

«Які ж наші дипломатичні орієнтації?»

«Ми стоїмо за правдивою англо-американською демократією, яка біля себе скупчує ряд менших держав, які радо йдуть на співпрацю, як рівний з рівним. З другої сторони є Советський Союз — тюрма народів. Поневолені народи не мають примітивних людських прав. Самі большевики говорять, що поневолюють 70 різних народів.

«Наш клич — Вольность обивателя! Незалежність панства! Україна одна з тих народів, що не має ні одного, ані другого. Україна, це велика країна, гноблена большевиками, яка створила скристалізовану ідею і сміло змагає до визволення. Білорусь того не виказала».

Світ, по думці прелегента, упорядкує «Атлантийська Карта — чудове діло Рузвельта». Атлантийська Карта повинна бути Евангелією всіх політичних починань.

На останній конференції в Ялті та наступних, відступили від засад Атлантийської Карти, але тепер помічається тенденція її дальше реалізувати. Доказом цього може бути промова Черчіля. По словам цьої промови орієтуємося, що до боротьби двох таборів є змобілізовані всі сили світа. Черчіль своєю промовою підготував світову опінію морально, мобілізуючо для майбутніх світових подій. Також провадиться мобілізація матеріяльних спроможностей, але поки що більш тайна, але її вже видно. В США переводиться загальний військовий перевишкіл, хоча вже рік по війні. Це значить, що там уважають, що для реалізування своїх ідей треба буде конечно вжити сили. В промові Сталіна про 25-літній план праці говориться, що в тім часі воєнна промисловість дійде до «вищого» рівня. Це свідчить, що співпраця по II світовій війні починається з підготовкою до війни. Тому також «комінтерн» продовжує свою працю, хоча офіційно був розв'язаний. Найінтенсивнішу працю в Польщі вів «комінтерн» на українських землях і через те в Польщі. Опісля ці землі злучено до решти советського кольосу. Те саме зі Закарпаттям.

«Що представляє собою тепер Росія й Сталін у світі?»

Це питання прелегент з'ясовує так: Росія старалася створити такі умовини політики на міжнародній арені, щоби можна було до-

вільно лявірувати і завжди правно себе оправдати. Тому введення представників України, Білорусії й Польщі до ООН вважається лише як крок для скріплення Росії своїх позицій в ООН. Має теж значення пропагандивне, бо більшовики цим доказують, що ці держави є незалежні.

«Облуда мусить зникнути. Ми стоїмо на боці боротьби за демократичний порядок у світі».

Боротьбу двох блоків ми вже бачимо за столом установи ООН. Та виказалось, що більшовицькі представники не представляють волі поодиноких народів, а виконують безоглядно волю Сталіна.

Представники демократичних держав не «п'юнками» Англії, ані Америки, а виступають в ООН як представники вільних держав в обороні засад демократії і прав своїх чи інших народів, чого доказом є світлий виступ Куби в ООН. Малі народи не бояться співпраці з демократичними країнами, бо знають, що ці пошанують їхні права. США — це найбільша демократична країна світа, з якої вони беруть засади демократії (англо-американську демократію промовець сильно ідеалізує — прим[ітка] протокол[ючого]).

ООН — це твір Англії й Америки, це освіджувальне дерево, на яким народжуються добрі й злі овочі.

Уряджено Нюрнберзький процес тому, щоби всі суспільні організації світа пізнали зло тиранії, та тому, щоби знали, що демократичний світ бореться за правду, справедливість, що гуманність перемагає, що зле осуджується.

Демократичний світ змагає до волі, спокою, справедливости. Більшовизм протидіє цьому, більшовизм ніде не запанував за згодою народу, загальним голосуванням, завжди приходив до влади підступно, по трупах і поневоленні інших народів.

Найкраще виказав більшовизм своє обличчя на нашій шкірі. Скільки мусіли перетерпіти українці за 25 літ поневолення, коли вони зазнали стільки лиха за так короткий час. Як більшовики додержують своїх обіцянок, найкраще послужить приклад долі України. Кожний це знає, що щорічно 1 % населення мусить бути зрушене з місця. Так трактуємо і теперішню репатріацію українців до СССР.

Тепер більшовики хочуть торпедувати ООН.

Англія стоїть в першій лінії боротьби з більшовизмом. Америка відіграє ролю вождя і старається проти більшовизму мобілізувати усі народи. Більшовики атакують Англію з усіх сторін. (Кампанія Індій, Єгипт, Персія, Греція і т. д.)

Але світ розкриває правдиву ціль цієї роботи, напр[иклад], де Голь відкрив правдиве обличчя комуністичної роботи у Франції і

назвав її по імені. Він сказав, ще не погодиться ніколи на це, щоби Париж був підпорядкований Москві.

Італія старається відбудуватися і стати корисною в ООН, але ще потрібна квантина, а Сталін, як може, кокетує свою сторону.

Свого часу ген[ерал] Сікорський заініціював «Федерацію Слов'янських Народів». Перша до цього приступила Чехословаччина, але Бенеш пізніше продав цю ідею тому, щоби бути при владі. Тепер опирається на Сов[єтський] Союз і не завагався продати Закарпаття.

В Румунії, Мадярщині, Болгарії, Югославії також панує большевизм, і вони змагають до освободження. Ще раз підкреслює прелегент, що моральна мобілізація світу вже зроблена, а тепер світ підготовляється матеріально. Кінчить свій реферат кличем:

Хай живе демократія!

Хай живе Самостійна Українська Держава!

Хай живе Самостійна Польська Держава!

По короткій перерві забрав голос п[ана] Ос[тоя], пропонуючи дискусію на цю тему.

Д[руг] Равіч додав, як кореферат до політичного огляду. В нім підкреслив значення боротьби поневолених народів проти большевизму, виказав потребу консолідації поневолених народів, та конечність орієнтації на свої власні сили та революцію поневолених народів.

Д[руг] Равіч подав такі три питання для в'яснення польською стороною:

1. Чи є можлива революція в Росії?
2. Чи є можлива революція поневолених народів?
3. Чи дійде до III світової війни?

1. Можна відповісти так і ні. Можна це предсказати, бо чому ж большевики передбачують контрреволюцію. Але уважаємо, що вона без зовнішніх чинників не буде мати успіху. І ми не числимо на революцію, бо як можемо числити на це, що не роз'яже наших питань. Числимо скоріше на гірш, як на краще, щоби не розчаруватися.

2. Ясної відповіді не можна дати. Думаємо, що цього року вибухне, бо коли би відтягнулося, Росія мала би також атомову бомбу, і тоді хто знає, чи дійшло би до зудару зараз. Видно по всім, що війна підготовляється, а ООН, як було сказано, експеримент, дерево доброго і злого, створена Англією й Америкою, щоби скинути зі себе відповідальність за III майбутню світову війну. Тому потрібна перш за все моральна мобілізація сил, а тоді можна буде робити матеріальну. По промові Черчіля видно, що морально світ вже під-

готований. Коли би не почалася війна, а Польща була замінена на сов[єтську] республіку, розпочинають вони в Польщі революцію, щоби почати велику слов'янську війну або світову війну.

Ад. 2 По обідній перерві приступлено до дальших точок.

Д. Равіч виголосив реферат на тему: «Ідея співпраці Польща — Україна».

Доказав історично, що було багато моментів співпраці обох народів, але багато моментів не використано, й через те був завжди упадок обидвох народів. Та сумним є, що польські й російські історики перероблювали історичні дані, пхаючи польський народ на імперіялізм, клич «од може, до можа». За цими хворобливими кличами пішов польський народ і польська політика. Внаслідок цього і прийшло до упадку Польщі в рр. 1775—1793, 1795—1815. Також немаловажною причиною упадку Польщі в 1939 р. було якраз зла розв'язка питання українського в новоповсталій Польщі та взагалі української проблеми в світі.

Дальше прелегент доказував конечність співпраці обох народів в будуччині в ім'я боротьби обох народів проти російського імперіялізму. Співжиття й співпраця мусить опертися на щирости взаїмовідносин та взаїмному пошануванні своїх святощів. Ця співпраця мусить бути не лиш на папері чи в дипломатичних відносинах, але мусить вкорінитися і перейти в усі верстви суспільства. Така співпраця мусить поширитися серед усіх поневоленних народів, а в першій мірі сусідів Польщі й України.

В цім місці прелегент зацітував дві статті з платформи УГВР про спільну боротьбу поневоленних народів проти большевизму та про сусідські взаємовідносини з сусідними з Україною народами.

В дискусії п[ан] Ос[тоя] підчеркнув правдивість виводів д[руга] Равіча щодо мильного інтерпретування деякими істориками польсько-українських взаїмовідносин, бо вони були виховані якраз на роздмуханому польському імперіялізмі, шовінізмі до українського народу.

Ад. 3 Дальше п[ан] Ос[тоя] на цю саму тему виголосив реферат. До реферату підійшов з іншої сторони, а саме, які спільні інтереси польського й українського народів є підставою до стислого співжиття і співпраці. Реферат почав тим, що для рівноваги російського та німецького імперіялізму повинні з'єднатися всі держави Середньої Європи, включно з Грецією, і поневолені Росією народи Азії. (Тут підкреслює він «Слов'янські народи». Росію він виключає зі слов'янських народів. Після його слів границі слов'ян кінчаться на східних

українських землях. За цею межею росіяни, хоча називають себе слов'янами, але є вони змішані з іншими племенами, які витворили російський тип людини не зі слов'янською психікою.)

Ідея співжиття і співпраці впливає теж з географічного положення обох народів. Ці країни лежать на шляху східньої і середньої Європи. Зближені економічними можливостями — український сирівець та рільничі продукти України для Польщі, промислові виробы Польщі для України. Подібне моральне, суспільне, культурне, а навіть расове життя обох народів (в іншій значенні, як німецький расизм), є запорукою, що така співпраця може бути щира і довготривала.

При кінці свого реферату прелегент закликав усіх присутніх, щоби поважно трактували цю проблему, а в першій мірі на пограничних теренах закликом: «Польща з Україною, Україна з Польщею — до щасливих днів», закінчив свій реферат.

ЗАВВАГИ! В обох рефератах п[ан] Ос[тоя] змагав, щоби дійшло до співпраці обох народів і це щоби реалізувалося практично в прикордонній полосі. Цю конференцію вважав він вступною до ширшої конференції, на яку б прибули політичні референти КП обох народів і формально завершили державний союз обох урядів. Головна конференція може відбутися вкоротці, узалежнена 2 причинами:

1. Як уложаться взаїмовідносини на мішаній території.
2. Як випаде референдум в Польщі.

Останньо вичувається, що польській стороні дуже ходить на устabilізуванні польсько-українських відносин, і п[ан] Ос[тоя] якраз призначений на це, щоби до цього довести.

Ад. 4. Обговорено справу спільної акції на м. Г[рубешів].

Ад. 5. П[ан] Аз[ія] висловив бажання, щоби остаточно усі справи польсько-українського життя на терені від Володави до Білгорая полагодити.

Рішено: 1. Цивільне населення, яке ще співпрацює з НКВД, може свобідно жити на цих теренах.

2. Всіх агентів та бандитів будеться карати революційними законами одною і другою стороною.

3. Військові відділи можуть кватирувати на обох територіях, переховуватися та діяти проти большевиків та збольшевизованих елементів, за попереднім узгідненням з місцевими планами. В тій цілі вони подали кілька пунктів зв'язку. Зазначили, що польські відділи не будуть оперувати на українській території, хіба осінню.

4. Ранених і хворих можна перевозити на польську територію, де будуть забезпечені сан[ітарною] опікою.

5. Спірні справи будуть вирішувати обі сторони спільно.

Ад. 6. П[ан] Аз[ія] заявив, що замовлені речі будуть на слідуючий тиждень доставлені на умовлений пункт. Рівнож скоро будуть матеріяли, замовлені тепер.

Ад. 7. На закінчення визначено пункт стрічі перед акцією на м. Г[рубешів] та намічено, що після акції місцеві провідники знову зйдуться на відправу. Доброзичливою гутіркою закінчено конференцію і сердечно пропрощавшись, представники роз'їхалися.

В червні 1946 р.

Слава Україні!

Явір

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 39. — Арк. 95–98. Копія, машинопис. Також: ГДА СБ України. — Ф. 13. — Спр. 398. — Т. 4. — Арк. 162–165. Копія, машинопис. Опубліковано: Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2003. — Т. 39: Тактичний відтинок УПА 28-й «Данилів». Холмщина і Підляшшя (Документи і матеріали). — С. 792–798.

№ 476. Звіт про акцію на місто Грубешів

7 липня 1946 р.

ЗВІТ

з акції на м. Грубешів, переведеної вночі з 27 на 28.5.1946 р.¹

На конференції представників УПА з представниками «ВіН»-у дня 13.5.46. представники «ВіН»-у запропонували спільну акцію на м. Грубешів, в цілі знищення тих ворожих інституцій, які шкодять для обох народів, які тероризують польське і українське населення і підпільні організації, і в цілі надання нашої співпраці конкретного характеру. Усталено, що акція має відбутися з 27 на 28.5.1946 р. В акції в м[істі] мали взяти участь в[ід]д[іли] УПА, розвідку, застави і теренових провідників мав дати ВіН. Представники «ВіН»-у настоювали головно на знищення НКВД, перед яким явно зраджували

¹ Інші звіти з цієї акції див.: ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 76. — Арк. 234–235; Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2003. — Т. 39: Тактичний відтинок УПА 28-й «Данилів». Холмщина і Підляшшя (Документи і матеріали). — С. 461–479.

панічний страх. Обіцяли взяти участь в акції в силі одної сотні. Усталено збірний вихідний пункт і розпізнавчі знаки. Представники «ВіН»-у передали план Грубешева з зазначенням ворогових об'єктів і подали стан ворожих сил.

1) НКВД — 150 люда квартирує в двох бльоках домів, одротовані і підготовані окопи. Сійки від улиці і від городів поза дротами (ці дані різнилися від наших даних — 250 НКВД-истів, які ми дістали на підставі зізнання НКВД-иста, заловненого в бою з УПА дня 14.5.46).

2) УБП — коло 60 осіб. Будинок мурований, обдротований, від улиці має мурований паркан — висота 2 м.

3) МО до 60 осіб — 2 малі будинки.

4) Штурмівка — до 20 осіб.

5) Охорона ком[енданта] міста (штурмівка) — до 40 осіб.

6) Виселенча комісія — 12 осіб (з пістолями).

7) П[ольське] В[ійсько] за містом в кошарах — до 300 осіб.

8) Дім ППР.

Представники «ВіН»-у ствердили, що ВП участі в бої не візьме. Всі дані об'єкти були сконцентровані в одному бльоку міста, дуже близько себе, що дуже ускладнювало оперування поодиноких груп.

Наша підготовка.

На відправі з к[оманди]ром В. дня 24.5. постановлено акцію провести. Акцію ускладнювало те, що наша розвідка донесла, що «ВіН» — голосно про акцію говорить, знає багато польського населення, на 24.5. замовлено збірку членів АК. Це все грозило, що наші пляни ворог розшифрує.

На відправі вирішено, що до акції збірному пункті буде д[руг] Пет. Дун[айський] і спільно обговориться з представниками «ВіН» план акції. Д[руг] Пет. відповідає за організування оборони перед акцією. За переведення акції і керує акцією д[руг] Пр[ірва]¹. Назначено збірний пункт в[ід]д[ілів] на день 26.5. і боєві розпізнавчі знаки. Постановлено, щоби взяли участь в акції кращі вояки, добре одіті, належно пропагандивно підготовані, щоби гідно запрезентувати наші збройні сили перед сусідами.

Дня 26.5.46. на збірному пункті зібралися в[ід]д[іли], з кожного вибрана кількість стрільців і БСБ. К[оманди]р Б. перевів перегляд і спільно відсвяткували свято 23 травня, ніччю перемашеровано на збірний пункт 6 км від Грубешева, де мали бути в[ід]д[іли] «ВіН»-у. Стріча з їхньою стежкою мала бути на мості на р. Гучва, але там нікого не було. Як виказалось пізніше, їм сприкрилося чекати і пішли

---

¹ Євген Штендера — «Прірва» — командир Тактичного відтинка «Данилів».

спати. Розложено в[і]д[і]ли в боєвому-оборонному характері. Приготовано кулеметні гнізда. В лісі в[і]д[і]лів «ВіН»-у не було. Їх представник приїхав 27.5. рано і сказав, що в[і]д[і]ли є в дальших лісах, прийдуть вечером, а в 12 год. прийдуть к[оманди]ри «ВіН»-у для обговорення пляну наступу.

Стріча з сусідами і обговорення пляну акції.

Представники «ВіН»-у, офіцери приїхали фірою на означений час. Представилися: капітан Віктор, довудца обводу, к[оманди]р їхнього війська, ком[андир] Вирва — до уставлення пляну, пор[учник] Млот — к[оманди]р оперування в місті, пор[учник] Сьєпи — к[оманди]р застави поза містом. Всі вищі, як середнього росту. Віктор брунат, не підголений, лице грубих рис — вигляд типового різника. Вирва — темно блондин, лице кругле, інтелігентні черти лица, середня будова. Оба вбрані в цивільнім убранні, скромно. Пор[учник] Млот із [нрзб.] лице, черти лица нормальні, «кругленький». Подібний Сьєпи в окулярах. Оба в військових уніформах, убрані скромно. Всі озброєні в пістолі, кап[ітан] Вирва — ППС, Сьєпи і Млот — [нрзб.].

Привітання відбулося в приязній атмосфері, взаємно частували себе тютюном. Скликано к[оманди]рів поодиноких груп, постелено коци і розпочато укладання оперативного пляну. Представники «ВіН»-у представили теренові умови і розклад ворога. Укладання оперативного пляну передали нашим представникам, кажучи, що не знають нищівної сили торпед і можливостей їхнього поцілу. Заявили, що на себе беруть убезпечення поза містом, будуть брати участь в акції в місті, самі хочуть нищити УБП, розброїти МО, знищити ППР. І дадуть провідників до всіх інших опірних пунктів ворога. Гарантували, що ВП не візьме участі в жаднім випадку, а будуть сидіти тихо. Проектів було багато, в чім представники «ВіН»-у займали становище більш пасивне, але з їхнього говорення вичувалося, що в укладанні оперативного плану стоять нище від наших представників. Врешті укладено поверховний план акції. К[оманди]р Пр[ірва] з к[оманди]рами в[і]д[і]лів УПА усталили подрібний плян акції на НКВД і розміщення застав і інших боєвих груп, і передано це до дискусії, що принята: на УБП призначено ще одне технічне звено з торпедами.

Підвідділи УПА в силі 120 осіб плюс два технічні торпедні звена — наступ на НКВД. 30 люда резерва, плюс 15 люда боївка Ясеня — обстріл з крила, к[оманди]р посту — Пр[ірва].

Боєва група «ВіН» — 25 люда плюс техн[ічне] торпедне звено на УБП — к[оманди]р пор[учник] Млот.

МО — розброїть «ВіН» сам.

Виселенча комісія — 20 люда — БСБ, к[оманди]р Охрим (наші).

ППР — 5 з «ВіН»-у.

Приватні мешкання асів з УБП — 10 з «ВіН»-у плюс 2 з наших.

Знищення пошти і застава, щоби нас не окружило НКВД — боївка Хоми.

Застава на Холмським мості — БСБ — к[оманди]р Багрянний — від ВП

Застава в Метеленському лісі і спалення мосту в Вербковичах — «ВіН» — в числі 25 люда, озброєні в 15 кулеметів (як вони заявляли).

Застава від Холма — на роздоріжжі Грубешів — Холм — Горозно — 25 люда із «ВіН» — 15 кулеметів.

Черничин — застава від Сокаля — «ВіН» — 20 люда — 10 кулеметів.

Застава від Устїлуга — на мості зі східної сторони Грубешева — 20 люда «ВіН» — 10 кулеметів.

Дрібніші застави — «ВіН».

Подано боєві клички і завдання поодиноких груп. Усталено час наступу. Починати мала група, яка атакує НКВД. Враховано всякі евентуальності. З нашої сторони — к[оманди]р акції Пр[і]рва, з пол[ьської] сторони кап[ітан] Віктор.

Представники «ВіН» від'їхали. З к[омандирами] поодиноких груп зроблено відправу і точно пояснено плян акції, розміщення ворога і завдання поодиноких груп. Опісля це саме зроблено з роєвими. Перед вечером зроблено збірку з усіма боєвими групами, повідомлено про акцію і назначено завдання поодиноких груп. Передано плян Грубешева кожному з к[оманди]рів, і він познакомлював свою групу зокрема. Перед заходом сонця прибули в[ід]д[іли] «ВіН»-у, зайшли на поляну, де була наша збірка, і дістали команду «свобідно». Посідали і курили. Веселі, убрані в військову уніформу ВП, або шиті з драліху. Виглядали репрезентативно. Наші в[ід]д[іли] вже також мали свобідно, і між стрільцями нашими і «ВіН» почалася розмова, пізнавали себе, оповідали про минулі стрічі — коли ми ще були ворогами. Варто підмітити, що зверхній вигляд в[ід]д[ілів] «ВіН» був більш репрезентативний, як наших. З в[ід]д[ілів] прибув пол[ьський] реф[ерент] з Варшави п[ан] Остоя.

Кілька хвилин спочинку, останні накази. В[ід]д[ілі] «ВіН»-у як розпізнавчі знаки насадили на рукави приготовані попередно червоно-білі опаски. Наші стрільці зробили опаски з хусточок (білі).

Відійшли. Перед Грубешевом остання розвідка — в місті спокійно, ніхто нічого не сподівається.

Переведення акції:

Всі боєві групи увійшли непомітно в місто. Ворожі варти недописували і ніхто нічого не сподівався, в місті зловлено 5 вояків МО і придержано (Група Вовки I). В[ід]д[іли] прийшли на призначене місце багато пізніше, як було передбачено (12.30). До того провідник «ВіН»-у, який проводив на призначене місце групу «Вовки I», помимо кілька кратного пояснення, де мав завести, завів її в таке місце, де грозив сильним обстрілом ворога і своїх (ця група мала зачати наступ). Група хотіла перейти в згори призначене місце, але це було неможливо, заняла більш вигідне місце.

Початок год. 1.30.

НКВД: групи УПА з півдня підсунулися під самі дроти, а деякі і в окопи [нрзб.] торпедник на становищі. Наші становища були розложені півколом довкруги НКВД. Друга група і 2 рої була з півночі (не згідно з пляном) Вовки I, один як охорона торпед перед штабом НКВД, другий на становищах, на яких мав бути Ясінь. Першу торпеду пускає стрілець Володя і бунчужний Вовки III — Шпак. Також цільна. Ще пущено 4 торпеди, з цього 2 цільні. Частина НКВД вибігла на становище з південної сторони і відкрили вогонь з двох «максимів» і іншої зброї, але їх зразу нищено перехресним кулеметним вогнем, гранатами і гарлачем. Вкінці стріляв лише один «максим», але його становище було призначне на обстріл другої, східної частини терену, і через зле поле обстрілу не робив жодної шкоди нашим в[ід]д[ілам]. Північна група тільки завважила, як деякі НКВД-исти втікали на схід в місто. 2-гий рій обстрілював втікачів з будинку УБП з від 30 м (кулеметник Стець), 2 впало, 3 вернуло назад, охоронці НКВД почали пускати ракети з міста. Як ми довідалися опісля, в місті ще було коло 20 авт ЧА, які вертали десь з Німеччини. Бій тривав коло 1.30 год. Як почали свитати, дано знак до відступу.

УБП. Згуком першої торпеди група Млота з БСБ Ясеня почала наступ на будинок УБП. УБП втікали на гору, де їх нищено кул[еметним] вогнем, решта втікала з кам'яниці, або знищено в середині. Будинок здобуто приступом. Випущено в'язнів, а будинок зі всіма актами спалено. Аківці билися дуже добре. МО — не розброєно. Виселенчої комісії не знищено, тому що там була сильна охорона з кулеметами і не дали доступити до будинку, а розвідка «ВіН»-у донесла омільно (з пістолями).

Приміщення ППР знищено, забрано документи. Зліквідовано кілька працівників, які там були.

Знищено пошту.

З нашої сторони був ранений інструктор Вовки II — Березенський, 2 з «ВіН» при здобуванні ресорту, один з БСБ. Охрима вбитий під час перестрілки з переселенчою комісією.

На знак ракети почато відступ. На Холмському мості вбила група Вовки I майора НКВД (пізнано по пагонах) і 3 вояки з ВП. Вони ранили роєвого Перемогу. Тут же танкетка затакувала відступаючу групу пор[учника] Млота. Був з нашої сторони вбитий Віктор, підреферент СБ, зі сторони «ВіН»-у 4 вбиті і три ранені. Задня частина «ВіН»-у розбіглася і днем пізніше пробилася додому.

Втрати ворога: УБП і ВП понад 30 осіб.

Розброєно: 5 МО. Вбито кілька працівників ППР.

НКВД: не стверджено: здемольовано торпедами. Майже цілі приміщення НКВД. Розвалено будинки в двох місцях і частину бараку. Вбитих забрано ніччю, не знати, що було в тих частинах будинку, що знищено.

Бій в Тарабінському лісі:

Найперше відступив в[ід]д[ілі] «Вовки I». Опісля відступали інші в[ід]д[ілі] і БСБ. На збірному пункті лишився ще [нрзб.], д[руг] Дун[айський] і Горинь, бо не вернув ще БСБ Ясень. Коли Яс[ень] перейшов шосе в метеленському ліску, над'їхало кілька авт НКВД і ВП з Грубешева (ворог вже успів спам'ятатися і зорганізуватися) і обстріляли, в[ід]д[ілі] скоро ростянули рострільну, в часі якої частинно помішалися зі собою боєві одиниці, тому що було багато без військового вишколу. В тім місці не було сенсу приймати бою і дано наказ до відступу в напрямі Тарабінського лісу. В 2 км від ліску ворог вже був на віддалі цільного стрілу і почав обстрілювати відступаючу рострільну. Відстрілюючись, відступлено аж до тер[иторії] лісу. В часі відступу було 2 наші ранені. Один легко, другий тяжко. На краю лісу скоро [нрзб.] боєвий порядок і прийнято оборону. Наспіла ворожа танкетка. Наступ відбито, скоростріли на танкетці знищено. Тут також був в[ід]д[ілі] «Вовки I». В бої було 3 вбитих і 3 ранених, в тім к[оманди]р Пр[ірва]. Ворог заліг, обстрілював наші становища і не поступав. В[ід]д[ілі] почали відв'язуватись. На остатку лишилися ще в[ід]д[ілі] Вовки II і III: вони вицофали до яких 200 м в лісі і залягли. За якийсь час зі сторони ліса в напрямі нашої рострільної почав зближатися ворог, який хтів нас оточити. Ворога підпущено на близьку віддаль і прийнято гураганним вогнем. Ворог почав панічно втікати. Наші в[ід]д[ілі] відв'язалися в іншому напрямі. Бій тривав від 4.20 до 6.30 год.

Втрати ворога: 32 НКВД і 6 ВП вбиті (подали в «ВіН»-у).

Втрати наші: 3 вбиті, 5 ранені.

29.5. коло 8 год. ворог дістав підкріплення з Люблина, Холма та Замостя і почав нагінку за в[ід]д[ілом], але не попав на сліди в[ід]д[ілу]. Група Ясеня під к[омандуванням]м Дун[айського] і Ікара відступила в мателенський ліс. Під лісом почав хтось стріляти. Д[руг] Ікар вислав 4 боєвики в розвідку на кольонію, щоби розпитала, що діється довкола. Ворог був уже на краю ліса, і коли стрільці вийшли на поле, почали по них вогонь. Тут згинуло 2, в тім д[руг] Горинь. Група вицофала до ліса коло Діброви, де получилася з частиною в[ід]д[ілу] Дуди, на чолі з к[оманди]ром Дудою. По обіді подано, що зближається ворог (КБВ з Люблина). Розложено розстрільну. Підпущено ворога на близьку віддаль. На наказ к[оманди]ра Дуди прийнято гураганним вогнем. Ворог почав панічно втікати. В[ід]д[іл] відв'язався. Як почало смеркати, в[ід]д[іл] почав відступати в південний терен. Коло колонії Вишнів запримічено, що в нашу сторону зближається ворог. Частина в[ід]д[ілу] залягла, частина ще стояла. Д[руг] Дунайський почав перекликатися з ВП, питаючи, хто є. ВП відповіли «КБВ. З Люблина — а то хто». «Військо з Варенжа — пор[учник] Дунайські». Ворог не сподівався підступу, машерував дальше. Коли ворог зблизився на близьку віддаль, прийнято його гураганним вогнем. Ворог панічно втік, лишаючи коло 10 вбитих. Наші відділи відв'язалися.

Втрати ворога: (перший бій не провірено).

другий бій коло 10.

Втрати наші: 2 вбиті. Один ранений забрав ворог.

Постій, 7.7.1946. Слава Україні.

Нерв

ГДА СБ України. — Ф. 62. — Оп. 4. — Спр. 4. — Т. 76. — Арк. 226–229. Копія, машинопис.

№ 477. Звіт про поїздки польськими теренами

28 липня 1946 р.

ЗВІТ

з поїздки в польський терен від 13 до 22.7.1946 р.

Дня 13.7.46 р. вибрався я з чотирьома стрільцями в польський терен, щоби сконтактуватись з кап[ітаном] «В[ирвою]» та обговорити справу пропонованої ним зустрічі представників наших з представниками «ВіН». Рівно ж хотів я зорієнтуватись, як іде робота

в сусідів, а найважніше, хотів вичути наставлення польського цивільного населення до нашого визвольного руху.

Виїжджаючи зі села У., заїхали ми до першого польського села Т. Там стрінули районowego «ВіН»-у Ш., в якого довідався про стан безпеки в терені. Відтак поїхали далі, вступаючи по дорозі до села М., до пор[учника] С[лепого], який мав мені вказати, де знаходиться кап[ітан] В[ирва]. Тому, що пор[учник] С[лепи] вже мене перше бачив, прийняв мене без обав. Після вечері прийшов зв'язковий, з яким ми поїхали до с. Г., бо там мав бути кап[ітан] В[ирва]. Тому, що було вже пізно і зв'язковий не міг нікого знайти, ми рішили зачекати до дня, а вдень щойно когось шукати.

Рано 14.7.46 р. зараз прийшов до нас один чоловік середнього росту, інтелігентний, правдоподібно командант плутону. Вищезгаданий запитав нас, до кого ми приїхали. Я відповів, що хочу конечно бачитись з кап[ітаном] В[ирвою]. Плутоновий: «Добре, але його тут немає, мусимо поїхати далі. Раджу, щоби ваші люди лишились тут, а ми по-цивільному поїдемо до кап[ітана]». Я на це згодився, своїм людям наказав залишитись на місці й чекати аж я приїду, а сам пішов з плутоновим. Плутоновий зараз найшов фірманку, ми посідали і в трійку поїхали до с. О. В селі О. кап[ітана] не знайшли. Там нам сказали, що кап[ітан] є аж в с. Р. Відтак поїхали аж до с. Р. безпосередньо, бо мені залежало на тім, щоби якнайскорше полагодити справи. По приїзді до села Р. зачекали ми около години часу. Зараз приїхав кап[ітан]. По щирому привітанні з кап[ітаном] В[ирвою] і пор[учником] Н. посідали ми на фірманку і поїхали в напрямі М. По дорозі ми почали балакати. Я представив ціль мого приїзду, запитався, як мається справа майбутньої стрічі з їхнім проводом. На це кап[ітан] відповів таке: «Наша головна команда звертається через мене до штабу УПА в справі висилки Ваших людей, правдоподібно в цілі представлення ситуації на Ваших теренах. Побажене число людей від 1–3. Вони правдоподібно виступали б в характері міністрів. В тій справі з Л[юбліна] приїде з головної нашої команди відпоручник по 5.8.46 р., який обговорить справи виїзду до А[нглії?] і подасть контакт до уряду. Ваші люди їхали б через Ш[вецію?].»

На це я відповів: «Я зараз висилаю своїх людей з листом в тій справі до свого зверхника і думаю, що відповідь вневдовзі буде».

Дальшою темою балачки була справа війни Англо-Америци з большевиками. Кап[ітан] сказав, що він тепер балакав з одним польським священиком, який щойно приїхав з Америци і сказав, що в Америци широко говорять про війну, лише та війна не буде така, як попередня. Англія й Америка, каже кап[ітан], цю війну приготує

в цей спосіб, що «атомом» порозбиває всі промислові центри ССРСР і викличе всередині большевицької держави революцію всіх народів, а спеціально в Україні, на яку звертає спеціально увагу. Ввесь повстанчий рух поневолених народів має впершу чергу причинитись до повалення большевицької держави, а Англія й Америка мають дати лише поміч.

Я: Це є розумний плян зі сторони аліянтів, але тільки обіцяти народам поневоленим большевиками, це замало. Чи аліянти беруть це під увагу, що народи, поневолені большевиками, є нищені безмилосердно і по довшому часі вичікування фронт поневолених народів буде так надщерблений, що не буде в силі завдати поважнішого удару большевикам. На це кап[ітан] не відповів мені нічого, і розмову на тому ми перервали, бо в'їхали до с. М., в якому ми мали зачекати кілька хвилин, з'їсти обід, капітан мав полагодити свої організаційні справи і відтак мали їхати далі. Зараз зайшли ми до секретаря волості, кап[ітан] представив мене як місцевого представника УПА. В зв'язку з тим секретар, його жінка прийняли мене сердечно. Як потім я довідався, то секретар мав багато діла з українцями, до яких «чув симпатію», але почав нарікати на деяких українських урядників за часів німецьких, сказав, що це є люди, які дуже ворожо відносились до поляків. На це дав я йому таку відповідь: «З хвилиною приходу німців деякі українці думали, що німці принесуть їм визволення, тому пішли на співпрацю. Я не хочу зараз провадити дискусії на тему асиміляції, бо український народ 28 років під більшовиками не дався асимілювати, але знаю, що з приходом німців також певна частина поляків прямо винародовувалась і уважала себе як людей німецького походження. Ми, українці, відразу пізнали німецьку політику, доказом є акт проголошення Української Самостійної Держави в 1941 р. Від цього часу ми вважали німців як ворогів, які несуть неволю».

До нашої дискусії вмішався кап[ітан] В[ирва], який сказав: «Також загадково поступили українці в творенні «Дивізії СС — Галичина». На це я відповів: «Українці Дивізії не творили, творили її самі німці при допомозі деяких українців, що з нашим визвольним рухом нічого спільного не мали. Ми до творення якихось відділів українських під командою німців поставились негативно, але перед терором і насильством ми не могли здержати слабодухів». Капітан здивувався, як почув, що ми так ясно поставили свою політику відносно німців. «Я думав, що з українцями не дасться балакати, як зі сусідами, бо вони є засліплені німецькою пропагандою, але тепер я шойно переконався», — відповів кап[ітан].

Дискусію почали вести на тему братовбивчої війни в 1944 р. Тут кап[ітан] сказав, що вони давно писали в своїх відозвах до українців, щоби перестали провадити війну з поляками (лет[ючки] на весну 1944 р.), але це було без успіху. Нам треба було тоді з'єднатись і разом виступити проти німців. На це я йому відповів, що ми давно в своїй літературі писали про поляків як народ, якому належить самостійність і одинаково терпить неволю німецьку, як ми, українці. Ми з поляками боротьби не започаткували, передо всім викликали її німці і большевики, які це тепер використовують. Як орієнтуюся, то в тутешньому повіті наша організація нічого спільного з тим не мала. Боротьбу провадили німці і вислужники німецькі, які були нашими ворогами. Кап[ітан]: «Но, я останньо бачив, що по українській стороні воювали реґлярні військові частини, спроваджені з Волині й Галичини». Я: «Овшім, ми останньо бачучи, що ненависть між нашими народами так зросла, що не дасться її направити до оборони українського народу перед фізичним знищенням, ввели військові частини нашого війська. Ми — українці, стоїмо на тому становищі, що хто хоче поневолити нас, відповідаємо здецидованою обороною, а хто хоче з нами співпрацювати на платформі рівний з рівним — витягаємо до нього руки, до братньої згоди».

Дискусію на цім закінчили. Капітан жалував, що цього перше не знав, все вірив, що цю боротьбу викликала наша організація. Аж тепер знає, яку політику провадить наш визвольний рух. Попрощавшись з родиною секретаря, сіли на фірманку й поїхали далше.

По дорозі запитав мене кап[ітан], що я думаю робити. Я відповів, що я думаю лишитись через кілька днів на його терені. «Добре, — відповів кап[ітан], — якщо захочете, то я вас запізнаю, як у нас пливе життя». Я, бачучи в тому певну ціль, бо добре пізнаю роботу їх орган[ізації] і вичую наставлення до нас, тому згодився прийняти пропозицію. Зараз почали ми, то є кап[ітан] В[ирва], пор[учник] К. і я, об'їжджати терен. Я відразу зорієнтувався, що кап[ітан] ходить про те, що у них робота є закроена досить на широку скалю, є люди досить інтелігентні, а передусім їм населення вповні симпатизує з підпільним рухом.

По дорозі часто ми ступали до польської інтелігенції на відпочинок, а при тім я мав можливість дізнати, що польське суспільство з симпатією до нас не відноситься, а передусім інтелігенції, яка симпатизує з польським підпіллям, проявляється крайній імперіялізм.

При закінченні об'їзду терену 22.7.46 р. звертається до мене кап[ітан] і каже: «Щойно я одержав відомість згори, що правдоподібно ситуація політична покращала і є вигляди, що скоро буде

війна, також цікаво, що деякі наші офіцери звертались до команди про перенесення їх на захід, тому, що вони є тут розконспіровані, то команда відповіла, що вже довго не прийдеться бути вам в підпіллю». Також сказав кап[ітан], що в Польщі тепер має відбутися реєстрація річників від 1916—1926 рр.

Знаючи, що загально в Польщі відбувається погром жидів, запитав я його, чия це робота. На це відповів мені кап[ітан]: «Це є робота наша». Я: «Це дуже зле, що ви проводите акцію на жидів. Жидівські вістки в світі є досить сильні, й при нагоді світ може Вас зачислити до співробітників в нищенні жидів». Кап[ітан]: «То так, ми спеціально ваги до цього не прикладаємо, це є вбільшості робота війська і міліції». На тім ми розмову закінчили, попрощались, і я від'їхав в свою сторону.

В зв'язку з тим, що знаходився я на польському терені тих кілька днів, обертався поміж різними поляками, тому мав частинно нагоду пізнати поляків. Знаючи з досвіду поляків, що це є народ короткозорий, думний, зарозумілий, в якого проявляється крайній імперіялізм, ніколи не додержить слова. Поляки, знаючи добре, що з українцями братній союз ніколи не буде побудований на платформі рівний з рівним, стараються трактувати теперішні наші добрі відносини, як хвиля часу. Помимо цього, що польські політики з «ВіН»-у назовні стараються бути добрими приятелями, виказувати нам співчуття, але в дійсності зовсім не стараються приготувати свій народ до твердого союзу з нами. На кожному кроці, чи в летючках підпільних, чи в піснях, чи навіть в приватній розмові, все мають великі претензії до західних земель України або вірять в те, що ці землі будуть їх.

Найбільш шовіністично-імперіялістичну політику відносно нас провадять польські священики. Мав я нагоду чути на відпусті в Г[рубешові] одну промову польського священика, в якій каже: «Помордовані поляки пшез гітлеровцув і українцьув вслайом о помствов», а потім на обіді в одній аптекарки польські підпільні чинники вихвалювали промову, мовляв: «Бардзо добже поведзьял».

Також цікаво є згадати, що в зустрічах поляків з нами все значують, що вони тепер спеціальну увагу звертають на польську армію. Вони не хочуть, щоби військо масово дезпозитувало, бо не буде його де подіти, а наразі є ще не потрібне. «Ми тепер прозводимо політично-освідомлюючу роботу в армії, й це нам вдається, бо 80 % війська є в наших руках». Цікаво, що організація «ВіН», наш «добрий і щирий сусід», має армію в 80 %, а та армія є найбільш крайньо ворожо наставлена до нас.

Польське підпілля є побудовано на чисто військову організацію, являється аполітичною організацією. «Воюємо тільки за державу, а який буде устрій в державі, то буде залежати». Команда багато займається справами маловажними, — коли жінка з жінкою посвариться, то даний командант є вже в курсі справи. Боротьба з сексотством є слабо розвинена. Кожнього сексота, коли арештують, то зовсім не переслухують, більшу увагу звертають на це, як є убраний, щоби можна було з нього щось здерти. На східніх землях підпільну працю ведуть майже всі люди з західніх земель України — Галичини, Волині.

При кінці зазначу, що сміло можна сказати, що поляки змагають до цього, щоб приспати нашу чуйність, хитро, мудро навчитись від нас провадити боротьбу з большевиками, а при нагоді потоптати всі договори й почати з нами війну, як сказав кап[ітан] В[ирва] до мене: «Бачите, як то в дипломатії є, тепер спимо разом під одним коцом, а може прийти час, коли будемо ворогами й разом воювати, тоді собі пригадаєте й скажете — разом ми спали, іздили, а тепер є великі вороги».

Постій, 28.7.46 р.

3 – х

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 5. — Од. зб. 42. — Арк. 106–107. Копія, машинопис.

№ 478. Інформація про контакти між українським і польським підпіллям та про зустріч з англійським кореспондентом 7 серпня 1946 р.

ПРОТОКОЛ

Побуту в польським терені від 28.7. — 4.8.46 р. та припадкова стріча з англійським кореспондентом [«Сатурдей Таймс»]* в дні 3.8.46 р*.

Дня 28.7.46 р. знова вибрався я з др[угом] П[евним] і др[угом] О[легом] в польські терени. Ціль мого приїзду була: дальше [відсутне слово], а офіційально закомунікувати капітанові В[ирві], що наш провід є готовий, щоб відбулась стріча, проєктована на попе-

---

* Назву газети, інші назви та імена, відсутні в документі, відтворено за іншим документом, що розповідає про ті ж події, опублікованому в: Літопис Української Повстанської Армії. — Торонто — Львів, 2003. — Т. 39: Тактичний відтинок УПА 28-й «Данилів». Холмщина і Підляшшя (Документи і матеріали). — С. 800–810.

редній зустрічі з паном Ос[тоєю], і остаточно щоби дійшло до зустрічі.

[Відсутнє слово] ми заїхали до польського села М. на давніший наш пункт, щоби сконтактуватися з підпор[учником] С. Однак підпоручника не знайшли, тому що взагалі вночі знайти когось з польського підпілля не є така легка справа. Як тільки смеркається, то вся майже молодь, а передовсім загрожена, іде ночувати в неznані місця, не повідомляючи про це своїх зверхників. Фактично польське підпілля вночі майже зовсім не полагоджує жодних справ. Всі справи полагоджує виключно вдень. В зв'язку з тим ми рішили переночувати вже в знаомого мені поляка, а вдень щойно старатись нав'язати контакт. Перший прийшов я, збудив господаря та сказав йому, що ми будемо ночувати. Господар згодився, завів нас до стодоли, показав місце, де маємо спати, дав нам якісь старі кожухи до накриття, а сам пішов до хати. Спати нам хотілося дуже, бо їхали цілу ніч, тому зараз заснули. Рано повставали десь о 10-01, вмились, з'їли снідання та почали пригтовлятись до розділу нашої літератури, призначеної для поляків. В часі розділу літератури прийшов якраз підпор[учник] С. Зараз ми привітались, запізнав я його з моїми товаришами. Підпор[учник] С.: «Мабудь, що маєте нову пресу?». Я: «Овшім, якраз розділюємо». Дальше почав питатись я підпоручника, де можна знайти їх команданта. Спитав, чи він часом не знає, де він знаходиться. Підпор[учник] С.: «Думаю, що як поїдете тим самим зв'язком, що попередньо, то напевно його знайдете». Я: «Оскільки так, то добре, бо я думаю сьогодні їхати». Зараз взяв я літературу і сказав: «Це ми призначили для вас, прошу частину розкинути поміж військо, яке квартирує в селі [назва відсутня], а решту віддати цивільному населенню. Ми призначили 20 шт. «Відповідь Черчілеві» і 20 шт. «Наша відповідь»».

Підпор[учник]: «Думаю, що ви знаєте, де шукати нашого команданта, тому зв'язковий вам не потрібний, зрештою, тепер жнива і буде тяжко когось знайти, бо все є в полі». Я, бачучи, що й так жодної користі зі зв'язкового не буду мати, рішився поїхати без него.

В год. 14-ій того ж дня виїхали ми дальше до сел [назва відсутня], де мав бути кап[ітан] В[ирва]. По дорозі не стрічали жодного війська. Цивільне населення по деяких селах зовсім війська жодного тепер не бачить, крім УБП, яке приїжджає когось в селі арештувати. Тоді вся молодь втікає, ховається. Останньо таких випадків було багато. Населення на загал боїться УБП, а вони що хочуть, то роблять. До найбільш «зреволюціонізованого» села приїжджає кількох з «безпеченьства» й чуються добре, бо не бояться нікого.

На год. 19-ту приїхали ми до с. [назва відсутня]. Зараз я знайшов одного знаомого мені поляка, котрого знав з попереднього побуту. Його я запитав, чи часом не було кап[ітана] В[ирва] або пор[учника] К. На це він мені відповів: «Кап[ітан] В[ирва] і пор[учник] К. проїжджали через наше село тому кілька днів. Вони їхали тоді на весілля до одного партизана. Думаю, що вони вневдовзі будуть, зрештою, запитайте нашого коменданта пляцівки, то, може, він буде дещо знати».

Я: «В таких разі будьте такі добрі і заличте вашого коменданта пляцівки, бо я не знаю, де він мешкає».

Вище згаданий поїхав в поле з жінкою, але вернувся і пішов за комендантом пляцівки, а ми в тому часі на запрошення його жінки пішли до хати зі запитом, чи ми їли обід. Я відповів, що обіду не їли, бо все їхали й не мали часу, але поснідали добре, то їсти не хочеться, хоча мої товариші були дуже голодні, бо снідання зовсім не їли. Господиня принесла нам молока і білого хліба, ми забрались до їдження.

В тому часі господар, якого я вислав, привів коменданта пляцівки. Коменданта я вже знав з попередньої зустрічі. Ми привітались, і я його запитав, чи він не знає, де знаходиться кап[ітан] В[ирва] або пор[учник] К.

Комендант: «Наш комендант не говорив, де їде, але думаю, що скоро повинен бути, бо я тут до него маю алярмові справи. Ми зробимо так, що ви задержитесь у нас, а я когось вишлю за комендантом, на той час дам вам квартиру й будете чекати».

В год. 20-ій ми вже були на своїх квартирах, то зн[ачить] я з д[ругом] П[евним] був в одного господаря, О[лег] в другого, а наш фірман в третього. Комендант не дуже то нами піклувався. Цю всю поміч для нас якнайскорше хотів збути, завів нас до господарів бідних. Перший вечір, коли властители наших квартир не знали, хто це є, то відносились щиро й добре нас годували, а на другий день вже, мабуть, хтось їм сказав, хто ми є, бо зауважив я, що мало стараються з нами балакати, вичувається страх перед нами. Характеристичним є те, що перший вечір, як ми клались спати на землі, то господиня застелила чистим, білим простирадлом, а на другий вечір звичайною брудною плахтою.

Назагал польське населення про нас майже нічого не знає, знають тільки ті, що безпосередньо з нами стрічаються. Населення політично не є вироблене, відчувається брак підпільної літератури. Населення можна поділити на такі категорії:

1. Крайні фанатики, котрі вірять, що Польща буде велика, а землі — Галичина і Волинь обов'язково будуть до них належати;

2. То є ті, котрі не ангажуються до жодної політичної роботи, а хочуть тільки добре жити.

Решта то є люди, які є до нас досить добре наставлені, це є переважно ті, які щось з українством мали спільного.

Нашу літературу польське населення з цікавістю читає. Такий факт бачив я на нашій квартирі. Коли знадвору я з др[угом] П[евним] прийшов до хати, то зауважили, що при стелі сидить якийсь незнаний нам чоловік і в руках тримає якусь літературу, решта, т[о] зн[ачить] — господар, господиня, два сини і комендант пляцівки — сидять також коло него. Коли ми прийшли до хати, цей чоловік, збентежений, почав літературу ховати до кишені, а комендант пляцівки зачервонівся і не знав, що має робити. Я зорієнтувався, що читають нашу літературу. — «Наша одповідзь», бо бачив це на лиці. Зараз почав я рятувати ситуацію, вдаючи, що нічого не знаю, почав вихвалювати їх село і т. п. Під кінець моєї розмови комендант пляцівки встав і разом з тим, що читав, вийшли. Ми зараз повечеряли і поклались спати.

На другий день, це є 1.8.46 р., рано прийшов комендант пляцівки і сказав, що вислав по кап[ітана] В[ирви], але його не знайшов і не знає, де шукати, знає тільки, що кап[ітан] В[ирва] п'ять день тому назад виїхав в район пор[учника] М[лота]. Я, бачучи, що тут прийдеться довго чекати на кап[ітана] В[ирву], рішився поїхати в район пор[учника] М[лота], а тому що вже знав деякий пункт, то також поїхав до зв'язкового.

В селі [назва відсутня] заїхали ми прямо до коменданта пю-тону. Сам комендант Я. є місцевий господар, літ около 40, майже зовсім не інтелігентний. Зараз я його запитав, чи не знає, де знаходиться кап[ітан] В[ирва]. Я-а: «Не знаю, бо у нас він давно вже не був і зовсім не казав, коли він має прибути». Це мене трохи поденервувало, бо думав, що з нічим вернусь в свою сторону, але, на щастя, з'явився десь підпор[учник] В. Зараз прийшов до мене, ми привітались. Пор[учник] В. запитавсь мене, що у нас чувати, чи все однаково, чи спокій, чи ще роблять облави. Я йому відповів, що в нас все однаково, що все б'ємо большевиків і УБП.

Треба пам'ятати, що при кожній зустрічі з нами поляки все інтересуються про ситуацію на нашому терені. Цікавляться, чи у нас тривають бої часто, чи спокійно чекаємо на війну Англо-Америку з большевиками. По короткій розмові я запитав підп[оручника] В., чи не бачив капітана В[ирву]. Підп[оручник] В.: «Овшім, сьогодні має наш комендант тут бути». Я: «Добре, сьогодні у вас чекаємо, коли команданта не буде, то я залишу для него пошту (це є «Упюр фашизму» — один примірник, «Стосунки польсько-укр[аїнські]»

2 шт. і по кільканадцять прим[ірників] «Чи атомові бомба врятує Англію» і «Наша одповідз»), а сам від'їду в свої сторони, бо довше не маю часу». Підп[оручник] В.: «А може, хочете бачитись з кап[ітаном] Ц., він якраз тут є?». Я: «Овшім, відвідати його можу, а як його здоров'я?». Підпор[учник] В.: «Дякувати, вже чується здоровий». Зараз я казав фірманові заїхати на подвір'я, забрати нашу довгу зброю і чекати в хаті, а я з другими пішов до кап[ітана] Ц. Ми увійшли до хати і стрінули кап[ітана] Ц. і його санітара. Капітан був ранений два тижні тому в с. [назва відсутня] від УБП. Я вже бачив кап[ітана] Ц. попередньо, тому привітались оба як вже знакомі, а друга П[евного] і друга О[лег] я представив як товаришів. Зараз ми почали розмову, я запитав, як чується, чи вже буде міг ходити. Кап[ітан] Ц.: «Овшім, чуюся вже добре, це мені до холери сидіти без діла, то моя смерть».

Сам капітан є досить інтелігентний, літ около 38, правдоподібно якийсь інженер, політично не є дуже вироблений, а в розмові вживає багато нецензурних слів. Кап[ітан], бачучи, що ми маємо якусь літературу, запитав, чи може для них «еще вогуле не читалем вашей праси». На мою відповідь — «так», кап[ітан] попросив, щоб йому дати. Я подав йому по одному примірникові «Атомову бомбу», «Наша одповідз». Кап[ітан] Ц. забрався до читання.

В год. 16-ій санітар приготовляється до обіду, а кап[ітан] Ц. просить нас, щоби ми вже нікуди не йшли, а заждали на обід. Ми спочатку хотіли, щоби нас завели на квартири, бо в одній хаті забагато осіб, але кап[ітан] Ц. не хотів, щоби ми йшли, а сказав, що це є їх харчі і вони не є залежні від господаря. Обід був смачний — на перше був росіл, а на друге картопля з м'ясом. Треба згадати, що без водки не обійшлося, в поляків є дуже часто випадки, що командири впиваються до безтями і тоді роблять, що хочуть. Ми кінчали обід, як до хати увійшли пор[учник] К. і кап[ітан] В[ирва] і одна панянка, яку арештувала було УБП, а потім польське підпілля її викрало.

Кап[ітан] В[ирва]: «Ми про вас довідались в с. [назва відсутня], зараз, як ви від'їхали».

Я: «Ми думали, що вас в цьому селі знайдемо, і тому приїхали сюди».

Кап[ітан] В[ирва]: Ми, переїжджаючи через село [назва відсутня], стрінулись з УБП, вони їхали автом, а ми фірманкою, коли ми їх запримітили, почали втікати, але було вже запізно, і тому мусіли прийняти бій. Я ранив одного з пістолі, а решта повтікали. До цієї пори ми їздили без довгої зброї, але відсьогодні вже беру довгу».

До вечора наша тема розмови не була змінена, кожний розказував свої враження, а під кінець, як це звичайно у поляків водиться, кінчали жартами.

Увечір приступили ми до офіційної розмови. Зі сторони поляків був присутній тільки кап[ітан] В[ирва], а з нашої був я, П[евний], і О[лег]. Перший почав розмову я, сказав капітанові, що я дістав наказ від свого зверхника повідомити підпілля «ВіН», що наш провід є готовий відбути зустріч, намічену на попередній стрічі через п[ана] Ос[тою].

Кап[ітан] В[ирва]: «Добре, така зустріч, як я орієнтуюсь, скоро відбудеться. З нашої сторони буде комен[дант] окреньгу зі своїми референтами. Добре було би, щоби з вашої сторони був хтось, що міг би репрезентувати більше як повіт. Ніж дійде до зустрічі з нашими урядами, то перше треба відбути зустрічі окреньгув, а потім думати про зустріч гори».

Я: «Овшім, тому прошу подати речинець, коли така зустріч має відбутись».

Кап[ітан] В[ирва] згодився, сказав, що тепер має їхати до П. на відправу, бо там має бути якийсь полковник з Англії. Коли приїде, то остаточно повідомить. Далше ми говорили про терен [назва відсутня]. Я сказав, що вони до тієї пори нічого не зробили, а П[евний] сказав, що жодних летючок до війська не розкинули відносно ставлення війська до нас.

Кап[ітан] В[ирва]: «Передовсім, як нам впала друкарня, ми зовсім жодної літератури не писали. Бо не мали на чім, але щоб це було скорше, то ми дозволяємо вам написати летючку до війська з нашим підписом. Наша гора проти того нічого не буде мати, я поговорю з нашим комендантом обводу, і він напевно згодиться».

Я: «Ми за вас такої летючки не можемо писати, зрештою, ми самі не пишемо наших летючок, тільки мусимо мати дозвіл з гори, але я думаю, що гора на писання вашої летючки напевно не згодиться». На це кап[ітан] В[ирва] нічого мені не відповів, а почав далше говорити про терен [назва відсутня], сказав, що цей терен був під нашим впливом і вони до него доступу не мали, бо їх люди боялися там їхати і щось робити, «але тепер, — каже капітан, — справа буде зовсім інакше представлятись, бо як я вже орієнтуюсь, то цей терен перейде до нашого обводу. На слідуючий раз, як будете, то я повідомлю вас офіційно про це. До мене звертались деякі поліцисти з [назва відсутня], щоб я їх забрав, але я відповів, що наразі нехай будуть. Бо відносини вже унормувались, а ми якраз будемо мати готових людей». Далі сказав, що тепер має курсувати особливе авто, «шофер цього авта, — сказав кап[ітан], — є

наш, так що прошу не робити йому жодних труднощів, а передовсім не робити нападу».

Я: «Добре, ви мусите нас повідомити, в які дні це авто буде їздити, щоби не було непорозуміння». На це кап[ітан] згодився.

Дальшою темою розмови була справа УБП в [назва відсутня]. Я сказав, щоби вони нам подали організаційну схему УБП, а передовсім характеристику поодиноких осіб.

На це відповів кап[ітан]: «Добре, але зараз цього зробити не можу, бо це до мене не належить, то треба говорити з нашим офіцером розвідки».

Я: «Добре, давайте того офіцера, бо, бачите, часом ми маємо цікаві розвідочні матеріали про вас від НКВД, а ви можете мати про нас. Так що знатись безпосередньо з вашою розвідкою, уможливило б нам скоро передавати цікаві для вас речі».

Кап[ітан] В[ирва]: «Як же це авто буде їздити, то ваші нерозконспіровані люди можуть з него користати, а передовсім і ваша розвідка».

На тім ми офіційально розмову закінчили, бо кап[ітан] В[ирва] замагав до цього, щоби ми почали провадити дискусію. Каже: «Провадити неофіційну розмову, то чоловік не чується такий скрепований». Я на ведення дискусії згодився, бо хотів знати, о що кап[ітан] ходить і на яку тему хоче балакати. Зараз прийшов пор[учник] К., кап[ітан] Ц. і панянка В. Найбільше в дискусію встрявав кап[ітан] В[ирва]. Ті решта лише слухали і час-від-часу щось докидали. Перший почав говорити кап[ітан] В[ирва]: «Як ви, панове, думаете. Чи скоро де війна дійде?» Я: «Ми є приготовані, що такий стан, як зараз, може тривати ще кілька років». Кап[ітан] (з переляком): «О! Як так довго буде, то нас большевики і УБП знищать». Я: «Так, панове, бо ви до боротьби з НКВД і УБП не приготовані, ви їх замало знаєте. Думаете, що маєте своє військо і певних людей, вірячи, що перед терором НКВД не заломляться». Кап[ітан] В[ирва]: «А як ви думаете, чи большевики є ще досить сильні?, — зрештою, вони не мають права втручатися у внутрішні справи Польщі, бо це викликало б інтервенцію Англо-Америци. Для нас є краще, бо боротьбу провадитиме тільки з УБП і іншим шумовинням з-під знаку ППР». Я: «Панове, большевики не додержують жодного зобов'язання і не бояться жодних інтервенцій, зрештою, з досвіду вже знаємо. Ви думаете, що боротьба з большевиками то є легка справа, ви думаете, що як населення з вами симпатизує, то вам не буде страшно, для НКВД не є страшна ваша віра в ідею, вони потраплять при помочі своїх випробуваних метод скоро вам цю віру в ідею розбити. Скажіть конкретно, що ви будете робити, як на ваш терен приїде мала група НКВД? Ви ж не приготовані до боротьби з ними.

Ваш провід широко розполітикувався, то сидите безчинно, а УБП що хоче, то робить, до вашої твердині приїжджає по 5 осіб і вас арештує, а ви, замість битись, — ховаєтесь». Кап[ітан] В[ирва]: «Панове, ми вже давно чекаємо, коли прийде наказ бити теперішній уряд і УБП, ми ще чекаємо, як піде справа з виборами. Коли вибори будуть покручені — хотя й в це віримо — то тоді приступаємо до активної боротьби. Вже тепер у нас у Польщі є понад 200 тис. людей, котрих пошукує УБП. Ми зробили одну дурницю, що за часів німецьких так кумалися з большевицькими партизанами. Ми давали їм поміч, ми їх кормили, переховували ранених, давали розвідку, я сам в 1943 переводив через Буг одну сотню большевицьких партизан на тамту сторону. Ми думали, що вони нам цього не забудуть, а сталося зовсім інакше, ми коли провадили якийсь бій з німцями, а просили помочі в большевицьких партизан, то вони все відмовляли нам, казали, що не є приготовані до боротьби, що є змучені. А коли прийшла ЧА, то ми дістали наказ зголушуватися зі своїм військом, думаючи, що вони нас узнають за польське військо, а це зовсім інакше сталося. Коли мені один ген[ерал] совет[ський] запропонував забачити моє військо (один баталіон) і казав приготувити до дефіляди. Я, бачучи, що тут нічого злого не криється, але зараз зорієнтувався, що тут щось не в порядку. Забачив, що большевики приготовляються до цього, щоби нас всіх арештувати. В зв'язку з тим я дав тайний наказ, щоби моє військо по одному втікало, а сам вже не чекав на обід, який приготували большевики, поїхав. Цей генерал сказав, що про нас ще в Москві чув». Я: «Бачите, до чого приготовлялись большевики, вони вже давно знали, що прийдеться їм з вами воювати, розправитись, вони забули про вашу опіку».

Решта присутніх була сильно зацікавлена нашою розмовою. Як я говорив, що полякам буде тяжко вдержатись битись з большевиками, що большевики таку боротьбу вже приготовляють, то поручник К. з поденервування аж встав і почав ходити по кімнаті, а панна В. аж вийшла на двір, щоби краще не слухати. Тут почав в дискусію встрявати кап[ітан] П. Між іншим сказав: «То є правда, що большевики не вступляться так скоро з наших земель, але ми числимо на Англію, зрештою, якщо буде у нас тяжко, то їдемо до Англії (це сказав жартом). Я вже давно мав іти на терен [...] до підпільної праці, але не йду тому, бо там не можна вдержатись». Кап[ітан] В[ирва]: «Панове, як почую від вас, що большевики є такі страшні, то мені не хочеться до завтра жити, ми тепер держимось тому, бо віримо, що до війни мусить дійти, а большевики мусять бути розбиті». Я (з усміхом): «Панове, ми якби большевиків трактували так, як ви, то вже давно нас не було б».

Кап[ітан] В[ірва]: «Ми останньо також вже почали не вірити Англії, бо наші офіцери приїжджають з Англії і розказують, що англійці зовсім не переймаються тим, що діється у нас, тому не дивно, що часто наші офіцери самі втікають з Англії, кажучи — «Наш брат кровавиться, а ми без діла будемо у кавернях забавляться і чекати, коли прийде до війни». Мені вже давно пропонували працювати в англійській розвідці й піти на Скандинавію, але я відмовив». Я: «Бачите, панове, як англійці хочуть використати, і напевно їм на тім не залежить, що Польща кровавиться, що найкращі її сини гинуть по тюрмах». Кап[ітан] В[ірва]: «У вас, панове, є добре, що маєте бункри, в разі чогось маєте, де сховатись, а у нас я вже давно казав до цього приготувитись, але ніхто не хоче, кожний собі легковажить».

Дискусію на короткий час ми перервали. Др[уг] вийшов на двір, а по якійсь годині часу ми знова почали дискусію. Говорили про наші відносини в 1943 р. Кап[ітан] В[ірва] старався все підкреслити, що вони з нами старалися все нав'язати контакт, вони до нас писали відозви і хотіли з нами говорити, але, бачучи, що не дасться цього зробити, рішили при помочі зброї наклонити українців. Кап[ітан] В[ірва] сказав: ваша гора не хотіла, щоби розгорілась боротьба поміж українським і польським народами, бо квестія Польщі — то не квестія Грубешівського повіту, а наш генерал Марцін, бувший комендант окрєнгу всхуд, не годився давати помочі нашому обводові, все казав, що ми будемо особисто за це відповідати, але коли офіцери представили йому ситуацію і сказали, що українці при помочі комітетів почали протипольську політику, тоді при комітетах т. зв. «мужі довір'я» почали доносити на гестапо на поляків, а українська поліція і інші частини українські почали масово арештувати і розстрілювати поляків. Тоді наш комендант окрєнгу Марцін дав наказ провадити самооборону. Ми не мали багато війська. Мали спочатку тільки один баталіон на півдні Грубешівщини. Були також малі відділи БХ, якими доводив Басай, аж потім щойно прийшли нам на поміч ще три баталіони, — один під командуванням кап[ітана] Цьонґа з Красниставського повіту з бенєцких лісів, другий варшавський баталіон (під чиєю командою, не сказав), а третій з білгорайських лісів під командою Татара. Наше військо було дуже добре узброєне і випосажене. Доводили ним самі офіцери передвоєнні. Ціль наша була спалити та знищити все по Буг і Солокію, щоби не було знаку й сліду, бо, як сказав наш один офіцер на відправі, «або перестати боротьбу, або змобілізувати більше війська і вдарити, бо зуб за зуб, хата за хату, село за село принесе тільки більші втрати для поляків». По тій плянованій акції ми щойно думали розкинути летючки, закликаючи українців до згоди».

Дискусію на тім ми закінчили, бо зближалась вже пізна година, і ми розійшлися по своїх квартирах.

Від самого початку моєї поїздки по польських теренах натрапляв я на квартири до людей, які щось мали спільного з українством. В зв'язку з тим почав я ближче цікавитись, чому так є, і ствердив, що польське підпілля спеціально дає на такі квартири, щоб я в часі приватних розмов з даним господарем, не міг винести злого вражіння, мовляв, «наша цивільна людність є політично вироблена й забула про кривди, заподіяні українцями, ми над тим працюємо, щоб людям доказати, що український підпільний рух співпрацює з нами й нічого нас не ріжнить».

Також є вміла гра польського підпілля відносно нашого розквартирування. Кожний член польського підпілля, який веде на квартиру, старається доказати, що даний господар не знає, що ми є українці, але потім вилазить шило з мішка, цей, що привів, незначно повідомив господаря, щоб нами добре опікувався, а передовсім нічого не говорив на українців.

На другий день рано, десь коло год. 15 кап[ітан] В[ирва] вислав одного чоловіка по нас. Ми зібрались і пішли на це саме місце. В хаті були присутні: кап[ітан] В[ирва], кап[ітан] Ц., пор[учник] К. і двох жовнірів. Я відразу зорієнтувався, що кап[ітан] хоче дальше провадити дискусію, і в зв'язку з цим відповідно до цього приготувався. Йому все ходило про це, щоб якнайбільше одержати розвідочних матеріалів про наші східні терени, хотів знати, як іде у нас робота на східних землях. Я дав йому деякі вияснення, сказав, що центром нашої підпільної боротьби це є східні землі, які опановані нашим рухом. Тим кап[ітан] зацікавився і почав говорити: «Ви, панове, мусите багато працювати над тим, щоби опанувати ЧА, бо ми також тепер кладемо спеціальний натиск на теперішнє польське військо, щоби його опанувати. Це нам вповні вдається. Сміло сьогодні можемо сказати, що 80% війська є в наших руках і в разі війни це військо піде по наших розказі, також маємо великий відсоток наших людей в адміністрації, так що коли дійде до зриву у нас, то тільки будемо мати до діла з УБП, КБВ і активними ППР. Нам тільки війни, і без великого проливу крові вдасться захопити владу в свої руки».

Я: «А яке становище ви займете відносно мобілізації на випадок війни?» Кап[ітан] В[ирва]: «Ми до мобілізації поставимось негативно, будемо закликати у своїх відозвах до дезерції і саботажу, будемо все тоді тягнути до ліса і розпочнеться тоді у нас активна боротьба з теперішнім урядом».

Під кінець нашої дискусії кап[ітан] В[ирва] нас перепросив, бо спішився їхати в одне місце. До мене сказав, щоб ми зачекали, аж він приїде, бо буде мати, може, деякі цікаві справи. Ми залишилися, зараз вийшли на двір і постановили з П[евним] і О[легом] аж до приходу капітана.

Десь о год. 21 приїхав кап[ітан] В[ирва], зійшов з фіри, відкликав мене на бік і сказав». «Я щойно вертаю від коменданта обводу, в якого довідався я, що на нашому терені знаходиться англійський кореспондент. Добре було би, щоби ви з ним стрінулись та розказали про терор НКВД і життя в Советському Союзі». Я на це згодився і сказав, що можемо поїхати. Кап[ітан] В[ирва]: «Може, з вас хтось говорить по-англійськи або по-німецьки, бо він інакше не розуміє». Я: «По-німецьки знайдеться, а по-англійськи ні». Кап[ітан] В[ирва]: «Ми також будемо говорити по-польське, а його дольмечер з польського на німецьке». Я спитав його, коли і о котрій годині поїдемо. Кап[ітан] В[ирва] відповів, що 3.8.46 р. о год. 12-ій маємо бути вже на місці, так що прошу, приготуйтеся добре, щоби мав, що писати. Я: «А в який спосіб ви зв'язались з ним?» Кап[ітан] В[ирва]: «Одна наша жінка у [...] з ним запізналася. В часі розмови з нею, він сказав, що в Польщі нема жодних партизан, а є тільки бандити, які мордують мирне населення. Вище згадана жінка запропонувала йому стрічу з партизанами з ВіНу. Сказала, як хоче побачити партизан, хай їде з нею, а вона йому покаже. Тому що вище згадана є сестрою нашого коменданта обводу, постановила привезти його на наш терен». Я: «Уважайте, бо це може бути большевицька агентура». Кап[ітан] В[ирва]: «В зв'язку з тим, що він приїхав зі знаною нам жінкою, ми цього не боїмось».

В зв'язку зі стрічею з кореспондентом ми почали приготуватись. Я 3.8.46 р. вдень вислав одного чоловіка до другого села по др[уга] Г[раба] (він там знаходився). Зараз постановили опрацювати точки розмови. Др[уг] Г[раб], який добре знав німецьку мову, мав проводити нашою делегацією, а я, П[евний] і О[лег] мали дати доповнюючі матеріали, про які міг забути др[уг] Г[раб]. Передовсім ми поставили на місці зорієнтуватись, чи це не большевицька агентура або польська розвідка. Нашим завданням на стрічі з кореспондентом було передовсім запізнати його з нашим визвольним рухом, сказати, що це є УПА, за що воює, а потім запізнати з большевицьким терором.

До стрічі ми були готові. Зараз я вислав свого зв'язкового до кап[ітана] В[ирви] довідатися, чи скоро будемо їхати. Зв'язковий вернув та сказав, що кап[ітан] В[ирва] чекає на нас. Ми зібрались і при-

йшли на подвір'я ком[андира] Я. Там вже сиділи на фірманці кап[ітан] В[ирва], кап[ітан] Ц., пор[учник] К. і ще двох стрільців. Кап[ітан] зараз наказав підп[о]р[учнику] В. приготувати фірманку, дати одного зв'язкового з кулеметом і відвезти на означений пункт — сам від'їхав. За яких 20 хвилин ми зі зв'язковим посідали на фірманку та поїхали на місце зустрічі. На визначене місце ми заїхали на год. 23-тю. Це було в одному фільварку на кол[онії] В. Зараз ми позлазили з фірманки і стрінулися з пор[учником] М[лотом]. Я запитав, чи тут буде зустріч. Пор[учник] М[лот] відповів мені, що так, і казав іти за собою, бо на нас чекають. До будинку, де чекав кореспондент, привів нас пор[учник] М[лот]. Перед будинком стояла таксівка кореспондента з [«Сатурдай Таймс»]. Перед дверима пор[учник] задержався і спитав, чи ми самі підемо, чи має зголосити. Ми відповіли, що хай зголосить, тоді пор[учник] пішов, за ним др[уг] Г[раб], потім я, П[евний] і О[лег]. Пор[учник] став на порозі в дверях, які вели до покою кореспондента, й зголосив по-польське — «Пане коменданце мельдує, же пшишла українська делегація». Тоді хтось зі середини сказав: «проше вейсьць». Ми увійшли до середини, кожний з черги сказав «добрий вечір». Перший прийшов до нас кореспондент і з веселою міною з нами привітався. Видно, що кореспондент не дуже дбав про свій зовнішній вигляд. На перший мій погляд зробив на мене враження чоловіка скромного з характеристичним лицем чужинця, все з веселою міною. Характеристичним була його та англійська повинність.

Покій, в якому знайшлися, мав вигляд (опис) [відсутня частина тексту]. Нас всіх в покою було 14 осіб: то зн[ачить] ком[андант] обв[оду] ВіН, який стояв коло бюрка над мапою, а в дверях до другого покою стояв пор[учник] М[лот], напроти нас стояв кореспондент — коло него було крісло, біля коресп[ондента] стояв його дольчмечер — поляк з В., добре вбраний, потім другий дольчмечер — якийсь М., мужчина скромний в окулярах. На канані сиділи кап[ітан] В[ирва], пор[учник] К., кап[ітан] Ц. В дверях до сіней стояли: пор[учник] М[лот], підп[о]р[учник] В. і ще якийсь цивільний, якого я перший раз бачив, стояв за порогом в сінях. Дальше в сінях була якась жінка і ще кількох мужчин. Ми в чвірку стояли по середині покою — з правої сторони стояв Г[раб], коло него я. Дальше П[евний] і О[лег]. Зазначую, що до покою ми увійшли зі зброєю, т[о] зн[ачить] — я мав ППС і на собі торбу; П[евний] і О[лег] ППШ і також торби, а Г[раб] мав тільки пістолу, довгої зброї не мав. Всі ми були убрані по-цивільному. Г[раб] був в плащі, я в плащі-дощевуку, а П[евний] і О[лег] були в маринарках.

Перший представив нас по-німецьки комендант обводу. Сказав, що ми з УПА. Кореспондент відповів по-німецьки, що про нас вже чув від залізничників коло Перемишля, але дуже мало. Натомість від старости в [назва відсутня] чув, що ми б'ємо і мордуємо українське і польське населення.

Зараз по-німецьки почав говорити Г[раб], сказав, що ми є з УПА, що ми випадково знайшлися тут на запрошення наших сусідів, й якщо його буде щось цікавити і схоче довідатись про нас, то ми радо можемо розказати. Коресп[ондент] згодився. Зараз Г[раб] сказав, що то неправда, що ми б'ємо й мордуємо українське і польське населення, про це можуть посвідчити наші сусіди, а навпаки. НКВД і УБП тероризує і мордує людей, палять українські села. Такий факт був, що НКВД без причини спалило ціле село Тудорковичі, Пиновичі, Гонятин, Пивовщина і багато інших. Зараз коресп[ондент] запитав, в яких мундурах були ті, що палили, тоді Г[раб] сказав, що в мундурах НКВД, сказав, що вони не криються з цим, що роблять. Кореспонд[ент] це все собі записав. Дальше запитав, чи це правда, що відділи УПА ходять групами по 2 000 осіб, бо він так чув від старости в [назва відсутня]. Г[раб]: «Якими групами ходить УПА, то це є конспірація, але фактом є, що УПА всюди діє і б'є НКВД та УБП. Доказом є це, що большевики робили облави коло Станиславова, де були заангажовані регулярні відділи НКВД, яких було кілька дивізій, вживали танків, гармат і літаків. Відділи УПА мали в своїх руках 7 разів місто Станиславів». Кореспонд[ент] це собі записав. Дальше Г[раб] сказав, що в Україні діє сильний терор НКВД і тепер не послаб. Масові визови, арештування і розстріли українського народу є на деннім порядку. Причиною є те, що нарід незадоволений з режиму НКВД, збройно виступає проти нього.

Коресп[ондент]: «Чи УПА має попертя в народі?»

Г[раб]: «Так, цілий нарід симпатизує з нашим визвольним рухом, і в зв'язку з тим большевики так сильно мстяться на народі».

В той час прийшов пор[учник] М[лот] і сказав, що їх військо є готове до перегляду. Пан А. зараз перепросив, сказав: — «Тепер оглянемо наше військо, бо вони мусять відійти, а потім будемо дальше говорити. Всі повиходили на подвір'я. Перед будинком в двійках стояло військо «ВіН». Пор[учник] В. подав команду «Бачносьць», і кореспонд[ент] почав оглядати. Військо виглядало добре, всі мали мундури, до звіту стало 30 осіб.

По перегляді пор[учник] М[лот] підійшов до коресп[ондента] і почав давати відповіді на його питання. Сказав, що цілий польський нарід симпатизує з польським підпіллям. Сьогодні кожне польське

село має зорганізований один плютон війська, яке готове стати на кожний заклик. Рівнож сказав, що проти польського підпілля виступає мала група польських комуністів, сказав також, що вони в один день можуть це все знищити, але не хочуть, бо большевики й УБП відомстилося б на народі. На кінець сказав: «Ми, поляки, воювали за інтереси Англії й Америки, всюди, під Монте Касіно в Африці, під Тобрук, в Норвегії під Нарвіг і в інших частях світа, але Англія за нас тепер забуває, не бачить, або й не хоче бачити, що діється тепер в Польщі». Відносно східних границь Польщі, то пор[учник] М[лот] сказав, що вони конкретно хочуть знати, де мають бути їх східні границі, бо досьгодні цілий світ про це замовчує.

По перегляді війська і короткій інформації пор[учника] М[лота] всі ми вернулися до хати. Наша делегація знова почала давати інформації коресп[онденту] відносно большевиків. Найбільше коресп[ондент] почав цікавитися справою виселення українців з-за лінії Керзона. Запитав, як відбувалось це виселення. На це відповів Г[раб]: «УБП і ВП з наказу НКВД силою виганяє українців. Роблять це в цей спосіб: приїжджають до села, село оточують і кажуть людям вибиратись, при тім сильно грабують і б'ють. Хто не хоче збиратись, того б'ють до непритомности. Були випадки, що на місці замордували (село Миців — замордували одну жінку й дитину). Всіх, яких виганяють з хат, під сильною ескортою везуть на станцію, там є совітські комісари, які змушують під терором до підпису, що добровільно їде до УССР. Хто не хоче підписатись, того силою забирають і везуть на тамту сторону». Коресп[ондент]: «А скільки українців було за лінією Керзона?» Г[раб]: «Около міліона». Коресп[ондент]: «А скільки лишилось?». Г[раб]: «Лишилось около сорок процентів, то є ті люди, які втікали й ховалися по лісах». Коресп[ондент]: «Чи справу виселення на конференції в Ялті поставлено добровільно?» Г[раб]: «Про примусове виселення зовсім не було мови».

Ті всі факти відносно виселення коресп[онент] собі записав, а чого не зрозумів, питав другий раз. Дальше почав інформувати коресп[ондента] я. Сказав, що большевики воюють тими самими методами, що німці, доказом є те, що всіх українців, вигнаних з-за лінії Керзона, на другій стороні наставляють проти поляків, кажуть, що українців виселяють поляки, на яких треба пімститись. Дальше його поінформував, що у большевиків правдивої демобілізації армії немає, про яку вони так широко писали в своїй пресі. Всіх ніби здемобілізованих забирають до воєнного промислу й там кують нову зброю. Сьогодні цілий Советський Союз є тою великою кузницею, в які кується зброя, приготовляючись до нової війни з Ан-

гло-Америкою. Сказав я йому, що ціла большевицька преса й пропаганда приготує сьогодні морально народи ССРСР до війни з англо-американцями під гаслом «війна з капіталізмом».

Коресп[ондент]: «А який відсоток комуністів є в Україні?»

Я: «По 28 роках большевицького терору на Україні український нарід вилічився з большевизму. Сьогодні в Україні правдивих комуністів немає, вони тільки є на заході у Франції, Америці і інш[их] країнах». Кор[еспондент]: «Но, так, у Франції вони є», тут запитав дальше, а чи УПА має попертя в народі. Я: «Так, сьогодні цілий нарід з нами симпатизує і протиставляється теророві НКВД». Коресп[ондент]: «А хто є головнокомандуючий УПА?». Г[раб]: «Це є конспірація. УПА є підпорядкована Українській Головній Визвольній Раді». Коресп[ондент]: «А де міститься УГВР?». Г[раб]: «Де є УГВР, то також нам не є відомо, але свої делегатури має за кордоном по всіх державах». П[евний] подав доповнюючі матеріяли, сказав, що большевики приготує до війни, доказом є те, що в Луцьку в школі НКВД вже підготовляється людей на випадок війни з Англо-Америкою, до диверсійної роботи на задах аліянтських армій. Тою вісткою був коресп[ондент] так зацікавлений, що аж подивився на мапу.

На тім ми розмову закінчили, а на кінець я сказав: «Український нарід вірить в те, що коли Англія й Америка хоче вдержати свою великодержавність, то мусять воювати з большевиками і їх розбити, коли ні, то большевики вкортці завоюють цілий світ».

Г[раб] запропонував йому, чи він не буде побачити наших відділів УПА. Коресп[ондент]: «Дуже радо, але це мені буде дуже тяжко, бо мене УБП і так [відсутнє слово]. Але я скажу своїм товаришам, то вони, може, скористають з цього».

Я: «Якщо буде вас цікавити наша література, то ми можемо вам все передавати. В ній все багато довідаєтесь про УПА і методи боротьби большевиків». Коресп[ондент]: «Овшім, я вже маю два примірники вашої літератури, яку мені дав пан» — тут вказав рукою на ком[анданта] обводу. Нашу літературу я дав ком[анданту] — як вище, і він по одному примірникові дав коресп[онденту].

Тому, що було вже пізно і не можна було розвинути ширше дискусії, тим більше, що коресп[ондент] не дуже добре розумів політ[е]цьки, розмова закінчилася.

Цікавим є те, що коли ми говорили про бої УПА на Волині і в Галичині чи на сході, то поляки казали, щоб ми більше говорили про схід: «муфце же найвенши ваш рух то на всходзе».

Зазначую, що коли я говорив до коресп[ондента] про стан комуністів в Україні, то сказав, що по тамтій стороні лінії Керзона є цілі

простори, опановані через УПА. Коресп[ондент] в розмові з нами нотував собі найважливіші для него факти, а при кінці нашої розмови сказав, що то все напише в пресі.

По закінченій розмові ми зі всіма попрощались і в год[ині] 2-ій від'їхали. А поляки ще залишились.

Постій, дня 7.8.1946 р. Слава Україні!

Зах.

АЦДВР. — Ф. 9. — Т. 6. — Од. зб. 14. — Арк. 111–118. Копія, машинопис.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АБ — адміністративна боївка
АБН — Антибільшовицький блок народів
АК (пол.: Armia Krajowa) — Армія Крайова
АЦДВР — Архів Центру досліджень визвольного руху
БСБ — боївка Служби безпеки
БХ (пол.: Bataliony Chłopskie) — Батальйони хлопські
ВіН (пол.: Wolność i Niezawisłość) — Воля і незалежність
ВО — Воєнна округа
ВОП — Відділ особливого призначення
ВОП (пол.: Wojska Ochrony Pogranicza) — Войско охорони кордону
ВП (пол.: Wojsko Polskie) — Військо польське
ВШВО — Військовий штаб Воєної округи
ГГ, ГГ — Генерал-губернаторство
ГДА СБ — Галузевий державний архів Служби безпеки України
ДАЛО — Державний архів Львівської області
ДАРО — Державний архів Рівненської області
ЗВЗ (пол.: Związek Walki Zbrojnej) — Союз збройної боротьби
ЗУЗ — Західні українські землі
КБВ (пол.: Korpus Bezpieczeństwa Publicznego) — Корпус громадської безпеки
КОП (пол.: Korpus Ochrony Pogranicza) — Корпус охорони кордону
КП — Крайовий провід
МВД (рос.: Министерство внутренних дел) — Міністерство внутрішніх справ
МГБ (рос.: Министерство государственной безопасности) — Міністерство державної безпеки
МО (пол.: Milicja Obywatelska) — Громадська міліція
НКВД (рос.: Народный комиссариат внутренних дел) — Народний комісаріат внутрішніх справ
НКГБ (рос.: Народный комиссариат государственной безопасности) — Народний комісаріат державної безпеки
НСЗ (пол.: Narodowe Siły Zbrojne) — Національні збройні сили
ОРМО (пол.: Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej) — Добровільний резерв громадської міліції
ОУН — Організація Українських Націоналістів
ОУН(б) — Організація Українських Націоналістів (бандерівців)
ОУН-СД — Організація Українських Націоналістів (самостійників-державників)
ПЗУЗ — Північно-західні українські землі
ПКВН (пол.: Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego) — Польський комітет національного визволення

- ПОВ (пол.: Polska Organizacja Wojskowa) — Польська військова організація
- ППР (пол.: Polska Partia Robotnicza) — Польська робітничка партія
- ППС (пол.: Polska Partia Socjalistyczna) — Польська соціалістична партія
- ПСЛ (пол.: Polskie Stronnictwo Ludowe) — Польська селянська партія
- РЗЗ — Референтура зовнішніх зв'язків
- РСУК — Ревізійний союз українських кооператив
- СА (нім.: Sturmabteilung) — штурмові загони
- СБ ОУН — Служба безпеки ОУН
- СД (нім.: Sicherheitsdienst) — німецька служба безпеки
- СКВ — Самооборонний куцувий відділ
- СРСР — Союз Радянських Соціалістичних Республік
- СУЗ — Східні українські землі
- УБП (пол.: Urząd Bezpieczeństwa Publicznego) — Управління громадської безпеки
- УВО — Українська військова організація
- УГА — Українська галицька армія
- УГВР — Українська головна визвольна рада
- УДК — Український допомогивий комітет
- УНДО — Українське національно-демократичне об'єднання
- УНС — Українська народна самооборона
- УОТ — Українське освітнє товариство
- УПА — Українська повстанська армія
- УРСР — Українська Радянська Соціалістична Республіка
- УССД — Українська Самостійна Соборна Держава
- УЦК — Український центральний комітет
- УЧХ — Український червоний хрест
- ЦДАВО — Центральний державний архів вищих органів державної влади та управління
- ЧА — Червона армія
- ЧСР — Чехословацька республіка
- вд. — відділ
- ген. — генерал
- год. — година
- д. — друг
- кап. — капітан
- ком. — командир
- к-р — командир
- м. — місто
- обл. — область
- ок. — около
- пвд. — підвідділ
- р-н — район
- с. — село
- сл. п. — славної пам'яті
- т. зв. — так званий
- ч. — число

ІМЕННИЙ ТА ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

А

- Абакумов Віктор 839
Абвер 51
АБН *див.* Антибільшовицький блок народів
Абрагамович Олекса 187
Абрам Марія 178, 189, 200
Абрамик Анна 922
Абрамик Ілько 922
Абрамик Катерина 922
Абрамик Теодор 922
Абрамюк Ілля 182
Австро-Угорська імперія 37, 38
«Ага», комендант Станіславського інспекторату АК 122
Адам Роман 890
Ададек Адам 651
Адамець Франко 997
Адами, с. 296, 475, 725, 740
Адамівка, присілок 439
Адамівка, с. 961, 1030
Адамчук Петро 656
Адамчук, політичний діяч 587
Адамюк Іван 184
Аделіна, с. 346
Азія 50, 856, 877, 1112, 1113, 1149, 1193, 1227
«Азія» *див.* Домбровський Юзеф
АК *див.* Армія Крайова
Аксманічі, с. 907, 917
Александрівка *див.* Олександрівка
Александров (Олександрів), с. 172, 197, 537
Амбріс Василь 931
Амбріс Григорій 931
Амбріс Дмитро 931
Америка *див.* Сполучені Штати Америки
Анварьнер, фотограф 650, 651
Англія *див.* Велика Британія
Андерс, генерал 672
Андрейчук Степан 615
«Андрієнко» *див.* Луцький Олександр
Андрієчко Іван 568
«Андрійко» *див.* Шпак Володимир
Андріївка, с. 226, 348, 350, 353, 354, 371, 375, 378, 385, 387, 391, 392, 429, 434, 435, 436, 438, 455, 489, 646, 647, 677, 712, 713, 714, 719, 752, 753, 763
Андрушків, с. 898
Андрушківці, с. 914, 915, 986
Андрушко Станіслав 651
Антибільшовицький блок народів (АБН) 821, 823, 1135, 1146, 1151
Антишевський, поліцист у Надвірній 529
Антін Шавалія 186
Антолин, с. 248, 260
Антонівка, колонія 343
Антоніцкі Єжи 631
Антонов Йосиф 187
Антонович Болеслав 650, 651
Антонович Броніслав (Бронько) 650, 651
Антонюк Володимир 184
Антонюк Іван, мешканець с. Бересть 397, 399
Антонюк Іван, священик 719
Антонюк Марія 398
Антонюк Михайло 177, 193, 199
Антонюк Надія 398
Антонюк Павло 398
Антопіль, с. 255
Антосюк Іван 430

- «Аньолек», командант ВП 167
 Арабчук Антін 176, 190, 198
 Арламівська Воля *див.* Воля Арламівська
 «Армія Желязна», польська організація 430
 Армія Крайова (АК) 9, 24, 29, 33, 34, 35, 44, 46, 54, 69, 84, 87, 90, 91, 94, 95, 103, 104, 113, 114, 118, 121, 122, 124, 125, 127, 131, 133, 136, 137, 138, 355, 383, 431, 441, 444, 446, 576, 727, 753, 768, 786, 798, 801, 802, 806, 805, 808, 811, 814, 826, 827, 856, 864, 890, 898, 900, 908, 913, 914, 915, 916, 919, 968, 969, 1016, 1041, 1045, 1068, 1124, 1125, 1126, 1135, 1153, 1155, 1156, 1157, 1158, 1159, 1160, 1161, 1162, 1179, 1182, 1183, 1191, 1192, 1193, 1194, 1197, 1198, 1199, 1200, 1209, 1212, 1213, 1215, 1216, 1230
 «Армія Людова», польська організація 558
 Армстронг Джон 107
 Арон Раймон 32
 «Арпад», районний санітар 1105
 «Артем», підпільник 245
 Артемович Іван 931
 Артемович Михайло 932
 Архангельськ 633
 «Астра», стрілець 1065
- Б**
 Бабак Сташко 972
 Бабель Анна 934
 Бабель Іван 934
 Бабель Марія 934
 Бабель Петро 934
 Баби, с. 499, 520, 748
 Бабин Зарічний, с. 750
 Бабин, с. 231
 Бабичі, с. 187, 719, 537
 Бабух Степан 615
 Бабче, с. 730
 Баварів, с. 331
 «Баввер», командант 611, 612
 Баворів, с. 569
 «Багрянний», командир 1232
 Бадашівка, с. 263, 345
 Бажани, с. 548
 Базар, с. 293
 Базарко Анастасія (Катерина) 761
 Базилевич Александер 1023
 Байда Володимир 1049
 «Байда» *див.* Захаров Олександр
 «Байда», командир чоти 996
 Байда Марія 195, 1049
 Байда Параскева 195
 Байкевич Надія 189
 Байкевич Нестор 180, 191, 202
 Байкевич Нечипір 180
 Баківський Бронислав 664
 Бакорин, с. 238
 Баку Микола 188
 Бакун Петро 179, 194, 200
 Балабух Осип 196, 198, 334
 Балашівка (Билашівка, Білашівка), с. 247, 248, 254, 260
 Балемба Іван 640
 Балигород, с. 537, 757, 896, 897, 970, 971, 992, 993, 998, 1006, 1068, 1070, 1071, 1073, 1075, 1077, 1078, 1079, 1086, 1089, 1091, 1092, 1093, 1095, 1096, 1169, 1170
 Балишин Марія 972
 Балишин Тимко 971

- Балій Георгій 417
 Балкани 34, 856
 Балочин, с. 546
 Балтика 541, 648
 Балука Микола 477, 565, 697
 Балумак Кирило 293
 Балуш Збігнев 682
 Балюта, священик 339, 690
 Баляр Семен 642, 703
 Бальвалюк Кароліна 425
 Бальківці, с. 746
 Бальниця, с. 1006
 Бальницький Олекса 943
 Бальчиця, с. 1077
 Банась Владзімеж 891
 Банась Владислав 890
 Банась Казімеж 891
 Банась Ян 890
 Банах Гриць 433
 Банах Іван 433
 Бандера Степан 50, 109, 155, 167, 821, 1125, 1127
 Банджеліс Марія 962
 Бандрів, с. 508, 637, 638, 722
 Бандура Антон 615
 Бандура Кароль 614
 Бандурик Антон 613, 615
 Банкевич Ілько 943
 Банкевич Петро 943
 Банчак Катерина 990
 Банчак Марія 990
 Банюнин, с. 630, 698
 Банява, с. 1185
 Барабан Семен 654
 Барабаш Євген 394
 Бараковський 294
 Баран Олександр 203
 Баран Степан 913
 Баранецкий Станислав 613
 Баранич Михайло 1000
 Барані Перетоки, с. 292
 Барані, с. 282, 292, 293
 Барановичі, с. 682
 Барановські Ян 548, 617, 761
 Барановський Осип 867
 Баранський Антін 972
 Баранчук 225
 Барасим'юк Софія 186
 Барбарівка, колонія 243
 Бардига Ірина 176, 192, 198
 Барилюк Степан 178, 191, 200
 Барич, с. 871, 874, 916, 940
 Бариші, с. 292, 338, 339, 689, 850
 Барнич Василь 501
 «Бартель», командир 1202
 Бартківка, с. 706, 812, 890, 891, 892
 Бартошек Франко 994
 Бартошек Яків 994
 Бартощук Осип 381
 Бархольська Текля 761
 Барчинський Михайло 615
 Барчук, поручник 611
 «Басай» 444, 1248
 «Бася» *див.* Рогальська Янка
 Баськів Омелян 197
 «Батальйон Семпув», польська організація 153
 «Батальйони хлопські» (БХ), польське військове формування 808
 Бауер Іван 564
 Бауер Петро 564
 Бахів, с. 813, 893
 Бахірець, с. 891
 Бахта Стах 414
 Бахуж, с. 374, 706
 Бахурі, с. 995
 Бахурці, с. 704
 Баціц Дмитро 992
 Бацяк Ольга 891
 Бачиньські Казимир 413

- Бачів, с. 746
 Башня Гірна, с. 948
 Башня Горішня, с. 456
 Башня, с. 939
 Башова 459
 Бебехи, с. 607, 633
 Беготин, с. 710
 Беджицький (Бенджицький) Янек 648, 649
 Беднарські Стах 529
 Безбрудж 548
 Безділь Федор 612
 Безлигова Горішня, с. 1062
 Безлигова, с. 1061
 Безоруки, с. 546, 764
 Безуїв, с. 443
 Бей Онуфрій 512, 569, 700
 Бейдала Петро 937
 Белаяківка, с. 1082
 «Белей», станичний 524
 Белєцькі Ян 891
 Белз, м. 158, 175, 189, 282, 308, 310, 323, 432, 441, 453, 590, 635, 676, 677, 751, 870, 912, 1004, 1005, 1023, 1024, 1032, 1034, 1059, 1215
 Белзщина 282, 300, 310, 445, 592, 965, 1002, 1033
 Белзькі ліси 112, 306, 311
 Белінська Кароліна 733
 Белой Ясько 639
 Белосів, с. 708
 Белхівка, с. 985, 998, 1076, 1079, 1083, 1089
 Бельгіж, с. 611
 Белько Станислав 651
 Бенева, с. 744
 Бенеш Євстахія (Стахія) 496, 519, 731
 Бенешівка, присілок 751
 Бенза Іван 1091
 Бенків, с. 645
 Бень Василь 941
 Бень Степан 941
 Беньова, с. 1086, 1087, 1088, 1089, 1090
 Бербеки (Барбеки), с. 296, 488, 489, 628, 628, 630, 697
 Берега Долішні, с. 638
 Береги Горішні, с. 1013, 1080, 1081, 1082, 1083, 1089
 Берегове, м. 287, 329
 Бережани, м. 109, 131, 149, 152, 158, 293, 331, 340, 341, 563, 579, 583, 588, 617, 620, 622, 623, 686, 698, 702, 721, 729, 735, 745
 Бережанський повіт 331, 338, 584
 Бережанщина 286, 287, 337, 569, 579, 584, 587, 702, 730, 734
 Бережець, с. 256
 Бережки, с. 1089
 Бережниця Вижня, с. 1073, 1081, 1095
 Бережниця Нижня, с. 1081
 Бережниця, с. 534, 757, 1006, 1086, 1094
 Бережницький ліс 1086
 Бережницький, український націоналіст 600
 Береза Картузька, с. 44
 «Береза» *див.* Костюк Микола
 «Береза», стрілець 1094
 Берездівці, с. 476, 477, 565, 759
 Березенський р-н 344, 736
 Берези Горішні, с. 897
 Березивне *див.* Березів
 Березина, с. 214, 217, 218, 419, 763
 Березів (Березивне), с. 348, 713, 1085

- Березів, колонія 354, 371
 Березів, повіт 608
 Березівський Андрій 940
 Березівський повіт 811
 Березівці, с. 697, 1079
 Березка Іван 872
 Березка Олексій 872
 Березка, с. 893, 894, 918, 1074, 1081, 1084, 1006, 1074, 1081, 1085, 1217
 Березне, м. 247, 248, 249
 Березненський р-н 344
 Березники, с. 247
 Березниця Вижня, с. 1006
 Березнівський повіт 816
 Березнівський р-н 258
 Березова, с. 1081, 1084
 Березове, с. 287, 374, 706
 Березовець, с. 1013, 1072, 1021, 1088
 Березовська Софія 293
 Березовський Василь 293
 Березолуки Малі, с. 243
 Березувка, колонія 92, 215, 216, 218
 Берендовичі (Берендьовичі), с. 907, 917
 Берестечко, м. 102, 224, 234
 Берестеччина 151
 Берестовець, с. 756
 Берестя Литовське, с. 755, 756
 Берестяни, с. 343
 Бересть, с. 164, 176, 180, 189, 192, 197, 198, 202, 350, 354, 368, 369, 370, 371, 385, 393, 397, 398, 420, 430, 436, 713, 720, 728, 755, 756
 Берізка, с. 813
 Берія Лаврентій 828
 Беркевська 651
 Берковичі, с. 200
 «Беркут», кулеметник 1020
 «Беркут», чотовий 433, 435
 Берлін, м. 91, 109, 208, 209, 269, 270, 271, 272, 302, 479, 536, 541, 542, 572, 574, 575, 692, 695, 787, 819, 1113, 1121
 Берлінг 732
 Бернадівка, с. 690
 «Бескид», надрайон 967
 Бестер Вінцент 293
 Бех Онишка 867
 Бега Гарнак 1030
 Белецькі, презес 283
 Белінська Кароліна 490, 571
 «Бенява», польський офіцер 705
 Бенько Ян 622
 Бєсь, с. 1098
 Бжазінки, с. 436
 Бжезінські, поліцист у Надвірній 529
 Бжезіцький (Бжезицький) Микола 178, 191, 200
 Бжиська Воля, с. 536
 Бжусь («Рись»), командир польської банди 395, 396
 Библо, с. 615, 616, 617, 618, 746
 Биків, с. 455
 Биківці, с. 977
 Билашівка *див.* Балашівка
 Бинько Іван 181
 Бирка Никола 419
 Бискаль Степанія (Стефанія) 176, 198
 Бистраки, с. 243
 Бистре, с. 1069, 1080
 «Бистрий», жандарм 1074
 Бистричі, с. 246, 247, 249, 258, 260, 263, 264, 345
 Битлей Анна 999
 Битьків, с. 500, 517, 743, 749
 Бичек Леон 635

- Бичківці, с. 615
 Бишовці, с. 437
 Бібрецький повіт 338
 Бібреччина 287, 476, 512, 550, 565, 585, 689, 997
 Бібрка, м. 339, 476, 586, 649, 697, 699, 721, 722, 747, 763
 Бібрка, с. 1061, 1062
 Бігун Юлій 419
 Бігунець Володимир 177, 193
 Бігунець Микола 175, 177, 193, 197, 199
 Бійниця, с. 466
 Біла Гора, с. 864
 Біла Євгенія 563
 Біла Підляська, повіт 160, 165, 325, 718
 Біла Підляська, терен 1191
 Біла Підляська, с. 1195
 Білас Ева 1025
 Білас Зофія 990
 Білас Іван 990, 1025, 1027
 Білас Катерина (дочка) 990
 Білас Катерина (матір) 991, 1024, 1026
 Білас Марія 990, 1025
 Білас Меланія (Міляна) 991, 1024
 Білас Софія 1025
 Білас Степан 985, 998
 Білас Теодор 990, 1025, 1027
 Білаш Дмитро 1057
 Білашівка *див.* Балашівка
 Білгорай, м. 370, 537, 755
 Білгорай, повіт 174, 704, 708, 719, 740
 Білгорайські ліси 112, 167, 311
 Білгорайщина 165, 166, 167, 172, 218, 314, 325, 327, 353, 409, 482, 703, 712, 727, 740, 754
 Білгород 509
 Білгородські ліси 306
 Білгородчина 509, 570
 Біле, с. 746, 747
 Білень Катерина 380
 Білецька Анна 971
 Білий Григорій 945
 Білий Іван 922, 945
 Білий Михайло 945
 Білий Потік, с. 615
 Білий Степан 933, 943
 Білик 195
 Білик Б. 201
 Білик Н. 179
 Білик Ян 388
 Білін (Вілик), с. 101, 102, 231, 234, 244, 343, 458, 460, 461, 462, 463
 Білінський, поліцист 338
 Білінські Ян 619
 Білінський, лікар 745
 Білка Королівська, с. 552, 566, 705
 Білка Підляська, с. 710
 Білка Шляхотська (Білка Шляхетська), с. 552, 553, 566, 705, 707
 Білка, с. 580
 Біловоди, с. 420
 Білопіль, с. 237, 237, 464
 Білополе, с. 368, 380, 381, 438, 718, 720
 Білорусь 1149, 1188, 1225
 Білостаччина 318
 Білоус Василь 339, 689
 Білоцеркович Іван 1023
 Білоцеркович Софія 1023
 Білявські, слюсар 612
 Білянський Ясько 646
 Більці, с. 202
 Більчаки, с. 249, 260
 Більчаківські хутори 245
 Більчинська Кароліна 617

- Біндюги, с. 256
 Бінковці, с. 293
 «Бір» *див.* Шишканинець Василь
 Бірча, м. 333, 569, 697, 698, 704,
 706, 710, 893, 895, 908, 918,
 919, 972, 973, 974, 975, 992,
 1160
 Бірча, с. 585, 704, 710, 813
 Бірча Стара, с. 918, 976
 Бірчанський повіт 525
 Бірчанський р-н 876
 Бірчанщина 333, 482, 991, 1001
 Біс Ева 990
 Бісс Юзеф («Вацлав») 811
 Біща, с. 186, 187
 Біще, с. 745
 Біяр Казимир 330
 Блавецький 759
 Блажевські Фр. 530
 Блажевські Владек 530
 Блаженик, с. 462
 Блажів, с. 111, 297
 Блакіта Василь 922
 Блащинський Микола 569
 Близна-Адамюк Надія 184
 Близнюк Іван («Смерека») 1056
 Бліхер Володимир 684
 Блондик Андрей 661, 662
 Блудів, с. 231
 Блюдники, с. 564
 Блюс Катерина 934
 Блюс Петро 934
 Блюс Юлія 934
 Блязло Андрій 177
 Бльонец (Блонец) Марія 642, 703
 Бобель Катерина 942
 Бобінець Луць 294
 Бобрівка, с. 956, 957
 Бобятин, с. 650
 Бовдури (Болдури), с. 339, 689,
 745
 Бовино, с. 862, 863
 Бовтуни, с. 255, 256
 Бовчухи, с. 696
 Бовшів, с. 572
 Богак Іван 519
 Богдал, член ПОНВ 612
 Богдан, командир 434
 «Богдан», кущовий вишкільник
 1094
 Богданівка, с. 547, 761, 764
 «Богданна», надрайонова фар-
 мацевтка 1106
 Богородиник, с. 499
 Богородиця, с. 418
 Богородичі, с. 737, 748
 Богородчани 494, 500, 519, 520,
 530, 731, 748
 Богун Андрій 912
 Богун Анна 994
 Богун Володимир 176, 190, 199
 Богун Іван 176, 190
 Богун Марія 912
 Богун Мирон 698
 Богун Михайло 958
 Богун Павло 912
 Богун Теодор 922
 Богун, адвокат 167, 504
 «Богун», Воєнна округа 265
 «Богун», підпільник ОУН 507,
 568, 637, 723
 Богуна І. («Січ»), загін 213
 Богутичі, с. 117, 175, 195, 197,
 334, 351, 376, 378, 379, 440,
 741
 Богуцький Григорій 943
 Богуцький Іван 931
 Богушівка, с. 918
 Бода, станичний 494
 Бодецький Петро 1079
 Боднар Антоніна 864, 1058
 Боднар Іван 186

- «Боднарєнка», відділ 583
 Боднарів, с. 289, 518, 564, 601, 602, 749
 Боднарчук Гриць 202
 Бодовіч Людвік 863
 Божиків, с. 744
 Божко Павло 184
 Бозів Микола 501
 Бозов, с. 739
 Бойдановський, поляк 699
 Бойдик, поліцист у Надвірній 529
 Бойкевич Надія 178, 200
 Бойко Володимир 648
 Бойко Олекса 176, 189, 198
 Бойко, секретар волосної управи 690
 Бойко, поляк 403
 Бойнаровські Пйотр 338
 «Бойова Організація Всхуд», польська підпільна організація 558
 Бойчин Василь 1091
 Бойчук Марко 394, 395
 Бок Іван 496
 Боків, с. 339, 563, 580, 744
 Болгарія 295, 1145, 1149, 1226
 Болдури *див.* Бовдури
 Болежинів, с. 742
 Болехів 308, 534, 596, 599, 643, 651, 708, 734
 Болехівка, с. 914
 Болосянка Ромко 519
 «Болото», терен ОУН 226
 Болхівка, с. 1072, 1077, 1079
 Болшів, с. 723, 746
 Болшівці, м. 566, 617, 619, 723, 746
 Боляновський Андрій 52
 Большевичка, г. 1085
 «Бомби», батальйон 92, 93
 Бондаренко, заступник начальника НКВД 737
 Бондарівка, с. 436
 Бондарук Федір 185
 Бондарчук Михайло 1032
 Бончак Осип 990
 Бонь Іван 178, 190, 199
 Боньча, с. 157, 160
 Боньчак Анна 990
 Боньчак Володимир 1028
 Боньчак Дмитро 1026
 Боньчак Іван 1026
 Боньчак Катерина 1026
 Боньчак Марія 1026
 Боратин, с. 862, 870
 Борбин, с. 238
 Бордій Григорій 940
 Бордій Степан 940
 Бордій Теодор 940
 Бордій Юрій 940
 Бордуляки, с. 652, 653, 732, 745
 Бордун Василь 994
 Борєна Іван 380
 Борєна Степан 380, 381
 Бориничі, с. 477
 Борис Марія 188
 Борис Ніна 188
 Борис Петро 177, 193, 199
 Борис Серафим 180, 192, 202
 Борис Теодор 188
 Борис Франц, сотник 175, 190, 197
 «Борис», підпільник ОУН 507, 705, 757
 Бориско Іван 928
 Борислав, м. 275, 276, 327, 569, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 705, 767
 Бориславщина 671
 «Бористен», командир 216
 Борисюк Андрій 188

- Боричівка, с. 330
 Борівець Анастасія 922
 Борівець Володимир 922
 Борівець Михайло 922
 Борівець, с. 537, 922, 933
 Борівниця, с. 706, 815, 816, 1160, 1161
 Борківська Катерина 922
 Борківська Марія 922
 Борківська Ольга 922
 Борківський Іван 922
 Борова Гора, с. 948
 Боровець Тарас («Бульба Тарас») 55, 83, 84, 87
 Боровий Степан 866
 Боровиця, с. 365
 Боровниця, с. 894
 Боровська Катерина 179, 194, 201
 Боровський Гриць 179, 194, 201
 Боровський Іван 179, 194, 201
 «Бородач», чотовий 452, 453
 Борозний Степан 294
 Борок, колонія 92, 93, 214, 215, 216, 217
 Бороничі, с. 713
 Бороняки, с. 339
 Борочиці (Борочиче), с. 231, 232
 Борсуки, колонія 92, 215, 216, 368, 375, 386, 438
 Бортники, с. 339, 475, 499, 519, 530, 547, 748, 763
 Бортниця, с. 265
 Бортніцкі, член ПОНВ 612
 Борхів, с. 959, 960
 Борщ Андрій 942
 Борщів 312, 330, 340, 745
 Борщівський повіт 312, 472
 Борщівщина 312, 337
 Борщовичі, с. 133, 550, 760
 Боса Анна 927
 Босак Григорій («Клим») 709
 Босак, селянин 523
 Босий Теодор 927
 Босюрський Іван 293
 Бохенський, граф 68
 Бохівка, с. 987
 Бохонко Анна 863
 Бохонко Богдан 863
 Бохонко Іван 863
 Бохонко Михайло 863
 Боцань Раврик 689
 Бочило Олександр 203
 Бояничі, с. 870, 1036
 Боярчук Антін 177, 190, 199
 Боярчук Антоніна (Антонина) 177, 190, 199
 Боярчук Йосиф 190
 Боярчук Лука 177, 190, 199
 Боярчук Марія 177, 190, 199
 Боярчук Осип 177, 199
 Брандебура Петро 893
 Бранів, с. 1054
 Бревко Вікторія 976
 Брейт Антон 998
 Бреликів, с. 1061, 1062
 Бреля Зигмунт («Грубий») 638
 Бреславська М. 501
 Бреславська Настя 757
 Бречко Олександр 184
 Бречко Сергій 185
 Бригідар, українець 330
 Брилинці, с. 895
 Бриль Адам 178, 191, 200
 Бриль Антін 177, 178, 189, 199, 200
 Брильський Гнат 126
 Бринкевич Михайло 181
 Бринці Загірні, с. 763
 Бринь, с. 277, 289, 292, 293, 749
 Брідщина 328, 476, 478, 547, 581, 652, 689, 690, 722, 763

- Броди, м. 157, 158, 304, 330, 339, 340, 467, 475, 571, 652, 696, 697, 702, 742, 745
- Бродки, с. 586
- «Бродяги», сотня 447, 448, 449, 590, 591, 592
- Броніславка, с. 175, 177, 197
- Брославська Настя 501
- Брошнів, с. 597, 598, 651, 684, 685
- Брукенталь, с. 498, 751
- Брунько Василь 865
- Брунько Марія 865
- Брусно Нове, с. 893, 946, 948
- Брусно Старе, с. 893, 941, 948, 949
- Брусно, с. 893, 910, 946, 948, 949
- Брусь Володимир 922
- Брусь Григорій 922
- Бруха Еміль 519, 520
- Брюк Степан 934
- Брюховичі, с. 649
- Бубик Павло 200
- Бубнів, с. 231, 232
- Бубчак 740, 756
- Буг, р. 118, 160, 165, 226, 228, 243, 244, 325, 330, 353, 354, 360, 364, 413, 417, 436, 443, 444, 455, 457, 458, 459, 463, 498, 503, 539, 546, 552, 553, 589, 592, 599, 600, 605, 635, 642, 653, 677, 710, 712, 713, 720, 724, 740, 742, 831, 895, 965, 1034, 1198
- «Буг», Воєнна округа 115, 117, 146, 810
- Бугера» 862
- Буда Хілецька, присілок 755
- Буда, с. 227
- Будзай Ігнатій 185
- Будилів, с. 583, 584
- Будинин, с. 635, 1058
- Будки Назанківські, с. 645
- Будки Незнанівські, с. 628
- Будоки, присілок 305
- Будюк Йосиф 183
- Бузько, с. 438, 718
- Бук, с. 1083, 1086, 1089, 1093
- «Бук», підрайоновий 521
- Бука, с. 1006
- Букат Степан 294
- Буків, с. 187
- Буківець, с. 1080, 1086, 1087
- Буківськ, с. 898, 985, 986, 998, 999, 1001, 1007, 1021, 1071, 1072, 1074, 1079, 1082, 1085, 1089
- Буківське (Буковсько, Буківсько), м. 757, 834, 913, 1010, 1021, 1022, 1075, 1076, 1085, 1096
- Буківський ліс 988, 1087
- Буківські Лази, с. 1086
- Буківці, с. 1086, 1087
- Буковець, с. 1010, 1089
- Буковина, с. 186, 335
- Буковиця, с. 1072, 1074, 1077, 1079, 1082, 1085, 1086, 1093
- Була Степан 176, 189, 199
- Булишин Іван 467
- Булович М. 600
- «Бульба Тарас» *див.* Боровець Тарас
- Бульб'як Степан 181
- Бумбар Андрій 922
- Бумбар Іван 922, 925, 945
- Бумбар Михайло 922
- Бумбар Олекса 923
- Буньовський Марцін 536
- Буньовський Ян 536
- Бурачак Кирило 185
- Бург, губернатор 314

- Бурдуляки *див.* Бордуляки
 Бурка Остап 188
 Бурканів, с. 744
 Бурковський Владек 529
 Бурковський Меч. 529
 Бурковський Станіслав 633
 «Бурлака» *див.* Щигельський Володимир
 «Бурлака», стрілець 442
 Бурський Стась 294
 Буртин, с. 466
 Бурштин Ілько 928
 «Буря», операція 113, 136, 137
 Бус Василь 962
 Бусно, с. 157, 160, 380, 381, 720
 Буськ, м. 510, 595, 761
 Буськ, повіт 602, 603, 609
 Бутейки, с. 216
 Бутини, с. 370
 Бутинів, присілок 697
 Бутра Казимир 615
 Буцнів, с. 566
 Буць Анна 956
 Бучак Ян 617
 Бучацький повіт 338, 339, 515
 Бучацький р-н 493, 805, 849
 Бучач, м. 60, 154, 286, 292, 331, 332, 338, 339, 481, 515, 625, 697, 729, 745
 Бучаччина 286, 328, 571, 689, 728, 745, 765, 849, 850
 Бучин, с. 513, 711
 Бучкай Осип 179, 195, 201
 Бучкай Степан 179, 195, 201
 Бучко Микола 203
 Бучма Станіслав 617
 Бушко Михайло 937
 Бушко Осип 937
 Буца, с. 257
 БХ *див.* «Батальйони хлопські»
 Бшилай Станіслав 608
- «Бюлетень», видання ОУН 621, 772
 «Бяли Ожел», польська організація 285
- В**
 Вавдак Владислав («Пайонк») 1192, 1193, 1194, 1196, 1197, 1198, 1199
 Ваврикович Іван 923
 Ваврищук Іван 187
 Ваврук Василь («Ватюга») 436
 «Вадим» *див.* Новицький Степан
 Важна Анна 923
 Вайда Марія 179
 Вайда Параскевія 179
 Вайкевич Нечипір 201
 Вакиїв, с. 185
 Вакула Іван 203
 Вакулинчук 1119
 Валах Василь 1023
 Вали, присілок 865
 Валігура Александр 598
 Валява, с. 863, 916, 1125
 «Валька Польська», польське видання 271, 316, 317
 Вальки, с. 489
 Валько Петро 866
 Вандас Анджей 891
 Вандзін, колонія 356
 Ванів, с. 590
 Ванкевич Ілько 945
 Ванкевич Катерина 931
 Ваняничок Анна 1083
 Ванькова, с. 1061, 1062
 «Вар», секретар польського комітету у Станіславові 597
 Вараш, с. 328
 Варваринці, с. 690
 Варенин, с. 380
 Варешин *див.* Верешин

- Варняк Фенна 999
 Варжин, с. 375
 Варивода Іван 929
 Вархал Броніслав 619
 Вархольська Текля 550
 Варцаби, с. 865
 Варшава, м. 25, 53, 81, 134, 164,
 209, 213, 266, 267, 282, 284,
 298, 320, 332, 369, 372, 373,
 415, 423, 436, 483, 502, 563,
 596, 597, 598, 599, 600, 612,
 622, 631, 648, 649, 663, 670,
 671, 674, 677, 699, 701, 705,
 711, 717, 725, 733, 789, 829,
 833, 876, 883, 1016, 1102,
 1106, 1109, 1185, 1193, 1232
 Варяж, с. 11, 198, 385, 413, 414,
 453, 676, 715, 720, 800, 817,
 837, 838, 912, 1034, 1057,
 1059, 1060, 1061, 1064, 1215
 Варяжська, колонія 676
 Варяжський ліс 676
 Варяжчина 445
 Варянка Микола 984
 Василева Велика, с. 1004, 1005,
 1039
 Василева, с. 404
 Василевич Володимир 569, 673
 Василевська Ванда 393, 472,
 473, 578, 626, 673, 736
 Василенко Петро 83
 Василик Василь 331
 Василинюк Пилип 685
 Василів Малий, с. 1037
 Василів, с. 175, 190, 193, 197, 308,
 350, 369, 385, 405, 419, 430,
 720
 Василій Стефа 340
 Василюк Роман 427
 Васильків, священик 331, 569
 Васильківський Іван 949
 Васильківський Степан 949
 Васильчук Антін 183
 Васильчук Гриць 427
 Васильчук Микола 183
 Васюта Михайло 865
 Васьків Омелян 175, 189
 «Ватра», куц 916
 «Ватюга» див. Ваврук Василь
 «Вацлав» див. Бісс Юзеф
 Ващук Станислав 177, 192, 199
 Веберська Гора, с. 666
 «Ведмідь», сотня 115
 Велдіж, с. 599
 Велика Британія 49, 62, 69, 70,
 161, 204, 205, 267, 280, 290,
 296, 300, 468, 510, 515, 534,
 562, 584, 598, 623, 627, 648,
 672, 674, 765, 786, 900, 1041,
 1067, 1166, 1180, 1186, 1190,
 1210, 1214, 1225, 1226, 1236,
 1237, 1245, 1247, 1248, 1253,
 1254
 Велика Воля, с. 332
 Велика Совпа, с. 236
 Велике Поле, с. 1043
 Великі Очі, с. 762, 936, 937, 942
 Велимче, с. 259
 Величко Павло 179, 194, 201
 Величковський Василь 949
 Величковський Іван 949
 Вельгож, с. 535, 709
 Вельцер Гаральд 23, 24
 Венгрин Михайло 898
 Венгрияк Євстахія 898
 Венгрияк Іван 913
 Верба, с. 104, 460, 461, 462
 Вербин Михайло 1000
 Вербиця, с. 181, 498, 751
 Вербицький Василь 1063
 Вербіж, с. 1062, 1063, 1064
 Вербіці Юзеф 619

- Вербковичі, с. 116, 175, 176, 189,
 192, 197, 198, 346, 368, 371,
 372, 376, 378, 419, 451, 714,
 719, 738, 753, 754, 1232
 Верблики, с. 1089
 Вербля, с. 550
 Вербляни, с. 305
 Вербський р-н 234, 458, 465
 Вергун Петро 956
 Веремчук Петро 718
 Верес Мр. 531
 Верешин (Варешин, Верещин),
 с. 181, 375, 429, 712, 720
 Вермахт 30, 172, 237, 292, 312,
 537, 545, 727, 762
 Верніївка, с. 1076, 1093
 Вертники, с. 689
 Верхня, с. 516
 Верхобуж, с. 571, 728, 758
 Верховина, с. 379, 717, 718, 817,
 818, 845, 1040
 Верхоли, с. 628
 Верхостав, с. 343
 Верхрата, с. 456, 498, 751, 867,
 949, 950
 Вершин, с. 350, 368
 «Веселий», стрілець 223
 Весяк Агафія 951
 Весяк Олег 951
 Ветин, с. 231
 Ветлина (Ветляна), с. 840, 858,
 859, 897, 1013, 1076, 1080,
 1089, 1178
 Вехтер Отто 473, 754
 Вечас, присілок 747
 «Вжос» див. Козік Юзефа
 Вибранівка, с. 477, 764
 Вигаданка, с. 233
 Вигінний Дмитро 953, 961
 Вигінний Іван 953
 Вигінний Степан 961
 Виговський Борис 641
 Вигода, с. 307, 337, 610, 611, 612,
 651, 688
 Видра Богдан 891
 Вижгів, с. 462
 Вижлів, с. 870
 Вижня, с. 547, 1072, 1073, 1077,
 1079, 1082, 1092, 1097, 1098
 Вікторів, с. 289
 Виленщина 318
 Вили, присілок 737
 Винники, с. 870
 Виннички, с. 758
 Виняр Степан 914
 «Вир», повстанець 1193
 «Вирва» див. Ксьонжек Станіс-
 лав
 Вирики, с. 181
 Вирі (Вири), с. 345
 Вирка, колонія 92, 93, 94, 214,
 215, 216, 217, 218, 223
 Виробки, колонія 92, 94, 214,
 215, 216, 217, 218, 223
 Вискаль Степанія (Стефанія)
 194, 333
 Вислік Великий, с. 999
 Вислік Горішній, с. 1071, 1075,
 1077
 Вислік Долішній, с. 986, 1062,
 1071, 1072, 1077, 1084
 Вислік, с. 989, 1015, 1022, 1071,
 1072, 1076, 1080, 1083, 1084,
 1085, 1087, 1092, 1093
 Вислоцький Мілько 609
 Висоцкі Ян 608
 Висоцьк, с. 256
 Висоцький, секретар волості
 300
 Височан, член ОУН 1036
 Височани, с. 987, 1000, 1017,
 1021, 1035, 1089, 1090

- Височанка, с. 289
 Висте, с. 1072
 Витичне, с. 182
 Витки, с. 536, 717
 Витків Новий, с. 645, 657, 680, 748
 Витків, с. 350, 369, 720, 758, 1005
 Вихопня, с. 551, 760
 «Вихор», чотовий 451, 452, 454
 Вицьор Станіслав 529
 Вичілки, с. 331
 Вишів, с. 748
 Вишівці, с. 185, 186
 Вишнів, колонія 1235
 Вишнів, с. 180, 190, 196, 202, 256, 380, 385, 401, 403, 430, 483, 687, 698, 720
 Вишнівчик, с. 512
 Вишняк Іван 202
 Вишньовський Станіслав 638
 Виязло Андрій 199
 Вівчарик Осип 311, 331
 Вігера Степан 1032
 Відень, м. 40
 Візатин, с. 580
 Візний Іван 477
 Війславецька волость 347
 Війське, с. 893, 977, 978, 1061, 1062
 Військо Польське (ВП) 167, 327, 808, 825, 830, 831, 832, 833, 834, 839, 840, 896, 897, 907, 908, 909, 911, 912, 913, 917, 918, 920, 921, 922, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 952, 953, 956, 957, 958, 959, 960, 962, 963, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 981, 982, 983, 985, 986, 987, 992, 995, 996, 997, 998, 999, 1000, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1026, 1027, 1028, 1031, 1033, 1037, 1038, 1039, 1042, 1045, 1050, 1053, 1054, 1055, 1062, 1063, 1064, 1066, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1098, 1136, 1142, 1216, 1217, 1230, 1231, 1232, 1234, 1235, 1253
 Війтович Андрій 923
 Війтович Анна 923
 Війтович Іван 923
 Вікаторські 696
 Вікно, с. 338
 Вікняни, с. 500, 749, 758
 «Віктор», капітан 1232
 Вікторчик, капітан 613
 Вілик *див.* Білин
 Вілля, с. 249
 «Вільк» *див.* Дрондчовський Ан-джей
 Вілька Жапалівська, с. 736, 960
 Вілька Коровицька, с. 752
 Вілька Котівська, колонія 211
 Вілька Поторицька, с. 448
 Вілька Потуржинська, с. 450
 Вілька Садова, с. 232
 Вілька Хапалівська, с. 995
 Вілька Шельмівська, с. 464
 Вілька, с. 180, 192
 Вільківець, с. 337

- Вільнюс (Вільно), м. 787
 Вільхівці, с. 977, 1061
 Вільхова, с. 1077, 1085
 Вільчинські Франек 762
 Вільшани, с. 701, 1160
 Вільшаник, с. 521, 726
 Вільшаниця (Ольшаниця), с. 757, 1061
 Вільшаниця, с. 686
 ВіН *див.* «Вольносьць і незалежність»
 Вінціцький, поляк 491
 Вінярський Ян 529
 «Вісла», військова група 611
 «Вісник Української Інформативної Служби», видання 323, 325
 Вісько, с. 344
 Вісьмір, с. 385, 414
 Вісьньовський Йосиф 652
 Вісьньовський Іван 652
 Вітвіці, поліцист у Надвірній 529
 Вітер Зіговія 403
 «Вітер», лікар 1106
 «Вітер», чотовий 442, 1016, 1018, 1019
 Вітик Григорій 928
 Вітковські (Вітковський) Юзеф 529, 530, 731
 Вітковські Маріян 619
 Вітос Андрій 578, 1181
 Вітос Вінценти 1181, 1212
 Вітошинці, с. 907
 Вітрилове, с. 837, 920, 1055
 «Віхор», куцовий 1094
 Віцинь (Віцинь), с. 125, 487, 512, 569, 697, 700, 701, 733, 756
 Вішаниця, с. 686
 Віятик Федь 331
 Владинополь, с. 462
 Власюк Анна 179, 195, 201
 Власюк Н. 203
 Влодники, с. 277
 Влонський В. 411
 Влязло Андрій 192
 Внук Роман 816, 817, 826
 Вовк Теодор 867
 «Вовк» 362
 «Вовк», стрілець 1093
 «Вовки I», сотня 1233, 1234
 «Вовки II», сотня 1234
 «Вовки III», сотня 1233
 «Вовки», сотня 115, 116
 Вовковія *див.* Волковія
 Вовров, директор школи 339
 Вовчак, с. 460, 461, 462
 Вовченко Гнат 182
 Вовчко Василь 954
 Вовчко Миколай 954
 Вовчко Михайло 954
 «Водовказ» *див.* Хабрашевські Станіслав
 Войгасік Антек 638
 Воймілір Юсько 676
 Войнарівська Надія 425, 426
 Войнаровський Володимир («Войцех») 608
 Войнилів, с. 516
 Войнин (Вотин), с. 230
 Войнович Володимир 189
 Войславичі, с. 378, 870
 «Войско Охорони Погранічча» (ВОП) 999, 1000, 1016, 1036, 1069, 1070, 1071, 1073, 1074, 1077, 1086, 1105, 1106
 Войтик Володимир 186
 Войтків Василь 923
 Войтко 292
 Войтко Григорій 943
 Войтко Михайло 1091
 Войткова, с. 1054, 1160

- Войтович Володимир 177, 199
 Войтович Йосиф 183
 Войтович Михайло 719
 Войтюк Гриць 181
 Войцех Альбіна 705
 «Войцех» *див.* Войнаровський
     Володимир
 Войцех Серафим 178
 Войцеховська Кароліна 606
 Войцеховський Антін 606
 Войцеховський Кароль 606
 Войчук Гнат 394
 Воїславичі, с. 117, 376
 Волдіж, с. 307
 Волинська обл. 213, 458, 460,
     463
 «Волиняк» *див.* Задзерський Йо-
     зеф
 Волинь 6, 12, 23, 25, 31, 35, 37,
     43, 44, 51, 54, 55, 56, 57, 58,
     64, 65, 66, 68, 69, 72, 75, 76,
     77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84,
     85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 94,
     97, 98, 99, 100, 101, 102, 104,
     105, 106, 107, 108, 109, 112,
     113, 115, 122, 128, 142, 145,
     146, 147, 148, 153, 157, 166,
     171, 173, 204, 206, 208, 212,
     213, 218, 219, 220, 221, 222,
     228, 236, 251, 266, 267, 273,
     275, 276, 278, 284, 292, 293,
     302, 314, 318, 319, 320, 322,
     326, 328, 333, 340, 341, 342,
     353, 364, 365, 378, 445, 458,
     460, 461, 463, 466, 470, 475,
     478, 513, 554, 556, 567, 570,
     574, 595, 600, 630, 644, 678,
     691, 696, 698, 702, 712, 715,
     722, 729, 732, 734, 740, 777,
     787, 805, 809, 816, 1117,
     1118, 1119, 1122, 1143, 1157,
     1214, 1238, 1240, 1242, 1254
 Волиця Гніздичівська, с. 709, 758
 Волиця Комарева, с. 604, 605
 Волиця, с. 625, 696, 709, 748, 751,
     873, 914, 1014, 1072, 1075,
     1076, 1089
 Волків, с. 746
 Волковиця, с. 1010
 Волковия, с. 802, 835, 919, 1010,
     1048, 1074, 1075, 1076, 1079,
     1080, 1082, 1083, 1086, 1087,
     1088, 1092, 1093, 1217, 1218
 Воловня, с. 245
 Володава, с. 181, 379, 711, 712
 Володавський повіт 377, 445
 Володавський р-н 876
 Володавщина 371, 372, 373, 378,
     379, 436, 438, 445, 834, 1043,
     1191
 Володимир Волинський, м. 570,
     629, 698
 Володимир, м. 227, 230, 232, 233,
     243, 244, 458, 460, 463
 «Володимир» *див.* Лебедь Ми-
     кола
 Володимир-Волинська округа
     58
 Володимирець, м. 83
 Володимирівка, с. 102, 234
 Володимирський повіт 170, 344
 Володимирський р-н 95, 728
 Володимирсько-Горохівська
     округа 224
 Володимирсько-Горохівський
     надрайон 242
 Володимирщина 101, 256, 343
 «Володя», стрілець 1233
 «Володя», сотенний 1192
 Волоківці, с. 340
 Волосате, с. 1087, 1088, 1089
 Волосів, с. 499, 532, 748

- Волосковоля, с. 181, 182
 Волосянка Федір 531, 731
 Волосянка Юрко 532
 Волох Степан 427
 Волош Петро («Полтавець»,
 «Гетьманець») 1036
 Волошин Ростислав 65
 Волчків, с. 736, 750
 Воля Арламівська, с. 751
 Воля Велика, с. 305, 310, 332,
 436, 456, 586, 763, 950
 Воля Верещинська, с. 181, 182
 Воля Вижня, с. 1074, 1076, 1081,
 1085, 1086, 1092
 Воля Володська, с. 976
 Воля Горішня (Воля Горянська),
 с. 1071, 1073, 1079, 1084,
 1090, 1093, 1094
 Воля Доростянська, колонія 747
 Воля Заліська, с. 859, 861, 873
 Воля Коблянська, с. 522
 Воля Корінецька, с. 918
 Воля Крецівська, с. 977, 978
 Воля Мазовецька, с. 751
 Воля Матіяшова, с. 868, 1010,
 1074, 1081, 1095
 Воля Мигова (Воля Міхова), с.
 1003, 1016, 1071, 1072, 1073,
 1075, 1077, 1079
 Воля Молодицька, с. 865
 Воля Нижня, с. 979, 981, 1072,
 1073, 1076, 1077, 1078, 1080,
 1083, 1085, 1086, 1087, 1098
 Воля Обжанецька (Воля Обжан-
 ська), с. 536, 717, 930
 Воля Олещицька, с. 929
 Воля Островецька, с. 80
 Воля Петрова, с. 1014, 1072,
 1074, 1075, 1076, 1077, 1078,
 1082, 1083, 1084, 1086
 Воля Ришкова, с. 995
 Воля Рожанецька, с. 186
 Воля Романова, с. 1061, 1062
 Воля Румянецька, с. 1030
 Воля Сенькова, с. 898, 1074,
 1078, 1085
 Воля Суха, с. 926, 937
 Воля Угруська, с. 182, 183
 Воля Холоївська, с. 644
 Воля Яворова, с. 898, 1014, 1078
 Воля Ясельська, с. 1088
 Воля, с. 1006
 Волянський Здзіслав 529
 «Вольносьць і незавіслосьць»
 (ВіН), польське військове
 формування 69, 802, 808,
 826, 827, 852, 1067, 1107,
 1135, 1142, 1192, 1222, 1223,
 1229, 1230, 1231, 1232, 1233,
 1234, 1235, 1236, 1239, 1245,
 1250, 1251, 1252
 Вонецькі ліси 336
 Вонсік («Небескі») 637
 Вончик Ясик 913
 Воняче, с. 246
 ВОП *див.* «Войско Охорони По-
 граничча»
 Ворбоцький Місько 649
 Воробель Григорій 923
 Воробель Настя 923
 Воробель Теодор 923
 Воробель Юрій 923
 Воробель, селянин 351
 Воробець Михайло 683
 Воробій Іван 912
 Воровиці, с. 715
 «Ворон» *див.* Тарчаник Онофер
 «Ворон», командир 241, 255
 Ворони, с. 520
 «Вороний» *див.* Левкович Ва-
 сіль
 Вороничі, с. 348

- Воронко Петро 294
 Воронуха, с. 236
 Ворончин, с. 243
 Вороняки, с. 580, 744
 Воротищі, с. 706
 Ворохта, с. 149, 1005, 1058
 Вороців, с. 763
 Ворхів, с. 946
 Воскресінці, с. 734
 Вотин *див.* Войнин
 Voxно Катерина 865
 Voxно Михайло 865
 Воютичі, с. 508, 704
 ВП *див.* Військо Польське
 Врецьона Євген 110
 Врона Болеслав (Вронкі Болеслав) 401, 403
 Врублевський 304
 Вугники, с. 705, 920
 Вуйтасік Антек 638
 Вуйтасік Міхал 638
 Вуйтович Володимир 896
 Вуйтович Евстахій 896
 Вуйцік Іван 176, 192, 198
 Вулька Холопська, с. 258, 260
 Вулька, с. 583
 Вус Марія 952
 Вушко Марія 936
 Вуща, с. 688
 В'язівниця, с. 815, 865, 866, 867, 991
 Вяцковичі, с. 521, 703
- Г**
 Гаванер, полковник 613
 Гавареччина, с. 475, 547, 548, 761
 Гавлівка (Гавліки, Галівка, Галівки), с. 510, 642, 643, 645, 703, 704, 734, 756
 Гавліцій Франко 652
 Гавліцький Михайло 652
 Гавловська Катерина 972
 Гаврилюк Дмитро 1072
 Гаврилюк Іван 417
 Гаврилюк Степан 433
 Гавриляк Володимир 977
 Гавриляк Михайло 1072
 Гавришко Михайло 959
 Гавронек Казимир 516, 595
 Гавронський Михайло 649
 Гавур Андрій 962
 Гадзевич Ксенія 861
 Гадзевич Марія 861
 «Гайдамака», абсолювент підстаршинської школи УПА 997
 Гайди, присілок 872
 Гайдук Ярина 231
 Гайсан Андрій 1021
 Гайсан Ілько 1021
 Гаї, с. 874
 Гаївці, хутір 262
 «Галайда» *див.* Онишкевич Тарас
 «Галайда», інструктор 223
 «Галайда», комендант 247
 «Галайда», сотня 115, 355, 356, 357, 358, 359, 383, 384, 433, 434, 435, 496, 502, 590, 591, 592
 Галак Юрій 958
 Галань Семко 939
 Галас Микола 996
 Галас Юрко 996
 Галаса Василь («Орлан») 815, 823, 837, 857
 Гали, колонія 92, 94, 214, 216, 215, 217, 218
 Галиків, с. 644
 Галицький повіт 277, 289, 307, 339, 736
 Галицький р-н 494

- Галич, г. 1086, 1087
 Галич, м. 289, 292, 293, 519, 534, 564, 570, 617, 711, 731, 739
 Галичина 16, 18, 25, 37, 51, 54, 58, 59, 78, 99, 101, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 115, 120, 123, 130, 131, 132, 141, 142, 145, 146, 148, 189, 190, 193, 194, 195, 196, 236, 270, 286, 290, 295, 314, 323, 340, 347, 467, 473, 474, 584, 695, 722, 724, 738, 805, 806, 809, 816, 845, 846
 «Галичина», дивізія Ваффен СС 106, 124, 340, 738, 1237
 Галівки *див.* Гавлівка
 Галка Йосип (Осип) 177, 190, 199
 Галка Марія 177, 190, 199
 Галь Михайло 706
 Гальо Михайло («Коник») 974, 975
 Гальчевський-Войнаровський Яків 79, 80, 164, 174, 190, 196
 «Гамалія», військовик 1106
 «Гамалія», працівник СБ 255
 «Гамалія», сотенний 451, 452
 Гамарня, с. 950
 Ганачевська колонія 744, 753
 Ганачів (Ханачів), с. 126, 286, 338, 487, 705, 746
 Ганачівка (Ханачівка), с. 589, 689
 Ганзиль Степан 293
 Ганів, с. 181
 Ганівці, с. 508, 722
 Ганківці, с. 897
 Ганус, поліцист у Надвірній 529
 Ганчарик Теодор 330
 Ганчірки, с. 340, 689
 Гапайчин Михайло 757
 Гапон Пилип 203
 Гарасим Катерина 962
 Гарасим Михайло 931
 Гарасим Шпак 415
 Гарасим'юк Степан 182
 Гарбузів, с. 494, 571, 735
 «Гаркуш», підпільник 499
 Гармата Андрій 180, 191, 201
 Гарнага Степан 983, 984
 Гарнецькі Юлян 872
 Гарта, с. 330, 374, 706
 Гаруша (Горуша), с. 103, 259
 Гас Ступан 949
 Гасюк Василь 477, 565, 697
 Гасько Захарій 710
 Гасько Михайло 871
 Гасько Степан 872
 Гасько, священик 710
 Гах Анастазія 923
 Гах Василь 923
 Гах Григорій 922, 923
 Гах Дмитро 923
 Гах Ева 923
 Гах Марія 923
 Гах Микола 932
 Гах Параскевія 923
 Гах Степан 922
 Гацик Юранцішик 293
 Гацик Я. 293
 Гачиська, колонія 438, 741
 Гашин, с. 864
 «Гвардія Людова» *див.* «Польська Гвардія Людова»
 Гвіздець, с. 290, 732
 Гвіздеччина 307
 Гвозд Ілько 865
 Гвоздів, с. 418, 753
 Гвоздяк Тодір 185
 Гданськ, м. 1186
 Гдешин, с. 117, 157, 160, 176, 192, 198, 335, 354, 369, 371, 376, 378, 382, 398, 437, 713, 714, 741

- Гдичин, с. 976
 Гедеш Юстина 984
 Гелюш, с. 863
 Гель Іван 1023
 Гель Олекса 1023
 Гель Семен 1032
 Гемон Степан 980
 Герасим'як Теодор («Равіч», «Дунайський») 1217, 1222, 1223, 1226, 1227, 1235
 Герасимович Йосиф 607
 Герасимюк Агафія 182
 Герасимюк Михайло 183
 Герасимюк Павло 183
 Герасимюк Т. 347
 Гергуля Антоні 891
 Гериня, с. 708
 Германів, с. 566, 705, 760
 Германівка, с. 745
 Германовичі, с. 700
 Герук Єфим 260
 Герук Юхим 263
 Геруля Леопольд («Ціхи») 668
 Герхард Ян 1095
 Гестапо (Гештапо) 65, 139, 161, 220, 221, 305, 312, 505, 506, 524, 527, 537, 564, 590, 601, 629, 647, 688, 760, 761, 779
 Гетьман Лука 1037
 Гетьман, українець із с. Унів 700
 «Гетьманець» *див.* Волош Петро
 Гжесяк Анеля 629
 Гжесяк Мартин 629
 Гжесяк Міхал 629, 630, 698
 Гжиб Броніслав 1003
 Гиновичі, с. 293
 Гись Антін 193, 200
 Гібас, поліцист у Надвірній 529
 Гілявка, с. 1093
 Гіль Юзеф 620
 Гільське, с. 1076, 1080, 1081, 1089, 1093
 Гільча (Гільче), с. 385, 415, 1032
 Гінка Посафат 945
 Гіппер, поліцист у Надвірній 529, 530
 Гірка, колонія 428
 Гірка-Полонка, с. 209
 Гірула Чеслав 405
 Гітлер Адольф 42, 49, 50, 52, 267, 556, 566, 572, 670
 Гічва, р. 738
 Гічва, с. 1077, 1081, 1089, 1096, 1098
 Гладкий Гриць 490, 732
 Гладкий Михайло 338
 Глибока (Глибоке, Глубока), с. 530, 731
 Глиниська 177, 192
 Глінка Йосиф 684
 Глинкит Кость 685
 Глинне, с. 979, 1061
 Глинський Василь 185
 Глиняни 546, 764
 Глинянський р-н 589
 Глібовичі, с. 487, 711, 747
 Гломча, с. 837, 920, 1055
 Глюдно, с. 333, 374, 569, 706
 Глухів, с. 510
 Глухівець, с. 586
 Глуховичі, с. 293
 Глушин Михайло 427
 Глушків, с. 260, 263
 Гльот Людвик 615
 Гмига Карпо 427
 Гнатишин Анна 1049
 Гнатишин Олекса 872
 Гнатишин Розалія 1049
 Гнатишин Юлія 1049
 Гнида, поляк 305
 Гнила, с. 569, 700
 Гниловоди, с. 744

- Гнильче, с. 287, 490, 571, 725, 733
 Гнип Мирослав 184
 Гнитишан Іван 1006
 Гніздець, с. 307
 Гніздилів, с. 508
 Гніздичів, с. 565, 722
 Гогданович, сержант 614
 Гогіль Михайло 954
 Гоголів, с. 631, 647, 755
 Гоздів, с. 190
 Гозіїв *див.* Гузіїв
 Гозуляк Онуфер 999
 Гой Роман 547
 Гойки, с. 172
 Гойсан Степан 999
 Голембйовський Мар'ян 69, 826
 Голешів, с. 184, 718
 Голембйовські Роман 683, 827
 Голинський Петро 599
 Голинь, с. 596, 598, 599, 750
 Голинь, колонія 215, 216, 217
 Голіната, с. 1088
 Голіней Василь 187
 Голічко Микола 929
 Голобський р-н 102, 259
 Голобутів, с. 483
 Головацький Осип 338
 Головенський *див.* Головненський р-н
 Головенчак Анна 952
 Головенчак Іван 953
 Головенчак Ілько 952
 Головенчак Марія 952
 Головенчак Михайло 952
 Головерса Осип 191, 200
 Головерса Пелагія 178, 191, 200
 Головерса Степан 178, 191, 200
 Головінський Володимир 757
 Головка Василь 921
 Головненський (Головенський) р-н 261
 Головно, с. 184
 Гологори, с. 311, 511, 725
 Голодиславичі, с. 185
 Голодівка, с. 565
 Голодняк Тадей 512
 Голоско, с. 133
 Голота Степан 999
 Голуб Василь, селянин 935
 Голуб'є, с. 193
 «Голуб», чотовий 360, 449, 452, 454, 455
 Голубець Юлія 1043
 Голубків, с. 1061
 Голучків, с. 893, 977
 Голя, с. 181
 Гольський Казимир 496, 519, 530, 731
 Гольський Петро 731
 Гольц Микола 403
 Гомба Юзек 724
 Гомель Анна 954
 Гомель Гаврило 954
 Гомель Іван 954
 Гомель Павло 954
 «Гонта», чотовий командир 1106
 Гончарі, с. 136, 552, 710, 758
 Гонятин, колонія 413
 Гонятин, с. 379, 385, 413, 450
 Гонятичани, с. 753
 Гонятичі колонія 157, 361, 362, 376, 438, 452, 741, 744, 753
 Гонятички, с. 117, 157, 160, 452
 Гонятчики, колонія 744
 Гопайнич Василь 501
 Гораєць, с. 337, 814, 862, 867, 921, 922, 926, 938, 958, 1065
 Горай, с. 456
 Горбай Володимир 612
 Горбаль, вістун 504, 698
 Горбовий Володимир 39, 1125
 Горбовий Микола 892

- Гордутко Гриць 433
 Гордянко Степан 406
 Горжовичі, с. 742
 Гори Стрийковецькі, с. 126
 Гори, с. 867
 Горинець, с. 939, 941, 948, 949, 1087
 «Горинь» 1234, 1235
 Гориці, с. 535, 708
 Горишів Польський, с. 157
 Горишів Руський, с. 203
 Горівник Степан 935
 Горішня, с. 1061, 1062
 Горлиця, с. 287
 Горличчин, с. 969, 1013
 Горобейчук 531
 Городенка 370, 755
 Городенківщина 565
 Городенський повіт 289
 Городенщина 307
 Городеччина 299, 585
 Городло, с. 198
 Городницький р-н 246
 Городок, м. 649, 696, 699, 759, 760, 762
 Городок, с. 1087
 Городятичі, с. 550, 759
 Горожанка Мала, с. 722
 Горолук Осип 1059
 Горостин, с. 181, 719
 Горохів, м. 227, 232, 233, 235, 236, 242, 243, 464
 Горохівський р-н 94, 464
 Горохівці, с. 726, 907
 Горохівщина 85, 101, 236, 237, 326, 343
 Гороховець, с. 917
 «Горошко», кущовий 1080
 Горощиці, колонія 401, 405, 406, 715
 Горощиці, с. 385, 405, 406, 430
 Горпин, с. 125, 488
 Горуша *див.* Гаруша
 Горцин, с. 729
 Горчинські Станіслав 686
 Горшків, с. 160
 Горянка, с. 1073
 Гостинець, с. 503
 Гостинне, с. 176, 189, 199, 203, 744, 753
 Готів, с. 696
 Готівка, с. 183
 Готуляк Микола 757
 Гохман 516, 599
 Гохман Шашек, заступник команданта пляцувки 618
 Гошів, с. 708
 Гошовський Микола 129, 130
 «Граб» 1193, 1250, 1251, 1252, 1253, 1254
 «Грабенко В.» (Сколоздра Василь) 92, 216
 Грабець Іван 923
 Грабець Микола 949
 Грабець Стах 640
 Грабин, хутір 263
 Грабина, с. 642, 703, 756
 Грабів, с. 175, 176
 Грабівець (Грабовець), с. 176, 192, 196, 196, 197, 198, 329, 334, 371, 377, 385, 393, 398, 406, 429, 437, 472, 500, 748, 752
 Грабівка, с. 745, 896
 Грабівці, с. 712
 Грабівчик, с. 420
 Грабник, присілок 747
 Грабовець *див.* Грабівець
 Грабовецька волость 336, 347
 Грабовецький Матей 614
 Грабовецький Франц 613
 Грабович Василь 923

- Грабовня, м. 568
 Грабовські Тадек 863
 Грабчинські 661
 Градів, с. 101, 234
 Границі, с. 599, 760
 Гранки, с. 477, 565
 Гранки-Кути, с. 721
 Граня (Грання), с. 260, 263
 Грасюк Володимир 184
 Графка, колонія 752
 Графка, с. 353, 713
 Гращук Петро 661
 Гребенне, с. 455
 Гребівщина 969
 Гребля Нова, с. 929
 Грелюк Пилип 178, 193
 Гресь Григорій 427
 Гресь Іван 427
 Гресь Михайло 427
 Гресь Петро 427
 Гресь Прокіп 427
 Гресь Степан 427
 Гресь Теодор 427
 Гресь Якуб 427
 Греція 327, 1190
 Гречаник Йосиф 631
 Гречіль Артель 598
 Грещук Петро 662
 «Григір» *див.* Гук Мирослав
 Григораш, командант 529
 Григорів, с. 294
 Григорчик Тетяна 531
 Григорчук Мирослав 734
 Гризко Миколай 716
 Грилюк Пилип 200
 Грималів, с. 569
 Гриманів, с. 294
 Гриневич М. 523
 Гриневський Степан 940
 Гринєць Михайло 1079
 Гриник Ілько 293
 Гринішак Тадеуш 529
 Гринішак Євгенія 686
 Гринька Василь 949, 950
 Гринько Гордій 872
 Гринько Іван 990
 Гриньо Іван 1026
 Гриньох Іван 110
 Гриньох Степан 656
 Грисюк Петро 402
 Грисько Іван 971
 Грицай Павло 177, 192, 199
 Грицак Ярослав 35
 Грищечко Назар 433
 Грицик Анастасія 923
 Грицик Анна 186
 Грицик Василь 923
 Грицик Григорій 923
 Грицик Ева 923
 Грицик Іван 179, 186, 195, 923
 Грицик Марія 923
 Грицик Михайло 923
 Грицик Федір 186
 Грицик Ярослав 923
 Грицина Іван 937
 Грицина Степан 937
 Гриців Лука 1075
 Гриців Мирон 1063
 Грицко Дмитро 953
 Грицуня Гриць (Грицуняк Гриня)
     180, 202
 Грицюк Захар 175, 197
 Грицюк Іван 201
 Грицько Анастасія 933
 Грицько Андрій 943
 Грицько Іван 944
 Грицько Ілько 944
 Грицько Марія 1078
 Грицько Михайло 944
 Грицько Олекса 938, 957
 Гричеве, с. 306
 Гричко Павло 757

- Грібель Чеслав 493, 729
 «Грізний», командир 443
 Грозьова, с. 1054, 1055
 Грома Мілько 427
 Громада Зигмунт 676
 «Громовий», відділ УПА 498
 Грох Анастазія 923
 Грох Іван 923
 Грох Іванна 923
 Грубешів, м. 61, 63, 79, 118, 154, 156, 159, 165, 167, 174, 189, 190, 196, 233, 323, 333, 334, 336, 346, 347, 351, 353, 354, 362, 366, 370, 372, 375, 377, 378, 380, 381, 387, 388, 390, 392, 393, 394, 396, 397, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 406, 418, 419, 420, 422, 423, 425, 426, 438, 441, 444, 464, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 719, 727, 742, 752, 827, 859, 870, 911, 912, 1045, 1057, 1058, 1060, 1215, 1216, 1229, 1230, 1232, 1233, 1234
 Грубешівський повіт 154, 160, 336, 347, 350, 351, 366, 393, 400, 401, 445, 567, 716, 718, 738, 752, 911, 1036, 1215, 1222, 1248
 Грубешівський р-н 350, 351
 Грубешівщина 62, 155, 164, 165, 167, 189, 196, 237, 296, 302, 323, 327, 333, 353, 366, 368, 371, 372, 378, 429, 436, 445, 567, 689, 711, 714, 715, 716, 718, 724, 738, 739, 740, 741, 744, 752, 753, 778, 779, 797, 834, 859, 870, 894, 905, 1002, 1035, 1036, 1043, 1044, 1068, 1103, 1105, 1248
 Грузія 1109, 1149, 1188
 Грухольські, польський офіцер 671
 Грушевський Михайло 1187
 Грушка, с. 496, 748
 Грушовичі, с. 874
 Гряда, с. 243
 Губач Іван 996
 Губинок (Губенок, Губінок), колонія 383, 384
 Губинок (Губенок, Губінок), с. 117, 355, 356, 383, 441, 447, 720, 753, 861
 Губичі, с. 670
 Губицький Іван 971
 Гуга Володимир 477
 Гуда Степан 928
 Гудешин, с. 437
 Гудь Богдан 35, 36
 Гуж Адам 865
 Гузіїв (Гозіїв), с. 534, 708
 Гузко Петро 940
 Гук Мирослав («Григір») 1162
 Гука П. 519
 Гуки, с. 585
 Гулик Степан 999
 «Гуляйполе» *див.* Марчук Іван
 Гулянський Володимир 662
 Гуль Андрій 943
 Гуль Іван 956
 Гуль Тимко 938, 957
 Гуменець, с. 111, 297, 298, 508, 568, 704
 Гумінські Станіслав 610
 Гумницька, с. 690
 Гумнище, с. 224
 Гуран Іван 297
 Гурійськ, с. 463
 Гурка, колонія 369, 370, 755
 Гурне, с. 241
 Гусак Анна 861
 Гусак Микола 937

Гусейко Марія 1049
 Гусятин, м. 696
 Гуська, с. 1098
 Гута, с. 94, 214, 215, 216, 217, 223,
 241, 258, 260, 263, 456, 475,
 497, 515, 530, 533, 565, 581,
 587, 624, 625, 701, 729, 731,
 745, 918, 976
 Гута Бабинська, с. 652
 Гута Березька, с. 813, 918
 Гута Влодзімеж 697
 Гута Грушівська, с. 247
 Гута Любицька (Любицька, Лю-
 бацька, Любецька), с. 456,
 497, 751, 867
 Гута Міцька, колонія 92, 215, 216
 Гута Монастирська, с. 571, 625
 Гута Нова, с. 260, 263
 Гута Пеняцька, с. 127, 475, 697,
 701, 745
 Гута Петро 530
 Гута Полоницька, с. 762
 Гута Ружанецька (Рожанецька),
 с. 172, 933
 Гута Стара, с. 246, 260, 263, 456,
 515, 941, 946
 Гута Степань (Степанська), с. 92,
 94
 Гутисько Туринське, с. 732
 Гутисько, с. 548, 579
 Гутка, с. 382
 Гутник Олекса 513
 Гутник Ярослав 513
 Гувовського, відділ 1096
 Гуц Григорій 187
 Гуціско Бродзке, с. 742
 Гуцул Михайло 666
 «Гуцул», районний референт СБ
 864, 1105
 Гуцуляк Трунф 196
 Гучак Михайло 430

Гучва, р. 116, 117, 441, 442, 443,
 451, 1230

Гучва, с. 116, 376, 452

Гучик Михайло 396

Гучик Юстина 397

Г

«Газета Виборча», видання 21

Галань Дмитро 867

Галань Іван 867

Галь Михайло 373

Гліняк Мечіслав 865

Гольдштайн Ян 563

Голяш Степан («Мар») 970, 1001,
 1007, 1015, 1069, 1070, 1090,
 1094

Граціозі Андреа 36

«Груби» *див.* Загула Маріян

«Грубий» *див.* Бреля Зигмунт

Гурка *див.* Гурка

Д

Давидів, с. 136, 505, 552, 710

Давидович Семен 936

Давидовський Володимир 176,
 190, 198

Дагани Великі, с. 498, 751

Дагани, присілок 867

Дажва, с. 103, 259

Дальова, с. 1098

Данилевич 330

Данилишин Володимир 703

«Данилів», Тактичний відтинок
 УПА 113, 446, 827, 846, 1200,
 1217, 1229, 1230, 1240

Данилюк Евфрозінія 182

Данилюк Кузьма 420, 421

Данилюк Петро 421

Данильче-Жовчів, с. 746

Данів Анна 934

Данів Марія 934

- Данів Петро 942
 Данчипіль, с. 393
 Данькович Ілько 524
 Данькович Роман 524
 Дарів, с. 998, 1072, 1085, 1087, 1093
 Дармань-Залуже, с. 207
 Даровичі, с. 907
 Дастів, с. 396
 Дахнів, с. 929
 Дац Микола 937
 Даца Роман 687
 Дацюк Марія 401
 Дашава, м. 340, 507, 706
 Дашкевич Ярослав 35, 36, 100, 138
 Дашник Йосиф 187
 Дверник (Двірник), с. 1077, 1080, 1090
 Двина, р. 315
 Де Голль Шарль 1209
 Дебус Йосиф 971
 Дев'ятник, с. 477, 565
 Девіс Норман 71
 Девятин, с. 697
 Девятир, с. 946
 Дедивовичі, с. 183
 Дедитячі, с. 550, 759
 Декайло Микола 690
 Декон Мирон 185
 «Делегатура Жонду Жечипосполітей», польська організація 228
 Делійовський 613
 Деліїв, с. 494, 495, 517, 534, 564, 570, 731, 736, 750
 Делягова (Дильонгова, Делегове), с. 374, 698, 706, 707, 812, 890, 892, 909, 1201
 Делятин, м. 339, 571
 Дембіца, м. 298, 332
 Дембліна, с. 434
 Демидівський р-н 257, 688
 Демків Петро 942
 Демкович Іван 513, 756
 Демкович Павло 512, 701
 Демкович Роман 513, 756
 Демковська Катерина 1063
 Демковський Петро, українець 1063
 Демковський, поляк зі Скалата 294
 Демський Володимир 198
 Демчик Василь 1023
 Денека Григорій 943, 944
 Денека Іван 944
 Денека Марія 944
 Денека Михайло 945
 Денека Степан 944
 Денис Володимир 203
 Дениська (Дениска), с. 442, 867, 871
 Деревіцка Гелена 536
 Деренич, с. 237
 Деренівка, с. 330
 Держів, с. 750, 751
 «Деркач», сексот 1092
 Дермань, с. 257
 Дечинські Ян 891
 Джурків, с. 307
 Дзвиняч Долішній, с. 1061, 1062
 Дзвиняч, с. 500, 749, 1089
 «Дзвін», районний провідник ОУН 749
 Дзвінковський Франк 293
 Дзєвановські (Дзівановські), поляк 611, 612
 Дзєджіювна Ружа 667, 668
 «Дзенцьол» *див.* Скибінський (Скібінські) Тадеуш
 «Дзиріт» *див.* Шатинський-Шатовський Ян

- Дзівота Міхал 872
 Дзірба Василь 185, 198
 Дзірба Параска 185
 Дзюбак Павло 1004
 Дзядек Володимир 405
 Дзядек Пелягія 405
 Дзядига 340
 Дзьоба Дмитро («Сталь», «Сур-
 мач») 868, 1036
 Дибків (Дибкув), с. 537, 872
 Дигалівський ліс 374
 Дида Василь 939
 Дидик Дмитро 689
 Дидра Антоні 536
 Дикий Іван 953
 Диків Новий, с. 947, 958, 959
 Диків Старий, с. 187, 536, 717,
 870, 931, 933, 947, 959
 Дилягів, с. 892
 Дильонгова *див.* Делягова
 Димитрів *див.* Дмитрів
 Диниська, с. 117
 Динів, м. 329, 891
 Динів, с. 332, 333, 702, 706, 707,
 812, 891, 892
 Динівський р-н 337
 Дипко Богдан 863
 Дипко Євген 863
 Дипко Ярослав 863
 Дирда Адам 405
 Дитятин, с. 616, 617, 619, 746
 Діброва, с. 117, 976, 1235
 Дібча, с. 962, 963, 1029
 «Дідика», відділ 831, 993, 999,
 1007, 1011, 1016, 1019, 1020
 Дідилів, с. 550, 760
 Дідич 575
 Дідух, секретар колейки 612
 Дідушиці Великі, с. 751
 Дідушко Василь («Чарний») 637,
 638, 639
 Діжин Василь 943
 Длуге, с. 218
 Длугош Кароль 654
 Длугош Стах 676
 Дмитрик Олекса 873
 Дмитрів, с. 640, 641, 654, 665,
 681, 748
 Дмитровичі, с. 758, 863
 Дмитрук Гриць 180, 192, 201
 Дмитрук Дмитро 184
 Дмитрук Євген 396
 Дмитрук Евстахій 184
 Дмитрук Йосиф (Осип) 177, 191,
 199
 Дмитрук Марія 396
 Дмитрусь Осип 865
 Дніпро, р. 271, 295, 315, 648
 Добковичі, с. 862
 Добра, колонія 85, 210
 Добра, с. 329, 893, 894, 951, 953,
 962, 974, 978
 Добравський Кирило 1030
 Добравський Марія 1030
 Добравський Юліан 1030
 Добринь, с. 241
 Добрава, с. 720
 Добровичі, колонія 203
 Добровольський Станіслав 649
 Добровольський Юзеф 649
 Добромиль, м. 523, 666, 667, 709,
 751
 Добромильщина 805, 849
 Добромиричі, с. 180, 192, 199,
 201, 202, 381, 870
 Добросин, с. 631
 Добростів, с. 293
 Добротвори, с. 642, 643, 703, 756
 Доброчин, с. 282, 870
 Доброшаричі (Доброширичі), с.
 370, 752
 Добрянка, с. 975

- Добрянський Василь 1027
 Добрянський Володимир 1028
 Добрянський Іван 1028
 Добрянський Микола 990, 1026
 «Довбешки», сотня 83
 Довбуш Євген 973
 «Довбуш», командир 223
 «Довбуша», відділ 498, 500
 Довга Войнилівська, с. 516, 727
 Довга, с. 600
 Довгалюк Василь 401
 Довган Антін 180, 192, 202
 Довган Іван («Сич») 369
 Довжава, с. 294
 Довжиця, с. 897, 1005, 1074,
 1075, 1083, 1089, 1091
 Довжнів, с. 993
 Довпотів, с. 598
 Дограночний Михайло 961
 Долгач Цусек 619
 Долгобичів, с. 720
 Долеїв, с. 307
 Долина, м. 307, 569, 597, 612,
 650, 651, 699, 737
 Долина Микола 177, 193
 Долина Михайло 199
 Долина, повіт 337
 Долина, с. 837, 977, 1055
 Долинка Володимир 185
 Долинський повіт 289, 688
 Долинщина 289, 290, 291, 307,
 308, 328, 468, 534, 597, 721
 Долобичі, с. 450
 Долобичів, с. 369, 378, 676, 753,
 894
 Долобів, с. 608
 Домарадз, с. 374
 Домарецька Марія 647
 Домарецький Михайло 647
 Домарецький Петро 647, 648,
 649
 Домашів, с. 498, 751
 Домброва, с. 430, 453
 Домбровський Юзеф («Азія»)
 1222, 1228, 1229
 Домбрувка Вінцент 563
 Домінополь, с. 460
 Домський Володимир 176, 195,
 334
 «Донський», командант 257
 Допковичі *див.* Дорковичі
 Допоміжний Комітет *див.* Укра-
 їнський Допомоговий Комі-
 тет
 «Дора», член ОУН 1105
 Дорів, с. 1093
 Дорковичі (Допковичі), с. 535,
 708
 Дорогиничі (Дорогичі), с. 231
 Дорогичі *див.* Дорогиничі
 Дорогичівка, с. 690
 Дорогуськ, с. 173
 Дорожів, с. 668
 Дорош Стефан 670
 «Дорошенко», командир 440
 Драбик, полковник 283
 Драгушак Михайло 971
 Дратів, с. 188
 Древицький Андрій 719
 Дрималик Лев 565
 Дрищів, с. 340
 Дріст Степан 932
 Дробут Михайло 942
 Дрогаївка, с. 420
 Дрогобицька обл. 507
 Дрогобич, м. 149, 158, 294, 298,
 326, 521, 523, 597, 669, 672,
 673, 675, 726, 743, 750, 767,
 849, 908
 Дрогобиччина 109, 298, 326,
 467, 483, 599
 Дрогоївка, с. 437

- Дрогомірецький Іван 602
Дрозд Роман 822, 823
Дрозд Тадей 898
Дрондчовський Анджей («Вільк») 396, 442, 605
Дронь Йосиф 650
Дрочинський Анджей 397
Другош Володимир 652
«Дуб», терен 262
«Дуб», чотовий командир 1106
Дубас Петро 872, 955
Дубенка, с. 331, 571, 728
Дубенки, с. 440, 444, 464, 712
Дубенко Василь 202
Дубенська округа 103
Дубецьк, с. 374, 525, 710, 1160
Дубик Василь 927
Дубин Іван 928
Дубина, присілок 330
Дубини Садівські, с. 464
Дубівці, м. 307
Дубінські Юзеф 472
Дубляни, с. 507
Дубляниця Богдан 951
Дубно, м. 220, 265
Дубов'є, с. 241
Дубова Колода, с. 182, 188
Дубовий Михайло 183
Дубрівка, с. 508, 704, 744, 830, 892, 897, 969, 1200, 1202, 1203
Дубровиця, с. 702, 740, 814
Дубряниці, с. 747
Дуда Андрій 951
Дуда Іван 951, 953
Дуда Микола 930
Дуда Петро 961
Дуда, с. 508
«Дуда», командир 1235
Дудек Зофія 536
Дудзик Надія 180, 190, 201
Дудинчак (Дуденчак) Анастасія 990, 1026
Дудинчак (Дудиньчак) Осип 990, 1026
Дудич Петро 976
Дудневич Михайло 939
Дудниці, с. 915
Дудось Василь 424
Дудось Іван 424
Дудось Степан 424
Дудусь Анастасія 1000
Дудусь Юзеф 915
Дудяк Іван 949
Дукля, с. 1096
Дуліби, с. 339
Дума Дмитро 941
Думанські ліси 344
Думка Григорій 1032
Думка Микола 1032
Дунаець Польський 507, 705, 743, 757
Дунай, р. 244, 648
«Дунайський» див. Герасим'як Теодор
Дунаїв, с. 487, 512, 700, 756
Дунаїв, с. 338
Дунда Петро 999
Дунін-Борховський Петро 68
Дупляк Ян 1069
Дусівські Халупки, с. 916
Дусівці, с. 916
Дусовиці, с. 874
Дутрів, с. 390
Духевич Магдалена 630
Духевич Францішек 630, 631, 700
Духевич Юзеф 630
Духняк Іван 638
Душатин, с. 1077, 1078, 1086, 1087
Душатинські озера 1087

- Душкевич Мецьо 529
 Дюбан Анна 1030
 Дюр Степан 872
 Дяк Анастасія 1049
 Дяк Марія 1049
 Дяк Матвій 835, 1048
 Дяк Розалія 1049
 Дяк Рузя 1049
 Дяківщина 172
 Дяченко Микола 602
 Дячок Іван 971, 972
 Дячок Микола 971
 Дячок Михайло 971
 Дячок Федір 971
- Е**
- Егора Юзеф («Кароль») 622
 «Ем» *див.* Пелип Дмитро
- Є**
- Європа 21, 36, 37, 38, 39, 50, 52,
 82, 148, 163, 205, 284, 467,
 805, 856, 877, 890, 1138,
 1146, 1147, 1149, 1153, 1186,
 1193, 1209
 «Євшан» *див.* Пелип Дмитро
 Єзупіль, с. 307
 Єльно, с. 345
 Єндик Дмитро 339
 Єндик Софія 565
 Єслиськ, с. 1096
 Єфим Хома 203
- Ж**
- Жабінський 598
 Жабокрук, присілок 747
 Жабче, с. 257, 350, 369, 385, 402,
 416, 430, 489, 688, 719
 Жабчинський («Сен») 598
 Жадалів, с. 537, 960
 Жадебський Нестор 1026
- Жаликів, с. 725
 Жарники, колонія 355, 356, 357,
 383, 497
 Жарницький Осип 187
 Жашків, с. 511, 514, 745
 Ждан Андрій 940
 Ждан Іван 940
 Ждан Микола 940
 Жебрач, присілок 499, 748
 Желибор, с. 563
 «Жен» 427
 Жендзяновска 617
 Жендзяновські Стах 617
 Жепецькі Ян 283
 Жерба Данько 1075
 Жерники, с. 431, 432, 441, 442,
 447, 448, 760
 Жерниська, колонія 702
 Жерниця Вижня, с. 1073, 1079,
 1081, 1095, 1097
 Жерниця Нижня, с. 1095
 Жерниця, с. 1002, 1006, 1074,
 1078
 Жеромський Владислав 494
 Жерпер Йосиф 650
 «Жечпосполіта Польська», газета
 283, 288, 319, 561, 562, 772
 Жешов (Жешув) *див.* Ряшів
 «Жешув», операційна група 834
 Живец (Живець), повіт 666
 Живінський Микола 602
 Жидачів, м. 141, 682, 683, 705
 Жидовичі, с. 746
 Жимарчик Анастасія 955
 Жимерські Роль 1002, 1210
 Жимовські, міністр 1183
 Жнятин, с. 870, 1031
 Жовква, м. 112, 132, 306, 311,
 369, 370, 502, 631, 751, 755
 Жовківщина 108, 275, 305, 498,
 643, 645, 704, 751

- Жогатин, с. 831, 895
Жолопа Микола 186
«Жолудь», дезертир УПА 916
Жондове, колонія 215
Жорків, с. 339, 690
Жорники, с. 720
Жорницька, колонія 569
Жужель, с. 189
Жук Анна 953
Жук Василь 951
Жук Дмитро 179, 201
Жук Іван 951
Жук Марія 953
Жук Олег 951
Жук Павло 566
Жуків, с. 339, 511, 514, 547, 563,
698, 725, 761
Жуків, с. 185, 861, 868, 872, 873,
925, 926, 933, 954, 955
Жуківці, с. 187
Жуковський, генерал 677
Жулин, с. 182, 379, 750
Жулицький ліс 357, 358, 384
Жуличі, с. 171, 176, 177, 192,
193, 197, 198, 340, 357, 358,
360, 384, 385, 409, 511, 707,
720
Жулчинська Вікторія 675, 678
Жулчинська Текля 675
Жулчинський Кароль 675
«Журавель», командир 223
Журавенщина 483
Журавець, с. 242
Журавичі, с. 863, 920
Журавно, с. 709, 727, 766
Журавці, с. 871
Жураки, с. 500, 532, 749
Жураковський Дмитро 293
Журів, с. 698
Журко Осип 973
- З**
Забава Микола 609
Забавка Михайло 595
Забавський Августин 970, 972
Забезі, лікар 612
Забіла, с. 929
Забілий Руслан 28
Забір'я, с. 496, 498, 751
Забірці, с. 117, 371, 376, 381, 438,
718, 720
Забовський Михайло 935
Заболотів, с. 732, 1005
Заболотівщина 307
Заболоття, с. 101, 184, 234, 238
Заболотці, с. 969
Заболоцька колонія 428
Заборці, с. 753
Заброди, с. 1087
Забуже, с. 190, 642, 703
Забунда, колонія 343
«Забутий», районний пропа-
гандист 997
Завада Василь 928
Завада Дмитро 927
Завада Катерина 928
Завада Михайло 178, 190, 200
Завада Степан 951
Завада Ян 536
Завадзка Бронислава (Броніс-
лава) 684, 685
Завадзкі Адам 681
Завадзкі Андрей 681
Завадзкі Міхал 684
Завадзкі Юзефа 681
Завадзкі Ян 683
Завадів, с. 305, 457
Завадівка, с. 571, 729
Завадка Морохівська, с. 832,
845, 985, 986, 987, 988, 989,
990, 991, 1000, 1002, 1007,
1010, 1016, 1017, 1020, 1021,

- 1024, 1027, 1028, 1029, 1083,
1089, 1095
- Завадка, с. 187, 524, 598, 726,
1021, 1024, 1027, 1028, 1029,
1061, 1062, 1095, 1174
- Завадський Андрій 640
- Завалів, с. 287
- Заверуха Володимир 863
- Завидів, с. 237
- Завишня, с. 870
- Завіз, с. 1010
- Завій 810, 840, 858, 1082, 1083,
1089, 1092
- «Завіша», командир 355, 628
- Завонє, колонія 124, 747
- Завоя, с. 896, 1082, 1093
- Загаєвич 696
- Загайди, с. 182
- Загайник, колонія 253
- Загайок, колонія 407
- Загвайський Геник 650, 651
- Загір'я Кукільницьке, с. 616, 617
- Загір'я, с. 746, 969, 1010, 1082,
1084, 1085, 1090, 1091, 1092,
1096
- Заглинки, с. 462
- Загорів Старий, с. 225, 237
- Загорів, с. 184, 464
- Загородник Петро 973
- Загочів (Загочев'я), с. 1018
- «Заграва», Воєнна округа 236,
241, 262, 263, 264
- Загула Маріян («Груби») 622
- Загутинь, с. 919, 970, 1006
- Задарів, с. 697
- Задвір'я, с. 547, 763
- Задвірний Владислав («Ліс») 622
- Задеревач, с. 751
- Задзєрський Йозеф («Волиняк»)
814
- Зади, с. 750
- Задиби, с. 103, 259
- Задний Іван 866
- Задорожне, с. 724
- Заяць Марія 686
- Зайда Марія 201
- Зайда Параскева 201
- Зайонц, ксьондз 619
- Зайончковські Кароль 619
- Закарпаття 49, 287, 329, 460, 743
- Закерзоння 76, 99, 134, 142, 797,
798, 799, 800, 807, 808, 809,
810, 811, 813, 815, 817, 823,
825, 826, 829, 830, 831, 836,
837, 838, 840, 841, 842, 845,
846, 847, 855, 881, 883, 902,
910, 921, 1001, 1003, 1033,
1040, 1043, 1110, 1112, 1143
- Закомар'я, с. 475
- Закравач Владислав («Опорни»)
667, 668
- Закрочин, с. 266
- Залецькі Франко *див.* Залєвські
Франек
- Залєвські Маріян 619
- Залєвські Франек (Залецькі
Франко) 490, 571, 733
- Залівська Варка 1037
- Залівський Іван 1037
- Залізко Микола 962
- Залізко Михайло 962
- Залізко Степан 934
- «Залізний» 920
- «Залізняк» *див.* Шпонтан Іван
- «Залізняк», підпільник 500
- Залізці, м. 571, 735
- Залісся, с. 546, 764, 933, 937, 947,
1158
- Заліщики 288, 293, 690, 696
- Заліщиччина 690, 850
- Залозеччина 735
- Залуж Долішній, с. 1061

- Залуже, с. 207, 208, 462, 583, 892, 893, 940, 941, 1061, 1062
- Залужень Іван 935
- Залуський (Залуцький) Гнат 175, 192, 197
- Залуський, фотограф 614
- Залюський Степан 185
- «За Магурою», присілок 974
- Замарстинів, с. 133
- Замійський повіт 156, 347
- Замістеччина 218
- Замістя, м. 61, 154, 156, 164, 165, 174, 361, 394, 406, 715, 720
- Заміські ліси 167
- Заміхів, с. 862, 863
- Замлинський Іван 1057
- Замлинь, с. 256
- Замойщина 64, 718
- Замок, с. 335
- Замолодичі, с. 181
- Заморський Іван 633
- Замостейщина 326, 739
- Замостенський повіт 62, 154, 155
- Замостя, с. 244, 251, 344, 598, 677
- Замошів, с. 172
- Занчук Дмитро 656
- Заня Микола 186
- Запала Іван 640
- Запісоцький Ігнатій 654
- «Запорожець», стрілець 223
- Зарадава, с. 865, 996, 997, 1002
- Зарваниця, с. 475, 744
- Заремба Ян 597
- Зарівний (Зарічний) Степан 604
- Зарівний Іван 604
- Зарівний Петро 604, 605
- Зарічний Іван 956
- Зарічний Петро 973
- Заріччя, с. 499, 748
- Зарубина, присілок 747
- Зарудний Семен 644, 645, 705
- Зарука, колонія 413
- Зарчук Дмитро 181
- Заставець, с. 622, 624
- Заставна Наталія 865
- Заставний Дмитро 928
- Заставний Олекса 996
- Заставці, с. 625
- Заставче, с. 287
- Затварниця Кобильська, с. 1094
- Затварниця, ліс 1092
- Затварниця, с. 1080, 1091, 1092, 1093
- Затильний Томаш 615
- Затурин, с. 286
- Затуринці, с. 462
- Затурці, с. 242, 458
- Захар Михайло 1021
- Захарів (Захарків) Володимир 175, 193, 197
- Захарів Олександр («Байда») 370, 371
- Захарчук Василь 187
- Захарчук Сергій 175, 185, 191, 197, 366, 568, 716
- «Захід», операція 839
- Західна Україна 36, 38, 40, 43, 47, 48, 53, 55, 56, 57, 65, 72, 74, 76, 77, 100, 104, 122, 140, 141, 142, 151, 219, 250, 271, 272, 273, 299, 300, 324, 470, 586, 688, 693, 695, 808, 809, 1041, 1115, 1116
- Західно-Українські Землі (ЗУЗ) 5, 51, 66, 102, 106, 109, 132, 133, 153, 154, 157, 158, 164, 166, 275, 279, 280, 286, 287, 290, 315, 323, 324, 325, 326, 332, 333, 336, 353, 473, 474, 476, 482, 483, 517, 534, 540, 546, 556, 560, 561, 563, 565,

- 567, 570, 584, 594, 688, 695,
707, 712, 728, 738, 754, 758,
760, 764, 767, 876, 906, 1066,
1156
- Зацільсько, с. 524
- Зашків, с. 546, 709, 764
- Збараж, м. 480, 697
- Збараж, повіт 330, 331, 569
- Збаражчина 569
- Збир Петро 941
- Збоїська, с. 913, 914, 915, 1072,
1081, 1089
- Збоїща, с. 133
- Зборик Мирон 484, 569, 651, 699
- Зборів, м. 284, 595, 729, 734, 735,
745
- Зборівський р-н 494
- «Збройна Сітка в Краю», польська організація 285
- Збронці, с. 630
- Збруч, р. 226, 278, 305, 561, 600
- «Збруч» *див.* Соб 614
- Збудовський (Здобудовський?), голова Українського комітету 530
- Зверковичі, с. 178
- «Звйонзек Валькі Збройней» («Związek Walki Zbrojnej», ЗВЗ), польська підпільна організація 48, 558, 594, 771
- «Звйонзек Одродзєня Жечипосполітей “Зніч”», польська підпільна організація 558
- «Звйонзек Організації Войскових», польська організація 286
- «Звйонзек Полскіх Офіцерув» (ЗПО), польська організація 285
- «Звйонзек Самооборони Краю», польська підпільна організація 558, 668
- «Звйонзек Ящурови», польська організація 284
- Звір, с. 521
- Звіринець, присілок 339
- Звлуква, с. 564
- Згощ, с. 241
- Згубіцкі Вінцент 292
- Здвижин, с. 1081
- Здзіхотка, с. 751
- Здолбунівський р-н 257
- Здолбунівщина 207, 208
- Зебик Павло 192
- Зега Юзеф 708
- Зелена, колонія 229
- Зелена, с. 225, 229, 230, 500, 670,
672, 728, 749
- Зеленівка, с. 499, 748
- Зеленко Григорій 185
- Зеленко Дмитро 407
- Зелинський, фельдшер 423
- Зелінко Михайло 952
- «Земе Всьходне Жечипосполітей», видання 271
- Земківщина 482
- Землиця, с. 101, 234, 244
- «Зенко», командир 1202
- Зерники, с. 171
- Зева Юзеф 532
- «Зєдночєне роботнікув Польських “Унія”», польська підпільна організація 558
- Зейло Дмитро 996
- Зельонка Іван 433
- Зельонка Михайло 433
- Зельонка Теодор 433
- Зельонка Юстина 433
- Зибинкевич Удек 676
- Зигар І. 523
- Зигмунтівка, с. 746
- Зигфрид, поляк 403
- Зидза Йосиф 651

- Зидза Станислав 651
Зимна Вода, с. 550
Зимне (Зимно, Зімно), с. 116,
171, 233, 356, 360, 376, 432,
441, 442, 443, 448, 497, 720,
753
Зіблікевич, поручник 677
Зівка, колонія 92, 214, 215, 216,
217, 218
Зілінка Антін 953
Зінич Михайло 984
Зінкевич Андрій 944, 945
Зінкевич Іван 944
Зінкевич Микола 945
Зінкевич Михайло 945
Зінько Розалія 1063
Злоєць, с. 406
Злувчук Михайло 182
Змарцг, член ПОБ 639
«Змій», підпільник 991
Знак Іван 959
«Зожа», польська організація
286
Зола Ілько 944
Зола Юрій 933
Золота Липа, с. 338
Золота Слобода, с. 582
Золотий Потік, с. 729
Золотники, с. 340, 744
Золотницький р-н 805, 849
Золочів, м. 57, 123, 149, 158, 280,
299, 300, 304, 309, 311, 331,
338, 339, 340, 475, 511, 513,
514, 565, 570, 580, 649, 696,
697, 698, 707, 721, 724, 725,
728, 729, 740, 756, 759, 761,
763
Золочів, повіт 762
Золочівський повіт 57, 149
Золочівщина 112, 132, 299, 311,
476, 511, 546, 578, 581, 696,
701, 722, 723, 729, 733, 744,
757, 764
Зоммерштейн 578
«Зосік» *див.* Линьов Владислав
ЗПО *див.* «Звійонзек Полських Офі-
церув»
Зубар Михайло 340, 689, 695
Зубенське, с. 1077
Зубик Павло 178, 180, 202
Зубінський Йосиф 652
Зубків, с. 675, 677, 678
Зубко Михайло 417
Зубовичі, с. 196, 180, 202
ЗУЗ *див.* Західно-Українські
Землі
Зуравичі, с. 343
Зухляк Василь 638
- Й**
Йонець Казимир 584
Йоник Степан («Крук») 212, 265,
330, 370, 569, 755
- І**
«Ібіс» *див.* Ключва
Іваничі, с. 237
«Іванів» *див.* Логуш Омелян
Іванівка, с. 184
Іванків Леон 651
Івано Пусте, с. 745
Іванович Павло 179, 194, 201
Іваночко Василь 1023
Іваночко Іван 1022
Іваночко Панько 1037
Іванцик Іван 971
Іванцик Федір 971
Іванців Анастасія 1000
Іванців Дмитро 519, 530, 731
Іванчин Іван 971
Іванчук Іван 960
Іванчук Нікіфор 176, 189

- Іванчук Павло 1063
 Іваньче, колонія 92, 215, 216, 218
 Івахів Василь 65
 Ігнатович Ян («Стахура») 622
 «Ідея і чин», видання 556, 558, 772
 Іздебки, с. 373, 697, 703, 706
 Іздебська Ева 990, 1026
 Іздебська Катерина 990, 1026
 Іздебський Михайло 990, 1026, 1083
 Іздебський Нестор 990
 Іздебський Петро 990, 1026
 Ізерський Кароль 677
 Ізерський Франек 676, 677
 «Ікар» 415, 417, 1235
 Іларіон, митрополит *див.* Огієнко Іван
 Ілечко Михайло 1032
 Ілініка Мечислав 865
 Ільків Василь 339
 Ільків Володимир 975, 976
 Ільків Теодор 339, 689
 Ільницький Владислав 864
 Ільчук Володимир 196, 198, 334
 Ільюшин Ігор 95, 97, 105, 135
 «Інформатор», видання 233
 Ірак 296, 672
 Іскань, с. 892, 893, 909
 «Іскра», повстанець 500
 «Іскра», р-н 240, 246
 Іспанія 37
 Італія 291, 534, 623, 625
 Іщук Олександр 28
- К**
 Кава Прокіп 872
 Кава Юзеф 669
 «Кавалер» *див.* Сікірка Юзеф
 Каварський Іван 196
 Кавенці Ст. 724
- Кавіль, с. 188
 Кавкін, поляк 305
 Кавчак Дмитро 757
 Кагуїв, с. 722
 Кадиюн 524
 Каділ Олександр 186
 Кадлубиська, с. 720
 Кадоб'янська Стефанія 137
 Кадобна (Кадоба, Кадовбана, Кадевбна, Кадовбин, Кадовбня), с. 501, 516, 597, 600, 705, 725
 Казахстан 268
 Каземські Міхал 649
 Казимирівка, с. 452
 Кайзервальд, фільварок 309
 Каймук Стефан 472
 Калимуна Петро 1082
 Калиник Петро 1072
 Калівський Гриць 1037
 «Каліна» 597
 Каліницька Євгенія 179, 194, 201
 Каліновіц, колонія 413
 Калінські, голова польського комітету 597
 Каліта Степан 941
 Каліфатич, член ПОНВ 612
 Каліш Віктор 186
 Калугін Григорій 944
 Калуський повіт 492
 Калуш, м. 491, 492, 501, 533, 595, 597, 598, 600, 705, 724, 725, 726, 727, 736, 741, 742, 754, 757
 Калущина 307, 327, 516, 533, 534, 572, 595, 597, 650, 683, 684, 749
 Калюба, поляк 232
 Кальварія Пацлавська, с. 666, 751
 Кальмаєр 613, 614

- Кальна, с. 534
 Кальників, с. 1105
 Кальниця, с. 896, 897, 1013, 1071, 1073, 1074, 1080, 1082
 Кальницький Антін 179, 193, 200
 Кальчик Петро 414
 Кам'яне, с. 914, 998, 1007, 1021, 1075, 1077, 1079, 1082, 1085, 1089
 Кам'янецький повіт 485, 544
 Кам'яниччина 296, 488, 489, 510, 544, 631, 704, 729, 759, 762
 Кам'янка, м. 296, 510, 761
 Кам'янка Струмилова, м. 296, 308, 545, 628, 629, 630, 643, 653, 697, 698, 700, 703, 704, 705, 725, 734, 747, 755, 756, 760, 762
 Кам'янка, с. 896, 897, 1013
 Кам'янок, хутір 215, 216, 217
 Каменне, колонія 92, 215, 216
 Камерацький Станислав 402
 Камінський Збігнєв 72, 73
 Канада 620, 672, 674
 Канінець Микола 524
 Канський Мирон 569
 Каныцір Михайло 926
 Капанки *див.* Копанки
 Капелюх Андрій 999
 Капленоси, с. 712
 Капляниці, с. 580
 Капустій, магістр 504
 Капуцінський Ян 890
 «Карась» 891
 «Карась», мінометник 1019
 «Карась», поручник 677
 Кардаш Андрій 180, 193, 201
 Кардаш Василь 563
 Кардаш Михайло 202
 Кардинал Марія 180, 202
 «Карий», підпільник 991
 Карин Михайло 980
 Карівський ліс 442
 Карликів, с. 986, 999, 1002, 1021, 1075, 1077, 1082, 1084, 1098
 «Кармелюк», чотовий 497, 743
 Кармінецький Дмитро 945
 Кармінецький Іван 945
 Кармінський Домінік 293
 Карнавка, с. 726, 741
 Карнас Катерина 1049
 Карнас Марія 1049
 Каролінка, с. 103, 259
 Кароль Старий, с. 763
 Кароль Франко 620
 Кароль Юзеф 891
 «Кароль» *див.* Егора Юзеф
 «Карп» *див.* Курасевич Карло
 Карпати, г. 154, 276, 286, 287, 289, 307, 583, 648
 «Карпатська Січ», українське військове формування 43
 Карпатська Україна 43, 49
 Карпенко Дмитро («Яструб») 434, 435, 456, 457
 Карпик Дмитро 932
 Карпик Марія 932
 Карпилівка, с. 262, 263
 Карпінський Іван 922, 944
 Карпінський Ілько 922
 Карпінський Микола 339, 689
 Карпінський Теодор 944
 Каспійське море 674
 Каспора Іван 565
 Касприці Франк 891
 Касприці Юзеф 891
 Катжевський 529
 Катжевський (брат) 529
 Катинь 296, 1139
 Катовиці, с. 279
 Кацустій 698
 Качалівка, с. 152

- Качковський 171
 Качмарик Ева 932
 Качмарик Евген 726
 Качмарі, присілок 865
 Качмарський Микола 677
 Качор Анастазія 944
 Качор Андрій 945
 Качор Василь 921
 Качор Іван 923, 932
 Качор Микола 923
 Качоровський Іриней 176, 193,
 198
 Качур Пйотр («Кв'ят») 622
 Качур Ясько («Слепи») 622
 Качуровський Микола 1057,
 1058
 Качуряк Андрій 983, 984
 Качуряк Кость 984
 Кашичі (Кашиці), с. 863
 Каштеляни, с. 548, 763
 КБВ *див.* Корпус безпеченства
 вевнешнього
 «Кв'ят» *див.* Качур Пйотр
 Квабович Антін 650
 Квасів, с. 85, 326
 Квасний Дам'ян 185
 Квасньовска Катерина 952
 Квасньовський Андрій 952
 Квасньовський Степан 951
 Квасьній Іван 1004
 Квасьньовські Антоні 619
 Квашко Микола 697
 Квецень (Квецень) Юзеф 520
 Квік Григорій 953
 Квік Олег 953
 Квілінська Анастазія 866
 Квілінська Анна 866
 Квілінський Михайло 866
 Квілінський Петро 866
 Квятковска Юзефа 619
 Квятковські Антоні 619
 Квятковські Михайло 620, 621
 Квятковські Станіслав 616, 683
 Квятковські Франек 619
 Квятковські Юзеф 618
 Квятковські, член ПОБ 639
 Кебало Андрій 926
 Кедрин-Рудницький І. 1204
 Келер Анастазія 955
 Келер Катерина 955
 Келер Павло 955
 Келки, с. 735
 Кельб Станіслав 726
 Кендзер Олександр 335
 Кенич В. 698
 Кентій Анатолій 41
 Кернилюк Йосиф 632
 Кернік Владислав 1180, 1181,
 1184, 1212
 «Керовніцтво Валькі Чинней»,
 польська організація 320
 «Керовніцтво Валькі Подзем-
 ней», польська організація
 710
 «Керовніцтво Валькі Цивіль-
 ней», польська організація
 288
 Керсан Осип 490, 733
 Керчунок, колонія 701
 Кельце (Кельци), с. 615, 1101
 Керик Іван 994
 Кий Лев 566
 Київ, м. 53, 316, 363, 560, 561, 693
 Кирилейза Анна 990, 1025
 Кирилейза Дмитро 1027
 Кирилейза Іван 1028
 Кирилейза Катерина (дочка)
 991, 1025
 Кирилейза Катерина (матір) 990,
 1026
 Кирилейза Марія 990, 1024
 Кирилейза Петро 990, 1026

- Кирилейза Ярослав 990, 1026
Кисіль (Кісіль) Йосип 176, 192, 197
Кисіль Михайло 1032
Кистик Степан 961
Кичари, с. 1061
Кишиця, с. 645
Ківерецький ліс 735
Ківерецький р-н *див.* Ківерцівський р-н
Ківерцівський р-н 238, 239, 253
Кідиба (Кідіба) Зенон 180, 195, 202, 334
Кідиба (Кідіба) Мирослав 180, 195, 202, 334
Кідиба (Кідіба) Текля 180, 195, 202, 334
Кіз'як Йозеф 696
Кіліян, поліцист у Надвірній 529
Кільно (Кільне), с. 186, 187, 335
Кінах Павло 181
Кіньцьо Іван 999
Кірчаки, с. 534
Кисилин (Кисилин), с. 462
Кисіль Іван 1032
Кисоричі (Кисоричі), с. 263, 345
Кіт Андрій 945
Кіт Василь 945
Кіт Дмитро 187
Кіт Іван 944, 994
Кіт Михайло 945
«Кіт», вартовий 862
«Кіт», районний санітар 1106
Кітлицька волость 347
Кішка Станіслав 651
Кладнів, с. 243, 343
Клапітура Теодор 330
Клапчик Іван 1083
Клаузевіц Карл фон 32
Клемчик Анна 1026
Клепарів 133
Клепчик Дмитро 990
Клепчик Михайло 1027
Клецор Станіслав 563
Клементовські Полько 617
Клементовські Юзеф 619
Клецман Франк 293
Клим Людвік 891
«Клим Савур» *див.* Клячківський Дмитро
«Клим», кущовий господарник 992
«Клим», кулеметчик 442
«Клим» *див.* Босак Григорій
Климко Михайло 949, 951
Климочко Катерина 678
Климочко Марія 678, 679
Климочко Ян 678
Климчук Адам 633
Климчук Йосиф 633
Климчук Михайл 633
Кліротка, солтис 717
Кліщ Владислав 714
Кліщ Іван 179, 195, 201
Кліщ Франек 405
Клоковичі, с. 917
Клос Адам 405
«Клот», поляк 531
Клубівці, с. 289, 685, 686
Клубочин, с. 343
Клюва («Ібіс») 670
Клюк Іван 866
Клюсів, с. 870
Клюськ, с. 103, 259
Клячківський Дмитро «Клим Савур» 72, 73, 75, 93
Кметко Лев 757
Кметчик Дмитро 1026
Книш Іван 335
Княжичі, с. 907
Княжпіль, с. 537
Кобак Марія 923

- Кобак Михайло («Шишка») 434
 Кобак Параскевія 923
 Кобак, лікар 673
 Кобиляк Іван 312, 331
 Кобилянський Петро 293
 Кобильниця Волоська, с. 585, 936
 Кобильниця, с. 915, 936, 941, 942
 Кобильняк Іван 569
 Кобильське, с. 1089
 Кобис Ян 530
 Кобло, с. 157
 Кобрин, секретар 612
 Кобринський р-н 460
 Ковалак Владислав 891
 Ковалевський Збігнев 827, 842
 Ковалик Данило 1023
 Ковалик Іван 936
 Ковалин Михайло 949
 Ковалин Теодор 932
 Ковалишин Михайло 940
 Ковалі, присілок 962
 Ковалів Ян 548
 Ковалівка, с. 622
 Ковалік Міколай 624
 Ковалік Ян 761
 Коваль Василь 630, 698
 Коваль Владислав 891
 Коваль Володимир 866
 Коваль І. з с. Чорна 523
 Коваль Іван з с. Корні 872
 Коваль Іван з с. Лежахів 866
 Коваль Кароль 891
 Коваль Марцін 516
 Коваль Петро 702
 Коваль Юзеф 891, 930
 «Коваль» див. Урбанські Владислав
 «Коваль», стрілець 435
 Ковальська Настя 178, 193, 200
 Ковальська Олександра 180, 196, 202, 334
 Ковальський Дмитро 175, 193, 197
 Ковальський Іван 940
 Ковальський Теодор 940
 Ковальський Юзеф 403
 Ковальчук Андрій 391, 429
 Ковальчук Антін 194, 200
 Ковальчук Василь 292
 Ковальчук, поліцист 504, 698
 Ковальчук Євген 391
 Ковальчук Єлизавета (Єлісавета) 180, 195, 202, 334
 Ковальчук Іван 175, 193, 197, 1057, 1058
 Ковальчук Микола 292, 601
 Ковальчук Михайло 183
 Ковальчук Настя 176, 195, 198, 334
 Ковальчук Осип 177, 189, 200
 Ковальчук Сергій 391
 Ковальчук, священник 304, 305
 Ковач Микола 400
 Ковель, м. 227, 267, 463, 570, 735, 755
 Ковельщина 237, 343, 463
 Ковини, с. 132, 502
 Ковлюк Анатолій 198
 Ковпак Сидір 106
 Когильне, с. 243
 Когут Анна 954
 Когут Іван 417, 954
 Когут Микола 1057, 1058
 Когут Михайло 1057, 1058
 Когут Степан 923
 Когут Теодор 186
 Когут Ярослав 699
 Когут, голова с. Комарівка 338
 Когут, кулеметник 456
 Коденець, с. 181, 183
 Кожушне, присілок 1021
 Кожушне, с. 757, 1017

- Коза Роман 202
 Козак Василь 927
 Козак Дзюнек 676
 Козак Дмитро 939
 Козак Іван 927
 Козак Іван, син Степана 180, 192, 202
 Козак Михайло 926
 Козак Н. 180, 202
 Козак Петро 939
 Козак Степан 180, 192, 202
 Козак Теодозія 939
 Козак Филимон 939
 Козак Юлія 927
 Козакевич («Ліс») 669
 Козакевич Теодозія 939
 Козаки, с. 243, 494, 511, 570, 581, 725, 732, 758
 Козаковський Казимир 632
 Козар (Козир) Степан 604
 Козар Анастасія 952
 Козар Іван, з с. Добра 951
 Козар Іван, з с. Повхова 892
 Козар Марія 962
 Козар Олег 952, 962
 «Козаченко», стрілець 435
 Козелко Дмитро 933
 Козивці, с. 871
 Козин, р-н 262
 Козира Михайло 203
 Козій Анастасія 923
 Козій Андрій 923
 Козій Василь 924
 Козій Іван 924, 944
 Козій Катерина 924
 Козій Марія 924
 Козій Михайло 924
 Козій Параскевія 924
 Козій Петро 924
 Козій Степан 932
 Козік Юзефа («Вжос») 624
 Козлик Анна 990, 1026
 Козлик Ева 990, 1026
 Козлик Катерина 1026
 Козлик Марія 990
 Козлик Степан 1027
 Козловський Антоній 196
 Козловський Леонтій 176, 198, 334
 Козлюк Анатолій («Сомко») 369, 755
 Козмак Михайло 926
 Козова, с. 582, 583, 721, 849
 Козодави, с. 202, 335, 350, 354, 361, 368, 371, 386, 426, 427, 713, 719, 870
 Козон Михайло 956
 Козубаль Іван 941
 Козубяк Фелікс 520, 530, 731
 Козяк Марія 951
 Козярник, колонія 246
 Козятин, с. 237
 Кокольники *див.* Кукільники
 Кокошка Іван 951
 «Коксар», командир 1091
 Колайці, с. 497, 751, 760, 867
 Колега Григорій 923
 Колега Іван 932, 944
 Колега Михайло 932
 Колинець, с. 930
 Колинці, с. 721
 Колище, колонія 211
 Колківський р-н 343
 Колмачівка *див.* Копачівка
 Коловерти, с. 236
 Колода Петро 995
 Колодежі, с. 257, 688
 Колоденка, колонія 255
 Колоденка, с. 255
 Колодіїв, с. 564
 Колодка Гнат 1030
 Колодяк, с. 102

- Коломбйовські Людвік 548, 761
 Коломийський терен 290
 Коломийщина 286, 288, 289, 290,
 306, 307, 328, 731
 Коломия, м. 288, 289, 291, 294,
 307, 328, 329, 370, 529, 710,
 727, 732, 756
 Колониця, с. 1071
 «Колос», стрілець 223
 Колосівська Анна 924
 Колосівська Марія 924
 Колосівська Параскевія 924
 Колосівський Григорій 924
 Колосівський Іван 924
 Колосівський Олекса 924
 Колтів, с. 494, 756
 Коляда Володимир 184
 Коляда, війт 433
 Коляно Ігнац 678
 Коляно Михайло 678, 679
 Коляно Франкі 678
 Коляно Юзеф 678
 Команча (Команьча), с. 287,
 1014, 1015, 1016, 1069, 1071,
 1072, 1073, 1074, 1077, 1079,
 1084, 1082, 1085, 1096, 1098
 Комар Григорій 945
 Комар Микола 945
 Комар Михайло 945
 Комар Олекса 945
 Комар Осип 940
 «Комар» 500
 Комарева, с. 347, 510, 572, 639, 696
 Комаринський, лікар 696
 Комарів, м. 703, 724, 740, 741,
 748
 Комарівка, с. 286, 338
 Комарники, с. 751
 Комарницький Микола 524
 Комарніцкі Станіслав 620
 Комарніцкі Фридрих 620
 Комарніцкі, польський політик
 283
 Комарно, с. 549, 565, 608, 759,
 763, 764
 Комарнянщина 549, 585
 Комаровський Владислав 87, 90,
 94, 95, 98
 Коменда Франек 619
 Комінко Дмитро 952, 961
 Коміновська Катерина 620
 Коморовські («Корчак», «Бур»),
 полковник 283
 Конар Збишек 863
 Коначук Петро 406, 430
 Кондрат Еміліян 487
 Кондрат Микола 943
 Кондрат Михайло («Юра Ски-
 тан») 539, 593
 Кондратюк Петро 1057, 1058
 Коник Гриць 697
 «Коник» *див.* Гальо Михайло
 «Конни Звяд», польський відділ
 431
 Коновал Володимир 188
 Коновалець Євген 41, 337
 Конович Міхал 652
 Кононович Анна 641, 654
 Кононович Куба 641
 Кононович Станіслав 641, 654
 Кононович Яків (Куба) 654
 Конопа Степан 185
 Конотопи, с. 870
 Конрад Еміліян 699
 Конський Ігор 312, 331
 Коноухи, с. 102, 203, 234, 237,
 438, 741
 Коноша, с. 726, 917, 1105
 Коняшевський Іларій 1057
 Коняшевський Мирослав 1057
 КОП *див.* «Корпус Охорони По-
 гранічча»

- Копанець Анастасія 952
 Копанець Евфрозин 952
 Копанець Михайло 952
 Копанки (Капанки), с. 490, 491, 492, 572, 724, 741
 Копанський Михайло 928
 Копанський Юрій 928
 Копань, с. 512, 700, 997
 Копачівка (Колмачівка), с. 230
 Копачівка, с. 459
 Копервас Андрій 961
 Копервас Михайло 961
 Копила Юзеф 891
 Копилів, с. 157, 160
 Копинський Іван 871
 Кописно, с. 920
 Копичинці, с. 620, 696, 698, 745
 Копійовські 617
 «Кора» *див.* Мельник Макар
 «Корбан», командир відділу 216
 «Корбана», відділ 216
 Кордасевич Льоня 612
 Кордецькі Віктор («Корек») 617, 619
 Кордупель Анна 924
 Кордупель Петро 924
 Кордупель Юрій 924
 «Корек» *див.* Кордецькі Віктор
 Корелюк Дмитро 202
 Корецький р-н 244
 Корецькі Ян 669
 «Кори», відділ 216
 Коризма Людвік 564
 Корик Петро 640
 Коритниця, с. 231, 237, 461, 462, 465
 Коріна Іван 949
 Корінець, с. 918
 Корінь Василь 477
 Коркош Казимир 662
 Коркоша Анна 665
 Коркоша Антон 660, 665
 Коркоша Евстахій 665
 Коркоша Йосиф 660, 665
 Коркоша Олена 660
 Корманичі, с. 907, 917
 Кормелюк Михайло 203
 Корнаса Петро 1075
 Корнацький Григорій 678
 Корнацький Іван 678
 Корнелюк Хома 182
 Корнилюк Петро 633
 Корні, с. 872
 Коровиця Голодівська, с. 942
 Коровиця Лісова, с. 457, 861, 933, 934
 Коровиця Сама, с. 935
 Коровський Клим 1032
 Королево, с. 329
 Королик Польський, с. 984
 Король Микола 477, 565, 697
 Коропець, р. 621, 623, 625
 Коропець, с. 621, 744
 Коропчук Лев 396, 397
 Коросно (Кросно), м. 287, 314, 329, 373, 473, 487, 569, 703, 706, 1081, 1082, 1090
 Короснянський ліс 624
 Коростенко, с. 746
 Коростянщина 313
 Коростятин, с. 745
 Коротниця, с. 724
 Коротченко 588
 «Корпус безпечення вевнешнего» (КБВ), польська організація 808, 1056, 1057, 1235, 1249
 «Корпус Охорони Погранічча» (КОП) 116, 376, 738
 «Корсак», сотенний 360, 448, 449, 451, 452, 590, 591
 Корсан Осип 571

- Корушич, колонія 413
 Корхів, с. 186, 335
 Корчин, с. 308
 Корчів, с. 446
 Корчів'я, с. 249
 Корчмин, с. 455, 649
 Корчунок Дашавський, с. 766, 849
 Корчунок, с. 580
 Коршевець, с. 735
 Косар Анастазія 892
 «Косар», підпільник 1209
 Косарич Т. 523
 Косарівка, с. 487
 «Косач», чотовий 434, 457
 Косик Володимир 53, 56
 Косинський Кирило 994
 Косів, с. 615
 Косіковська Анна 654
 Космів 350, 354, 368, 713, 719
 Косопад Михайло 871
 Косперецький Юзеф 649
 Коспи, с. 245
 Костева, с. 296
 Костецький Йосиф 650
 Костик Анна 941
 Костик Микола *див.* Костюк Микола
 Костопіль, м. 218, 247, 265, 756
 Костопільський повіт 83
 Костопільський р-н (надрайон) 240, 246, 258, 344
 Костопільщина 208
 Кострюченко Михайло 1023
 Кострюченко Юрій 1023
 Кострюченко Ярослав 1023
 Костюк (Костик) Микола («Береза») 370, 756
 Костюк Василь 703
 Костюк Трохим 175, 189, 196
 Костюшко Тадеуш 267, 317
 Костяшин, с. 385, 403, 416, 489, 720, 870
 Кость Дмитро 1010
 Кость Осип 1010
 Косьцельник Стефан 687
 «Косьчужкофцуф», полк 728
 Котвіцький («Сліпий») 816
 Котик Микола 985, 998
 Котик, голова «Просвіти» 499, 568
 Котів, с. 893
 Которів, с. 175, 189, 196, 361, 362
 Кохан Марія 983, 984
 Коцила Войтек 891
 Коциловський Йосафат 1050
 Коцина Петро 1075
 Коціра Анна 179, 201
 Коцури, с. 256
 Коцурів, с. 722
 Коцюбинський Григорій 178, 191, 200
 Коцьор (Коцюри) колонія 232
 «Кочерга», стрілець 1092
 Кочолат Анастасія 932
 Кочулак Михайло 935
 Кошелюк Іван 182
 Коштовський Осип 891
 Кошук Павло 182
 Кравець Домінік 615
 Кравець Мирон 1091
 Кравчишин Іван 414
 Кравчук Александер 410
 Кравчук Віра 176, 192, 198
 Кравчук Іван 192, 199
 Кравчук Мирон 176, 196, 197
 Кравчук Роман 135
 Кравчук Сергій 196, 202
 Кравчук Теодосій 203
 Кравчук Юзеф 403
 «Крайова Рада Народова», польська організація 558

- «Крайова Репрезентація Політична», польська організація 594
- Краків, м. 134, 346, 482, 562, 622, 663, 670, 671, 699, 700, 733, 789, 1204
- Краковецький р-н 550, 764
- Краковеччина 586
- Краль Василь («Чавс») 1192
- Краль Василь, поліцист 184
- Крамарівка, с. 702, 863
- Кранач Зигмунт, поручник 981, 1157, 1158, 1161
- Красів, с. 722
- Красінські З. 318
- Красічин, с. 893, 919, 1160, 1161
- Красічинські Ельжбета 632
- Красічинські Юзик 632
- Красічинські Ян 632
- Краска Міхал 646, 647
- Красне, с. 112, 182, 304, 309, 311, 331, 509, 512, 524, 547, 704, 744, 764, 961, 963, 1029, 1030
- Красничинська волость 347
- Краснополька, с. 262
- Красносельський Микола 494, 756
- Красностав, м. 347
- Красноставський повіт 156, 336, 1248
- Крать, с. 462
- Крацінь Дмитро 955
- Крацінь Михайло 955
- Крашевський, поляк 294
- Крем'янець, м. 220, 562
- Крементовські Яцек 490, 571, 733
- Кремеш, с. 225, 229, 231
- Крехівка, с. 750
- Крехівські ліси 306, 311
- Креців, с. 972, 974
- Кречкова, с. 893
- Кречовичі, с. 701
- Крешів Долішній, с. 186
- Кривак Василь 954
- Кривак Ева 954
- Кривак Марія 954
- Кривак Михайло 954
- Кривак Феодор 954
- Криве, с. 641, 721, 935, 1075, 1076, 1080, 1081, 1089
- Кривички, с. 183
- Кривка, с. 723
- Кривоверба, с. 181, 182, 183, 371, 711, 712
- Кривоволя, с. 183
- Кривуцький Іван 813, 816
- Кривяк Дмитро 563
- «Крига», командир оперативного відділу 1192, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198, 1199
- Крижановський, поляк 126
- «Крилач», сотенний 1054
- «Крилачі», сотня 115
- «Крилач-Сухий», сотенний командир 1105
- Криленський Іван 961
- Крилів, с. 176, 192, 194, 198, 299, 308, 348, 350, 353, 368, 395, 396, 444, 713, 719, 720, 740, 752
- Крилівська волость 347
- Кринос, с. 289
- «Кримський» 522
- Криниця, с. 314, 709, 723
- Криницький Іван 1032
- Кристинопіль (Кристинополь), с. 310, 590, 591, 1034, 1215
- Крих Іван 183
- Крих Павло 183
- «Криця», надрайонова провідниця ОУН 722

- Кришин, с. 753
 Кришпін Марія 652
 Кріль Анастасія 952
 Кріль Анна, 70-річна селянка з с. Добра 952
 Кріль Анна, 7-річна дівчинка з с. Жухів 954
 Кріль Анна, 8-річна дівчинка з с. Добра 952
 Кріль Іван, 40-річний селянин із с. Жухів 954
 Кріль Іван, 46-річний селянин із с. Добра 952
 Кріль Катерина 872
 Кріль Лесь 523
 Кріль Марія 954
 Кріль Михайло, 12-річний хлопець із с. Жухів 954
 Кріль Михайло, 47-річний селянин із с. Жухів 954
 Кріль Михайло, священник із с. Гашин 864
 Кріль Пилип 954
 Кріль Степан, 7-річний хлопець із с. Добра 953
 Кріль Степан, начальник станції із с. Стані 198
 Кріпо 139, 274, 276, 305, 308, 328, 338, 481, 528, 548, 578, 613, 745, 761
 Кровські Ян 487, 699
 Кропивник, с. 337, 484, 501, 572, 595, 596, 599, 600, 688, 700, 725, 741, 749, 757
 Кропильницький Сидір 602
 Кросно *див.* Коросно
 Кроснянщина 332
 Кроткевич Йосиф 185
 Крочак Людвік 294
 Круба Ілько 872, 873
 Кругів, с. 494, 571, 729, 735
 Кругляк Іван 935
 Крук Юзеф 872
 «Крук» *див.* Йоник Степан
 «Крук» *див.* Мудрик Євстахій
 «Крук», підпільник 917
 Круліцкі Анеля 645
 Круліцкі Іван 645
 Круліцкі Станислав 645
 Крунис Іван 945
 Крунич Василь 612
 Крунь Микола 960
 Крупа Казімеж 563
 Крупа Михайло 937
 Крупська Параскевія 924
 Крупський Андрій 924
 Крупський Іван 924, 932
 Круцько Дмитро 945
 Круцько Іван 924
 Кручек Тадеуш 1003
 Ксаверівка, колонія 748
 Ксаверівка, с. 282, 606, 632
 Ксьонжек Станіслав («Вирва») 114, 827, 1222, 1235, 1236, 1237, 1238, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1246, 1247, 1248, 1249, 1250, 1251
 Куба Григорій 866
 Куба Іван 1056, 1057, 1058
 Кубай Василь 956
 Кубай Іван 956
 Кубак Євген 937
 «Кубанець», командир розвідки 442
 Кубанський Казік 649
 Кубанський Т. 649
 Кубах Анеля 866
 Кубах Анна 866
 Кубах Іван 866
 Кубах Степан 928
 Кубійович Володимир 738
 Кубічка Станислав 637

- Кубіш Тадеуш 891
Кубрак Іван 698
Кубчаківка, с. 520, 532, 728
Кугогий Микола 697
Кудла Станіслав 494, 729
Кудлак Анастасія 1030
Кудлак Іван 962
Кудлак Микола 951
Кудлак Олег 1030
Кудлак Федір (Теодор) 953, 963
Кудор Адольф 683
Кудрай Володимир 994
Кудрай Максим 1031
Кудрик Матвій 928
Кудриша Микола 937
Кужани, с. 686
Кузик Анастасія 940
Кузик Василь 943
Кузик Олекса 943
Кузимович Іванна 180
Кузин Михайло 564
Кузина Параскевія 932
Кузіна Юлія 941
Кузнар Ясько 639
Кузневич Іван 949
«Кузьменко» 244
Кузьмина, с. 710, 908, 920, 921
Кузьмич Михайло 182
Кузьмович Іванна 191, 201
Кузьмович Марія 177, 191, 199
Кузьмук Панас 419, 420
Кузьняр Франек 638
Кузьо Ева 961
Кузьо Михайло 961
Кузьо Теодор 961
Куківськ, с. 1078
Кукільники (Кокольники), с. 616, 617, 746
Кулаковичі, с. 157, 160, 437
Кулик Антін 179, 180, 193, 200, 202
Куличі, с. 175, 197
Куліки, с. 475, 547, 740, 763
Куля Микола 179, 194, 201
Куляшне, с. 1021, 1072, 1073
Кульгав'юк Н. 181
Кульгавець Микола 920
Кульгавюк Іван 183
Кулька Мирослав 961
Кульматицький Юрій 940
Кульпака Іван 928
Кульпака Ілько 928
Кульчиці Шляхетські, с. 507, 703
Кульчицький Василь 924
Кульчицький Ілько 924
Кульчицький, доктор 79
Кунах Ізидор 646
Кунець Михайло 373, 703
Куник Петро 614
Кунухи, с. 185
Куп'ятичі, с. 907, 1160
Купа Ілько 866
Купичів, с. 458, 460, 465
Куплак Михайло 962
Купно, с. 893
Купталь Іван 187
Купчинський Іван 467
Кураж Войтек 891
Кураж Любомир 892
Кураж Станіслав 891
Кураж Франек 891
Кураж Юзеф 891
Курасевич Іван 613
Курасевич Казимир 613
Курасевич Карло («Карп») 613
Курасевич Томко 614
Кураш Василь 928
Курашко Дмитро 175, 195, 197, 334
Курдупель Степан 944
Куренюк Іван 637
Курилівка, с. 509, 701, 708
Курило Людвик 676, 677
Курій Анна 924

Курій Василь 924
 Курій Дмитро 924
 Курій Ева 924
 Курій Марія 924
 Курій Петро 924
 Куріль Ганна 865
 Курко Миколай 954
 Курко Степан 954
 Курко Тома 954
 Курники, с. 305
 Курорт, колонія 93, 214, 216
 Кусий Анастазія 179, 195, 201
 Кусий Олександр 179, 195, 201
 Кут Товстецький 294
 Кутас Анна 179, 195, 201
 Кутас Марія 179, 195, 201
 Кутас Микола 179, 195, 201
 Кутжеба Нестор 184
 Кути, с. 237
 Кутрів, с. 225
 Кухарський Іван 177, 193, 199
 Кухта Микола 812, 864
 Куц Ян 891
 Куцепа, повстанець 564
 Куціра Анна 195
 Куціра Текля 179, 194, 200
 Куцятин Анна 1006
 Куць Феодора 402
 Кучан Антон 971
 Кучер Ян 991
 Кучерепа Микола 23
 Кучеркевич Еміль 529
 Кушак Дмитро 956
 Кушіль Анастазія 924
 Кушка Марко 924
 Кушлак Андрій 954
 Кушнір Станислав 535, 708
 «Куц», стрілець 1091
 Кушак Іван 945
 Кушак Ілько 945
 Кушак Марія 931

Кушак Ярослав 924
 Кушоб Михайло 564, 601
 Кшак Степан 200
 Кшижановські Ян 683
 Кшимовський Юзько 622
 Кшиштень Людвіг 891
 Кшмцкі Рудольф 674
 Кьоніг Гельмут 30

Л

Лаба Антін 512, 756
 Лаба Ярослав 513
 Лабіш Марія 927
 Лавер Марія 835, 1048
 Лавер Тетяна 835, 1048
 Лавринчук Євген 198
 Лавришко Катерина 866
 Лаврів, с. 238
 Лагдан 297
 Лагівці, колонія 116, 356, 359,
 384, 385, 410, 753
 «Лагідний» див. Футала Лев
 Лагода Павло 175, 189
 Ладига, поляк 424
 Ладичин, с. 293
 Лази, с. 860, 871, 873
 «Лайдака», командир 241
 Лам'яне, с. 1086
 Лани, с. 534, 742
 Ланівці, с. 745
 Лановичі, с. 521
 Лантух Стах 612
 Ланців, с. 172
 Ланцут, повіт 726
 Ланцутщина 703
 Ланчак Войтек 891
 Ланчак Володимир 891
 Ланчак Тадеуш 891
 Лапа Іван 866
 Лапаївка, с. 861, 874
 Лапівка, с. 1091

- Лапчинські М'єчислав («Сьвенти Станіслав») 620
Ласків, колонія 395, 396, 397
Ласків, с. 177, 180, 193, 194, 199, 202, 203, 347, 348, 350, 353, 354, 366, 368, 371, 378, 385, 395, 428, 429, 489, 567, 712, 713, 716, 719, 753
Ласківський ліс 395, 396
«Ластівка», сотенний 920, 1105
Ластовецький Андрій 107, 295
Латинник Данило 994
Лах Тадеуш 890
Лах Ян 890
Лахів Тадеуш 891
Лахтук Микола 182
Лацко Степан 872
Лашин Анастасія 924
Лашин Анна 924
Лашин Григорій 921, 924
Лашин Іван 922
Лашин Іван 924
Лашин Микита 925
Лашин Михайло 925
Лашин Степан 925
Лащева, волость 171
Лащенко Василь 429
Лащів, м. 117, 442, 443, 497, 635, 714, 715, 743
Лащовецька волость 346, 347
Лебедович Андрій 932
Лебедович Богдан 925
Лебедович Василь 925
Лебедович Марія 925
Лебедь Микола («Володимир») 26, 28, 60, 67, 69, 72, 73, 84, 88, 90, 147, 769, 846, 889, 1131
Лебедь, станичний військовик у Старому Лисці 531, 731
Левандовський Міхал 649
Левицька Параска 1021
Левицький Борис 53
Левицький В., доктор 714, 740
Левицький Дмитро 187
Левич, ройовий 446, 454, 590
Левко Дмитро 936
Левко Катерина 936
Левко Марія 936
Левкович Василь («Вороний») 86, 218, 539
Левкович Дмитро 932
Левкович Іван 945
Левковський Осип 512, 701
Левочко Павло 282
Левус Ольга 942
Левчук Віра 187
Левчук Олександр 183
Левчук Петро 182
Левшут Петро 293
Лега Теодор 902
Лежайськ 314, 329, 482, 570, 708, 740
Лежайщина 278, 314, 482, 483, 699, 700, 703, 740
Лежаків (Лежахів), с. 458, 462, 535, 865, 866, 872, 873
Лейнат Іван 951
Лейт Михайло 951
Лемешів, с. 343
«Лемик», провідник 352
Лемків, с. 700
Лемківщина 15, 508, 573, 574, 726, 798, 799, 800, 801, 818, 834, 873, 876, 881, 882, 896, 897, 902, 905, 907, 919, 964, 967, 970, 972, 986, 991, 992, 998, 1001, 1002, 1005, 1010, 1012, 1014, 1015, 1029, 1034, 1035, 1042, 1043, 1064, 1068, 1069, 1070, 1090, 1098, 1102, 1103, 1105, 1115, 1122
Лемкін Рафаель 833
Лемян Марія 954

- Ленартовіч Яніна 564
 Ленінградська обл. 644, 704
 Лепіг Парасковія 951
 Лесюк Петро 516, 599
 «Леся», стрілець 1093
 Леськів Ева 925
 Леськів Йосафат 925
 Летече, с. 690
 Лешків, с. 1062, 1063, 1064
 Лешнів, с. 330
 Лещів, с. 336
 Лебедев, посол 1183
 «Лев» *див.* Левіцкі
 «Левіца», польська організація 596, 598
 Левіцкий, провідник 596
 Левіцкі («Лев»), провідник округи Підкарпаття 597
 «Легіон Смерці», польська підпільна організація 153, 558
 Лернатович, поліцист 522
 Лижник Іван 926
 Лижняк Мецьо 529
 Лижняк Стах 529
 Лизогуб Семен 231
 Лизяни, с. 344
 Лика Анна 952
 Лика Марія 952
 Ликошин, с. 1004, 1037, 1215
 Лилик Василь 757
 Линьов Владислав («Зосік») 624
 Линьскі Владислав 621, 622
 Линьскі Катерина 621
 Линьскі Юзеф 621
 Липа, с. 710, 991, 992
 Липини Долішні, с. 186, 187
 Липини, с. 186, 862
 Липинки, с. 173
 Липиця Долішня, присілок 746
 Липник, с. 502
 Липовець, с. 175, 192, 196, 744, 753, 1082, 1086, 1088
 Липсько 434, 435, 763
 Лис Андрій 941
 «Лис», командир 115, 356, 384, 441, 442, 443, 454, 675
 Лисець Старий, с. 496, 517, 520, 531, 532, 571, 727, 731
 Лисець, с. 496, 517, 519, 520, 530, 571, 731, 733, 737
 Лисечко Осип 942
 Лиски, с. 462
 Лиско, священик 304, 309
 «Лисоня», Воєнна округа 115
 «Листок», чотовий командир 1106
 Лисяк Богдан 939
 Лисяк Константина 939
 Литвин Антон 959
 Литвин Микола 38
 Литвин Мирослав («Орест Карат») 486
 Литвинець, вістун 504
 Литвинчук 330
 Лихач Василь 928
 Лихач Григорій 926, 928
 Лихач Іван 928
 Лихач Ілько 928
 Лихач Матвій 927
 Лихач Степан 927
 Лихач Теодор 927, 928
 Лихач Юрій 928
 Лихач Ярослав 928
 Лихачі, с. 865, 928, 995
 Лихович Дмитро 953
 Лихолад Володимир 996
 Лич Петро 178, 194, 200
 Лич Сергій 427
 Личківці, с. 620, 696
 Лишки, с. 995
 Ліберна Кася 1050

- Лівча (Лівче), с. 860, 861, 868, 870, 935, 941
 Лівчиці, с. 483, 508, 565, 683, 722
 Лігани, с. 509, 708
 Лізак (молодший), поляк 403
 Лізак, поляк 403
 Лійнак Іван 962
 Лімна, с. 974
 Ліпенка Євгеній 405
 Ліпче, колонія 384
 Ліпчинський М'єчислав 616
 «Ліс» *див.* Задвірний Владислав
 «Ліс» *див.* Козакевич
 «Ліс» *див.* Панпюл Юзеф
 «Ліс» *див.* Пепусь Владислав
 «Ліс», стрілець 223
 Лісікевич, доктор 624
 Ліски, с. 385, 416, 489, 585, 720
 Лісний Степан 928
 Лісники, с. 569, 579, 702
 Лісничок Михайло 971
 «Лісовик», видання 1036, 1065
 Лісовники, с. 745
 Лісовський Владислав 516
 Ліськевич Адам 651
 Ліськевич Адольф 650, 651
 Ліськевич Антін 650
 Ліськевич Йосиф 650
 Ліський повіт 833, 856, 982, 1061, 1069, 1095
 Лісько 873, 896, 897, 919, 921, 971, 973, 977, 979, 989, 998, 1006, 1010, 1043, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1078, 1079, 1080, 1081, 1082, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1096, 1153, 1163, 1164, 1165, 1170, 1174
 Літин, с. 103, 227, 259
 Літопис «УПА», видання 24, 44, 56, 65, 73, 82, 93, 110, 113, 120, 134, 146, 809, 825, 846
 Літятин, с. 721
 Лішка Антоні 891
 Лішка Ян 891
 Лішня, с. 184, 897
 Лішове, с. 1169
 Ліщава Долішня, с. 976
 Ліщавка, с. 973
 Ліщина, с. 667
 Ліщинський Казік 648, 649
 Ліщовате, с. 1061, 1062
 Лобай Іван 628, 755
 Лобай Михайло 628, 755
 Лобачівка, с. 242
 Ловишів, с. 182
 Логуш Омелян («Іванів») 67
 Лодзь, м. 90, 267
 Лодина, с. 920
 Лоза, мешканець с. Журавці
 «Лоза», стрілець 976
 Лозинський Андрій 938, 957
 Лозинський Василь 942
 Лозинський Іван 930
 Лозяк Іван 928
 Лозяк Степан 928
 Лойко Іван 941
 Лойова, с. 708
 Локацький р-н 464
 Локачів, с. 231
 «Лом», операція 43
 Ломага Михайло 293
 Ломаджен 528, 533, 731, 733
 Ломи, колонія 92, 215, 216
 Лондон, м. 58, 68, 161, 204, 296, 502, 558, 559, 570, 576, 593, 648, 673, 674, 735, 777, 884, 1125, 1194, 1198
 Лопаївка, с. 700
 Лопатин, с. 149, 607, 632, 633
 Лопатинський Юрій («Шейк») 817, 1193

- Лопінка, с. 1005, 1006, 1071, 1077, 1083, 1084, 1089, 1092, 1093
- Лопіянчик, г. 1072
- Лопушанський Михайло 160
- Лопушна, с. 123, 585, 761
- Лубенко, с. 286
- Лубків, с. 1075, 1078, 1079, 1082, 1084
- Лубче, колонія 355, 356, 383
- Луг, с. 896, 1006, 1080, 1083
- Луговський Павло 339
- Луй Іван 335
- Лука Олекса 949
- Лукавець, с. 456, 494, 571, 584, 686, 687, 706, 735, 763, 862, 897, 934, 943, 973, 974, 1061
- Лукавець Новий, с. 686, 687
- Луканець, с. 481, 702
- Лукановський Іван 652
- Лукаевич Мар'ян («Ягода», «Черник») 116, 358, 446, 449, 453, 497, 906
- Лукаевич Станислав 891
- Лукаш Том 1023
- Лукашук Василь 177, 189, 200
- Лукашук Олекса 178, 200
- Луке, с. 241
- Луке, хутір 241
- Луків Михайло 312
- Луків Тома 312
- Луків, с. 312, 344, 511
- Луківка, с. 184
- Лукова, с. 537
- Лукове, с. 873, 1013, 1017, 1018, 1019, 1020, 1022, 1035, 1072, 1073, 1074, 1077, 1079, 1080, 1085, 1092
- Луковець, с. 141, 766
- Лупків, с. 287, 1014, 1015, 1016, 1035, 1085, 1134
- Луповець, с. 1080
- Лупче, колонія 383, 497, 753
- Луців Михайло 331
- Луців Том 331
- Луців Юрко 529
- Луцьк, м. 23, 209, 210, 220, 238, 243, 458, 732
- Луцьки, присілок 439
- Луцький Олександр («Андрієнко») 75
- Луцький повіт 65
- Луцький р-н 238, 343, 735
- Луцький, начальник громади 564
- Луцьків Михайло 569
- Луцьків Том 569
- Лучич, с. 464
- Лучка Дмитро 1021
- Лучків, священик 531, 707
- Лучко Анна 1076, 1083
- Лучко Іван 1083
- Луччина 237, 344, 458, 735
- Любартів, с. 188
- Любача (Любича, Любеча), с. 305, 497, 741, 751, 760, 867
- Любача-Колайці, с. 497
- Любачів, м. 132, 294, 310, 502, 728, 752, 861, 864, 873, 868, 922, 926, 939, 949, 950
- Любачівський повіт 456, 814, 910, 922, 931, 933, 943, 945, 960
- Любачівщина 10, 86, 106, 218, 219, 279, 305, 382, 456, 797, 798, 812, 834, 845, 864, 882, 910, 939, 951, 961, 962, 964, 965, 1002, 1035, 1036, 1043, 1065, 1066, 1102, 1106
- Любаша, с. 264
- Любельщина 295, 516, 600
- Любень, с. 711
- Люблин, м. 61, 154, 157, 160, 166, 174, 336, 346, 440, 590, 635,

- 648, 857, 1058, 1103, 1106,
1195, 1211, 1235
- Люблинець Новий, с. 172, 812,
860, 861, 930, 931, 932, 933,
943, 944, 945
- Люблинець Старий, с. 708, 752,
812, 860, 930, 931, 933, 945,
959
- Люблинець, с. 305, 332, 708, 752,
860, 861, 873, 930, 931, 932,
933, 943, 944, 945, 1066
- Люблинська обл. 732
- Люблинська округа 1068
- Люблинщина 714, 1101
- Любличчин, с. 182
- Любомирський р-н 734
- Любомль, м. 80, 173
- Любомльський р-н 103, 257, 261
- Любомльщина 96, 255
- Любче, с. 447
- Любчинська, полька 282
- Любша, с. 508, 565, 722, 746
- Людвиківка, с. 563, 746
- Людвин, с. 188
- Людвипільський р-н 245, 247,
264, 344, 345, 736
- Людвипільщина 736
- Людвіполь (Людвипіль), с. 246,
262
- Людів, с. 570
- «Людова Партія», польська ор-
ганізація 314
- Люпа Іван 193
- Люпа Ілля 177, 193, 199
- Люпа Микола 177, 199
- «Люшня», стрілець 223
- Ляди, колонія 92, 93, 214, 215,
216, 217
- Лядо, с. 344
- Ляліці Казімір 639
- Лямкова, с. 909
- Лянгнер Владислав 578
- Ляндестрой, с. 750
- Лянцівщина 172
- Лях Мариня 1049
- Ляхава, с. 893, 894, 972, 973
- Ляхів (Ляхова), с. 972
- Ляхович (Ляховіч), поляк 521,
529, 530
- Ляховська Зофія 635
- Ляховська Марія 635, 636
- Ляховський Юстин 635
- Ляцьке, с. 548, 761
- Ляшек Мечислав 602
- Ляшкевіч Міхал 619
- Ляшкевіч Ян 619
- Ляшки Борівські, с. 305
- Ляшки Горішні, с. 721
- Ляшки, с. 305, 547, 550, 721, 722,
759, 763, 957
- Ляців, с. 184, 185, 186
- Львів, м. 3, 23, 35, 36, 38, 42, 44,
46, 47, 52, 53, 56, 57, 58, 65,
67, 82, 86, 95, 110, 113, 116,
121, 128, 131, 135, 137, 138,
145, 146, 149, 150, 152, 158,
161, 210, 274, 284, 286, 287,
290, 291, 292, 295, 303, 304,
305, 309, 320, 323, 328, 337,
340, 346, 458, 459, 460, 461,
462, 466, 476, 486, 498, 503,
505, 550, 552, 553, 560, 561,
562, 568, 575, 576, 577, 583,
590, 598, 600, 608, 612, 614,
615, 619, 621, 624, 627, 628,
633, 644, 645, 647, 648, 649,
653, 663, 669, 670, 671, 676,
677, 682, 686, 687, 689, 693,
695, 696, 697, 698, 699, 702,
705, 707, 708, 709, 710, 711,
714, 721, 727, 734, 742, 747,
755, 756, 758, 759, 760, 761,

- 762, 763, 769, 771, 774, 778,
780, 782, 785, 787, 789, 864,
868, 1041, 1051, 1116, 1143,
1214
- Львівська обл. 147, 275
- Львівський повіт 293
- Львівщина 8, 12, 14, 15, 86, 106,
112, 279, 283, 297, 299, 300,
304, 310, 311, 382, 475, 476,
478, 496, 510, 539, 543, 546,
549, 550, 552, 566, 578, 585,
586, 722, 759, 805
- Львовіцький Володимир 615
- Льондон *див.* Лондон
- Льонек Владислав 864
- Льонський, чотовий 457
- Льоренц Марія 564
- М**
- Маврецівка, с. 435
- Магдальчук Микола 178, 191,
200
- Магерів, с. 305
- Магіровський Казимир 487
- Магомета Сергій 186
- Магука Євстахій 891
- Мадило Євген 866
- Мадярщина *див.* Угорщина
- Маєвські Владзімеж 689
- Мазарня (Мазярня), с. 536, 717,
758
- Мазарня Гоголева (Мазярня Го-
голева), с. 489, 628, 629, 630,
631, 697, 698, 755
- Мазовський Степан 477
- Мазур Йосип 621
- Мазур М. 985
- Мазур Степан 177, 199
- Мазур Степанія 191
- Мазурак Іван 1023
- Мазурак Михайло 1023
- Мазурен Степан 945
- Мазурівка, с. 483, 508, 565, 722
- Мазуркевич Василь 724, 757
- Мазуркевич Ян 826
- Мазурок Лесько 433
- Мазюка Іван 681
- Мазярка Польська, с. 762
- Мазярня Ваврикова, с. 489, 628
- Мазярня Гоголева *див.* Мазарня
Гоголева
- Мазярня *див.* Мазарня
- Мазярня Кам'янецька, с. 489
- Майдан Лепенський, с. 85, 210
- Майдан Новий, с. 117, 376
- Майдан Середній, с. 520
- Майдан Синявський, с. 700, 930,
939, 947, 962, 963, 1030
- Майдан Сопоцький, с. 185, 186
- Майдан Старий, с. 628, 651, 654,
748, 755
- Майдан Тучапський, с. 385, 406,
430
- Майдан, с. 210, 249, 262, 289,
304, 339, 376, 378, 385, 406,
430, 437, 500, 581, 670, 696,
698, 742, 745, 749, 753, 867,
930, 961
- Майданек 1139
- Макар Василь 55
- Макар Іван 176
- Макара Микола 187
- «Маківка», Воєнна округа 810
- Маковисько, с. 956
- «Макс» *див.* Скорупський Мак-
сим
- Максим Анастасія 990, 1025
- Максим Андрій 990, 1025
- Максим Анна 990, 1025
- Максим Іван 991
- Максим Катерина 990, 1025
- Максим Марія 1025

- Максим Марта 990
 Максим Степан 1025
 Максим Стефан 990
 Максимівка, с. 330
 «Максимцьо», поліцист зі Стараго Самбора 522
 Максимюк Володимир 188
 Макух Катерина 865
 Макух Ярослав 872
 Маланчук Ілля, поліцист 696
 Маланчук, учитель 433
 Малащук Антоній 203
 Малета І. 523
 Малецькі Стефан 569
 Малеша Олександр 183
 Малецькі Юзеф 669
 Малеша Ольга 188
 Малеша Степан 188
 Малжів, с. 368
 Малиган Андрій 524
 Малик Антін 423, 425
 Малимон Зіна 389, 429
 Малимон Іван 179, 194, 201
 Малимон Катерина 194, 201
 Малимон Ліда 389
 Малимон Ольга 389
 Малин Василь 709
 Малин, с. 103
 Малиновський Іван 696
 Малинськ, с. 247
 Малиха Олена 179, 195
 Маличі, колонія 189, 193, 346, 348, 350, 354, 368, 437, 438, 440, 713, 719, 741
 Маличі, с. 175, 178, 180, 189, 193, 197, 200, 202, 369, 424, 451, 452, 453, 489, 755
 Малі Березолуки *див.* Березолуки Малі
 Малік Казимир 709
 Маліна Марія 866
 Маліновські Ян 617, 618, 619
 Маліновський Владислав 312, 569
 Малків, с. 175, 195, 197, 334, 350, 353, 370, 489, 711, 712, 713, 719, 752
 Малківська, колонія 428
 Малковичі, с. 814, 991, 1185
 Маловоди, с. 729, 732, 805, 849
 Малярчук Емілія 999
 Малярчук Олексій 999
 Малятин, с. 237
 Мальїр Броніслав 705
 Малько Іван 929
 Мальць Броніслав 644
 Мальчевський Степан 178, 191, 200
 Мамчур Андрій 407
 Мамчур Микола 407
 Манда Юзеф 890
 Манів, с. 1006, 1071, 1072, 1073, 1084
 Манчур Андрій 941
 Манятичі, волость 418
 Маньків Дмитро 925
 Мар'ян Стах 676
 Мар'янівка, колонія 243
 «Мар» *див.* Голяш Степан
 Марган (Маргонь) Степан 984
 Маренинський Майдан *див.* Марининський Майдан
 Маренін *див.* Маринин
 Маречко Василь 995
 Маречко Іван 954
 Маречко Марія 954
 Маречко Михайло 954
 Маринин (Маренін), с. 249, 260
 Марининський Майдан (Маренинський Майдан), с. 249
 Мариньчак, поляк 399, 400
 Марисін, колонія 356, 375, 384, 438, 744, 753

- Маріямпіль (Маріамполь), м. 307, 495, 517, 533, 534, 731, 736
- Маркевич 531
- Маркевич Юрій 931
- Марків Мирослав 331
- Марко Василь 973
- Маркова, с. 744
- Марковичі, с. 232, 237, 343
- Маркович Тадеуш 890
- «Мармаш», командир 442
- Мартинюк Андрій 409
- Мартисюк Антон 392
- Мартисюк Євген 392
- Марух Євгенія 203
- Марухач Володимир 203
- Марушка, присілок 548
- Марущак Гриц 293
- Мархевка Андрій 958
- Мархевка Василь 959
- Мархевка Іван 938, 958
- Марцегель, ройовий 435
- Марцелівка (Марселівка, Маркелівка, Марцалівка), колонія 232, 243
- Марцишин Онуфрій 524
- Марцінек Казік 649
- Марцінін Степан 1080
- Марцінкевич Олексій, священник із с. Суховоля 185
- Марцінкевич, священник із с. Щавні 172
- Марчук Гриць 658, 659
- Марчук Іван («Гуляйполе»), член ОУН 370, 371
- Марчук Іван з с. Коденка 183
- Марчук Іван з с. Угринів 1055, 1057, 1058
- Марчук Н. 185
- Маршалек Мечислав 890, 891
- Маршалек Юзеф 890
- Масевичі, с. 263
- Маска Міхал 639
- Маскович Василь 928
- Масломичі, с. 178, 189, 193, 200, 350, 354, 368, 371, 450, 713, 719
- Маслюк Іван 1027
- Маслюк Микола 1027
- Маслюк Орест 1028
- Маслюк Теодор 1027
- Масляний Василь 999
- Мастелер, український поліцист 706, 707
- Мастища, с. 491
- Масурська, колонія 343
- Матіївський р-н 103, 261
- Матла Зенон 67, 68
- Матлаховські, поляк 283
- Матура, український поліцист 689
- Матче, с. 160
- Матюк Йосип 198
- Матюшенко Панас 1119
- Мацелко Григорій 934
- Мацейовські, командант групи «Лев» 611, 612
- «Мацек» *див.* Мельник Антоній
- Мацко Ева 1043
- Мацошин, с. 183
- Мацько Михайло 524
- Мацьковичі, с. 1185
- Мачинський Іван 179, 194, 200
- Мачита Дмитро 1075
- Мачуга Іван 928
- Мачуга Михайло 928
- Мачуга Теодор 928
- Мачуги, с. 865, 995
- Мачулки (Мочулки), с. 458, 460, 462, 465
- Мачулянка, с. 260, 263
- Машталір Михайло 758
- Мащак Іван 524
- Мащак Катерина 1006
- Мащак Остап 569, 704

- МВД *див.* Міністерство внутрішніх дел
- МГБ *див.* Міністерство державної безпеки
- Медай Петро 739
- «Медвідь», командир 223
- «Медвідь», підпільник 361, 380
- Медика, с. 1051
- Медичі, с. 370, 752
- Медова, с. 584
- Медовець Микола 584
- Медуха, м. 307
- Межилісія, с. 184
- Мекелита Данило («Очеретко») 370, 371
- Меленець Сергій 175, 193, 197
- Мелешко Дмитро 928
- Мелещук Н. 184
- Меличів, с. 371
- Мелна, с. 746
- Мельденський Володислав 400
- Мельник Андрій 49, 1077
- Мельник Антоній («Мацек») 621
- Мельник Володимир 925
- Мельник Євген 312
- Мельник Іван 925
- Мельник Макар («Кора») 83, 216, 241
- Мельник Михайло 1059
- Мельник Олекса 612
- Мельник Степан 945, 1087
- Мельник Ярослав («Роберт») 805, 806, 1156
- Мельника Михайло 197
- Мельники, колонія 92, 215, 216
- Мельники, с. 861, 866
- Мельниці, хутір 215, 216
- Мельничук Гриць 179, 194, 201
- Мельничук Олекса 179, 194, 201
- Мельничук Петро 398
- Мельничук Софія 194, 201
- Менчинські, професор 598
- Менше, с. 969, 984
- «Месники», сотня 115, 382, 383
- Метелин, с. 194, 419, 870
- Метельський 338
- Метік Степан 963
- Метушня *див.* Митушня
- Метюк Йосиф 176, 189
- Мечищів, с. 745
- Мелецькі Стефан 673
- Мензлибродзкі, поляк 620
- Мигалик Катря 1071
- Мигалик Петро 1078
- Мигаль Павло («Павур») 489
- Мидськ (Мідзк), с. 246
- Микита Василь 927
- Микитин Іван 758
- Микитин, с. 461
- Микитичі, с. 461, 462, 465
- Микитович Роман 494, 756
- Микитюк Адам 175, 189, 197
- Миків, с. 1087
- Миклашів, с. 552, 710, 742
- Микльош Михайло 942
- Микола Юрій 293
- Миколаїв, м. 586, 750
- Миколик Микола 936
- Миколіш Іван 584
- Микулин, с. 172
- Микуличин, с. 307
- Микульчин Микола 524
- Микульчин Юрко 524
- Милиха Олена 201
- Милотиц, с. 57
- Милятичі, с. 758
- Мильнів, с. 726, 751, 893
- Минович Мирон 175
- Мипа Іван 1086
- Мирків, с. 232, 343
- «Мирон», підрайоновий ОУН 749, 758

- «Мирон», сотенний 1011, 1015,
1017, 1018, 1019
- Мисак Михайло 642, 703
- Мисик Адам 335
- Мисик Володимир 335
- Мисик Євдокія 335
- Мисик Софія 335
- Мисюк, священик 702
- Мисюра Михайло 178, 192, 200
- Миськів Михайло 184
- Миськова, присілок 747
- Мита, с. 294
- Митко Теодор 945
- Митко Юрій 932
- Митляшевські Франек 639
- Митниці, с. 739
- Митулин, с. 696, 746
- Митушня (Метушня), с. 547, 763
- Михайлик Михайло 532
- Михайлишин Василь 756
- Михайлів, с. 172
- Михайлівка, с. 874
- Михалевський Антін 178
- Михалина, с. 258
- Михальський Данило 867
- Михальчик 673
- Михась Ілько 569, 673
- Михня, с. 257, 688
- Михович Мирон 197
- Миців, с. 443, 510, 911, 912, 1253
- Мичищів, с. 579
- Мичків, с. 1074
- Мичківці, с. 858
- Мідзк *див.* Мидськ
- Мізерний Василь («Рен») 809
- Мізовацький р-н 688
- Мізунь, с. 337, 612, 688
- Міколайчик Станіслав, 558, 561,
598, 674, 900, 1098, 1180,
1181, 1212
- Мікталь Антонина 177
- Мікус Анастасія 954
- Мікус Микола 955
- Мікус Олекса 954
- Мікус Параскевія 955
- Мілієвич Константин 335
- Міліція обивательська (МО) 445,
808, 833, 864, 889, 898, 902,
911, 912, 918, 919, 921, 922,
926, 927, 929, 930, 931, 932,
933, 934, 935, 936, 937, 938,
939, 940, 941, 942, 943, 944,
945, 946, 947, 948, 949, 950,
951, 953, 956, 957, 958, 959,
960, 962, 963, 974, 975, 987,
992, 1003, 1004, 1013, 1016,
1058, 1059, 1069, 1070, 1073,
1075, 1076, 1077, 1078, 1081,
1083, 1085, 1106, 1159, 1160,
1161, 1195, 1201, 1215, 1221,
1230, 1231, 1232, 1233, 1234
- Міляни, с. 194, 333
- Міляц Дмитро, 30-річний 941
- Міляц Дмитро, 40-річний 941
- Міль Андрій 865
- Міль Антон 865
- Міль Осип 865
- Міль Роман 865
- Міль Ярослава 865
- Міністерство внутренніх дел
(МВД) 852, 853
- Міністерство государственной
безопасности (МГБ) 853, 1184
- Мінчалевиц Теодозій 719
- Мінява, с. 333
- Міняни, с. 176, 178, 193, 197, 198,
200, 202, 350, 354, 361, 362,
363, 368, 371, 378, 713, 719,
753
- Мірче, с. 175, 179, 193, 194, 197,
200, 201, 333, 335, 350, 353,
368, 712, 719, 870

- Мірчук Василь 197
 Мірчук Петро 417
 Місевіч, командант поліції 619
 Місило Євген 118, 807, 808, 810, 811, 812, 817, 818, 832, 846
 Містечко, присілок 747
 Містки, с. 586
 Мітренга Стефан 669
 Мітрінга Іван 50, 53
 Міхалевський Антін 191, 199
 Міхалєвіч Корнель 619
 Міхалєц *див.* Міхальце
 Міхалєцка Розалія 613
 Міхальський Владислав 865
 Міхальські («Роман») 283
 Міхальський Францішек 864
 Міхальце (Міхалєц), колонія 435, 436
 Міхальчук Осип 203
 Міхальчук Станіслав 669
 Міхельсдорф, с. 181
 Міц Анна 951
 Міц Катерина 953
 Міц Олекса 953
 Міцкевич Адам 562
 Мішаниця, с. 930
 Мішек 612
 Мішталъ Антонина 190, 199
 Міщанюк Андрій 176, 192, 197
 Міщук Василь 659
 Міщук Іван 181
 Міщук Олег 180, 195, 202, 334
 Міщук Олекса 202
 Міщук Олена 180, 334
 Міщук Федір 180, 195, 202, 334
 Млини, с. 585
 «Млот», поручник 1231, 1243, 1251, 1252, 1253
 Мниглоби, присілок 456
 МО *див.* Міліція обивательська
 Мовчан Елисовета 1043
 Мовчан Ян 619
 Модринець, с. 354, 368, 371, 387, 713, 719, 870
 «Модринець», відділ 387
 Модринські ліси 712
 Модринці, колонія 350, 368
 Модринь (Модрин), с. 176, 189, 197, 198, 199, 203, 237, 348, 350, 354, 368, 371, 375, 376, 378, 386, 387, 424, 425, 426, 489, 713, 715, 719, 753
 «Мойсей», стрілець 448
 Моквин (Моквін), с. 247, 249
 Мокляк Степан 962
 Мокра, с. 1091
 Мокре, с. 985, 987, 989, 1000, 1003, 1007, 1010, 1011, 1014, 1017, 1019, 1020, 1021, 1024, 1028, 1035, 1077, 1080, 1083, 1085, 1086, 1087, 1091
 Мокре, хутір 247
 Молині, с. 536, 702, 709, 740
 Молідан Великий, с. 420
 Молодиче, с. 703
 Молодичі, с. 537, 702, 860, 865, 866
 Молодівці 860
 Молодовичі, с. 917
 Молодятицька волость 347
 Молодятичі, с. 157, 160, 175, 176, 180, 189, 195, 196, 197, 198, 202, 203, 323, 334, 350, 366, 368, 371, 381, 397, 420, 567, 716, 719, 720, 738
 Молодьків, с. 730
 Моложів, с. 177, 180, 190, 199, 201, 380, 719, 744, 753
 Моложня, с. 489
 Момінкевич Мецьо 529
 Монастир Брідський, с. 652, 732
 Монастир Оглядівський, с. 652

- Монастир, с. 333, 865, 866, 867, 871
- Монастирець, с. 297, 521, 920, 921, 973, 978, 982, 1061, 1062
- Монастириська, с. 294, 338, 493, 515, 571, 622, 623, 624, 728, 729
- Монастиричі, с. 500
- Монастирок Брідський, с. 652
- Монастирок, с. 455
- Монастирчани, с. 532, 749
- Мондак Станислава 972
- Мончинські Ст. 530
- Монятичі, с. 437
- Мопак 978
- Моравінек, с. 379
- Моравський 559, 578
- Морачевський 578
- Моргаль Роман 1059
- Морейда Анна 990
- Морейда Володимир 990
- Морейда Марія 990
- Морейда Михайло 990
- Мороз Володимир 28, 117, 128
- Мороз Миколай 419
- Мороз Степан 935
- «Морозенко», підпільник 375, 1192, 1199
- Морохів, с. 985, 987, 988, 989, 1000, 1006, 1010, 1014, 1017, 1019, 1020, 1021, 1091, 1092
- Морський Дмитро 957
- Моршин, м. 651
- «Моряк», стрілець 435
- Мосир (Мосур), с. 101, 234, 465
- Москалик Антін 757
- Москаль Катерина 863
- Москаль Параска 971
- Москва Казимир 413
- Москва, м. 91, 109, 110, 161, 208, 209, 267, 269, 270, 271, 272, 281, 292, 302, 364, 468, 479, 480, 495, 541, 542, 562, 572, 574, 575, 578, 581, 673, 692, 695, 775, 782, 786, 818, 819, 823, 855, 1004, 1102, 1113, 1119, 1121, 1122, 1125, 1126, 1127, 1135, 1136, 1137, 1139, 1145, 1146, 1149, 1151, 1155, 1157, 1159, 1164, 1185, 1193, 1195, 1207, 1210, 1213, 1226, 1247
- Московський Іван 202
- Мости Великі, с. 369, 751, 755
- Мостиська, м. 667, 668, 726, 747, 751
- Мостище, с. 492, 518
- Мостищина 111, 525, 558
- Мостовський Андрій 187
- Мосур *див.* Мосир
- Мосурська, колонія 243
- Мотика Гжегож 82, 83, 118, 809, 815, 816, 817, 826, 829, 839, 842
- Мотика, член ПОНВ 612
- Мотіль Михайло («Тадеуш») 608
- Мотовило Ромко 607
- Мохній Ярослав 699
- Мочардинські, поліцист у Надвірній 530
- Мочари, с. 586
- Мочулки *див.* Мачулки
- Мошавиця, с. 344
- Мошанець, с. 898, 1071
- Мошанецький ліс 1086
- Мошаниця, с. 871, 931
- Мразниця, с. 669, 670
- Мриголоди 867, 920, 921
- Мудлак Андрій 1030
- Мудло Дмитро 959
- Мудрий Василь 44, 46
- Мудрик Андрій 892

- Мудрик Володимир 891
 Мудрик Євген 185
 Мудрик Євстахій («Крук») 890
 Мудрик Іван 891
 Мудрик Стефан 892
 Мужилів, с. 325
 Музика Олександра 404
 Музичка (Музичко) Олена 179, 194, 201
 Музичка Володимир 186
 Музичка Йосиф 186
 Музичка Катря 186
 Музичук Емілія 190
 Музичук Еміліян 175, 197
 Муковичі, с. 460
 Муличів, с. 61, 156
 Муляни, с. 193
 Муровиця, с. 1087
 Мутвиця, колонія 215
 Мутвиця, с. 92
 «Муха» 1215
 Мучне, с. 1086
 Мушинський Теофіль 563
 Мушинський, поліцист у Надвірній 529
 Мушинський Юдзік 685
 Мушинські Філько 490, 617, 732
 Мхава, с. 799, 845, 970, 992, 998
 Мціча Міхал 891
 Мціча Ян 891
 Мшана, с. 704
 Мшанець, с. 508, 724, 757
 Мшанецький ліс 704
 Мягке (М'яке), с. 157, 160, 175, 196, 346, 348, 349, 350, 353, 354, 368, 371, 375, 378, 380, 386, 387, 389, 391, 421, 422, 423, 425, 438, 489, 712, 713, 714, 715, 719
 Мяків, с. 203
 М'ячин 187, 335, 394
- Н**
 Набір Казік 648
 Наброж, с. 116, 117, 175, 185, 186, 191, 197, 366, 376, 380, 440, 568, 716
 Наваровський Петро 487
 Нагай Є. В. 126
 Нагайовські Кароль 619
 Нагайовські Олек 619
 Нагель (Нагель) Владислав 516, 597, 599, 600
 Нагірна Марія 956
 Нагірний Василь 176, 189, 198, 369
 Нагірний Микола 956
 Нагірний, господар 309
 Нагожани, с. 834, 1022
 Нагорянки, с. 898
 Нагуляк Михайло 569
 Нагуляк Ярослав 755
 Нагурські 786
 Надвірна, м. 293, 494, 495, 500, 517, 519, 520, 528, 529, 532, 564, 727, 730, 731, 733, 743, 749
 Надвірнянщина 306, 307, 730, 743
 Надиби, с. 298
 Надиліна, с. 489
 Надія, с. 758
 Надляштя 882
 Надоляни, с. 1078, 1085
 Надороже, с. 499
 Надорожна, с. 307, 748
 Надорожнів, м. 579
 Надсяння 51, 573, 881, 1115
 Назавізов, с. 708
 Назар Теодозія 1023
 Назаревич О. 815
 Назарук Микола 181
 Назімов Борис 198

- Найда Євген 683
 Наклік, с. 509
 Накло, с. 916
 Накловичі, с. 550, 759, 763
 Наконечний Іван 180, 194, 202
 Наконечний Микола 187
 Наконечний Олекса 941
 Наконечний Петро 871
 Накушівка, с. 1081, 1085
 «Наливайко», командир 441, 442, 443
 Налипковичі, с. 864
 Налуже, с. 690
 Нальот, плутоновий 287
 Напованець Степан 984
 Напованець Петро 984
 Напора Іван 928
 Напора Микола 928
 Нараїв, м. 584, 698
 Наренчин, с. 230
 Наріль (Нароль), м. 172, 434, 435, 455, 861, 941
 «Народна Гвардія», польська організація 372, 373
 Народний комісаріат внутрішніх дел (НКВД) 15, 25, 26, 48, 56, 66, 74, 119, 127, 138, 139, 140, 141, 267, 268, 292, 324, 439, 455, 483, 495, 496, 515, 519, 527, 528, 529, 563, 564, 565, 570, 574, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 585, 586, 587, 632, 633, 634, 641, 650, 654, 655, 673, 687, 728, 729, 730, 731, 732, 736, 737, 810, 814, 817, 825, 828, 834, 839, 856, 858, 859, 908, 934, 939, 940, 946, 950, 965, 968, 979, 982, 987, 988, 991, 995, 1004, 1033, 1035, 1036, 1045, 1047, 1060, 1081, 1121, 1136, 1139, 1151, 1158, 1160, 1162, 1184, 1185, 1197, 1199, 1213, 1228, 1229, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234, 1246, 1250, 1252, 1253, 1254
 Народний комісаріат державної безпеки (НКГБ) 1199
 «Народове Сілі Збройне (НСЗ)», польське військове формування 594, 628, 770, 808, 817, 1036, 1107, 1126, 1135, 1136, 1160, 1182, 1183
 Нарольські Антоні 618
 Нарольський Только 618
 Насальський Цесько 676
 Насічне, с. 1013, 1093, 1094
 Наскрент Станіслав («Скрент») 617, 620
 Наспінська Анна 867
 «Нахтігаль», батальйон 51
 «Наш фронт», видання 233
 «Наше Земє Входні», видання 271
 Небилів, с. 307
 Неборачик Іван 721
 Негівка-Пнянки, колонія 750
 Негівці, с. 491
 «Негус», чотовий 245
 Недзелко Микола 188
 Неділиська, присілок 747
 Недозірний Григорій 187
 Незнайко Осип 865
 Некируй Марія 951
 Неледва, колонія 753
 Немирів, м. 132, 383, 502, 752
 Немирівський Павло 936
 Немировичі, с. 708
 Ненадова, с. 526
 «Непокірний» 247
 «Нерв» 1235

- «Нервус», командир 442
 Нерінг Йоахим 545
 Несвіч, с. 342
 Нестаничі, с. 664, 748
 Несторівський Кирило 891
 Несторук Роман 178, 191, 200
 Нетребки (Нетрибка), с. 917, 976, 977
 Нецкар Антоній 961
 «Нечай» *див.* Рибіцький Андрій
 «Нечай», підпільник із Грубешівщини 382
 «Нечай», підпільник із Станіславщини 500
 «Нечай», підпільник із Жидачівщини 705
 Нечипор Петро 178, 191, 200
 Нечиста Анна 990, 1025
 Нечиста Зофія 990
 Нечиста Катерина (дочка) 990, 1025
 Нечиста Катерина (матір) 990, 1025
 Нечиста Магдалина 990, 1025
 Нечиста Марія 990, 1026
 Нечиста Софія 1026
 Нечистий Андрій 990, 1026
 Нечистий Іван 990, 1026
 Нечистий Михайло 991, 1025, 1027
 Нечистий Сенько 1028
 Нечистий Тарас 990, 1025
 «Небескі» *див.* Вонсік
 Небещани, с. 898, 902, 913, 985, 986, 987, 988, 989, 991, 1003, 1006, 1021, 1025, 1028, 1071, 1075, 1076, 1077, 1079, 1083, 1085, 1089, 1091, 1096
 Недевадзкий, поляк 338
 «Неподлегла Польська» *див.* «Організація Польська Неподлегла»
 Неспач Євгенія 603
 Нивиці, с. 603, 609, 628, 640, 652
 Нижні Халупки, с. 875
 Нижнів, с. 519, 721
 Низак Іван 953
 Низькошапка Павло 175, 192, 197
 Нисколизи, с. 745
 Німасік, поляк 638
 Німеччина 29, 37, 42, 47, 52, 53, 67, 89, 101, 152, 153, 161, 168, 169, 206, 208, 221, 227, 229, 234, 267, 270, 284, 287, 290, 295, 302, 319, 322, 331, 469, 479, 510, 557, 562, 566, 594, 626, 648, 667, 674, 778, 779, 781, 876, 885, 891, 1003, 1190, 1201, 1207, 1215, 1233
 Німилович Дмитро 329
 Німців, с. 930, 944
 Ніновичі, с. 871, 874, 875, 894, 915, 916
 Нісевич Василь 974
 Нітіцкій Антоній 667
 Нітшец 293
 НКВД *див.* Народний комісаріат внутрішніх дел
 НКГБ *див.* Народний комісаріат державної безпеки 1199
 Нова Верхня, колонія 749
 Новак Анастазія 953
 Новак Іван 405
 Новак Степан 563
 Новаківський Ярослав 575
 Нове Знесіння, с. 505, 699
 Нове Село, с. 294, 456, 872, 929, 930
 Новий Двір, с. 103, 259, 870
 Новий Самбір 521
 Новий Санч, м. 711

- Новини Горинецькі, с. 707, 725
 Новини, с. 260, 263
 Новицький Степан («Вадим») 115, 356, 357, 358, 360, 384
 Новіцький Михайло 640
 Новіцький Юзеф 305
 Новоградщина 318
 Новогрудек, повіт 682
 Новосад Д. 412
 Новосад Марія 177, 191, 199
 Новосад Михайло 175, 190, 196
 Новосандеччина 969
 Новоселиці, с. 612, 651, 687
 Новосілецька, колонія 403
 Новосілка Скалатська, с. 287
 Новосілки Кардинальські, с. 871
 Новосілки Коропецькі, с. 338
 Новосілки Опарські, с. 565
 Новосілки Передні, с. 871
 Новосілки, с. 57, 149, 176, 177, 192, 199, 338, 350, 369, 385, 390, 403, 404, 416, 418, 430, 440, 455, 466, 538, 547, 563, 565, 608, 666, 701, 720, 759, 763, 870, 1004, 1037, 1085
 Новосільці, с. 993
 Новотанець, с. 834, 1022, 1071
 Новошин, с. 337, 687
 Ногавиця Йосиф 374, 569, 706
 Ногалевич, поліцист у Надвірній 529
 Ножищенський р-н 344
 Нончак Дмитро 990
 Нончак Іван 990
 Норощиця, колонія 402
 Носаль Евфрозина 388
 Носаль Марія 388
 Носаль Олекса 394, 429
 Носів, с. 184
 НСЗ *див.* «Народове Сілі Збройне»
- Нуд Станіслав 683
 Нураль, поляк 403
 Ньонька Адам 412
 Нью-Йорк, м. 147, 1198
- О**
 Обидів, с. 759
 Облазниця, с. 508, 565
 Облісний Михайло 944
 «Оборона Кресуф Вєходніх», польська організація 605
 «Оборона Народова», польська організація 291, 617, 634
 Обортів (Оборотів), с. 634, 748
 Образниця, с. 722
 Обровець, с. 385, 418
 «Обуз Народови Радикальні», польська організація 594
 Обурки, с. 65
 Обуховський Роман 494, 756
 Обша, с. 186, 187, 537, 758, 938, 957
 Обшанський Володимир 941
 Обшанський Мирон 941
 Обшанський Іван 939
 Обшанський Микола 931
 Овадно, с. 460
 Оверко Марія 932
 Овоче, с. 461, 462
 Огієнко Іван (митрополит Іларіон) 363, 364, 365, 367, 718, 738
 Огірко Осип 942
 Огороднік Валерій 28
 Огризко Миколай 366, 568
 Оґризек Войтек 865
 Оґризек Міхал 865
 Одаї, с. 307
 «Одор», стрілець 223
 Одра, р. 876, 883
 Одрехів, с. 1014, 1072, 1096

- Ожана, с. 814
 Ожанна, с. 509, 872
 Ожання, с. 706
 Ожга Володимир 651
 Ожга Едвард 652
 Ожга Казимир 651
 Ожга Марія 814
 Ожга Михайло 652
 «Ожел Чарни», польська органі-
 зація 682, 683
 Ожидів, с. 742
 Оздрів, с. 371
 Оздютицький р-н 728
 Оздютичі (Озютичі), с. 458, 462,
 465, 466
 Оземський, секретар 649
 Озерка, с. 534
 Озерко Осип 947
 Озеряни, с. 103, 259, 531, 733
 Озимок Василь 939
 Озимок Григорій 939
 Озірна, м. 332
 Озірце, с. 307
 Озіряни, с. 339, 689
 «Окунь», чотовий 435
 Олака, с. 929
 Олевич Семко 433
 «Олег» 1240, 1242, 1244, 1245,
 1250, 1251
 Оледсицький Корчук 507
 Оледсичі, с. 507
 Олександрів *див.* Александрів
 Олександрівка (Александрівка),
 с. 247, 263
 Олексичі, с. 706
 Олексівка, присілок 507
 Олексята, присілок 297
 Оленич Василь 433
 Олеськ, с. 462
 Олеша, с. 494, 495, 517, 520, 530,
 531, 571, 731, 733, 743
 Олешин Віктор 994
 Олешичі, с. 861, 862, 929
 Олиник Дмитро 410
 Олицький р-н 344
 Олійник Захар 390, 433
 Олійник Іван 1075
 Олійник Микола 1092
 Олійник Микола («Орел») 128,
 129, 130, 356, 357, 358, 359,
 360, 384, 485, 486, 497, 544,
 545, 546, 630
 Олійник Микола, поліцист у Мі-
 нянах 176, 193, 198
 Олійник Юсько 604
 Оліяр Гриць 974
 Ольоринка, с. 1098
 Ольхівець, с. 181, 182, 183
 Ольховський Іван 23
 Оманський Микола 928
 Омелянка, колонія 92, 215, 216,
 217
 Омельно, с. 343, 344
 Омемчук Катерина 203
 Онисько Микола 563
 Онишканич Марія 1043
 Онишкевич Мирослав («Орест»)
 115, 846, 829, 841, 885, 886
 Онишкевич Тарас («Галайда»)
 355, 383, 496, 742, 743, 756
 Онишки, присілок 860, 933
 Онишко Матвій 933
 Онишко Михайло 957
 ООН *див.* Організація об'єдна-
 них націй
 Опаки, с. 701
 Опалинський 535
 Опільсько, с. 870
 Ополля, с. 184
 «Опорни» *див.* Закравач Влади-
 слав
 Опришко Марія 999

- «Організація Млодзєжи Польської», польська організація 285
- Організація об'єднаних націй (ООН) 1225, 1226
- «Організація Польська Неподлегла», польська підпільна організація 153, 558
- Організація Українських Націоналістів (ОУН) 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 16, 18, 26, 31, 34, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 63, 65, 66, 67, 68, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 82, 87, 88, 89, 95, 98, 99, 104, 106, 108, 109, 110, 111, 115, 120, 121, 126, 127, 128, 130, 131, 135, 137, 138, 139, 140, 145, 146, 147, 151, 159, 161, 204, 219, 220, 222, 225, 227, 231, 233, 235, 239, 241, 242, 244, 245, 246, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 270, 285, 290, 293, 294, 301, 302, 303, 307, 309, 323, 329, 333, 339, 369, 370, 469, 473, 486, 489, 506, 516, 521, 523, 524, 539, 546, 550, 553, 556, 557, 558, 564, 565, 568, 569, 572, 578, 593, 594, 599, 602, 610, 623, 624, 625, 626, 627, 647, 654, 679, 697, 698, 699, 700, 702, 707, 721, 722, 723, 729, 730, 731, 734, 735, 740, 746, 749, 750, 754, 755, 756, 757, 758, 761, 763, 769, 770, 771, 783, 784, 801, 805, 808, 809, 810, 815, 818, 819, 822, 823, 828, 830, 836, 837, 840, 841, 845, 846, 852, 857, 868, 970, 997, 1003, 1036, 1094, 1125, 1147, 1156, 1157, 1159, 1162, 1163, 1169, 1192, 1217, 1219
- Органік Станіслав 726
- Ордеха Іван 866
- Ординат Іван 203
- Ордота Іван 866
- «Орел» *див.* Олійник Микола
- «Орел», відділ 915, 916
- Оренчак Іван 928
- «Орест Карат» *див.* Литвин Мирослав
- «Орест» *див.* Онишкевич Мирослав
- Орів, с. 670
- Оріхівці, с. 862
- Орішко Володимир 427
- «Орлан» *див.* Галаса Василь
- «Орлента», видання 563, 598
- «Орли», сотня 384, 589
- Орловський Йосип 621
- ОРМО *див.* Охотніча резерва міліції обивательської
- Орнатовичі (Орнотовичі), с. 398, 420
- Орновичі, с. 489
- «Орський», сотник 975
- Ортинецький Василь 175, 195, 197, 334
- Оршанів, с. 715
- Освенцим (Осьвенцім) 266, 667
- Осейник Петро 407
- Осекрів, с. 460
- Осемчук Володимир 203
- Осердів, с. 635, 1059
- «Осет», відділ 916
- «Оси», відділ 216, 217
- Осиковський Андрій 1077
- Осинковський Іван 972
- Осинковський Станіслав 972
- «Осип», сотенний політвиховник 972

Осмиговичі, с. 460
Осмолада, с. 743, 684, 685
Осовичи, колонія 92, 215, 216, 218
«Остап» *див.* Паль Михайло
Остапенко, заступник командира чоти 452
Остапик Антін 1023
Осташ Михайло 835, 1048
Остобіж, с. 498, 751
Остодір, с. 683, 685
Остойський, поручник 980
«Остоя», політичний референт 1222, 1223, 1224, 1226, 1227, 1228
Острий Ріг, с. 241
«Острий», кулеметник 972
Острів, с. 293, 385, 412, 413, 414, 489, 546, 590, 591, 592, 600, 646, 743, 751, 756, 764, 870
Острівки, колонія *див.* Островки
«Остріжського», курінь 115
Островки (Острівки), колонія 80, 92, 93, 214, 215, 216, 217, 218, 407, 420, 437
Островські Юзеф 697
Островський Адам 111, 125
Островський Іван 988, 1000
Острожецький р-н 238, 344
Оструфки, колонія *див.* Островки
Осянік Володимир 971
Осьмак Панько 936
Отинійщина 748
Отинія, м. 496, 499, 519, 520, 528, 530, 731
Отлочин, с. 460
ОУН *див.* Організація Українських Націоналістів
Охитники, с. 462
Охлопів, с. 85, 326

Охнівка, с. 462
Охотніча резерва міліції обивательської (ОРМО) 808, 1071, 1074, 1075, 1078, 1079, 1083, 1085, 1089, 1106
«Охрим», командир 1232
«Очеретко» *див.* Мекелита Данило
Ощиров Михайло 187
Ощів, с. 350, 369, 385, 401, 402, 413, 417, 489, 677, 720

П

Павельці, с. 434, 436
«Павленко», чотовий 975
Павликівка, с. 610, 612, 750
Павлинець Федор 1030
Павлишин Іван 467
Павлиц Михайло 867
Павлиці, с. 456
Павлів Михайло 756
Павлів, с. 182, 507, 640, 656, 660, 661, 662, 663, 665, 679, 681, 700, 748
«Павлів», підпільник 507
Павлівець Теодор 961
Павлівка, с. 610
Павлін Михайло 700
Павлов Степан 703
Павлова, с. 961
Павлович Іван 650
Павловичі, с. 453
Павлович Владзімеж 689
Павловська Катерина 664
Павловський Михайло 568
Павлокома, с. 811, 812, 813, 890, 891, 892, 991
Павлосів, с. 536
Павлус Іван 644, 704
Павлюк Кирило 427
Павлюк Лев 427

- Павлюк, комендант української поліції 305
- Павлюк, поліцист у Надвірній 529
- Павук Осип 198
- Павуки, с. 489
- «Павур» *див.* Мигаль Павло
- Павшиці-Любича, с. 741, 751
- Пагіря Олександр 28
- Падовський Ян 657
- Пайонк Станислав 615
- «Пайонк» *див.* Вавдак Владислав
- Пакет Яків 520
- «Пакос», стрілець 1093
- Пакоців, поляк 702
- Пакушівка, с. 898, 1076, 1084
- Палаш Михайло 962
- Палаш Петро 962
- Палащак 980
- Палейчук Теодор 188
- «Палек» *див.* Палка Сташек
- Паливода Василь 762
- Паликова, с. 706
- Паликорови, с. 305
- Паличук Захар 201
- Палка Сташек (Стах) («Палек») 616, 620
- Палуг Катерина 953
- Палюк Лука 427
- Палюх Марія 953
- Палюшкевич Броніслав 643
- Палянець Станислав 651
- Паль Михайло («Остап») 583, 757
- Пан В. 330
- Панамаренко Марія 603
- «Панас» 1043
- Панас Василь, селянин 548
- Панас Василь, селянин у Жуличах 177, 192, 199
- Панас Дмитро 928
- Панас Іван 177, 192, 199
- Панас Ілля 177, 192, 199
- Панас Сташек 565
- Панасик Іван 945
- Панасюк Павло 184
- Паневичі (Пановичі), с. 490, 571, 580, 617, 618, 730, 732
- Паневіч, поляк 596
- Панечко Микола 335
- Панкевич Павло 994
- Панкевіч Фр. 530
- Панпюл Юзеф («Ліс») 890
- Пантелейчук Юрій 198
- Пантета Євген 185
- Панчик Іван 197
- Панчишин 107
- Панчишин Богдан 181
- Паньків Іван 934
- Паньків Катерина 934
- Паньків Марія 934
- Паньків, с. 171
- Панько Дмитро 1085
- Панько Петро 1085
- Папідола Михайло 638
- Паралюк Іван 944
- Паралюк Степан 945
- Параньки, присілок 439
- Паросля, с. 83
- Парстинак Іван 932
- Партика Василь 942
- Партика Іван 953
- Партика Михайло 953
- Пархалюк Микола 331
- Пархальський Теофіль 624
- Парчак Василь 953
- Парчів, с. 1195
- Пасіка, с. 176, 177, 179, 185, 190, 194, 197, 199, 201, 333, 348, 370, 378, 389, 499, 702, 713, 715, 739, 752
- Пасічна, с. 500, 730, 749
- Пасічне, с. 193

- Паскевич Збих 529
 Пастернак Іван 184
 Пастернак Міхал 530, 731
 «Пастух», український націоналіст 600
 «Пастушок» 405
 Патриляк Іван 51, 53, 56
 Патрія, г. 1071, 1080, 1086, 1094
 Патуш Броніслава 865
 Пахолко Іван 872
 Пахолле, с. 182
 Пациків, с. 519, 520, 612
 Пачук Іван 175
 Пашів, с. 1061, 1062
 Пашко Іван 945
 Пашко Михайло 945
 Пашова, с. 810, 858, 978, 979
 Пащак Владислав 890
 Пащинські Владислав 617
 Певжа, с. 238
 «Певний» 1240, 1242, 1243, 1245, 1250, 1251, 1254
 Пега Андрій 188
 Пекарук Ілля 178, 191, 200
 Пелен Теодор 1073
 Пелип Дмитро («Євшан», «Ем») 358, 359, 360, 384, 434, 435, 447, 449, 590, 591, 592
 Пельц Казімеж 398
 Пеняга Микола 940
 Пеняки, с. 475, 581, 697
 «Перебийніс», сотня 115, 431, 440, 441
 Переводів, с. 357, 453, 454, 834, 870, 1022, 1033, 1036, 1037, 1038, 1044
 Переворск, с. 482
 Переворщина 703, 726
 Перегінськ, с. 684
 Перекалка, с. 642, 703
 Перекоси, колонія 749
 Перемиль, с. 224, 230
 Перемислів, с. 912
 Перемишляни, м. 109, 131, 286, 287, 338, 481, 503, 512, 696, 699, 700, 701, 722, 746, 755
 Перемишлянський повіт 512
 Перемишлянщина 339, 486, 569, 689, 711
 Перемишль, м. 57, 149, 152, 158, 278, 285, 288, 296, 314, 482, 483, 598, 637, 638, 663, 666, 667, 701, 702, 703, 705, 710, 723, 726, 732, 740, 751, 754, 814, 862, 870, 874, 905, 907, 908, 917, 918, 919, 920, 983, 1050, 1052, 1053, 1054, 1076, 1158, 1160, 1162, 1252
 Перемишльський повіт 60, 159, 323, 814, 856
 Перемищина 277, 288, 296, 313, 328, 332, 333, 472, 482, 525, 701, 703, 706, 751, 798, 799, 801, 831, 834, 841, 892, 894, 906, 910, 917, 920, 964, 972, 974, 977, 1029, 1043, 1045, 1054, 1102, 1103, 1105, 1106, 1108, 1157
 «Перемога», зв'язковий 442
 «Перемога», ройовий 1234
 Перерізолі (Перерісль), с. 495, 500, 517, 530, 571, 731, 708, 748
 Переселовичі (Пересоловичі), с. 202, 203, 334, 336, 371, 385, 407, 408, 689, 870
 Переспа, с. 92, 214, 215, 216, 217, 218, 226, 385, 394, 429, 675, 676, 677, 720
 Перетік, с. 629
 Перетоки, с. 282, 292, 293, 644, 704

- Пержило Степан 187
 Перловські Леслав («Шулад») 682, 683
 Перловські Михайло 682, 683
 Перлянська (Перлінська) Марія 644
 Перлянський (Перлінський) Казімеж 644, 705
 Перлянський (Перлінський) Мацей 644
 Перун Володимир 394
 Перун Семен 1091
 Перун Юрко 1087
 Перхач Степан 863
 Перчик Василь 951
 Петелейчук Юрій 203
 Петликівці Старі, с. 515, 729
 Петлюра Симон 87, 337, 909
 Петрак Михайло 898
 Петралак, начальник міліції Калуща 736
 Петрашко Іван 928
 Петрашко Микола 928
 Петрашко Теодор 928
 Петренко Роман 84
 «Петрик», стрілець 223
 Петриків, с. 566
 Петрикуф Рудольф 563
 Петрів Григор 971
 Петрів Іван 971
 Петрів Катерина 971
 Петрів Осип 525
 Петровий Іван 971
 Петрук Василь 203
 Петрук Осип 202
 Петрус Михайло 529
 Петрус Олександр 529
 Петрус Осип 564
 Петрусь Яків 393, 429
 Петчильські, полковник 283
 Пецьо Михайло 945
 Печалівка, с. 246
 Печеніжин, м. 307
 Печихвости, с. 237
 Печешин Едвард 287
 Пеліховська Магдалина 617
 Пенкі, с. 995
 Пеньонжек Юзеф 414
 Пеньонжек Ян 414
 Пепусь Владислав («Ліс») 668
 Пепусь Михайло («Чарни») 668
 Пепусь Миколай 668
 ПЗУЗ *див.* Північно-західні українські землі
 Пикуличі, с. 908, 917, 1160
 Пикуловичі, с. 726
 Пикуруй Ілько 962
 Пила, присілок 977, 978, 1061
 Пилинчак Василь 294
 «Пилип», вартовий 862
 Пилипець Іван 925
 Пилипчик Іван 1032
 Пилипчук Захар 195
 Пилипчук Іван 400, 427
 Пилипчук Павло 198
 Пилищук Захар 179
 Пильц Казимир 619
 Пильц Міхал 619
 Пиндус Євген 473
 Пинськ, м. 562
 Пиняни, с. 172, 356, 360
 Пйотровська Анна 680
 Пйотровський (Пйотровські) Йосиф 680
 Пйотровські Ігнатій 680
 Пира Павло 640
 Пирда Кароль 891
 Пиріг Михайло 947, 958
 Писаник Катерина 990
 Писарева Воля, с. 101, 231, 234, 462
 Писарівка, с. 338

- Писарова Воля *див.* Писарева
Воля
- Пискір Михайло 996
- Пискір Федір 996
- Пискор Михайло 865
- Пискорі (Пискурі), с. 865, 866,
1035
- Пискоровичі, с. 536, 814, 815,
866, 872
- Питак Євген 312
- «Півень», стрілець 1094
- Північно-західні українські
землі (ПЗУЗ) 167, 315, 341,
342
- Півовар Стах 865
- Піган Анастасія (Анастасія) 536,
709
- Пігані, с. 536, 709
- Пігіль Микола 412
- Пігородецкі Только 619
- Під'ярків, с. 722
- Підбереззя, с. 232, 237, 343
- Підбуж, с. 297, 670, 672
- Підвисоке, с. 141, 563, 569, 587,
756
- Підгаєцький повіт 339, 584
- Підгаєцький р-н 339, 689
- Підгаєччина 339, 490, 729
- Підгайний Пилип 180, 190, 198,
201
- Підгайці, с. 131, 185, 286, 287,
325, 335, 340, 571, 580, 587,
623, 625, 696, 697, 725, 729,
730, 732, 733, 744
- Підгірний Василь 721, 755
- Підгірці, с. 189, 335, 371, 385,
408, 418, 450, 451, 695
- Підгорецький Михайло 949
- Підгородне, с. 227
- Підгурський Іван 972
- Піддолини, с. 549
- Піддубці, с. 442
- Підкам'нь, с. 746
- Підкарпаття 596, 597, 599
- Підлипний Павло 640
- Підлисса, с. 475
- Підліски, с. 550, 667, 668, 761
- Підлужне, с. 264
- Підляшшя 5, 51, 61, 113, 156,
158, 159, 164, 165, 166, 167,
168, 174, 189, 218, 273, 322,
323, 325, 327, 328, 363, 364,
367, 385, 567, 574, 711, 716,
718, 719, 728, 846, 881, 882,
905, 910, 965, 966, 967, 1040,
1200, 1217, 1229, 1240
- Підмихайле, с. 750, 598
- Підмонастирок, с. 633
- Підомщина, с. 928
- Підпечари, с. 700
- Підрудне, с. 643
- «Підступний», стрілець 435
- Підсудко Том 994
- Підтемне, с. 699
- Підшумлянці, с. 616, 617, 619
- Пійло, с. 750
- Пілик Петро 942
- Пілик Теодор 942
- Піліховські Юзеф («Пілка») 616,
617, 618
- Піліховські Ян 617, 618
- «Пілка» *див.* Піліховські Юзеф
- Пілсудський Юзеф 44
- «Пілсудчики», загін 102
- Пінчак Текля 1043
- Піньдюра Степан 913
- «Пірат», командант відділу АК
1157, 1158, 1161
- Піски, с. 586
- Піскор Григорій 865
- Піскор Іван 865
- Піскор Теодор 961

- Пісок, с. 585
 Пісочне, с. 180, 192, 197, 199, 202
 Піскуль Владислав 898
 Пісьо Василь 999
 Пітух Степан 1072
 Піх Ксеня 941
 Піх Ярослав 332
 Піховіч Міхал 521
 Піховіч Франек 521
 Пічковіч Ян 638
 Пішина Іван 956
 Піщаць, с. 184
 ПКВН *див.* «Польський Комітет Національного Визволення»
 ПКНВ *див.* «Польський Комітет Національного Визволення»
 Плавуча Велика *див.* Плауча Велика
 Плазів, с. 185, 861, 921, 922, 926, 933
 Плазмо Микола 925
 Планіта С. 996
 «Пластун» 1191, 1192
 Платон, єпископ 103
 Плауча Велика (Плавуча Велика), с. 745
 Плаушевські, поляк 727
 Плебанівка, с. 312, 331, 569
 Плебанка, колонія 433
 Плетиничі, с. 746
 Плитич Василь 522, 726
 Плісків, с. 379
 Пліско, с. 717
 Пліщук Павло 182
 Плотніков Матвій 188
 Пнів'є, с. 530, 730, 731
 Пняки, с. 86
 Пняни, с. 443
 Пнятин, с. 746
 ПОБ *див.* «Польська Організація Бойова»
 Побереже, с. 307
 Побєдно (Побідно), с. 898, 913, 986, 1071, 1079
 Побівниця, с. 1094
 Побіч, с. 590, 762
 Пованда Марія 984
 Пованда Степан 983
 Повхова, с. 892
 «Погода» *див.* Чеховські Владик
 Погорецький Григорій 181
 Погори, с. 749
 Погоріло, с. 719
 Подгурський Анна 643
 Подгурський Станислав 643, 704
 Подгурський Юзеф 643
 Подобинська Марія 1085
 Подоляк Михайло 180, 192, 202
 Подольська Марія 293
 Подселече, колонія 92, 215, 216, 217
 Подусільна, с. 746
 Поздимир, с. 308
 Позінкевич Віра 396
 Познайчик, с. 1087
 Познанщина 90, 725, 727
 Познань, м. 699
 Позняк Станіслав 628
 Позняк Франко 655
 Позняк Юзеф 628
 Пойман Сильвестер 182
 ПОКВ *див.* «Польська Організація Кресуф Виходніх»
 Поледів, колонія 184, 185, 355, 356, 383, 384, 443, 497, 753
 Поленична, с. 645
 Поливка Олена 1049
 Полиці, присілок 305
 Полікарп, митрополит (Сікорський Петро) 103

- Полісся 56, 65, 68, 83, 93, 100, 106, 146
 Поліховські Маріян 619
 Полічковська Катерина 604
 Полічковський Казимир 604
 Полічковський Міхал 604
 Поліщук Данило 186
 Поліщук Марія 186
 Половин Мечислав 891
 Половичне, с. 644
 Полоничі, с. 589, 764
 Полонична, с. 296
 Полонне (Полонно), с. 986, 987, 1002, 1007, 1010, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1081, 1082, 1083, 1084
 Полосате, с. 1086
 «Полтавець» *див.* Волош Петро
 Полтавщина 762
 Полтва, с. 547, 764
 Полупанівка, с. 339, 566, 689
 Полупанівці, с. 287
 Получин, с. 548
 Полюрівський Мирон 187
 Полюхів, с. 503, 746, 761
 Полянець Станислав 651
 Поляни 92, 215, 216, 217, 1076, 1093
 Поляни Суровичні, с. 983, 998, 1072, 1076, 1093
 Полянка, колонія 385, 413, 676
 Полянки, с. 1080, 1081, 1092, 1093
 Полянський Антек 638
 Полянюк 653
 «Польонія», польська організація 153
 «Польські Жонд Крайови», польська організація 296
 «Польська Гвардія Людова», польська підпільна організація 328, 379
 «Польська Організація Бойова» (ПОБ), польська підпільна організація 608, 637, 638, 639
 «Польська Організація Войскова», польська підпільна організація 558
 «Польська Організація Кресуф Вхосдніх» (ПОКВ), польська організація 284, 285
 «Польська Організація Людова», польська організація 608
 «Польська Організація Народових Визвольнєцув» (ПОНВ) 516, 596, 610, 612
 «Польська Організація Неподлеглосці», польська організація 153
 «Польська Організація Терористична» (ПОТ), польська організація 153, 284, 519, 520, 558, 621, 623, 702
 «Польська Організація Подземна», польська підпільна організація 558
 Польська Партія Робітнича (ППР) 283, 296, 379, 393, 437, 438, 440, 483, 558, 702, 710, 732, 786, 965, 1098, 1126, 1136, 1151, 1163, 1167, 1174, 1212, 1215, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234, 1246, 1249
 Польська Партія Соціалістична (ППС), 921, 1017, 1019, 1107, 1108, 1126, 1127, 1136, 1163, 1231, 1251
 «Польська Підземна Армія», польська організація 366, 568
 «Польська Подземна», польська організація 599, 668, 673

- «Польська Польова», польська організація 608
- «Польське Стронніцтво Людове» (ПСЛ, ПСЛЬ), польська підпільна організація 558, 1098, 1099, 1135, 1136
- «Польський Комітет Народної Єдності», польська організація 559
- «Польський Комітет Національного Визволення» (ПКНВ, ПКВН) 119, 444, 559, 1180, 1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1187, 1209, 1213, 1216
- «Польські Звйонзек Вольносьці», польська підпільна організація 558
- «Польські Комітет Організаційни», польська організація 286
- Поляк Юзек 871
- Помагіль Павло 676
- Помонята, с. 746
- Пона Олекса 936
- ПОНВ *див.* «Польська Організація Народових Визволень-цув»
- Пониква, с. 742
- Понтна, с. 1098
- «Пончек» *див.* Слугоцка Юзька
- Понюся Петро 203
- Поняки, с. 305
- Понятовські 598
- Попадинець Казімеж 683
- Попадинець Станіслав 682, 683
- Попель Мецьо, поліцист у Надвірній 529
- Попель, політик 1181
- Попик Гриць 477
- Попик Осип 757
- Попіл Осип 974
- Попович Осип 896
- Попович, ройовий 435
- Пораж (Порак), с. 832, 898, 915, 985, 987, 1003, 1006
- Пориляк Здзіхо 530
- Порисирк Панас 428
- Порицьк, м. 95, 97, 292
- Пороги, с. 500
- Поруби, с. 895, 976
- Поруденка, с. 762
- Поручин, с. 337, 583
- Поршна, с. 586
- Посада Риманівська, с. 980
- Посада Яслиська, с. 998, 1078
- Посадзкі Броніслав 683
- Посадзкі Казімеж 682
- Посадзкі Станіслав 683
- Посадзкі Ян 683
- Посадів, с. 116, 117, 157, 160, 175, 193, 197, 300, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 378, 383, 384, 385, 390, 407, 431, 432, 433, 440, 447, 448, 449, 453, 454, 497, 720, 743, 753, 1004
- Посадівський ліс 355
- Посіч, с. 517, 520, 532, 707, 727
- Пославський Зигмунд 427
- Постолюк («Чорний») 309, 331
- Посяння 876
- ПОТ *див.* «Польська Організація Терористична»
- Поташня, колонія 247
- Поташня, с. 248, 260
- Поташня, с. 1087
- Потелич, с. 497, 751
- Потік Горішній, с. 186, 187, 334
- Потічний Володимир 891
- Потічний Юліян 891
- Потоки, с. 497, 655, 732, 751
- Поториця, с. 510, 741
- Поточани, с. 338

- Потурай Марія 178, 194, 200
 Потуржин, с. 175, 176, 180, 190, 197, 198, 201, 350, 368, 369, 378, 385, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 430, 677, 719, 720, 753, 1215
 Похівка, с. 496, 517
 Похоменко Микола 620, 621
 Похтак Микола 961
 ППР *див.* Польська Партія Робітнича
 ППС *див.* Польська Партія Соціалістична
 Прадюк Олександр 182
 Працінь Дмитро 955
 Прелуки, с. 1077, 1078, 1085, 1086, 1087, 1088
 Престил, член ПОНВ 612
 Прибалтика 856
 Прибилів, с. 289, 748
 Прибин, с. 747
 Прибишів, с. 1021, 1072, 1074, 1075, 1079, 1082, 1086
 Приведа Василь 928
 Пригоріле, с. 176, 196, 197, 202, 335, 350, 353, 368, 712
 Прийда Владислав 864
 Принда Осип 427
 Принь, с. 307
 Присада Явірницька, с. 977
 Присада, присілок 992
 Присліп, с. 1089
 Присташ Дмитро 972
 Присташ Катерина 971
 Пристенський Дмитро 656
 Приступа Ваврін 243
 Приступа Василь 427
 Приступа Михайло 175, 192, 197
 Пришляк Григорій 137
 Пришляк, районний 494, 511
 «Прірва» *див.* Штендера Євген
 Пробівка, с. 307
 Провалля 184, 394
 Прокіп Євгеній 176, 193
 Прокоп Петро 404
 Прокопенко Юрій 926
 «Пролог», корпорація 147
 «Пролом», сотня 115, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 383, 440, 496, 497
 Пронь Катерина 928
 «Просвіта», українська організація 661, 702, 812, 870
 Протісне, с. 1091
 Прохалюк Микола 312
 Процик Степа 294
 Процюк Дмитро 928
 Прошек Балінка 684
 Прошек Еміліян 610
 Прошек Юзек 684
 Прощик Василь 872
 Прусівка, с. 1076
 Прусік, с. 902, 914, 1071, 1076, 1079, 1089
 Псуй Осип 195, 202, 334
 Птак Казимир 610
 «Птах», підпільник 1005
 Пташники, с. 510, 642, 643, 645, 703, 704, 705, 747
 Пужники, с. 286, 757
 Пуздровський Павло 677
 Пузняк Василь 186
 Пукасівка, с. 739
 Пулави, с. 176
 Пуласкі Казимир 317
 Пупець Петро 640, 681
 Пусий Осип 180
 Пустеголов'я, с. 595
 Пустомити, с. 760
 Путько Андрій 867
 Путько Володимир 867
 Путько Осип 867

- Пухта Андрій 1030
 Пуцилів, с. 707
 Пуцук Іван 23
 Пшебраже, колонія 211, 343
 Пшеничник, с. 337, 534, 688
 Пшепюрський (Пшипюрський)
     Мирослав 176, 194, 198, 282,
     299, 308, 333
 Пшепюрський Ярослав 282
 Пшибила Казімеж 646, 647
 Пшиколоси, с. 192
 Пширко Онишко 865
 Пштір Василь 975
 «Пяст», польська організація 598
 Пятко Катерина 951
 Пяткова, с. 892
 Пьотровська Софія 203
 П'ятикори, с. 225, 29, 231
 П'ятниця, с. 751
 П'ятничани, с. 747
- Р**
- Рабуда Іван 186
 Равай Володимир 684, 685
 Рава-Руська, м. 132, 157, 158,
     305, 306, 323, 382, 383, 412,
     446, 455, 456, 496, 502, 676,
     725, 743, 751, 752, 758, 763,
     863, 864
 Рава-Руська, повіт 708, 741, 751,
     762
 Равецкі Вітольд («Шпак») 669
 «Равіч» *див.* Герасим'як Теодор
 Равська округа 132, 502
 Равський Іван 945
 Равщина 106, 111, 112, 279, 284,
     287, 299, 306, 311, 330, 337,
     456, 496, 502, 551, 707, 710,
     720, 751, 756, 758, 763
 «Рада Єдності Народовей», поль-
     ська організація 593, 594
- Радава (Радева), с. 812, 864, 865,
     866, 867, 995, 996, 1005,
     1071, 1072, 1077, 1080, 1083,
     1086, 1092, 1093, 1094
 Радвальські, поляк 403
 Радванці, с. 631
 Радева *див.* Радава
 Радехів, м. 108, 157, 275, 280,
     292, 293, 308, 595, 604, 606,
     607, 632, 633, 634, 640, 641,
     644, 645, 651, 654, 655, 656,
     657, 658, 659, 660, 661, 663,
     664, 665, 679, 680, 681, 728,
     747, 1078
 Радехівський повіт 640
 Радехівщина 108, 275, 452, 590,
     605, 652, 661, 732, 747, 762,
     764
 Радешів, с. 1077
 Радивилів, с. 262
 Радик, німець, 672
 Радимно, повіт 708
 Радимно, с. 863, 915
 Радипіль, с. 521
 Радівський ліс 1093
 Радків, с. 356, 358, 384, 385, 411,
     753
 Радова, с. 1082
 Радович Микола 565
 Радовичі, с. 103, 227, 259
 Радозінець, с. 667
 Радом, м. 267, 298, 332, 613, 1101
 Радомишль, с. 238
 Радостів, с. 350, 369, 720
 Радошиці, с. 1015, 1016, 1071
 Радруж, с. 939
 Радц Густав 563
 Радянський Союз *див.* Союз Ра-
     дянських Соціалістичних
     Республік
 Ражівський Верх, с. 1080

- Разинці, с. 667
 Разік Франек 652
 Райзе Ізидор 863
 Райське, с. 1076, 1080, 1081
 Раків, с. 1061, 1062
 Раківець (Раковець), с. 256, 462, 520, 729
 Раківці (Раковці), с. 465
 Ракова, с. 978
 Раколупи, с. 183
 Ракочовий Семен 913
 Ральни Міх. 530
 Рампала Леон 529
 Рапанів, с. 185
 Рапета Іван 928
 «Рат», лікар 1105
 Ратиборовичі, с. 178
 Ратичів, с. 432, 441, 442, 448, 449, 753
 Ратнавиця (Ратновиця), с. 985, 988, 998, 1003, 1079, 1080, 1081, 1085, 1089
 Рафайлів, с. 500, 749
 Рафалівська станиця 218
 Рафалівський р-н 102
 Рахальський Антон 613
 Рахані, с. 185
 Рахомський Людвик 615
 «Рацлавіце», польська підпільна організація 558
 Рачинський 598
 Ребіза Пйотр 890
 Ребізант Анна 925
 Ребізант Іван 925
 Ребізант Катерина 925
 Ребізант Михайло 925
 Ребізант Юрій 925
 Ребізант Ярослав 925
 Ребізанти, присілок 172
 Ревізійний Союз Українських Кооператив (РСУК) 170, 171
 Ревуха Лука 381, 382
 Ревушки, с. 460
 Редеша Степан 96
 Редліх Болеслав («Соль») 621, 622, 623, 625
 Реївець, с. 182, 183, 378, 379
 Ремезівці, с. 125, 514, 721, 724
 Ремель, с. 65
 «Рен» *див.* Мізерний Василь
 Репедь, с. 1074, 1077, 1084, 1090
 Рерудкевич Петро 529, 733
 Речиця, с. 116, 376, 441
 Рибавт Михайло 933
 Рибаньца Ян 397
 Рибашт Анна 930
 Рибіцький Андрій («Нечай») 369, 755
 Рибка Павло 334
 Рибне, с. 1010
 Риботичі, с. 751, 918, 920
 Рибчинський Лев 181
 Рибчинський Михайло 181
 Рига, м. 1214
 Ридіш Михайло 639
 Рим, м. 825
 Риманів, с. 329, 969, 980, 1070, 1087, 1088, 1089, 1096
 Римаче (Римачі), колонія 80, 255, 734
 Ринаровіч Бр. 530
 Рись Антін 178
 Рись, поляк 292
 «Рись» *див.* Бжусь
 Рихтичі, с. 298
 «Рицезе Сьмерці», польська організація 286
 Ричиця, с. 441
 Ришів, присілок 892
 Ришняк Павло 202
 Риух Танька 866
 Ріббентроп Йоахим фон 49

- Рівне, м. 220, 264, 329, 736, 746
 Рівненська обл. 147
 Рівненщина 208
 Рівчак Михайло 944
 Різдв'яни, с. 690
 Ріпецький М. 809
 Ріплин, с. 117, 350, 356, 357, 358, 369, 384, 385, 410, 411, 442, 454, 489, 535, 719, 753
 Ріплинський ліс 357
 Річиця, с. 117, 431, 446, 447, 454, 497, 498, 720, 751, 753, 860, 867, 871, 1215, 1217
 Річки, с. 132, 496, 497, 498, 502, 751
 Робак Стах 126
 «Роберт» *див.* Мельник Ярослав
 Ровецькі, командант 283
 Ровецький Стефан («Грот») 39, 43, 54, 58, 67, 77, 84
 Ровінські, поліцист у Надвірній 529
 Ровінські, син поліциста у Надвірній 529
 Рогальська Янка («Бася») 622, 623
 Рогатин, м. 131, 141, 158, 288, 294, 503, 563, 572, 579, 580, 616, 618, 620, 698
 Рогатин, с. 701, 704, 723, 733, 740, 746, 892
 Рогатинський повіт 584, 615
 Рогатинщина 481, 563, 566, 571, 686, 702
 Рогів, с. 393
 Рогізно, с. 171
 Роговичі, с. 197
 Родатичі, с. 759
 Родачі, с. 305
 Роджалів, с. 646, 677
 Рожанець, с. 186
 Рожанка, с. 1061
 Рожанський Василь 996
 Рожек, поліцист у Надвірній 529
 Рожелюк Гаврило 182
 Рожиці, с. 732
 Рожище, с. 256, 459
 Рожищенський р-н 238, 344
 Рожнетівський Василь 524
 Рожнів, с. 742
 Розбужжя Округле, с. 535, 709
 Розвадів, с. 333
 Розворяни, с. 547
 Розділ, с. 164, 204, 270, 315, 346, 458, 467, 568, 593, 688, 757, 766
 Розкошівка, с. 336
 Рознарович, інженер 671
 Розумек Владислав 616
 Розумик Станіслав 618
 Роївка, с. 173
 Рокитне (Рокітне), с. 247, 248, 263, 265
 Рокитнянський р-н 244, 345
 Рокитнянщина 263
 Рокітно, колонія 355, 356, 357, 359, 383, 384, 407, 433, 447, 448, 449, 753
 Рокітно, с. 762
 Роколупи, с. 181
 Рокош Марія 865
 Рокша, с. 893
 «Роланд», батальйон 51
 Ролікувка, колонія 713, 752
 Роля Сенькова, с. 898
 «Роман» *див.* Міхальські
 Романець (Романюк), вістун 504, 698
 Романик Роман 872
 Романів, с. 455, 512, 589
 Романівка, колонія 225
 Романович Михайло 294
 Романовський Болек 677

- Романцо Анна 1091
 Романцо Марія 1049
 Романчук Василь 198
 Романчук Костик 433
 Романчук Петро 203
 Романчук Текля 203
 Романюк Григорій 1023
 Романюк *див.* Романець
 Романюк Іван 184, 406
 Романюк Микола 1023
 Романюк, учитель 160
 Романьська Гелена 714
 Ромашково, колонія 92, 215, 216
 Ромашково, хутір 217
 Ромейки, с. 216
 Ромоводь, с. 256
 Ропенка, с. 1163, 1164, 1171, 1174
 Ропиця, с. 1098
 Російська імперія 37, 38
 Росільна, с. 500, 749
 Росія 38, 159, 270, 271, 317, 319, 321, 469, 559, 648, 693, 775, 776, 781, 784, 807
 Росоховатець, с. 744
 Ростоки, с. 1085, 1090
 Ротятин, с. 510
 РСУК *див.* Ревізійний Союз Українських Кооператив
 «Рубашенка», курінь 92, 93
 Руда, с. 91, 141, 244, 343, 462, 508, 565, 683, 722, 745, 766, 861
 Руда Блідська, с. 653
 Руда Журавецька, с. 860
 Руда Королівська, с. 701
 Руда Ружанецька, с. 817, 921, 922, 932, 933, 944
 Рудава, с. 893, 918, 1071, 1076, 1077, 1080, 1082, 1086, 1088
 Рудавакські Тадеуш 891
 Рудевський Тадеуш 891
 Руденька (Руденка), с. 978, 1061
 Рудий Володимир 628, 631, 755
 Рудка, с. 226, 459, 752, 872, 922, 956
 Рудки, повіт 608
 Рудковські Юзеф 683
 Рудковський Петро 427
 Рудніцький Марцін 519
 Рудніці К. 530
 Рудніці, провідник плацувки 598
 Рудня Ленчинська, с. 249
 Рудня, с. 214, 216, 251
 Руднянин Дмитро 963
 Рудьки, с. 867
 Ружанські (Іванківка), міліціонер у Лисці 530
 Ружанські (Радча), міліціонер у Лисці 530
 Ружин, с. 343
 Ружиці Гелько 891
 «Ружі», командир 628
 Рук Марія 955
 Рук Юрій 955
 Руккас Андрій 47
 Рулькуфка, колонія 353
 Румунія 117, 152, 295, 296, 327, 376, 1149, 1226
 Рупа Йосип 175, 189, 196
 Рупа Микола 186
 Рупа Тетяна 186
 Русилів, с. 309
 Русин Дмитро 524
 Русин Марія 179, 194, 200
 Русинь, с. 912
 Руське Село, с. 892, 909
 Рутковська Марія 427
 Рухів, с. 814
 Руцяк Антін 188
 Руцяк Володимир 188

- Рушель, командант 670
 Рушельничі, с. 863
 Рушецький, поляк 977
 Рясна Польська, с. 762
 Рясна Руська, с. 708
 Рясна, с. 763
 Рясний Василь 828
 Ряшів (Жешув, Жешов), м. 278,
 295, 314, 482, 536, 857, 913,
 962, 1103, 1106, 1070, 1073,
 1081
 Ряшівська округа 732
 Ряшівщина 287, 313, 332
- С**
- Сава Степан 370, 755
 Савич Василь 294
 Савич Володимир 188
 Савітський Василь 231
 Савіцький Юзеф 649
 Савка Гнат 203
 Савойка Катерина 867
 Савура Марія 872
 Савура Михайло 872
 Савура Степан 872
 Савченко Зенон 857
 Савчук Тимофій 203
 Сагаж Едмунд 493
 «Сагайдак», підрайоновий про-
 відник ОУН у Радехівщині
 755
 Сагаш Едмунд 729
 Сагринський ліс 387
 Сагринь (Сагрин), с. 336, 346,
 347, 348, 349, 350, 354, 366,
 368, 369, 371, 375, 378, 385,
 386, 387, 389, 394, 421, 422,
 423, 424, 429, 567, 713, 714,
 715, 719, 720, 753, 755
 Саджава Г., с. 189
 Саджуга Володимир 892
- Садки, с. 480, 566, 722, 739
 Садовий О. 556, 573
 Саєвич Войтко 652, 653
 Саєвич Олекса 937
 Саєвич Франек 652, 653
 Сайдан Ян 305
 Сайдук Станіслав 864
 Саїв Іван 570
 Саїв Пилип 570
 Сакала Степан 305
 Салаші, с. 498, 751, 946, 948
 Салдак Настя 1005
 Сальські, активіст 618
 Сальські Юзеф 618
 Самагальський Михайло 959
 Самбір, м. 149, 275, 276, 291, 508,
 521, 522, 523, 568, 671, 703,
 704, 726
 Самбірський повіт 521, 522, 668
 Самбірщина 111, 298, 849
 Самборський Войцех 615
 Самборський Йосиф 662
 Самборський Ясьо 663
 Самець Антон 409
 Саміла Степан 941
 Самооборонний кущовий від-
 діл (СКВ) 865, 868, 871, 872,
 874, 915, 916
 Саноцький Гриць 433
 Сань Івань 203
 Сапига Василь 871
 Сапига Михайло 433
 Саплан Марія 1030
 Саплан Софія 1030
 Сарабура Михайло 939
 Сарган 354
 «Сарна» *див.* Хоренза Юлька
 Сарненський повіт 83
 Сарненський р-н 344, 345
 Сарненщина 208
 Сарни, м. 736

- Сасів, с. 304, 309, 548, 761
Сафень, с. 489
Саха Стефан 283
Саць Н. 183
Сачева Антін 188
Сачко Василь 183
Сачук Матвій 188
СБ *див.* Служба безпеки ОУН
СБУ *див.* Служба безпеки України
Сваризів, с. 534
Сватюк М. 417
Сверж *див.* Свірж
Сверж-Підвисоке, с. 512, 513, 569, 756
Сверида Амброзій 184
Сверчевські, генерал 1101
Свидники, с. 197
Свинар Катерина 952
Свинар Стефанія 962
Свинаринський ліс 465
Свинаринщина 462
Свинюхи, с. 229, 231, 237
Свирид Василь 125
Свистільники, с. 563
Свірж (Сверж), с. 286, 512, 569, 700, 701, 711, 756
«Світ», польська радіостанція 316, 266, 267
«Світ», підпільник 1133
Світлюк Іван 180, 194, 202
Свічев, с. 460
Свобода, с. 509, 570, 701, 740
Святе, с. 1035
Святославів, с. 274
СД, німецька служба безпеки 173, 219, 220, 222, 336, 688, 689, 711, 783, 1126, 1136
Себечів, с. 870
Секула Станіслав («Сокол») 817
Селиська, с. 215, 216, 217, 218, 223, 512, 721, 755, 756, 761, 812, 816, 909, 976, 977, 1200, 1201, 1202, 1208
Семен Катерина 952
«Семен», повстанець 500
Семенів, с. 311
Семенівка, с. 331, 707, 744, 762
Семигінів, с. 750
Семик Владислав 864
Семинович Володимир 642, 703
Семків, секретар колейки 612
Семко Макар 914
Семковий Ярослав 330
Семушова, с. 893, 977, 978, 979, 984, 1061
Семчак Марія 1050
Семчишин 575
Семяшко Антін 178, 200
Семяшко Юрій 178, 200
«Сен» *див.* Жабчинський
Сеник Іван 942
Сениця Дмитро 1023
Сениця Іван 1023
Сениця Марія 1023
Сениця Юстин 1023
Сенишин Марія 175
Сенишин Михайло 175
Сенкало Н. 185
Сенкевичі (Сенкевичівка), с. 233
Сенкевичівський р-н 238, 239
Сенюк Анна 1023
Сенюк В. 197
Сенюк Володимир 176, 196, 197, 334
Сенюк Н. 197
Серапак Дацька 202
Серафім Войтих 190, 199
Сербин, с. 245
Сербія 117, 376

- Сергійчук Володимир 102, 170, 174, 823, 846, 1110, 1112
- Сердечний Олекса 330
- Сердинська Катерина 971, 972
- Сердинський Антін 971
- Сердинський Михайло 971, 972
- Сердинський Федір 971
- Середа Гриць 994
- Середа Микола 566
- Середа Михайло 950
- Серединський, священик 985
- Середнє Велике, с. 998, 1013, 1017, 1018, 1019, 1022, 1035, 1071, 1072, 1074, 1077, 1089, 1090
- Середнє Селище, с. 1079
- Середнє Село, с. 1074, 1082, 1095
- Середнє, с. 287, 516, 749
- Середниця, с. 810, 858, 979, 1061, 1062
- Середній Верх, ліс 1091
- Середня, с. 1013
- Середпільці, с. 604, 606
- Серники, с. 722
- Серпенський Іван 942
- Сєдлярський Юзеф 898
- Сємашко Владислав 22, 23, 97
- Сємашко Ева 22, 23, 97
- «Сержант», стрілець 1094
- Сибір 267, 268, 632, 634, 640, 657, 681, 735, 853, 876, 878, 1121, 1149, 1195, 1213
- Сивак Володимир 176, 192, 198
- Сивак Григорій 427
- Сивак Іван 427
- Сивий Василь 1075
- Сивий Дмитро 1000, 1021
- Сивий Іван 1000
- Сивий Михайло 973
- Сивий Семен 1000
- Сивик Володимир 757
- Сивіцький Микола 24
- Сигли, с. 491
- Сиглова Ева 925
- Сигловий Василь 925
- Сигловий Григорій 925
- Сигловий Дмитро 925
- Сигловий Іван 925
- Сигловий Теодор 925
- Сидір Василь («Шелест») 135
- Сидір Євгенія 177, 193, 199
- Сидір Іван 339, 689
- Сидір Михайло 177, 193, 199
- Сидір Теодор 943
- Сидор Юсько 676
- Сидорук Антін 202
- Сизак Василь 199
- «Сильвестер» 687
- Сильно, с. 343
- Синашко Михайло 944
- Синишин Марія 193, 197
- Синишин Михайло 193, 197
- Синісак Микола 401
- Синява *див.* Сінява
- Синявка, с. 456, 927, 940
- Синякова, с. 615
- Сиракізці, с. 726
- Ситанець, с. 157, 160
- Ситно (Ситне), с. 157, 160, 262
- Сихи, с. 345
- Сихів, с. 766
- Сиховичі (Шиховичі), с. 190, 335, 347, 348, 349, 350, 354, 368, 370, 371, 379, 395, 428, 713, 714, 719
- Сич Андрій 976, 977
- Сич Микола 976, 977
- Сич Степан 867
- «Сич» 1064
- «Сич» *див.* Довган Іван
- Сичен Орхівецький, с. 718

- Сияний Віктор 707
Сівчина, с. 893
Сіде, с. 111, 297
Сідлиська, с. 307, 393
Сідок Василь 184
Сідок Іван 184
Сідор Панько 331
Сіканець Антон 971
Сіканець Михайло 971
Сікірка Юзеф («Кавалер») 617, 618
Сікора Роман 979
Сікорська Анна 654
Сікорський Владислав 49, 69, 162, 204, 274, 283, 287
Сілець, с. 181, 230, 717, 907
Сільний Склад, с. 916
Сільник, с. 1078
Сільниця, с. 707, 812, 891, 892
Сімяшко Антін 192
Сінгер Д. 33
Сінява (Синява), с. 535, 536, 701, 704, 709, 866, 872, 951, 962, 997
Сінявський (Синявський) р-н 876
Сінявщина 537, 884
Сіренко, член боївки СБ 758
Сіри Станислав 890, 891
«Сірий» 415
Сіркевич Григорій 940
«Сіроманці» сотня 115, 126, 434, 435, 436, 455, 456, 589
Сітків Степан 613
Сітків Франко 613
Сіткун Іван 614
«Січ» *див.* Богуна І. загін
Скажениця, с. 511, 697, 698
«Скала» *див.* Шкамбара Михайло
Скалат, м. 141, 287, 294, 338, 339, 566, 728, 739
Скалатський р-н 689
Скалатщина 566, 765
Скалецький Павло 696
Скалій Олег 938, 957
СКВ *див.* Самооборонний кущовий відділ
Скварява Стара, с. 305
Скварява, с. 311
«Скеля», р-н 245, 247, 248
Скиба Степан 928
Скибичі, с. 420, 437
Скибінський (Скібінські) Тадеуш («Дзенцьол») 565, 569, 668, 669, 670
«Скирди», відділ 260
«Скитан Юра» *див.* Кондрат Михайло
Скіра Іван 185
Скіра Михайло 185
Скірче, с. 231
Склад, с. 874
«Скло», кущовий 915
Склярський Федір 638
Сковроньська Янка 292
Сковроньський Адам 292
Сколе (Сколе), м. 158, 274, 276
Сколівський повіт 276
Сколівщина 109
Скоморохи (Скомарохи), с. 571, 728
Скоморохи Старі, с. 616, 618
Скопів, с. 862, 863
Скорець Броніслав 622, 623
Скорець Василь 623
Скоробатко Олег 867
Скородинці, с. 613, 614, 615
Скорупа Галина 925
Скорупський Максим («Макс») 128, 478
Скочияс Дмитро 1059
«Скrent» *див.* Наскrent Станіслав

- Скриба Андрій 305
 Скриба Михайло 942
 Скриньковські Юзеф 976
 Скубій Дмитро 181
 Скубій Михайло 183
 Скуб'як Андрій 872
 Скшиневський, поляк 491
 Слабуцька Марія 287
 Славитичі, с. 184
 Славятин, с. 697
 Слета, поляк 600
 «Слепи» *див.* Качур Ясько
 «Слепий», поручник 1236
 Сливка Юрій 46
 «Сліпий» 1160
 «Сліпий» *див.* Котвіцький
 Сліпко 516
 Сліпче, с. 350, 354, 368, 377, 702,
 713, 719
 Слобідка Болшовецька (Сло-
 бода Болшовецька), с. 339,
 566, 723, 746
 Слобідка Горішня, с. 624
 Слобідка Долішня, с. 332
 Слобідка Кукільницька, с. 571,
 746
 Слобідка Струсівська, с. 699
 Слобідка, с. 307
 Слобода Кукільницька, с. 616,
 618
 Слобода Рунгурська, с. 291, 294,
 328
 Слобода, с. 294, 351, 570, 582,
 598, 616, 617, 618, 717
 Словаччина 831, 895, 965, 1013,
 1015, 1016, 1035, 1134
 Словіта, с. 569, 755
 Слойчук Іван 339, 689
 Слоцек Петро 648
 Слугоцка Юзька («Пончек») 624
 Слугоцкі Владислав 617
 Слугоцька Франка 622
 Служба безпеки (СБ) ОУН 25,
 26, 48, 55, 57, 58, 60, 61, 62,
 68, 70, 74, 75, 76, 85, 90, 91,
 94, 96, 98, 104, 106, 107, 108,
 109, 111, 112, 113, 114, 117,
 118, 119, 121, 122, 123, 124,
 125, 126, 127, 128, 130, 131,
 133, 135, 137, 138, 140, 141,
 647, 649, 973, 987, 1000
 Служба безпеки України (СБУ)
 25, 28, 72, 96, 100, 126, 137,
 147, 839
 «Служба охорони колейовей»
 (СОК) 1077, 1079, 1083, 1085,
 1087, 1091
 Служебські Міхал («Слупек») 619
 «Слупек» *див.* Служебські Міхал
 Случ, р. 245, 246, 247, 248, 249,
 258, 260, 261, 263, 343, 344
 Сляни Віктор 519, 530, 531, 532,
 731, 733
 Сляни Фр. 530
 Смак Володимир 179, 194, 201
 Смарчук Василь 340
 Смерека, с. 1013
 «Смерека» *див.* Близнюк Іван
 Смереків, с. 759, 897, 1080, 1089
 Смешик, директор шпиталю 612
 Смик Софія 186
 Смільник, с. 638, 1077, 1087
 Сміх Павло 490, 571, 733
 Смолигів, с. 334, 353, 396, 397,
 399, 429, 712
 Смолин, с. 497, 753
 Смоличі, с. 350, 368
 Смолін, суддя 374
 Смолінський Василь 433
 Смолінський Яків 433
 Смолл М. 33
 Смолягів, с. 720

- Смук Ясько 639
Смулько Ромуальд 564
Смут Микола 949
Смут Петро 949
Снайдер Єрмоген 180
Снайдер Тімоті 31, 71, 72, 94
Снядецькі 562
Снятин, с. 732, 1032
Снятинський Казимир 606
Снятинський повіт 289
Соб («Збруч») 614
Собескі Збишек 721
Собеца Марія 634
Собецький Ігнатій 634
Собецький Лука 634
Собищине, с. 102
Собібор 183
Соботкевич Юзеф 287
Собчинські (Собчинські) Юзеф 761
Собятин, с. 859
«Сова», стрілець 435
Совка Станислав 890
Согорів, с. 896
Согоров Лев 942
СОК *див.* «Служба охорони колегійовей»
Сокалів, с. 689
Сокаль, м. 108, 157, 158, 190, 275, 282, 288, 292, 293, 300, 308, 323, 455, 572, 590, 604, 632, 639, 646, 676, 677, 696, 703, 704, 724, 740, 741, 748, 758, 911, 1232
Сокальська округа 308
Сокальщина 282, 284, 288, 296, 299, 300, 330, 439, 488, 489, 543, 590, 604, 632, 647, 734, 906, 1044
«Сокіл», районний пропагандист 1163, 1174
«Сокіл», ройовий 892, 972
Сокільська Кучера, г. 1086
Сокол Адам 1039
Сокол, поліцист 305
«Сокол» *див.* Секула Станіслав
Соколе, с. 631
Соколики, с. 1088, 1089, 1092
Соколів (Соколове), с. 340, 571, 689, 695, 728, 750
Соколівка, с. 722, 742, 747
Соколовський 709
Соколя, с. 485, 589, 630, 700, 762
Солецький Вікентій 613
Солима, с. 1087
Солинка, р. 1083
Соловій Тадеуш 529
«Соловій», повітовий командант жандармерії 757
Солодуха Володимир 433
Солодуха Степанія 433
Солокія, р. 453, 591
Солотвино, с. 499, 500, 520, 532, 728, 748, 749
Солтис Василь 613
Солтис Михайло 955
Солтис Томко 613
«Соль» *див.* Редліх Болеслав
Сольські, інженер 283
«Сомко» *див.* Козлюк Анатолій
Сопяк Василь 1048
Сорока Іван 1023
Сорока Параня 362
Сорока Франц 864
Сорока Язек 648
Сороки, с. 515, 722, 729
Соронянський Богдан 871
Сорочинська Дорота 679
Сорочинський Томаш 679
Сорочинський Ян 679
Сосенко Іван 170, 184
Сосниця, с. 871, 1035

- Соснів, с. 729, 730, 744
 Соснковські, генерал 296, 570, 648, 674, 677, 786
 Соснова Ева 928
 Сосуля 309
 Соташ Катерина 1049
 Сотяновський 494, 511, 570
 Сошка Йосиф 494
 Сошка Ожи 729
 Сошники, с. 94, 214, 215, 217, 218
 «Союз збройної боротьби» *див.* «Звйонзек Валькі Збройней»
 Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) 29, 39, 43, 47, 50, 51, 54, 56, 65, 66, 67, 79, 136, 473, 559, 561, 596, 621, 772, 773, 808, 811, 814, 818, 820, 824, 851, 852, 955, 991, 997, 1020, 1046, 1051, 1099, 1105, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1116, 1123, 1126, 1127, 1145, 1149, 1150, 1169, 1186, 1195, 1196, 1198, 1200, 1210, 1223, 1225, 1237, 1254
 «Союз Шляхти Загонової Червінської Землі», польська організація 286
 Спар Сташко 972
 «Спартак», командир 216, 223
 Спас, с. 294, 377, 718
 Спіс Йосиф 650
 Сполучені Штати Америки (США) 39, 70, 267, 280, 290, 295, 515, 648, 765, 776, 1024, 1214, 1226, 1254
 Спота Станіслав 598
 Сприня, с. 521, 522, 726
 «Срібний», чотовий 446, 447, 449, 451, 452, 453, 590
 СРСР *див.* Союз Радянських Соціалістичних Республік
 СС, німецьке військове формування 61, 106, 124, 127, 154, 173, 193, 196, 198, 334, 340, 347, 354, 378, 379, 393, 394, 399, 406, 436, 451, 473, 474, 505, 509, 547, 564, 575, 645, 695, 703, 705, 708, 711, 722, 724, 738, 745, 747, 754, 759, 761
 Ставки, с. 462, 465, 862
 Ставочок, с. 462
 Стажава, ліс 598
 Стайня, с. 183
 Стаї, с. 176, 334
 Сталін Йосиф 50, 69, 162, 281, 503, 556, 559, 572, 730, 807, 830, 853, 854, 857, 887, 890, 1060, 1107, 1120, 1121, 1139, 1149, 1150, 1224, 1225, 1226
 «Сталь» *див.* Дзьоба Дмитро
 «Стальк», командир БСБ 1094
 Стальнік Анольонія 686
 Станімир, с. 487
 Станін, с. 679, 748
 Станіславів *див.* Станіславів
 Станіславівка, с. 751
 Станіславівська округа 730
 Станіславівський повіт 601
 Станіславівський р-н 494
 Станіславщина 307, 495, 571, 597, 685, 721, 735, 737, 741, 742, 743, 748, 757
 Станіславчик, с. 652, 732
 Стані, с. 198
 Станіславів (Станіслав), м. 286, 288, 289, 292, 293, 294, 307, 329, 340, 518, 519, 564, 597, 601, 611, 613, 618, 648, 668, 685, 686, 696, 700, 707, 708, 723, 727, 731, 736, 737, 742

- Станіславів, колонія 101, 102, 234, 242
- Станіславівщина 306, 468, 484, 495, 499, 517, 518, 519, 520, 737
- Станько Іван 962
- Станько Марія 963
- Станько Теодор 953
- Станько Теофіль 952
- Станькова, с. 1061, 1062
- Стара Гута *див.* Гута Стара
- Стараховиці, с. 707
- Старе Село, с. 117, 136, 175, 177, 189, 193, 196, 199, 335, 347, 376, 380, 430, 552, 553, 710, 720, 744, 861, 865, 926, 927, 1215
- «Старий» 677
- Старий Загорів *див.* Загорів Старий
- Старий Лисець *див.* Лисець Старий
- Старий Самбір, м. 291, 522, 523
- Старий Скалат, с. 287
- Старик Максим 1059
- Старі Богородчани, с. 520
- Старі Броди, с. 304, 305
- Старі Королі, с. 537, 734
- Староданський Нестор 394
- Старух Марія 1006
- Старух Ярослав («Стяг») 810, 830, 837, 838, 840, 841, 845, 1003, 1011, 1037, 1046
- Стасінський Мацей 21
- Стасюк Олександра 42
- «Стаха», відділ 1069
- Стахович Казимир 613
- Стаховський Адам 607
- «Стахура» *див.* Ігнатович Ян
- Стахурський Тимофій 174, 189, 196
- Стацько Параскевія 955
- Сташіц, с. 869
- Стебельський Степан («Хрін») 902, 919, 988, 989, 993, 1000, 1006, 1007, 1011, 1015, 1017, 1018, 1019, 1069, 1077, 1090, 1091, 1092
- Стебник, с. 275, 530, 568, 637, 723, 737, 756
- Стежниця, с. 757, 1073, 1075, 1076, 1077, 1080, 1082, 1083, 1086, 1087, 1088, 1092, 1093, 1094
- Стельмах Клим 419, 1004
- Стельмах Максим 939
- Стельмах Михайло 1022
- Стельмащук Юрій 73, 74, 75, 96
- Стенжаричі, с. 101, 234, 462, 464, 465
- Стенятин, колонія 116, 171, 355, 356, 357, 359, 360, 383, 384, 432, 442, 449, 497, 715, 743, 753
- Стенятин, с. 117, 171, 185, 355, 356, 357, 359, 360, 383, 384, 385, 412, 432, 433, 442, 449, 497, 715, 720, 743, 753
- Степангород, с. 241
- Степанишин *див.* Стефанишин
- Степанів Олена 138
- Степанковичі, с. 157, 160, 437
- Степанський р-н 344
- Степанчак Василь 956
- Степанюк Василь 411
- Степанюк Дмитро 181
- Степанюк Остап 411
- Степаняк Михайло 66, 67, 73, 110
- Степань 215, 216, 217, 218, 223
- Степниця, с. 1092
- «Степовий» 683

- Степчук Василь 183
 Степюк Іван 615
 Стефанишин (Степанишин), свя-
 щеник 298
 Стефанів Анна 1043
 Стефанів Василь 28
 Стефанів Марія 1043
 Стефанівка, с. 749
 Стефаньчук Мар'ян 669
 Стефарук Михайло 530
 Стефкова, с. 1061, 1062
 Стефура Андрій 999
 Стец Тадеуш 890
 Стецанів Марія 1043
 Стецик Степан 981
 «Стець», кулеметник 1233
 Стидинь, р-н 251, 345
 Стижівець, с. 713
 Стипунковські, адвокат 283
 Стир, р. 459, 548
 Стичина Ксеня 955
 Стібенець, с. 874, 916
 Стібно, с. 860, 871, 874, 916, 1160
 Стільсько, с. 586
 Стовпин, с. 547, 763
 Столин, м. 345
 Столяр Іван 926
 Столярський, поліцист у Надвір-
 ній 529
 Столярські, поліцист у Надвір-
 ній 530
 Стольновські, поляк 283
 Сторожа Велика (Сторожі Ве-
 ликі), с. 757, 1006
 Сторожів, с. 245
 Стояк Едвард 1003
 Стоянів, с. 464, 748
 «Страж хлопска», польська ор-
 ганізація 228
 Страчак Олекса 939
 Стремія, с. 758, 762
 Стрибовиська, с. 1089
 Стриганка, с. 643, 645, 704
 Стрий, м. 141, 158, 275, 276, 298,
 332, 483, 507, 510, 597, 608,
 611, 682, 700, 706, 709, 726,
 750, 756, 757, 761, 766, 849
 Стрийська округа 766
 Стрийський повіт 508, 565, 597,
 722
 Стрийщина 274, 275, 285, 291,
 298, 312, 332, 467, 474, 483,
 521, 542, 568, 597, 599, 701,
 705, 706, 750, 766, 849
 Стриївці, с. 330, 569
 Стрижівець, с. 346, 348, 350, 368,
 371, 719
 Стрижівець (Стриженець), коло-
 нія 354
 Стрілецький ліс 167
 «Стрілецькі Вісті», видання 431
 Стріличі, с. 160
 Стрілці, с. 189, 191
 Стрільці, с. 167, 175, 177, 180,
 197, 199, 200, 201, 202, 203,
 223, 230, 350, 359, 368, 378,
 453, 719
 Стрільче, с. 157, 237
 «Стронніцтво Демократичне»,
 польська підпільна органі-
 зація 558
 «Стронніцтво Людове» *див.*
 «Польське Стронніцтво Лю-
 дове»
 «Стронніцтво Народове», поль-
 ська підпільна організація
 296, 558
 «Стронніцтво Праци», польська
 підпільна організація 558
 Стронцький Іван 942
 Строча, с. 719
 Струганка, с. 704

- Струк Іван 433
Струк Марія 433
Струк Олександр 182
«Стрункий», повстанець 590
Струсин, с. 869
Струсів, м. 311, 690, 723
Струсінський-Рибак, секретар ППР 1215
Струтинський Микола 79, 80, 164, 167, 190, 196
Струцюк Марія 178, 191, 200
Струць Володимир 197, 335
Стручковські Адам 672, 674
Студене, с. 1075, 1076, 1080, 1082, 1083, 1089
Ступак Дмитро 944
Ступник, с. 177, 193, 199
Ступосяни, с. 1080, 1089
Стуцюк Марія 191
«Шшельци», польська організація 654, 656, 660, 661
Шшиньовські, командант групи «Лев» 611
«Стяг» *див.* Старух Ярослав
Сугрів, с. 340, 550, 689, 761
Судова Вишня, с. 285, 550, 759, 762
Судово-Вишенський р-н 763
Суковате, с. 896
Суконя, с. 245
Сулик Степан 1072
«Сулими», відділ 499
Сулятичі, с. 750
Сувльовський, поліцист 504, 698
Сум Теодор 939
Суп Емілія 892
Суп Теодор 892
«Сурмач» *див.* Дзьоба Дмитро
Сурмачівка, с. 865, 995
Суравиця, с. 1072, 1075, 1076, 1083, 1084, 1087, 1092, 1093
Сурахів, с. 862, 871
Сус Емілія 920
Сусел Степан 650
Сусоловичі, с. 549
Сутів, с. 416
Сушава, с. 719
Сухарда Едвард 506
Сухарина Михайло 925
«Сухий», підпільник 920
Сухі Річки, ліс 1092
Сухі Річки, с. 1092, 1093
Суховоля, с. 185, 238, 467, 702, 745
Суходоля, с. 232
Сухоріччя, с. 647
Сушибаба, с. 103, 259
Сушик Василь 1023
Сушинський Василь 523
Сушинський Олекса 523
Сушів, с. 385, 401, 402, 403, 405, 430, 466, 715
Сушка, легіон 47
Сущиця Мала, с. 523
Східна Галичина 72
Східна Малопольща 37, 43, 54, 68, 122, 124, 316, 318
Східниця, с. 670
Сян, р. 278, 288, 316, 328, 332, 333, 374, 417, 526, 562, 586, 762, 815, 827, 837, 865, 866, 867, 872, 873, 874, 891, 908, 909, 963, 976, 977, 1035, 1055, 1066, 1075, 1081, 1083, 1088, 1200, 1207
«Сян», Воєнна округа 116, 446, 798, 829, 841, 885, 886
Сянівщина 882
Сяніцька округа 757
Сяніцький повіт 524, 856, 876, 977, 1012, 1020, 1061, 1095, 1096

- Сяніччина 274, 278, 287, 329, 568, 710, 757, 905, 1001, 1096
- Сянки, с. 1087
- Сянок (Сянік), м. 314, 329, 332, 524, 757, 830, 897, 915, 919, 968, 969, 970, 979, 985, 986, 988, 989, 998, 1006, 1010, 1024, 1042, 1069, 1070, 1072, 1073, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1089, 1095, 1096, 1170, 1171
- Сянок (Сянік), повіт 722, 723, 757, 873, 896, 898, 907, 969, 999, 1000, 1001, 1005, 1006, 1007, 1010, 1011, 1015, 1017, 1022, 1024, 1027, 1028, 1042, 1046, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1077, 1082, 1083, 1085, 1087, 1088, 1090
- Сяноцький повіт 988
- «Сьвенти Станіслав» *див.* Лапчинські М'єчислав
- «Сьлепи», поручник 1231
- «Сьмібусь» *див.* Хабрашевські Міхал
- Т**
- Табачук, хутір 262
- Таврів, с. 478, 480, 579, 583, 584
- «Тадеуш» *див.* Мотіль Михайло
- Танва, р. 537, 1036, 1066
- Тарабан Кость 945
- Тараско Анастазія 953
- Тараско Анна 953
- Тараско Михайло 953
- Тараско Петро 953
- Тарасюк Анна 1023
- Тарасюк Дмитро 1023
- Тарасюк Клим 1038
- Тарасюк Марія 375
- Тарасюк Павло 1023
- Тарасюк Степан 1023
- Тарнава (Тернава), с. 709, 723, 757, 864, 873, 1042, 1086, 1087, 1088, 1089, 1092, 1096
- Тарнава Вижня, с. 1086, 1087, 1088, 1092
- Тарнава Нижня, с. 1077, 1078, 1080, 1083, 1085, 1086, 1087, 1088, 1092
- Тарнавиця Лісна (Тарновиця Лісна), с. 495, 500, 517, 571, 731, 749
- Тарнавиця Пільна (Тарновиця Пільна), с. 730, 733
- Тарнавка (Тернавка), с. 535, 702, 740
- Тарнавський Ігнац 676
- Тарнів 182, 183, 523
- Тарноватка, с. 677
- Тарновиця Лісна *див.* Тарновиця Лісна
- Тарновиця, м. 730, 733
- Тарновиця Пільна *див.* Тарнавиця Пільна
- Тарногород, м. 174, 335, 509, 536, 537, 570, 697, 702, 711, 717
- Тарногородський р-н 351, 708
- Тарногородщина 172, 327, 536, 709, 727
- Тарношин, с. 441, 442, 455, 720
- Тарпа, с. 1088
- Тартаків, с. 293, 632
- Тартаківець, с. 293
- Тарчаник Онофер («Ворон») 638
- Татар П. 1133
- Татарин Михайло 296
- Тварде, с. 1030
- Тварде, присілок 872
- «Тварди» *див.* Фридрих Юзеф
- Твардковський Казимир 653

- Твердині, с. 465
Твердохліб Василь 187
Творильне, с. 1075, 1076, 1081, 1082, 1083, 1089, 1093, 1094
Телятин, с. 10, 61, 116, 156, 160, 175, 176, 189, 192, 197, 198, 356, 357, 358, 359, 360, 369, 377, 384, 385, 390, 391, 409, 429, 433, 441, 715, 719, 720, 753, 1004, 1037
Телятинська волость 347
Темашівці 598
Темашівщина 1036
Темне, колонія 216, 217
Темне-Жондове, колонія 92, 215
Темне-Степанське, колонія 92, 215
Темпораль Стах 529
Темпораль Франек 529
Темчевський Франц 902
Тенятиська, с. 867
Теодор Сидор 862, 1058
Теодоровіч 529
Теодоровіч Ришард 529
Тепили, присілок 172
Теплиці, с. 187, 814, 866, 872, 1059
Тератин, с. 869
Тербойки *див.* Теробенкі
Теребендя, с. 256
Теребенкі (Тербойки), колонія 80, 734
Теребень Юлія 865
Теребіж, с. 585
Теребіль, колонія 354
Теребінець, с. 175, 198, 371, 719, 752
Теребінь, с. 176, 192, 197, 198, 346, 348, 349, 350, 368, 371, 386, 419, 451, 489, 713, 714, 870
Теребко Захар 428, 429
Теребовельський повіт 311
Теребовельський р-н 805, 849
Теребовельщина 284, 569, 690, 765
Теребовець Дмитро 867
Теребовець, с. 867
Теребовля 312, 330, 331, 569, 699, 723
Терезин (Тересін), с. 178, 190, 199, 200
Терезія, с. 510, 643, 645, 704, 747
Теренчук Василь 563
Терех Степан 925
Терехи, с. 256
Терешко Петро 928
Терещани, с. 176, 199
Терка, с. 835, 845, 1046, 1047, 1048, 1049, 1080, 1083
Терлецький Василь 971
Терліковський Степан 656, 662
Тернава Горішня, с. 864
Тернава *див.* Тарнава
Тернавка *див.* Тарнавка
Терниця, с. 1169
Тернопіль, м. 57, 125, 149, 293, 294, 311, 331, 481, 486, 566, 583, 732, 744, 756
Тернопільська обл. 588
Тернопільщина 9, 14, 141, 155, 311, 332, 340, 480, 481, 512, 539, 566, 569, 805
Тершаковець Зиновій 556
Терятин, с. 157
Тесарський Григорій 621
Теслюк Василь 994
Тетера Адам 282
Тетнине, с. 344
Тивонія, с. 536
«Тигр», організаційно-мобілізаційний референт 252, 357

- «Тигри», сотня 115, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 383, 384, 440, 446, 497, 590
- Тизго Едвард 624
- Тилява, с. 1081
- Тиляве, с. 1098
- Тилявці, с. 265
- Тим Іван 1010
- Тимків, доктор 339
- Тимон Андрій 1083
- Тимошенко, маршал 317, 559, 693
- Тимошук Антоніна 388
- Тимошук Евстахій 388
- Тимошук Ліда 388
- Тимці, присілок 456
- Тимці, с. 937
- Тимчук Петро 175, 192
- Тимчук Пилип 394, 395
- Тиневичі, с. 863
- Тинява, с. 1090, 1093
- Типець Іван 925
- Типило Василь 932
- Тиравва (Тирява) Сільна, с. 978, 1061
- Тирява Волоська, с. 892, 977
- Тиса, р. 329, 648
- Тискі, учитель 619
- Тискова, с. 1005, 1071, 1072, 1077, 1080, 1083, 1084, 1086, 1091, 1092, 1094
- Тисневе, с. 1093
- Тиснівський ліс 1093
- Тисова, с. 893, 894
- Тисьмениця, с. 307, 685, 686, 748
- Тисьменицький р-н 289
- Тисьменщина 307
- «Тихий-Дорош», лікар 1106
- Тихобіж (Тихобуж), с. 350, 354, 368, 370, 371, 428, 712, 713, 719, 752
- Тишиця, с. 643, 704, 734
- Тишівський повіт 742
- Тишівці, с. 117, 171, 184, 336, 353, 368, 394, 397, 712, 715, 720, 744
- Тишовець, с. 353, 390, 400, 421, 712, 1215
- Тишовецька волость 346, 347
- Тишовський Роман 393
- Тишовський Юзеф 393
- «Тишовце», відділ 387
- Тібенце, с. 874
- Тісна, с. 1005, 1006, 1013, 1068, 1069, 1070, 1071, 1073, 1075, 1079, 1080, 1084, 1086, 1089, 1091
- Ткач Петро 183
- Ткачек Катерина 433
- Ткачек Сергій 433
- Ткачик Ярослав 188
- Тлусте, с. 696
- Тлучек Андрій 610
- Тоболів, с. 658, 659, 748
- Товмацький повіт 307
- Товмач, м. 289, 495, 499, 528, 532, 727, 731, 748
- Товмач повіт 724, 748, 749
- Товмачський р-н 494
- Товмаччина 289, 307, 468, 495, 499, 517, 571, 721, 731, 758
- Товців, с. 761
- Тодарчук Осип 293
- Тодоровичі, с. 700
- Тожецький Ришард 31, 48
- Тозда Тадей 726
- Токажевські, комендант 283
- «Токар», провідник 593
- Токарня, с. 898, 985, 1078, 1079, 1085
- Толецький Іван 1024
- Толохач, с. 294

- Тольче, с. 211
Том Василь 568
Тома Василь 508
Томаш Анна 990, 1025
Томаш Катерина 990, 1025
Томаш Марія 990, 1025
Томаш Степан (Стефан) 990, 1025
Томашевські 786
Томашів Любельський, м. 154, 165, 170, 184, 185, 635, 710, 715, 1215
Томашів, м. 117, 1023, 1209, 1215
Томашівський повіт 62, 154, 155, 156
Томашівський Роман 187
Томашівські ліси 112, 306, 311
Томашівці, с. 491, 750
Томашівщина 326, 327, 349, 834, 964, 1035, 1043, 1103, 1105, 1106, 1216
Томкевич Юрій 182
Томків Василь 925
Томків Роман 925
Томків Юрій 925
Топили, с. 464
Топорів, с. 602, 603, 609, 747, 762
Торки, с. 860, 916
Торонто, м. 24
Торчин, с. 233
Торчинський р-н 238
Торя Анна 955
Торя Василь 955
Торя Ілько 955
Торя Катерина 955
Трач Марія 472
Трепани, с. 190, 437
Трещани, с. 117, 376
«Трибуна Вольносьці», польська організація 558
Трибухівці, с. 620, 621
Трійця, с. 628, 681, 732
Трійчичі, с. 862, 863
Тріль Степан 176, 196, 334
«Троп» див. Фіялковські Бронько
Тростинка, с. 336
Тростянець, с. 475, 494, 511, 570, 571, 723, 729, 735, 992
Тростянка, с. 734, 758
Трофимович Осип 184
Трохацкі Міхал 530, 731
Трохацкі Рудольф 530, 731
Трохим Афтанас 563
Трохимович, працівник УДК у Тишівцях 171
Троян Ярослав 891
«Троян», провідник 352
Трус Іван 955
Трусь Климентій 185
Трухай Іван 958
Трухан Іван 935, 938
Тубурчак, поляк 521
Тугані, с. 178, 180, 191, 199, 200, 201, 202, 719
Тузор Микола 584
Тулай Михайло 980
Тулиголови, с. 759, 764
Туличів, с. 227
Тумир, с. 518, 534, 731
Тумін, с. 466
Тупало Євген 403
Тур, колонія 92, 214, 215, 216, 217, 218
Турбюк Казимир 516
Туреччина 290, 821, 1111, 1190
Турик Владислав 863
Туринське, с. 1075, 1077, 1078, 1084, 1086, 1088
Туричани, с. 462
«Турів», Воєнна округа 168, 170, 213, 810
Турівка, с. 464
Турівці, с. 465

- Турійський р-н 102, 259, 343
 Турка, с. 275, 276, 298, 313, 332, 489
 Турка, волость 173
 Турка, колонія 739
 Турка, повіт 274, 276, 294, 751
 Туркас, український поліцист 504, 698
 Туркевичі, с. 350, 612
 Туркевіч Антон 612
 Туркіць Яким 930
 Турковичі, колонія 354
 Турковичі, с. 117, 177, 189, 199, 202, 346, 348, 368, 376, 387, 394, 453, 489, 713, 719
 Турнак Степан 1021
 Турниця, с. 1054
 Туропін (Туропин), с. 461, 462, 463
 Туря, с. 732
 Турянське, с. 1073, 1078, 1086
 Тустановичі, с. 669, 670, 671, 705
 Тухань, с. 350, 368
 Туцький Антін 976
 Тучак Василь 928
 Тучапи, с. 353, 712, 715, 720, 744, 753
 Тучне, с. 184, 746, 747
 Тушків, с. 676, 1005
 Тютюнник Юрій 1187
 Тяглів, с. 498, 751
- У**
- УБ *див.* Ужонд Безпеченства Публічного
 УБП *див.* Ужонд Безпеченства Публічного
 УВО *див.* Українська військова організація
 УГА *див.* Українська Галицька армія
- УГВР *див.* Українська Головна Визвольна
 Угнів, м. 116, 351, 371, 372, 376, 441, 720, 738, 743, 751, 871, 1004, 1034, 1035, 1217
 Угнівщина 306, 760, 867
 Угорець, с. 511
 Угорці, с. 863
 Угорщина (Мадярщина) 49, 152, 276, 287, 295, 296, 298, 300, 313, 326, 329, 482, 672, 1209, 1210, 1226
 Угревич, колишній учитель 623
 Угринів, с. 413, 584, 1055
 Угринівський ліс 677
 Угринківці, с. 293
 Угринь, с. 744
 Угриньковичі, с. 744
 УДК *див.* Український Допомоговий Комітет
 Ужани (Ужане), с. 92, 214, 215, 216, 217, 218
 Ужова, с. 459
 Ужонд безпеченства публічного (УБ, УБП) 808, 839, 927, 940, 948, 950, 965, 969, 995, 1003, 1004, 1010, 1045, 1047, 1050, 1057, 1072, 1073, 1075, 1078, 1079, 1080, 1081, 1082, 1088, 1089, 1091, 1093, 1094, 1095, 1098, 1132, 1133, 1136, 1151, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234, 1241, 1243, 1244, 1246, 1247, 1249, 1252, 1253, 1254
 «Узбек», командир 216
 Узвінь, с. 531, 748
 Уїздці, с. 238
 Українська військова організація (УВО) 40
 Українська Галицька армія (УГА) 311, 331, 335

- Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) 827, 1125, 1134, 1193, 1194, 1214, 1227, 1254
- Українська Народна Республіка (УНР) 49
- «Українська Народна Самооборона» (УНС) 474, 527, 590, 737, 739, 869
- Українська Повстанська Армія (УПА) 5, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 15, 21, 26, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 56, 71, 72, 73, 74, 76, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 100, 101, 104, 105, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 126, 128, 130, 135, 136, 137, 139, 140, 145, 146, 147, 168, 169, 170, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 218, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 342, 351, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 372, 375, 376, 377, 378, 380, 382, 384, 410, 411, 430, 431, 432, 433, 438, 440, 441, 443, 446, 449, 450, 453, 455, 457, 458, 459, 461, 463, 466, 474, 478, 496, 497, 498, 503, 510, 538, 539, 545, 546, 547, 551, 552, 553, 578, 580, 581, 583, 585, 586, 589, 590, 592, 595, 647, 677, 686, 710, 720, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 746, 748, 753, 754, 756, 778, 779, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 806, 808, 809, 810, 812, 816, 819, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 836, 837, 840, 841, 842, 845, 846, 852, 858, 859, 882, 883, 885, 889, 894, 895, 896, 906, 908, 916, 917, 919, 935, 936, 947, 958, 965, 967, 974, 976, 1009, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1022, 1030, 1033, 1034, 1035, 1036, 1042, 1044, 1045, 1047, 1054, 1056, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1065, 1066, 1067, 1068, 1070, 1071, 1073, 1076, 1078, 1079, 1080, 1081, 1083, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1100, 1101, 1103, 1104, 1105, 1106, 1108, 1122, 1135, 1138, 1140, 1141, 1145, 1147, 1151, 1152, 1153, 1156, 1161, 1169, 1190, 1191, 1192, 1194, 1196, 1198, 1200, 1213, 1214, 1216, 1217, 1218, 1219, 1222, 1229, 1230, 1231, 1233, 1236, 1237, 1240, 1250, 1252, 1254, 1255
- Українська Радянська Соціалістична Республіка (УРСР) 40, 47, 808, 818, 828, 829, 833, 834, 835, 839, 840, 873, 882, 883, 897, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 934, 935, 936, 937, 939, 941, 942, 943, 946, 947, 948, 950, 954, 957, 958, 959, 960, 963, 969, 982, 1010, 1013, 1014, 1019, 1027, 1028, 1082, 1083, 1087, 1088, 1117, 1155, 1183, 1184, 1185, 1214, 1215, 1216, 1253
- «Українська Самооборона» *див.*
«Українська Народна Самооборона»

- Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) 43, 46
- Українське Освітнє Товариство (УОТ) 62, 160, 499, 702
- Український Допомоговий Комітет (УДК) 64, 79, 165, 171, 173, 174, 175, 181, 184, 186, 189, 190, 196, 301, 332, 346, 422, 423, 425, 444, 565, 697
- Український Союз Кооператив 711
- Український центральний комітет (УЦК) 285, 577, 738
- Український Червоний Хрест (УЧХ) 1009
- Улазів, с. 187, 937, 938
- Улицько-Середковичі, с. 497
- Улич, с. 723
- Улінка Ян 414
- Уляники, с. 459
- Уляновські Владислав 891
- Уляновські Станислав 891
- Уляновські Юзеф 891
- Ульгівок, с. 117, 357, 358, 384, 431, 446, 447, 448, 449, 454, 720, 860, 867, 871
- УНДО *див.* Українське національно-демократичне об'єднання
- Унів, с. 512, 700
- УНР *див.* Українська Народна Республіка
- УНС *див.* Українська Народна Самооборона
- УОТ *див.* Українське Освітнє Товариство
- УПА *див.* Українська Повстанська Армія
- УПА-Захід 15, 115, 135, 140, 360, 581, 810
- УПА-Північ 83, 810
- Урбан, член ПОБ 638
- Урбанські Владислав («Коваль») 622
- Урич, с. 670
- Урмань, с. 583
- УРСР *див.* Українська Радянська Соціалістична Республіка
- УССР *див.* Українська Радянська Соціалістична Республіка
- Устилуг, м. 461, 462, 463, 464, 465
- Устилузький р-н 458
- Устрики Горішні, с. 897, 1080, 1086, 1089
- Устрики Долішні, с. 919
- Устрики, повіт 723, 724
- Устрики, с. 274, 275, 523, 524, 637, 638, 639, 723, 724, 756, 757
- Устя Зелене, с. 697
- Устя, с. 245, 260, 519
- Устянова, с. 973, 1061
- Утіховичі, с. 747
- Ухаб Марія 956
- Ухаб Михайло 956
- Ухаб Петро 956
- Ухаб Роман 956
- Ухані, с. 117, 160, 175, 190, 195, 197, 335, 370, 376, 438, 712, 718, 738, 869, 870
- Уханська волость 336, 347
- УЦК *див.* Український центральний комітет
- Уцюркевич А. 530
- Уцюркевич Юзеф 530
- Учва, с. 732
- УЧХ *див.* Український Червоний Хрест
- Ушинський Іван 663
- Ушківці, с. 929
- Ушно, с. 548, 581, 761

Ф

Фабіна А. 508, 568
 Фадевич, священик 701
 Фаї, присілок 865
 Фалемичі, с. 244
 Фаліївка, с. 896
 Федак Василь 1030
 Федейко Іван 1057, 1058
 Феденко, підрайоновий 531
 Федерко Микола 523
 Федор Анна 953
 Федор Дмитро 1030
 Федор Олег 953
 Федор Юлія 953
 Федорович Владислав 686
 Федорович Данило 936
 Федорук, представник польського комітету 588
 Федчищин Степан 504
 Федюшко Микола 532
 Федьків Осип 727
 Фека Микола 186
 Фелак Анна 962
 Фелак Михайло 962
 Фелак Олег 962
 Фелевич Олекса 951
 Феліксівці, с. 657
 Фенко, підрайоновий ОУН 731
 Фенцин Роман 942
 Ферліївка, с. 309
 Фесяк Гася 953
 Фесяк Михайло 872
 Фесяк Олекса 953
 Фесь Іван 1082
 Филип'юк Володимир 184
 Фігурка Василь 563, 746
 Фідик, лікар 297
 Філіпковський Владислав 125, 126
 Філяр Владислав 72
 Філярівський Володислав 602, 603

Філь Степан 944, 945
 Фінляндія 821, 1109, 1111, 1149
 Фірич Розалія 927
 Фіялковські Броніслав (Фялковські Бронько) («Троп») 622, 623
 Флис Василь 947
 Флис Михайло 947
 Фляйштaker, ксьондз 615
 Фрага, с. 746
 Фрайфельд, колонія 752
 Франк Ганс, губернатор 52
 Франківський Василь 925
 Франківський Юрій 925
 Франція 37, 49, 378
 Франь Ян 864
 Фраснуся, колонія 1037
 Фредропіль, с. 907
 Фридрих Юзеф («Тварди») 624
 Фридрих Ян 622
 Фугель Ніна 335
 Фус Юзеф 674
 Футала Лев («Лагідний») 918
 Фучила Микола 980
 Фялковські Франк 622

Х

Хабрашевські Міхал («Сьмібусь») 608
 Хабрашевські Станіслав («Водовказ») 608
 Хавоз, с. 1087
 Хавщ Степан 1037
 Халупки, присілок 129, 544
 Хамей Микола 835, 1048
 Хаміга Анна 957
 Хаміга Микола 957
 Ханас Іван 940
 Ханас Петро 936
 Ханас Степан 940
 Ханачів *див.* Ганачів

- Ханачівка *див.* Ганачівка
Ханик Дмитро 942
Ханик Петро 936, 942
Ханик Теодор 942
Хапалів, с. 995
Харенза Анеляка 622
Харків, м. 316, 560, 693
Харко Степан 911
Харко Кіндрат 912
Харко Евфрозинія 912
Хархаліс Декан 1075
Хатки, с. 312, 331, 569, 747
Хахура Анна 942
Хахура Олекса 942
Хвалка, колонія 101, 234
Хворостків, с. 534
Хеміщак Михайло 971
Херсон, м. 653
Хиляжек («Юрек») 617, 620
Хирина, с. 893
Хиринка, с. 893
Хирів, с. 709
Хитреня Володимир 198
Хімчак Евген 185
Хірек Владзімеж 689
Хлипці, с. 751
Хлис Анна 866
Хлібович 702
Хлібовичі Свіржські, с. 123
Хлівчани, с. 306
«Хлоп», підпільник 875
Хлопичі, с. 509, 707
Хлопів, с. 549
Хлопятин, с. 1039
«Хмара», провідник 967
«Хмарний» 1222
Хмелів, с. 182
Хмелюк Ельжбета 613
Хмелюк Томаш 613
Хмель Іван 629
Хмелюк Іван 615
- Хмизопіль, с. 264
Хміль Василь 949
Хміль Григорій 949
Хмільна 537
Хобултова (Худболтова), с. 230
Ходаніці Полько 617, 618, 619
Ходань Дмитро 1030
Ходань Іван 1030
Ходань Тапіянна 1030
Ходованці, с. 433, 498, 751, 870, 871
Ходорів, м. 288, 340, 550, 682, 759, 761, 863
Ходорівці, с. 891
Ходорківці, с. 747
Ходянь Василь 952
Ходянь Панько 952
Холм, м. 61, 80, 154, 156, 173, 174, 181, 227, 347, 351, 367, 372, 376, 379, 445, 578, 710, 715, 717, 719, 735, 738, 1191, 1195, 1215, 1232, 1235
Холмський повіт 62, 155, 156, 336, 355, 365, 377, 714
Холмський р-н 876, 1234
Холмщина 5, 9, 10, 11, 12, 33, 44, 51, 60, 61, 62, 63, 66, 69, 78, 79, 80, 81, 86, 108, 112, 113, 115, 116, 118, 145, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 174, 189, 210, 236, 273, 299, 302, 308, 322, 323, 325, 328, 330, 333, 346, 351, 353, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 370, 371, 372, 376, 383, 385, 413, 414, 430, 432, 436, 438, 439, 440, 443, 444, 445, 446, 453, 455, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 466, 476, 478, 480, 483, 489, 540, 555, 567, 568, 574, 590,

- 606, 691, 704, 712, 713, 715,
716, 717, 718, 719, 720, 724,
727, 734, 738, 739, 742, 743,
744, 752, 753, 754, 755, 756,
760, 808, 817, 846, 869, 873,
876, 906, 965, 1004, 1032,
1037, 1038, 1040, 1068, 1105,
1115, 1122, 1191, 1192, 1200,
1209, 1210, 1214, 1217, 1229,
1240
- Холовичі, с. 893
«Холодний Яр», надрайон 810
Холоїв, с. 662, 663
Холопи, с. 247, 260
Хом'як Григорій 944
«Хома» 1232
«Хома», сотенний 357, 358
Хомик Михайло 952
Хомик Федор 305
Хомин Андрій 932
Хомин Катерина 932
Хомин Михайло 932
Хомин Петро 942
Хомин Пилип 524
Хомишин Василь 612
Хоміч Дмитро 972
Хомовичі, с. 756
Хомянівка, с. 615
Хорватія 117, 376
Хоренза Юлька («Сарна») 624
Хорів, с. 231, 464, 523
Хорники, с. 184
Хоробрів, с. 308, 443, 817, 870,
1036
Хоролунці, с. 466
Хоронів, с. 498, 751
Хорошинці, с. 184, 350
Хорошичі, с. 720
Хорощинка, с. 1191
Хорощиці, с. 369
Хорувай Константин 203
- Хотилів, с. 958
Хотиліюб, с. 922, 925, 938
Хотимир, с. 495, 517, 531, 571,
731, 733
Хотинець, с. 874
Хотинь, с. 248, 260, 264, 345
Хофмайстер Хаймо 33
Хохонів, с. 490, 571, 616, 617,
732, 733, 746
Хоцень, с. 998, 1013, 1071, 1090
Хочко Фр. 530
Храмейко Петро 955
Храпи, с. 866, 996, 997, 1002
«Хребрий» 678
Хренів, с. 550, 760
Хрещата, с. 1078, 1086
«Хрін» *див.* Стебельський Сте-
пан
Хропейко Іван 955
Хрущ Юлія 1043
«Хрущ», спекур'єр 1079
«Хрущ», стрілець 1073
Хрущов Микита 811, 839
Худболтова *див.* Хобултова
«Худзік» 1215
Худий Михайло (Худий Міхал)
604, 640
Худий Павло 640
Худий Степан 640
Худяк Владислав 619
Хулич, с. 199
- Ц**
Цаба Ян 414
Цавадин, с. 294
Цалко Броніслав 397
Цаплан Андрій 963
Цаплан Мирон 963
Цаплан Михайло 961
Царик Федір 1023
Царин Зофія 1038

- Царицинська Полонина, ліс 1092
 Царук Ярослав 23, 97
 Цеблів, с. 870
 Цевків, с. 187
 Цейко Анна 178, 194, 200
 Цейко Іван 178, 194, 200, 362, 363
 Целевич, директор школи 495, 530, 531
 Целеп 998
 Ценів, с. 582
 Цепик Микола 1090
 Церковний Іван 339, 689
 Цесля Петро 180, 201
 Цесь Ян 563
 Цетуля, с. 864, 995
 Цеф Юзик 293
 Цеци, с. 245
 Ценкий Іван 996
 Цесьля Павло 192
 Цибульська Н. 183
 «Циган», чотовий 93, 217, 236, 251, 756
 «Цигана», відділ 216
 Цигани, с. 330
 Циганик Анастасія 990
 Циганик Василь 991, 1026
 Циганик Володимир 990
 Циганик Іван 990, 1026
 Циганик Катерина 1026
 Циганик Микола 990
 Циганік, польський активіст 549
 Циганський Іван 1075
 Циков Степан 524
 Цимбаліста Мечислав 890
 Цимбаліста Станіслав 890
 Цимбаліста Ян 890
 Цимборська Ярослава 282
 Цип, поліцист 305
 Цитулець Іван 952
 Цитуля, с. 959
 Цица Дмитро 925
 Цівінські Адам 563
 Цівків, с. 861, 947
 Ціммер Кароль 647
 Цісек Антен 414
 «Ціхи» див. Геруля Леопольд
 Цоза Василь 933
 Цокан Кася 1049
 Цолта Олекса 940
 Цубра Іван 686, 687
 Цука Іван 865
 Цука Роман 865
 Цулави, с. 198
 Цуманський р-н 343
 Цуцилів, с. 500, 748
 Цюмкала Адам 494
 Цюх Данило 179, 195, 201
 Цюх Дмитро 195
 Цюх Марія 179, 195, 201
 Цьонг, капітан 1248
- Ч**
 ЧА див. Червона армія
 Чабалик Осип 984
 Чабан Іван 944
 Чабарівка, с. 621
 «Чавс» див. Краль Василь
 Чагари, с. 330
 Чайка Анна 955
 Чайка Марія 955
 Чайка Станіслав 651
 Чайко Петро 415
 Чайковські Адам 618
 Чала Катерина 928
 Чалий Василь 928
 Чапель, с. 298
 Чаплинський Теодор 651
 «Чарна фальянга», польська організація 289
 Чарнецький Андрій 198

- «Чарни» див. Дідушко Василь
 «Чарни» див. Пепусь Михайло
 Частина, с. 1079
 Чаус Степан 1057, 1058
 Чашин, с. 1003, 1006, 1042, 1078,
 1088, 1091
 Чемеринці, с. 487, 746
 Чемерис Іван 191
 Чемериці, с. 699
 Чемеровичі Ярос., с. 509
 «Чемний», стрілець 453
 «Чепига», бунчужний 1073, 1074
 Червона армія (ЧА) 47, 113, 118,
 125, 136, 138, 371, 379, 480,
 487, 515, 519, 528, 529, 570,
 574, 575, 576, 577, 586, 621,
 687, 728, 729, 730, 732, 734,
 735, 810, 947, 950, 959, 978,
 1066, 1181, 1190, 1233, 1247,
 1249
 Червона Воля, с. 864
 Червоні партизани 125, 169
 Червоногород, с. 850
 Черемис Іван 178
 Черемош, с. 707
 Черемошня, с. 511
 Черемха, с. 1080, 1082, 1086,
 1088
 Черепакха Михайло 928
 Черепин, с. 123, 761
 Черешеньки, колонія 750
 Черешнівський Іван 757
 Черкас Павло 604
 Черкаські Юзеф, член «Оборони
 Народової» 617, 618
 Черкаські, поліцист у Надвірній
 530
 Черкіс Іван 200
 Черкіс Текля 971
 Черлено, с. 171
 Черник Андрій 427
 «Черник» див. Лукасевич Мар'ян
 Черних Іван 294
 Чернихів, с. 331, 569
 Черниці, с. 294
 Черничин, с. 192, 354, 713, 870,
 1232
 Черниш, районний голова 242
 Черніїв, с. 103, 259
 Чернота Петро 180, 192, 202
 Чернява, с. 726
 Чернявка, с. 462
 Черняк Андрій 939
 Черняк Іван 427
 Черняк Маріян 676
 Черняк Яким 427
 Черхава, с. 521, 522
 Черче, с. 871
 Черчилль Вінстон 562
 Черчичі, с. 244, 343
 Чесанів, с. 118, 165, 325, 336,
 369, 383, 728, 752, 922, 925,
 926, 930, 932, 944
 Чесанівщина 172, 755
 Чеховські Владик («Погода»)
 622
 Чехословаччина 36, 42, 295, 833,
 840
 Чиж Едвард, поліцист у Надвір-
 ній 530
 Чижевiч Збiгнeв 610
 Чижевський Стах 696
 Чижевський Тонько 616
 Чижевський Ян 616
 Чижевські Генрик 617
 Чижевські Маріян 617
 Чижевські Только 618
 Чижевські Ян 618
 Чижемич Андрій 610
 Чижиків, с. 585, 667
 Чижин, с. 1073
 Чимеровичі, с. 862, 863

- Чистогорб, с. 1077
 Чичкевіч, командант групи «Лев» 611
 Чічер Томко 729
 Чорна Анна 932
 Чорна, с. 523, 726
 Чорне море 648, 674
 Чорненко Ярослав 961
 Чорниж, с. 343
 Чорний Володимир 1057, 1058
 Чорний Дмитро 956
 Чорний Константин 619
 Чорний Ліс, с. 487, 711
 «Чорний» *див.* Постолук
 «Чорний» *див.* Шварц Артур
 «Чорний», стрілець 895, 1057, 1081
 Чорній, посадник 305
 Чорноба Адам 177, 191, 199
 «Чорноморець» 639
 Чорноокий Роман 496, 519
 Чорноокий Семен 530, 731
 Чорнота Степан 704
 «Чорнота» 260, 261, 383, 497
 «Чорнота», стрілець 223
 «Чортик», зв'язковий 442
 Чортків, м. 158, 293, 341, 480, 481, 613, 614, 615, 698, 722, 723, 739, 740, 744, 850
 Чортківська округа 312
 Чортківщина 286, 566, 588, 690, 850
 Чортовиця, с. 366, 568, 716
 Чортовичі, с. 440
 «Чос», чотовий 448, 449
 ЧП *див.* Червоні партизани
 Чубатий Іван 185
 Чудовичі, с. 863
 «Чуйко», шеф зв'язку 1106
 Чуква, с. 521, 522, 726
 Чумак Михайло 294
- «Чумак» 216, 255, 256, 994, 1005, 1024, 1032, 1038, 1040, 1059, 1105
 Чура Магдалина 863
 Чурага Катерина 405
 Чухарський Михайло 938, 958
 Чухарський Степан 938, 958
- Ш**
 Шабас Олександр 177, 193
 Шаварська Наталія 425
 Шаварський Антін 425, 426
 Шаварський Гриць 714
 Шаварський Іван 175, 425, 426
 Шаварський Станіслав 714
 Шаварський Тадеуш 714
 Шадновський Антон 615
 Шайда Владислав 487, 699
 Шайнер Тадек 676
 Шалава Іван 953
 Шалай Іван 960
 Шаланич Марія 972
 Шалаші, колонія 229
 Шалінська Марія 628
 Шалінській Ян 628
 Шалінські (Шалінській) Збігнєв 628, 697
 «Шамрай», районний пропагандист 1106
 Шангрета Степан 487, 699
 Шанковський Лев 38
 Шаповал Юрій 846
 Шара Настя 1043
 Шараволя, с. 171
 «Шарак», поляк 507
 Шаран Михайло 757
 Шастало Зенон 1023
 Шатинський-Шатовський Ян («Дзиріт») 1192, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198, 1199, 1200

- Шатковський Іван 613
 «Шаули» («Шавули»), відділ 92,
 241, 260, 263, 345
 Шафранські Стах 529
 Шахрайка, присілок 439
 Шашкевич Степан 569, 673
 Швабович Віктор 651
 Швабович Тадеуш 651
 Швайка Іванна 196, 197, 334
 Швайка Павло 175, 196, 197, 334
 Швайлик Степан 974, 978
 Шварц Артур («Чорний») 597
 Швед Піотр 872
 Швейків, с. 621, 622, 623, 624, 625
 Швейко Микола 640, 681
 Швеція 559
 «Швець», ройовий 985, 1000
 Шевченко Тарас 298
 Шевчук Іван 202, 427
 Шевчук Павло 615
 Шегда Петро 1030
 Шегда Василь 955
 Шегда Іван 955
 Шегда Катерина 955
 Шегда Кіндрат 955
 Шегда Михайло 955
 Шегда Фрузя 955
 Шегда Юрій 955
 Шедний Іван 297
 «Шейк» *див.* Лопатинський Юрій
 Шелепіна Євгенія 177, 190, 199
 Шелепіна Кость 176, 190, 197
 Шелепіна Софія 177, 190, 199
 «Шелест» *див.* Сидір Василь
 Шептицький, митрополит 561
 Шеремет Григорій 944
 Шеремет Михайло 932
 Шеремета Марія 28
 Шерятин, с. 160
 «Шеф», польський підпільник
 283, 625, 627
- Шибалин, с. 158, 331
 Шибінський Станіслав 532
 Шидловська Анна 388
 Шидловська Марія 388
 Шидловська Ольга 387, 388, 429
 Шидловська Софія 388
 Шиманісько (Шимонісько), ко-
 лонія 92, 214, 215, 216, 217,
 218
 Шимберські 617
 Шинаф Теофіль 413
 Широке Поле, с. 598, 651, 750
 Шистовичі, с. 398, 420, 714
 Шихович Мирон 190
 Шиховичі *див.* Сиховичі
 Шишка Дмитро 187
 «Шишка» *див.* Кобак Михайло
 «Шишка», дезертир УПА 916
 Шишканинець Василь («Бір»)
 970, 998, 1018, 1068, 1070,
 1074, 1083, 1091
 Шкалій Гаврило 427
 Шкамбара Михайло («Скала»)
 475, 476, 529, 539
 Шкленер Анеля 658
 Шкленер Бронислав 658
 Шкленер Казік 658
 Шкленер Міхал 658
 Шкленер Франек 658
 Шкляни, с. 1072
 Шлеськ, с. 266, 547, 597, 727,
 1103
 Шляхетко Станіслав 682
 Шльонзаки, с. 628
 Шмагай Василь 956
 Шмагло Іван 958
 Шмет Андрій 427
 Шмет Наталія 426
 Шмігель Міхал 47
 Шнайдер Єрмоген 196, 202, 334
 Шоломия, с. 553, 710, 742

- Шомота Микола 477
 Шопа 529
 Шопи, с. 245
 Шота Веслав 841
 Шпак Анастасія 934
 Шпак Анна 934
 Шпак Володимир («Андрійко») 336, 369, 755
 Шпак Катерина 934
 Шпак Михайло 934
 Шпак Роман 892
 Шпак Федір 400
 Шпак, плутоновий 287
 «Шпак» *див.* Равецкі Вітольд
 «Шпак», бунчужний 1233
 Шпара Владислав 1003
 Шпиколоси, с. 464, 513, 514, 565, 724
 Шпинда Дмитро 1072
 Шпинда Марія 999
 Шпинда Михайло 1079
 Шпинда Ольга 999
 Шпирка Петро 1073
 Шпитко Казимир 613
 Шпонтанк Іван («Залізник») 816, 883
 Шпяк Станислав 293
 Шромек, директор лігеншафту 619
 Штендера Євген («Прірва») 827, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234
 Штиколо Степан 293
 Штовбак Владзімеж 689
 Штунь, с. 256
 Штуцький Микола 563
 Шубак Степан 508
 «Шугай», стрілець 435, 452
 Шукальський, ксьондз 741
 «Шулад» *див.* Перловскі Леслав
 «Шуляк», стрілець 223
 Шуль Дмитро 952
 Шуль Катерина 952
 Шуль Михайло 866, 952
 Шуминик Стах 396
 Шумляни, с. 563
 Шупер Михайло 949, 950
 Шупер Теодор 949
 Шурба Іван 186
 Шурин Дмитро 410
 Шуркало Яким 1027
 Шутік Теодор 961
 Шутків, с. 862, 947
 Шутовський Константин 399, 400, 430
 Шуфель Анастасія 351, 422, 423
 Шуфліта Олександра 203
 Шухевич Роман 88, 822, 1127
- Щ**
 Щавінські Станислав 891
 Щавне, с. 986, 1006, 1010, 1017, 1035, 1075, 1085, 1088, 1089, 1091
 Щегда, с. 704
 Щеп'ятин, с. 440, 446, 455
 Щеплоти, с. 305
 Щербанівка, с. 1006, 1073
 Щербатий 569
 Щесняк Антоні 841
 Щех, поляк 282, 292
 Щецинський Петро 994
 Щецинський Яків 994
 Щибиволки, с. 995
 Щигельський Володимир («Бурлака») 918, 920, 974, 975, 1054
 Щирба Максим 395, 396, 430
 Щирба Текля 396
 Щирець, м. 722
 Щюгла, с. 509
 Щубан Александр 980

Щубан Анна 980
 Щубан Семен 980
 Щупінський М'єтек 676
 Щур Петро 956
 Щуровичі, с. 595
 Щуцький Микола 197

Ю

Югас Антон 971
 Югославія 36, 295, 327, 1145,
 1149, 1226
 Юзефов, с. 537
 Юзьків Анна 641
 Юзьків Володимир 641
 Юзьків Михайло 641
 «Юнак» 507, 568, 723
 Юревич Теодор 761
 «Юрек» *див.* Хиляжек
 Юриста Анна 666
 Юриста Генрик 666
 Юриста Юзеф 666
 Юрів, с. 434
 Юрівці, с. 896
 «Юрій», командир 1202
 Юрків Богдан («Ярий») 758
 Юрченко, курінний 455
 Юрчук Теодор 182
 Юсептичі, с. 706
 Юськевич Онишко 949, 950
 Юськів Василь 176, 193, 197
 Юшківці, с. 476, 477
 Юшковичі, с. 697
 Ющак Степан 178, 191, 199

Я

Яблінка Польська, с. 608
 Яблінка, с. 500, 749
 Яблінки, с. 1080, 1093
 Яблонів, с. 307, 616, 746
 Яблонівці, с. 287
 Яблонські Юзеф 530

Яблонський 651
 Яблунок, с. 1072
 «Явір» 435, 507, 915, 916, 1222,
 1229
 «Явір», чотовий 435
 Явірець, с. 1006, 1080, 1082,
 1083, 1089, 1092
 Явірник Руський, с. 706, 739, 756
 Явірник, с. 374, 892, 977, 1042,
 1074, 1075, 1077, 1084
 Явірняк, ліс 1090
 Яворець, с. 1081, 1083
 Яворів, м. 299
 Яворівщина 109, 585, 586, 762
 Яворська Мальвіна 685
 Яворський Станіслав 686
 Яворський Ян, поляк 405
 Яворський, солтис із колонії
 Ласків 531, 532
 Яворські Фр., польський полі-
 цист у Лисці 530
 Яворські Юзеф, завідуючий лі-
 геншафтом у Блюдниках
 564
 «Ягода» *див.* Лукасевич Мар'ян
 «Ягоди» відділ 497
 Ягодин (Ягодзін) колонія 80, 734
 Ягольниця Нова 341, 615
 Ягольниця Стара, с. 158, 566,
 723, 740
 Ядчишин 978
 Ядчук Степан 181
 Язениця Польська (Ясениця
 Польська), с. 124, 125, 488,
 489, 628, 729
 Язениця Руська, с. 125, 488, 489,
 628, 631, 642, 697, 703, 729,
 755
 Язьва, поляк 599
 Яйківці, с. 483, 508, 565, 709, 722
 Якубівка, с. 478

- Якубінський Ян 667
 Якубський Францішек 405
 Ялина, с. 947
 Яловий Дмитро 926
 Ялта, м. 1067, 1224, 1253
 Ямельня, с. 550, 760, 763
 Ямінські Ян 536
 Ямна Горішня, с. 751, 1054, 1055
 Яницький Віктор 178, 191, 200
 Янів Підляський, с. 184
 Янів, с. 331, 550, 719, 747, 763
 Янівські ліси 328
 Янкевичи (Янкевичі), с. 249
 Янківці, с. 979, 1061
 Янківці, с. 311, 331
 Янковські Ян 669
 Янковце, с. 80
 Януш Франц 613
 Янцур 612
 Яполоть, с. 215, 217
 «Яр», командир 972, 974, 975, 1071, 1202
 Ярема Іван 944
 Ярема Михайло 621
 Яремус Анна 934
 Яремус Катерина 934
 Яремус Марія 934
 Яремус Теодор 934
 «Ярий» *див.* Юрків Богдан
 Яричів, повіт 760
 Яричів, с. 747
 «Ярка», відділ 216, 241
 «Ярмак» 216
 Ярослав, м. 132, 314, 502, 535, 536, 537, 862, 866, 868, 995
 Ярослав, повіт 333, 482, 700, 702, 704, 707, 708, 709, 864, 874
 «Ярослав», підпільник 246
 Ярославець, с. 160, 190, 869
 «Ярославич» 1100
 Ярославська округа 535, 732
 Ярославський повіт 314, 736, 814, 856
 Ярославщина 218, 220, 287, 473, 482, 483, 508, 535, 536, 700, 704, 707, 709, 726, 734, 797, 798, 812, 834, 845, 864, 874, 910, 951, 961, 962, 964, 997, 1002, 1035, 1036, 1043, 1065, 1102, 1105, 1193
 Ярош Андрій 953
 Ярош Євграф 175, 189, 197
 Ярош, поляк 307
 Ярошко Павло 938, 957
 Ярошовський Остап 1075
 Яртих Гнат 188
 Яртих Іван 188
 Яртих Олександр 188
 Ярусевич Семен 195, 198, 334
 Ярцилінський (Ярцелінський) Володимир 648
 Ясейко Василь 1059
 Яселко, с. 986, 999, 1011, 1015, 1016, 1035, 1082
 Яселце, с. 1085
 Ясельщина 1013
 Ясениця Польська *див.* Язениця Польська
 Ясениця Сівчанська, с. 706
 Ясені, с. 637, 638, 639
 Ясенів Пільний, с. 370, 755
 Ясенів, с. 339, 370, 549, 690, 696, 755, 976
 Ясін Войціх 705
 Ясінський Міхал 652
 Ясінські Тадеуш («Ясьмів») 608
 Ясінь, с. 524
 «Ясінь» 1231, 1233, 1234, 1235
 Ясла, с. 287, 969
 Яслиська, с. 979, 980, 981, 986, 999, 1071, 1072, 1073, 1078, 1080, 1089

- «Ясмiнь» 491
Ясовська Геня 649
Ястрембські (Ястремський) Ян 615, 616, 618
Ястрембські Юзеф 617
«Яструб» *див.* Карпенко Дмитро
Яструбичі, с. 589, 748
Яськів Петро 494, 756
«Ясьмiв» *див.* Ясінські Тадеуш
Яцевич, вiйт 334
Яценюк (Яцинюк) Анатолій 180, 192
Яценюк Антоній 201
Яциняк Іван 935
Яців, поліцист у Надвiрній 530
Яців Станислав 651
Яцковий Город, с. 435
Яцковичі, с. 343
Яцуха Ева 938, 958
Яцуха Михайло 938, 958
Яцюк Михайло 433
Яцьковичи (Яцкевичі), с. 247
Яшинський Сергій 719
Яцишин Михайло 1039
Яцишин Савка 1023
Яців, с. 636
27 Волинська дивізія АК 104

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ

www.cdvr.org.ua

Центр досліджень визвольного руху — незалежна наукова громадська організація, що вивчає різноманітні аспекти українського визвольного руху в ХХ столітті.

- єдиний **спеціалізований науковий центр** досліджень проблематики визвольного руху, історії Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії;
- центр **розроблення навчальних програм** та програм популяризації визвольного руху;
- **консультаційний центр**, що надає установам, організаціям та зацікавленим особам інформацію, експертні оцінки щодо історії визвольного руху, карально-репресивної політики окупаційних режимів в ХХ столітті;
- **унікальний архів** документальних, усних, речових, фото- та відеосвідчень про визвольну боротьбу ОУН та УПА, діяльність репресивних структур на території України, дисидентський рух та масовий демократичний рух кінця 1980-х — початку 1990-х, Помаранчеву революцію 2004 року. У 2010 році спільно з Львівським національним університетом імені Івана Франка розпочато створення Електронного архіву визвольного руху;
- **спеціалізована бібліотека** з історії діяльності українського визвольного руху;
- центр розроблення та **аналізу політики національної пам'яті**, вивчення досвіду посткомуністичних країн Східної та Центральної Європи в подоланні наслідків тоталітаризму.

Центр видає науковий журнал «Український визвольний рух», організовує наукові конференції та семінари, публікує наукові праці, спогади та документи, історики Центру ведуть авторські колонки в медіа.

ЦДВР розробляє програми доступу до архівів КГБ, в результаті Директор ЦДВР був запрошений Службою безпеки України для розсекречення архівів КГБ, що успішно й втілює у 2008—2010 роках.

Центр досліджень визвольного руху у колишній в'язниці КГБ та Гестапо створив за сприяння Служби безпеки України та громади міста Львова Музей-меморіал жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького» (Львів, вул. С. Бандери, 1), якому в 2009 році було присвоєно почесне звання Національного.

Видання Центру:

Науковий збірник «Український визвольний рух». — № 1—15. — Львів 2003—2011.

Містить документи, дослідження, спогади та інші матеріали, що розкривають різноманітні аспекти діяльності українського визвольного руху 1920—1950-х років.

Армія безсмертних. Повстанські світлини / Ред. В. В'ятрович та В. Мороз. — Львів, 2002, 2006. — 212 с. Книга містить понад 200 фотографій, опублікованих вперше, які висвітлюють боротьбу УПА та ОУН.

Чайківський Богдан. «Фама». Рекламна фірма Романа Шухевича. — Львів, 2005. — 104 с., іл.

Бізнесовий компаньйон провідного діяча ОУН, Головного командира УПА Богдан Чайківський висвітлює діяльність Р. Шухевича як успішного підприємця, засновника рекламної фірми «Фама».

Галаса Василь. Наше життя і боротьба / Ред. В. В'ятрович. — Львів, 2005. — 272 с., іл.

Провідний діяч ОУН Василь Галаса згадує про становлення організованого націоналістичного руху в 1930—1940-х роках на Тернопільщині, розгортання масової збройної боротьби ОУН і УПА на Закарпатті у 1944—1947 роках, а також боротьбу українського підпілля на Волині у 1940—1950-х роках.

Порендовський Володимир-Ігор. В кітках СТЕПЛАґу (Кенґір 1949—1954) / Ред. В. В'ятрович. — Львів, 2005. — 272 с., іл.

Спогади діяча ОУН і УПА Володимира Порендовського знайомлять читача з важкими буднями українських політичних в'язнів сталінських концтаборів. Особливу увагу у книзі приділено Кенґірському повстанню — одному з найбільших повстань в'язнів у системі ГУЛАґу.

Варшавський акт обвинувачення Степана Бандери та його товаришів / Упоряд. М. Посівнич. — Львів, 2006. — 200 с., іл.

Документальне видання крізь призму обвинувального акта Варшавського процесу ОУН 1935—1936 років висвітлює боротьбу за незалежність України та місце у цих подіях провідника ОУН Степана Бандери.

В'ятрович Володимир. Ставлення ОУН до євреїв: формування позиції на тлі катастрофи. — Львів, 2006. — 140 с., іл.

Ця робота є першою, в якій головним об'єктом дослідження обрано формування позиції українських націоналістів щодо єврейського населення протягом 1920—1950 років. Опіраючись на документи ОУН та УПА, які вперше вводяться в науковий обіг, автор спростовує численні стереотипи.

Кук Василь. Генерал-хорунжий Роман Шухевич. Головний командир Української Повстанської Армії. — Львів, 2005, 2007. — 120 с., іл.

Ця книга про легендарного Тараса Чупринку є особливою, адже її автор Василь Кук — це не тільки безпосередній учасник українського визвольного руху, але й найближчий колега Романа Шухевича, його наступник на найвищих постах в ОУН та УПА.

Стасюк Олександра. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941—1953 рр.). — Львів, 2006. — 384 с., іл.

У монографії відтворено цілісну картину видавничої діяльності ОУН на українських землях періоду радянсько-німецької війни та повоєнного десятиліття.

Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали / Упоряд. В. Муравський. — Львів, 2006. — 420 с.; іл.

Збірник містить документи і матеріали установчих зборів ОУН, відомих в історії під назвою Конгрес Українських Націоналістів. Основна частина оригінальних документів зі збірника Державного центрального архіву в Празі доповнена матеріалами з преси, документами, спогадами, ілюстраціями.

Кук Василь — Леміш. Колгоспне рабство / Ред. В. В'ятрович. — Львів, 2007. — 264 с., іл.

У цьому виданні представлено одну з фундаментальних праць українського підпілля, присвячених проблемі колективізації. Автор ретельно розглядає засади роботи колгоспів, їхнє оподаткування державою, методи утримання компартійною верхівкою контролю над селянами.

В'ятрович В., Дерев'яний І., Забілий Р., Содоль П. Українська Повстанська Армія. Історія нескорених / Відповід. ред. В. В'ятрович. — Львів, 2007, 2008, 2011. — 352 с., іл.

Структурований і лаконічний виклад історії повстанської боротьби. Видання проілюстроване великою кількістю унікальних фотографій, документами і свідченнями учасників.

Ремесло повстанця. Збірник праць підполковника УПА Степана Фрасуляка — 'Хмеля' / Ред. і упоряд. Р. Забілий. — Львів, 2007. — 424 с.

У збірнику вміщено спогади та праці підполковника УПА Степана Фрасуляка — 'Хмеля', видатного теоретика тактики збройної боротьби. Унікальний повстанський підручник «Українська партизанка» є важливим джерелом для оцінювання засад військового мистецтва УПА.

Порендовський Володимир-Ігор. На трасі Тайшет—Лена (Озьорлаг у роках хрущовської відлиги 1955—1959). Спогади / Ред. І. Дерев'яний — Львів, 2008. — 176 с.

Книга розкриває особливості змін у табірному житті політичних в'язнів після смерті Сталіна.

ОУН-УПА на Сумщині: Т. 2. / Автор-упорядник Г. М. Іванущенко. — Суми, 2009. — 232 с., іл.

У збірнику поміщено нарис-огляд та документи з історії діяльності підпілля ОУН та окремих боївків УПА на теренах Сумщини.

Голодомор 1932—1933 рр. в Україні за документами ГДА СБУ: Анотований довідник / В. Даниленко (упор.), Л. Аулова, В. Лавренюк. — Львів, 2010. — 472 с.

Розкрито зміст документів, які зберігаються у фондах Галузевого державного архіву СБУ і висвітлюють причини, перебіг та наслідки Голодомору 1932—1933 років в Україні.

Посівнич Микола. Воєнно-політична діяльність ОУН у 1929—1939 рр. — Львів, 2010. — 368 с.

Монографія присвячена воєнно-політичній діяльності ОУН у 1929—1939 роках, формуванню воєнної доктрини та геополітичної стратегії українського визвольного руху.

Порендовський Володимир-Ігор. Штафетні лінії. Спогади / Ред. Р. Забілий. — Львів, 2010. — 140 с., іл.

У книзі описано мережу підпільного зв'язку між керівництвом та організаційними ланками ОУН та УПА. Також яскраво змальовано картину суспільного життя в окупованій нацистами Галичині в 1943—1944 рр.

Ішук Олександр, Огороднік Валерій. Генерал Микола Арсенич: життя та діяльність шефа СБ ОУН. — Коломия, 2010. — 195 с.

На основі архівних документів, спогадів очевидців реконструйовано життєвий шлях М. Арсенича від гімназійних років до посмертно одержаного звання генерала контррозвідки.

Польсько-українські стосунки в 1942—1947 роках у документах ОУН та УПА: у 2 т. / Відп. ред. та упоряд. В. В'ятрович. — Львів, 2011.

Двотомний збірник документів українського підпілля описує перебіг польсько-української війни та дає характеристику суспільним відносинам того часу. Більшість матеріалів опубліковано вперше.

В'ятрович Володимир. Друга польсько-українська війна. 1942—1947. — Київ, 2011.

Автор розглядає причини, перебіг і наслідки довготривалої війни між поляками і українцями на теренах сучасних Західної України та Східної Польщі. Показано вплив політичних процесів на перебіг військових дій, спроби налагодження співпраці під час і після Другої світової війни.

Науково-довідкове видання

Львівський національний університет імені Івана Франка
Центр досліджень визвольного руху

**Польсько-українські стосунки в 1942—1947 роках
у документах ОУН та УПА
(у двох томах)**

Том 2. Війна після війни. 1945—1947

Відповідальний редактор та упорядник

Володимир В'ятрович

Літературний редактор
Олександр Оксимець

Оригінал-макет
Петро Клим

Дизайн
Ольга Сало

Відповідальна за випуск
Ярина Ясиневич

Центр досліджень визвольного руху
м. Львів, вул. Козельницька, 4/501
тел./факс: +38 032 247-45-22
www.cdvr.org.ua
www.upa.in.ua
history@cdvr.org.ua

Підписано до друку 20.07.2011 р.
Формат 84 x 108 1/32
Папір офсетний, друк офсетний
Видавництво ПП «Добрий друк»
Свід. держ. реєстрації № ДК 3096 від 31.01.2008 р.

П 538

Польсько-українські стосунки в 1942—1947 роках у документах ОУН та УПА: у 2 т. /
Відп. ред. та упоряд. В. М. В'ятрович. — Т. 2. Війна після війни. 1945—1947. — Львів:
Центр досліджень визвольного руху, 2011. — 576 с.

ISBN 978-966-1594-13-4

ISBN 978-966-1594-15-8 (2-й том)